

32

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

1. CİLT

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

32.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

02-06 HAZİRAN 2014
GAZİANTEP

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3444-1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:168-1

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Dr. Adil ZME

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOŞAR

ISSN: 1017-7663

Kapak Fotoğrafı: *Ercan AŞKIN*
Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem
Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
2013 Yılı Çalışmaları

Not :Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil ZME tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygl Ofset Matbaacılık
San. Tic. Ltd. şti.
Tel: 0312 310 59 95
ANKARA - 2015

YAYIN KURALLARI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen “Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu’nda sunulan raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Gönereceğiniz rapor metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, 13.5x19 cm.lik bir alan içinde 10 punto ile, satır aralığı 10 punto olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek, Times New Roman fontu ile 10 sayfa yazılması,
- * Başlığın 14 puntoda bold ve satır aralığı 14 punto olacak şekilde yazılması,
- * Metinde ana başlıkların büyük harflerle ve italik, alt başlıkların ise küçük harflerle ve italik olarak yazılması,
- * Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda satır aralığı 8 punto olacak şekilde yazılması,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
- * Çizim ve resim toplamının 15 adetten fazla olmaması, fotoğrafların CD’ye JPG veya TIFF olarak kaydedilip gönderilmesi, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olması,
- * Çizimlere (Çizim:.....), resimlere (Resim:.....), haritalara (Harita:.....) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
- * Bildirilere, bütün yazarların mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
- * Metin çıktısı ile birlikte metnin mutlaka CD’ye yüklenerek gönderilmesi gerekmektedir, CD’deki metin ile metnin çıktısı uyumlu olmalıdır. Aksi takdirde CD deki metin esas alınacaktır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:), and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to the address Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel M d rl  , Yayınlar Şubesi M d rl  , 2. TBMM Ulus / ANKARA until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Bilge HÜRMÜZLÜ

Isparta Arkeolojik Surveyi 2013 Yılı Çalışmaları ve Yüzey Araştırmalarının
Uygulama Sorunları1

Metin KARTAL, Murat KARAKOÇ Eşref ERBİL

Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (I), 20139

Çiğdem MANER

Konya İli Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2013 Yılı
Yüzey Araştırmaları (Keyar)27

Yaşar E. ERSOY, Elif KOPARAL

İzmir İli, Urla ve Seferihisar İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması,
2013 Yılı Çalışmaları47

Süleyman ÇİÇDEM, Haldun ÖZKAN, Hüseyin YURTTAŞ, Nurettin ÖZTÜRK

2013 Bayburt Yüzey Araştırması69

Mehmet TEKOC AK

Aksaray İli Merkez, Ortaköy, Sarıyahşi, Ağaçören ve Eski İlçeleri
Yüzey Araştırması: 201281

Sami PATACI

Ardahan İli 2013 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması99

Mustafa ŞAHİN

Bursa İli Yüzey Araştırması – 2013117

Reyan KÖRPE

2013 Sestos ve Çevresi Yüzey Araştırması.....135

Barbara HOREJS, Felix PIRSON

Pergamon–2013 Yılında Yakın Çevrede Gerçekleştirilen
Yüzey Araştırmaları Raporu.....149

Mithat ATABAY, Antonio SAGONA, Ian MCGIBBON, Richard E.REID,
Reyhan KÖRPE, Charles Simon Hastings HARRINGTON, Muhammet ERAT,
Jessie BIRKETT–REES, Sarah MITFORD, Michelle NEGUS CLEARY,
Glifford Leslie OGBY, Gulillermo Andres NARSILIO FERRERO

Anzak (Arıburnu) Savaş Alanı Üzerine Türkiye, Avustralya ve
Yeni Zelanda'nın Ortak Tarihsel ve Arkeolojik Araştırması 2013157

Sabahattin EZER, Kahraman YAĞIZ, F. Işıl DEMİRTAŞ, Muzaffer ÖZÇİRİŞ Adıyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2013 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları.....	175
Ahmet Cem ERKMAN, Cesur PEHLEVAN, Şakir Önder ÖZKURT, Ayhan YİĞİT, Kutay Murat BOZCA, Bahar HASIRCI 2013 Yılı Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yatakları Yüzey Araştırması.....	193
Ercan AŞKIN Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları.....	201
Harun OY “Uşak İli ve İlçelerinde İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları 2013 Yılı Çalışmaları”.....	215
Atila TÜRKER Tunç Çağlarında Nevşehir Kültürlerinin Araştırılması 2012-2013 Yılı Çalışma Raporu: Hacibektaş ve Çevresi	231
Engin BEKSAÇ Kuzeybatı Anadolu ve Trakya’da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi Edirne Kırklareli Yüzey Araştırması 2013	253
Christine ÖZGAN, Verena GASSNER, Ulrike MUSS, Erich DRAGANITS, Özel TERAMAN, Benedikt GRAMMER Kolophon Antik Kenti 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları	269
Ali Osman UYSAL Çanakkale İli Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık ve Ezine İlçeleri Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları	283
Ali Yalçın TAVUKÇU, Zerrin AYDIN TAVUKÇU, Mesut CEYLAN, Süheyla AĞAOĞLU Alaşehir – Philadelphia Araştırmaları 2013	301
Hüseyin METİN, B. Ayça Polat BECKS, Ralf BECKS, Yıldırım ATAYETER, Gülcan ŞAROĞLU Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2013.....	321
Erdoğan ASLAN Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırması (2012-2013)	335

Özdemir KOÇAK	
Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivaslı İlçesi 2013 Yılı	
Yüzey Araştırmaları.....	355
Nurettin ÖZTÜRK, Gencay GÜLOĞLU, Abdullah LEYGARA	
Myrina-Gryneion 2013 Yılı Yüzey Araştırması	375
Asuman BALDIRAN	
Seydişehir 2013 Yılı Yüzey Araştırması	385
Atila ENGİN, Olcay ZENGİN KOŞAN, Filiz AY ŞAFAK, Aydoğan BOZKURT	
Sivas İli 2013 Yılı Yüzey Araştırması	399
Osman DOĞANAY, Serkan SUNAY, Emine KÖKER	
Zengibar Kalesi (Bozkır/ Konya) 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	431
Zeynep KOÇEL ERDEM	
Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası	
(Trakya Khersonesos'u) Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları.....	437
Martin SEYER, Helmut LOTZ, Pascale BRANDSTÄTTER	
Die Kampagne 2013 Des Archäologischen Surveys Auf Dem Toçak Dağı	461
F. Mine TEMİZ	
Hatay İli'nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması - 2013.....	473
Turan EFE, Murat TÜRKTEKİ, Deniz SARI, Erkan FİDAN	
Bilecik İli 2013 Yılı Yüzey Araştırması	495
Taner KORKUT	
Tlos Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları.....	505
Ümit AYDINOĞLU, Ahmet MÖREL	
Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2013	525
Fatma Gül ÖZTÜRK	
Açıksaray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri	
Yüzey Araştırması - 2013	535
Nazlı ÇINARDALI-KARAASLAN, Neyir KOLANKAYA-BOSTANCI	
İzmir İli, Menemen İlçesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem 2013	
Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	553

ISPARTA ARKEOLOJİK SURVEYİ 2013 YILI ÇALIŞMALARI VE YÜZEY ARAŞTIRMALARININ UYGULAMA SORUNLARI

Bilge HÜRMÜZLÜ*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Isparta İli Gönen İlçesi ve çevresinde 2008 yılından bu yana devam eden yüzey araştırması çalışmaları 2013 yılında 24 Haziran – 16 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesi, Suna & İnan Kırac Vakfı, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Kuzeybatı Pisidia'da Hellenistik ve Roma dönemlerinde kentleşme modellerinin araştırılması kapsamında TÜBİTAK (111K376 No.lu) projesinin destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Adı geçen kurumlara, Gönen İlçe Kaymaklığı ve Belediye Başkanlığına; çalışmalarımızda destekleriyle bize kolaylık sağlayan Bakanlık Temsilcimiz Sayın Ayşe Akman'a kendim ve ekibim adına teşekkür ederim¹.

2009 yılından buyana yürütülen yüzey araştırmalarının temelini, Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) projesi kapsamında, Gönen İlçesi'nin 2 km. kadar kuzeybatısında yer alan ve Kale Tepe üzerinde konumlanmış olan Hellenistik Döneme ait kentin her yönüyle detaylı olarak araştırılmasını oluşturmaktadır². Yapılan yeni ölçümlere göre 1674 m. yükseklikteki Kale Tepe üzerinde yürütülen araştırmalar Erken Hellenistik Dönemden itibaren (yaklaşık olarak M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısı) müstahkem bir kalenin varlığına işaret etmektedir.

* Doç. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32600 Isparta/TÜRKİYE.

- 1 Yüzey araştırmaları 2014 yılı çalışmalarına, Prof. Dr. Kay Kohlmeyer; Dr. Asuman Coşkun Abugla; Uygur Hecebil; Yrd. Doç. Dr. Ayça Gerçek; Utku Arıncı; Meltem Ayaşan; Hakan Gerçek; Arie Kai Browne'nin yanı sıra Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü ve University of Applied Sciences Berlin öğrencileri katılmışlardır. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.
- 2 Kale Tepe Hellenistik Dönem yerleşmesi için detaylı olarak bkz. B. Hürmüzlü, "Konane Antik Kenti Hellenistik Dönem Yerleşmesi", *Pisidia Araştırmaları I Sempozyum Bildiri Kitabı. I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumunu Bildiri Metinleri (05-06.11.2012)*, B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), Isparta, 2013, 142-154.

Yüzey araştırması çerçevesinde tüm tepenin topografik planın çıkartılmasına 2010 yılında başlanmış ve 2012 yılında bu çalışma tamamlanmıştır. Böylelikle 25 hektarlık bir alanın topografik planı çıkartılmıştır. Harita Teknisyeni Ahmet Barış Hecebil ve Arkeoloji Yüksek Lisans öğrencisi Uygur Hecebil tarafından Gönen Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nden alınan Gönen İlçesi İmar Planı üzerindeki poligon noktaları temel alınarak poligon taşınması yapılmıştır. Böylelikle topografik haritanın ulusal koordinat sistemindeki yeri belirtilmiş ve yüksek hassasiyete sahip ölçümlerin yapılabilmesine olanak sağlanmıştır. Bu çalışma dışında bugüne dek planı tamamlanmış olan sur sistemine ait kısımlar topografik plana aktarılmıştır. 23 gün süren 2013 yılı yüzey araştırması çalışmalarında Kale Tepe'de konumlanmış olan Hellenistik Dönem yerleşmesine ait savunma sisteminin araştırılması çalışmanın temelini oluşturmuştur. Sur duvarı hattının korunmuş olan kısmında yapılan ölçümlerde genişliğinin 2.00 m. – 2.10 m. arasında değiştiği anlaşılmaktadır (Resim: 1). Sur duvarının inşasında yaklaşık 80 cm. genişliğinde dolgu ve çakıl taşları ile yumruk büyüklüğünde taşlardan oluşan bir harç kullanıldığı tespit edilmiştir.

Duvar örgüsünde kullanılan blok taşların belli bir ölçüsü mevcut değildir. Tam korunmuş olan blok taşlarının büyük olanı 3.06 m. genişliğinde 52 cm. yüksekliğinde; küçük olan blok taşın 60 cm. genişliğinde, 54 cm. yüksekliğindedir. Kale Tepe yerleşmesine girişi sağlayan kapı kuleleri ile batıda yer alan gözetleme kulesinin plan ve cephe çizimleri 2013 yılı çalışmalarında tamamlanmıştır³.

University of Applied Sciences Berlin öğretim üyelerinden Prof. Dr. Kay Kohlmeyer ve ekibi tarafından 2011 yılında başlatılmış olan Kale Tepe sur sisteminin 3D scan yöntemiyle dokümantasyonu çalışmalarına 2013 yılında da devam edilmiştir. 2013 yılı çalışmaları sur sisteminin doğu kesiminde sur hattı ve alanın doğu yamacında devam ettirilmiştir (Resim: 2).

Tüm bu çalışmaların yanı sıra, özellikle Kale Tepe yerleşmesinin geçirmiş olduğu evreleri saptamak amacıyla intensive (yoğun) survey çalışması planlanmıştır. Ancak, 2013 yılı çalışmalarında, "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge" gereğince yüzey araştırmasının yürütüldüğü hiçbir alanda etütlik malzeme mahiyetinde buluntu toplanmamıştır. Yönergedeki

3 U. Hecebil, "Isparta Arkeolojik Survey'inde CBS Uygulamaları", 29. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*. 27-31 Mayıs 2013, Muğla, Ankara, 2014, 13-17.

söz konusu değişiklik intensive survey yönteminin uygulanmasına olanak tanımamakta böylelikle, bölgenin geçirdiğı tarihsel süreç, yerleşim yoğunluğu - büyüklüğü, dönemsel değişimleri saptamak mümkün olamamaktadır. Yalnızca buluntuların haritaya işlenerek varlığının tespiti mümkün olmakta ancak, buluntuların mahiyetinin anlaşılmasına dönük bulgular derlenememektedir. Arazide tüm yüzey buluntusunun intensive survey yöntem uygulanmadan ve sistematik bir şekilde toplanmadan tanımlanması gibi bir durum, ne zaman bakımından ne de buluntunun doğası bakımından mümkündür.

Arkeolojik yüzey araştırması ile araştırılmak istenen alanlar veya merkezlerin incelenmesinde en önemli sonuçlar kuşkusuz yüzeye dağılmış (seramik, mimari parçalar, sikke ve epigrafik) buluntular aracılığıyla elde edilebilmektedir. Çalışma alanlarında tespit edilen verilerin yorumlanabilmesi sözü edilen buluntuların yüzey araştırması metotlarına uygun yöntemlerle sistemli olarak toplanması; toplanan buluntuların çizim ve fotoğraflarının yapılarak kâğıt üzerine aktarılması büyük önem taşımaktadır. Tüm bu çalışmaların sonucunda örnekleme yapılarak araştırma yapılan alanın durumu analiz edilebilmekte ve bu doğrultuda yeni tezler ortaya atılmaktadır. Bu çalışmaların yapılamaması araştırma yapılan alan hakkında bilimsel bir tez öne sürülmesinde büyük hatalar taşıyabilir. Yüzey araştırmalarında özellikle sistemli bir şekilde diagnostik örnekleri toplanmış seramiklerin analizi, yüzey araştırması yapılan alanın tanımlanması açısından büyük önem taşır.

Bölgesel ölçekte yürütölen sistemli arkeolojik yüzey araştırmaları sayesinde merkez yerleşimlerin art-alanlarını oluşturan kırsal alanlarda yerleşimlerin niteliğini; yerleşim düzenleri ve sistemlerini farklı arkeolojik ve tarihsel dönemler için açıklamak mümkün olmaktadır. Sistematik yüzey araştırmaları yerleşim sistemlerinin anlaşılmasına ve açıklanmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bunların ötesinde, yüzey araştırmalarının genellikle benimsediğı disiplinler-arası uygulamalar sayesinde yerleşimlerin var oldukları çevre ile ilişkisinin yanı sıra diğör yerleşimler ile oluşturdukları sosyal, kültürel ve siyasi yapılanmalara dair bilgi üretmek de mümkündür. Yüzey araştırması metodolojisi çağdaş arkeolojik kuram çerçevesinde büyük önem taşıyan ikincil yerleşimlerin (köy, mezra, köy altı, çiftlik vb.) ve farklı işlevlere sahip diğör sitlerin ayrıntılı biçimde belgelenmesini gerektirmektedir. Bu bakış açısından hareketle, yerleşmelerin saptanması ve eksiksiz olarak belgelenmesi bakımından “intensiv” (yoğun) yüzey araştırması yöntemlerinin uygulanması mutlak bir gerekliliktir. Bu yöntem aynı zamanda yerleşim ve arazi kullanımına iliş-

kin kentsel ve kırsal ölçekte önemli veriler üretilmesini sağlamaktadır⁴. Yüzey araştırmaları, kırsal yerleşim alanlarındaki anıtsal mimari eserlerden çeşitli küçük buluntulara kadar çok çeşitli kalıntıların tespit ve tanımlanmasını sağlar⁵. Ayrıca, hem tarihsel süreci hem de yerleşim yoğunluğunu, büyüklüğünü ve dönemsel değişimleri, buluntuları haritaya işleyerek tanımlamak mümkün olmaktadır. Bunun yapılabilmesi için envanterlik olmayan yüzey buluntularının da toplanması ve belgelenmesi kesin biçimde gereklidir. Bu nedenle, yüzey buluntusu seramiklerin tıpkı kazılardan elde edilen seramikler gibi yıkanması, kurutulması ve ondan sonra değerlendirilmesi sağlıklı tarihsel sonuçlar elde edilebilmesi bakımından önem arz eder. Yüzey araştırmasında özellikle sistemli bir şekilde toplanmış seramiklerin analizi, yüzey araştırması yapılan alanın tanımlanması açısından önem taşır. Kronolojik değerlendirmenin yapılabilmesi için seramiklerin sistemli bir kataloğunun yapılması (çizim, renk ve hamur kataloğu, fotoğraf) gerekmektedir ve bu işlemler tescil çalışmaları bakımından da önem taşımaktadır.

Bunların ötesinde ülkemizde yüzey araştırmalarının aynı zamanda tescil ve tespit çalışmaları hususunda Bakanlığımıza önemli katkılar sağladığı önemli bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Geniş alanların taranmasına olanak sağlayan yüzey araştırmalarında karşılaşılan buluntular, yeni yerleşim yeri veya unsurların tespitine katkı sağlayacak önemli veriler sağlamaktadır. 2013 yılı çalışmalarımızdan bir örnekle açıklamak isterim.

02.07.2013 tarihinde Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması kapsamında, alınan duyumla Isparta Gönen İlçesi'nin yaklaşık 6,5 km. kuzey-batı yönünde Murat Çeşmesi Mevkii'nde üç farklı noktada kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir (Resim: 3-4). Kaçak kazı bilgisi Bakanlık Temsilcisi Ayşe Akman ile birlikte Isparta Müzesi'ne bildirilmiştir. Yüzeyde Geç Hellenistik Dönem ile M.S. 3. yüzyıl arasına tarihlenebilecek seramik parçalarına ve çatı kiremitlerine rastlanılmış olup fotoğrafı çekilerek yüzeyde bırakılmış ve bu nedenle de detaylı bir analiz mümkün olamamıştır. Murat Çeşmesi Mevkii'nde bulunduğu tespit edilen bir adak yazıtı Bakanlık Temsilcimiz ile birlikte, Isparta Müzesi'ne teslim edilmiştir. M.S. 2 - 3. yüzyıla tarihlenen bu adak yazıtı Ko-

4 J. Bintliff, "Akdeniz ve Yakın Doğu'da Yüzey Araştırmalarının Kısa bir Tarihçesi ve Yeni Yaklaşımlar", *Arkeolojide Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri*, YAS 4, D.B. Erciyes - E. Sökmen (eds.), İstanbul, 2014, 3.

5 Lutgarde Vandput, "Açılış Konuşması", *Arkeolojide Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri*, YAS 4, D.B. Erciyes - E. Sökmen (eds.), İstanbul, 2014, 15.

nane antik kenti teritoriumu içerisinde bir Meter Theon Kültü'nün varlığına işaret etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır⁶.

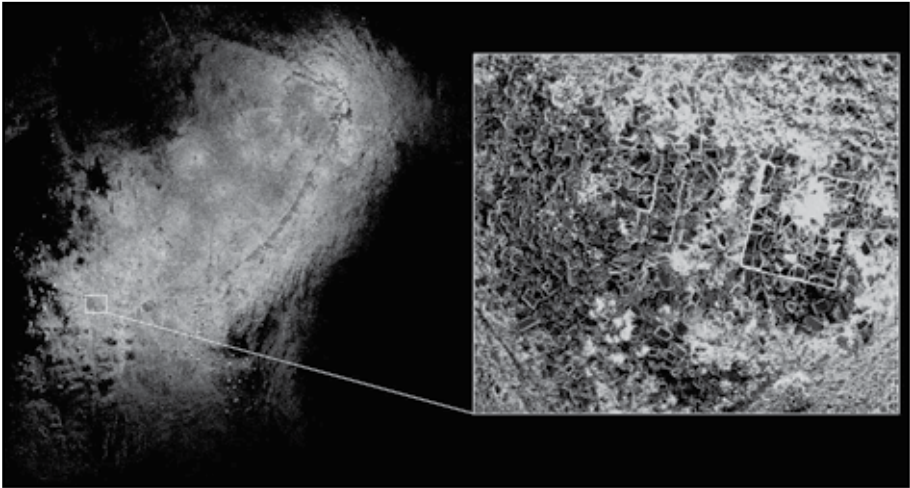
Son olarak, Gönen İlçe Merkezi çalışmalarından söz etmek isterim. Farklı tarihsel süreçleri yaşamış olan Konane antik kentinin M.S. 2. yüzyıldan itibaren Gönen İlçe merkezi modern yerleşiminin altında olduğu 2009 yılından buyana derlenen verilerden anlaşılmaktadır. İlçe merkezinde 2009 yılından bu yana yürütülen çalışmalarda çok sayıda yazıt, mimari parça ve arkeolojik buluntu ile karşılaşmıştır. Tüm bunlardan hareketle 2013 yılı çalışmaları sırasında, Gönen İlçesi merkezinde aralıklarla tarama çalışmaları devam ettirilmiştir. Böylelikle çeşitli nedenlerle açığa çıkan kültür varlıklarının kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Bu kapsamda 2013 yılı çalışmalarında iki adet mezar steli ve bir adet Bizans Dönemi mimari parçaya rastlanmıştır ve Bakanlık temsilcisi ile birlikte Isparta Müzesi'ne bilgi verilmiştir. Eserlerin güvenliğinin sağlanması amacıyla, Isparta Müzesi arkeologları tarafından teslim alınmıştır.

Dağınık bir şekilde açığa çıkan tüm bu epigrafi ve mimari buluntular her zaman sergilenebilecek değerde ve envanterlik eser niteliğinde değildir; ancak, yerleşmelerin tarihi gelişimi konusunda önemli veriler sağlamakta olduklarını akılda tutmak gerekir. Bu parçalar korunmak üzere ilgili müzeye teslim edilmediklerinde kaybolma ve tahrip olma tehlikesine maruz kalmaktadırlar. Tüm bunlara dayanarak, yüzey araştırmaları ile ilgili yönetmeliğin yeniden gözden geçirilmesi; ülkemizin zengin kültürel mirasının tespiti ve tescilinde önemli katkıları olan yüzey araştırmalarının daha sistemli, disiplinler arası yöntemler ve uluslararası uygulanan kuramlar dikkate alınarak uygulanması hususunda Bakanlığımızın teşvik ve öncülüğüne ihtiyaç vardır.

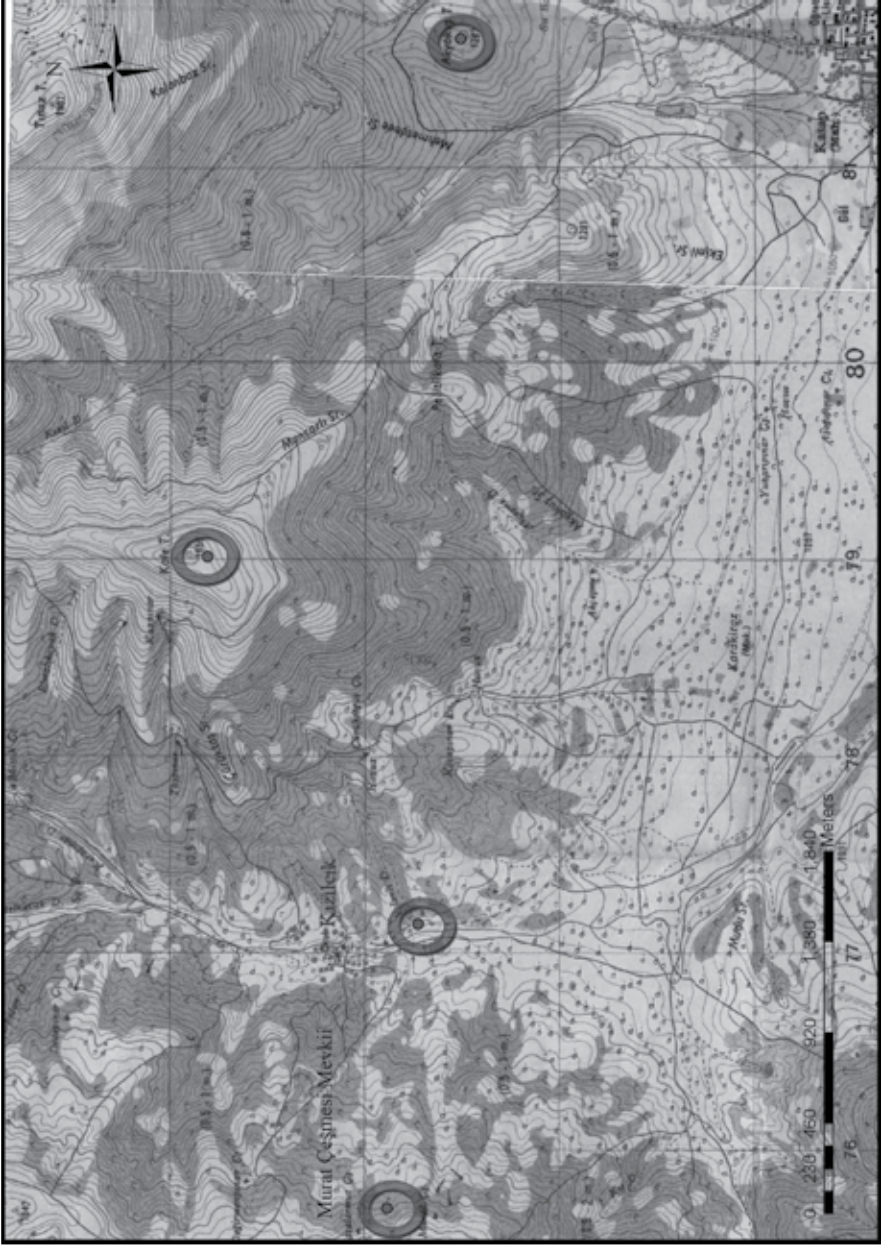
6 Epigrafi buluntular Dr. Asuman Coşkun Abuagla tarafından değerlendirilmiştir. Söz konusu yazıtın detaylı olarak irdelendiği çalışma için bkz. A. Coşkun Abuagla, "The Cult of Meter Theon in Pisidian Conana", *GEPHYRA* 10, 2013, 132-134.

Resim 1: Konane – Kale Tepe Yerleşmesi, 2014 (IAS Arşivi).

Resim 2: Konane – Kale Tepe Yerleşmesi, 3D Scan Çalışması, 2014 (Prof. Dr. Kay Kohlmeyer, Arie Kai Browne). (IAS Arşivi).

Resim 3: Murat Çeşmesi Mevkii konumu (Uygar Hecebil). (İAS Arşivi).

Resim 4: Murat eşmesi Mevkii. (IAS Arşivi).

SAKARYA İLİ TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (I), 2013

Metin KARTAL *
Murat KARAKOÇ
Eşref ERBİL

GİRİŞ

“Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması” çalışmalarımızı 2013 yılı itibarıyla başlatmış bulunmaktayız¹. Araştırma ekibimizin T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi Sakarya Müzesi arkeologlarından Ender Gökhan Beyazçam² olmuştur. Özellikle Sakarya ilinde çalışmalara başlanılmasının nedeni, Profesör Mehmet Özdoğan ve ekibinin doğu Marmara yüzey araştırması çalışmalarının (Özdoğan, 1985; Özdoğan, 1986) Kocaeli-Sakarya sınırında sonlanmasıyla kaynaklanmaktadır. Söz konusu alan araştırmalarımız, hem Marmara Bölgesi hem de Türkiye’nin kuzeyinde ve daha önceden yapılmış çeşitli yüzey araştırmalarının (During ve diğ., 2012; Karauğuz, 2010;

* Doç. Dr. Metin KARTAL, (Araştırma Başkanı), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Murat KARAKOÇ, (MA) (Araştırma Başkan Yardımcısı), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Eşref ERBİL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

1. Araştırma ekibi olarak; İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hüseyin Yorulmaz, Sakarya Müzesi Müdürü Arkeolog Mürşit Yazıcı ile Müze Uzmanları Arkeolog Yeliz Kocayaz ve Sanat Tarihçisi Süleyman Acar’a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca yöre hakkında bilgi edindiğimiz İl Kültür Merkezi Yöresel Folklor çalışmanı Sayın Ali Aktaş’a teşekkür ediyoruz. Araştırmamızın bütün finansal desteği “REGIO Kültürel Miras Yönetim Danışmanlığı” şirketi tarafından sağlanmıştır. Bu nedenle Sayın Dr.Gökhan Mustafaoglu ve Sayın Melih Aral’a (MA) bilimsel çalışmalarımıza verdikleri finansal desteklerinden dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz.
2. Araştırmamız süresince aktif fiziki ve teknik desteklerinden dolayı Sayın Ender Gökhan Beyazçam’a çok teşekkür ediyoruz. Kendisinin araştırmamıza olan teknik katkısı çok büyük olmuştur.

Özdoğan A. ve diğ., 1997, 1998, 1999, 2000; Özdoğan M., 1988, 1989, 1990) sonuçları dikkate alınarak gerçekleştirilecektir.

YÖNTEM

Yüzey Araştırması'nın arazi bölümünde Kaynarca ilçesi merkez olarak tespit edilmiştir. İlçenin tüm köyleri yürüyerek taranmış, muhtarlıklar ve yerel halkla iletişime geçilerek bazı konularda ve yer isimleri hakkında bilgi edinilmiştir. Tespit edilen yerleşim yerleri ve/veya buluntu alanlarının GPS ile koordinatları alınmış ve 1/25.000'lik haritalara işlenmiştir³.

Buluntu ve/veya yerleşim alanlarının isimlendirilmeleri; eğer haritada o nokta için bir isim var ise tercihen o isim kullanılmış, eğer herhangi bir isimlendirme yok ise yakınında bilinen bazı yer isimleri röper noktası alınarak yeni ve yapay isimlendirmeler geliştirilmiştir (örneğin, Hayvara Mezarlığı Güneyi gibi). Toplamda 16 ayrı alanda ve bunlardan biri çok büyük bir ihtimalle yerleşim yeri, diğeri tahrip edilmiş yerleşim yeri olan iki önemli merkez ile 14 dağınık buluntu yeri tespit edilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere alan bilgileri açısından kuzey (N) ve doğu (E) değerleri koordinatları gösterirken, "Δ" (delta) değerleri o noktanın deniz seviyesine göre yükseltisini göstermektedir. Gerekli durumlarda birden fazla ölçüm yapılarak veriler kuvvetlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma çerçevesinde, öncelikle Kaynarca ilçesinin 3 km. kuzeybatısındaki Kocaeli il sınırı yakınında bulunan Uğurlu Köyü başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Uğurlu Köyü'nden güneye doğru Nevrin Yolu denilen yol güzergâhı boyunca yer alan tarlalarda araştırmalar yapılmıştır. Bu alanların çoğunlukla yumuşak ve kolay dağılan kayaç oluşumlarına sahip oldukları görülmüştür. Kaynarca-Uğurlu yönünde -özellikle bu yolun sağ tarafında yer alan tarlalarda- yoğun Orta Çağ ve daha geç evrelere ait olduğu anlaşılan seramiklere tesadüf edilmiştir. Tarih öncesi çağlar açısından bölgede herhangi bir kanıt veya yontmataş hammadde yataklarına rastlanmamıştır. Nevrin

3 Tüm haritalarımızda ölçekler farklı olmakla birlikte her birisi için her grid arası 1 km.ye (bir kilometre) eşdeğerdir. Bu bildirim okuyucu açısından kolaylık sağlayacaktır inancındayız.

Yolu'ndaki araştırmalarımızdan sonra Kertil Köyü'ne doğru olan alanlarda araştırmalara devam edilmiştir.

1 NUMARALI ALAN: Kertil Köyü Girişi

Koordinatlar: N . 41° 02' 896'' E . 030° 16' 929'' Δ: 115-113 m.

Kertil Köyü'nün hemen girişinde, köye giden yol ayırımında yolun sağ tarafında, tarla sahipleri tarafından ekim yapılan tarlalardan toplanmış taş ve seramik yığınlarına rastlanılmıştır. Seramiklerin hepsi Orta ağ veya daha geç dönemlere aittir. Bu yığınlar içinde farklı renk ve tiplerde akm.aktaşı parçaları da vardır. Bunların arkeolojik olarak bir değeri olmasa da yöreye özgü akm.aktaşı örneklerini göstermeleri açısından oldukça önemlidir. Buradaki yığınların karşı tarafında, Uğurlu Köyü'ne giden yolun sol tarafında, Kertil Köyü yol ayırımının ise hemen karşısında yer alan tarlada teknik açıdan şüpheli de olsa Paleolitik ağ sonuna tarihlenebilecek bir dilgicik ile bir yonga bulunmuştur (izim: 1). Yine aynı tarlada yoğun olarak kırık Orta ağ seramikleri ile karşılaşılmıştır. Burayı 1 numaralı alan ya da Kertil Köyü Girişi olarak isimlendirdik (Harita: 1).

2 NUMARALI ALAN: (şeyhtimarı Köyü) Kök Dere Mevkii

Koordinatlar: N . 41° 00' 933'' E . 030° 14' 303'' Δ: 155 m.

Kaynarca'nın kuzeybatısında tamamladığımız araştırmalarımıza ilçenin batısında ve güneybatısında yer alan köylerde devam edilmiştir. İlçenin hemen batı-kuzeybatısında yer alan Hacıky ve akallar mahallelerinde (Harita: 1) tarih öncesi ağlar açısından herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Buna karşın ilçenin güneybatısında, şeyhtimarı Köyü'ne bağlı Eypler Mevki'ni geçince 2 numaralı alan olarak isimlendirdiğimiz Kök Dere denilen yerde (Harita: 2); bir silikalı orak dilgi elemanı (izim: 2) ve az sayıda yontulmuş akm.aktaşı parça, yol güzergâhına göre yolun sağ tarafındaki dik eğimli bir tarladan toplanmıştır. Envanterlik ve/veya ettlk olamayacak ve çoğunlukla yontma artığı niteliğinde olan bu parçalar, nitelikleri kayda geçirilerek buluntu alanında bırakılmıştır. Sadece bir adet silikalı orak dilgi elemanı envanterlenmiştir. Alanda ayrıca ezgi taşlarına da rastlanmıştır. Kök Dere buluntu alanında birkaç Orta ağ rneği dışında hiçbir seramik parçasıyla karşılaşılmamıştır.

3 NUMARALI ALAN: (Gölce Köyü) Çanlı Mezar Sırtı

Koordinatlar: N . 41° 00' 096'' E . 030° 16' 882'' Δ: 153 m.

Şeyhtimarı Köyü ve mezarlarından sonra araştırmalara Gölce Köyü ve çevresinde devam edilmiştir. Gölce Köyü mezarlığını geçince Çanlı Mezar Sırtı denilen 3 numaralı alanda (Harita: 1), yine sürülmüş tarlalarda yapılan araştırmalarda, özellikle yoğun olarak Orta Çağ seramikleri bulunan alanda, çoğunluğu yongalardan oluşan çakm.aktaşı buluntular toplanmıştır. Tipolojik açıdan belli bir forma yerleştirilemeyen bu buluntuların dönemleri şüphelidir. Özellikle bu alana giden yolun sol tarafındaki tarlalarda yoğun Orta Çağ yerleşmesi söz konusudur. Buluntular da sadece bu alanda görülmüştür. Bununla birlikte bu alanda yüzeyde dağılmış insan kemikleri de gözlemlenmiştir. Köylülerin verdiği bilgilere göre buranın çok eski dönemlere ait mezarlık alanı olduğu bilgisi, bu buluntuları bir yerde doğrulamıştır. Yolun sağ tarafındaki tarlalarda ise hiçbir çakm.aktaşı veya seramik türünden materyallere rastlanmamıştır.

4 NUMARALI ALAN: (Arifağa Köyü) Ayıyatağı Mevki Güneyi 1

Koordinatlar: N . 41° 09' 094'' E . 030° 22' 071'' Δ: 88-80 m.

Kaynarca ilçesinin kuzeyinde bulunan Karaçalı Köyü'nden anayol üzerinde ve kuzeybatı istikâmetinde sahile doğru ilerleyince Arifağa Köyü Eğreltilibayır Mahallesi'nin doğusundaki ormanlık arazi içinde önemli bulgulara rastlanmıştır (Harita: 3). Burası aslında İstanbul'a su aktaran Melen Suyu Projesi kapsamında boru hattı hafriyatından geri kalan kesitlerin olduğu alandır. Bu kesitler eğimli olup hat boyunca 3-4 metre ile yer yer 9-10 metrelik yanal yüzeyler içermektedirler. Bu kesitler boyunca sahilden Ağa Deresi Mevki'nin olduğu yere kadar su aktarım boru hattının geçtiği güzergâhtaki tüm kesitler (Kuzey-Güney) taranmıştır. Söz konusu alan eski kumullardan oluşan kırmızı renkli bir yapıya sahiptir. Bu bölgede yer alan Ayıyatağı Mevki güney kesimi, Paleolitik Çağ açısından çok verimli çıkmıştır. Eğreltilibayır Mahallesi'nin yaklaşık 1,5 km. doğusunda yer alan bu bölge, 4 numaralı alan ya da Ayıyatağı Mevki Güneyi 1 olarak adlandırılmıştır (Harita: 3). Söz konusu bu bölgede kırmızı renkli kumulların olduğu alanlarda özellikle yağmur sularıyla daha fazla aşınmış olan mevkinin boru hattına göre güney kesiminde kalan kesitlerinde Paleolitik (olasılıkla Geç Alt Paleolitik ile Orta Paleolitik) yontmataş materyaller toplanmıştır. Bu materyaller genellikle yağmur sularının

aşındırdığı yarıklarda görülmüştür. Buluntuların yoğun olarak görüldüğü kesitte *levallois* çekirdekler ve çeşitli yongalar dikkat çekicidir (Çizim: 3). Ke-site göre orman örtüsünün hemen altında yer alan humuslu toprağın altında beyazımsı-gri renkli ve arkeolojik açıdan verimsiz toprak katmanı yer alır. Bunun hemen altında ise bol buluntulu kırmızı renkli sedimanlar yer alır. Materyallerin hammaddesi farklı renklerde çakm.aktaşlarıdır. Öyle ki bazı çakm.aktaşı örnekler özgün doku ve suyunu yitirdiğinden ötürü hafiflemiş ve matlaşmıştır. Buna karşın daha kaliteli çakm.aktaşı hammadde blokları da bu alanda tespit edilmiştir.

5 NUMARALI ALAN: (Arifağa Köyü) Ayıyatağı Mevki Güneyi 2

Koordinatlar:

(1) N . 41° 09' 077'' E . 030° 22' 732'' Δ: 45 m.

(2) N . 41° 09' 074'' E . 030° 22' 960'' Δ: 45 m.

(3) N . 41° 09' 060'' E . 030° 23' 269'' (*Levallois* ucun bulunduğu yer) Δ: 43 m.

4 numaralı alanın hemen doğusunda Başoğlu Köyü'ne doğru 5 numaralı buluntu yeri olan Ayıyatağı Mevki Güneyi 2 tespit edilmiştir (Harita: 4). Burası da jeolojik açıdan tıpkı 4 numaralı buluntu yeri gibi özellikler içermektedir. Aynı yapı (kırmızı renkli ve Pleistosen Dönem'e ait eski kumullar) içinden yanal yüzeylerde erozyonla ortaya çıkan çok sayıda Paleolitik Çağ yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Burası 4 numaralı buluntu yerine göre daha fazla buluntu içeren ve belki de bir yerleşimi işaret eden özellikler göstermektedir. Öyle ki buluntuların söz konusu alandaki dağılımı dikkate alındığında maksimum 250 metrelik bir mesafenin ötesine geçmediği anlaşılmıştır. *Levallois* çekirdekler (Çizim: 4-5), *levallois* yongalar, düzeltili yongalar, *clactonian* yongalar (Çizim: 6: 1-2,4), bir adet *levallois* uç (Çizim: 7), bir adet kıyıcı (Çizim: 8), 2 adet taş vurgaç ile çok sayıda yonga büyük bir olasılıkla bir yerleşimi işaret eden önemli kanıtlardandır. Ancak hafriyat nedeniyle neredeyse bütünüyle tahrip olmuştur.

6 NUMARALI ALAN: Kızılıklıburun Mahallesi

Koordinatlar: N . 41° 09' 345'' E . 030° 23' 419'' Δ: 41 m.

5 numaralı alandan kuzeye, dolayısıyla sahile doğru ilerleyince, Kızılıklı Burun Mahallesi'ne girişte ve anayolun hemen solunda 1-2 metrelik yol kesiti

dibinde çeşitli tiplerde çekirdekler, yongalar ve dilgi parçaları tespit edilmiştir. Burası 6 numaralı alan (Harita: 4) olarak isimlendirilmiş olup nitelik açısından dağınık buluntu yeri kapsamındadır.

7 NUMARALI ALAN: (Arifağa Köyü) Ağa Dere Mevki

Koordinatlar: N . 41° 09' 018'' E . 030° 21' 656'' Δ: 26 m.

5 numaralı alandan batıya doğru yani 4 numaralı alana ilerleyip 4 numaralı alanı da geçtikten sonra Eğreltilibayır Mahallesi'ne doğru gidildiğinde yaz aylarında genellikle kuru olan Ağa Dere yatağına yakın bir yerde çok önemli bir yaprak biçimli iki yüzeyli mızrak ucu (Çizim: 9) tespit edilmiştir. Burası 7 numaralı alan yani Ağa Dere Mevki olarak isimlendirilmiştir (Harita: 3). Bu buluntu tekil buluntu özelliğinde ve olasılıkla Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik döneme geçiş aşamasına ait teknik ve tipoloji içermektedir. Bu mızrak ucu için çok kesin bir zaman dilimi söyleyebilmek şimdilik güçtür.

8 NUMARALI ALAN: (Topçu Köyü) Dağazlı Mevki 1

Koordinatlar: N . 41° 04' 349'' E . 030° 17' 183'' Δ: 130 m.

Kaynarca'nın kuzeyinde Kaynarca-Karaçalı Köyü anayolu üzerinde Dağazlı Mahallesi'nin bitiminde ve yolun sağındaki tarlalarda Paleolitik Çağ'a ait yontmataş buluntular tespit edilmiştir. Burası Dağazlı Mevki 1 olarak isimlendirilmiş olup 8 numaralı buluntu alanıdır (Harita: 1). Dağazlı Mevki 1 olarak isimlendirilen tarlada iri blokların varlığı göze çarpmaktadır. Bu blokların bazıları tarım toprağının temizlenmesi amacıyla köylülerce yol ve tarla kenarına toplanmıştır. Bu alanda yapılan incelemelerde bu blokların niteliksiz ve doğal oldukları anlaşılmıştır. Ancak tarlada dağınık halde yontmataş materyaller gözlemlenmiş ve dolayısıyla sistemli bir tarama yapılmıştır. Buluntular farklı tip ve renklerde çakm.aktaşı hammaddelerden üretilmişlerdir. Ancak bunların çoğu yoğun patinaya sahiptir. Özellikle Paleolitik Çağ'ın geç bir evresine ait iki adet ön kazıyıcı (Çizim: 10: 1-2), Orta Paleolitik döneme ait olması gerektiğini düşündüğümüz *levallois* çekirdekler (Çizim 10: 4) ve yine Orta Paleolitik dönemi karakterize eden yongalar (Çizim: 10: 3) dikkate değerdir. Fazla olmamakla beraber, alanda Orta Çağ'a ait kırık seramik parçalarına da rastlanmıştır.

9 NUMARALI ALAN: (Topçu Köyü) Dağazlı Mevki 2

Koordinatlar: N . 41° 04' 552'' E . 030° 17' 177'' Δ: 125 m.

Dağazlı Mevki 1'den kuzeye doğru Karaçalı Köyü yönünde yaklaşık 200 metre ilerleyince yolun sağındaki tarlalarda yine yontmataş materyaller tespit edilmiştir. Burası 9 numaralı alan olup Dağazlı Mevki 2 olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1). Paleolitik olduğu düşünülen bu yontmataş materyaller de Dağazlı Mevki 1'de olduğu gibi çakm.aktaşından üretilmişlerdir. Alandan tespit edilen buluntuların çoğunluğu niteliksiz *ad hoc* yongalar olmakla birlikte bazıları Orta Paleolitik dönem özellikleri göstermektedir.

10 NUMARALI ALAN: (Topçu Köyü) Hayvara Mezarlığı Güneyi

Koordinatlar: N . 41° 05' 156'' E . 030° 17' 925'' Δ: 120 m.

Dağazlı Mevki 2'den kuzeye Karaçalı Köyü'ne doğru giderken yaklaşık 1,5-2 km. sonra Hayvara Mezarlığı ile karşılaşılır. Bu istikamette, yolun sağında ya da mezarlığın güneyine doğru, mezarlıkla Hayvara Pınarı arasındaki tarlalarda bazı yontmataş (Paleolitik) materyaller toplanmıştır. 10 numaralı alan olarak belirlediğimiz bu buluntu yeri Hayvara Mezarlığı Güneyi olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1). Yontmataş materyallerin hammaddesi diğer buluntu alanlarında olduğu gibi çakm.aktaşıdır. Hammadde; tip, renk ve kalite açısından değişkenlik göstermektedir. Özellikle bölgede çokça bulunan bej renkli çakm.aktaşı hammadde buradaki buluntuların yapımında da kullanılmıştır. Bunun yanı sıra oldukça kaliteli kalsedondan (saydam yapıda) üretilmiş kırık bir kazıyıcı da buluntular arasında dikkat çekmektedir. Bunun dışında 1 adet çekirdek (Geç Paleolitik karakterli) ve 1 adet dip kısmı iç yüzeyden düzeltili kenar kazıyıcı da alandan tespit edilenler arasındadır. Çekirdek dışında diğer iki buluntu Orta Paleolitik döneme aittir. Dağınık ve kırık olmakla beraber, alanda Orta Çağ seramiklerine de rastlanmıştır.

11 NUMARALI ALAN: (Arifağa Köyü) Yelkenpınarı Tepe

Koordinatlar: N . 41° 08' 721'' E . 030° 20' 618'' Δ: 95 m.

Kaynarca'nın kuzeyindeki Karaçalı Köyü'nden kuzeye doğru devam edildiğinde Arifağa Köyü Tepe Mahallesi'ne ulaşılır. Tepe Mahallesi'nin kuzeyi

yinde yer alan Yelkenpınarı Tepe sahil yolunun sol kısmında kalır. Bu alan kısmen meşelik kısmen de fındık bahçelerinin olduğu bir yerdir. Yelkenpınarı Tepe olarak kayda geçirdiğimiz bu buluntu alanı 11 numaralı buluntu yeridir (Harita: 3). Burada yamaçta ve yamacın başladığı düzlükte yer alan fındık bahçelerinde yapılan taramalarda, 1 adet çakm.aktaşı *levallois* çekirdek ile 1 adet masif iki yüzeyliyi andıran çekirdek biçimli çakm.aktaşı parçaya rastlandı.

Kaynarca merkezden kuzeydoğuya doğru gidildiğinde; Dudu Köyü, Topçu Mahallesi, Kayacık Köyü, Kulaklı Köyü, Turnalı Divanı, Büyükyanık Divanı ve Yeşilova Köyü ile Kaynarca merkezden doğuya doğru gidildiğinde; KüçükKaynarca Mahallesi, Yenidoğan Mahallesi ve Ziahmet Divanı köylerinde kayda değer bir tarih öncesi buluntuya rastlanmamıştır.

12 NUMARALI ALAN: (Sarıbeyli Köyü) Kömürlük Tepe

Koordinatlar:

- (1) Kömürlük Tepe 1: N . 41° 00' 095'' E . 030° 21' 105'' Δ: 155 m.
- (2) Kömürlük Tepe 2: N . 41° 00' 038'' E . 030° 21' 84'' Δ: 155 m.
- (3) Kömürlük Tepe 3: N . 41° 00' 026'' E . 030° 21' 58'' Δ: 155 m.
- (4) Kömürlük Tepe 4: N . 40° 59' 988'' E . 030° 21' 116'' Δ: 155 m.
- (5) Kömürlük Tepe 5: N . 41° 00' 017'' E . 030° 21' 143'' Δ: 155 m.

Araştırmanın en verimli buluntu yerlerinden birisi Kaynarca İlçesi'nin güneydoğusunda yer alan Sarıbeyli Köyü Kömürlük Tepe'dir⁴. Burası 12 numaralı buluntu yeridir (Harita: 1). Köyden Kömürlük Tepe'ye giden yolun sol tarafında, ormanın içinde kapsüle olmuş fındık bahçelerinde tarih öncesi çağlara ait çok sayıda buluntuya rastlanmıştır. Bu alanda; Orta Paleolitik, Üst Paleolitik, Epi-paleolitik ve büyük bir olasılıkla Çanak-Çömleksiz Neolitik dönemlere

4 Bu alana ait ilk bulgular tarla sahibinin oğlu Sayın Hasan Torlak tarafından farkedilmiş ve tarafımıza bildirilmişti. 2003 yılında Sayın Torlak'ın daveti üzerine tarlasına gittiğimizde tarladaki yontmataş materyallerin nitelikli olduğu tanımlanmış ve örnek olmak üzere tarafımızdan seçilen 9 (dokuz) adet yontmataş buluntu, çizimleri ve açıklamalı tanımları ile birlikte 14.07.2003 tarihinde Sakarya Müzesi Müdürlüğü'ne teslim tutanağı ile birlikte teslim edilmişti. Bu durum Kömürlük Tepe'nin resmi kayıtlara geçmesini sağlamıştır. Ülkemizdeki tarihi değerleri fırsatçı bir biçimde değerlendirmek isteyen kişilere karşın, Sayın Hasan Torlak'ın tarih öncesine ait yontmataş malzemeleri farkedip değerlendirilmesini istemesi takdire şayan, üstelik de entelektüel bir yaklaşımdır. Şahsımıza ve araştırma ekibimize gösterdikleri misafirperverlik ve ilgilerinden dolayı Torlak ailesi nezdinde Sayın Nurettin Torlak ve eşi ile oğulları Sayın Hasan Torlak'a teşekkürlerimizi bir borç biliyoruz.

ait olduğu düşünölen çok sayıda yontmataş materyalle karşılaşölmüştür. Sadece yontmataş malzemenin bulunduğu bu alanda hiçbir seramik buluntuya tesadüf edilmemiştir. Kömürlük Tepe'nin yontmataş bulguları iki hammadde ile özetlenir: Bunların ezici çoğunluğu çakm.aktaşı olup çok az sayıda da obsidiyen tespit edilmiştir. Tesadüfen karşılaştığımız obsidiyen dilgiciklerin küçüklüğünden dolayı, alanda oldukça dikkatli bir tarama yapılmış ve sonuçta buluntu yerinde çok daha küçük boyutlu obsidiyenlerin dahi var olduğu anlaşılmıştır. Alanın buluntu açısından verimli olmasından dolayı, tüm gün bu buluntu alanı ile çevresindeki tarlalarda yoğunlaşölmüştür. Bu alanda sadece envanterlik malzeme toplaması yapılmış ve beş farklı noktadan GPS ile koordinat alınarak alan sınırlandırılmıştır. Çok kısa bir zaman içerisinde bu denli çok sayıda malzemenin ele geçiyor olması ve bunun sınırlı bir alandan tespit ediliyor olması, buranın bir yerleşim yeri olabileceğini akla getirmektedir.

Buluntular içinde; *levallois* ve disk biçimli çekirdekler, *levallois* yonga üzerine yapılmış almaşık tipli yöneşen kenar kazıyıcı ile farklı tipolojilerde kenar kazıyıcılar, düzeltili ve düzeltilsiz yongalar Orta Paleolitik dönemin önemli buluntuları arasında yer alır. Tek kutuplu, iki kutuplu ve çapraz kutuplu mikrodilgi çekirdekleri ile düzeltili yongalar, düzeltili-düzeltilsiz çakm.aktaşı dilgiler, düzeltili-düzeltilsiz çakm.aktaşı dilgicikler (Çizim: 15), obsidiyenden yonga-dilgi-dilgicikler, geniş bir tipolojik çeşitliliğe sahip ve aynı zamanda farklı dönemlere ait ön kazıyıcılar, dişlemeli ve çontuklu aletler, taş delgiler, vurgaçlar ve kırık sürtmetaş parçalar ise Üst Paleolitik dönem ile başlayıp Neolitik Çağ'ı da içine alan buluntular olarak tespit edilmiştir. Burada özellikle Epi-paleolitik dönem sonrası ve dolayısıyla da Neolitik Çağ'ı işaret eden bulgular vardır. Baskıyla yongalanmış hem trapez hem de üçgen kesitli paralel kenarlı dilgiler ve dilgicikler -ki hem çakm.aktaşı hem de obsidiyen hammadde den üretilmişlerdir- ve kısa boylu silikalı orak dilgi elemanları, alanda hiçbir Neolitik ve/veya Kalkolitik seramik buluntusunun bulunmamasından ötürü seramik öncesi bir tarım toplumunu işaret ediyor olabilir.

13 NUMARALI ALAN: *Karamanlar Köyü Mezarlığı'nın Doğusu*

Koordinatlar: N . 41° 03' 134'' E . 030° 22' 140'' Δ: 92 m.

Sarıbeyli Köyü'nden kuzeye doğru gidildiğinde Kırktepe Divanı'na ulaşılır. Burada Karamanlar Köyü mezarlığının doğusunda yer alan tarlalarda Orta Paleolitik görünümlü yontmataş materyallere rastlanmıştır. Burası 13

numaralı alan olup Karamanlar Köyü Mezarlığı'nın Doğusu olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1). Özellikle kalsedon hammaddenin alandaki varlığı dikkate değerdir. Hem ham yumru hem de yontulmuş şekilde bulunan bu hammaddenin tarih öncesi insanlar tarafından tercih edilen bir kayaç olduğu şüphesizdir. Bunun yanı sıra, bölgeye özgü bej ve kahvemsî çakm.aktaşı hammadde, bu alandaki yontmataş parçaların üretiminde de kullanılmıştır.

14 NUMARALI ALAN: (Okçular Köyü) Mezarlık Tepe

Koordinatlar: N . 40° 59' 658'' E . 030° 20' 897'' Δ: 135 m.

Kaynarca İlçesi'nden güneye Sakarya'ya doğru gidildiğinde Güven Köyü'nden sonra Müezzinler Köyü'ne ulaşılır. Müezzinler çevresi tarih öncesi çağlar açısından verimsizdir. Ancak Müezzinler'den doğuya doğru Okçular Köyü'ne ve oradan da kuzeydoğuya doğru devam edildiğinde anayolun sola ayrılan bir sapağında Mezarlık Tepe'ye ulaşılır. Burası 14 numaralı buluntu yeridir (Harita: 5) ve Sarıbeyli Kömürlük Tepe'yi karşıdan görmektedir. Alanda yapılan araştırmalarda bir adet dilgi parçası, bir adet kalsedondan yonga ve 2 adet de yontma artığına rastlanmıştır. Dağınık bir buluntu alanı olan bu buluntular Geç Paleolitik karakterlidir. Ancak dilgi parçası, baskı çıkarımlı özelliğinden ötürü teknik açıdan Neolitik ve/veya sonrası teknolojilere sahip görünmektedir.

15 NUMARALI ALAN: Okçular Barajı Gölet Mevki

Koordinatlar: N . 40° 59' 680'' E . 030° 19' 377'' Δ: 50 m.

Yine Kaynarca İlçesi'nden güneye Sakarya'ya doğru gidildiğinde Güven Köyü'nden hemen sonra Hamzalar Mahallesi'ni geçince karayolunun solunda Okçular Barajı'na ayrılan yolun her iki yanındaki tarlalarda bazı yontmataş buluntulara rastlanmıştır. Bu alana 15 numaralı buluntu yeri ya da diğer bir deyişle Okçular Barajı Gölet Mevki adı verilmiştir (Harita: 5). Bu alanda gölete giderken yolun sol tarafında yer alan ve üzerindeki toprağın dolgu toprak olduğunu köylüler tarafından öğrendiğimiz tarlada Paleolitik Çağ yontmataş materyallere rastlanmıştır. Özellikle yolun solundaki tarla toprağının bu alana yakın bir çevreden kamyonlarla getirilerek tesviye edildiği ve tarlanın yarım metrelik *in situ* olmayan bir dolguyla kaplı olduğu yöredeki yerleşimcilerle yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda saptanmıştır. Dolayısıyla bu alanların buluntuları yerinin malzemesi değildir. Köylüler aynı yolun sağ

tarafındaki tarlada da dolgu malzemesi olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle dolgu malzemelerinin olduğu bu tarlalarda Paleolitik karakterli buluntuların yanı sıra, Neolitik karakterli olduğu anlaşılan ve baskıyla yongalanmış bir mikrodilgi çekirdeği de bulunmaktadır. Bu açıdan buluntuların nereden geldiği büyük önem taşımaktadır.

Buna karşın Kaynarca-Sakarya karayolu üzerinde Okçular Barajı gölet yolu sapağında yol kenarındaki tarlaların yerinin toprağına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu alanda da yontmataş materyallerin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla bu tarlaların buluntuları sadece tarih sürecinin erozyonuna maruz kalmıştır diyebiliriz. Bu tarlalarda çok sayıda niteliksiz çekirdek, çekirdek parçası (belki de denenmiş yumrular), yonga ve yontma parçaları ile bazı kazıyıcılar tespit edilmiştir. Tüm bu buluntular *ad hoc* parçalar olup Paleolitik özellikler gösterirler.

Kaynarca'nın güneyinde Okçular Barajı Gölet Mevki alanı dışında; Ömerağa, Taşoluk, Kadı Köyü ve Yulaflı köylerine gidilmiştir. Fakat bu köylerde herhangi bir tarih öncesi materyale tesadüf edilmemiştir.

16 NUMARALI ALAN: (Gicikli Köyü) Teberikli Pınar Mevki

Koordinatlar: N . 40° 59' 763'' E . 030° 18' 306'' Δ: 306 m.

Yöre yerleşimcilerinden alınan bilgiler üzerine Şaşkınlar ve Gicikli köylerine gidilmiştir. Gicikli Köyü'nün yakınında yer alan Teberikli Pınar denen alanda daha çok geç dönem olduğu anlaşılan ve yontmataş materyaller ile denenmiş yumrular halinde (yumruk boyutlu çakıllar) çakm.aktaşı parçalarına rastlanmıştır. Bunun üzerine çevrede detaylı bir inceleme yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda tüm bu buluntuların çoğunlukla geç dönemlere ait olduğu ve arkeolojik değerinin olmadığı görülmüştür.

Bunun yanı sıra alandan ele geçen 2 adet yontmataş parça önemlidir. Teberikli Pınar Mevki denen alanda bulunan bu parçaların Orta Paleolitik görünümü oldukları anlaşılmıştır. Bu alana Teberikli Pınar Mevki ya da 16 numaralı alan adı verilmiştir (Harita: 5).

SONUÇ

Karadeniz Bölgesi, Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nin kesiştiği etkileşim alanı içinde olan Sakarya ili oldukça önemli bir coğrafik konuma sahiptir. Bu bağlamda söz konusu bölgeler arasındaki tarih öncesi bağlantı-

ların oluşturulabilmesi açısından; Sakarya, Kocaeli, Düzce, Bolu, Bilecik, Eskişehir ve Ankara gibi iller kilit rol oynamaktadır. Tespit etmiş olduğumuz tarih öncesine ait birçok bulgu, Sakarya'yı seçmemizde haklı olduğumuzu ortaya koymuştur. Özellikle Sarıbeyli Köyü'ndeki Kömürlük Tepe'nin önemli bir yerleşim yeri olduğunu düşünüyoruz. Ayıyatağı Mevki 2'nin ve yakın çevresindeki buluntu alanlarının çok büyük bir önem taşıdığı inancındayız. Detaylandırılmış arkeolojik yorumlarımızı gelecekteki yayınlara bırakıyoruz. İzin alabildiğimiz sürece bölgede arkeolojik açıdan yapılabilecek birçok şeyin olduğunu belirtmek isteriz. Araştırmamızın II. bölümünü; Karasu, Kocaeli, Ferizli ve Söğütli ilçelerinde devam ettirmeyi planlamaktayız.

KAYNAKÇA

- DURING, B., T.E.ŞERİFOĞLU, C.GLATZ, (2012), "2010 Cide Arkeoloji Projesi: İkinci Sezon Sonuçlar", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-3*: 237-250.
- KARAÜĞÜZ, G., (2010), "Zonguldak Bölgesi 2008 Yılı Yüzey Araştırması", 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*: 175-186.
- ÖZDOĞAN, A., C.MARRO, A.TİBET, (1997), "1995 Yılı Kastamonu Yüzey Araştırması", 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 303-330.
- ÖZDOĞAN, A., C.MARRO, A.TİBET, C.KUZUCUOĞLU, (1998), "Kastamonu Yüzey Araştırması 1996 Yılı Çalışmaları", 15. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 63-104.
- ÖZDOĞAN, A., C.MARRO, A.TİBET, (1999), "Kastamonu Yüzey Araştırması 1997 Yılı Çalışmaları", 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 219-244.
- ÖZDOĞAN, A., C.MARRO, A.TİBET, C.KUZUCUOĞLU, (2000), "Kastamonu Yüzey Araştırması 1998 Yılı Çalışmaları", 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 41-56.
- ÖZDOĞAN, M., (1985), "1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları", 2. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 221-232.
- ÖZDOĞAN, M., (1986), "1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları", 3. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 409-420.
- ÖZDOĞAN, M., (1988), "1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", 5. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 157-173.
- ÖZDOĞAN, M., (1989), "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", 6. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 571-590.
- ÖZDOĞAN, M., (1990), "1988 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", 7. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 443-457.

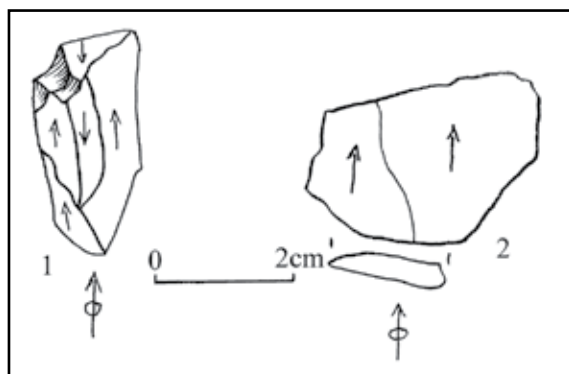
Harita: 3

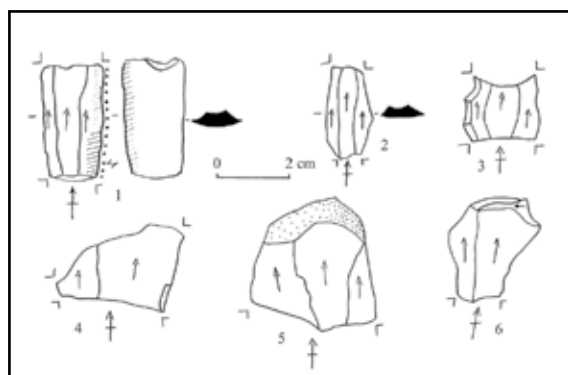
Harita: 4

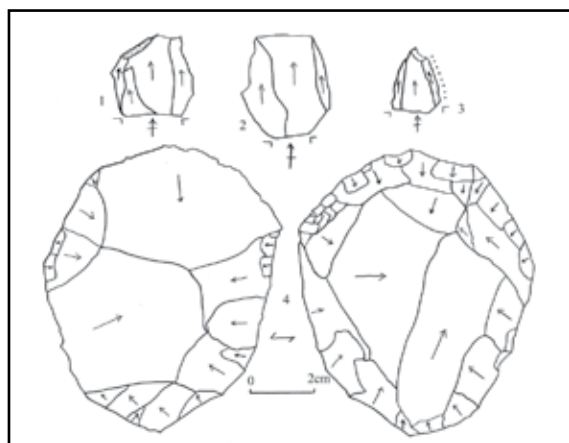
Harita: 5

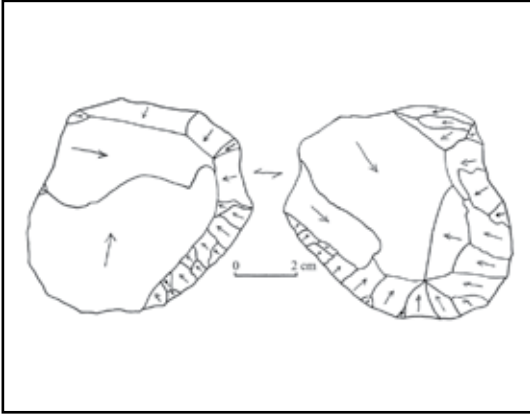
Çizim: 1

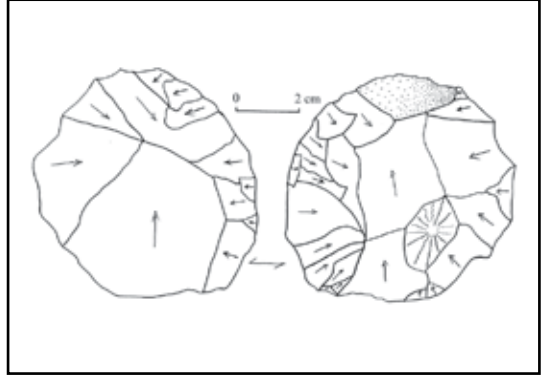
Çizim: 2

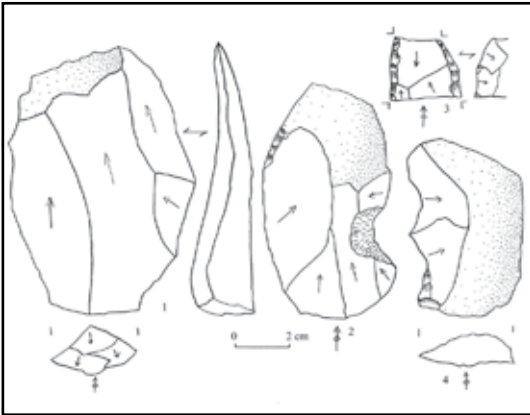
Çizim: 3

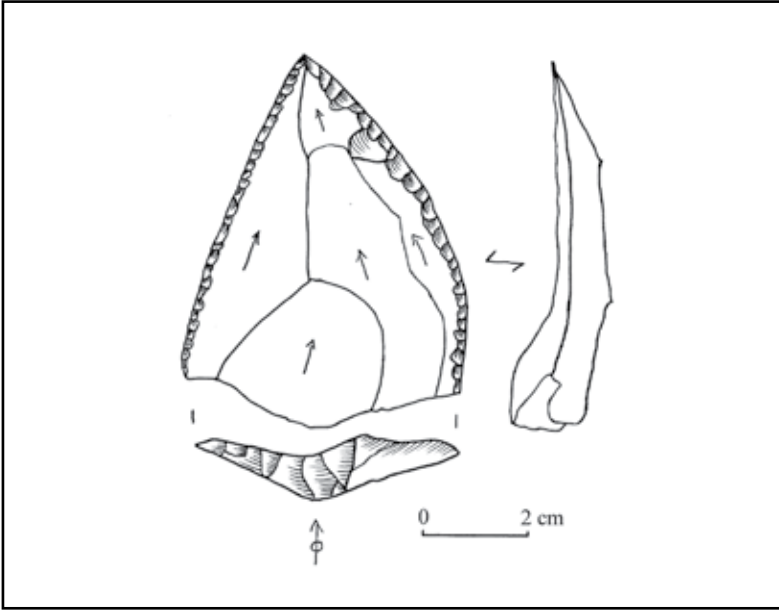
Çizim: 4

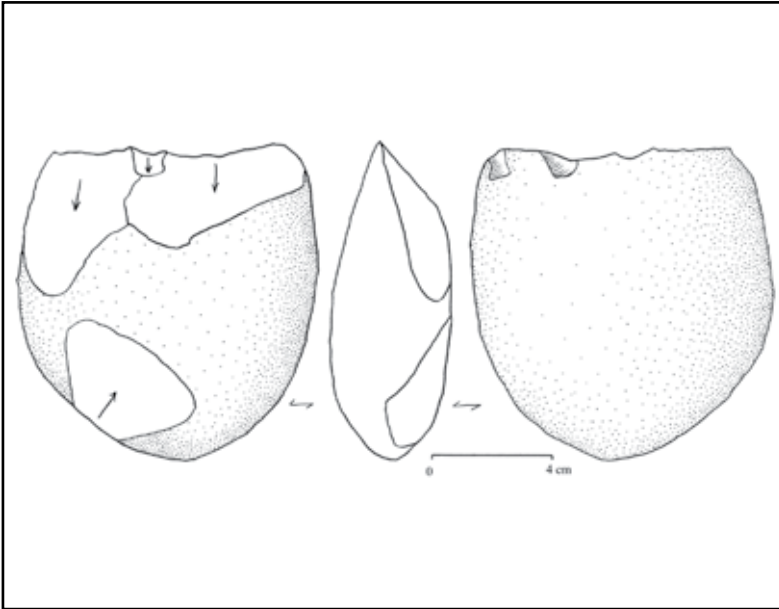
Çizim: 5

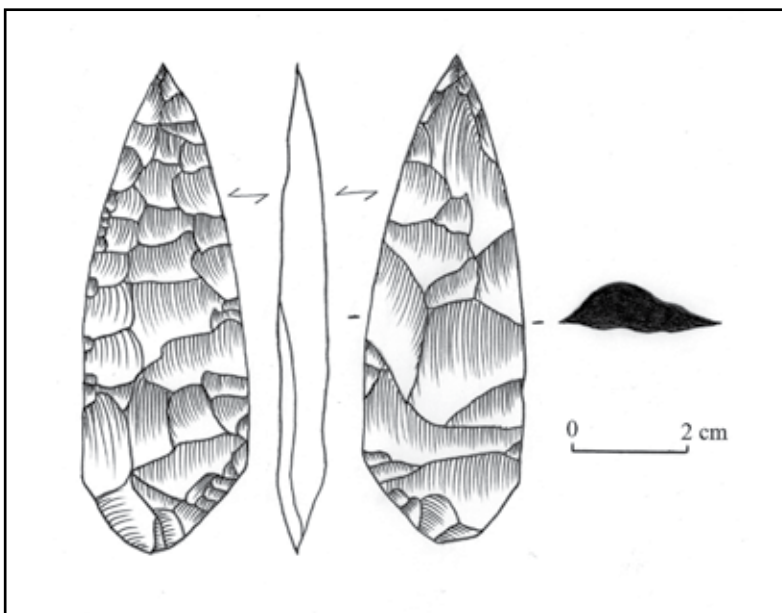
Çizim: 6

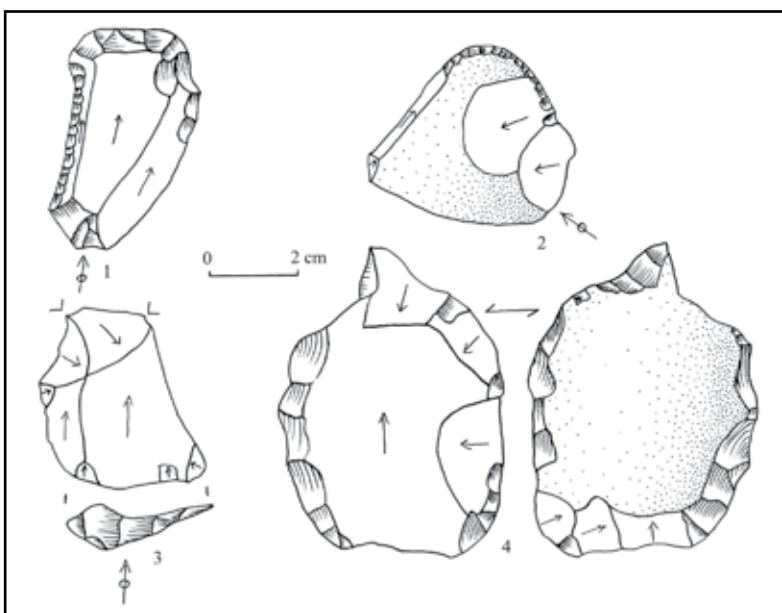
Çizim: 7

Çizim: 8

Çizim: 9

Çizim: 10

KONYA İLİ EREĞLİ, HALKAPINAR, KARAPINAR, VE EMİRGAZİ 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI (KEYAR¹)

Çiğdem MANER*

Konya Ereğli Müze Müdürlüğü'ne bağlı Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi ilçelerin yüzey araştırması projesinin (KEYAR) ilk arazi sezonu 30.8-13.9.2013 tarihleri arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Koç Üniversitesi'nin, Ereğli Belediyesi'nin ve Demireller Tesislerinin desteği ile gerçekleştirilmiştir. Desteklerinden dolayı Genel Müdürlüğe, Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi dekanlığına, Ereğli müze müdürü Mahmut Altuncan, Ereğli eski belediye başkanı Hüseyin Obrukçu ve Demireller Tesislerine teşekkürü bir borç bilirim. Ereğli Müzesi'nden Sayın Dilek Atalar Kültür ve Turizm Bakanlığı adına temsilci olarak katılmıştır. Ekip, Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümü lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerin oluşmaktadır². Temsilcimize ve tüm ekibe çalışmalarından ve yardımlarından dolayı candan teşekkür ederim.

Beş yıllık yüzey araştırma projesi olarak düşünülen yüzey araştırmasının amacı Ereğli müze müdürlüğüne bağlı olan Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi (Harita: 1) ilçelerinin özellikle Tunç ve Demir çağlarının sistematik bir şekilde araştırılmasıdır. Konya ilinin çoğu ilçesinde Tunç ve Demir çağlarını araştıran yüzey araştırmaları yapılmıştır. Ancak, ilginç olan günümüzde Konya Ereğli Müzesi'ne bağlı olan Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi ilçelerinde şimdiye kadar sistematik yüzey araştırması yapılmamasıdır. James Mellaart³ ve Semih Güneri⁴ Ereğli ve Karapınar'da sadece birkaç höyü-

* Yrd. Doç. Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE.

1 KEYAR= Konya Ereğli Yüzey Araştırması.

2 Doktora öğrencileri: Uzman Arkeolog Muhip Çarkı, Uzman Arkeolog Gülşah Günata, yüksek lisans öğrencileri: Canan Arıkan, Alican Kutlay, Gözde Önder; lisans öğrencileri: Aymesey Albay, Betül Gaye Dinç, Naide Gedikli.

3 Mellaart 1954 ve Mellaart 1963.

4 Güneri 1989-91.

ğü araştırmıştır. Mellaart Türkiye'nin güneyinde yaptığı yüzey araştırması sırasında Çumra, Karaman, Ereğli ve Gülek Boğazı arasında kalan bölgeyi kısmen incelemiştir. Ereğli ve Karapınar ilçe sınırları içinde bulunan Çiller Höyük, Zincirli Höyük, Kızıl Höyük II, Toprak Tepe, Kara Höyük, Karatepe, Akkuyu, Karapınar I, Karapınar II, Kızrak, Tilkili ve Maltepe yerleşimlerinden malzeme toplamıştır⁵. Semih Güneri ise Karaman ve Ereğli bölgesinde M.Ö. 2. bin yerleşimlerini araştıran bir yüzey araştırması yapmıştır. Yayınında Ereğli ilçesinden Kara Höyük, Zincirli Höyük ve Gövezli Höyük'ten topladığı malzemeyi incelediğini yazmaktadır.⁶

Bu kısa araştırma tarihçesi Ereğli müzesine bağlı ilçelerin (Halkapınar ve Emirgazi ilçeleri hiç araştırılmamıştır) henüz yeterince ve sistematik olarak incelenmediğini göstermektedir. Bundan dolayı da bu ilçelerde Tunç ve Demir çağlarını araştıran sistematik bir yüzey araştırması başlatılmıştır.

Araştırma amaçlarımızdan ve sorularımızdan bazıları şunlardır:

- Konya Ereğli müzesine bağlı ilçelerde Tunç ve Demir çağlarını ve yerleşimlerini sistematik bir şekilde belirlemek ve araştırmak;
- Çeşitli dönemlerdeki yerleşim dağılımını incelemek;
- Bölge için çanak çömlek tipolojisi ve kronolojisi oluşturmak;
- Bölgenin peyzaj arkeolojisini incelemek;
- Eski Tunç Çağı yerleşimleri nerede kurulmuştur?
- Bölgedeki Eski Assur Ticaret koloni yerleşimleri bulunmaktadırmı? Kervanlar buradan da geçiyormuydu?
- Hitit dönemi yerleşimlerini belirlemek, yerleşim dağılımı nasıl?
- Bölgenin Demir çağını aydınlatmak: hangi medeniyetlerin izleri bulunmaktadır? (Geç Hitit, Frig, Geç Assur gibi)
- Bölgenin Akdeniz, Batı, İç, Doğu ve Kuzey Anadolu, Ege, Levant ve Mezopotamya ile ilişkilerini araştırmak

2013 ARAZİ SEZONU

Birinci arazi sezonunda ilk önce Ereğli merkez ilçesinden araştırmaya baş-

5 Mellaart 1954, 189, 192.

6 Güneri 1989-91, 99.

lanmıştır (Harita: 2)⁷. Bu ilçeyi Mellaart ve Güneri şimdiye kadar sadece kısmen araştırmışlardır, büyük bir bölgesi araştırılmamıştır.

Ereğli ilçesinin doğusu, güneydoğusu, güneyi ve güneybatısında bulunan toplam yirmi iki köye gidilmiştir. Araştırılan bölgede bugüne kadar sadece iki höyük tescillenmiştir. 2013 KEYAR yüzey araştırmasında on iki yeni yerleşim yeri tespit edilmiştir (Harita: 2, Tablo: 1). Bunlar höyük, düz yerleşim veya doğal tepe üzerine kurulmuş yerleşim niteliğindedir.

2013 arazi sezonunda gidilen köyler: Aziziye, Bulgurluk, Çakmak, Çayhan, Kuskuncuk, Acıpınar, Özgürler, Bahçeli, Beyköy, Hacımemiş, Gökçeyazı, Sarıca, Belceağaç, Orhaniye, Yazlık, Yellice, Ulumeşe, Çimencik, Melicek, Burhaniye, Alhan, Armağanlı.

METODOLOJİ

Eski yerleşimleri belirlemek için muhtarlardan, köy sakinlerinden bilgi toplanmaktadır. Bunun yanında Google Earth gibi uydu görüntülerinin yardımı ile höyükler belirlenmektedir.

Bölgede çoğunlukla höyükler ve düz yerleşim alanları tarım arazisi olarak kullanıldığı veya yoğun yabani bitki örtüsü ile kaplı olduğundan, yoğun sistematik yürüme metodları uygulanamamıştır. Bu sebepten dolayı geniş alanlı yüzey aratırması (extensive) yapılamamıştır. Yüzey araştırması Eylül ayında yapılmıştır, tarlaların çoğunda hasat yapılmıştı, bu da yüzey araştırmasını zorlaştırmıştır.

Çanak çömlekler toplanıp, yerinde incelenmiştir. Önemli görülen (dip, kenar, bezemeli gibi) parçalar çizilip ve fotoğraflanmıştır. Bunların yanında işlenmiş taşlar ve curüf parçaları da toplanıp fotoğrafları çekilmiştir. Toplanan malzemeler çizilip ve fotoğrafları çekildikten sonra tekrar bulundukları yere geri bırakılmışlardır. Envanterlik buluntu bulunmamıştır.

ARKEOLOJİK ALANLARDA YOĞUN TAHRİBAT

Bölgede höyük ve yerleşim alanlarında yoğun tahribat gözlemlenmiştir. Ereğli bölgesi çok verimlidir, çok sayıda tarım arazisi mevcut ve birçok höyük

7 Maner 2014.

ve yerleşim alanı da tarım arazisine dönüştürülerek ya kısmen tahrip edilmiştir, ya da tamamıyla yok edilmiştir.

Örneğin Hacımemiş köyünde Değirmentepe'nin tepesinin kepçe ile alınmış olması ya da Aziziye beldesinin batısında bulunan Ereğli Kara Höyüğü'nün batısında bugün elma bahçeleri olan bölgede iki tepede tarım arazisi yaratmak için kepçe ile yok edilmişlerdir. Bu bilgiyi bana Aziziye sakini vermiştir. Bu iki tepeden Mellaart 1954'te yayınladığı makalede tümülüs olarak bahseder⁸. Çiftçinin dediğini göre, aşağı yukarı 15 sene önce tepelerin birinden kepçe ile kaldırılırken bakır kazanlar ve iskeletler çıkmıştır.

2013 ARAZİ SEZONUNDA TESPİT EDİLEN YERLEŞİMLER

1. Hacımemiş Höyük-Hacımemiş Köyü

Höyük oldukça geniş bir alana yayılım göstermektedir ve üç yapay terastan oluşmaktadır (Resim: 1). Boyutları K-G: 260 m.; D-B: 158 ve aşağı yukarı 4,1 hektar büyüklüğündedir. Höyüğün tamamında tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Yüzeyde seramik sayısı oldukça azdır. İşlenmiş taş veya mimari izlerine rastlanmamıştır. Çanak çömlekler Kalkolitik, Eski Tunç (Çizim: 1 No. 1), Orta Tunç, Geç Tunç, Erken, Orta Demir Çağı (Çizim: 1 No. 2), Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir.

2. Değirmentepe – Hacımemiş Köyü

Hacımemiş Höyüğü'nün güneyinde bulunmaktadır. Höyük K-G: 47 m.; D-B: 64 m. ölçülerinde olup, aşağı yukarı 0,3 hektar büyüklüğündedir. Höyüğün tamamında tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir ve kubbesi (aşağı yukarı dendiğine göre 3 m.) buldozer ile tarla sahipleri tarafından kazılmıştır. Höyük üzerinde bulunan 9 parça seramik, bir cam ve kerpiç parçası buranın geç döneme ait olduğunu göstermektedir. Höyüğün üzerindeki yerleşimin Orta-Geç Bizans ve Selçuk olma ihtimali yüksektir. Höyüğün kuzeydoğusunda bulunan tarlada sahibi mezar taşları ve çanak çömlek bulunduğunu belirtmektedir. Höyüğün tamamında tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Yola bakan tarafında betondan yüksek ayaklı sulama kanalları bulunmaktadır.

8 Mellaart 1954, 180.

Höyüğün üzerinde çok sayıda küçük ve orta boy lu taşlar bulunmaktadır. Akropolün ortası oyuk ve muhtemelen tüm akropol tepesi tarım faaliyetlerinde kazılmıştır. Höyüğün doğu yamacında mezara benzeyen, üzeri taşlarla kaplı oval şekilli alanlar göze çarpmaktadır.

3. Kuyunun Dağı Höyüğü

Höyük Acıpınar Köyü'nün yaklaşık 2 km. güneyinde ve Kuskuncuk Köyü'nün yaklaşık 4,7 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Bölgenin en büyük höyüklerinden biridir (Resim: 2), alanı 40 hektar civarındadır, ölçüleri: KB-GD:1300 m.; D-B: 308 m.dir. Yerleşim oldukça önemli stratejik bir konumda bulunmaktadır. Çanak çömlekler oldukça geniş bir alana yayılım göstermektedir. Höyüğün kuzeybatısında akropol niteliğinde bir tepesi vardır, burası en yüksek yeridir (1088 m.). Burada bulunan birçok seramik ağırlıklı olarak Eski Tunç, Orta Tunç, Geç Tunç (Çizim: 2 No. 3) ve Erken ve Orta Demir (Çizim: 2 No. 4-5, 7-8) çağlarına aittir. Bunun yanında çok sayıda işlenmiş küçük taşlar gözlemlenmiştir. Bunların arasında yonga alınmış çakmak taşları, dilgi izi olan çakmak taşı, dikdörtgen, köşeleri yuvarlak olan, bir ucunda kullanım izleri gösteren ve muhtemelen havaneli olarak kullanılan bir taş bulunmuştur. Akropolün güneydoğu yamacının sonunda 65 cm. uzunluğunda, 30 cm. genişlikte ve 40 cm. yükseklikte işlenmiş bir kaya bulunmuştur. Muhtemelen aslan veya koyun betimlenmeye çalışılmış olan kaya parçası işlemesi bitmemiş ve tahrip olmuş bir heykeldir (Resim: 3).

4. Acıpınar Tepesi Höyüğü

Acıpınar Tepesi Kuskuncuk Köyü'nün 1 km. güneyinde yer almaktadır. Yerleşim oldukça geniş bir alana yayılım göstermektedir (Resim: 4). Höyüğün boyutları K-G: 289 m.; D-B: 594, alanı 17 hektardır. Yerleşim alanı höyük ve höyüğün kuzey-kuzeybatısında bulunan ve bugün tarla olarak kullanılan alana kadar yayılmaktadır. Höyük üç yapay terastan oluşmaktadır ve höyüğün kuzeybatısında bulunan tarlalarda işlenmiş taşlar, mezarlar ve çanak çömlek bulunmaktadır. Höyüğün kuzeybatı tarlasında dorik sütun başı bulunmuştur, ancak bunun in situ değil oraya köylüler tarafından taşındığı öğrenilmiştir. Höyüğün tepesinin güney tarafında geniş taş bloklardan yapılmış kemerler kısmen gözükmemektedir. Kuzeybatısında bulunan tarlanın güneyinde aşağı yukarı 2-2,5 metre genişliğinde bir taş duvarın temeli bulunmaktadır. Bu

duvar tarla ortasında başlar ve aşağı yukarı 50 metre boyunca höyüğe doğru devam eder. Höyükte dikkat çeken buluntular arasında çanak çömleklerin Neolitik Çağ'dan Roma dönemine kadar geniş bir stratigrafi göstermesidir. Özellikle Roma dönemine ait büyük pithos parçaları ve çok sayıda çatı kiremitleri bulunmaktadır. M.Ö. 3. ve 2. bin canak çömlekleri de höyükte o dönemlerde iskan olduğunu göstermektedir (Çizim: 2 No. 9-10).

5. Cender Mevkii Tepesi

Cender Mevkii Tepesi aşağı yukarı Kuskuncuk'un 2 km. kuzeyinde, yolun sol tarafında tarla içinde bulunan 0,34 hektar büyüklüğünde küçük bir höyüktür. Tarım faaliyetlerinden dolayı höyüğün tepesi düzleştirilmiştir. Yüzeyde çok sayıda çakıl taşı ve az sayıda çanak çömlek bulunmaktadır. Mimari kalıntı veya işlenmiş taş görülmemiştir. Höyük üzerinde görülen çanak çömlekler sadece gövde parçaları olup, büyük olasılıkla Kalkolitik ve Tunç (Eski ve Orta) çağlarına tarihlenmektedirler.

6. Bağırtlak Pınarı Yerleşimi

Acıpınar Tepesi'nin güneyinde, Torosların kuzeyinde yer almaktadır. 0,55 hektar büyüklüğünde bir höyüktür, boyutu: K-G: 93 m.; D-B: 60 m.dir. Bağırtlak Pınarı adı tepenin yanındaki göletten gelmektedir, burada sazlar yetişmektedir. Bağırtlak Pınarı Yerleşimi doğal tepe üzerinde kurulmuştur. Özellikle batı yamacında bulunan kaçak kazı çukurlarında seramik parçaları toplanmıştır. Höyüğün tepesinden ve güney yamacı hariç her yerinden Acıpınar Tepesi gözükmemektedir. Bulunan çanak çömlekler daha ziyade Neolitik, Kalkolitik, Eski-Orta Geç Tunç çağlarından ve Demir Çağına kadar geniş bir yelpaze göstermektedir.

7. Narazan Yerleşimi

Bağırtlak Pınarı'nın batısında bulunan tepe halk arasında Narazan Tepesi olarak bilinmektedir. Tepe doğal bir tepedir, mimari kalıntı yoktur, boyutları K-G: 286 m.; D-B: 286 m.'dir. Tepenin güneydoğu yamacında çok az sayıda çanak çömlek bulunmuştur ve Eski veya Orta Tunç Çağı'na tarihlenmektedirler. Tepenin güney yamacının altındaki düzlük alanda kayanın içi oyulmuş,

aşağı yukarı çapı 30 cm. ve derinliği ca. 40 cm. olan bir sunu çanağı bulunmaktadır (Resim 5).

8. Işıklar Dağı Yerleşimi

Işıklar Dağı Acıpınar Köyü'nün aşağı yukarı 2 km. kuzeyindedir. Yerleşimin doğusunda korunaklı Işıklar Dağı bulunmaktadır. Dağın batı yamacı bir kaç sene öncesine kadar taş ocağı olarak kullanılmıştır ve halen kullanılmaktadır. Yerleşim höyük şeklinde olmayıp, düz yerleşim alanıdır ve günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır (Resim: 6). Çanak çömlekler aşağı yukarı 3,5 hektarlık bir alanda yayılım göstermektedir. Yerleşimin boyutları aşağı yukarı K-G: 250 m.; D-B: 142 m.dir. Ağırlıklı olarak Roma seramikleri ve çatı kiremitleri bulunmuştur. Bunların yanısıra Eski-Orta-Geç Tunç Çağı çanak çömlekleri de bulunmaktadır. Mimariye rastlanmamıştır. Dibek ve havan olarak kullanılmış bir taş aletin yarısı bulunmuştur.

9. Işıklar Dağı Mevkii Yerleşimi

Işıklar Dağı Mevkii yerleşimi, Işıklar Dağı'nın güney yamacında, Acıpınar'ın aşağı yukarı 1,3 km. kuzeyinde, Işıklar Dağı Yerleşiminin de doğusunda bulunmaktadır. K-G: 72 m.; D-B: 86 m., 0,6 hektar büyüklüğünde küçük bir höyüktür. Yerleşim doğal bir yükseltinin üzerine kurulmuştur. Höyüğün kuzey cephesi hariç tüm cepheleri tarım için kullanılmaktadır. Yerleşim alanı iki tepeden oluşur, batıda bulunan tepe yüksek önünde (doğusunda) bulunan tepe alçaktır. Yüksek tepenin tepesinde kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Çanak çömlek sadece tepenin doğu cephesinde bulunmuştur. Bunlar ağırlıklı olarak Tunç ve Orta Demir Çağ'larına tarihlenmektedirler.

10. Ereğli Kara Höyük⁹

Höyük Adana-Konya karayolunun 5,4 km. kuzeyinde, Aziziye beldesinin 1 km. batısında ve Ereğli'den 15 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Bölgenin büyük höyüklerinden biridir (8,4 hektar), höyüğün boyutları K-G: 274 m.;

9 Konya Karahöyük ile karıştırılmaması için bu höyüğe Ereğli Kara Höyük denmiştir ve bu isimle de ilerdeki yayınlarda ithafta bulunacaktır.

D-B: 308 m.dir (Resim: 7). Yerleşim alanının höyüğün etrafındaki tarlalarda da devam ettiği burada bulunan çanak çömleklerden ve işlenmiş taşlardan anlaşılmaktadır. Höyüğün özellikle çanak çömlek buluntularından dolayı Geç Tunç çağında önemli bir merkez olduğu düşünülmektedir¹⁰. Kuzeyinde Hasan Dağı ve güneyinde Kilikya kapısına giden yol gözükmemektedir. Önemli stratejik bir konumda bulunmaktadır. Mellaart burasını daha önce yaptığı Konya yüzey araştırmasında ziyaret etmiş ve M.Ö. 2. binyıl malzeme ağırlıklı olduğundan ve yakınında bulunan iki tümüsten bahseder¹¹. Höyük neredeyse yuvarlak şekillidir ve yamaçları diktir; bu çevresinde önemli bir sur sisteminin olmasına işaret olabilir. Tepesinde, eteklerinde ve çevresinde çok sayıda işlenmiş taşlar vardır. Özellikle güney yamacının biraz aşağısında birçok işlenmiş taşlar yığılmış bir şekilde bulunmaktadır, onların arasında sütun gövdesi ve işlenmiş dikdörtgen taşlar vardır. Tepenin ortasında, 18 x 15 cm. büyüklükte ve ca. 10 cm. yükseklikte işlenmiş kırık siyah bazalt taşı parçası bulunmuştur. Taşın üst tarafında işlenmiş yükseltileler bulunur. Bu yükseltilere dikkatlice bakıldığında kabartma izleri olduğu anlaşılır. Geç Tunç ve Erken Demir Çağı Hitit kabartmalarıyla karşılaştırıldığında, ince uzun yükseltinin bir ayak parmağına ait olduğu ortaya anlaşılmaktadır¹². Çanak çömlekler burasının Neolitik çağdan Bizans dönemine kadar yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle M.Ö. 2.bin (Çizim: 2 No. 11-12) ve Orta Demir Çağı (Çizim: 2 No. 13) çanak çömlekleri çok sayıda bulunmaktadır.

11. Toprak Tepe

Toprak Tepe Adana-Ankara karayolunun 2,4 km. batısında yer almaktadır. Önemli stratejik bir noktada yer alan bir höyüktür (Resim: 8). Höyük 0,7 hektar büyüklüğündedir, boyutları: K-G: 87 m.; D-B: 83 m.dir. Höyük tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Etrafındaki tarlalarda da tek tük çanak çömlekler bulunmaktadır. Köylüler höyüğün son 10 sene içinde 5 ila 7 metre civarında tarım amaçlı düzleştirildiğini belirtmişlerdir. En yoğun keramik, tepenin üzerinde ve batı yamacında bulunmaktadır ve Neolitik, Kalkolitik ve Eski (Çizim: 2 No. 14-15) ve Orta Tunç Çağı'na ağırlıklı olarak tarihlenmektedirler.

10 Mellaart burasının Hupışna adlı Hitit kenti olabileceğini düşünmüştür. Garstang ve Gurney 1959, 72 dipnot 1. Ayrıca Kessler 1975.

11 Mellaart 1954,180. Bu tümüler bugün yerinde bulunmamaktadır. Köylüler tarafından kazılmış ve meyve bahçeleri haline dönüştürülmüştür.

12 Maner 2014, 356 resim 21-22.

Ayrıca tek tük Demir çağına ait parçalar da bulunmuştur. Beş tane öğütme taşı bulunmuştur, mimari kalıntıya rastlanmamıştır.

12. Taştepe Obası Yerleşimi

Çakmak Köyü'nün 8,2 km. güneybatısında ve 2,4 km. Çayhan Beldesi'nin kuzeyinde bulunan düz yerleşim alanıdır. Günümüzün köyü kısmen eski yerleşim yerinin üzerine kurulmuştur, ama asıl büyük bölümü köyün batısında bulunan tarlada bulunmaktadır. Arazide büyük pitos parçaları ve Roma Dönemi çatı kiremetleri bulunmuştur. Köyün içinde, Roma Dönemine ait değirmen taşları ve delikli kayalar bulunmaktadır. Hem pitoslar hem de değirmen taşları burasının Roma Döneminde önemli bir üretim merkezi olduğunu göstermektedir. Eski yerleşim alanında toplanan çanak çömlekler Eski ve Geç Tunç Çağı, Roma dönemi ağırlıklıdır, ayrıca Roma Dönemi cam parçaları da bulunmuştur.

Köyün içinde çok çukurlu havan taşı olarak adlandırılan üzeri küçük oyuklarla kaplanmış üç kaya parçası bulunmaktadır (Resim: 9). Bunlar M.Ö. 3. ve 2. binde maden işliklerinde kullanılmıştır. Benzer çok çukurlu havan taşları Ergun Kaptan'ın Niğde Celaller ve Minedağı'nda yaptığı araştırmalarda bulunmuştur.¹³ Taştepe Obası Yerleşimi Bolkar Dağları'nın 8,2 km. kuzeyinde ve Kilikya geçitinin de 20 km. batısındadır. Burasının Eski ve Orta Tunç Çağında metal üretim işlik alanlarından biri olma ihtimali yüksektir.

13. Yellice Köyü Kepez Yerleşimi

Yellice köyü mevkiinde bulunan düz yerleşim alanında çanak çömlek ve mimari kalıntıların olduğu tespit edilmiştir. Mimari kalıntıların arasında horasan harcı ile yapılmış duvar kalıntısı vardır, muhtemelen Roma veya Bizans dönemine ait binaların kalıntılarıdır. Mimari kalıntılar dağdan gelen bir sel ile toprak kayması sonucu ortaya çıkmıştır, bunun dışında başka mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Çanak çömlekler Eski-Orta-Geç Tunç, Demir Çağı, Roma ve Bizans dönemlerinde yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir.

13 Kaptan 1988 ve 1995.

14. Göktepe

Göktepe Çayhan beldesinin girişinde sol yamacın tepesinde höyük bulunmaktadır. Tepe günümüzde yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. Tepede yaşayanlar yaşam alanlarının altında bazen mezar çıktığından veya çanak çömlek bulduklarından bahsetmişlerdir¹⁴. Yüzey araştırması sırasında yüzeyde çanak çömlek veya başka buluntu bulunamamıştır. Yerleşim stratejik, vadiye hakim yere kurulmuştur ve zamanında önemli bir yerleşim olduğu bellidir.

15-16. Büyük ve Küçük Göztepe Tümülüsleri

Büyük (K-G: 86,4 m., D-B: 76,4 m.) ve Küçük Göztepe (K-G: 53,3 m., D-B: 58 m.) tümülüsleri (Resim: 11) Ereğli'nin 5,5 km. doğusunda, Konya-Ereğli karayolunun güneyinde bulunurlar. Doğal bir tepenin üzerine kurulmuşlardır ve hem ilçe merkezinden hem de çevreden çok bariz bir şekilde görünmektedirler. Tümülüsler bugün jandarmaya ait bir orman parkın içinde bulunmaktadırlar. Yüzey araştırması sırasında Jandarma'dan izin alarak bu tümülüsler ziyaret edilmiştir. Ancak yüzeyden hiç bir şey toplanmamıştır. Büyük Göztepe hemen baz istasyonların bulunmaktadır, tümülüsün güney tarafı kaçak kazı yapanlar tarafından çok tahrip edilmiş. Küçük Göztepe ise 1970'lerde yapılan kaçak bir kazıda neredeyse tamamen kazılmış ve kazı esnasında kazanların üzerine çökmüştür, eserlerin bazıları Ereğli Müzesinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- J. GARSTANG ve O.R. GURNEY 1959: *The Geography of the Hittite Empire*. London.
- S. GÜNERİ 1989-91. "Orta Anadolu Höyükleri, Karaman-Ereğli Araştırmaları". *Türk Arkeoloji Dergisi* 28-29, 97-114.
- E. KAPTAN 1988. "Türkiye Madencilik Tarihine ait Çamardı-Celaller Köyü Yöresinde Buluntular", IV. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1-16.

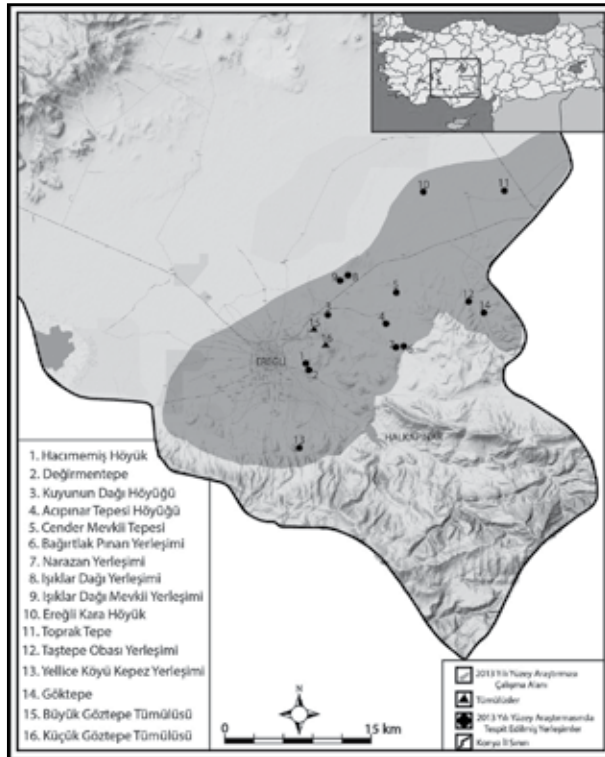
14 Vatandaşa göre Hitit yerleşmesidir ve anlatılana göre vatandaş birçok Hitit eseri bulmuş.

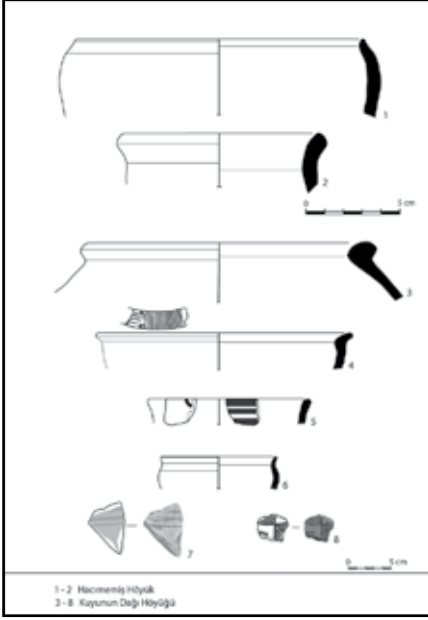
- E. KAPTAN 1995. "Mine Damı Araştırmaları 1993", X. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*: 55-66.
- K. KESSLER 1975 "Hupišna", in: *Reallexikon der Assyriologie, Vierter Band Ha-a-a-Hystaspes*: 500.
- Ç. MANER 2014, "Preliminary Report on the First Season of the Konya-Ereğli (KEYAR) Survey 2013". *Anatolia Antiqua* 22, 343-360.
- J. MELLAART 1954. "Preliminary report on a survey of pre-classical remains in Southern Turkey". *Anatolian Studies* 4, 175-240.
- J. MELLAART 1963. "Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain". *Anatolian Studies* 13, 199-236.

No	Yerleşim İsmi	Bulunduğu köy	Tescil Durumu	UTM Doğu	UTM Kuzey	Google Earth koordinatları	Rakım
1	Hacımemiş Höyük	Ereğli, Hacımemiş Köyü	Tescilli değil	36 S 595769.26 E	4150903.54 N	37°30'20.91''K 34°05'29.13''D	1070,5 m
2	Değirmen-tepe	Ereğli, Hacımemiş Köyü	Tescilli değil	36 S 595768.88 E	4150901.76 S	37°30'14.98'' K 34°05'34.91''D	1068,3 m
3	Kuyunun Dağı Höyüğü	Ereğli, Kuskuncuk köyü	Tescilli değil	36 S 598661.61 E	4156479.83 N	37°33'09.29''K 34°07'57.06''D	1088 m
4	Acıpınar Tepesi Höyüğü	Ereğli, Kuskuncuk köyü	Tescilli değil	36 S 603099.79 E	4154695.01 N	37°32'28.59'' K 34°11'09.35''D	1154 m
5	Cender Mevkii Tepesi	Ereğli, Kuskuncuk köyü	Tescilli değil	-	-	37°34'08.76''K 34°11'41.29''D	1116 m
6	Bağırtlak Pınarı Yerleşimi	Ereğli, Kuskuncuk köyü	Tescilli değil	36 S 0606253 E	4153501 N	37°31'13.76'' K 34°12'02.95'' D	1214 m
7	Narazan Yerleşimi	Ereğli, Kuskuncuk Köyü	Tescilli değil	36 S 0605688 E	4153662 N	37°31'17.17'' K 34°11'48.02'' D	1213 m
8	Işıklar Dağı Yerleşimi	Ereğli, Acıpınar ve Bulgurlu Köyleri arası	Tescilli değil	36 S 0599642 E	4160227 N	37°35'01.52'' K 34°07'33.69'' D	1064 m

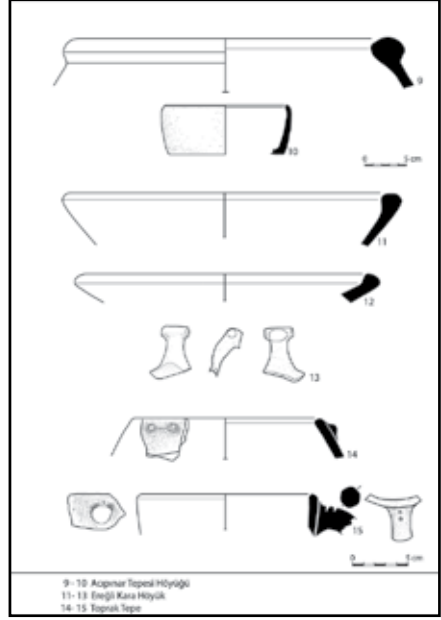
No	Yerleşim İsmi	Bulunduğu köy	Tescil Durumu	UTM Doğu	UTM Kuzey	Google Earth koordinatları	Rakım
9	Işıklar Dağı Mevkii Yerleşimi	Ereğli, Acıpınar ve Bulgurlu Köyleri arası	Tescilli değil	36 S 0600466 E	4156467 N	37°32'45.52" K 34°20'38.93" D	1048 m
10	Kara Höyük	Ereğli, Aziziye	Tescilli	36 S 0608246 E	4169208 N	37°39'44.53" K 34°13'36.96" D	1066 m
11	Toprak Tepe	Ereğli, Aziziye	Tecilli	36 S 0616815 E	4169833 N	37°40'00.00" K 34°19'25.20" D	1106 m
12	Taştepe Obası Yerleşimi	Ereğli, Taştepe Obası	Tescilli değil	36 S 0612896 E	4158168 N	37°33'49.30" K 34°16'49.12" D	1203 m
13	Yellice Köyü Kepez Yerleşimi	Ereğli, Yellice Köyü	Tescilli değil	36 S 0595849 E	4143139 N	37°25'42.49" K 34°04'57.70" D	1332 m
14	Göktepe	Ereğli, Çayhan	Tescilli değil	36 S 0614647 E	4156819 N	37°32'58.73" K 34°17'51.18" D	1262 m
15	Büyük Göztepe	Ereğli Merkez	Tescilli	36 S 0597185,57 E	4154915,69 N	37°32'10.05" K 34° 6'2.49" D	1172 m
16	Küçük Göztepe	Ereğli, Merkez	Tescilli	36 S 598557,57 E	4153132,79 N	37°31'11.32" K 34° 6'55.84" D	1209 m

Tablo 1: 2013 Arazi Sezonunda tespit edilen yerleşimler ve tümütüsler .

Çizim 1: Hacımemiş Höyüğü ve Kuyunun Dağı Höyüğü'nde toplanan çanak çömleklerden örnekler.

Çizim 2: Acıpınar Tepesi Höyüğü, Ereğli Kara Höyük ve Toprak Tepe'den çanak çömleklerden örnekler.

Resim 1: Hacımemiş Höyük (güneydoğudan).

Resim 2: Kuyunun Dağı Hüyükü (kuzeyden).

Resim 3: Acıpınar Tepesi Hüyükü (batıdan). Sağ tarafta hüyüğe doğru uzanan duvar temelleri görünmektedir.

Resim 4: Acıpınar Tepesi Höyüğü. Hayvan heykeli.

Resim 5: Narazan tepesi(doğudan) ve sunu çanağı.

Resim 6: Işıklar Dağı yerleşimi (batıdan)

Resim 7: Ereğli Kara Höyük (güneyden)

Resim 8: Toprak Tepe (batıdan).

Resim 9: Taştepe Obası yerleşiminde çok çukurlu havan taşı.

Resim 10: Yellice Köyü Kepez yerleşimi (batıdan).

Resim 11: Göztepe tümülüsleri.

İZMİR İLİ, URLA VE SEFERİHİSAR İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2013 YILI ÇALIŞMALARI

Yaşar E. ERSOY*
Elif KOPARAL

GİRİŞ

2006 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile sürdürülen Urla ve Seferihisar İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları projesi 2013 yılı çalışmaları, 01.07.2013 – 29.07.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Projenin temel amacı yüzölçümü 1200 km²'ye ulaşan bölgede en erken iskan sürecinden Geç Osmanlı Dönemi'ne kadar olan süreçte yerleşim sistemleri ve arazi kullanımına dair bulguları sistematik olarak belgelemektir. Böylelikle bölgede dönemsel olarak ekonomik, sosyal ve politik yapılanmalardaki değişimleri ve bu değişimlerin ardındaki dinamikleri tanımlamak mümkün olacaktır. Yüzey bulgularının diakronik olarak belgelenmesi sayesinde bölgeye özgü daha spesifik sorunsallara sahip araştırmalar için de bilimsel altlık oluşturulmaktadır. Çalışma alanı 1980'lerden bu yana arkeolojik peyzajın korunmasını ciddi biçimde tehdit eden modern yapılaşma, maden, taşocağı ve otoyol gibi faaliyetlerin yoğun olduğu bir bölgedir. Bu bakımdan arkeolojik sit, kültürel miras öğeleri ve arkeolojik peyzaja dair bulguların sistematik olarak belgelenmesi önem taşımaktadır. Proje kapsamında sistematik yaygın yüzey araştırması yöntemlerinin yanı sıra örneklenen alanlarda yoğun yüzey araştırması yöntemi ile yüzey buluntuları belgelenmiştir. Örneklem stratejisi bölgede kıyı, tepe, vadi ve ova gibi morfolojilerin eşit dağılımına dayanmaktadır. Bugüne dek tüm alanın %25'inde sistematik yaygın yüzey araştırması yöntemi uygulanmıştır (yaklaşık 300 km.²), 5 km².lik alanda yoğun yüzey araştırması yöntemi

* Prof. Dr. Yaşar E. ERSOY, Hitit Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 19030 Çorum /TÜRKİYE.
Yard. Doç. Dr. Elif KOPARAL, Hitit Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 19030 Çorum /TÜRKİYE.

ile yüzey buluntusu belgelenmiştir (Resim: 1). 2006-2013 yılları arasında yürütülen arazi çalışmaları sonucunda bölgede toplam 318 adet arkeolojik sit belgelenmiş ve veritabanına aktarılmıştır (Resim: 2).

2013 YILI ÇALIŞMALARI

Veritabanı ve CBS çalışmaları

2013 yılı çalışmaları bir kaç aşamada tamamlanmıştır, arazi çalışmasının yanısıra 2006-2013 yılları arasında derlenen verilerin genel değerlendirmesi ve yayın hazırlığı ile veritabanlarının yeniden yapılandırılması ve güncellenmesi gerçekleştirilmiştir. Projenin temel amacı bölgenin antik dönem yerleşim dokusu, dönemsel değişimler, arazi kullanımları, ritüel ve politik peyzajların tanımlanması olarak özetlenebilir. Ancak arkeolojik yüzey araştırması doğası gereği verinin bütün olarak elde edilebildiği bir bilimsel çalışma yöntemi değildir. Modern yapılaşma, bitki örtüsü, erozyon (Resim: 3-4) ve daha pek çok faktör yüzey temsiliyeti ve görünürlülüğünde önemli bir etkindir ve arkeolojik sitlerin belgelenme potansiyelinde de rol oynamaktadır. Bu bakımdan CBS programı ile imar haritaları ve uydu görüntüleri kullanılarak yüzey temsiliyeti oranına dair bir çalışma yapılarak yerleşim dokusunun tanımlanmasında oluşacak yanlış payı belirlenmiştir. Bölgede tüm alanın neredeyse %5'lik bir kesimi bugün modern iskan altındadır, yaklaşık 50 km.²'lik alanda yüzey görünürlülüğü doğal olarak sıfırdır. Bu oran her ne kadar düşük gibi görünse de morfolojik olarak ve lojistik açıdan elverişli alanlar olması bakımından antik dönemde de yoğun olarak iskan edilmiş olmalıdır ve bölgede yerleşim dokusunun tanımlanmasında ciddi eksik oluşturmaktadır. Modern yapılaşmanın yanısıra yoğun bitki örtüsü de yüzey temsiliyeti ve görünürlülüğünde önemli bir etkindir. Tüm alanın yaklaşık %70'lik kısmında sık maki örtüsü ve iğne yapraklı ağaçların bulunması nedeni ile yüzey görünürlülüğü %50 civarındadır ve bu alanlarda çatı kiremidi ve depolama kabı gibi büyük boyutlu parçaların dışında buluntuların saptanması daha zordur.

Çalışma bölgesi olasılıkla Paleolitik dönemden bu yana, ama yüzey araştırması bulgularına göre kesin olarak Neolitik dönemden beri, iskan edilen bir alandır. 2006-2013 yılları arasında belgelenen sitler işlev, fiziki büyüklük ve iskan-kullanım sürecine göre makro arkeolojik dönemler bazında sınıflanarak dağılım haritaları hazırlanmıştır. Genel bir sonuç değerlendirmesi yapmak gerekirse yerleşim sayısı oranı açısından bakıldığında tüm alanda her

100 km².ye yaklaşık 25-30 arkeolojik sit düşmektedir. Bölgenin sistematik olarak taranması ve yoğun yüzey araştırması yöntemlerinin uygulanması oranın yüksek olmasında önemli bir etkindir.

Sit dağılımlarının farklı tematik haritalar üzerinde dönemsel olarak tanımlanması mekânsal analizler için altlık oluşturmaktadır. Böylelikle bölgesel ölçekte yerleşim düzenlerindeki değişimi tanımlamak ve bu değişikliklerin ardındaki çevresel, sosyo-politik ve ya ekonomik dinamikleri açıklamak mümkün olmaktadır. Bölgedeki merkezi yerleşimlerin, diğer bir deyişle Klazomenai ve Teos'un, idari ve doğal sınırlarının belirlenmesi söz konusu kentlerin arazi potansiyeli, tarım ekonomisi ve geçim kaynakları konusunda bilgi edinmemizi sağlar. Bu bağlamda çalışmalar Klazomenai özelinde daha önceki yıllarda gerçekleştirilmiştir.¹ Yeni buluntular ışığında bu konuda analizler yinelenmiştir ve Kale ve tahkimatlı yerleşimlerin oluşturduğu savunma ağının tanımlanması adına Görünürlük (Visibility) analizi gerçekleştirilmiştir (Resim: 5). Bunun için genellikle temel seviyesinde korunmuş olan kalelerin yüksekliğine 5 metre yükseklik eklenerek 360 derecelik alanda çıplak gözle ne kadar bir alanın görülebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Proje kapsamında bölgenin paleo-coğrafyasının yeniden kurgulanması hem belgelenen yerleşimlerin çevre ile olan karmaşık ilişkilerinin açıklanmasında hem de yüzey araştırması metodolojisi bakımından sitlerin belgelenmesinde önemli bir faktör olması açısından projenin önemli bileşenlerinden biridir. Bu nedenden ötürü ilk aşamada çalışma alanının genel bir erozyon ve toprak kalınlığı haritası oluşturulmuştur. Sonraki aşamalarda yoğun yüzey araştırması için seçilen mikro alanlarda detaylı erozyon ve toprak haritaları hazırlanabilecektir. Çalışma alanı içinde göl tabanı olan alanlar haritaya işlenmiş ve çevresel arkeolojik çalışmalar için altlık hazırlanmıştır (Resim: 6). Çalışma bölgesi için ayrıca elimizde halihazırda varolan ve daha önce Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nden temin edilen jeolojik haritalar üzerinde çalışılmıştır. CBS veritabanı sayesinde GPS verilerinin bu haritalara aktarılması ile yerle-

1 E. Koparal, "Border Forts of Klazomenai: Cinderesi Fortification", *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler, ZAKSSchriften* 16 R. Einicke S. Lehmann H. Löhr A. Mehnert G. Mehnert A. Slawisch (Hrsg.) (Langenweißbach, 2009), 501-507; E. Koparal, "Klazomenai Khora'sında Savunma Sistemi", I. Şahin (ed.) *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları*, 2012/3, 139-146; E. Koparal, "Land Use and Agricultural Potential in Klazomenian Khora/ Klazomenai Khora'sında Arazi Kullanımı ve Tarımsal Potansiyel " *Arkeolojide Bölgesel Çalışmalar, Yerleşim Arkeolojisi Serisi IV/ Settlement Archaeology Series IV*, 12-13 Mayıs 2011, Ankara, *Symposium Proceedings IV*, (İstanbul, 2013), 125-145.

şimlerin seçiminde rol oynayan jeolojik faktörleri açıklamak mümkün olacaktır.

2013 YILI ARAZİ ÇALIŞMALARI

2013 yılı arazi çalışmaları kapsamında Seferihisar İlçesi'ne bağlı Ürkm.ez ve Doğanbey Köyleri ile Urla İlçesi'ne bağlı Barbaros Köyü ve belgelenmesi aciliyet taşıyan bazı sitler bulunduğundan Urla Özbek Köyü'nde sistematik yaygın yüzey araştırması yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda 46 adet yeni arkeolojik sit belgelenmiştir (Resim: 7). Bunun yanı sıra önceki yıllarda tespit edilen ve veritabanına aktarılan bazı sitler tekrar ziyaret edilerek durum tespiti gerçekleştirilmiştir. Aşağıda sitlerin bir listesi ve kısa bilgi mevcuttur:

1/ SitNo: 266 Ürkm.ez Baraj Alanı: Ürkm.ez Baraj Alanı'nın hemen kuzeyinde yeralan ve 1957 yılına dek iskan edilen köyde 5 hektarlık alanda Geç Roma ve Bizans Dönemi seramik buluntuları belgelenmiştir. Ayrıca köyün sakinlerine ait evlerde devşirme olarak kullanılmış mimari öğeler de aynı döneme aittir (38.10645 – 26.95819).

2/ SitNo: 267 Ürkm.ez Baraj Alanı GB Tümülüs: Ürkm.ez Baraj gölünün yaklaşık 800 m. güneybatısında tarım arazisinde bir tepe üzerinde yığma taş prensibi ile inşa edilmiş bir tümülüs belgelenmiştir. Büyük ölçüde tahrip olmuş olan tümülüsün çapı yaklaşık 5 m. olmalıdır. Kesitinde gömünün yerleştirildiği küçük bir oda olması muhtemel yapının duvar taşları iki sıra halinde görülebilmektedir. Tümülüs etrafında diagnostik olmayan bir kaç parça seramik dışında yüzey buluntusuna rastlanmamıştır. (38.08778 – 26.94856).

3/ SitNo: 268 Ürkm.ez 1: Ürkm.ez baraj alanının 300 m. batısında tarım alanında 0.6 ha.lık alanda Geç Roma-Bizans dönemi yüzey buluntusu belgelenmiştir (38.08776 – 26.94528).

4/ SitNo: 269 Kokun: Payamlı koyunun yaklaşık 600 m. batısında yeralan tepenin batı yamacında 2 ha.lık alanda yoğun Bizans dönemi buluntusu belgelenmiştir (38.10385 – 26.93747).

Payamlı köyünün kuzeyinde köyün tarım alanlarını oluşturan vadide yapılan yüzey taraması sonucunda 6 adet arkeolojik sit belgelenmiştir. Vadinin toplam genişliği 45 hektar olup tümü sistematik olarak taranmıştır. Bir mikro coğrafya oluşturmakta olan vadi içinde saptanan yerleşimlerin genişlikleri 0.5 – 1.5 hektar arasında değişmektedir. Genel bir değerlendirme yapmak

gerekirse bu alan Ürkm.ez sahilinde yer alan ve Ion kent devletlerinden biri olan Lebedos'un art-alanında bulunur. Lebedos, Ion kent devletleri arasında yerleşim süreci bakımından daha kısa bir tarihçeye sahiptir. Yazılı kaynaklara göre diğer Ion kent devletlerinden çok daha geç bir tarihte, M.Ö. 7. yüzyıl civarında kurulmuş, Teos ve Ephesos gibi iki güçlü kent devletin etki alanında kaldığından politik ve ticari bakımdan etkin bir rol üstlenmemiştir. Nitekim Lysimakhos'un yönetiminde kent nüfusu synoikismos yolu ile Ephesos'a taşınmıştır. Ancak henüz kazısı yapılmadığından ötürü, yazılı kaynaklara dayanan tüm bu bilgilerin sınanması gereklidir. Öte yandan bölgede yürüttüğümüz çalışmalarda kentin art alanında Teos ya da Klazomenai'de olduğunun aksine Geometrik dönemden Hellenistik döneme kadar olan süreçte fazla sayıda yerleşime rastlanmaması, Lebedos'un tarım alanları ve doğal kaynaklarını içeren art-alanını etkin bir biçimde kullanmadığını ve bu bağlamda bir idari yapılanmaya gitmediğine işaret eder.

5/ *SitNo: 270 Payamlı Vadi 1: 0.5 ha. / Bizans / (38.11072 – 26.94447).*

6/ *SitNo: 271 Payamlı Vadi 2: 1.5 ha. / Geç Roma-Bizans / Geç Roma-Bizans/ (38.11184 – 26.94560).*

7/ *SitNo: 272 Payamlı Vadi 3: Vadinin kuzey kısmında küçük konglomera kayalık tepe üzerinde seyrek yoğunlukta Bizans buluntusu belgelenmiştir (38.11360 – 26.94555).*

8/ *SitNo: 273 Payamlı Vadi 4: Vadinin doğu yamacında yüzeyin yoğun olarak maki ile kaplı olmasından dolayı yüzey görünürlüğünün çok düşük olmasına karşın yoğun yüzey buluntusu belgelenmiştir. Buluntuların dağılımı yaklaşık 0.5 hektara ulaşır. Diagnostik buluntuların tümü Bizans dönemine aittir. Yerleşimin yakınında kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük dere taşlarından inşa edilmiş bir su seti ve 150 m. kadar kuzeyinde bir Osmanlı mezarlığı yer almaktadır (38.11222 – 26.94748).*

9/ *SitNo: 274 Payamlı Vadi 5: Vadinin güney ucunda batı yamaçta yüzeyin yoğun olarak orta boy taşlarla kaplı olduğu tepe yamacında 0.5 hektarlık alanda özellikle çatı kiremiti olmak üzere yüzey buluntusu belgelenmiştir. Buluntular Roma ve Bizans dönemlerine aittir (38.10759 – 26.94400).*

10/ *SitNo: 275 Payamlı Vadi 6: Vadinin güneyinde Payamlı köyü çıkışında güney yönünde yeralan tepe üzerinde yoğun yüzey buluntusu yaklaşık 1 hektarlık alanda dağılım göstermektedir. Buluntular Klasik, Roma ve Bizans dönemlerine aittir. (38.10000 – 26.94386).*

Alt çalışma bölgelerinden Ürkm.ez'de Karakoç kaplıcalarının bulunduğu alanda kıyıya dik olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanan yaklaşık 4 km.lik vadinin tümü sistematik olarak taranmıştır.

11/ SitNo: 276 *Karakoç Vadi 1*: Vadinin batısında yeralan alçak tepede 1 ha.lık alanda yoğun biçimde Roma dönemine ait çatı kiremiti ve kaba günlük kullanım kabı parçaları belgelenmiştir (38.08888-26.90804).

12/ SitNo: 277 *Karakoç Vadi 2*: Vadinin doğusunda tepe üzerinde 1 ha.lık alanda Roma ve Bizans dönemlerine ait seyrek yoğunlukta çatı kiremidi ve günlük kullanım kabı parçaları belgelendi (38 06 15-26 54 53).

13/ SitNo: 278 *Karakoç Vadi 3*: Vadinin doğu yamacında alçak tepe üzerinde 1.5 ha.lık alanda seyrek Roma ve Bizans dönemi buluntuları tespit edilmiştir. Tepenin kuzey yamacında düzgün blok taşlardan iki sıra şeklinde 85 cm. genişliğinde bir duvar örgüsü ile platform oluşturulmuştur. Bu platformun üzerinde olasılıkla pres olarak kullanılmış işlenmiş bir kaya bloğu yer alır. Duvarın maksimum uzunluğu doğu-batı yönünde 27.8 metredir. Duvar örgüsünde harç kullanılmış olması Geç Roma-Bizans sürecine işaret eder. Tepenin güneydoğu yamacında konglomera anakayaya oyulmuş ve olasılıkla mezar olarak kullanılmış olan iki adet dikdörtgen anakaya çukuru belirlenmiştir. Mezarların yer aldığı platformun alt kısmı basamak şeklinde şekillendirilmiştir. Mezarların hemen yanında tek sıra duvar örgüsü ile 2 x 2 m.lik bir mekan olduğu görülmektedir (38 05 30-26 54 49).

14/ SitNo: 279 *Karakoç Kaplıcaları*: Karakoç Kaplıcaları Seferihisar İlçesinin popüler turistik alanlarından biri olup yakın zamana dek kullanılmıştır. Ancak bu sene yüzey araştırması kapsamında yaptığımız ziyarette kaplıcada bulunan tesislerin artık kullanılmadığını, atıl bir şekilde çürümeye ve yıkılmaya terk edildiğini gördük. Hali hazırda bir ailenin sığındığı bu mekanlar bakımsızlık içinde olup alan neredeyse bir çöplüğe ve harabeye dönüşmüştür. Modern kaplıca binalarının hemen yanında doğal su kaynağı üzerinde Roma dönemine ait olan hamam yapısı vardır (Resim: 8). Girişi kuzey yönünde olan hamamın ölçüleri yaklaşık 25 x 15 m.dir. Doğu ve batı yönünde üçer adet kemer ve payanda yer alır, güney kısmında yine nişli kemer vardır. Kaplıcanın hemen kuzeyinde bulunan tepenin güney yamacında harçlı duvar örgüsü olduğu görülmüştür. Kesitten net bir şekilde izlenen duvar örgüsü etrafında bir adet Roma tabağı dışında diagnostik bir seramik buluntusuna rastlanmamıştır. Karakoç kaplıcalarının ve Roma hamam yapısının bulundu-

ğu bu alanda acilen bir alan düzenlemesi yapılması gerektiği düşünülmektedir (38 05 20-26 54 59).

15/ SitNo: 280 *Karakoç Vadi 4*: Vadinin güneyinde tepe üzerinde seyrek Bizans buluntusu belgelenmiştir (38 08 37-26 54 03).

16/ SitNo: 281 *Bakacak Tepe GD*: Vadinin doğusunda kuzey-güney doğrultusunda uzanan geniş tepenin üzeri ve yamaçları çok yoğun maki ile kaplıdır, güneydoğu burnunda Geç Roma ve Bizans dönemine ait bir kaç parça pithos ve çatı kiremidi ele geçmiştir (38 04 51-26 54 52).

17/ SitNo: 282 *Karakisse Hamam*: Bakacak tepenin güneydoğu burnundan kıyıya Ortaköy'e doğru ilerlenerek yüzey taraması yapılmıştır. Oldukça çorak bir yapıya sahip alanda yüzey buluntusuna rastlanmamıştır. Kıyıda yazlık sitelerin arasında halen kısmen ayakta olan Roma hamamı fotoğraflanarak belgelenmiştir yakın çevresinde dağınık halde mimari parçalar ele geçmiştir (Resim: 9-10). Bugün yazlık sitelerin ve bir marangozhanenin içinde kalan hamam yapısının acilen alan düzenlemesi yapılmalıdır görüşünderiz (38 04 02-26 54 25).

18/ SitNo: 283 *Eski Doğanbey*: Eski Doğanbey yerleşiminde devşirme olarak kullanılmış malzemeler tespit edildi ve fotoğraflandı. Yerleşim genelinde seyrek Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait çatı kiremidi ve günlük kullanım kabı parçaları tespit edildi. Eski Doğanbey kıyidan birkaç km. kadar içeride konumlanmaktadır. Yakın zaman kadar iskan edilmiş bu yerleşimde kullanılmış olan devşirme malzeme yerleşimin Geç Roma - Bizans - Osmanlı süreçlerinde de iskan edildiğini ortaya koymaktadır (38 05 08-26 52 08).

Myonnesos ya da günümüzdeki adıyla Çıfıtkale, Doğanbey körfezinin 1 km. kadar kuzeyinde yer alı (Resim: 11). Yaşlı Plinius'un "önemini kaybetmiş bir yerleşim" olarak sözünü ettiği Myonnesos'taki (Naturalis Historia 5.38) Hypsile kalesinden Doukas tarafından Historia Turcobyzantina'da söz edilir (27.12-14). Kalenin 1421'de II. Murat'a karşı ayaklanan Osmanlı Generali Cüneyt tarafından inşa edildiğini belirtir. Ancak kalenin orijinal kullanım evresi M.Ö. 5. Yüzyıl olup daha sonra konumundan dolayı kale olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Miletos'lu Hekataios da Myonnesos'un Teos ile Lebedos arasında denize uzanan kayalık bir burunda yer aldığını söyler. Miletos'lu Hekataios'un M.Ö. 5. yüzyılda, Ephesos'lu Artemidoros'un M.Ö. 1. Yüzyılda sözünü ettiği yerleşimin ayrıca M.Ö. 190 yılında Antiokhos III'ün Roma do-

nanmasına karşı savaştığı sırada bir korsan sığınağı olarak kullanıldığı anlaşılr. Bir zamanlar Dionysos sanatçılarının barındığı yer olarak da adı geçen adanın ana kara ile bağlantısı güneyde 25-30 cm. su altında kalmış olan antik yol ile sağlanmaktadır.

Çıftkale ya da İpsilihisar adı ile bilinen kalenin ardında uzanan vadi ve iki yanında uzanan tepelerin tümü sistematik olarak taranmıştır. Yaklaşık 80 hektarlık alanda yüzey taraması yapılmıştır. Sözkonusu alanda kalenin bulunduğu tepe, nekropol alanı olarak kullanılmış Adabaşı tepesinin yanısıra üç farklı noktada yüzey buluntusu yoğunluğu tespit edilmiştir. Ancak seyrek olarak Geç Roma-Bizans buluntuları vadi boyunca tüm tepe yamaçlarında devam etmektedir. Dolayısı ile Geç Roma-Bizans dönemlerinde vadide dağınık bir yerleşim dokusu olduğu söylenebilir.

19/ SitNo: 284 Çıftkale (Myonnesos): Kıyıya yakın küçük kayalık ada ve onun karşısında konumlanan tepe üzerindeki kale yapısı (Resim: 12) topografik haritalara işlenmiş durumdadır. Kıyının ardında güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda 1,8 km. kadar uzanan tepelerle çevrili bir vadi yer alır. Adacık ve kalenin bulunduğu alan 1. Derece arkeolojik sit iken vadinin geri kalan arazisi özel mülktür. Bu alanda ilk olarak kalede çalışılmıştır. Adanın hemen önünde sahilde altı ayrı kompartmana sahip olasılıkla antrepo olarak kullanılmış bir yapıya ait temel izleri belgelenmiştir. Harçsız ortaboy taşlardan inşa edilmiş yapı olasılıkla Hellenistik dönemde inşa edilmiştir. Yapının etrafında yoğun olarak çatı kiremidi parçaları ele geçmiştir. Yapının korunan duvar uzunluğu sahilde doğu-batı yönünde 55 m.dir, kompartmanların genişliği de yaklaşık 6,80 m.dir. Yapının duvar kalınlığı 80 cm.dir. Adanın hemen karşısında yeralan tepe üzerinde konumlanmış olan kale yapısı da fotoğraflanarak belgelenmiştir. Tepenin topografik yapısı ile uyum içinde doğu-batı yönünde güney yamaçta uzanan duvar uzunluğu 57 m.dir, kuzey-güney doğrultusunda korunan duvar uzunluğu 17 m.dir. Kalenin harçlı duvar örgüsü yapının inşa ya da son kullanım evresinin Bizans dönemi olduğuna işaret eder. Kalenin ortasında içi sıva kaplı derinliği yaklaşık 5 m. olan 5.70 x 7.50 m. boyutlarında bir sarnıç mevcuttur (38.04596 – 26.86121). Kale etrafında ve yamaçlarında yapılan yüzey taraması sonucunda orta yoğunlukta yüzey buluntusu belgelenmiştir. Ele geçen buluntular Arkaik, Klasik, Hellenistik dönemlere aittir.

20/ SitNo: 285 Adabaşı Nekropol: Kalenin bulunduğu tepeden batıya doğru

sahilden ilerlendiğinde kumsalda kıyıya paralel yaklaşık 30 m. boyunca uzanan, olasılıkla çocuklara ait olan mezarlar belgelenmiştir (Resim: 13). Hemen kıyıdaki mezarların bir kısmı tahrip edilmiş ve bu gömüler için kullanılan çatı kiremitleri açığa çıkmıştır. Çatı kiremitlerine dayanarak mezarların Roma dönemine tarihlenmesi mümkündür. Mezarların kıyıya bu kadar yakın olması Roma döneminde de kıyı çizgisinin aynı mesafede olduğunun göstergesidir. (38.05093-26.85819) Adabaşı tepesi üzerinde sadece doğu yamaçta Arkaik dönem pişmiş toprak lahit parçaları ve olasılıkla yine mezarlarla ilişkili kaba günlük kullanım kapları belgelenmiştir. Lahit parçaları ne yazık ki kaçak kazı ile açığa çıkarılmıştır (38.05232-26.85937).

21/ SitNo: 286 Çakm.aktepe Batı: Vadinin kuzeyine doğru ilerlendiğinde tepenin batı yamacında orta yoğunlukta Klasik dönem ve Roma dönemlerine ait yüzey buluntusu belgelenmiştir. Ayrıca volkanik taştan bir adet öğütme taşı bulunup ve fotoğraflanmıştır (38.05197 – 26.86163).

22/ SitNo: 287 Çakm.aktepe Kuzey: Kuzeye doğru bir başka tepelik üzerinde seyrek Bizans dönemi buluntusu, (38.05565 – 26.86226) daha kuzey yönünde Roma dönemi çatı kiremidi ve günlük kullanım kaplarının yoğunlukta olduğu bir başka alan belirlenmiştir (38.05818 – 26.86679).

23/ SitNo: 288 Sarıkaya: Kuzeybatı yönünde seyrek olarak Bizans dönemi buluntularının devam ettiği görülmüş; bunun yanı sıra yer yer konut temelleri ve dağınık halde yapı taşları olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca Arkaik döneme ait lahit parçaları saptanmıştır (38.05975 – 26.86424).

24/ SitNo: 289 Salıngaçgediği: Çift kalesinin bulunduğu vadiden çıkılarak Bahtiyar adasına kadar olan kıyı kısmı sistematik olarak tarandı, ancak bu alanda kayda değer yüzey buluntusunun olmadığı saptandı. Bölme adasının bulunduğu burun, sıcak su kaynağının olduğu alan tarandı ancak bu alanda da yüzey buluntusu olmadığı saptandı. Vadinin yaklaşık 1 km. kadar kuzeybatısında Salıngaçgediği mevkiinde yapılan yüzey taramasında sadece bir noktada 0.5 hektarlık alanda yüzey buluntusu yoğunluğu saptandı. Alçak tepe üzerinde dağınık düzende yapı temelleri ve orta yoğunlukta Geç Roma-Bizans dönemlerine ait çatı kiremidi ve kaba günlük kullanım kabı parçaları belgelendi (38.06008 – 26.87668).

25/ SitNo: 290 İPAY Yerleşim: Urla-Özbek yolu üzerinde yol çalışmaları sonucunda açığa çıkan arkeolojik buluntuların belgelenmesi için bu alanda çalış-

sıldı. Yaklaşık 10 hektarlık alanda dağınık düzende konut temelleri ve Geç Roma-Bizans dönemlerine ait yüzey buluntusu belgelendi (38.35260 – 26.72381).

26/ *SitNo: 291 İPAY Nekropol*: Geçen yıldan kaçak kazı sonucu tahrip edildiğini bildiğimiz bir nekropol alanı ziyaret edildi ve yüzey taraması gerçekleştirildi. Urla – Özbek yolu üzerinde İpay yumurta fabrikası yakınında yer alan alanda yol çalışmaları sonucunda ortaya çıkan birkaç lahit sonrasında alanda kaçak kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği anlaşıldı. Yaklaşık 2 hektarlık alanda Arkaik döneme ait pişmiş toprak lahit parçaları belgelendi (38.35684 – 26.72741).

27/ *SitNo: 292 Sefaköy Sitesi*: Urla İzmir yolu üzerinde yine inşaat çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmış Arkaik dönem lahitlerinin bulunduğu alan ziyaret edildi. Yüzeydeki lahit parçaları belgelendi. Ancak alan yoğun olarak ikincil yapılaşma altında olduğundan nekropolün yayılım alanı saptanamadı (38.32842 – 26.79152).

Bir diğer alt bölge olarak Doğanbey Ürkmez civarında yer alan Ege Ordu Komutanlığı tatbikat alanında sistematik yüzey taraması yapıldı. Yapılan çalışmalar sonucunda belli alanlarda yüzey buluntusu yoğunluğu tespit edildi.

28/ *SitNo: 293 Bahadır Adası*: Bahadır adasının hemen karşısında kalan kıyı bölgesinde 1.5 hektarlık alanda Arkaik dönemden Roma dönemine dek uzanan uzun bir sürece ait yüzey buluntuları belgelendi. Bu alan Bahadır adası ile birlikte değerlendirilmelidir. Ada üzerinde kuzey yüzde adanın kuzey yamacını boydan boya çevreleyen bir duvar örgüsü olduğu tespit edildi. Çok dik kayalık yamaç olan güney yüzünde duvara ihtiyaç duyulmadığı anlaşılmaktadır (38.12547 – 26.83336).

29/ *SitNo: 294 Bahadır Adası Nekropol*: Adanın karşısında yer alan yerleşimin yaklaşık 300 m. kuzeydoğusunda 1 hektardan daha az bir alanda yüzey buluntusu belgelendi. Buluntular arasında kaba günlük kullanım kaplarının yanısıra Arkaik dönem bir lahit kapağı parçası ve lahit tabanı belgelendi (38.12414 – 26.83690).

30/ *SitNo: 295 Ege Ordu Tatbikat Alanı*: Tatbikat alanı içinde kalan kıyı ovasında yüzey taraması gerçekleştirildi. Ovada yer alan alçak tepe üzerinde yoğun olarak Roma ve Bizans dönemi buluntusu belgelendi (38.11110 – 26.84937).

31/ *SitNo: 296 Seferihisar 1.5 km. KB*: Seferihisar merkezin yaklaşık 1.5 km. kuzeybatısında tarım alanı olarak kullanılan ovada yer alan ince uzun bir sırt

görünümündeki tepe üzerinde 1.5 hektarlık alanda orta yoğunlukta Roma ve Bizans dönemlerine ait buluntular belgelendi (38.20393 – 26.85439) .

32/ *SitNo: 297 Köşk*: Seferihisar ilçe sınırı yakınında Kuyucak köyü yakınında bulunan Köşk mevkiinde yüzey taraması gerçekleştirildi. Çam ağaçları ile kaplı ormanlık alanda yaklaşık 1.5 hektarlık alanda dağınık düzende konut temelleri belgelendi. Orta boy fazla işlenmemiş taşlardan oluşan konut temelleri etrafında çatı kiremidi ve pithos parçaları mevcuttur. Konut temellerine ait duvarların kalınlığı çift sıra harçlı duvar örgüsü olup 60 cm. genişliğindedir. Planı iyi korunmuş konutlardan birinin ölçüleri 4.60 x 2.80 m. Konutların yakınında olasılıkla bir şapele ait olan ve büyük ölçüde duvarları ayakta olan bir bina belgelendi. 11 x 8.80 metre ölçülerindeki yapının korunan duvar yüksekliği yaklaşık 5.20 m. Girişi kuzeyden olan yapı kemerli ve çift katlı. Binanın dış yüzü düzgün kesilmiş büyük blok taşlardan inşa edilmiş ve iç kısım harçlı orta boy taşlardan inşa edilmiş haldedir. Sadece temelleri korunmuş bir başka büyük yapının ölçüleri ise 18.40 x 21.30 metredir. Bu yapının bir manastıra ait olduğu düşünülebilir. Yüzeyde belgelenen buluntular Geç Roma ve Bizans dönemlerine aittir (38.12654 – 26.01658).

33/ *SitNo: 298 Tahtalı Kaya mezar*: Tahtalı barajına giden yol üzerinde anakayaya oyulmuş halde olasılıkla lahit olarak kullanılmış dikdörtgen formunda iki çukur belgelendi (38.17389 – 27.09775).

34/ *SitNo: 299 Tahtalı*: Kaya mezarların hemen karşısında konumlanan alçak tepe üzerinde 1.5 hektarlık alanda Geç Roma – Bizans dönemlerine ait seyrek yüzey buluntusu belgelendi (38.17062 – 27.09843).

35/ *SitNo: 300 Deliömer Hamam*: Seferihisar İlçesi doğu sınırında kıyıdan yaklaşık 15 km. içeride Deliömer Vadisi olarak adlandırılan mevkiide tufa olan anakayaya oyularak inşa edilmiş hamam yapısı belgelendi. 15 m. x 6 m. ölçülerinde apsisli iki oda ve odaları birbirine bağlayan kubbeli küçük bir mekandan oluşan yapının etrafında seyrek olarak Geç Roma – Bizans dönemi çatı kiremidi ve kaba kullanım kabı parçaları olduğu görülmüştür. Apsisli yapılardan biri içinde havuz yer almaktadır. Yapının duvarlarında grafiti şeklinde yazılmış yazıtlar bulunmaktadır (38.17359 – 27.05914).

36/ *SitNo: 301 Deliömer Tümülüs*: Deliömer vadisinde batıya doğru 1.5 km. ilerledikten sonra orman patikası kenarında ormanlık alanda yaklaşık 2 hektarlık alanda yığma taşlardan oluşan olasılıkla Arkaik dönem tümülüsleri üç noktada saptanmıştır. Tümülüsler gruplar halindedir (38.17254 – 27.04184).

37/ *SitNo: 302 Deliömer Yerleşim:* Vadide yine 1.5 km. kadar ilerlendiğinde vadi içinde ormanlık alanda 2 hektarlık alanda dağınık düzende konut temelleri saptanmıştır. Bir adet volkanik taştan oyulmuş Roma dönemine ait “orbis mortarium” belgelenmiştir. Seyrek olan yüzey buluntusu genellikle çatı kiremitlerinden oluşmakta olup Roma dönemine aittir (38.17547 – 27.02505).

38/ *SitNo: 303 Deliömer İşlik:* Deliömer Vadisi çıkışından 2 km. kadar kuzeyde yol kenarında dozerle açılan alanda yol kenarında kesitte küçük bir apsisli yapıya ait duvar örgüsü ortaya çıkarılmıştır. Etrafında çok yoğun Geç Roma-Bizans çatı kiremidi ve seramik buluntu belgelenmiştir. Buluntular arasında cürufaların yer alması bu alanın bir seramik işliğı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Apsisli duvar yapısının 100 metre kadar yakınında iri boyutlu volkanik taşlardan inşa edilmiş bir yapılanma tespit edilmiştir. 3.70 m. kalınlığında iki paralel duvara eklenilen yuvarlak bir yapı bulunmaktadır. Bu tür inşa faaliyetlerini daha önceden prehistorik bastion yapılarından tanımaktayız ancak yapının etrafında tarihlenebilir fazlaca buluntu tespit edilememiştir. Az sayıda buluntu Geç Roma- Bizans ve Arkaik Döneme aittir (38.19998-27.02161).

39/ *SitNo: 304 Birgi 1:* 2013 yılı çalışmalarının sürdürüldüğü bir başka alt bölge Urla’nın batı sınırında yeralan Barbaros Ovası’dır. Yaklaşık 17 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahip ovann kuzeyinde Barbaros, güneyinde Uzunkuyu, ve batısında Birgi köyleri yer almaktadır. Çalışmaya Birgi Köyü civarından başlanmıştır. Birgi Köyü içinde kullanılan devşirme malzeme belgelenmiştir. Daha sonra köyden ovaya doğru yaklaşık 1 km. kuzeydoğu yönünde küçük bir Roma çiftliğı belgelenmiştir. Yaklaşık 0.5 hektarlık alanda Roma dönemine ait buluntular belgelenmiştir. Ayakta duran küçük bir hamam yapısı, bir fırın, bir değirmen taşı ve konuta ait temeller bulunmaktadır (38.30970-26.56326).

40/ *SitNo: 305 Birgi Tepe:* Birgi Köyü’nün hemen yakınında üzerinde yel değirmenleri bulunan tepe üzerinde ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucunda tepenin üzerinde yamaçlarda ve çevresinde yaklaşık 23 hektarlık alanda çatı kiremidi ve günlük kullanım kabı ağırlıklı olmak üzere Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait yüzey buluntusu belgelenmiştir (38.30667-26.55739).

41/ *SitNo: 306 Lalelik:* Barbaros Ovası’nın kuzeyinde yeralan Barbaros Köyü’nün 800 m. kadar kuzeyinde kalan tepe ve çevresi tarandı. Yaklaşık 5 hektarlık alanda çok seyrek yüzey buluntusu belgelendi. Buluntuların

çoğu diagnostik değildir, tanımlanabilir olanlar da Roma dönemine aittirler (38.32914-26.56687).

42/ *SitNo: 307 Urla-Çeşme Otoban:* Urla Çeşme otobanı üzerinde yol kenarına yakın tepe yamacında hem uydu görüntülerinden hem de çıplak gözle net bir biçimde izlenen geniş bir alana yayılmış olan taş yığınının ne olduğunu anlamak için bu tepeye tırmanıldı. Yaklaşık 3500 metrekairelik alanın yoğun biçimde ortaboy taşlarla kaplı olduğu görüldü. Seramik buluntusu hiç yoktur. Bu taş yığınları çok büyük bir tümülüs grubuna da rahatlıkla ait olabilir ancak ne dönemi ne de işlevi konusunda kesin bir bilgimiz şimdilik yoktur (38.31421-26.62584).

43/ *SitNo: 308 Sülüklügöl Patika 1:* Barbaros Köyü'nden tarım alanlarının sulanması için kullanılan göletlere giden Sülüklügöl patikası izlendi. Yaklaşık 2 hektarlık alanda dağınık halde duvar temelleri ve konut izleri belgelendi.. Hemen yakınında yakın zamana dek kullanılan harman yerleri de bulunmaktadır (38.35028-26.57235),

44/ *SitNo: 309 Karakuma Kalesi:* Barbaros Köyü'nün yaklaşık 3.5 km. Kuzeyinde Sülüklügöl patikasının son bulduğu alanda yüksek bir tepe üzerinde doğal kayaların büyük blok taşlardan duvarlarla desteklendiği bir kale yapısı tespit edilmiştir. Duvarlar yaklaşık 1.40 genişliğinde çift yüzlü olup duvar örgüsü tepenin şeklini izleyerek tüm tepayı çevreler. Güney yönde düzgün blok taşlardan yapılmış bir giriş bulunmaktadır ve genişliği yaklaşık 1.90 m.dir. Kuzey yönde yamaçlar çok dik olduğundan teras duvarları ile desteklenmiştir. Daire planlı kalenin çapı kuzey-güney doğrultusunda 13.5 m., doğu-batı doğrultusunda ise 16 m.dir. Kale içinde ve etrafında Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait yüzey buluntusu belgelenmiştir (38.3547-26.57705).

45/ *SitNo: 310 Sülüklügöl Patika 2:* Patika üzerinde köye yakın bir alanda yüzey buluntusu yoğunluğu ve duvar izleri saptanmıştır. Yaklaşık 40 cm. genişliğinde sanduka duvar belgelenmiştir. Bu duvar olasılıkla prehistorik dönem veya Protogeometrik döneme aittir (38.34033-26.57037).

46/ *SitNo: 311 Kayalica:* 2010 yılında tespit edilen Asartepe'nin güney yamacından inilerek Kayalica tepesine ulaşıldı. Bu tepe üzerinde çapları 10-20 m. arasında değişen tümülüsler bulunmaktadır ve tümülüslerin dağılımı tepenin eteklerine dek devam etmektedir. Tümülüslerin olasılıkla bir sınır kalesi olan Asartepe'ye yakın konumu tümülüslerin sınır uçlarında bir işaret

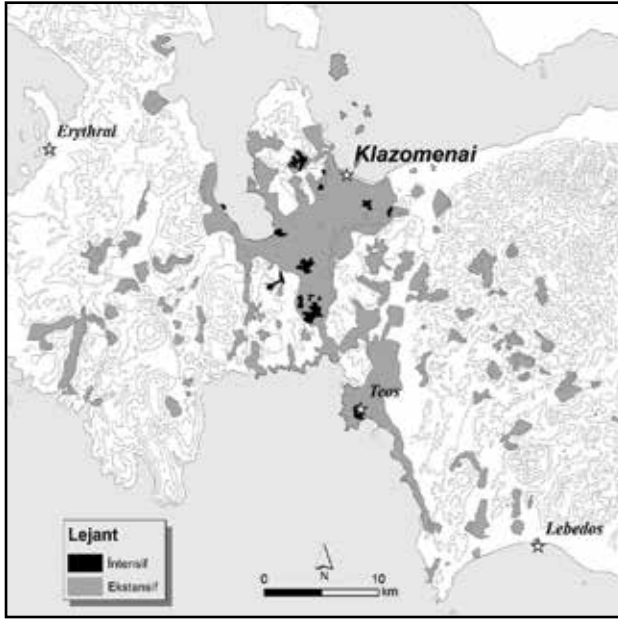
olarak olarak kullanılmasının ve ritüel peyzajın bir parçası olması ile ilişkilendirilebilir (38.19592-26.99373).

2013 yılı arazi çalışmaları kapsamında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen yönergenin Yüzey Araştırması çalışmalarına ilişkin genel kurallar başlığı altında yer alan 12. Maddenin (b) bendine göre yüzey araştırmalarında müzeye teslim edilecek envanterlik eser dışında kalan buluntuların toplanmaması yönündeki kurala uyularak gerekli belgeleme elden geldiğince yapılarak yerinde bırakılmıştır.

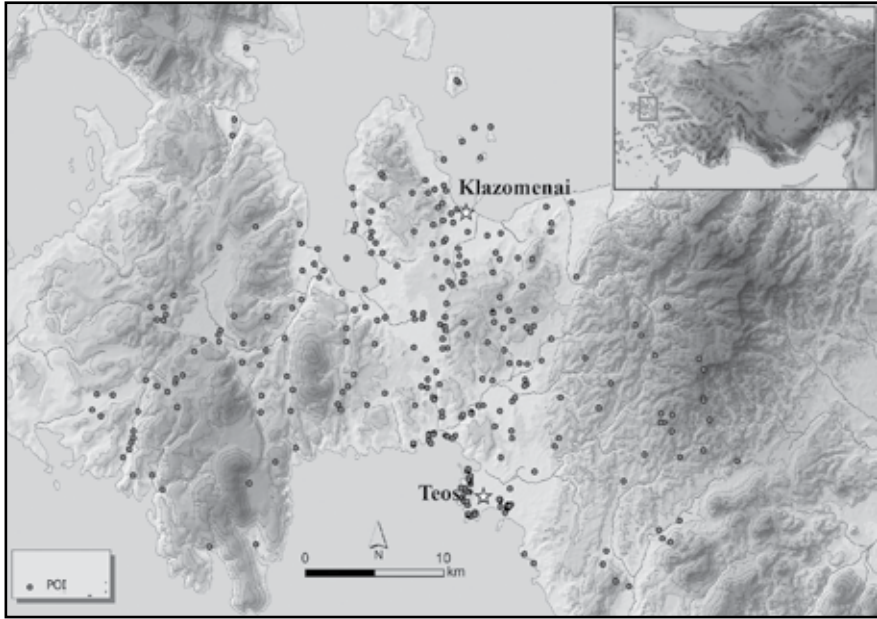
Sistematik arkeolojik yüzey araştırmalarının başlıca veri kaynağını yüzey buluntuları oluşturmaktadır. Saptanan sitlerin işlevi, genişliği, dönemsel gelişimi ancak yüzey buluntularının dağılımının belgelenmesi ve incelenmesi yolu ile mümkündür. Ne yazık ki yüzey buluntularının toplanmaksızın yerinde belgelenmesi ve ölçülmesi pratikte kolay bir yöntem değildir. Doğası gereği zaman tasarrufuna imkan tanıyan ve daha geniş ölçeklerde daha çabuk bilimsel sonuçlara varmamızı sağlayan yüzey araştırmasında yüzey buluntularının sadece arazide değil uzmanları tarafından arazi çalışması sonrasında da sınıflanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısı ile yüzey buluntusunun toplanmaması ülkemizde nispeten daha geç benimsenmiş bir arkeolojik yöntem olan yüzey araştırmasının bilimsel doğası ile maalesef tamamen çelişir. Bilindiği gibi yüzey araştırması ülkemizde kazıya göre çok daha geç uygulanmaya başlanmış bir arkeolojik yöntemdir. Kazıya göre çok daha az tahribat potansiyeline sahip olduğu gibi farklı yöntemleri kullanarak daha geniş ölçekte arkeolojik ve kültürel varlıkların belgelenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Yüzey araştırması yolu ile farklı veri setleri oluşturulmakta ve dolayısı ile pek çok farklı arkeolojik sorunsal konu alan bilimsel çalışmalar için altlık oluşturulmaktadır. Artık yüzey araştırmalarının amacı salt geniş alan (extensive) yüzey taraması yöntemleri ile belgeleme yapmak değildir. Yüzey araştırması yöntemi çağdaş arkeolojik kuram çerçevesinde büyük önem taşıyan ikincil yerleşimlerin (köy, mezra, köyaltı, çiftlik) ve farklı işlevlere sahip diğer sitlerin ayrıntılı biçimde belgelenmesini gerektirmektedir. Bu bakış açısı üzerinden düşünüldüğünde ikincil sitlerin bulunması ve belgelenmesi ve bunun mümkün olduğu ölçüde eksiksiz yapılması için yoğun (intensive) yüzey araştırması yöntemlerinin uygulanması mutlak bir gerekliliktir. Genel anlamda yoğun yüzey araştırmalarında belli bir strateji çerçevesinde örneklenen alanda gridler ya da hatlar ölçeğinde yüzey bu-

luntusunun tümüyle toplanmasını, sayılmasını, bazı durumlarda tartılmasını bu buluntulardan diagnostik olanların tarihlenmesini, fotoğraflanmasını ve çizilmesini gerektirir. Böylelikle hem tarihsel süreci hem de yerleşim yoğunluğunu, büyüklüğünü, dönemsel değişimleri buluntuları haritaya ayrıntılı olarak işleyerek tanımlamak mümkün olmaktadır. Bunun yapılabilmesi için envanterlik olmayan yüzey buluntularının da toplanması ve belgelenmesi kesin biçimde gereklidir. Yüzey buluntusu seramikler arasında envanterlik özelliklere sahip olmamakla beraber diagnostik olan buluntuların tıpkı kazılardan elde edilen seramikler gibi yıkanması kurutulması ve ondan sonra değerlendirilmesi gerekir. Arazide tüm yüzey buluntusunun tanımlanması gibi bir durum ne zaman ne de buluntunun doğası gereği mümkündür. Yani Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün önerdiği biçimde envanterlik buluntunun ayırt edilmesi için dahi zaten yüzey buluntusunun belirtildiği şekilde değerlendirilmesi gerekir. Yüzey araştırması zaman/işgücü/maliyet denklemlerinin optimum düzeyde dengelenmesine dayanan bir arkeolojik yöntemdir ve toplanan yüzey buluntuları arazi çalışma ekibinden ayrı bir ekip tarafından değerlendirilmekte ya da arazi çalışması sonrasında değerlendirilmektedir. Arkeolojik sitlerde yüzey buluntuları yoğun yüzey araştırması yöntemi ile toplandığında tükenmezler. 1980'lerin başından bu yana dünyanın dört bir yanında uygulanan başarılı yüzey araştırması projelerinde "consistency check/Tutarlılık kontrolü" adı verilen bir yöntem uygulanmakta ve daha önceden yoğun yüzey taraması yapılan alanlar 1-2 sene sonra tekrar ziyaret edilerek yoğun yüzey taraması gerçekleştirilmektedir. Söz konusu yöntem bu alanlarda arazi kullanımı, yüzey araştırmasının gerçekleştirildiği mevsim ve iklim koşulları aynı olduğu takdirde yüzey buluntusu yoğunluğunda ve temsiliyetinde hiç bir değişimin olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Yüzey araştırmasından elde edilen veriler ve bilgiler nasıl kazılardan elde edilen bilgilerden daha az değerli değil ise yüzey araştırmalarında topladığımız yüzey buluntuları da kazılardan elde edilen buluntulardan bilgi üretme kapasitesi bakımından daha az değerli değildir. Bu bakımdan kazılarda nasıl etüdlük malzeme toplanıyor ve depolarda muhafaza ediliyorsa ve her zaman geriye dönük bir çalışmaya da imkan tanıyorsa aynı imkanların yüzey araştırması çalışmalarına da tanınması gerekmektedir. Yönergede belirtildiği şekilde etüdlük malzemenin toplanmasına kısıtlama getirilmesi yüzey araştırmalarından elde edilecek bilimsel faydaya büyük ölçüde balta vurmakta ve ülkemizde zaten yeni yeni gelişmekte olan kuramsal arkeoloji ve yüzey

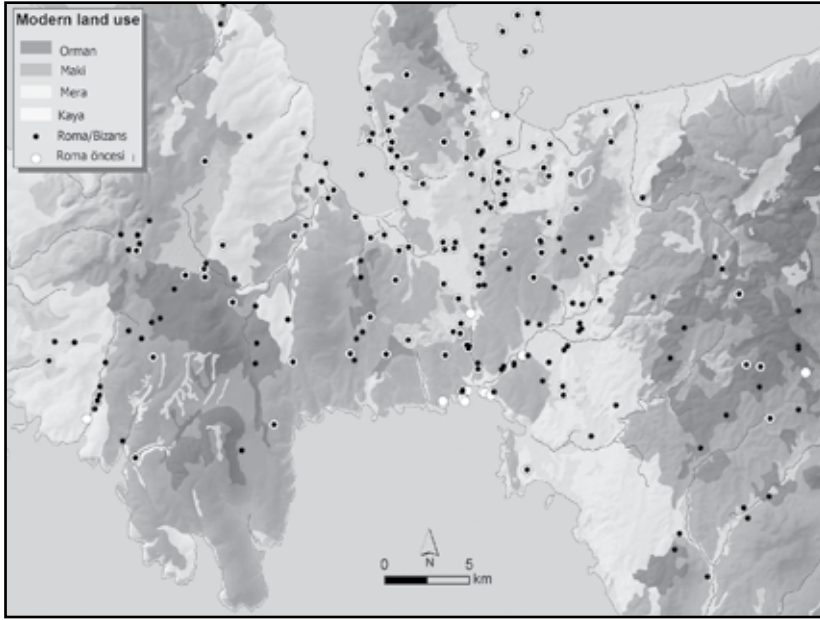
araştırması yöntembilimi çalışmalarına ciddi bir engel teşkil etmektedir. Ülkemizde göreceli olarak geç uygulanmaya başlanmış olan yüzey araştırması yönteminin, ikincil modern yapılaşmanın çok hızlı olduğu da göz önünde bulundurulursa teşvik edilmesi ve sistematik yoğun yüzey araştırmalarının yaygınlaşması için uğraş verilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Sistematik olarak gerçekleştirilen bir yüzey araştırmasının değişmez unsuru yüzey buluntularının yoğun yüzey taraması yöntemi ile toplanmasıdır. Bu bakımdan bakanlığımız yetkilileri tarafından yönergenin bu maddesini tekrar gözden geçirilmesini talep etmekteyiz.

Resim 1: Urla ve Seferihisar İlçeleri yüzey araştırmasında yaygın ve yoğun yüzey araştırması yöntemleri ile taranan alan.

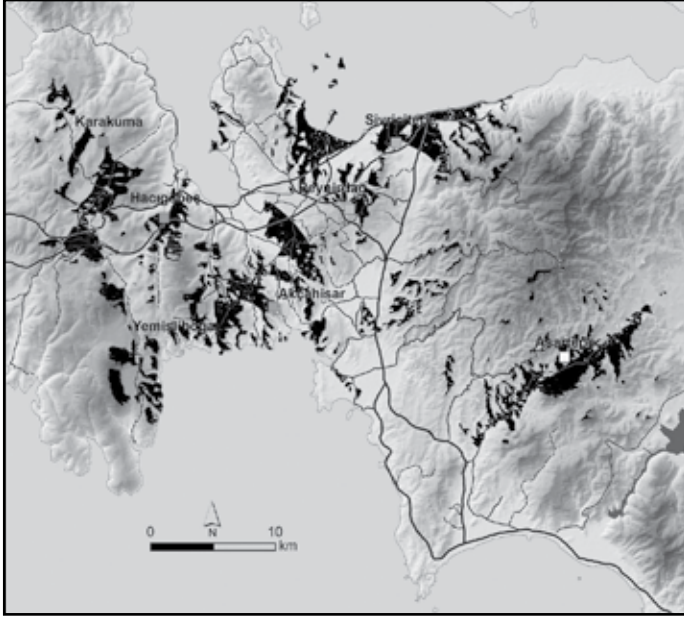
Resim 2: Urla ve Seferihisar ilçeleri yüzey araştırmasında saptanan sitelerin dağılım haritası.

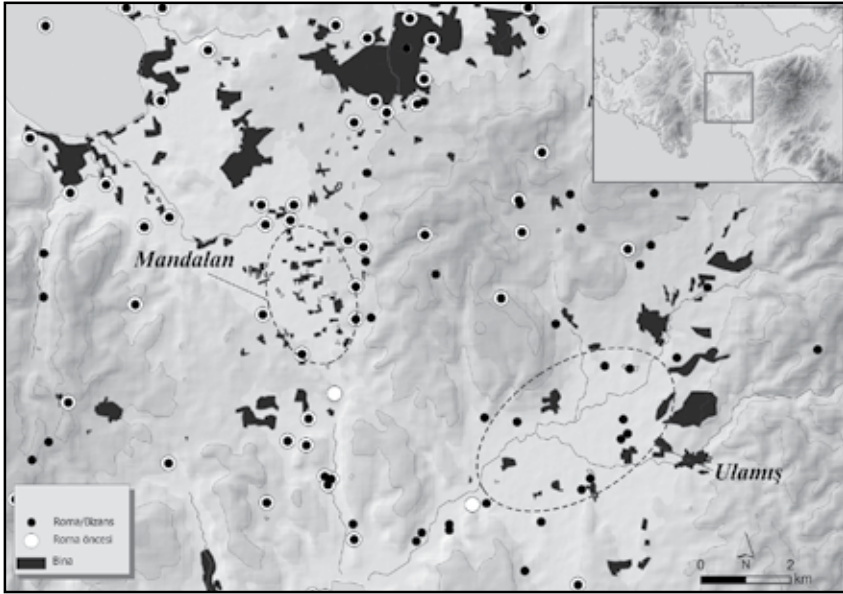
Resim 3: Urla ve Seferihisar ilçeleri yüzey araştırması bölgesi bitki örtüsü haritası ve sitlerin dağılımı.

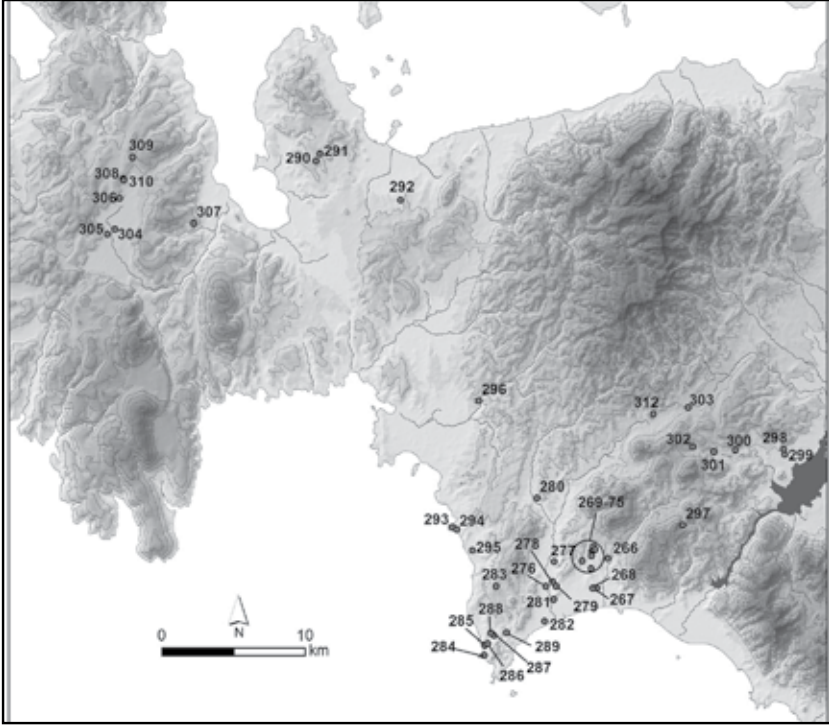
Resim 4: Urla ve Sferihisar ilçeleri yüzey araştırması bölgesi erozyon haritası.

Resim 5: Urla ve Seferihisar ilçeleri yüzey araştırmasında saptanan kale ve tahkimatlı yerleşimlerin görünürlülük (visibility) analizi.

Resim 6: Urla ve Seferihisar ilçeleri yüzey araştırması bölgesinde yeralan göl tabanlarını gösteren harita.

Resim 7: Urla ve Seferihisar ilçeleri yüzey araştırması 2013 yılı arazi çalışmalarında bel-
gelenen siteler.

Resim 8: Karakoç Kaplıcaları Mevkii'nde yeralan hamam yapısından görünüm.

Resim 9: Karakisse Hamamı.

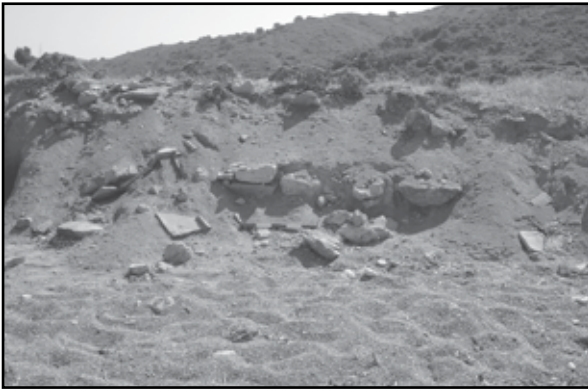
Resim 10: Karakisse Hamamı yakın çevresinde yüzeyde saptanan mimari öğeler.

Resim 11: Myonessos'tan görünüm.

Resim 12: Çıftıkale'de görünüm.

Resim 13: Adabaşı Mevkii'nde kıyıda bulunan Roma mezarlarından görünüm.

2013 BAYBURT YÜZEY ARAŞTIRMASI

Süleyman ÇİĞDEM*

Haldun ÖZKAN

Hüseyin YURTTAŞ

Nurettin ÖZTÜRK

2013 Bayburt Yüzey Araştırması 23-09-2013-02.10.2013 tarihleri arasında Bayburt İl merkezi ve civar köylerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Doç. Dr. Süleyman Çiğdem, Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş, Prof. Dr. Haldun Özkan, Doç. Dr. Nurettin Öztürk ve bakanlık temsilcisi olarak Bitlis Ahlat Müzesi'nden Çapkun Ahmet katılmıştır. Çalışmamızın yürütülmesinde başta Genel Müdürlük yetkilileri olmak üzere emeği geçen tüm kurum ve şahıslara teşekkürlerimizi sunarız.

1- Kop Kaya Oyukları: Kayak tesislerinin kuzey doğusunda Erzurum-Bayburt karayolunun yaklaşık 100 m. güney batısında yer almaktadır. Yaklaşık 200 m. yükseklikte büyük bir kaya kütlelerinin doğu cephesinde 2 kaya nişi ve giriş kısmı nispeten düzleştirilmiş bir mağara bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru 1. niş 2.10x1.40x1.65 2. niş 2x1.40x1.65 m. ebatlarındadırlar. Oyukların batı ve kuzeybatısında yüzeyde bir adet obsidyen parçası ve Ortaçağ'a tarihlendirebileceğimiz keramiklere rastlanmıştır.

2- Tekkeliler Konağı: Bayburt'un 40 km. kuzeybatısında Çerçi Köyü'nde yer almaktadır. 39046.063 K 0400 29.990 D 6. Tekkeliler Konağı 13x4.75m. ebatla-

* Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Haldun ÖZKAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Pof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Nurettin ÖZTÜRK, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

rında dikdörtgen ölçülere sahip olup, moloztaş duvar örgülü yapının iç kısmı ve üst örtüsü ahşap malzemelidir. Sütun, sütun başlıkları ve alınlıklarına geometrik motifler işlenmiştir. Yapının kuzeyinde taştan kahve ocağının alınlığında 1270 tarihi bulunmakta olup, selvi motifi, üzüm salkımları, ay yıldız, çarkifelek ve mührü Süleyman motifi işlenmiş, motifler sarı ve kırmızıya boyanmıştır

3- *Hacı Kasımların Memişler Misafir Konağı*: 390 46.063 K 0400 29.990 D. Çerçi Köyü'nde bulunan bir diğer konak ta 6.53x4.73 m. ölçülerinde 2.83 m. yüksekliğindedir. Yapıda 1278(1861) tarihi yer almaktadır. Bayburt geleneksel evlerini plan tipolojisi bakımından ele aldığımızda, bu evlerde özellikle bölgeyi etkileyen soğuk ve uzun kış mevsimi nedeniyle evlerin plan tipolojisinde en önemli öge tandır evi (mutfak) diğer adı ile yer evidir¹. Kırangıç örtü geniş mekân açıklığının kirişlerin çapraz ve duvara paralel olarak birbirinin üstüne yerleştirilmesi ile yükselen ve alanın kademeli olarak daraltılarak kapatılması ile oluşan bir örtüdür². Bu uygulama da Anadolu konut mimarisinde iklim, malzeme ve usta ilişkisinin esere nasıl yansıdığını göstermesi bakımından hayli ilgi çekicidir³.

4- *Gulguluk Tepe*: 390 46.063 K 0400 29.990 D Rakım 1871. Çerçi Köyü'nün 3 km. kuzeyinde köyden Vavuk Dağı'na giden patika yoldan 35 m. yükseklikte, tepe noktası doğu-batı yönünde 45 m. kuzey-güney yönünde 30 m. ebatlarındadır. Höyük yüzeyinde 2. Bin, Demir Çağ, Orta Çağ ve Yakın Dönem keramikleri yer almaktadır.

5- *Örenler Mevkii*: Çerçi Köyü'nün 11 km. doğusunda, Bayburt-Gümüşhane anayolunun yaklaşık 10 km. batısında yer almaktadır. Yüzeydeki mimari izler belirdin durumdadır. Yüzeyde Yakın Dönem keramik parçaları gözlemlenmiştir.

6- *Kitre Camii Bahçesi Mezar*: Kitre Köyü Bayburt'un 47 km. batısındadır. 390 46. 063 K 0400 040029.990 D. Cami bahçesi içerisinde 1316 tarihli bir mezar yer almaktadır.

- 1 H. Uçar, "Geleneksel Bayburt Evlerinin Plan Tipolojisi ve Mekânların Örgütlenme Biçimleri"
- 2 Ş. Aydemir, "Bayburt Yöresel Mimari ve El Sanatları Araştırması" K.T.Ü. Mühendis ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Yayınları, Trabzon, 1991,26-27.
- 3 H. Özkan, "Geleneksel Erzurum Evlerinde Kırangıç Örtünün Kuruluşu ve Son Kırangıç Örtü Ustası Sırrı Alacakanat" Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.28, Erzurum, 2012, 28,36.

7- *Kitre Kalesi*: 40° 18.828 K 039° 51.106 K Rakım 2072. Kale köyün 3 km. kuzey batısında köye göre 200 metre yüksekliktedir. Kale Kitre-Demirözü yolu üzerinde Demirözü'nü gözetleyebilecek bir noktaya konuşlandırılmıştır. Kaleye güneyden patika bir yol ile ulaşılmaktadır. Duvar örgüsü tamamen tahrip edilmiştir. Kaleyi tarihlendirebilecek mimari bulgu bulunmamaktadır.

8- *Kulçi Tepe Tümülsü*: 40° 18.203.K 039° 52.528 D Rakım 1942. Köyün yaklaşık 2 km. güneydoğusunda bulunan tepenin üst kısmı bir tümülsü barındırmaktadır. Dromosun girişi sağlam olup ana oda kaçakçılar tarafından tamamen tahrip edilmiş durumdadır. Tümülüs 8x8 edatındadır.

9- *Edip Kaymakçı Konağı*: 4.59x4.10 ebatlarındaki konak moloztaş örgülüdür. Konağın içindeki ahşaplar üzerinde yapraklı dal, rozet motifli bezemeler var.

10- *Çayıryolutepe IV*⁴: Çayıryolu Köyü Bayburt'un 30 km. batısında yer almaktadır. 40° 18.203 K 039° 52.528 D Rakım 1944. Höyük Çayıryolu Köyünün 3 km. batısındadır. Bayburt-Kelkit yol ayrımının 300 m. güneyindedir. 150x100x5 m. ebatlarındaki höyük yüzeyinde Karaz, Demir Çağ ve Roma Dönemi keramikleri mevcuttur.

11- *Çayıryolutepe I*⁵: 40° 18..203 K 039° 52.528 D Rakım 1944. Çayıryolu Köyünün 2.1 km. güneyinde yer almaktadır. Köyden giden yolun batısındadır. 240x140x5 m. ebatlarındaki höyük yüzeyinde Tunç Çağı ve Demir Çağı keramikleri yoğundur.

12- *Çayıryolutepe II*⁶: Çayıryolu I'in karşısında, köy yolunun doğusunda yer almaktadır. 360x220x3 m ebatlarındadır. Höyükte Erken Tunç ve Demir Çağı keramikleri yoğundur.

13- *Çayıryolutepe III*⁷: Çayıryolutepe I'in 640 m. güneybatısındadır. 140x80x5 m. ebatlarındadır. Höyük yüzeyinde Eski Tunç, Demir Çağ, Hellenistik-Roma Dönemi keramikleri bulunmaktadır.

14- *Baltakaya I*⁸: Çayıryolu Köyünün 2.4 güney-güneydoğusunda, köy yolunun batısındadır. 80x60x5 m. ebatlarındaki höyük yüzeyinde Eski Tunç Çağı, Demir Çağı ve Hellenistik-Roma Dönemi keramikleri tanımlanmıştır.

4 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, *An Historical Geography and Field Survey of Bayburt Province*, Louvian, Paris, Dudley, 2004, 136.

5 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 134-135.

6 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 135.

7 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 135-136.

8 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 136.

15- *Baltakaya II*⁹: Çayırıyolu Köyünün 3.2 güney-güneydoğusunda, köy yolunun batısındadır. 80x80 m. ebatındaki höyükte, Demir Çağ Hellenistik-Roma Dönemi, Orta Çağ ve yakın Dönem keramiklerine rastlanmıştır.

16- *Yolaltı Köyü Mezarlığı*: Yolaltı Köyü Bayburt'un 12 km. kuzeybatısındadır. 40° 18. 503 K 039° 52 528 D Rakım 1944

17- *Yolaltı Köyü Cami*: Cami girişinde 1900 tarihi yer almaktadır. 1993 tarihinde de tamirat görmüş. 10.63x8.49 ebatlarındaki caminin kuzeyinde avlusu ve medresesi bulunmaktadır. Ocak üzerinde kalın bir alçı sıva altında 1209 tarihi zor da olsa okunabilmektedir. Medrese ahşap örtülüdür.

18- *Pulurtepe*¹⁰: Danişment Köyü Bayburt'un 5 km. batısındadır. 40 14. 286 K 040 08. 179 D Rakım 1652. 185x85x10 m. ebatlarındaki höyük köyün 1.3 kuzeybatısındadır. 4 tarafı tarlalarla kaplıdır. Yüzeyde Erken-Orta Tunç Çağı ve Demir Çağ keramikleri yoğunur.

19- *Çorak Tepe* ¹¹: Danişment Köyü'nün 750 m. güney batısında, Danişment-Mutlu arasında Bayburt-Demirözü yolunun 250 m. kuzeyindedir. Etrafı tarlalarla çevrilidir. Yüzeyde Erken Tunç, Demir çağı ve Orta Çağ keramikleri ile karşılaşmıştır.

20- *Bayburt Merkez 40 Çeşme*: Yakutiye mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve basamaklarla inilen çeşme adını 40 musluğundan almaktadır.

21- *Sadr'ş-Şeria el Kebiri Mezarı*: Ahmed Yesevi Caddesi üzerindeki mezar 2.38x1 m. ebatlarındadır. Mezarın güneyinde tamir kitabesi yer almaktadır.

22- *Ahi Emir Ahmed-i Zencani Türbesi*: Bayburt şehir merkezinde Şeyh Hayran Mahallesi, Hastane caddesi üzerindeki türbe kare kaide üzerine sekizgen gövdeli olarak inşa edilmiştir¹². Cenazelik kısmı kare planlı olarak düzenlenmiştir. Doğu-batı yönünde 8.90 kuzey-güney yönünde 8.35 m ebatlarındadır. Türbenin Ahilerden Ahmet Zencani'ye ait olduğu kabul edilse de bu durum kesin değildir. Yapının H. 1200 (1786) tarihli onarım kitabesi vardır.

23- *Bayburt Kalesi*: 40° 15. 779 K 040° 13. 749 D Rakım 1652. Bayburt kent merkezinin kuzeyinde, Çoruh Nehrinin güneyden kuzeye doğru çizdiği ka-

9 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 137.

10 A.Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 127.

11 A. Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 126.

12 R. H. Ünal, "Monuments İslamiques Press-Ottoman de la Ville de Bayburt et de ses Environs", *Revue des Etudes İslamiques*, XL-1, Paris, 1972, 113.; O.C.Tuncer, Anadolu Kümbetleri 2, Ankara, 1991, 59.

vis içerisinde kalan büyük bir anakaya üzerinde kurulmuştur. Kaleye güney ve batı yönünden ulaşılmaktadır. Ana giriş güney yönünde olup bu girişi yıldız tonuzludur. Daha sarp olan kuzey yönünde de bir başka kapısı bulunmaktadır. Mevcut duvar örgüleri 3 kademeli bir sur sisteminin olduğunu gösterir. Çok sayıda üçgen, kare ve daire burçlar yer almaktadır. Duvaralar yer yer anakaya düzleştirilerek konuşlandırılmıştır. Duvarlar kesme taş malzeme ile yapılmıştır. Bu taşlar kalenin bulunduğu anakayadan çıkarılmış olmalı. Kale duvarlarının en alt kısmını Hellenistik-Roma Dönemine tarihlendirmek mümkündür. Yüzeyde Roma Dönemi keramiğiyle de karşılaşmıştır.

24- *Bent Hamamı*: Hamam Çoruh Nehri'nin hemen kenarında, Bayburt Kalesi'nin güneydoğu etegindedir. Akkoyunlu Hacı Ferahşat Bey'in Vakfı'na aittir. Hamam hakkında Evliye Çelebi'den bilgi edinmek de mümkündür¹³. Plan şeması olarak klasik dört eyvanlı hamamların düzenine sahiptir.

25- *Ketenci Cami*: Şingah Mahallesindedir. 40° 15.944 K 040° 13.479 Rakım 1605. Cami ilk kuruluşunda mescit olarak yapılmış. Kitabesinden 1274 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. 15.40x7.79 m. ebatlarında dikdörtgen planlıdır.

26- *Eski Köy Yeri Tepe I*¹⁴: Kavacık Köyü Bayburt'un 13 km. batısındadır. 40° 15.971 K 040° 04.273 K Rakım 1699. Höyük Modern Kavacık Köyünün güneyinde Bayburt-Demirözü yolunun 60 m. kuzeyinde yer almaktadır. 250x60 m. ebatlarındadır. Höyük yüzeyinde Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemi keramikleri yer almaktadır.

27- *Eski Köy Yeri Tepe II*¹⁵: Eski Köy Yeri Tepe I' in hemen kuzey ve doğusunda yer almaktadır. Büyük bir alanı kapsamaktadır. Yüzeyde Demir çağ ve Orta Çağ keramikleri bulunmaktadır.

28- *Halil Baba Ziyareti*: 40° 16.252 K 040° 04.992 D Rakım 1833. Kavacık Köyünün güneyinde tamamen moloztaşlarla örülmüş, 5.42x4.81 m. ebatlarındadır. Doğu kenarında 2.45x1 m. ebadında mezar bulunmaktadır.

29- *Mezar Taşı*: Kavacık Köyü'nün güney doğusunda Bayburt-Demirözü yolunun kuzeyinde bulunan su deposunda muhafaza altına alınmış olan mezar taşı 1348 tarihli olup sülüs yazı ile yazılmıştır.

13 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 1970, s.39. ;G.Uslu; Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri, İstanbul, 1980, 53.

14 A. Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 127-128.

15 A. Sagona-C. Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, 128.

30- *Bayırtepe Köyü Cami*: Bayırtepe Köyü Bayburt'un 16 km. batısındadır. 40° 16. 254 K 040° 04.991 D Rakım 1838. 10.26x8.10 m. ebadındaki cami eski cami yıkılarak yeniden yapılmıştır.

31- *Haydar Güngör Evi*: 1930'lu yıllarda yapıldığı sanılmaktadır. Tandır başı, mutfak ve ikisi üst katta olmak üzere 3 odadan oluşan yapı eski halini muhafaza etmektedir. Tandır başın 3.96x3.90 m. 7 sıra kırlangıç örtülü mutfak 3.85x3.20 m. ebatlarındadır.

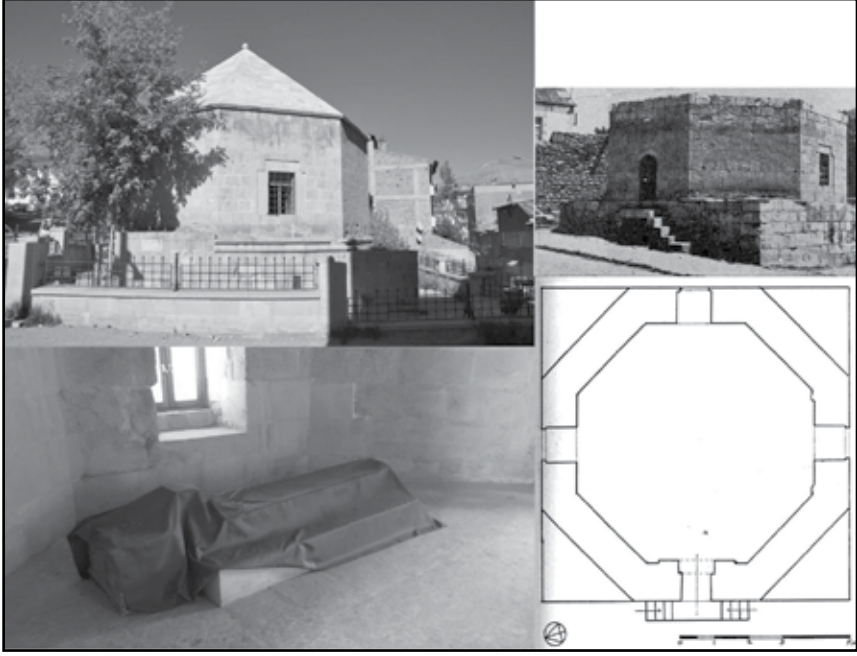
32- *Bayırtepe/Kalecik Kalesi*: 40 16.956 K 040 02.959 D Rakım 1857. 40x15.33 m. ebatlarındaki kale, Bayırtepe Köyünün 1 km. doğusunda kalecik olarak adlandırılan tepenin üzerinde, ana kaya üzerine konumlandırılmıştır. Temel hariç duvarları tamamen tahrip olmuştur. Temelde yer yer blok taşlara yer verilmiştir.

33- *Hacı Kazım Ağa Konağı*: Kırkpınar Köyü Bayburt'un 21 km. batısındadır. 40° 16.954 K 0.40° 02 960 D Rakım 1837. Konak 4.78x3.72 ebatlarındadır. Kuzey yönünde ahşap seki bulunmaktadır. Giriş kısım duvarında üzüm salkımları, bitkisel ve geometrik süslere yer verilmiş. Ana oda önündeki avluda taş ocak yer almaktadır.

34- *Kırkpınar Köyü Köprüsü*: 50x5.77 ebatlarındaki köprü, köyün girişinde Çoruh nehrine akan Çıpkınıs deresi üzerindedir. Tabliye düz. Orijinalde iki yönde eğimli olarak köprüye çıkılıyormuş sonradan asfaltlanınca düzleşmiş. Tabliyenin altı ahşap altıklı. Köprünün sudan yüksekliği 2.80 m. olup korkulukları da 40 cm.dir.

35- *Kırkpınar Köyü İlköğretim Okulu*: Üzerindeki kitabeye göre 1933 yılında 50 günde tamamlanmış bir okuldur. 26.12x10.57 m. ebatlarında dikdörtgen planlıdır. Üzerindeki kitabesinde "Vali Etem Beyin Celaleti Kaymakam Zeki Beyin Himmeti Nahiye Müdürü Niyazi Beyin Gayreti İle 50 Günde Bitti 1933." Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde 50 günde bu okulun yapımını sağlamışlardır. İlkokul binalarının tasarımına özel önem verildi. Her Mahalle ve köyde bir okul inşa ederek, eğitim hizmeti ülkenin tümüne yaygınlaştırıldı. 1934 yılına kadar okul binalarının inşaatından sorumlu tek kurum Maarif Vekâletidir¹⁶.

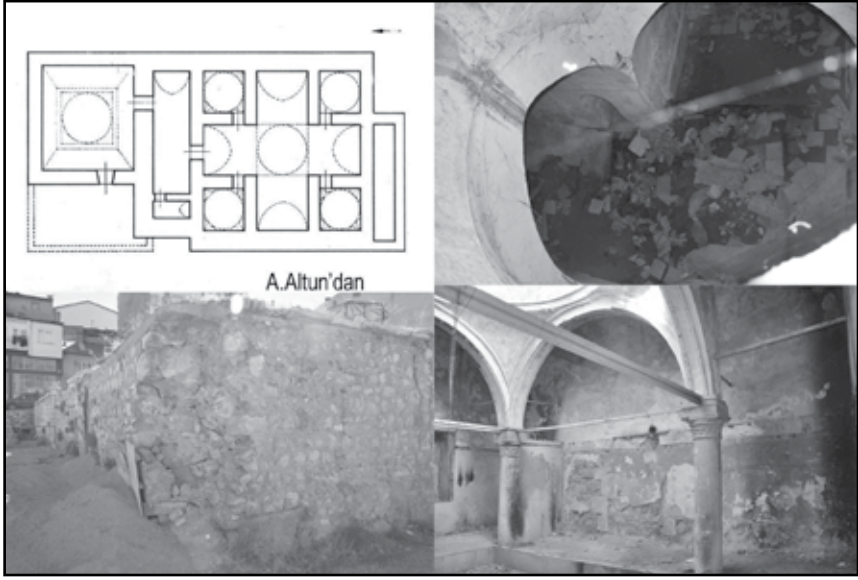
16 F. Nursen Kul, "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları" *Mimarlık* 360, İstanbul, 70,71.

Resim 1: Ahi Emir Ahmed Zencani Türbesi.

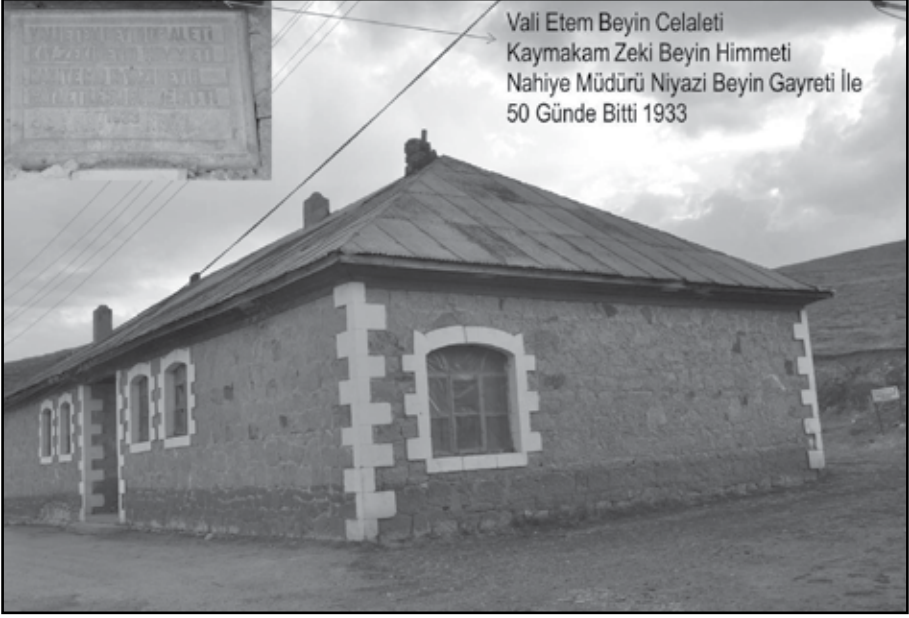
Resim 2: Bayburt Çerçi Köyü Hacı Kasım'ın Memişler Misafirhanesi.

Resim 3: Bent Hamamı.

Resim 4: Çerçi Köyü Hacı Kasım'ın Memişler Misafirhanesi.

Resim 5: Kırkpınar Köyü İlköğretim Okulu.

Resim 6: Kırkpınar Köyü Köprüsü.

Resim 7: Tekkeliler Konağı.

Resim 8: Tekkeliler Konağı.

Resim 9: Yolaltı Köyü Medresesi.

Resim 10: Yolaltı Köyü Camii.

AKSARAY İLİ MERKEZ, ORTAKÖY, SARIYAHŞI, AĞAÇÖREN VE ESKİL İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2012

Mehmet TEKOC AK*

1. GİRİŞ

Aksaray ili ve ilçelerinde 2010 yılında başlamış olduğumuz arkeolojik yüzey araştırmaları, başkanlığında oluşturulan ekipçe bu yıl 03.09.2012 – 12.09.2012 tarihleri arasında toplam 10 gün süren bir çalışma takviminde gerçekleştirildi¹. Söz konusu araştırmalarımıza Yüksek Arkeolog Yasemin İnceelgil ve Arkeolog Cüneyt Öz ile mimari çizimleri yapmak üzere Sanat Tarihçi/Mimar Erdal Zeki Tomar ekip üyesi olarak katılarak, özverili çalışmaları ile çok büyük katkı sağlamışlardır². Araştırmamızda Bakanlık temsilcisi olarak Nevşehir Hacıbektaş Veli Müzesi uzmanlarından Sayın Nevin Kaya görev yapmıştır³.

Söz konusu on günlük araştırmaları sırasında Merkez İlçe, Ortaköy ve Sarıyahşi ilçelerine bağlı kasaba ve köylerde incelemelerde bulunulmuştur (Harita: 1). Çalışmalarda önceliğimizi önceki yıllarda gidilmeyen yerlere giderek, üçüncü çalışma sezonumuzda, araştırma bölgemizin tamamını gezebilmek olmuştur. Bunda da geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da başarıya ulaştığımızı büyük bir memnuniyetle söyleyebiliriz. Bu yıl yine daha önceki yıllarda incelemelerde bulunduğumuz Sarıyahşi ilçesindeki Sipahiler Köyü Açık Hava Kutsal Alanı'na tekrar gidilerek hem yapmış olduğumuz çizimlerin bir kont-

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEKOC AK, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Alaeddin Keykubat Yerleşkesi, 42075 Konya/TÜRKİYE.

- 1 2012 yılı araştırmalarının gerçekleştirilebilmesi için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne vermiş oldukları araştırma izni için teşekkür ederim.
- 2 Çok büyük bir gayret ve özveri ile çalışan değerli ekip üyesi arkadaşlarıma vermiş oldukları katkılarından dolayı en içten sevgilerimi sunar, çok teşekkür ederim.
- 3 Araştırma boyunca göstermiş olduğu ilgi ve katkılarından dolayı kendisine en içten sevgi ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmalarımız süresince desteklerini gördüğüm Aksaray Müze Müdürü Sayın Yusuf Altın, Uzmanlar; Arkeolog Fahri Ayçın, Sanat Tarihçi Alev Yeğen, Arkeolog Mehmet Özer Muhsiroğlu ve tüm müze çalışanlarına da teşekkür etmek istiyorum.

rolü yapılmış hem de çevresinde geniş çaplı inceleme gezisi gerçekleştirilmiştir. Anılan arazi incelemeleri ve çizimler dışında, toplanan amorf durumdaki seramik parçalarının temizlik ve de tasniflendirilmeleri bu sezon yürütülen bir diğer çalışma alanı olmuştur.

2. MERKEZ, MERKEZE BAĞLI KÖY VE KASABALARDA YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR

Önceki yıllarda merkez, merkeze bağlı kasaba ve köylerin büyük bir bölümünde araştırmalarımızı tamamladığımızdan bu alan içerisinde gidilmeyen çok az yer kalmıştı. Bu yüzden bu yıl gidilmeyen yerleşim birimlerinden sadece iki kasabada araştırma gezisi yapılmıştır.

2.1. MERKEZ BAĞLI KASABALARDA YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR

2.2.1. Yeşilova Kasabası Araştırmaları

Geçtiğimiz yıl iki höyükte incelemelerde bulunduğumuz Yeşilova Kasabası'nda bu yıl da üç höyük üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlar; Karahöyük, Efentepesi Höyüğü ve Koçaş Höyük'tür.

2.2.1.1. Karahöyük

Höyük, Merkez ilçeye bağlı, Yeşilova Kasabası yerleşim alanının yaklaşık 3 km. güneyinde yer almakta olup Yeşilova-Darühöyük asfalt yolunun güneydoğu kenarındadır. Doğu-batı istikametinde uzanan höyük yaklaşık 7.00 - 8.00 m.lik bir yüksekliğe sahiptir (Resim: 1). Höyüğün üzerinde bulunan 1987 tarihli mezardan bu alanın yakın döneme kadar mezarlık alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Höyük üzerinde kaçak kazı çukurları gözlenmiş olup bunlardan en dikkat çekici olanı höyüğün batı tarafında, yola yaklaşık 10.00 m. uzaklıkta 2.80 x 3.00 m. ebatlarında 2.00 m. derinlikte olanıdır. Höyük yüzeyinde amorf durumdaki seramik parçalar dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanılmamıştır.

2.2.1.2. Efentepesi Höyük

Yeşilova Kasabası yerleşim merkezinin 3 km. güneyindedir. Neredeyse ovanın görünümüne ayak uyduracak şekilde alçaktır (Resim: 2). Yaklaşık

4.00 - 5.00 m.lik bir yüksekliği sahip olan höyük 150x120m.lik bir alana yayılmaktadır. Yüzeyde herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanmamıştır.

2.2.1.3. Koçaş Höyük

Yeşilova Kasabası'nın kuzeybatısında bulunan KOÇAŞ TİGEM'in mülkiyet sınırları içerisinde kalmaktadır. Höyük, TİGEM idari binalarının 1.00 km. kuzeybatısında, kasaba merkezine ise yaklaşık 7.00 km. uzaklıktadır. Yaklaşık 400x500 m. ölçülerindeki höyük ovale yakın bir görünüme sahip olup, 30.00 m. civarında bir yüksekliğe sahiptir (Resim: 3) . Kuzeye bakan yüzünde tarımsal amaçlı teraslamaların yapıldığı anlaşılmıştır. Ancak bu faaliyet çok eskiden yapılmış olmalıdır. Höyüğün tepesinde bir düzlük oluşturulmuş, bu alanın doğu ucuna da bir su deposu inşa edilmiştir. Yüzeyde yoğun olmayan amorf durumdaki seramik kap parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanmamıştır. Seramikler Eski Tunç, Demir Çağı, Helenistik ve Roma Dönemleri'ne aittirler.

2.2. Kutlu Kasabası Araştırmaları

Bu yıl ki araştırmalarımızda ilk defa gidilen çalışma alanlarımızdan bir tanesidir. Kutlu Kasabası, Aksaray-Konya devlet karayolunun on yedinci kilometresinde güneye döndükten sonra karşımıza çıkar. Kasaba içerisinde yaptığımız araştırmalarda iki adet höyüğe rastlanmış ve bunlar üzerinde incelemelerde bulunulmuştur.

2.2.1. Künktepe Höyük

Kasaba yerleşim alanının yaklaşık 1.00 km. güneyindeki tarlaların ortasında yükselmekte olan höyük yaklaşık 25.00 m. yüksekliğe sahip olup oval formdadır (Resim: 4). Ne yazık ki bu höyüğün üzerinde de kaçak kazı çukurları mevcuttur. Höyük üzerinde Eski Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar uzanan geniş bir periyoda ait amorf durumda seramik parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanılmamıştır.

2.2.2. Çatalağaç Höyüğü

Kasaba yerleşim merkezinin yaklaşık 3.00 km. doğusunda yine tarlaların ortasında durmaktadır (Resim: 5). Fazla bir yükseltiye sahip olmayan höyük

üzerinde kaçak kazı çukurları mevcuttur. Höyük üzerinde 2. ve 1. bine ait amorf durumdaki seramik kap parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntu bulunmamaktadır.

3. İLÇELERDE YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR

Bu araştırma sezonunda ağırlık Ortaköy olmak üzere iki ayrı ilçede çalışmalar yürütüldü. Bir diğer ilçe ise en önemli keşiflerimizden birini yaptığımız Sarıyahşi ilçesidir. Ortaköy ilçesinde geçtiğimiz yıllarda çok fazla incelemelerde bulunamamıştık. Bu yüzden de imkan dahilinde bu bölgedeki araştırmalarımız daha kapsamlı ve uzun soluklu oldu. Sarıyahşi ilçesindeki araştırmamız ise daha önceki yıllarda gidilen yere tekrar gidilerek hem yaptığımız çalışmanın bir kontrolü hem de araştırma alanının daha geniş bir alana yayarak yapmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

3.1. ORTAKÖY İLÇESİ ARAŞTIRMALARI

Aksaray'ın en büyük ilçesi olan Ortaköy'de yukarıda da ifade edildiği üzere önceki yıllarda yapılan araştırmalar çok uzun soluklu ve geniş kapsamlı olmamıştı. Bu sebeple de bu yıl üzerinde en fazla durduğumuz araştırma bölgesi burası olmuştur. Araştırmalarımız süresince iki kasaba ve iki köyde bulunan höyükler, yerleşim merkezlerindeki mimari ve diğer arkeolojik kalıntı ve buluntular ile bir Orta Çağ kalesinin bulunduğu alanda çalışmalar yürütüldü.

3.1.1. Yıldırımlar Köyü Araştırmaları

Orta Çağ Kalesi (Sinandı Tepe) Araştırmaları

Ortaköy ilçesi, Yıldırımlar ve Gökkaya köyleri arasında, Ekecik Dağı'nın kuzeybatı kısmında yer alan oldukça dik ve yüksek bir dağın tepesinde bulunmakta olup bu alan "*Sinandı*" veya "*Sinandı Tepe*" olarak adlandırılmaktadır (Resim:: 6). Dağın özellikle zirvesinde ve de eteklerinde volkanik patlamalara bağlı yüzeyde irili ufaklı volkanik kayalara rastlamak mümkündür. Bu alanda eskiden verici istasyonuna ait demir direklerin dikildiği, sonradan da bunların kullanım dışı bırakıldığı tespit edilmiştir. Tepenin zirvesi düz olup güney ve batıya bakan kısımlarında yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Bu ala-

nın yüksekliği 1649 m. olarak ölçölmüştür. Orta Çağ'dan kalma bir kalenin varlığından bahsedilmesine karşın buraya çıktığımızda zirvede yer alan kale içi yerleşim alanında kaçak kazı çukurları dışında sadece iki adet yapıya ait yıkıntı ile kale duvarlarına ait kalıntı izleri gözlenebilmiştir. Diğer bir ifadeyle kale duvarları ve kale içi yerleşim birimlerinin büyük oranda yok olduğunu, sadece birkaç yapıya ait harabe durumunda kalıntının günümüze ulaşmayı başarabildiğini gördük. Yüzeyde çok yoğun olmasa da seramik parçalarına da rastlanmıştır.

A Yapısı

Kaleiçi yerleşiminden geriye kalan ender yapılardan birisidir. Tepe düzlüğünün batıya bakan kısmında yer almaktadır. Dıştan 15.13 x 5.57 m. ölçülerindeki dikdörtgen formdaki yapının büyük bölümü yıkılmış, kalan kısımları ise tahribatlı bir şekilde günümüze ulaşmıştır (Resim: 7). 2.47 m. kalınlığındaki kuzey-güney istikametindeki yapının doğu uzun beden duvarı ile 1.18 m. kalınlığındaki güney kısa beden duvarı belirli bir yüksekliğe kadar sağlam kalabilmiştir. Güney duvarının üzerine muhtemelen daha sonraki zaman diliminde, bir başka ifade ile ikinci yapım evresinde, 5.00 m. uzunluğunda, 0.70 m. genişliğinde daha ince kalınlıkta bir duvarın ilave edildiğini tespit ettik. Yapının duvarlarında inşa malzemesi olarak moloz taş ve kireç harcı kullanılmıştır. Harç; yoğun kireç ve iri taneli kum ile ince tanecikli çakıl (gri, kırmızımsı renkli)'dan oluşmaktadır. Duvar örgüsü ise iç ve dış yüzleri polygonal (çok kenarlı) tekniği andırır şekilde düzgünce örölmüş, araları ise gelişi güzel doldurulmuştur (Çizim: 1). Bu haliyle adeta bir sandık tipi duvar görünümündedir.

B Yapısı

Tepe düzlüğünün güneye bakan bölümünde yer almaktadır. A yapısı gibi kuzey-güney yönlü olan yapının girişi muhtemelen güneyde olmalıdır (Çizim: 2). Dıştan dışı 11.41x6.24 m. ölçülerindeki dikdörtgen yapının büyük bölümü yok olduğundan kullanım amacı ile ilgili bir şey söyleyebilmek şimdilik güç. Yapı 1.30 - 2.00 m. arasında değışen ölçülerde oldukça kalın bir duvar örgüsüne sahip olup duvarların içe ve dışı bakan yüzleri polygonal tekniği andırır şekilde inşa edilmiştir. Duvarda kullanılan malzeme ve örgü tekniği A Yapısı ile benzer özelliktedir (Resim: 8).

Muhtemelen B yapısının doğusunda da benzer şekilde bir yapı daha olmaydı. Çünkü zeminde oluşan çukurluk bu alandan taşların sökülüp götürüldüğünü ve alanın hafifçe çukurlaştırıldığını göstermektedir.

Kale Duvarları: Neredeyse büyük bölümü yok olan kale kalıntıları sadece Tepe'nin Ekecik Dağı'na bakan güney yüzünde izlenebilmektedir. İrili ufaklı şekilsiz taşlar ve yoğun kireç harcı ile örülen sur duvarları oldukça kalın olup muhtemelen dış tarafta daha düzgün taşlarla kaplanmış olmalıydı. Ortalama 1.50 m. kalınlıkta ve 2.50 m. yükseklikte olan sur duvarlarının taşları civardaki köyler kurulurken ne yazık ki sökülerek buradan nakledilmiştir.

3.1.2. Hıdırlı Köyü Araştırmaları

Ortaköy'e 10.00 km. uzaklıkta olup köy merkezinde Muhtar Murat Gül'e ait evin önünde oldukça büyük ve önemli bir yapıda kullanılmış olabileceğini düşündüğümüz mermer mimari parçalara rastladık.

1- *Mermer Sütun Başlığı:* Başlık aşırı şekilde aşınma sonucu deformasyona maruz kaldığı için üzerindeki abakus çiçekleri ve diğer elemanlar çok net bir şekilde görülememektedir. Buna karşın görülebilen kısımlardan bu başlığın Korinth Tipi'ne ait bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde başlığın üst kısmına -yani tapınakta veya herhangi bir yapıda arşitravın geleceği kısım- 0.45x0.46 m.lik bir oyuk yapılarak dibek olarak kullanılmıştır. Başlık yüksekliği 0.67 m.dir. Üst kısmı 0.67x0.68 m. ebatlarında, alt kısmı ise 0.56x0.57 m. ebatlarındadır (Çizim: 3).

2- *Mermer Blok Taşları:* Blok taşı 1.04x0.72 m ölçülerinde olup yaklaşık dikdörtgen forma sahiptir. Kalınlığı ise 0.25 m.dir. Blok üzerinde 0.07 m. çapında üç adet daire şeklinde zıvana deliği bulunmaktadır. Bu zıvana delikleri bloğun üzerine bir başka bloğun geldiğini, birbirlerine de muhtemelen kurşunla bağlanmış olabileceklerine işaret etmektedir.

3- *Mermer Çörtlen:* 0.90 m. uzunluğunda, 9.40 m. genişliğinde ve 0.31 m. yüksekliğe sahiptir. Suyun akacağı kanal kısmı ise 0.10 m. genişlikte ve 0.13 m. derinliktedir.

4- *Mermer Sütun:* Eliptik formdaki sütun gövdesi, köy merkezindeki Kemal Gül'e ait ahırın önünde, ahır girişinin hemen yanında duvara bitişik halde yere yatık bir vaziyette durmaktadır. Ev sahiplerinden bu sütunun evin hemen önünden geçen yolun altından çıktığını öğreniyoruz.

Bunların dışında köyde bazalttan yapılmış bir ezme taşı tespit edilmiştir. Ayrıca önceki yıllarda okul yapımı ve bir foseptik çukuru kazısı sırasında, muhtemelen 1979 yılında, iki adet lahdin çıktığı ve bunların Niğde Müzesi'ne götürüldüğü bildirildi. Bu ve bahsedilen diğer kazılar bizde Hıdırlı Köyü'nün tamamen antik bir yerleşim alanının veya bir höyüğün üzerine inşa edilmiş olabileceği fikrini uyandırmıştır.

3.1.3. Sarıkaraman Kasabası Araştırmaları

3.1.3.1. Kasaba Merkezinde Mimari ve Heykel Parçaları

Burada gerçekleştirdiğimiz çalışmalar sırasında kasaba merkezindeki Belediye Parkında mermer bir sütun başlığı ile kasaba mezarlığında mezar taşı olarak kullanılan bir heykel parçasına rastladık .

1- *Mermer Sütun Başlığı*: Sarıkaraman Belediyesi parkında bulunmaktadır. Başlık abakus, ekinus ve başlığa dahil olan sütun gövdesinden oluşmaktadır. 0.78x0.65 m. ebatlarındaki başlık 0.32 m. yüksekliğe sahiptir (Çizim: 4). Başlığa dahil olan sütun gövdesi 0.07 m., ekinus 0.17 m. abakus ise 0.08 m. yüksekliğindedir. Echinus'un cephe orta noktasında 0.36 m. uzunluğunda bir profillendirme yapılmıştır. Bu parçanın buraya kasabaya yakın başka bir yerden taşındığını öğrendik. Ancak burada yaptığımız incelemelerde bu parçanın dışında başka bir kültür varlığının olmadığını gördük. Başlık muhtemelen Geç Roma dönemine ait olmalıdır.

2- *Mermer Heykel Parçası*: Sarıkaraman Kasabası mezarlığında, Osmanoğlu Mustafa Eraltın'a (1880-1970 yazıtlı) ait mezarın hemen yanındaki isimsiz mezarda durmaktadır (Çizim: 5). Heykel parçasının yüksekliği 0.28 m, genişliği (omuzdan) 0.35 m. kalınlığı ise 0.26 m.dir. Sadece gövde bölümü mevcut olan heykelin diğer bölümleri, yani baş ve bacak kısımları, eksik olup bunlar hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Gövde cepheden iki kolu göğüs üzerinde birleştirilmiş vaziyette betimlenmiş, olup üzerinde aşağıya doğru dik inen kıvrımlı bir elbise görülmektedir.

3.1.3.2. Sulu Höyük

Sarıkaraman yerleşim alanının yaklaşık 4.00 km. güneyinde, halen ekim-dikim yapılan tarlaların ortasında yükselmektedir. Höyüğün güneybatısında

yaklaşık 200 m. uzaklıktan bir dere geçmekte olup bu alan ağaçlıkla kaplıdır. Belki de bu yüzden bu höyüğe Sulu Höyük adı verilmiş olmalıdır. Yaklaşık 50.00 m. çapında, 12.00 - 13.00 m. yüksekliğindeki höyüğün üzerinde kaçak kazı çukurları bulunmaktadır. Yüzeyde çok az sayıda amorf durumda seramik parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanılamadı.

3.1.3.3. Kırış (Sarıkaraman II) Höyük

Kasaba yerleşim alanının güneydoğusunda, Sulu Höyük'ün doğusunda, köy yerleşim alanından 4.00 km. uzaklıktadır. Sulu Höyüğe ise yaklaşık 500 - 600 m. uzaklıktadır. Tıpkı Sulu Höyük gibi tarlaların ortasındadır. Yaklaşık 40.00 - 50.00 m. çapında ve 10.00 m. yüksekliğindeki höyüğün tepesinde büyük bir kaçak kazı çukuru görüldü. Yüzeyde 2. bin ve 1. bine ait amorf durumda seramik parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanılamadı.

3.1.3.4. Adsız Höyük

Höyük; Nevşehir, Aksaray ve Kırşehir il sınırlarının kesiştiği bir alanda yer almaktadır. Sarıkaraman Kasabası ve Yunus Emre Türbesi'nin yaklaşık 4.00 - 5.00 km. kuzeyindedir. Düz bir arazide yer alan tarlaların ortasında yükselen höyük üzerinde biri oldukça büyük olmak üzere birkaç tane kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Höyüğün tepe kısmına yakın ve de güneye bakan tarafında yer alan kaçak kazı çukuru oldukça büyük kazılmış olup 4.50 m. derinlikte dik bir şekilde inildikten sonra tünel şeklinde höyüğün merkezine doğru devam etmektedir. Kaçak kazı çukurlarına ait toprak içinde ve yüzeyde 2. ve 1.bine ait amorf durumda seramik parçaları vardır. Söz konusu seramik parçaları dışında höyük üzerinde herhangi bir mimari kalıntı ve buluntuya rastlanılmamıştır.

3.1.4. Harmandalı Kasabası Araştırmaları

3.1.4.1. Kasaba Merkezinde bulunan Mimari Parçalar

1. *Granit Sütun Gövdesi Parçası*: Harmandalı Kasabası'nın kuzey çıkışında Çorak Mevkii olarak adlandırılan alanda toprak zemine biraz gömülü ve dik vaziyette durmaktadır. Alınabilen yüksekliği 1.04 m. olup çapı ise 0.60 m. ola-

rak ölçülmüştür. Sütun üst yüzünün ortasında 0.05 m. çapında kurşun akıtma deliği bulunmaktadır.

2. “Ahmet Akın” Evinde Bulunan Mimari Parçalar: Ahmet Akın’a ait evin bahçesinde ve çevre duvarında değişik tipte ve ebatta mimari parçalara rastlanmıştır. Bu parçaların tamamının kasabaya yaklaşık 5 km. uzaklıktaki Kale Höyük mevkiinde bulunan höyükten buraya getirildiği ifade edilmiştir.

- Mermer Sütun Gövde Parçası: 1.00 m. uzunluğunda, 0.60 m çapındadır. Olasılıkla sütunun orta kısımlarına ait olmalıdır. Çünkü her iki ucunda herhangi bir porfillendirme görülmemektedir.

- Lento: 1.17 m. uzunluğunda olan lento parçasının kenar kısmı profilendirilmiştir. Bu parça olasılıkla kapı açıklığını üstte kapatan kısım olmalıdır. Çünkü yan tarafındaki profilendirmeye baktığımızda bu parçanın üst kısmında yatay şekilde durması gerektiği anlaşılmaktadır.

- Mermer Sütun Başlığı: Bu tip başlıklar literatürde “Dil Motifli Başlık” olarak geçmektedir (Çizim: 6). Profillerin genişliği 3,5 cm.dir. Bu profilin olduğu kısım 0.14 m. yüksekliğindedir. Başlığın abakus kısmının uzunluğu 0.50 m., yüksekliği ise 0.16 m.dir.

- Diğer Mimari Parçalar İlk olarak birbiri üzerinde dağınık halde duran mermer bloklar dikkatimizi çekti Muhtemelen anıtsal bir yapının duvarında kullanılmış olmalıdır. Ancak yine de bu yapının ne tür bir işlevi olduğunu söylemek ise olası değildir. Bir başka mimari parça ise mermer sütun gövdesi parçasıdır. Alt kısmında yapılan profilendirme ile gövdenin bir kısmı sağlamdır. Diğer bir mimari eleman ise günümüzde atık suların başka bir yere aktarılması için yapılan kanalda yapı malzemesi olarak kullanılmış olan bir lento parçasıdır.

3. Mezar Steli: Beyhan Ataç’a ait evin bahçesinde düzgün olmayan dikdörtgen şeklinde bir mezar steli yer almaktadır. Adı geçen şahıs bir zamanlar bu stelin ön yüzünde bir yazıtın olduğunu ancak zamanla silindiğini belirtmiş olmakla birlikte, ziyaretimizde yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda böyle bir bulguya rastlayamadık.

3.1.4.2. Harmandalı Kale Höyük

Kasaba yerleşim alanın kuzeyinde yan yana duran 3 höyükten en büyük olanıdır. Halk arasında buraya Kale ismi verilmektedir. Kasabaya yaklaşık

5.00 km. uzaklıkta olan höyüğün kuzey tarafı daha dik olup höyüğe güney taraftan çıkmak daha kolaydır. Yaklaşık 31.00 m. yükseklikte olan höyüğün üzerinde değişik dönemlere ait amorf durumdaki seramik parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntı ve buluntu yoktur. Kasaba halkı çok eskiden evlerinde kullandıkları mimari blokların ve taşların bu ve yanındaki Harmandalı Höyük II'den sökülüp getirildiğini söylemektedir. Zaten yukarıda bahsettiğimiz mimari bloklar bunların en güzel örneğidir.

3.1.4.3. Harmandalı Höyük I

Kale Höyük ve Höyük II'nin güneyinde, kasabaya en yakın olanı olup yükseklik olarak ta iki höyüğün ortancasıdır. Yaklaşık 18.00 - 20.00 m. yüksekliğindedir. Üzerinde kaçak kazı çukurları ve değişik dönemlere ait amorf durumdaki seramik parçaları dışında herhangi bir kalıntı izine ve buluntuya rastlayamadık.

3.1.4.4. Harmandalı Höyük II

Büyük Kale Höyüğün hemen doğusunda olup buradaki yükseltisi en az olan höyüktür. Yaklaşık 12.00 m.lik bir yüksekliğe sahiptir. Esasında Büyük Kale Höyükle bu höyüğün eteklerinde birbirleri ile bağlandığını söyleyebiliriz. Höyük üzerinde kaçak kazı çukurları mevcut. Birkaç adet amorf durumdaki seramik parçaları dışında yüzeyde herhangi bir mimari kalıntı ve buluntu görülememiştir.

3.1.4.5. Harmandalı Mezarlık Alanı

Harmandalı Höyük II'nin güneyindeki düzlükte yer almaktadır. Arazide sadece şekilsiz biçimdeki mezar taşları görünmektedir. Volkanik taşlardan oluşan mezar taşlarında bir şekil ve ölçü birlikteliğinden bahsetmek mümkün değildir. Olasılıkla buradaki mezarlar direkt toprağa gömü şeklinde olmalıdır. Açık bir mezar olmadığı için de bu konuda kesin bir şey söyleyebilmemiz mümkün değildir.

3.2. SARIYAHŞİ İLÇESİ ARAŞTIRMALARI

3.2.1. Sipahiler Köyü Açık Hava Kült alanı Araştırmaları

2011 yılı araştırmalarında keşfettiğimiz bu alanı, özellikle çevresini daha geniş kapsamlı incelemek maksadıyla tekrar ziyaret ettik. Buradaki çalışma-

mızı genel anlamda iki başlık altında toplayabiliriz. Birincisi kutsal alanın daha önce yapmış olduğumuz çizimi tekrar kontrol etmek, ikincisi ve asıl olan amacımız ise bu alanın etrafını çok geniş bir çerçeve içerisinde taramaktı. Gezilerimiz sırasında yüzeyde açık hava kutsal alanının oluşturulduğu kayalık doku ile aynı türde pek çok doğal kaya kütlelerine rastlanmıştır. Ancak bunlarda insan eliyle oluşturulmuş herhangi bir iz veya düzenleme tespit edemedik. Kutsal alanın yaklaşık 4.00 - 5.00 km. batısında ağaçlıkla kaplı yeşil bir alan ve çeşme olduğu görüldü. Fakat burada da herhangi bir kalıntı izine rastlayamadık.

Açık hava kutsal alanında ve çevresinde, maalesef yeni kaçak kazıların ve tahribat izleriyle karşılaştık. Söz konusu yeni kaçak kazı çukurlarının açılmış olmasının doğal bir sonucu olarak yüzeyde amorf durumda yeni seramik parçaları ortaya çıkmış durumdaydı.

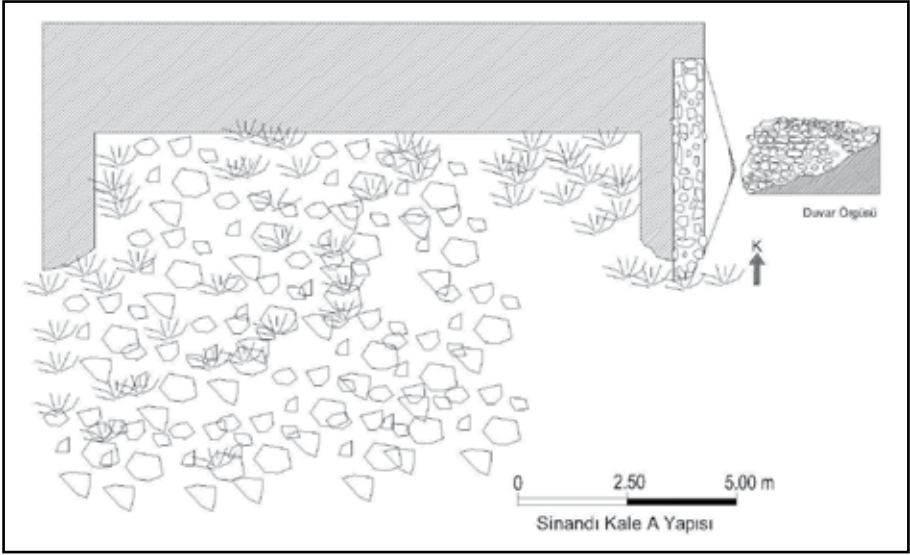
4. SONUÇ

2012 yılı araştırma sezonunda önceki yıllarda merkez, merkeze bağlı kasaba ve köylerin büyük bir bölümünde araştırmalarımızı tamamladığımızdan bu yıl gidilmeyen yerleşim birimlerinden sadece iki kasaba da araştırmalar gerçekleştirdik. Bu kapsamda merkez İlçe, ağırlık Ortaköy ve Sarıyahşi ilçelerine bağlı kasaba ve köylerde incelemelerde bulunduk. Ortaköy ilçesinde yer alan ortaçağ kalesinin olduğu bölgede araştırmalar yapılmıştır. Diğer bir araştırma alanı da ilk incelemelerimizi 2011 yılında başlattığımız Sarıyahşi ilçesindeki çalışmalardır. Bu çalışmalara bu yılda devam edilmiş olup Sipahiler Köyü Açık Hava Kutsal Alanı'na tekrar gidilerek hem yapmış olduğumuz çizimlerin bir kontrolü yapılmıştır hem de çevresinde geniş çaplı bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

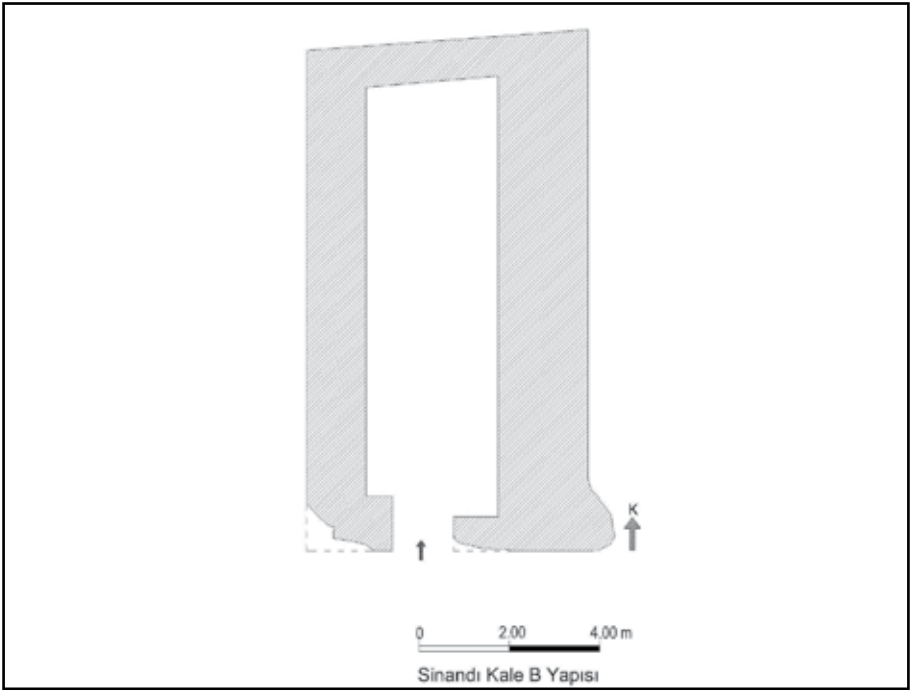
Bu araştırma sezonunda da karşılaşılan en yoğun yerleşim türü geçmiş yıllarda olduğu gibi yine höyükler, buluntular ise Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait seramik parçaları ile geç dönem mimari parçalar olmuştur.

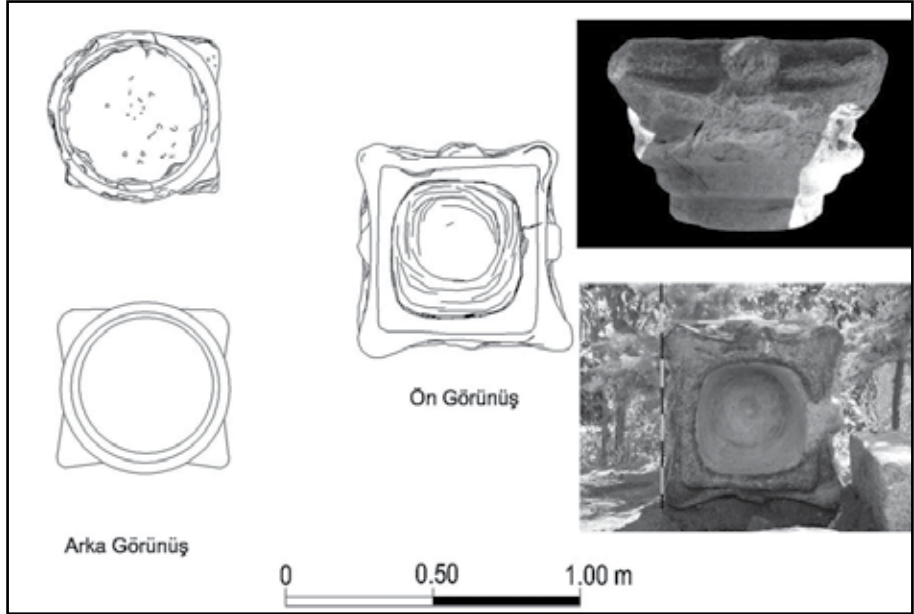
Harita 1: 2012 yılı araştırma alanlarını gösterir harita.

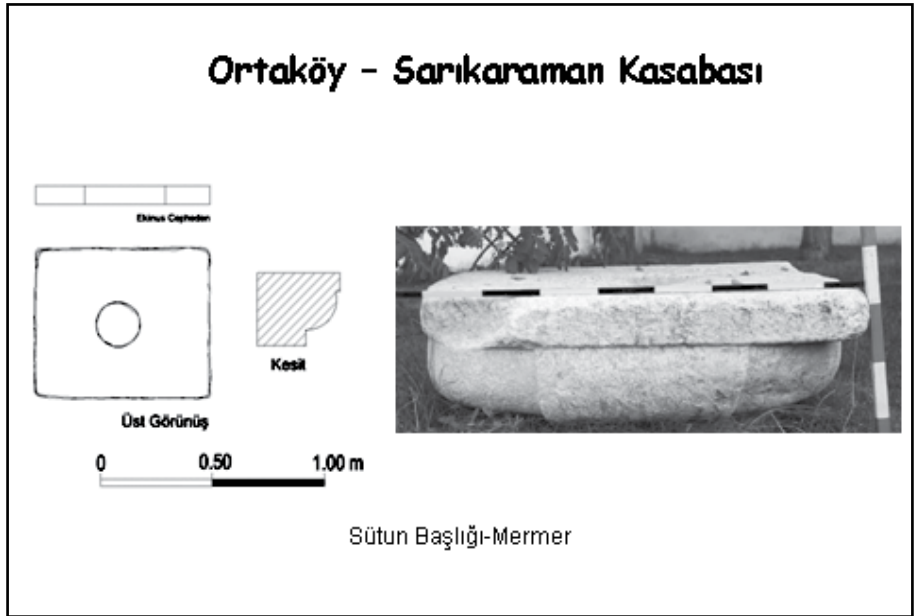
Çizim 1: Ortaköy İlçesi, Yıldırımınlar Köyü, Ortaçağ Kalesi (Sinandı Tepe) A yapısı.

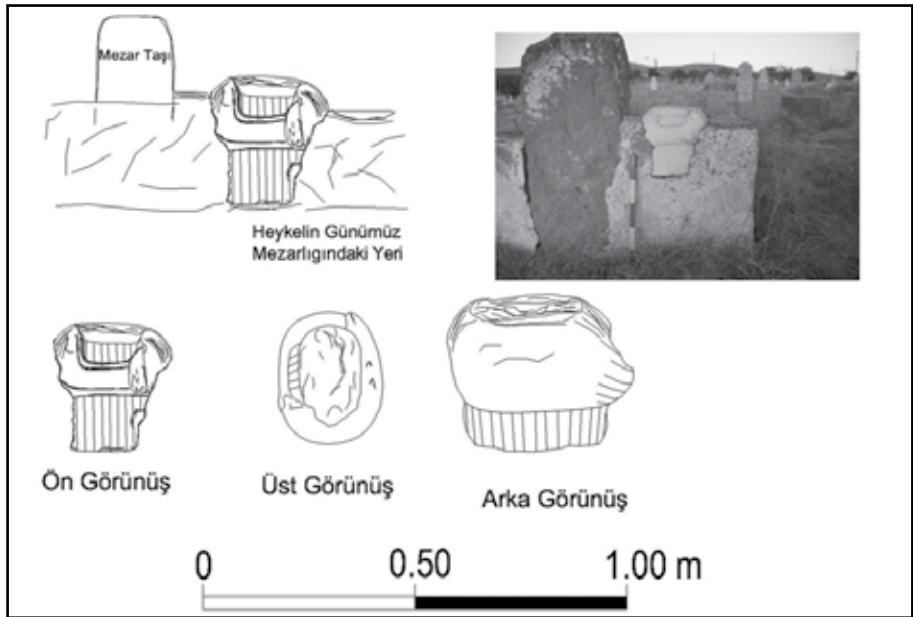
Çizim 2: Ortaköy İlçesi, Yıldırımınlar Köyü, Ortaçağ Kalesi (Sinandı Tepe) B yapısı.

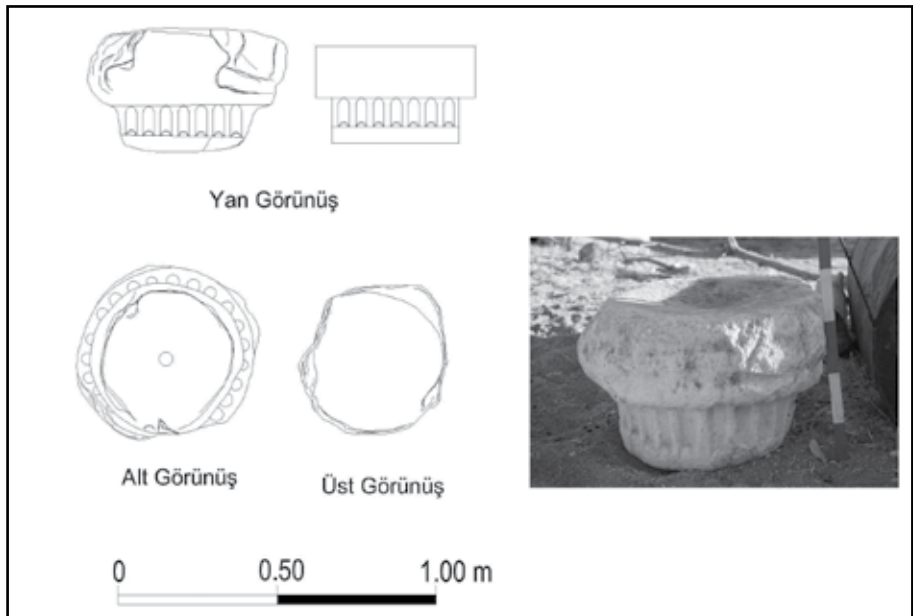
Çizim 3: Ortaköy İlçesi, Hıdırlı Köy merkezinde bulunan mermer Korinth başlığı.

Çizim 4: Ortaköy, Sarıkaraman Belediyesi parkında bulunan mermer sütun başlığı.

Çizim 5: Ortaköy İlçesi, Sarıkaraman Kasabası'nın mezarlığında bulunan mermer heykel parçası.

Çizim 6: Ortaköy İlçesi, Harmandalı Kasabası'nın merkezinde bulunan dil motifli mermer başlık.

Resim 1: Merkez ilçeye bağlı Yeşilova Kasabası, Karahöyük.

Resim 2: Merkez ilçeye bağlı Yeşilova Kasabası, Efentepesi Höyük.

Resim 3: Yeşilova Kasabası'nın kuzeybatısı, Koçaş Höyük.

Resim 4: Kutlu Kasabası, K nktepe Höyük.

Resim 5: Kutlu Kasabası,  atala a  Höyüğü.

Resim 6: Ortaköy    esi, Y ldırım lar K y  , Sinandı Tepe (Ortaçağ Kalesi).

Resim 7: Sinandı Tepe A yapısı.

Resim 8: Sinandı Tepe B yapısı.

ARDAHAN İLİ 2013 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Sami PATACI*

GÜNÜMÜZE KADAR YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Türkiye'nin kuzeydoğu sınırında yer alan Ardahan İli, Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgelerini birleştiren oldukça önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Gürcistan sınırındaki şehir, batısında Doğu Karadeniz sahilinin son şehri olan Artvin, güneyinde Erzurum ve Kars illeri ile komşudur. 2013 yılı Eylül ayında Ardahan İli'nde arkeolojik bir yüzey araştırması, Ardahan Üniversitesi akademisyenlerinin oluşturduğu bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.¹

Özellikle Tunç ve Demir Çağları boyunca önemli tarihi ve arkeolojik hadiseler sahne olmuş Doğu Anadolu'da belki de en az bilimsel araştırma yapılabilmiş bölge Ardahan il sınırlarıdır. İlde şu ana kadar daha çok yüzey araştırmaları ve kısa süreli kurtarma kazıları düzenlenmiştir. Ardahan bölgesi arkeolojisini kapsayan araştırmalar genel olarak Artvin, Kars, Iğdır ve Erzurum illeri üzerine yapılan araştırmalarla birlikte günümüze değin yürütülmüştür. Bölgedeki ilk çalışmalar 1940'lı ve 50'li yıllarda İsmail Kılıç Kökten tarafından kısa periyodlar halinde gerçekleştirilmiştir. Bu ilk araştırmalar Ardahan, Kars, Aras Vadisi, Arpaçay ve Iğdır'daki incelemelerden ve Kars İli sınırlarındaki Ani kenti ve Azat Höyüğü'ndeki sondaj kazılarından ibarettir.² Charles A. Burney'in 1956 yılında yaptığı Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı incelemesi, Kars, Iğdır ve Ardahan gibi Doğu Anadolu illeri için ufak boyutlu ancak bahsedil-

* Yrd. Doç. Dr. Sami PATACI, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Yerleşkesi, 75000 Merkez, Ardahan./TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırması sonuçları ile ilgili karşılaştığımız problemleri çözmek adına bilgi ve tecrübelerini bizlerle paylaşan değerli hocalarım Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu'na, Pamukkale Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Fahriye Bayram'a, araştırma ekibi üyelerime ve 2013 yılı bakanlık temsilcimiz sayın Hasan Yaşar'a teşekkürü borç bilirim.

2 Kökten 1943, 601-613; Kökten 1944, 659-680; Kökten 1953, 177-209.

meye değer bir çalışma olmuştur.³ 1960'lı yıllarda Kars, Iğdır ve Ardahan'da kısa soluklu çalışmalar Kemal Balkan tarafından gerçekleştirilir. 1977 ve 1983 yıllarında ise Robert W. Edwards, Erzurum, Artvin ve Ardahan çevresine Ortaçağ mimari kalıntılarını gözlemlene amaçlı iki gezi düzenlemiştir.⁴

Bölge adına esas kapsamlı araştırmalar, Kemalettin Köroğlu'nun Artvin ve Ardahan illerindeki 1995-97 yılları arasında gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ile başlar. Köroğlu, Ardahan'ın İl merkezi ile Çıldır, Hanak ve Göle ilçelerindeki bazı yerleşim alanları çevresinde araştırmalarda bulunmuş; bu araştırmalar sırasında Tunç, Demir Çağları ve Ortaçağ'a tarihlenen kale ve kule kalıntıları, kurganlar, bir kaya kilisesi ve bir höyük tespit etmiştir.⁵ 1997 yılı içerisinde ayrıca Onur Özbek ve Bakiye Yükmen'in gerçekleştirdiği Kars, Ardahan ve Iğdır illerini kapsayan bir yüzey araştırması daha yapılmıştır. Kars Müzesi denetiminde yapılan araştırmada Ardahan'ın Hanak İlçesi'ne bağlı üç yerleşimde incelemelerde bulunulmuştur.⁶

2000'li yıllarla birlikte Ardahan'ın Çıldır İlçesi'ne bağlı Akçakale Adası'ndaki araştırmaların ağırlık kazandığı görülür. 2001 yılında Alpaslan Ceylan adada bir yüzey araştırması gerçekleştirir.⁷ 2004 ve 2005 yıllarında ise burada kazı, sondaj ve düzenleme çalışmaları Kars Müze Müdürü Necmettin Alp başkanlığında ve Alpaslan Ceylan'ın bilimsel başkanlığında yürütülür.⁸⁻⁹

Akçakale Adası kazıları dışında, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi kapsamında Ardahan İli Damal İlçesi'ndeki Sazpegler yerleşiminde Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi tarafından 2003 yılında kısa süreli bir arkeolojik kurtarma kazısı düzenlenmiştir.¹⁰

3 Burney 1958, 157-209.

4 Edwards 1986, 165-182; Edwards 1988, 119-141.

5 Köroğlu 1997, 369-396; Köroğlu 1998, 127-156; Köroğlu 1999, 143-160; Köroğlu 2000, 2-11; Köroğlu 2005, 99-106.

6 Özbek ve Yükmen 2001, 147-148. bu yerleşimlerden Avcılar Köyü'nde Demir ve Kalkolitik Dönemlere ait olan seramiklerin gözlemlendiği bir höyük tespit edilmiştir.

7 Topaloğlu 2006, 116, dipnot 23.

8 Alp ve diğerleri 2007, 375. İ. Kılıç Kökten'in yaptığı çalışmalardan bu yana Akçakale Adası'ndaki ilk yerleşimin Neolitik Dönem'den itibaren var olduğuna dair bir kanı bulunmadır. ancak bu önermeyi tam olarak ispatlayacak bilimsel verilere henüz ulaşılmamıştır. Akçakale'de yapılan incelemelerde menhirler, dolmen ya da kurgan tipinde olduğu düşünülen mezarlar, bir kale yerleşmesi, bu kalede bulunan bir kromlek, bir kule kalıntısı ve bir Ortaçağ şapeli tespit edilmiştir.

9 Kökten 1943, 643 ve sonrası; Kökten 1944, 671 ve sonrası; Köroğlu 1997, 369-396; Köroğlu 2000, 2-11; Alp ve diğerleri 2007, 377.

10 Sazpegler kazısının ayrıntılı değerlendirmesi için bkz.: Tekinalp ve Ekim 2006.

Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri adına düzenlenen bir diğer bilimsel çalışma, 1995 yılında Mina Kadiroğlu¹¹ tarafından başlatılan ve daha sonra *Fahriye Bayram* tarafından genişletilerek devam ettirilen Ortaçağ Gürcü mimarisi yüzey araştırmalarıdır. Erzurum, Artvin ve Ardahan illerinde düzenlenen bu araştırmaların Ardahan ayağı tamamlanmıştır. Proje sırasında, 1900'lü yılların başında bölgede incelemelerde bulunan Gürcü tarihçi Takaishvili'nin tespit ettiği yapıların izi sürülmüştür ve bunun yanında çok sayıda Gürcü dini mimarisi örneği üzerinde çalışılmıştır.¹² Bu araştırmalar dışında 2000 ve 2001 yıllarında H. Gündoğdu'nun yazarlığında "Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan" ve "Tarihi Kalıntıları ile Çıldır" adlarında iki kitap yayımlanmıştır.¹³

Ardahan İli'nde 2013 yılına kadar bahsi geçen araştırmacılar tarafından yapılan bilimsel çalışmalarda çoğunlukla kent merkezi çevresindeki ilçeler ele alınmış olup merkez ilçe ile ilgili araştırmalar biraz daha kısıtlı kalmıştır. Bu sebeple 2013 yılı yüzey araştırmasının hedefi, başlangıç olarak il merkezinde şu ana kadar keşfedilmemiş olan arkeolojik kültür varlıklarını tespit etmektir. Buna göre il merkezinin öncelikle batı yarısında yer alan bölge (Harita: 1) hedef alınarak buradaki 19 köyde araştırma gerçekleştirildi. Bu köyler, Tepeler, Yalnızçam, Çeğilli, Yokuşdibi, Ovacınar, Edegül, Dedegül, Ardıçdere, Dağevi, Çatalköprü, Çimenkaya, Akyaka, Ağzıpek, Sugöze, Gürçayır, Sulakyurt, Açık yazı, Çetinsu ve Sarıyamaç Köyleri'dir.

Araştırma sonucunda, Eskiçağ arkeolojisi konusu dâhilinde önemli arkeolojik kalıntılar tespit edildi. Bunlar, Çeğilli Köyü sınırlarında üç gözetleme kulesi, bir höyük ve bu höyüğün zirvesinde bir kale kalıntısı; Yokuşdibi Köyü'nde bir kaleye ait kalıntılar ve Sulakyurt Köyü'nde bir kale kalıntısı ve bir höyüktür (Harita: 2). Araştırmamızın konusu olan Eskiçağ arkeolojisi kapsamı dışında ayrıca Yalnızçam Köyü sınırlarında bir Ortaçağ Gürcü kilisesi (muhtemelen 11.-12. yüzyıllar); Çetinsu ve Yokuşdibi Köyleri'nde ise aynı döneme ait olmaları gereken birer şapel tespit edilmiştir.

Çeğilli Kuleleri

Çeğilli Köyü, il merkezinin 16,5 km. batısındadır (Harita: 2). Bu köyün yaklaşık 2 km. kadar batısında bir kule yapısı ve bu yapının da 500 m. kuzeydoğu-

11 Kadiroğlu Leube *ve diğerleri* 1997, 397-422.

12 Bayram ve Yazar 2008, 266-277; Bayram ve Yazar 2011, 2-8; Bayram ve Yazar 2013, 328-329.

13 Gündoğdu 2000; Gündoğdu 2001.

sunda ikinci bir gözetleme kulesi daha keşfedilmiştir. Bu yapılar 1 ve 2 No.lu Çeğilli Kuleleri olarak adlandırıldı. Çeğilli'nin 1 km. kuzeydoğusunda tespit edilen bir diğer kule kalıntısı ise 3 No.lu Çeğilli kulesi olarak adlandırıldı.

I No.lu Çeğilli Kulesi

Bu kule, 1975 m rakıma sahip bir yükseltide tespit edildi (Harita: 2; Çizim: 1; Resim: 1). Yapının ölçüleri doğu-batı doğrultusunda 19,5 m. ve kuzey-güney yönünde 16 m.dir. Hemen hemen oval planlı bir görünüme sahip yapının 50 m. kadar kuzeyindeki dar bir arazi yolu, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanır. Kule, muntazam kesilmiş büyük boyutlu bazalt taşların üst üste bindirilmesi ile kuru duvar tekniğinde meydana getirilmiştir. Kulenin içi tümüyle dolgu taşları ile kaplıdır ve taş yığınları yapının dört bir yanına dağılmış vaziyettedir. Yapının doğu kenarının en üst noktası arazi seviyesinden 3 m kadar yukarıdadır. Yapısı itibari ile kule Geç Tunç-Erken Demir Çağları örnekleri ile benzerlik göstermektedir.

II No.lu Çeğilli Kulesi

II No.lu kule, Çeğilli Köyü'nün 1,3 km. kuzeybatısında, 1966 m.lik rakıma sahip kayalık bir yükseltide tespit edildi (Harita: 2; Çizim: 2; Resim: 2). Kule, I No.lu Çeğilli Kulesi'nin 500 m. kuzeydoğusunda yer alır. Diğer gözetleme kulesi ile benzer bir şekilde büyük boyutlu bazalt taşların üst üste bindirilmesi ile meydana getirilmiş yuvarlak planlı bir kuledir. Doğu-batı doğrultusunda 20 m.ye; kuzey-güney doğrultusunda 17 m. ölçülere sahiptir. Yapının iç ve dış duvarları arasındaki kalınlık 3,00 m. ile 4,15 m. arasında değişmektedir ve duvarların içi ufak boyutlu dolgu taşları ile doldurulmuştur. Kulenin korunan duvar yüksekliği 2 m.yi aşmaktadır. Güneyinde bir girişi vardır. Bu girişin üzerini *lento* işlevinde yerleştirilmiş olan 1,5 m.ye 2 m. ölçülerindeki büyük boyutlu bir taş örtmektedir. Geç Tunç-Erken Demir Çağları'nda inşa edilmiş olması muhtemel olan bu kulenin çevresinde tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi bir arkeolojik buluntu tespit edilememiştir.

III No.lu Çeğilli Kulesi

Bu gözetleme kulesi ise Çeğilli'nin 1 km. kuzeydoğusunda ve Çeğilli-Çetinsu yerleşimleri arasında uzanan arazi yolunun 80 m. kadar kuzeyinde tes-

pit edilmiştir (Harita: 2; Çizim: 3; Resim: 3). 1865 m. rakımdaki kule, Çeğilli Büyük Tepe Höyüğü'nün ve bu höyüğün zirvesindeki kale kalıntılarının 500 m. kadar kuzeydoğusunda yer alır. Kabaca 10-11 m. arasında değişen bir çapa sahip yuvarlak planlı kulenin korunan maksimum yüksekliği 1,65 m.dir. Diğer yapılar gibi bazalt taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Oldukça tahrip durumdadır. Yapının 3 m. kadar batısında bir kaçak kazı çukuru vardır. Bu çukurun hafriyat toprağında gözlemlediğimiz seramikler ağırlıklı olarak Tunç Çağı'na aittir. Daha az miktardaki seramik ise Erken Demir Çağı'na tarihlenmektedir. Kulenin çevresinde az sayıda obsidiyen de gözlemlenmiş; ancak bu obsidiyenler arasında işlenmiş bir örneğe rastlanılmamıştır. Bu yapı da Geç Tunç-Erken Demir Çağları'nda kullanılmış olmalıdır.

Çeğilli (Büyük Tepe) Höyüğü ve Kalesi

Çeğilli Köyü çevresindeki araştırmalar sırasında, köyün 600 m. kuzeydoğusunda yer alan *Büyük Tepe* adlı yükseltinin zirvesindeki doğal bir teras üzerinde, bir Demir Çağı kalesine ait olması gereken kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 2; Resim: 4). 1970 m. rakıma sahip bu yükselti, işaret ettiği özellikler sebebiyle Çeğilli (Büyük Tepe) Höyüğü olarak adlandırılmıştır. Ne var ki buradaki kaleye ait tüm duvar kalıntıları Çeğilli Köyü sakinlerinin belirttiği kadarıyla uzun seneler süresince tahrip edilmiş ve buradan sökülen taşlar modern yapılar için kullanılmıştır. Höyüğün terasındaki dolgu taşlarından ve az sayıdaki düzgün kesilmiş büyük boyutlu taşlardan oluşan kalıntı kümesi 16 m. çapındadır. Terasın çevresini dolaşan bir taş yığını silsilesi de bu tahrip olmuş alanda bir kale kalıntısının varlığını işaret etmektedir. Höyüğün kuzeybatı ve güney yamaçlarında ve zirvesinde ağırlıklı olarak Demir Çağı ve Ortaçağ seramikleri gözlemlenmiştir. Kuzeybatı yamacında ayrıca obsidiyen parçaları da tespit edilmiştir. Büyük Tepe Höyüğü'nde keşfedilen kalıntıların işlevinin tam olarak anlaşılması ve kesin bir tarihlendirme yapılabilmesi için burada arkeolojik bir kazı yapılması gerekmektedir. Bu noktada cevaplanması gereken bir soru buradaki arkeolojik kalıntılar ile höyüğün 500 m. kuzeydoğusunda yer alan III No.lu Çeğilli Kulesi arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığıdır. Aynı şekilde I ve II No.lu Çeğilli kuleleri arasında 500 m.lik bir mesafe vardır. III No.lu Çeğilli Kulesi çevresinde gözlemlenen seramik örneklerinin kale çevresinde gözlemlenen örneklerden daha erken bir tarihe ait olduğu anlaşılmaktadır. Üç kule ve bir kale kalıntısı, Toras Deresi'nin ku-

zeyindeki Çeğilli yerleşimi çevresinde sık bir savunma yapılaşması olduğunu göstermektedir.

Yokuşdibi Kalesi

Yüzey araştırması sırasında, Artvin-Ardahan karayolunun 1 km. batısında ve İl merkezinin 13 km. kuzeybatısında yer alan Yokuşdibi Köyü ve çevresinde incelemelerde bulunulmuştur. Bu incelemeler sırasında Geç Tunç Çağı'nda inşa edilmiş olması gereken bir kale kalıntısı tespit edilmiştir (Harita: 2; Çizim: 4; Resim: 5). Bu kaleye yani Yokuşdibi Kalesi'ne ait kalıntılar, köy merkezinin yaklaşık 2 km. kadar kuzeyinde ve Artvin-Ardahan karayolunun 1 km. güneyindeki 2105 m. rakıma sahip bir yükselti üzerinde tespit edildi. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir vadi, karayolu ile Yokuşdibi kalesinin arasında kalmaktadır. Kalıntıların merkezinde 12 m.ye 13,5 m. boyutlarında, hemen hemen kare planlı bir kule yapısı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda konumlanmaktadır. Yapıya ait irili ufaklı taş yığınları, neredeyse kulenin tamamını örtmektedir ve yapı çevresindeki araziye dağılmış vaziyettedir. Büyük boyutlu bazalt taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş kulenin iç ve dış duvar sırası arasındaki mesafe 1,70 m. ile 2,20 m. arasında değişmekte. Kulenin kuzey kenarında lentosu ile birlikte kötü durumda korunmuş bir giriş, kabaca 1,5 m. genişlikte ve 1,10 m. kadar gözlemlenebilen derinlikte tespit edilebilmiştir. Bu giriş, muhtemelen kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiştir. Kulenin kuzeydoğu kenarının birkaç metre dışından başlayarak güneybatı-kuzeydoğu istikametinde ilerleyen ve neredeyse 20 m. uzunluğa ve 2 m. civarında bir genişliğe sahip ayrı bir duvar kalıntısı daha gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, kule yapısının 25 m. güneyinde, günümüze kadar korunmayı başaramamış muhtemel bir sur duvarına ait izler doğu-batı doğrultusunda 50-60 m. civarında dağınık vaziyette uzanmaktadır.

Kalıntıların çevresindeki arazi seviyesinde çok sayıda seramik buluntusu gözlemlenmiştir. Ayrıca kalenin hemen yakınında iki adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Bu çukurların hafriyat toprağında Tunç Çağı'na ait seramik parçaları bulunmaktadır. Az sayıdaki seramik grubu ise Erken Demir Çağı'na aittir. Kalenin tarafımızca Geç Tunç Çağı'nda inşa edilmiş olduğu düşünülse de bu alanda arkeolojik bir kazı yapılması halinde yapının ait olduğu tarih kesin olarak anlaşılabilecektir.

Sulakyurt Höyüğü ve Kalesi

Sulakyurt Ardahan il merkezinin 9,5 km. kuzeybatısında yer almakta ve yerleşime Artvin-Ardahan karayolu aracılığıyla ulaşılmaktadır. Köyün kuzeydoğusunda yer alan Malakan mezar taşları alanının kuzeyindeki 1987 m. rakıma sahip küçük bir yükselti Sulakyurt Höyüğü olarak adlandırılmıştır (Harita: 2). 200-230 m. civarında bir çapa sahip olan bu ufak boyutlu yüksel-tinin zirvesi doğal teras şeklindedir. Höyüğün güney yamacında Ortaçağ se-ramikleri gözlemlenmiştir. Zirvedeki teras üzerinde tespit edilen çok sayıda seramik buluntusu ise Tunç Çağı'na aittir (Resim: 6). Buluntular arasında Er-ken Tunç Çağı'na ait olması gereken örnekler de vardır. Daha az miktardaki seramik buluntusu ise Demir Çağı'na ait olmalıdır. Höyüğün zirvesinde bazı kaçak kazı çukurlarına rastlanılmış ve bu kazıların hafriyat toprağında yine Tunç Çağı seramikleri tespit edilmiştir.

Sulakyurt Höyüğü'nün hemen hemen her yerinde çok sayıda obsidiyen parçasına rastlamak mümkündür. Obsidiyen miktarı bakımından yüzey araştırmaları sırasında en bol malzemeye Sulakyurt Höyüğü'nde rastlanılmıştır.

Sulakyurt Höyüğü'nün 850-900 metre kuzeyinde, 2125 m. rakıma sahip bir dağın güneye bakan zirvesinde bir Demir Çağı kalesi tespit edilmiş ve bu-rası Sulakyurt kalesi olarak adlandırılmıştır (Harita: 2). Burada kuzey-güney doğrultusunda 12,5 m.; doğu-batı yönünde 12 m. boyutlarında bir kule yapısı bulunmaktadır (Çizim: 5; Resim: 7). Kuru duvar tekniğinin uygulandığı ku-lede bazalt taşlar kullanılmıştır. Kulenin iç ve dış duvar örgüsü arasındaki genişlik 3 m. ile 3,5 m. arasında değişmektedir. Yapı duvarlarının arası dolgu taşları ile doldurulmuştur. Kulenin güneybatı bölümü ile kuzeydoğu kısmı diğerlerine oranla daha çok tahrip olmuştur. Giriş güney kenardadır ve girişe ait lento in situ olarak korunmuş durumdadır. Kule çevresinde ve özellikle doğal teras sınırları boyunca duvar kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 8). Bu kalıntılar kaleye ait sur ve yapı kalıntıları olmalıdır. 75 m. civarında bir çapa sahip alanda, bu kalıntılara dair dağınık vaziyette izler gözlemlenebilmektedir. Teras çevresinde ağırlıklı olarak Demir Çağı'na ait az sayıda seramik örneği gözlemlenmiştir. Kalenin ilk olarak hangi dönemde yapıldığı anlaşıla-masa da Demir Çağ'da kullanımda olduğu ifade edilebilir.

Ziyaret Edilen Diğer Alanlar - Çimenkaya Köyü

Yüzey Araştırması sırasında ziyaret edilen yerleşim alanlarından biri, il merkezinin 19 km. batısında ve Çeğilli Köyü'nün 2,5 km. kadar güneybatı-

sında yer alan Çimenkaya Köyü'dür. Kura (Cyrus) Nehri'nin kollarından biri olan Toras Deresi, yerleşimin 300 m. kadar güneyinde doğu-batı doğrultusunda uzanmakta ve daha sonra kuzeye doğru yönelmektedir. Bu köyün 200 m. kadar doğusunda, 1825 m. rakıma sahip tarım faaliyetine ayrılmış bir arazide, az miktarda Demir Çağı seramiği gözlemlenmiştir. Bu seramik alanı, Çeğilli-Çimenkaya karayolunun hemen 20 m. kuzeyindedir.

Tepeler Höyüğü

1996 yılı Artvin-Ardahan Yüzey Araştırması sırasında K. Köroğlu tarafından keşfedilen Tepeler höyüğü¹⁴, 2013 yılı yüzey araştırmasında tekrar ziyaret edilmiştir. Höyüğün kuzeyindeki Tepeler Köyü, İl Merkezinin 12 km. kadar güneybatısında, Ardahan-Göle yolunun hemen kuzeyindedir. Buraya yapılan ziyaretin amacı, aradan geçen 17 yıllık zaman zarfında höyükte gerçekleşmiş olabilecek olası değişiklikler ve tahribatları gözlemlemektir. Köroğlu'nun keşfettiği ve höyüğün kuzey terasında yer alması gereken bazalt taşlardan yapılmış sura ait herhangi bir iz tespit edilememiştir. Ancak bu alanda görülen yoğun mevsimsel bitki oluşumunun arkeolojik izleri örtmüş ve yüzeyden gözlemlenebilmelerini engellemiş olması muhtemeldir. Höyüğün güneybatı zirvesinde yer alan yuvarlak planlı Ortaçağ yapısı, sağlam bir şekilde korunmaktadır. Höyüğün güney yamacında ve zirvesinde çok sayıda seramik parçası gözlemlenmiştir. Bu seramikler Tunç Çağı, Demir Çağı ve Ortaçağ gibi farklı dönemlere aittir. Seramikler dışında az sayıda obsidiyen parçasına da rastlanılmıştır

SONUÇ

2013 yılı yüzey araştırması göstermiştir ki Ardahan İli'nin Merkez İlçesi'nde hâlen keşfedilmeyi bekleyen Tunç ve Demir Çağları'na ait arkeolojik kalıntılar mevcuttur. Bu kalıntıların işaret ettikleri özellikler sebebiyle, Erken Tunç Çağı'na dâhi ait olma potansiyeline sahip arkeolojik alanların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kule ve kale yapılarının inşa edildikleri ve kullanımda oldukları tarihlerin kesin olarak belirlenmesi ve bölgedeki yerleşimlerin ne kadar eskiye gittiğinin ortaya çıkarılması için uzun soluklu bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Şu anki imkânlar dâhilinde ilk

14 Köroğlu 1998, 133-134.

olarak Ardahan'ın arkeolojik dönemlerine göre ayrı ayrı hazırlanan kültür varlıkları haritalarının hazırlanması gerekmektedir ki bu çalışmalar tarafımızca sürdürülmektedir. Yüzey Araştırmasının ileriki çalışma sezonlarında, Ardahan İli içerisinde henüz üzerinde çalışılmamış arkeolojik alanların tespit edilmeye devam edilmesi ve öncelikle il merkezine bağlı yerleşim alanlarındaki araştırmaların tamamlanması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- ALP ve diğerleri 2007, Alp, N./Ceylan, A./Bingöl, A./Topaloğlu, Y., "Ardahan/Çıldır Akçakale Adası Kazısı Ön Çalışma Raporu", 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (29 Mayıs-2 Haziran 2006 Çanakkale), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3079-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 121-1, Ankara 2007, 375-390.
- BAYRAM ve YAZAR 2008, Bayram, F. ve Yazar, T., "Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Gürcü Mimarisi Yüzey Araştırması-2006", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (28 Mayıs-01 Haziran 2007 Çanakkale), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3112-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 125-1, Ankara 2008, 263-284.
- BAYRAM ve YAZAR 2011, Bayram, F. ve Yazar, T., "Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Ortaçağ Gürcü Mimarisi Yüzey Araştırması-2009", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3266-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 148-1, Ankara 2011, 1-18.
- BAYRAM AND YAZAR 2013, Bayram, F. and Yazar, T., "Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Ortaçağ Gürcü Mimarisi Yüzey Araştırması-2011", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (28 Mayıs-1 Haziran 2012 Çorum), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayın No: 157-2, Çorum 2013, 321-336.
- BURNEY 1958, Burney, C.A., "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies VIII*, 157-209.

- EDWARDS 1986, Edwards, R.W., "The Fortifications of Artvin: A Second Preliminary Report on the Marchlands of Northeast Turkey", *Dumbarton Oaks Papers* 40, 165-182.
- EDWARDS 1988, Edwards, R.W., "The Vale of Kola: A Final Preliminary Report on the Marchlands of Northeast Turkey", *Dumbarton Oaks Papers* 42, 119-141.
- GÜNDOĞDU 2000, Gündoğdu, H., *Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan*, T.C. Ardahan Valiliği Kültür Yayınları No: 4, Ankara, 2000.
- GÜNDOĞDU 2001, Gündoğdu, H., *Tarihi Kalıntıları ile Çıldır*, T.C. Çıldır Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Ankara 2001.
- KADİROĞLU LEUBE ve diğerleri 1997, Kadiroğlu Leube, M./ Yazar, T./ Karaca, Z., "1995 Yılı Tao-Klardjetie Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, (27-31 Mayıs 1996 Ankara)*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 1877, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 52, Ankara 1997, 397-421.
- KÖKTEN 1943, Kökten, İ.K., "Kars'ın Tarih Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten VII*, 27, Ankara 1943, 601-613.
- KÖKTEN 1944, Kökten, İ.K., "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten VIII*, 32, Ankara 1944, 659-680.
- KÖKTEN 1953, Kökten, İ.K., "1952 Yılında Yaptığım Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında", *Dil Tarih Coğrafya Fakülte Dergisi XI*, Ankara 1953, 177-209.
- KÖROĞLU 1997, Köroğlu, K., "1995 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, (27-31 Mayıs 1996 Ankara)*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 1877, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 52, Ankara 1997, 369-395.
- KÖROĞLU 1998, Köroğlu, K., "1996 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayın No: 2010, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 58, (Ankara 1998), 127-156.
- KÖROĞLU 1999, Köroğlu, K., "1997 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması", *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, (25-29 Mayıs 1998 Tarsus)*,

T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 2199, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 68, (Ankara 1999), 143-160.

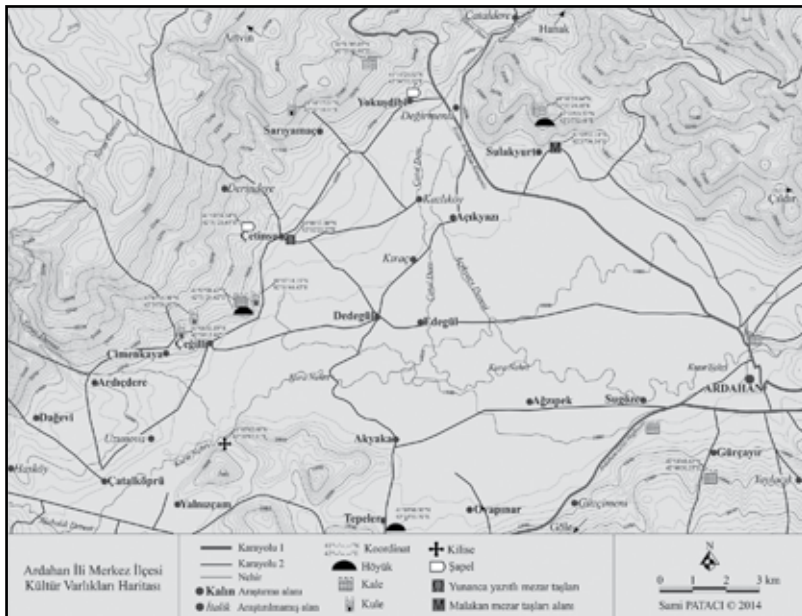
KÖROĞLU 2000, Köroğlu, K., “Çıldır Kurganları / The Kurgans of Çıldır”, *Arkeoloji ve Sanat* 96, 2000, 2-11.

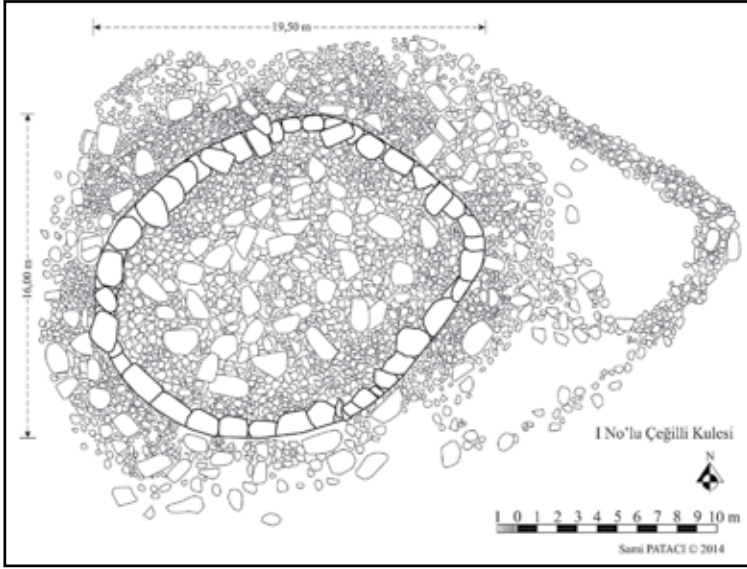
KÖROĞLU 2005, Köroğlu, K., “The northern border of the Urartian kingdom”, *Anatolian Iron Ages 5, Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-10 August 2001*, British Institute of Archaeology at Ankara, (Ed. A. Çilingiroğlu, G. Darbyshire), London 2005, 99-106.

ÖZBEK ve YÜKMEN 2001, Özbek, O. ve Yükmén, B., “1997 Yılı Kars, Ardahan, Iğdır İlleri Yüzey Araştırması”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 2, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 81, Ankara 2001, 145-153.

TEKİNALP ve EKİM 2006, Tekinalp, V.M. ve Ekim, Y., *Sazpegler, Kuzeydoğu Anadolu’da Bir Ortaçağ Yerleşimi / Sazpegler. A Medieval Settlement in North Eastern Anatolia*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları / Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Project Publications of Archaeological Salvage Excavations, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi / Gazi University Research Center for Archaeology, Ankara 2006.

TOPALOĞLU 2006, Topaloğlu, Y., *Ardahan Çıldır Bölgesi Tarihi ve Arkeolojik Araştırmaları*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2006.

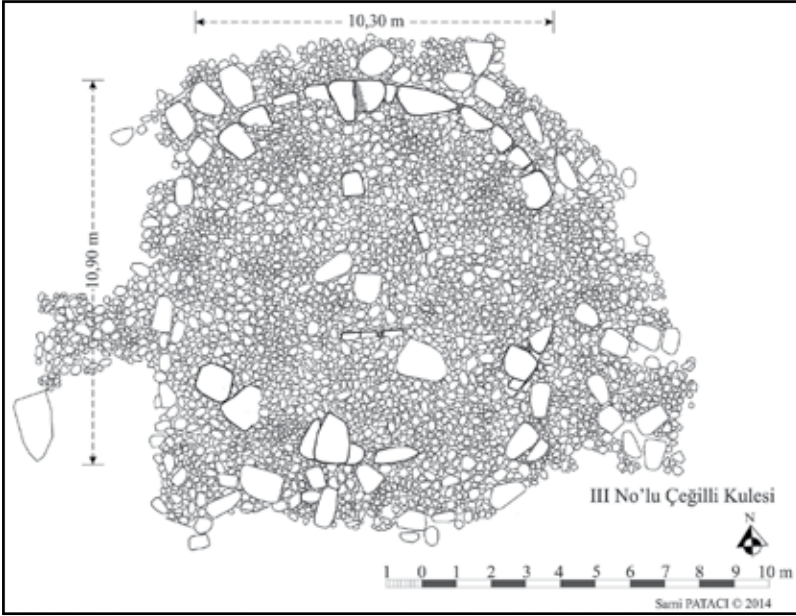

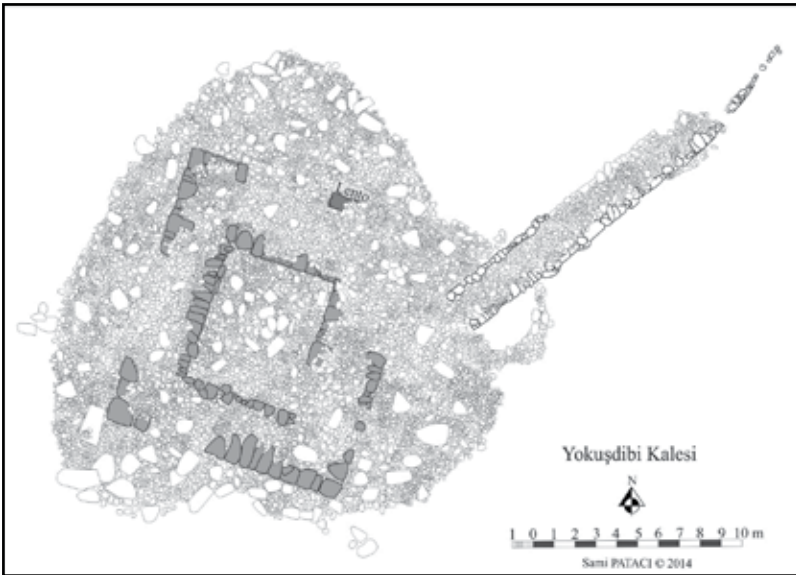
Çizim 1: I No.lu Çeğilli Kulesi.

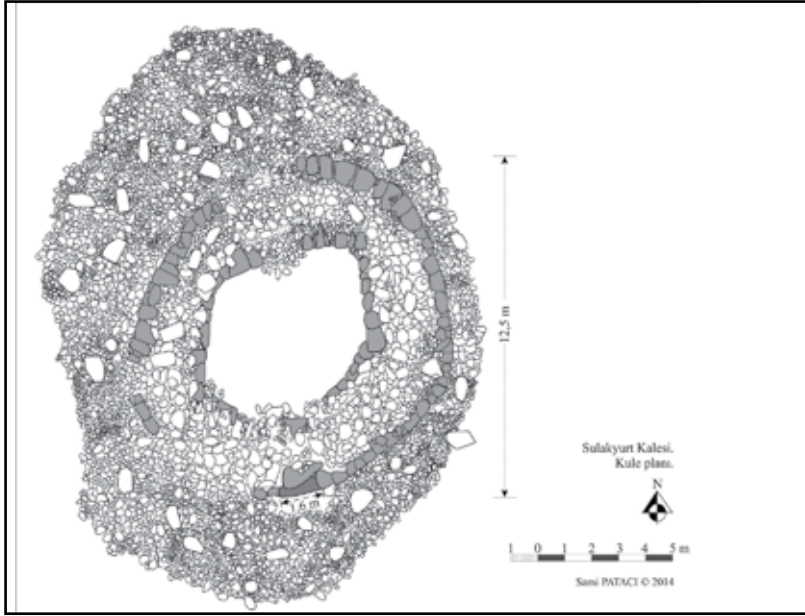
Çizim 2: II No.lu Çeğilli Kulesi.

Çizim 3: III No.lu Çeğilli Kalesi.

Çizim 4: Yokuşdibi Kalesi.

Çizim 5: Sulakyurt Kalesi. Kalıntıların merkezindeki kuleye ait plan.

Resim 1: I No.lu Çeğilli Kulesi. Kuzeyden görünüm.

Resim 2: II No.lu Çeğilli Kulesi. Güneyden görünüm.

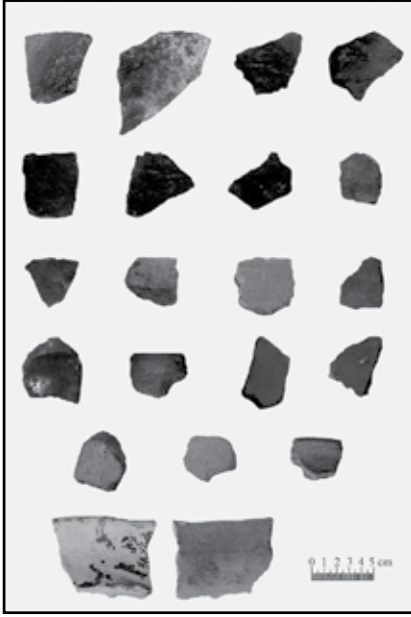
Resim 3: III No.lu Çeğilli Kulesi. Doğudan görünüm.

Resim 4: Çeğilli (Büyük Tepe) Kalesi kalıntıları.

Resim 5: Yokuşdibi Kalesi. Kuzeydoğudan görünüm.

Resim 6: Sulakyurt Höyüğü seramik buluntuları.

Resim 7: Sulakyurt Kalesi. Kule yapısının ve diğer kalıntıların güneyden görünümü.

Resim 8: Sulakyurt Kalesi'ne ait duvar kalıntıları.

BURSA İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2013

Mustafa ŞAHİN*

Bursa ve ilçelerini kapsayan arkeolojik yüzey araştırmamıza 2013 yılında da devam edilmiştir. Bu sezon Bursa'nın İznik ve Büyükorhan ilçeleri olmak üzere iki farklı alanda araştırmalar sürdürülmüştür¹. İznik İlçesindeki yüzey araştırmamız, 2014 yılından başlayarak Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü² ve TÜBİTAK³ tarafından desteklenmeye başlamıştır.

İZNİK

Bursa ve çevresinde sürdürdüğümüz yüzey araştırmasının ilk ayağı olan İznik ilçesindeki çalışmalara 13-20 Eylül 2013 tarihleri arasında devam edilmiştir.

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa/TÜRKİYE.

- 1 Yüzey araştırmasının İznik'te sürdürülen bölümü Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü ve İznik Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Kamil Dilek ve İznik Belediye Başkanı Sayın Kadri Eryılmaz'a minnettarız. Kültür Bakanlığı adına Bakanlık Temsilcisi olarak aramıza katılan Mehmet Yalçinkaya'ya uyumlu ve yardımsever çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca büyük bir özveri ve gayretle çalışmaların her aşamasına katkıda bulunan Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Arş. Gör. Ahmet Ali Altın ve Arş. Gör. Serkan Gündüz'e; Ruhr-Universitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Christof Berns ve yüksek lisans öğrencisi Mine Özkılınç'a; Kiel Üniversitesi Yer Bilimleri Enstitüsü Jeofizik Bölümü üyeleri Ercan Erkul, Dr. Harald Stümpel, Katharina Rusch, Kristin Burmeister, Annika Fediuk, Johanna Lehr'e ve Kocaeli Üniversitesi Jeofizik Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ertan Peksen'e, Arş. Gör. Türker Yas, Arş. Gör. İsmail Kaplanvural'a, Kocaeli Üniversitesi Jeofizik Bölümü öğrencileri Görkem Eren Erdem, Güngör Dogan, Erdinc Duman, Elif Batigün, Demirkan Baylar, Derya Toksöz ve Tulu Uygünel'e teşekkürü bir borç biliriz.
- 2 Yüzey araştırması, BUAP(F)-2014/6 numaralı ve "Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Nikaia'sında (İznik) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Tarihendirme" başlıklı proje ile desteklenmektedir.
- 3 Yüzey araştırması, 114K269 numaralı ve "Arkeolojik Yüzey Araştırması Işığında Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Nikaia" başlıklı proje ile desteklenmektedir.

İlk günü Bakanlık temsilcisi ile birlikte Müze Müdürlüğü, Kaymakamlık, Belediye Başkanlığı ve Emniyet Müdürlüğü ziyaret edilip yüzey araştırması programı ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca, üzerinde jeofizik çalışmalar yapılacak alanların kent planı üzerine oturtulabilmesi için nirengi noktaları İznik Belediyesi'nden temin edilmiştir.

İznik'te sürdürülen çalışmalar arkeolojik araştırmalar ve jeofizik araştırmalar olarak iki bölüm halinde planlanmıştır. Arkeolojik araştırmalar kapsamında şehir surlarının Yenişehir Kapı'dan İstanbul Kapı'ya kadar uzanan bölümü üzerinde şehir surları inşa edilirken kullanılan devşirme malzemeler ve bu arada yüzeyde veya değişik amaçlarla yeniden kullanılan mimari yapı elemanları belgelenmiştir. Jeofizik araştırmalarında Jeomanyetik, Jeoelektrik ve Jeoradar yöntemleri kullanılarak kent içerisinde ve çevresinde çeşitli ölçümler yapılmıştır.

ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Christof BERNs⁴

Şehir surlarının Yenişehir Kapı'dan İstanbul Kapı'ya kadar uzanan bölümü araştırılmıştır (Çizim: 1, Alan Nr. 5). Araştırmanın amacı, şehir surları inşa edilirken kullanılan devşirme malzemenin belgelenmesidir. Bu arada yüzeyde veya mimaride değişik amaçlarla yeniden kullanılan mimari yapı elemanları da inceleme kapsamına alınarak kayda geçirilmiştir.

Araştırmada tarihsel sorulara cevap verebilecek olan bütün devşirme parçalar belgelenmiştir. Özellikle bezemeli mimari parçalar ve mezar anıtları (lahit, stel vb.); yazıtlı parçalar; kendine özgü formları ve malzemelerinden dolayı belirli dönemlere ait olan parçalar (Roma dönemi sütun parçaları vb.) belgelemede ön sırayı almışlardır. Yukarıda bahsedilen kriterlere uygun olan parçaların ölçüleri alınmış, fotoğraflanmış, tanımları yapılmış ve bulundukları yerler belirtilerek kaydedilmiştir.

İznik, sur duvarları çok iyi durumda günümüze kadar ulaşan çok az sayıdaki modern yerleşimden birisidir (Resim: 1). Sur duvarları bu önemime karşılık son zamanlara kadar ihmal edilmiş ve genellikle dar gelirli vatandaşların konut alanları olarak kullanılmıştır.

4 Christof BERNs, Ruhr Universitaet Bochum, Institut für Archäologische Wissenschaften Am Bergbaumuseum 31 D- 44791 Bochum-ALMANYA. E-mail: Christof.Berns@ruhr-uni-bochum.de

Antik çağda Nikaia olarak bilinen kentin günümüze ulaşan sur duvarları, Roma İmparatorluğunda İ.S. 3. yüzyılın ortalarına doğru istikrarın bozulması ile birlikte artan saldırılara önlem olarak hızlı bir şekilde inşa edilmiştir. Duvar örgüsünde kullanılan mimari devşirme yapı malzemeleri, yıkılan veya mevcut yapılardan sökülerek getirilmiş olmalıdır.

Tespit edilen en ilginç arkeolojik buluntulardan birisi İznik Şehir surlarının içindeki sur sırasında devşirme malzeme olarak kullanılmış üçgen alınlık parçasıdır (Resim: 2). Alınlığın ortasında bir Men figürü, figürün arkasında hilal biçiminde bir ay tasviri, ayın sağında ve solunda birer tane yıldız motifi bulunmaktadır. Alınlığın üst çerçevesinde bir İon kymationu; dış sırası ve konsollu bir geison yer almaktadır.

Sur duvarlarında kullanılan devşirme malzemesi içerisinde üzerinde yan yana 3 figürün tespit edilebildiği kabartmalı blok (Resim: 3), bir mezar steli (Resim: 4) veya köşeli bir sunak veya heykel kaidesi öne çıkan buluntular arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra sütun tamburları, arşitrav parçaları veya işlemeli mimari öğeler dikkat çekmektedir. Sur duvarının inşasında kullanılan üzerinde yazıtlı blokları da burada anmakta fayda vardır (Resim: 5). Sur duvarında yazıtlı parçaların kullanıldığı bilinmekteydi. Bunların çoğu özellikle Sencer Şahin tarafından daha önce yayınlanarak bilim alemine tanıtılmıştır⁵. Ancak 2013 yılında İznik Belediyesi tarafından sur duvarlarının bitkilerden temizlenmesi çalışmaları esnasında bugüne kadar bilinmeyen yazıtlı bloklar da açığa çıkarmış oldu.

2013 yılında özellikle Yenişehir Kapı ve etrafında incelemelerde bulunuldu. Kapının inşasında kullanılan yazıtlı veya yazısız postamentler kayda değerdir. Bunun dışında giriş kapısının ön tarafında yer alan mimari bloklar burada bir yapının olabileceğini akla getirmektedir. Blokların üzerinde bronz kenetlerin hala varlığını koruduğunun özellikle altını çizmek isteriz. Yenişehir Kapıdan İstanbul Kapı yönünde arazide gelişigüzel dağınık şekilde bulunan çok sayıda mimari malzeme de bulunmaktadır. Bunların arasında arşitrav parçaları, tavan kasetleri (Resim: 6), sofitler, sütun başlıkları veya sütun kaideleri, heykel kaideleri veya üzeri yazıtlı bloklar ön plana çıkmaktadır.

2013 yılında tarama yaptığımız bölümde devşirme malzemelerin modern

5 S. Şahin, Bithynische Studien, Bonn (1978). a.y., Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) I-II,1. 2, Vol. 9. 10,1. 2, Bonn (1979-1982). a.y., Testimonia, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II,3, Vol. 10,3, Bonn (1987).

yapılarda da kullanıldığı saptanmıştır. Bir evin bahçesinde rastladığımız heykel (Resim: 7) ve kabartma (Resim 8) parçaları tutanakla teslim alınarak İznin Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Yukarıda genel hatları ile sıraladığımız mimari parçaların tarihsel süreç içerisindeki değerlendirmesi belgeleme işlemlerinin tamamlanmasından sonra yapılacaktır.

JEOFİZİK ARAŞTIRMALARI

Ercan ERKUL⁶

2013 sezonunda gerçekleştirdiğimiz bir diğer çalışma zemin etüdü olmuştur. İznik kent merkezinde sur içerisinde ve dışında daha önce belirlediğimiz boş parsellerde toprak altında bulunan olası yapıları tespit edip, kent planına işlemek üzere başlatılan çalışmanın amaçları arasında;

1) Antik Nikaia şehrinin cadde sisteminin jeofiziksel yöntemlerle araştırılması.

2) Antik Nikaia şehrinin nekropol olabilecek alanlarının jeofiziksel yöntemlerle araştırılması.

3) Antik Nikaia şehrinin geçmişteki görüntüsünün ve göl ile iletişimini oluşturan yapıların araştırılması bulunmaktadır.

Antik Nikaia şehrinin cadde sisteminin jeofiziksel yöntemlerle araştırılması, antik Nikaia şehrinin nekropol olabilecek alanlarının jeofiziksel yöntemlerle araştırılması, antik Nikaia şehrinin geçmişteki görüntüsünün ve göl ile iletişimini oluşturan yapıların araştırılması bulunmaktadır.

Şehir surunun kuzey-bati kesiminde jeomanyetik, jeoradar ve jeoelektrik yöntemler (Çizim: 1, ölçüm alanı Nr. 1), Roma tiyatrosunun güneyinde Jeomanyetik yöntem (Çizim: 1, ölçüm alanı Nr. 2), Yenişehir Kapısı'nın doğu kenarında, Antik Çağ yolunun üzerinde jeomanyetik, jeoradar ve jeoelektrik yöntemler (Çizim: 1, ölçüm alanı Nr. 3) ve son olarak ilçe merkezinde belediye binasının önündeki boş alanda (Çizim: 1, ölçüm alanı Nr. 4) jeoradar yöntemi uygulanarak ölçüm yapılmıştır.

6 Ercan ERKUL, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Institut für Geowissenschaften, Ludwig-Meyn-Straße 10, Otto-Hahn-Platz 1, 24118 Kiel / ALMANYA. E-mail: erkul@geophysik.uni-kiel.de

Şehir surunun kuzey-bati kesimi, Roma Tiyatrosunun güneyi, Yenişehir Kapı antik yolun doğu kenarı ve Şehir merkezinde Belediye Binası'nın önündeki bos alanda araştırmalar yapılmıştır. Taramalarda, jeomanyetik, Jeoradar ve Jeoelektrik yöntemleri uygulanmıştır.

Jeofiziksel Yöntemlerin Uygulanış Şekli

Jeomanyetik Yöntem

Jeomanyetik alan değişimleri fluxgate gradient manyetometresi ile ölçülmüştür. Bunun için bir el arabasına 6 adet gradient sensörü 50 cm. aralıkla monte edilmiştir (Resim: 9). Arazide manyetik el arabası 2 kişi tarafından ilerleme doğrultusunda yürütüldüğünde 50 cm. aralıklı birbirine paralel 6 manyetik profil üzerinde saniyede 10 değer kaydedildi. El arabası yaklaşık 0.6 m./s hız ile yürütüldü ve differencial-GPS ile arazi koordinatları saniye de 1 kez ölçülerek el arabası üzerine monte edilmiş olan bilgisayara aktarılarak gidiş yönü on-line olarak kontrol edildi.

Jeoelektrik Yöntem

Jeoelektrik ölçümler RESECS-Multi-elektrod-Sistemi ile yapıldı. 100 m.ye kadar varan profiller üzerinde elektrotlar 0.5 m. ile 1 m. aralıklarla yere çakıldı. Her bir profil üzerinde Dipol-Dipol, Wenner yöntemleri ölçüldü. Böylece ölçüm aleti tarafından ölçüm geometrisine bağımlı olarak yerin zahiri elektiriksel direnci tespit edildi. Daha sonra RESINV2D ters çözüm programı ile gerçek elektriksel dirençler ve derinlikler hesaplandı.

Jeoradar Yöntemi

Jeoradar ölçümleri tek kanallı GSSI-SIR-3000 aleti ve 400 MHz antenleri ile gerçekleştirildi. Koordinatlar yine ölçüm sırasında on-line olarak Differencial-GPS-Systemi ile kaydedildi. Profiller 30 cm. aralıklı ölçüldü. Profil içi her 2 cm.de bir scan kaydedildi. Ayrıca 2 boyutlu profiller bir data prizmasında bir araya getirilip yere paralel zaman kesitleri oluşturuldu.

Ölçüm sonuçları

Şehir surunun kuzeybatı kesimi

Ölçüm alanı Nr. 1 (Jeomanyetik & Jeoradar & Jeoelektrik yöntemler uygulanmıştır). Bu alanda yapılan jeomanyetik ölçümlerde yapı temelleri olabile-

cek anomalilere rastlanamamıştır, fakat jeoelektrik ve jeoradar yöntemlerinde Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yönlü lineer anomalilere rastlanmıştır.

Tiyatronun güneyi

Ölçüm alanı Nr. 2 (Jeomanyetik yöntem uygulanmıştır). Bu alanda yapılan jeomanyetik ölçümlerde yapı temelleri olabilecek anomalilere rastlanamamıştır.

Yenişehirkapı antik yolun doğu kenarı

Ölçüm alanı Nr. 3 (Jeoelektrik & Jeoradar yöntemleri uygulanmıştır). Bu alanda yapılan jeoelektrik ve jeoradar ölçümlerde Yenişehir Kapı eksenindeki yolun doğu kenarında yaklaşık 6 x 5 metrelik bir anomaliye rastlanmıştır. Ayrıca yaklaşık 2 x 1 metrelik küçük anomaliler de görülmüştür.

Şehir merkezinde Belediye Binası'nın önündeki boş alan

Ölçüm alanı Nr. 4 (Jeoradar yöntemi uygulanmıştır). Bu alanda yapılan jeoradar ölçümlerinde Belediye Binası önündeki alanın büyük bir miktarı ölçülmüş olup, zaman kesitlerinde pek çok anomalilere rastlanmakla birlikte bunların ne derece antik yapılardan kaynaklandığı bilinmemektedir. Bunda modern yeraltı yapılaşmasının önemli bir rolü vardır.

Henüz jeofiziksel verilere detaylı veri işlemler uygulanmadığı için detaylı sonuçlar sunulamamaktadır.

BÜYÜKORHAN

Derya ŞAHİN⁷

Bursa ili Yüzey Araştırması'nın ikinci etabına 21-24 Eylül 2013 tarihleri arasında Büyükşehirhan ilçesinde devam edilmiştir⁸. Keles, Harmancık ve Bü-

7 Derya ŞAHİN, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa/TÜRKİYE. E-mail: dsahin@uludag.edu.tr

8 Araştırmaya katkıda bulunan Arş. Gör. Ahmet Ali Altın, Arş. Gör. Serkan Gündüz ve Yüksek Lisans öğrencimiz Asiye Gözde Arı'ya teşekkür ederim. Mihmandarlığımızı yapan Caner Sevik, Şahin Şen, Tanju Şipal ve Barış Şen'e, ayrıca şöförümüz Mehmet Tümen'e de yardım ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

yükorhan İlçelerinde 2008-2011 yılları arasında araştırmalar yapsak da, dağlık bölgenin 4. ilçesi olan Büyükorhan'da ilk defa 2013 sezonunda yüzey araştırmasına başladık. Yüzey araştırmalarımız neticesinde Derecik Beldesi, Düğüncüler, Danaçalı, Zaferiye, Karaağız, Danaçalı ve Örencik köyleri ziyaret edilmiştir. Yüzey araştırmasının Büyükorhan'da sürdürülen bölümü, Bursa, Bilecik ve Eskişehir Kalkınma Ajansı (BEBKA), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü ve Büyükorhan Belediyesi tarafından desteklenmiştir⁹.

Yüzey araştırmasının ilk günü Bakanlık temsilcisi ile birlikte Büyükorhan İlçe Jandarma Komutanlığı ziyaret edilerek, Jandarma Komutanı yapılacak çalışmalar konusunda bilgilendirilmiştir. Yerel idari makamların ziyaret edilmesinden sonra Büyükorhan'ın yaklaşık 22 km. batısında Balıkesir il sınırı yakınında bulunan Düğüncüler köyüne doğru harekete geçilmiştir.

Düğüncüler Köyü, Mustafakemalpaşa Çayı'na 3 km. uzaklıkta yer alan vadinin üzerine kurulmuştur. Daha sonra Karaağız köyü ziyaret edilmiştir. Köyün içerisinden vadiye doğru inen yolun üzerinde eski köy mezarlığı bulunmaktadır. Köy mezarlığının doğusunda yamaç üzerinde defineciler tarafından kaçak kazılar ile açığa çıkartılan çok sayıda mezar bulunmaktadır (Resim: 10)¹⁰. Mezarlar genel olarak doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Yan duvarlar çamur harç ve moloz taşlarla örülmüş, üstleri ise düzgün kesilmiş yerli taştan plakalardan oluşan kapak taşlarıyla örtülerek, bunun da üzeri toprakla kapatılmıştır. Mezarların ortalama ölçüleri; yükseklik: 0.60 m., genişlik: 0.48 - 0.53 m., ölçülebilen ortalama uzunluk: 1.75 m. Kapak taşlarının ortalama kalınlıkları 0.06 - 0.10 m., genişlikleri 0.67 - 0.85 m. ve uzunlukları 0.56 metredir. Görüntü itibariyle aile mezarlarından çok tek gömülük mezarlara benziyorlar.

Köyde bize eşlik eden Hayrettin Aslan, vadinin aşağısına doğru Ölez mevki olarak adlandırılan alanda günümüzde de köyün ihtiyacını karşılayan su kaynağının bulunduğunu söyledi. Bunun üzerine incelemelerimizi nekropol ile su kaynağı arasında yoğunlaştırdık. Söz konusu arazide yaptığımız incelemelerde, Helenistik dönemden başlayıp yakın tarihimize kadar değişik dönemlere ait seramik kırıklarına rastlanmıştır (Resim: 11)¹¹. Arazide yaptığımız incelemelerde ayrıca demir cüruflarına rastladık.

9 Desteklerinden dolayı Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Kamil Dilek ve Büyükorhan Belediye Başkanı Sayın Selami Selçuk Türkmen ve BEBKA'ya minnettarız.

10 Alanın GPS koordinatları: 39° 41' 23".514" N ve 28° 52' 33".942" E

11 İncelemeler neticesinde yüzeyde seramik kırıklarına rastlanan alan: 39° 41' 23".256" N - 39° 41' 19".884" N - 39° 41' 19".266" N ve 28° 52' 23".088" E - 28° 52' 23".586" E - 28° 52' 24".762" E.

Karaağz Köyünde, köy kahvesinin yanındaki etrafı çevrili boş arazide üzerinde Yunanca yazıt bulunan köşeli, iri kristalli beyaz mermerden bir mezar anıtı dikkatimiz çekti (Resim: 12). Üst bölümünde kırıklar bulunmaktadır. Nereden getirildiği bilinmeyen bu blok, bir zamanlar köyün çeşmesindeymiş. Bloğun korunan yüksekliği 0.83 m., genişliği 0.43 m. ve derinliği 0.47 metredir. Altı satır yazıtın bulunduğu birinci yüzde harf yüksekliği 0.03 m., satır aralığı 0.015 metredir.

...K....ATΩ.....
 ΛEZANΔΩ....H....
 ANIEOA.....
 ΟΨΚΟΨ.....Α.....ΟΨ
 ΑΝΔΡΟΥΑΝΕ..ΤΗ..Α...
 ΜΝΗΜΗ.. ΧΑΡΙΝ

12 satırın bulunduğu diğer yüzde ise harf yüksekliği 0.025 m., satır aralığı 0.017 – 0.02 m. arasında değişmektedir.

.....ΘΡΩΠΟΓΕΙ..
ΘΕΟΙ.....
 ...ΑΝΔ.....Ν.....
 Α..ΑΙΛΟΙΚ..ΤΕΧΕΤ...
 ..Η..ΑΝΤΑ..ΤΡ.....
 Ν...ΤΗΝΘ.....ΚΤΟ
 ΧΑΙ.....ΠΑΝ
 Κ.....ΝΤΕ..
ΑΚ.....Η..ΕΛΙ
 ΠΟ...ΙΟΝ.....ΜΕΡΟΠΕ..Ι
 ΔΕΝΑ..ΨΠΗ..Α..ΗΜΟ
 ΝΘΝ.....ΘΑΝΟΝ

Mezar anıtının bir diğer yüzeyinde de 4 harften oluşan bir yazıt bulunmaktadır. Tamamen düz olan yüzeyin tam orta bölümde 0.16 m. çapında bir tahribat vardır. Buradaki harflerin yüksekliği 0.035 metredir. Yazıtlarından anlaşıldığı kadarı ile bu mermer blok bir mezar anıtına aittir.

Köy içerisinde yaptığımız incelemelerde devşirme olarak kullanılan başka mermer mimari parçalara da rastladık. Köy meydanında yeni camiinin bahçe duvarında, giriş kapısının yanında yine çeşmeden getirildiği söylenene üst üste yerleştirilmiş iki adet mermer blok bulunmaktadır. İri kristalli beyaz mermer bloğun üst bölümü düzeltilmiştir. Yüksekliği önde 0.25 m. ve arkada 0.16 m., genişliği 0.88 m. ve derinliği 0.58 metredir. Bloğun dar yüzünde 0.06 m. genişliğinde bir kanal mevcuttur. Alttaki mermer bloğun ölçüleri; genişlik 0.88 m., kalınlık 0.28 metredir. Devşirme olarak kullanılan bir grup mermer bloğa ise bir evin girişinde rastladık. Merdiven parçası olarak kullanılan bloklardan üstteki orijinalde eşik taşı olmalıdır (Resim: 13). Bu bloğun ölçüleri; genişlik: 0.30 m., uzunluk 1.05 m. ve yükseklik 0.20 metredir. Blok üzerinde 0.09-0.10 m. uzunluğunda bir çıkıntı var. Kapı kanadı için açılan oyukun çapı 0.07 m. ve derinliği 0.03 metredir. Altta basamak olarak kullanılan iri kristalli beyaz mermerden bloğun ölçüleri; genişlik 0.53 m., uzunluk 0.98 m. ve yükseklik 0.27 metredir.

Tekrar antik kentin nekropol sahasına dönersek, mezarların tarihlenmesine yardımcı olacak bir veriye rastlamadık. Ancak burada çok sayıda mezarın açılmış olması, mezarlarda ölü hediyesinin bulunduğunu akla getirmektedir. Bu durum nekropolün daha erken döneme tarihlenebileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte hem yerleşimin yer aldığı arazide bulduğumuz Helenistik döneme ait seramik parçalar, hem de köy merkezinde bulunan yazıtlı mezar anıtı nekropolün İ.Ö. 1. yüzyıldan başlayarak kullanılmış olması ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısı ile yeni tespit edilen bu yerleşim, söz konusu yolun Bursa-Dursunbey yolunun Helenistik çağdan başlayarak yakın geçmişe kadar kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Karaağz Köyü'nden sonraki durağımız Aktaş Köyü Asar Kalesi oldu¹². Kalıntılara ulaşmak için Büyükorhan'a geri dönüp, oradan batıya, Sondul Dağı'nı sağımıza alarak Aktaş Köyü yönüne doğru hareket ettik. 1.4 kilometrede yol çatallaştı ve sağa, doğruya doğru yolumuza devam ettik. Ormanın içine doğru patika yoldan ilerleyerek 2.5 km. sonra arabanın terk edileceği noktaya geldik. Daha sonra 500 m. kadar tatlı bir yamaçtan tırmanarak kaleye ulaştık. Bulduğumuz yer Kocapınar çeşmesinin yakınında Eski Köy Mevkiisi olarak bilinmektedir. Büyükorhan'ın ilk olarak burada kurulduğuna inanılmaktadır. Dursunbey'den gelen patika yol bulduğumuz mevkiye gel-

12 Bu yolculukta mihmandarlığımızı Mustafa Ertaş yaptı. Yardımları için teşekkür ederiz.

mekte ve buradan Bayramoğlu ve Eşiköy'den Armutcuk ve Cumapazarı'na, oradan da Orhaneli'ne ve Bursa'ya gitmektedir.

Kalenin bulunduğu alanda yoğun bir bitki örtüsü dikkat çekmektedir. Kale duvarları köylüler tarafından doğal taş ocağı gibi kullanıldığından yüzeyde çok az duvar kalıntısı görünmektedir (Resim: 14). İç ve dış bölümleri harç kullanılmadan düzgün kesme taşlarla örülen sur duvarının arasında moloz taşlarla dolgu yapılmıştır. Ölçülebilen duvar kalınlığı 2-3 m. arasında değişmektedir. Duvar kalınlığının yukarı doğru azalması dikkat çekici bir özelliktir. Kalenin Büyükorhan'a bakan yönü daha dik ve savunmaya elverişlidir. Bu nedenle buradaki savunma duvarları daha incedir. Sur duvarı üzerinde yer yer gözetleme kulesi olabilecek dikdörtgen çıkıntılar mevcuttur. Bu çıkıntılarının 20-30 metrede bir yer aldığı gözlemlenmiştir.

Kalenin oturduğu alanın yaklaşık 10 dönüm olduğunu düşünüyoruz. Sur duvarının iç kısmında 2 adet su kuyusu olduğunu mihmandarımız söyledi. Kalenin güneybatı bölümünde tatlı bir eğimle yükselen 4 m. genişliğinde bir yol bulunmaktadır. Bu yolun sonunda kale kapısının bulunduğunu düşünüyoruz. Kapıya ait hiç bir iz olmasa da, mevcut duruma göre burada yaklaşık 3 m. genişliğinde bir giriş kapısı olmalıdır. Yüzeyde yer yer kaba seramik kırıklarına rastladık. Bunun yanı sıra yüzey bol miktarda moloz taşla kaplıdır. Kalenin daha fazla tahrip edilmesini önlemek üzere SİT kapsamına alınmasını teklif ettik.

Araştırmalarımız esnasında uğradığımız bir diğer köy Örencik'tir. Büyükorhan'ın en eski köylerinden birisi olan köy, ilçe merkezinden 17 km. mesafede yer almaktadır. Ana geçim kaynağı bağcılıktır. Aslında buraya köye ismini veren kale kalıntısında inceleme yapmak üzere gelmiştik. Ancak yola devam etmemizi sağlayacak bir traktör bulamadığımızdan ziyaret etmekten vaz geçtik.

İncelemelerimiz esnasında son uğradığımız yer bir yol kalıntısıdır. Bu amaçla ilçe merkezinden Görecik istikametine doğru yola çıktık. 3.3 km.de aracı terk ederek patika bir yoldan yolumuza yürüyerek devam ettik. Patikadan batıya, Sakarca yönüne doğru tırmanmaya başladık. Yaklaşık 500 m. sonra tırmanılan parkurun sağ tarafında ortalama 2-2.5 m. arasında değişen genişliğe sahip taş döşeli bir yola ulaştık. Patika yol Sakarca Yaylası, Aktaş, Sarnıç ve Dursunbey istikametine doğru devam etmektedir. Bahsedilen yol

yaklaşık 40 m. uzunluğa sahiptir. Doğu-batı doğrultulu başlayan yol yaklaşık 30 m. sonra güneye dönmektedir.

Büyükorhan ilçesi ile birlikte Dağlık Bursa olarak adlandırdığımız Orhaneli, Büyükorhan, Harmancık ve Keles ilçelerindeki araştırmalarımız önemli oranda tamamlanmıştır. 2013 yılında başlayarak Arkeolojik araştırmalarımızdan elde edilen verilerin tanıtılması ve kamuoyu ile paylaşılmasına da başlanmıştır. Bursa, Bilecik, Eskişehir Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve 26 Haziran 2014 tarihinde tamamlanan proje ile 2008 yılından bu yana elde ettiğimiz verilerin paylaşılmasına başlanmıştır. Bu amaçla İngilizce ve Türkçe dillerinde bir web sayfası oluşturulmuş¹³, ilçelerin tamamını içeren bir tanıtım kitapçığı hazırlanmış, her bir ilçe için ayrı ayrı broşür hazırlanmıştır.

13 www.olymposarastirmalari.com

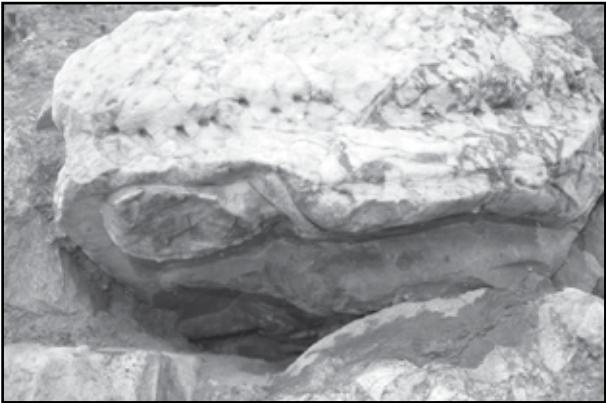
Çizim: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

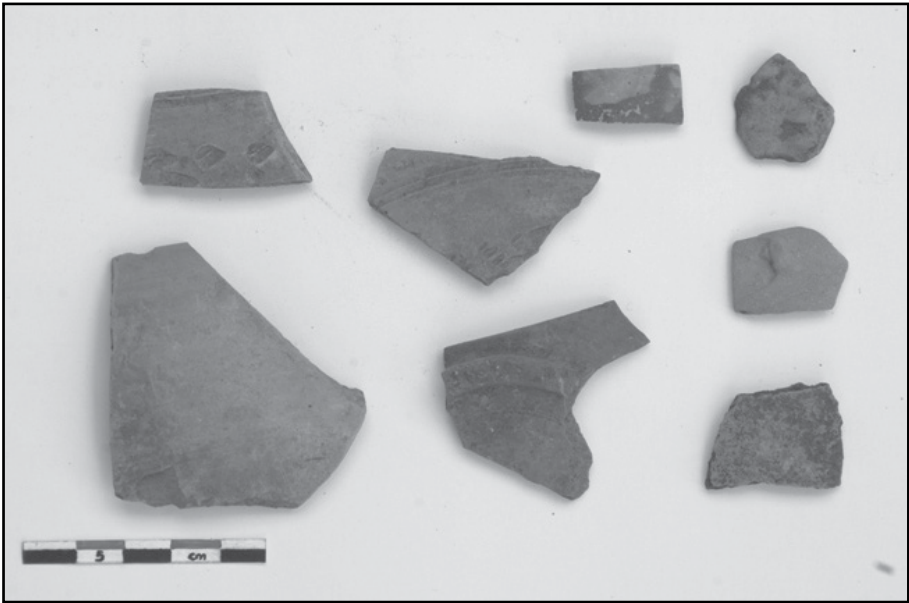
Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

2013 SESTOS VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Reyhan KÖRPE*

Gelibolu yarımadasında, 2012 yılında Sestos antik kenti merkezli başlatmış olduğumuz yüzey araştırmalarına 2013 yılında da devam edildi. Bu yılki çalışmalara Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğretim üyeleri ve öğrencileri ile Gelibolu Tarihi Milli Parkı'ndan uzmanlar katılmıştır.¹

2013 çalışmaları Sestos antik kenti, Kilye ovası, Kabatepe-Conkbayırı ve Ecelimanı bölgelerinde toplam on bir gün sürmüştür.

SESTOS ÇALIŞMALARI

Eceabat-İstanbul karayolu üzerinde, Akbaş Kalesi mevkiinde yer alan Sestos, Çanakkale Boğazının en dar yerinde, deniz seviyesinden yaklaşık 90 m. yükseklikte bir tepe üzerinde yer almaktadır. Günümüzde üzerinde Bizans dönemine ait kale kalıntısından başka hiçbir yapının ayakta olmadığı Sestos'ta şimdiye kadar herhangi bir arkeolojik kazı yapılmamıştır.²

2012 yılında burada yaptığımız çalışmalarda kentin yerleşim sınırları tespit edilerek, tepe üzerindeki yerleşimin ilk defa M.Ö. 3. binde, Erken Tunç Çağında başladığı görülmüştür.³

* Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

1 Araştırmamıza Bakanlık Temsilcisi olarak Samsun Koruma Kurulu'ndan Arkeolog Salih Genç katılmıştır. Bilgi ve tecrübesiyle araştırmamıza özverili katkılarından dolayı Salih Genç'e teşekkürlerimizi sunarız. Ekibimiz üyeleri Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz, Doç. Dr. Rüstem Arslan, Arkeolog Funda Körpe, arkeolog Murat Ufuk Kara, yüksek lisans öğrencisi Gamze Songül, lisans öğrencileri Fatmagül Orak ve Havvanur Çambel katılmışlardır.

2 Sestos ile ilgili kaynaklar: İlyada'da bir Trak yerleşimi olarak bahsedilir. Hom. *İl.* 2. 836; Skym. 710; Strabon, Sestos'tan Abydos'a geçmenin Abydos'tan Sestos'a geçmekten daha zor olduğunu vurgulamıştır. Strab. 13.1.22.i; Hdt. 7, 25, 33-34, 36; Arr. *Anab.* 1.11; Thuk. 8.62; Leaf 1923, 119-121; Arist. *Rhet.* 3.10.7; Strab. 13.1.22; Arist. *Rh.* 1411a 14-15; Körpe & Yavuz 2007, 35.

3 Körpe & Yavuz 2013, 359.

2013 yılında yerleşim alanının tespiti ile ilgili bir önceki yılda başladığımız çalışmalar devam etmiştir. Yerleşimin kuzey doğusunda, tepenin yanındaki ovada yapılan araştırmalar, Sestos'un özellikle geç dönemleri hakkında önemli bilgiler sağlamıştır.

Tepenin batısındaki alanda sadece Bizans seramiklerinin bulunması ve daha erken parçaların görülmemesi ovanın antik çağlarda yerleşilmediğini, ancak buranın geç dönemde alüvyonla dolduktan sonra yerleşildiğini göstermektedir.

Geçen yılki çalışmalarda kentin surlarını da tespit etmeye çalışmıştık. Ancak surlara ait taşlar gerek Bizans kalesinin inşaatı, gerekse çevrede yapılan diğer yapılarda kullanılmak üzere taşınmıştır. Gene de topografik yapı, duvarların nerelerden geçmiş olduğu konusunda bir fikir vermektedir. Ayrıca yerleşimin kuzeyinde, yakın zamanda yapılan tarla yolu ile surun bir parçası açığa çıkmıştır. Bu alanda sur dışında çok sayıda antik mimariye ait parçalar da bulunmuştur.

Çalışmalarda antik kentin güney batısında da bazı kalıntılar tespit edilmiştir. Yüzeyde duvarlara ait kalıntılar görülemezse de, toprak üzerinde takip edilebilen yükselti sırası ve yüzeydeki mimari taşların burada kentin limana bağlanan suru olabileceği düşünülmektedir.

Geçen yıl olduğu gibi yüzey araştırmasında seramik buluntular ile birlikte çok sayıda sikke de ele geçmiştir.

KOELA ÇALIŞMALARI

2013'te bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarının en önemli kısmı Kilye ovasında gerçekleştirilmiştir. Bu bölgedeki çalışmalarımızın amacı Kilye koyunun da ismini aldığı antik Koela kentini tespit etmeye yöneliktir. Gelibolu Yarımadasında Romalılar tarafından kurulduğu bilinen Koela'nın yeri şimdiye kadar tespit edilebilmiş değildir.⁴ Modern araştırmalarda kentin günümüzde Kilye koyu yakınlarında bir yerde olması gerektiği dışında bir bilgi bulunmamaktadır.⁵

M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında kurulmuş olan Koela özellikle Roma İmparatorluğu döneminde Gelibolu Yarımada'sının en önemli kentlerinden biri ol-

4 Cramer 1828, 328.

5 Türker, 2008; Türker, 2009 51-74.

muştur.⁶ Bu kentin ismini ilk defa 1. yüzyılda Plinius'un (Plin. N. H. 4. 11. 40) ve Mela'nın (Mela.2.2.22 - 27) Ammianus'un (22.8) Hierocles'in (p. 634) eserlerinde görüyoruz. Erken kaynaklarda buradan sadece bir liman olarak bahsedilmektedir. Mela, Kynossema savaşından dolayı Koela'nın çok daha eski ve önemli bir yerleşim olduğunu bildirir. Kent Roma İmparatorluğunda geçirdiği hızlı gelişim nedeniyle imparatorluğun en önemli kentlerinin bulunduğu Ptolemaus'un haritasında kendisine yer bulabilmiştir (Ptol. 3. 11. 9). Erken dönemlerde Yarımada'nın küçük limanlarından biri olan Koela, Roma İmparatorluğu ile birlikte bölgenin önemli kentlerinden birine dönüşmüş olmalıdır.⁷

İmparator Hadrianus zamanında *Municipium* ünvanını alan kent bu tarihten sonra kendi adına sikke basmaya başlamıştır.⁸ Yunanca konuşan bölgede yer alan bir kente böyle bir unvan verilmesi alışılmadık bir durumdur. Bu ayrıcalığın kentte zaten var olan hatırı sayılır bir Latin topluluğundan dolayı verildiği düşünülmektedir.⁹ Head, kentin Hellenistik çağda yarım adada bol miktarda basılan ve arka yüzünde buğday başağı bulunan sikkelerden basmış olabileceğini kabul etmez.¹⁰

Tomaschek, bölgedeki diğer kentlerin etnik yer adları ile benzerliğinden yola çıkarak Koela adının da Thrakia dilinden gelmiş olabileceğini ileri sürer.¹¹ Yerleşimin ismi ilk ortaya çıktığı zamanlardan itibaren farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Plinius'da Coelus Portus, Mela'da Koilos Lime, Hierocles'te Coelia, Ptolemaus'da ise Koila ve Kulla şeklinde geçmektedir. Basmış olduğu sikkeler üzerinde ise COILA yada COELA yazmaktadır. Ayrıca kentin isminin "derinleşmek", "dağlar arasındaki çukur" anlamına gelen Koilos'tan geldiği düşünülür.

Boardman, Koela'dan bulunduğu söylenen ve M.Ö. 630 yılına tarihlenen bir Korinth vazosundan yola çıkarak Hellespontos civarındaki Doğu Yunan yerleşimlerinin M.Ö. 7. yüzyıla kadar gittiğini söylese de erken yazılı kaynaklarda buradan söz edilmemektedir.¹² Bulunan Korinth parçası olasılıkla Sestos yada Madytos ile ilişkili olmalıdır. Tarihi çok eski devirlere gitmese

6 Jones, 1966, 84.

7 Twetkova 2000,

8 Bunbury 1869, 5; Jones 1966, 84.

9 Birley 2013, 161.

10 Head, 1911, 259.

11 Tomaschek, 2009, 86; Detschew, 1976, 250.

12 Cook, 1946, 82; Boardman, 1964, 276.

de Koela, Roma İmparatorluk döneminde Gelibolu Yarımadası'nın en önemli kenti haline gelmiştir. İmparator Hadrianus'un tarafından ziyaret edildiği düşünülen kent,¹³ M.S. 2. yüzyılda imparatorlukta meydana gelen büyük kıtlık sırasında bölge valisi *P. Gavius Balbus*'u yaptığı hizmetlerinden dolayı bütün yarımada kentleri adına onurlandırmıştır.¹⁴ Kent Geç Roma döneminde de bu önemini devam ettirmiştir. Hristiyanlığın ilk yıllarındaki konsillerde piskoposluk merkezi olarak sadece kendisini değil, komşusu Madytos ve bazen de yarımadanın diğer ucundaki Kallipolis'i de temsil etmiştir.¹⁵

Günümüzde Kilye civarında ele geçen epigrafik buluntular yerleşimin 1. Yüzyılın ortalarından itibaren var olduğunu destekler niteliktedir.¹⁶ Kilye isminin de antik dönem yerleşim yerinde dönüştüğü çok önceleri bölgeye gelen araştırmacılar tarafından fark edilmiştir.¹⁷ Gelibolu Yarımadası'nda Sestos ile birlikte Roma İmparatorluğu döneminde sikke basan iki kentten biri olan Koela'nın ilk sikkelerinin ön yüzünde imparatorun sağa bakan başı, arka yüzünde ise Ael(ianum) munic(ipium) Coila(norum) yazmaktadır.¹⁸

Çalışmalarımızda Kilye koyunun 3 km. gerisinde, ovaya bakan alçak bir tepe ve bu tepenin yamaçlarında yoğun arkeolojik buluntulara rastlanmıştır. Yüzey araştırmalarında seramik parçalarının yanı sıra tuğla-kiremit ve mimari parçalar ile çok sayıda bronz sikke ele geçmiştir.

Tarlalar içinde bulunarak kenarlarında biriktirilmiş mimari taşlar yığınlar oluşturmaktadır. Bunlar arasında mermer ve yerel kumtaşıdan yapılmış işlemeli mimari bloklara ait parçalar ile sütun parçaları vardır. Ayrıca bu tarlaların sahipleri ile yapılan görüşmede yakın zamanda sadece bu parçaların değil, çok daha büyük mimari parçaların çıktığı ve günümüzde Eceabat Belediye parkına taşındığı öğrenilmiştir.¹⁹ Parkta buradaki arazilerden getirilmiş üç adet mermer sütun kaidesi ile birlikte arşitrav parçaları ve diğer mimari

13 Stain 1921.

14 *IKeph* VII 1, 3048. Garnsey 1988, 258. *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World*

15 431 yılındaki Ephesos Konsilinde Koela piskoposu Kallipolis kentini de temsil etmiştir. Jones 1964, 876.

16 Krauss, 1980, 28 - 37.

17 Picard, Reinach , 1912, 285.

18 BMC Thrace, 191.

19 Reinach, 1910 yılında Eceabat'a geldiğinde çok sayıda mimari parça ve yazıt görmüştür. Yazar bu parçaların büyük bir kısmının Koela'dan gelmiş olduğunu ifade etmektedir. Picard, Reinach , 1912, 293

parçalar bulunmaktadır. Ayrıca gene bu çevrede bulunduğu söylenen kabartmalı bir lahit parçası ile lahit köşe parçası vardır.

Büyük bir yapıya ait olan bu parçaların bir tapınak ya da benzeri yapıya ait olduğu anlaşılmaktadır. Koela sikkelerinde de böyle dört sütunlu bir tapınağın resmi yer almaktadır.²⁰ İçinde ayakta Tykhe heykeli ile birlikte gösterilmiş olan bu tapınağın yerinin bu tarlada olma ihtimali yüksektir.

Bu çalışma sezonunda antik yerleşimin yayılım alanını tespiti yönelik yüzey araştırması yapılmıştır. Buluntuların yoğunluğu ve dağılımı bu alanda büyük bir antik yerleşimin varlığını işaret etmektedir. Yaklaşık iki kilometre genişliğinde bir alana yayılmış olan yerleşimin özellikle kuzey batısına doğru buluntu yoğunluğu artmaktadır. Bulunan seramiklerin neredeyse tamamına yakını erken Roma-geç Roma dönemleri arasında tarihlenmektedir. Gene ele geçen sikkeler de çoğunlukla Roma İmparatorluk dönemine aittir.

Arkeolojik buluntuların yoğunluğu bu alanda kent boyutlarında bir yerleşimin olduğunu işaret etmektedir. Sikkeler ve seramik buluntular da bu yerleşimin erken Roma döneminde kurulduğunu ve geç Roma dönemi sonuna kadar varlığını devam ettiğini göstermektedir. Bölgede bu tarihlerde kurulduğunu bildiğimiz tek yerleşim Koela'dır. Bölgede çok sayıda bulunan Koela sikkelerinden biri bu yılki araştırmalarımızda ele geçmiştir. Gerçekleştirdiğimiz çalışmalarımızın erken sonuçları bu alandaki yerleşimin Koela olduğunu desteklemektedir. Gelecek yıl aynı bölgede çalışmalarımız devam edecektir.

KABATEPE-CONKBAYIRI ÇALIŞMALARI

2013 yılında Sestos ve Koela yerleşimleri dışında Kilye ovasının kuzeyinde Kabatepe ve Conkbayırı arasında da yüzey araştırması yapıldı. Bu iki yer aynı zamanda 1915 Çanakkale kara savaşlarının geçtiği Anafartalar bölgesindedir. Her iki yerde günümüzde bu savaşla ilgili anıtlar bulunmaktadır. Kabatepe yakınındaki Tekçam mevki, üzerinde Anzak mezarlığının bulunduğu ve şiddetli savaşların yaşandığı bir tepedir. Tepe üzerinde yaptığımız yüzey araştırmasında Roma dönemine ait seramik parçaları ile küçük bir antik yerleşim tespit edilmiştir. Tekçam'ın kuzey batısında bulunan Conkbayırı da gene Çanakkale savaşlarının cereyan ettiği en önemli yerlerden biridir. Tepe

²⁰ Head 1911, 259.

üzerindeki anıtların çevresinde yaptığımız yüzey araştırmasında geç Roma seramikleriyle birlikte erken Bizans dönemine ait kurşun bir mühür bulunmuştur.

Her iki tepede ele geçen arkeolojik buluntular buralarda Roma-Bizans dönemlerinde küçük gözetleme kuleleri ya da kurşun mühürden de anlaşıldığı kadarıyla küçük manastırların olabileceğini göstermektedir.

ECE LİMANI ÇALIŞMALARI

2013 yılında çalışma yaptığımız bölgelerden biri de Eceabat'ın yaklaşık 15 km. kuzeyinde Saros körfezi kıyısındaki Ece limanıdır. Burada Ece limanının doğusundaki dere kenarındaki tarla ile bu tarlanın batısındaki tepenin yamacı incelenmiştir. Burada tarla içinden batısındaki yamaca doğru uzanan küçük bir höyük tespit edilmiştir. Höyüğün üst kısmındaki yamaçta, liman için açılmış olan yol höyüğün bazı duvarlarını açığa çıkarmıştır. Yüzeyde bulunan seramikler höyüğün tarihinin M.Ö. 4000-3000 yılları, Geç Kalkolitik-Erken Tunç çağlarına ait olduğunu göstermektedir. Gelecek yıl bu alanda hem bu höyük üzerinde, hem de civarında araştırmalar devam edecektir.

2013 yılında özellikle Sestos'un liman bölgesi ve surları ile ilgili jeofizik yapmayı planlamıştır. Ancak Gelibolu Milli Park Müdürlüğü imkanları ile gerçekleştirilmesi düşünülen bu çalışma radar aletinin bu iş için uygun antenin bulunmaması nedeniyle yapılamamıştır. Jeofizik çalışması gelecek yıl Sestos ve Koela antik kentlerinde uygun araç-gereç olduğunda yapılacaktır.

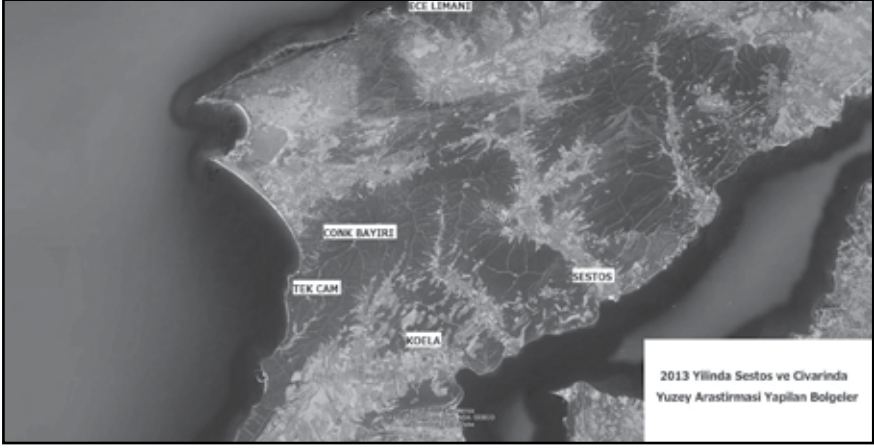
2013 yılı çalışmalarımız Sestos antik kentinde devam eden araştırmalar dışında özellikle Koela antik kentinin lokalizasyonunun yapılması açısından oldukça başarılı geçmiştir. Çalışma sınırlarımız içinde tespit ettiğimiz pre-historik höyük şimdiye kadar bölgede tespit edilen en erken yerleşimlerden biridir. Gelecek yıllarda devam edecek olan araştırmanın Gelibolu Yarımadasının eskiçağ tarihi ve arkeolojisini aydınlatmasına büyük katkısı olacaktır.

KAYNAKÇA

BIRLEY, R. Hadrian: The Restless Emperor (London 1997).

BOARDMAN, J. The Greeks Overseas. Their Early Colonies and Trade (London, 1964).

- BUNBURY, E. H. The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society, New Series, Vol. 9 (1869), 1-18.
- COOK, R. M. "Ionia and Greece in the Eight and Seventh Centuries B.C.", *J H S*, 56, 82.
- CRAMER, J.A. A geographical and historical description of ancient Greece, (Oxford 1828).
- DETSCHER, D. Die thrakischen Sprachreste. (Wien, 1976).
- HEAD, V. *Historia Numorum - A manual of Greek numismatics*, 2nd edn., revised by B.V. Barclay *et al.* (London, 1911).
- GARNSEY, P. *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World* (Cambridge 1988).
- JONES, A. H. M. *Roman Empire 284-602*, Vol. 2 (University of Oklahoma Press 1964).
- JONES, A. H. M. *The Greek City from Alexander to Justinian*. (Oxford, 1966)
- KÖRPE, R. & Yavuz, M. F. "The Harbors of the Thracian Chersonese", *Archaeological Institute of America 108th Annual Meeting*, San Diego, January 4, 2007.
- KÖRPE, R. & Yavuz, M. F. "Sestos 2012 Yılı Yüzey Araştırması", 35. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2013, Muğla, 356-68.
- KRAUSS, J. *Die Inschriften von Sestos und der thrakischen Chersones*, IvK 19 (Bonn, 1980).
- PICARD C, Reinach A, "Voyage dans la Chersonèse et aux îles de la mer de Thrace", *Bulletin de correspondance hellénique*. Volume 36, 1912, 275-352.
- STAIN, A. *Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia* (Sarajevo 1921).
- TOMASCHEK, W. *Die alten Thraker* (Gorgias Press 2009).
- TWETKOVA, J. *Siedlungen und Siedlungssystem Auf Der Thrakischen Chersonesos in Der Vorromischen Zeit*. THRACIA I3, SERDICA, 2000, 458.
- TÜRKER, A. Ç. 2008 "Two Byzantine Cities in the middle section of the Dardanelles: Madytos and Koila" *The XVth. International Congress of Christian Archaeology*, Toledo, 8-12 Eylül 2008.
- TÜRKER, A. Ç. 2009 "Early Christian and Byzantine Archaeology on the Valleys around Madytos", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 3, 2009, 51-74.

Resim 1: 2013 yılında Sestos ve civarında yüzeY araştırması yapılan bölgeler.

Resim 2: Sestos antik kentinde yüzeY araştırması yapılan tarlalar.

Resim 3: Sestos'un kuzeyinde, açığa çıkmış olan antik duvar parçaları.

Resim 4: Bu alanda bulunan seramik parçaları.

SESTOS'TA BULUNAN SİKKELER

1- Sestos Sikkesi M.Ö. 100

Cinsi: Bronz
Çap: 12 mm.
Ön Yüz: Demetrius başı (?), sağa
Arka Yüz: Hermes heykeli cephesinden, ayakta, sağda ΣΗ
Buluntu Yeri: Sestos

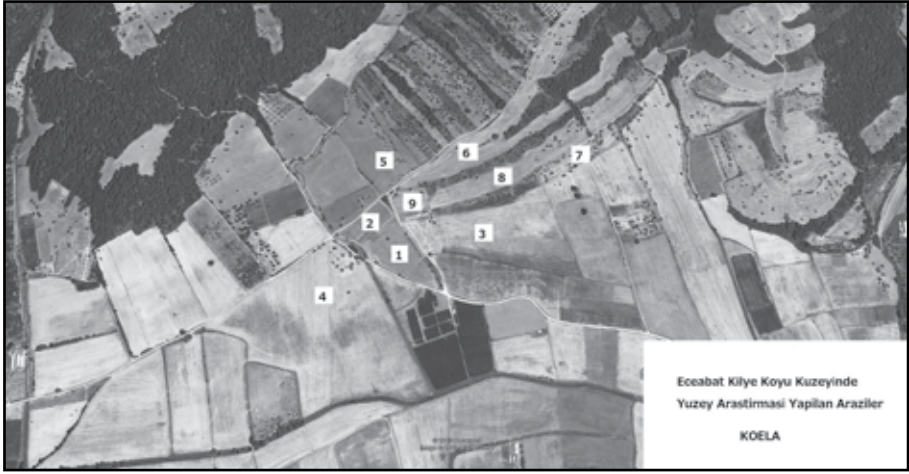
2- Geç Roma Sikkesi M.S. 4. Yüzyıl

Cinsi: Bronz
Çap: 15 mm.
Ön Yüz: İmparator başı, sağa
Arka Yüz: Sikkik
Buluntu Yeri: Sestos

3- Geç Roma Sikkesi M.S. 4. Yüzyıl

Cinsi: Bronz
Çap: 13 mm.
Ön Yüz: İki diademe imparator başı, sağa, DΘNΩV...
Arka Yüz: Ayakta cephesinden sağ kıyı (İmparator ve ailesi) GLORIA ROMANORUM, 460.
Buluntu Yeri: Sestos

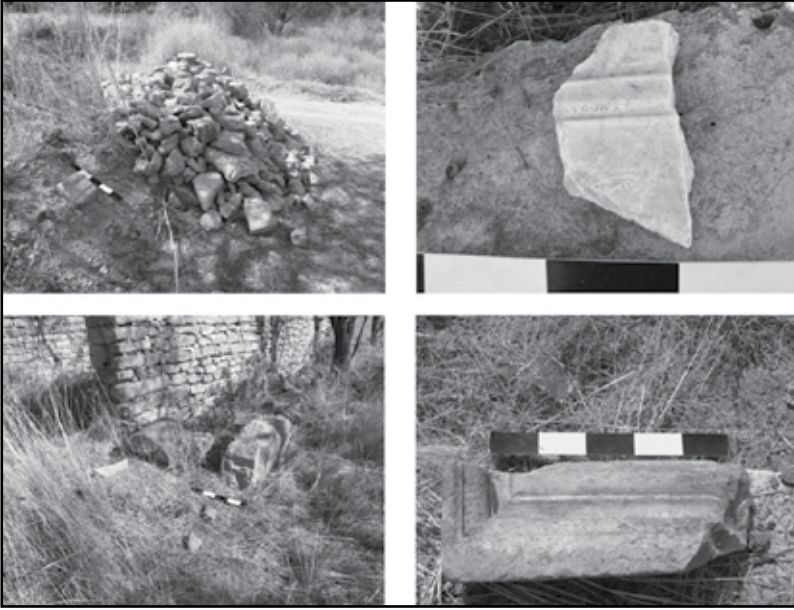
Resim 5: Sestos'ta bulunan çeşitli dönemlere ait bronz sikkeler.

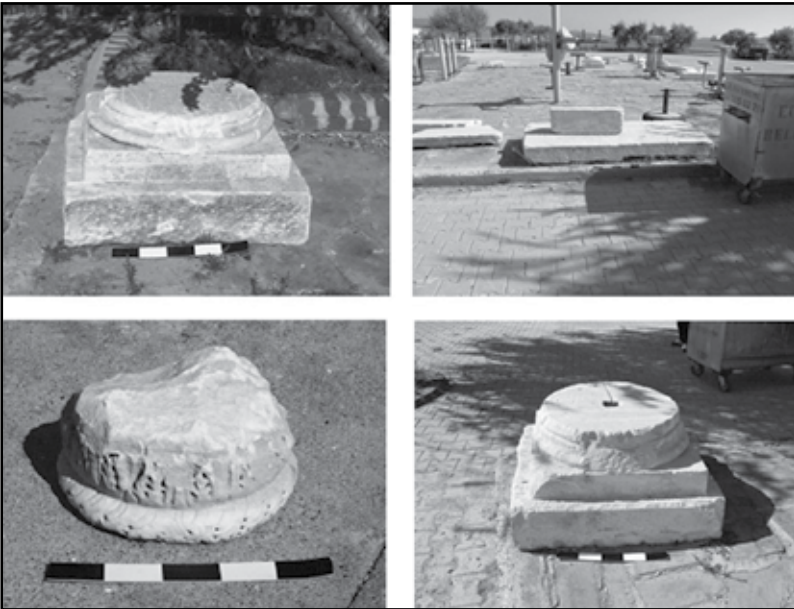
Resim 6: Sestos'ta bulunan çeşitli dönemlere ait bronz sikkeler.

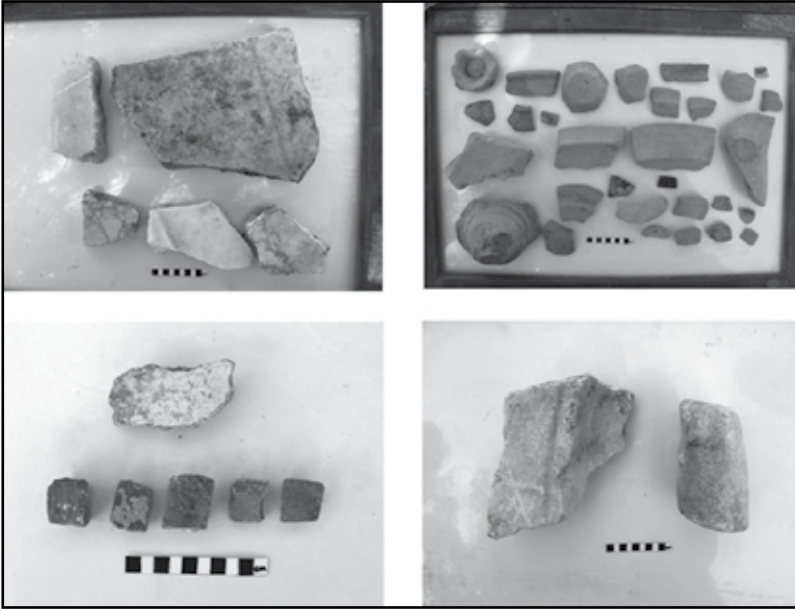
Resim 7: Kilye Koyu ve yüzey araştırması yapılan tarlalardan biri.

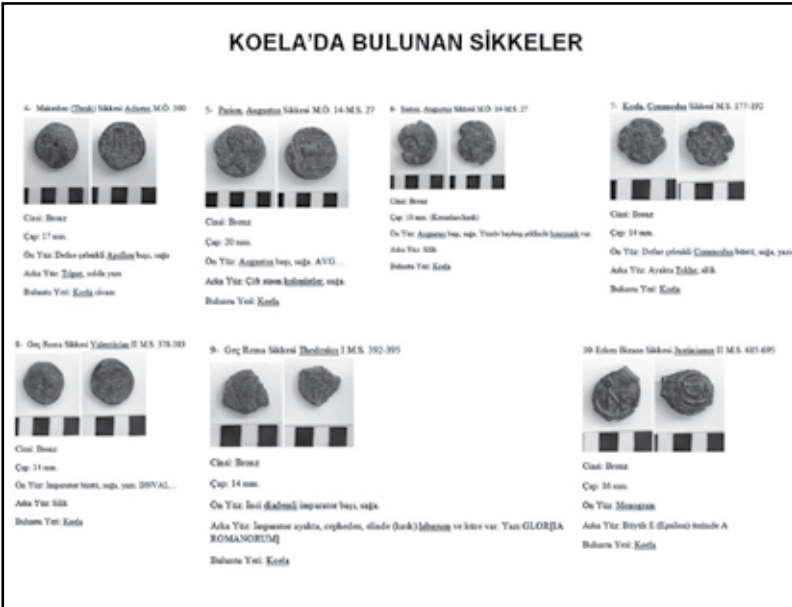
Resim 8: Arazide tespit edilen mimari parçalardan bazıları.

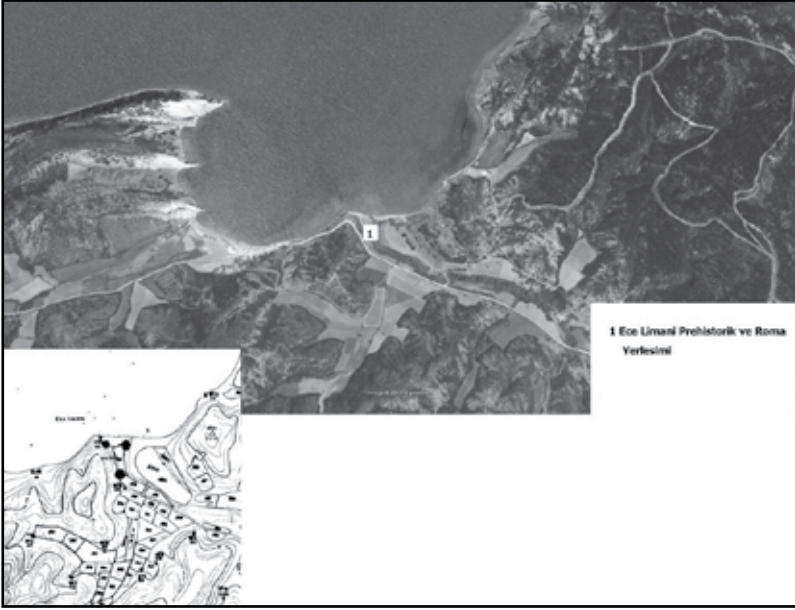
Resim 9: Eceabat parkında bulunan mimari parçalardan bazıları.

Resim 10: Yüzey araştırmasında ele geçen seramik ve küçük buluntular.

Resim 11: Koela'da bulunan çeşitli dönemlere ait bronz sikkeler.

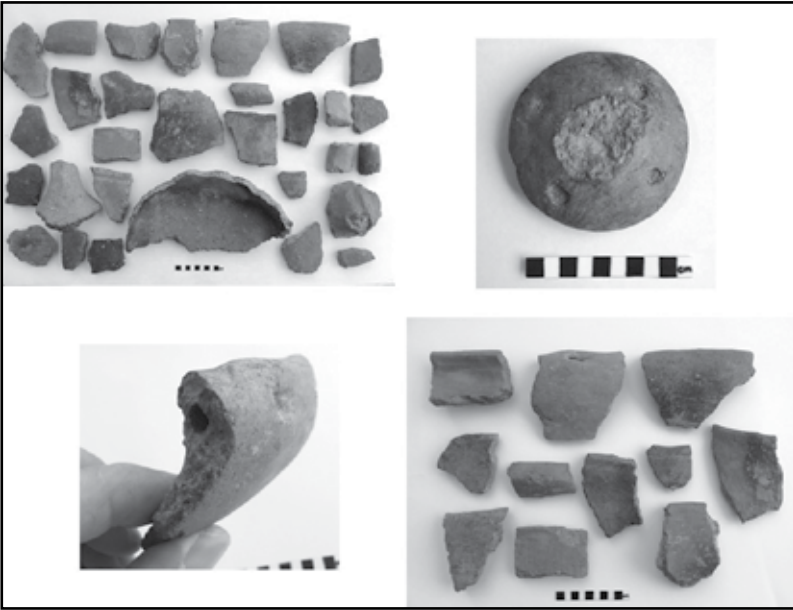
Resim 12: Ecelimanı'nda yapılan yüzey araştırmaları.

Resim 13: Ecelimanı prehistorik yerleşimi.

Resim 14: Profilde çıkan duvar parçaları.

Resim 15: Ecelimanı prehistorik yerleşimi seramik buluntuları.

PERGAMON-2013 YILINDA YAKIN ÇEVREDE GERÇEKLEŞTİRİLEN YÜZEY ARAŞTIRMALARI RAPORU

Barbara HOREJS*

Felix PIRSON

2013 yılı Pergamon yakın çevresi çalışmalarımız, prehistorik yüzey araştırmasının¹ geçici sonlandırılmasına yönelik yoğunlaştırılmıştır. Bunun yanında Pergamon'un kaya ve doğal kutsal alanları araştırmaları çerçevesinde Molla Mustafa Tepe'de² kontrol incelemeleri gerçekleştirilmiştir.

F. P.

YAKIN ÇEVREDEKİ PREHİSTORİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Pergamon'un yakın çevredeki prehistorik yüzey araştırması 2013 yılı arazi çalışmaları için geçici olarak sonlandırılabilmiştir. Çalışmalar, çeşitli diğer kaynaklar³ desteğiyle, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Pergamon kazısı ve Avusturya Bilimler Akademisi Doğu ve Avrupa Enstitüsü (Institut für Orientalische und Europäische Archäologie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) işbirliğinde yürütülmüştür. 2008-2012 yılları arası, Pergamon yakın çevre yüzey araştırmalarının ruhsatlı bölgesinde bulunan alanlar, 5 çalışma sezonunda araştırılmıştır (Resim: 1). Bu esnada Bakır Çay'ın ve Gümüş'ün ırmak yataklarında ve kıyılarında hem eski bilinen buluntu alanları hem de yeni alanlar incelenmiştir. Bu alanlar hem amaca uygun hem de jeofiziksel taramalar yapılarak coğrafyacı ve jeologlar işbirliği ile esaslı olarak tanımlanıp belgelenmiştir. 20. yüzyılda W. Dörpfeld, K. Bittel veya J. Driehaus tarafından tespit edilen birçok alan günümüze kadar korunamamıştır.

* Felix PIRSON, Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Caddesi No:10, 34437 İstanbul/TÜRKİYE.

1 Barbara Horejs (ÖAW Wien) yönetimindeki çalışmalar bu yıl 12.-24.8.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2 Bkz. son Pirson 2013, 131-133.

3 Çalışmalar en son ERC-Projesi „Prehistoric Anatolia“ çerçevesinde desteklenmiştir.

Özellikle de kıyı kuşağı ve Bakır Çay'ın alüvyonunda bulunan bazı olası gerçek höyükler telafi edilemez şekilde tahrip edilmiştir (örn. Başantepe). 2013 yılı çalışma sezonunda önceki yılların çalışmalarının eksik kalan fotoğraflık belgeleri, seçilmiş buluntu alanlarında ölçümler ve jeofiziksel incelemeler ve ayrıca kazı evinde buluntu malzemesi belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı çalışmaları hem arazideki çalışmaları tamamlamaya hem de buluntu malzemesi çalışılmasına yönelik olup, her iki çalışma da başarıyla yürütülmüştür.

Bitişik tarlaların biçilmesi sebebiyle görünür olan Çiftlik Höyük'ün (Bayramtepe), olası yerinin belirlenmesi beklenmedik bir durumdu. Bu eşsiz fırsattan yararlanılarak hem jeofizik hem de ölçüm ve fotoğraflık belgeleme yapılmıştır. Alanın ilk tarihlendirilmesi ve değerlendirilmesi sadece kazı evi deposunda bulunan eski buluntular ile mümkündür (bkz. aşağıya). Çiftlik buluntu yeri, Bergama ve Dikili arasındaki yolun hemen güneyindedir. Tepenin hala yüzeysel görünür olan kalıntılarında bir çiftlik bulunmaktadır (Resim: 2). Güneyde, doğuda ve kuzeyde tarım için kullanılan araziler uzanmaktadır. Özellikle kuzey ve doğu alanının kepçe ile kaldırıldığı ve düzlendiği besbellidir, çünkü bu sayede oluşmuş olan profil kenarlarından kültür tabakaları teşhis edilebilmektedir. Bakır Çay'ın alüvyonunda bulunan olasılıkla tamamen tahrip olmamış höyük, modern tarımdan dolayı tehlike altındadır. Bu durum yetkili makamlara bildirilmiştir.

ÖLÇÜM ÇALIŞMALARI VE JEOFİZİK

2012 yılında Gümüş Vadisi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilen prehistorik buluntu yerleri şimdiye dek arkeolojik olarak tamamen araştırılmış ancak kısmen ölçümlenmiştir⁴. Bu çalışma sezonunda Üvecik Tepe (GÜM 01) ve Ahırkaya'nın (GÜM 07) topoğraflık planlarının hazırlanması için ölçümleme çalışmaları yürütülmüştür⁵. Topoğraflık genel planın hazırlanabilmesi için ayrıca aşağı Kaikos Ovası'nda Bayramtepe civarında yeniden tespit edilen Çiftlik Höyük ölçülmüştür. Prehistorik buluntu yerlerinde önceki yıllarda gerçekleştirilen jeofizik araştırmalara 2013 yılında devam edilmiş ve geçici olarak da tamamlanmıştır⁶. Bağlı Tepe (GÜM 04) ve bitişiğindeki arazile-

4 B. Horejs, şurada: Pirson 2013, 110-116.

5 Th. Urban tarafından (Fa. Dr. Urban & Partner, Birkenwerder).

6 Fa. Eastern Atlas (Berlin).

rinde, Üvecik Tepe'nin (GÜM 01) sırtında ve Gümüş Vadisi'nde Ahırkaya'nın (GÜM 07) bir alanında jeomanyetik ölçümler yapılmıştır. Buna ilaveten Bağlı Tepe platosunda ve ovanın kuzeybatı bitişiğindeki bir arazide bir radar cihazı vasıtasıyla incelemeler yapılabilmektedir. Eastern Atlas firmasının Bağlı Tepe'de (GÜM 04) elde ettiği sonuçlar, platoda belirgin anomaliler göstermektedir, bunlar kısmen teraslarda ve kuzeybatı-batı bitişiğindeki arazilerde de görülmektedir. Şimdi ihtiyatla tepede prehistorik yerleşim olasılığının son derece yüksek olduğu belirtilebilir. Bu tespit 2012 yılı yüzey araştırması buluntu malzeme analizinden yola çıkarak yapılabilmektedir. Ancak daha alansal dağılımın değerlendirilmesi gerekmektedir. Çiftlik Höyük ve çevresindeki arazilerde yapılan jeomanyetik ölçümler oldukça başarılıydı, çünkü burada bir höyüğün varlığına dair net ipuçları sunan, sınırları belirlenmiş bir alanda çok sayıda anomaliler meydana çıkmıştır. 20. yüzyıl başlarında toplanan kırık çömlek parçaları Orta ile Geç Kalkolitik dönemlerine (M.Ö. 5.-4. binyıla) ve Erken Tunç Çağı'na (M.Ö. 3. binyıla) tarihlendirilen bir yerleşime işaret etmektedir. Bu höyük, bu dönemlerin bu bölgedeki sonuncusudur ve eşsiz bir anıtı temsil etmektedir. Gelecekte doğrulanması gereken şimdiki sonuçlar, yaklaşık 300 (K-G) x 150 (D-B) metreye varan büyüklüğünü ortaya koyan bu yerleşmenin, tüm yayılım alanının yaklaşık 4,5 hektarı kapladığını (Resim: 3) göstermiştir. Arazi yüzeyinde görülebilir olan bulgular, olasılıkla yüzeyin altındaki prehistorik yapı kalıntılarına aittirler ve bu kalıntıların korunmaları gerekmektedir.

BULUNTU ÇALIŞMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Prehistorik buluntu çalışmalarında gelişme kaydedilip büyük kısmının da belgeleme çalışması tamamlanmıştır. Bogdana Milić'in 2013 yılında başlattığı yontulmuş taş aletleri ve hammaddelerine dair çalışma önümüzdeki çalışma sezonunda da devam ettirilecektir. Gene 2013 yılında başlanan Geç Tunç Çağı keramik buluntu çalışmaları da Peter Pavúk tarafından devam ettirilecektir.

Esaslı belgeleme çalışmaları için 2008-2012 yılları arası gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının buluntularının ve Dörpfeld (1908), Bittel (1940) ve Driehaus (1955) çalışmalarında ele geçen eski buluntuların planlanan yayını için, çizimler ve fotoğraflar hazırlanmış, mal grupları, son yıllarda Pergamon'da üretim özelliklerine göre oluşturulan prehistorik üretimlerine istinaden referans gruplarına tanımlanmış ve denk tipleri ve tarihlendirme ile veri bankasına kaydedilmiştir. Yayın için seçilmiş parçalar, Th. Urban'ın özel dijitalleştirme yöntemi çerçevesinde kaydedilmiştir. Pergamon çevresinde gerçekleştir-

len diğer yüzey araştırması projelerinden tarafımıza teslim edilen prehistorik buluntular da aynı şekilde tanımlanmış tip ve üretim özelliklerine göre karşılaştırma sistemine kaydedilmiştir. Bu şekilde toplam 530 önemli keramik parçası belgelenebilmiştir. Bu çalışma prehistorik Kaikos Vadisi'nin ileriki değerlendirmesinde önemli olacaktır. Bütün buluntu yerlerinden toplam 68 küçük buluntu parçası tip, alt grup, maddi, daha doğrusu jeolojik özelliğine göre tanımlanmış ve belgelenmiştir. Sonuçta şimdiye kadar yontulmuş taş aletleri (Litik) yelpazesinden, 200 obje tamamıyla belgelenmiştir. Bunların çoğu da 2012 yılı Gümüş Vadisi yüzey araştırmalarında elde edilmiştir. Bu buluntu topluluğunun ilk hammadde değerlendirmesinde aletlerin %80 nin boynuztaşından üretildiği ve çakmaktaş veya radyolaritenin daha seyrek görüldüğü meydana çıkmıştır (Resim: 4). Hali hazırdaki işleme durumuna göre, Gümüş Vadisi'nde farklı maden yatakları ve kaliteler gösteren, toplam 10-15 hammadde grubu tespit edilmiştir. Nihayetinde üretim artıkları ile objelerin bileşimi, olası üretim işliklerine (workshops) işaret etmektedir. Bu işlikler ileriki zamanlarda belki üretim süreçlerinin değişik evrelerini incelemeye olanak sunacaktır.

Bu çalışma döneminin merkezi sonucu, keramik buluntu dağılımındaki kronolojik değişimdir. Böylece, Gümüş Vadisi'nde, somut olarak Bağlı Tepe'de (GÜM 04), ara ara görülen keramik parçaları sayesinde, önceden tahmin edilen (Geç Neolitik-) Erken Kalkolitik bir evrenin varlığı doğrulanmaktadır. Keramiğin ayrıntılı analizi ile, M.Ö. 5. ve 4. binyıla ait bir yerleşim çevresine dair güçlü veriler elde edilmiştir – bu iki evre şimdiye kadar Batı Anadolu'da sadece nadiren ve küçük kesimlerde belgelenmiştir. Dolayısıyla karşılaştırma yoluyla tarihlendirme sakıncalıdır ve sadece sınırlı mümkündür, çünkü Batı Anadolu Tarih Öncesi araştırması tüm Bakır Çağ boyunca özellikle de Ege kıyısında eksiklik göstermektedir. Geçici olarak sadece kaba Orta ve Geç Kalkolitik Döneme tarihlendirilebilen, Gümüş Vadisi ve Çiftlik Höyük'de ele geçen parçalar daha şaşırtıcıdır (örn. perdah örnekleri, çanaklar (*Cheesebowls*), kıvrık çanaklar, boynuz kulp ve benzeri).

Peter Pavúk tarafından gerçekleştirilen ayrıntılı Geç Tunç Çağ keramik analizi ile malzemenin değerlendirilmesini ileriye götüren önemli yeni sonuçlara ulaşılmıştır. Prehistorik yüzey araştırmasının 15 buluntu yerinden yaklaşık 300 keramik parçası Pavúk tarafından belgelenmiştir. Bunun yanında Değirmen-tepe civarında yapılan yeni yüzey araştırmalarında en çok Orta ve Geç Tunç Çağ'ı malzemesi ele geçmiştir. Pavúk'un analizleri, keramik yelpa-

zesinde Anadolu gri keramiğın (AGW) belirgin olarak hakim olduğunu göstermektedir. Buna karşın portakal renkli mallar (*Orange ware*), bezemesiz ve kaba keramik gibi diğer gruplar, açık bir şekilde daha seyrek üretilmiş görölmektedir. Pavúk'un ileriki değerlendirmeleri Kaikos Vadisi'nin komşu bölgeler ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkaracaktır. Örneğın daha şimdiden Anadolu gri keramiğın sadece kronolojik olmadığını ve yerel üretime karşı özel bir ilgiyi yansıttığı belirgindir (Resim: 5). Nihayetinde Pavúk'un ilk sonuçlarına göre M.Ö. 2. binyılın yerleşim tarihi hakkında önemli ayrıntılar elde edilmiştir. Buna göre Kaikos Vadisi'nde Orta Tunç Çağ (yak. M.Ö. 1400-1200), Geç Tunç Çağ I (yak. M.Ö. 1700-1400), Geç Tunç Çağ II (M.Ö. 1400-1200) ve Tunç Çağ'ın sonunda değişik yoğunluklarda tabakalar tespit edilmiştir.

Birkaç çalışma sezonundan beri Sarah Japp ve Hans Mommsen işbirliğinde yürütölen keramik analiz projesi, bu bölgede⁷ prehistorik keramik üretim grupları hakkında ilk neticeleri göstermiştir. şimdiye kadar analizi yapılan parçaların karşılaştırılarak ve genel kronoloji içinde incelenmesi sonucunda, analizi yapılmış 2. binyıl malzemesi kronolojik ayırımına göre entegre edilmiştir. Alansal dağılımı tamamen farklı olan birçok yerel kimyasal grup tespit edilmiştir. Bu esnada tespit edilen eksiklikleri kapatmak için son analizlerin numune alımına yönelik özel mal gruplarının ve zaman dilimlerinin diğer keramik parçaları sečilmiřtir.

B. H.

RESİM KAYNAKÇASI

Res. 1: J. Toth. Temel: DLR RESA RapidEye Image, Eylül 2011. Hazırlayan : M. Börner/ERC Prehistoric Anatolia)

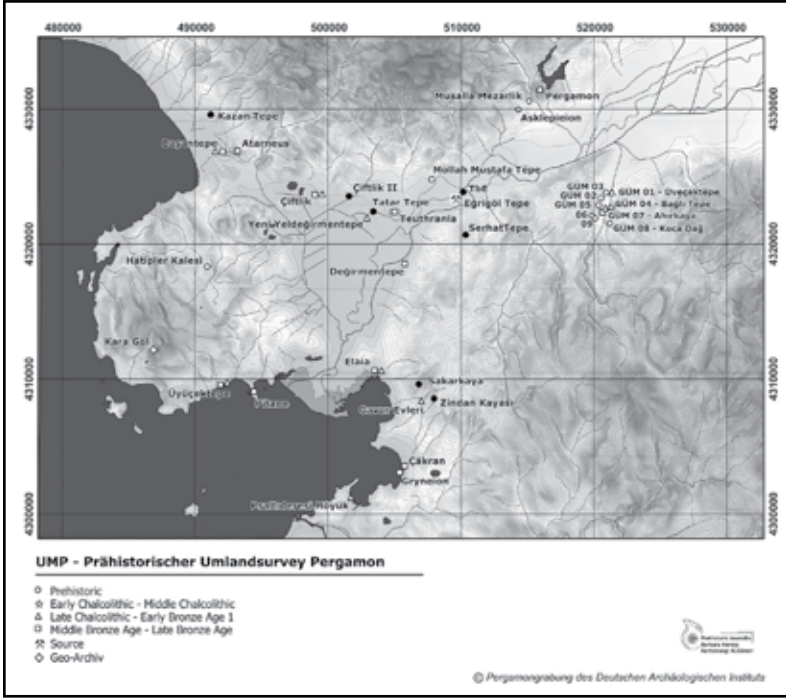
Res. 2 F. Ostmann/ERC Prehistoric Anatolia

Res. 3: Fa. Eastern Atlas

Res. 4: Th. Urban

Res. 5: P. Pavúk

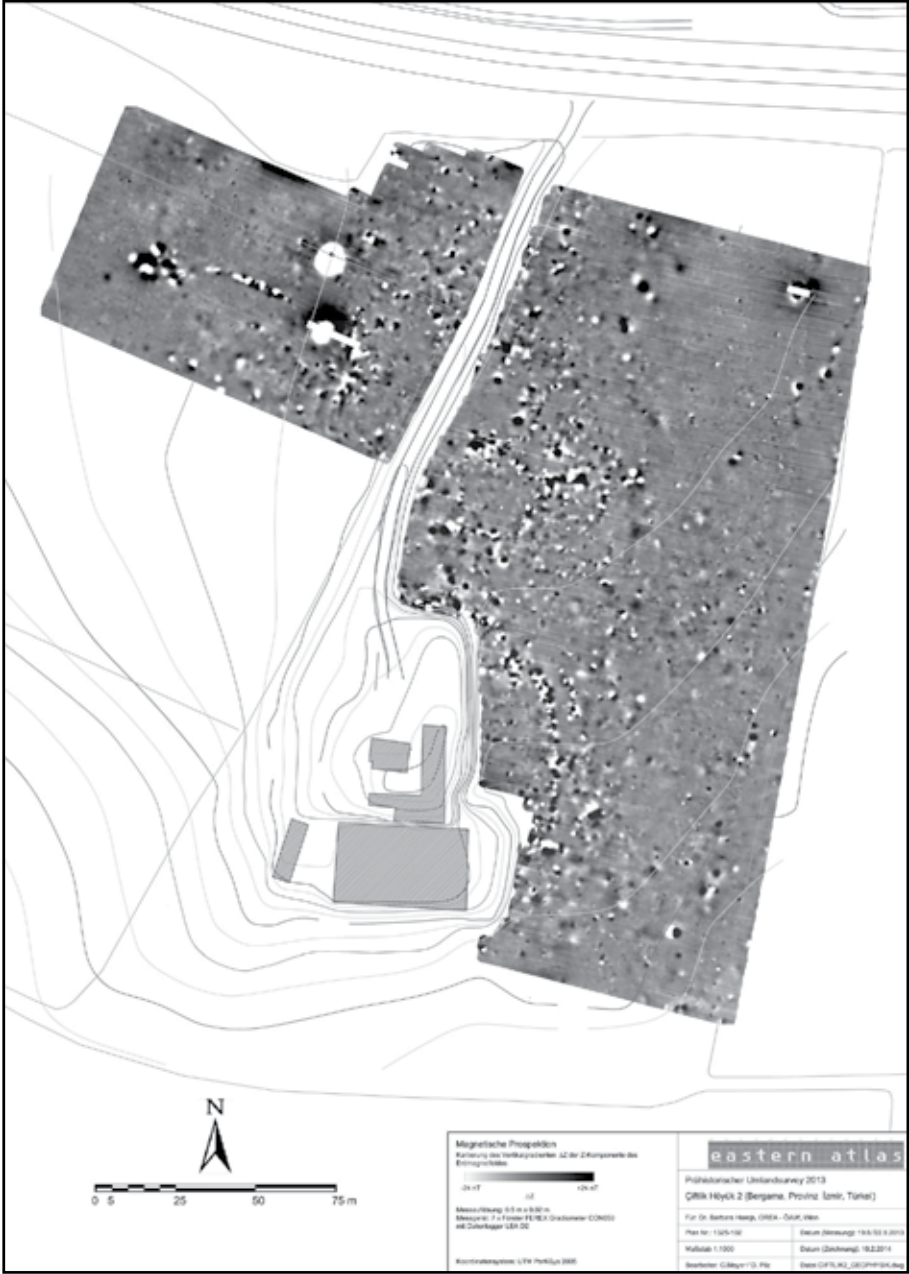
7 Bkz. son B. Horejs, şurada: Pirson 2012, 207 dn. 64.

Resim 1: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Plan, tüm prehistorik buluntu yerleri, hammadde kaynakları, Pergamon yakın çevresinde Kara Göl jeolojik arşivi.

Resim 2: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Çiftlik Höyük'ün korunagelmiş bölümününe batıdan bakış

Resim 3: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Çiftlik Höyük, jeomanyetik tarama.

Resim 4: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Bağlı Tepe litik topluluğu (GÜM 04)

Resim 5: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Anadolu gri keramik (DET00/OF/1/83; DET00/0B/1/4)

ANZAK (ARIBURNU) SAVAŞ ALANI ÜZERİNE TÜRKİYE, AVUSTURALYA VE YENİ ZELANDA’NIN ORTAK TARİHSEL VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMASI 2013

Mithat ATABAY*

Antonio SAGONA

Ian MCGIBBON

Richard E.REID

Reyhan KÖRPE

Charles Simon Hastings HARRINGTON

Muhammet ERAT

Jessie BIRKETT-REES

Sarah MITFORD

Michelle NEGUS CLEARY

Glifford Leslie OGEY

Gulillermo Andres NARSILIO FERRERO

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti ve Avustralya Başbakanlarının 2005 yılında üzerinde anlaştığı ve Yeni Zelanda Başbakanının da sonradan bu görüş birliğine katıldığı şekliyle, “Anzak (Arıburnu) Savaş Alanı Üzerine Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda’nın Ortak Tarihsel ve Arkeolojik Araştırması Projesi” ana amacı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı için var olan gelişme planları çerçevesinde kilit alanların korunması için belirgin bir temel geliştirmektir.

2009 yılı Ekim ayında Türk ve yabancı bilim adamları Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde bir araya gelerek “Anzak (Arıburnu) Savaş Alanı Üzerine Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda’nın Ortak Tarihsel ve Arkeolojik Araştırması Projesi” yapılması konusunda mutabakata varmış Kültür ve Turizm Bakanlığı

* Mithat ATABAY, Proje Başkanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE. e-mail: matabay@comu.edu.tr, tel: 0555 2498019.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 23.07.2010 tarihli izin yazısı ile çalışmanın Lozan Antlaşması'nın 129. Maddesinde belirlenen ekli 3 nolu haritada belirlenen sahada yapılması kararlaştırılmıştı. Gerekli prosedürlerin tamamlanmasından sonra 2010 yılında başlanan ve bu yıl dördüncüsü gerçekleştirilen çalışmalar 10-30 Eylül 2013 tarihleri arasında arazide gerçekleştirildi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisinin nezaretinde ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü kurum üyesinin de katılımıyla 2013 yılı çalışmaları gerçekleştirildi. Bu seneki araştırmalar; 25 Nisan - 12 Aralık 1915 tarihleri arasında cephenin en sıcak çatışmalarının yaşandığı kısımda sürdürüldü.

Tekçam (Lone Pine) bölgesinde, Ağustos ayında el değiştiren bölgede yoğun çalışmalar yapıldı. Bu alan Anzak siper sisteminin en görülür alanı olarak dikkat çekmiştir.

Bombasirtı (Quinn's Post), tarafların ön cephelerinin birbirine en yakın olduğu noktada mesafe yalnızca 27 metre olduğu tespit edilmiş ve yapılan araştırmada 6 sıra Malone Taraçaları ve en üstte de Deniz Manzarası Taraçalarının yerleri tespit edildi. Sahada Şevki Paşa haritasında yer alan pek çok siper, lağım çukuru, makineli tüfek yeri ve telekomünikasyon siperleri tespit edildi.

2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMA ÇALIŞMASI

Dördüncü ANZAK (Arıburnu) Savaş Alanı araştırması 10 Eylül - 30 Eylül 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarımız için gerekli izni veren Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, sahada araştırmayı sürdürebilmemiz için gerekli kolaylıkları sağlayan Türkiye Cumhuriyeti Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale Valiliği, Çanakkale Deniz Müzesi ve Avustralya Çanakkale Konsoloslugu'na teşekkür ederiz.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Katılımcı üç ülke de 2013 yılı çalışmasının konusunun 2012 yılında tamamlanmış olduğumuz İkinci Tepe çalışmasının devamı niteliğinde olması gerektiği konusunda hemfikir olmuştur. Burası 25 Nisan - 12 Aralık 1915 tarihleri arasında cephenin en sıcak çatışmalarının yaşandığı kısımdır. Ayrıca bu alan Anzak siper sisteminin en görülür ve en çok ziyaret edilen kısmını içermektedir.

Araştırmanın konusu aşağıdakileri içermektedir (Şekil: 1-6):

1. *Tekçam (Lone Pine) (13, 14 ve 17 Eylül)*

Başlangıçta dikkatimizi anıtın karşısına yöneltmiştik; Ağustos ayındaki tarruzda el değiştiren alana. Bu alanda siperler, çukurlar ve tüneller vardı. 17 Eylül'de Tekçam (Lone Pine)'ın batı tarafına ve Toprak Yol'a odaklandık. Bu alanda oldukça belirgin siperler ve birçok tünel girişi bulunmaktadır. Ayrıca bazı tarihi eserler olduğu da görülmüştür.

2. *Bomba Sırtı (Quinn's Post) (15 Eylül 2013)*

Yolun her iki tarafında siperler olduğu görülmüştür. Bu siperler çok zarar görmüş olmalarına rağmen hala farkedilir durumdadır. Tarafların ön cephelelerinin birbirine en yakın olduğu noktada mesafe yalnızca 27 metredir. İncelemelerimiz Quinn's Post Mezarlığı'nın arkasına kadar devam etti ve iki yıl önce başladığımız çalışma bu noktada sona ermiş oldu. Malone Taraçaları ve Deniz Manzarası Taraçası gibi birçok taraça bulundu. Vadinin dibinde ise Broadway olduğuna inandığımız bir nokta bulduk. Bazı kısımları çok aşınmış olmasına rağmen zemininde birçok tarihi eser görülmüştür. Topraktan alınan bir kesitten bazı tarihi eserlerin 1.5 metre derinlikte olduğu tespit edilmiştir.

3. *Keskin Nişancı Tepesi ve Bıçak Tepe (16 ve 17 Eylül)*

Bu iki tepenin çeşitli noktalarında siperler, tüneller, sığınaklar, gözetleme siperleri ve çukurlar bulunmaktadır. Biri hiç zarar görmemiş Maydotos tipi olmak üzere birçok el yapımı tuğla kalıntısı bulunmuş olduğu için burasının Bıçak Tepe'nin en ucundaki savaş alanı olduğunu tahmin ediyoruz. Tuğlaların yanı sıra, çok sayıda mühimmat ve üzerinde Shell Motor (SPIR...) IT kelimeleri hala okunabilen oldukça büyük bir teneke bulunmaktadır. İlgi çekici diğer bir bulgu da siperlerin birinin yan tarafında görülen taş bir yapıdır. Bu büyük ihtimalle siperler kazılırken inşaatı durdurulan bir geç dönem Osmanlı binasıdır.

4. *Bolton Tepesi (19, 20 ve 21 Eylül)*

Bu alan yabani otlarla ve dikenli çalılarla kaplıdır. Görüş çok net değildir ama alanda elde edilen bulgular sonucunda iyi korunmuş bazı tünellerin ve güneydoğudaki vadiyi tepeden gören noktalara kurulu makineli tüfek ve gözetleme siperi olduğu belli olan yapıların olduğu görülmüştür. 21 Eylül'de

yolu kapatan toprak katmanının altında bozulmamış durumda çok sayıda tuğla bulunmuştur. Bu tuğlaların Türk siperlerinin yol yüzünden zarar gören kısımlarına ait olduğu tahmin edilmektedir.

5. Yeni Zelanda 3 No.lu Karakolu (23 Eylül)

Burası kıyıya yakındır ve toprağı oldukça farklıdır. Buradaki toprak ziyaret ettiğimiz diğer bölgelere göre daha kumludur ve hem bu yüzden hem de çok korunaklı bir yerde olmadıkları için siperlerin çoğu aşınmıştır. En iyi durumda olan siper kuzeydedir. Patikanın yanındaki çalıların arasında saklanmış halde birçoğu alet olan metal nesneler bulundu. Bu nesnelerin yol inşaatı esnasında bulunup atıldığı tahmin edilmektedir. Projede şu ana kadar elde edilen en iyi bulgular arasında sayılmalıdırlar.

6. Süngü Bayırı (24, 25 Eylül)

Bu iki günün çoğu tarihi eserlerin kayıt edilmesiyle geçmiştir. Günün ilerleyen saatlerinde toprak eşyaları kaydetmeye başladık. Genel olarak edindiğimiz izlenim Türk siperlerinin ve diğer toprak yapıların Müttefik Devletler siperleri kadar iyi durumda olmadığıdır. Ayrıca, tepenin ucunun tüm yönlere açık olması bu durumda etkili olmuştur ve açık konumda olan siperler aşınmış durumdayken tepenin yan tarafında olan siperler daha iyi korunmuş durumdadır. Bu alanın uygun olduğu düşünülmektedir.

7. Yeşil Tarla ve Chatham Gözetleme Siperi (26 Eylül)

Çalışmalarımızı Shell Green Mezarlığı'nın arkasından başlatıp Bolton's Ridge'den Chatham Gözetleme Siperi'ne ve bunların ilerisindeki Türk siperlerine kadar devam ettirdik. Yol üzerinde 2. Dünya Savaşı'ndan kalma bir yeraltı sığınağı bulduk. Türk hattını tuğlalar ve tel örgüler vasıtasıyla tanımlayarak saha çalışmasını önemli ve uygun bir şekilde tamamlamış olduk.

METODOLOJİ

Bulguların Kaydedilmesi ve Konumlandırılması

Geçen yıl kullandığımız metodolojinin aynısını kullandık, fakat bazı hususların tekrar edilmesinde fayda var. Siperler, alanlar ve ilgili tarihi eserler gibi bulguların konumu Farksal Küresel Konum Belirleme Sistemi (Differential Global Positioning System / DGPS) teknolojisi kullanılarak belirlenmiştir.

Bu bulguların yatay konum belirleme doğruluğu bir metrenin altında olabilmektedir ve Savaş Alanı araştırmasında elde edilen bulguların çoğunluğu için en fazla 30 santimetrelik yanılma payı söz konusudur.

Savaş Alanı'nın karmaşık topoğrafyası düşünülürse, DGPS yöntemleri araştırma sorularını destekleyecek konum doğruluğunu sağlamıştır. Ekip sahayla ilgili konum bilgileri hakkında tam doğruluğu sağlamak için Trimble GeoXH marka, yüksek algı hassasiyetine sahip harici bir anteni olan, taşınabilir bir GPS alıcısı ve özellikle proje için tedarik edilen bir sabit baz istasyonu kullanmıştır. Bu baz istasyonu, Gelibolu Yarımadası Ulusal Tarih Parkı'nın tam ortasındaki tepede yer alan ve araştırma sahasına en fazla beş kilometre mesafede bir köy olan Kocadere'ye yerleştirilmiştir.

Araştırma sürecinin bir parçası olarak, hem Müttefik kuvvetlerinin hazırladığı haritalara hem de Tuğgeneral Mehmet Şevki Paşa'nın komutasında Türk Harita Müdürlüğü'nün 1916 yılında yaptığı Savaş Alanı araştırmasına başvurduk. Bu haritalar araştırma sürecini yönlendirmedi ama Savaş Alanı'ndaki kalıntıların 1915 yılındaki araziyle karşılaştırılması bakımından çok faydalı oldu.

Araştırma boyunca bölge ve tarihi bulgular hakkında çok sayıda tanım ve ölçüm yapıldı ve fotoğraf çekildi. Coğrafi Bilgi Edinme Sistemi'mizin modern ve tarihi belgeleri yeni saha çalışması sonucunda toplanan bilgileri bir araya getirmesi sonucu saha araştırması sonuçlarının incelenebileceği çok yönlü bir dijital kaynak ve ayrıca coğrafi konum tanımlamalı Anzak ve Osmanlı haritaları, tarihi görseller, modern haritalar ve uydu görüntüleri elde edilmiştir.

Sonuçlar

Saha çalışması sonucunda aşağıdaki arazi yapıları belgelenmiştir (Şekil: 7):

Siperler: Yaklaşık 5052 metrelik siper tespit edilmiştir. İncelenen alanların çoğu yoğun bir bitki tabakasının altında kalmıştır, bu yüzden kimi yerlerde siperlerin yerinin belirlenmesi zor olmuştur. Yine de elde ettiğimiz sonuçlar geçen yılın bulgularını, yani ANZAK ve Türk siperlerinin bugünkü ortalama derinliklerinin 50 ila 70 santimetre arasında olduğunu ve bunun da siperlerin içinde en az bir buçuk metre derinliğinde toprak, yaprak ve ağaç dalı birikmiş olduğu manasına geldiğini genel anlamda doğrular niteliktedir. Siperlerin dibinde biriken kalın toprak birikintisi yüzünden siper hattı boyunca birçok ağaç gelişmiştir.

Tüneller: Ayrıca 134 metrelik tünel kalıntısı ve on dokuz adet tünel girişi bulduk. İki çeşit tünel bulunmaktadır: Saldırı ve iletişim (savunma) amaçlı. Özellikle Holly Ridge'deki bulgular tünellerin müttefik ön cephe hatlarının ileri alınmasında nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Yeraltı sığınakları: Yeraltı sığınaklarının boyutu da büyük ölçüde farklılık göstermektedir ama çoğunluğu kabaca daire şeklindedir. Bulunan siperlerin yaklaşık yarısı 2 ila 2.6 metre çapında ve 30 ila 50 santimetre derinliktedir.

Taraçalar: Daha kapsamlı bir kayıt gerçekleştirmek üzere 2011 yılında bulunmuş olduğumuz, iyi korunmuş haldeki Malone Taraçaları'na geri döndük ve bu süreçte burasının altı taraçadan oluştuğunu gördük. Gerçekten de, Malone Taraçaları yedi katlıydı ve "Deniz Manzarası Taraçası) en üst kısmı oluşturmaktaydı.

Tarihi eserler: Arazi yapılarının yanı sıra 397 adet de tarihi eser bulunmuş, bunların 48 adedi kendi kategorilerinin iyi örnekleri olarak bölgeden alınmıştır (Şekil: 8). Bu eserler 30 Eylül Cuma günü Çanakkale Denizcilik Müzesi'ne teslim edilmiştir.. Alınan tarihi eserlerin fotoğraflı tam listesi rapora eklenmiştir.

Kaydedilen tarihi eserler şunlardan oluşmaktadır

- 114 adet metal eşya (34 adedi alınmıştır)
- 127 mühimmat parçası (14 adedi alınmıştır)
- 91 adet seramik parçası, aralarından en bilindik olanı SRD kavanozlarına ait olanlardır (9 adedi alınmıştır)
- 35 noktada kırılmış veya zarar görmemiş halde el yapımı tuğla bulunmuştur
- 32 farklı cam kalıntısı; bunlardan biri 96 kırık parçadan oluşan koyu yeşil bir cam şişedir (5 adedi alınmıştır)

Gelibolu Yer Radarı (GRP) Araştırması

G. Narsilio ve C.Ogleby tarafından hazırlanan özet ve seçilmiş ön sonuçlar

Giriş

Yer radarı (GPR) yerlatını görüntülemek için radar darbelerini kullanan bir jeofiziksel yöntemdir. Bu yöntem sayesinde nesneler, nesnelerin yapılmış olduğu malzemelerdeki değişimler, boşluklar ve çatlaklar tespit edilebilir. Yeraltındaki nesnelere zarar vermeyen ve nüfuz etmeyen bu teknikte elekt-

romanyetik dalgalar kullanılarak gömülü nesneler ya da farklı elektrik parametreleriyle (elektrik geçirgenliği) ayırt edilen materyaller gibi yeraltı oluşumlarından yansıyan sinyaller tespit edilir. GPR kaya, toprak, buz, tatlı su, asfalt ve beton gibi farklı ortamlarda kullanılabilir.

GPR iletici ve alıcı antenlerle ve bu iki aracı kontrol eden bir bilgisayarla kullanılır. İletici anten zemine yüksek frekansta (genellikle polarize) radyo dalgalarından oluşan kısa darbeler yollar. Dalga yeraltında gömülü bir nesneye ya da farklı elektrik geçirgenliğine sahip bir alana çarptığında, alıcı anten yansıyan geri dönüş sinyalindeki değişiklikleri kaydeder. Bu işlemde sismik yansımadakine benzeyen ilkeler geçerlidir, fakat burada mekanik enerjinin yerine elektromanyetik enerji kullanılır ve sınırlarda farklı mekanik empedanslar yerine farklı dielektrik sabitleri olan yansımalar oluşur. Yüzeye daha yakın ve daha detaylı yeraltı görüntülemesi (yüksek frekansta) ya da daha derin ve daha az ayrıntılı görüntüleme (düşük frekansta) için farklı frekanslardaki GPR antenleri kullanılabilir.

2013 GPR çalışması esnasında ekip hedef boyutun ve keşif derinliğinin gerektirdiği uzamsal çözünürlüğü en uygun seviyeye getirebilmek için 12.5 MHz ile 1000 MHz arasında çalışma bant genişliği olan bir pulse EKKO PRO GPR sistemi kullanmıştır. Eski siperlerin ve tünellerin derinde (yaklaşık 10 metrede) olduğu tahmin edilen Gelibolu alanlarında 100 MHz'lık iki anten kullanılmıştır. Bu frekans 2012 GPR deneme çalışmasında edinilen tecrübelerden yola çıkılarak belirlenmiştir.

METODOLOJİ

GPR araştırması genellikle iki tip grid üzerinde yapılmıştır: Sadece X ve X-Y gridleri üzerinde. Sadece X gridleri birbirine hemen hemen paralel uzanan enlemesine zemin kesitlerinden oluşur. X-Y gridlerinde de sadece X kesitlerine diklemesine uzanan kesitler içerir. Bu sayede sadece tek yönde yapılan GPR araştırmalarında gözden kaçabilecek yeraltı özelliklerinin görüntülenmesi mümkün olabilir.

GPR kesitlerinin yapılacağı yerler, konum belirleme konusunda yanlış payı çok az olan Gerçek Zamanlı Kinematik Küresel Konum Belirleme Sistemi (RTK-GPS) kullanılarak belirlenmiştir. Bir tanesi bilinen bir noktaya yerleştirilen ve GPS hata düzeltimlerini gezgin olarak kullanılan diğer birime bir radyo link vasıtasıyla gönderen iki adet GPS alıcısı kullanılmıştır. Bu yöntem

sayesinde santimetrelik hata paylarıyla konum bilgileri elde edilebilmekte, bu bilgiler de GPR ünitesinde kaydedilmektedir. İlgilenilen alanların Gerçek Zamanlı Kinematik kaydını yapabilmek için GPR vasıtasıyla incelenen alanlara yakın yerlerde farklı bz istasyonları kurulmuştur. Yeni baz istasyonunun koordinatları uluslararası CORS Ağı'nın yaptığı gözlemlerden yola çıkılarak belirlenmiş, küresel haritalama sistemi (WGS94) üzerinde doğru konumlar elde edilmiştir. Gerçek Zamanlı Kinematik sistem her 0.2 saniyede bir GPR aracının konumunun koordinatlarını vermiş, böylece GPR kesitlerinin ve gridlerinin konumu projenin Coğrafi Bilgi Sistemi'nde (GIS) görüntülenmesi sağlanmıştır. Doğrulama ve sağlama için ölçüm şeritleri de kullanılmıştır.

Kesitler üzerinde tek tek yorumlamalar ve analizler yapılabileceği gibi, arazi verilerinin bir araya getirilmesiyle gridin içinde kalan arazinin (dikey kesitler yerine) kuşbakışı temsilini sağlayan, farklı derinliklerde "zaman dilimleri" oluşturmak mümkündür. Kimi durumlarda bu veriler üç boyutlu görüntüleme için de kullanılabilir.

G. Narsilio ve C. Ogleby tarafından oluşturulan GPR JHAS ekibi, 2013 JHAS ekibinin geri kalanı tarafından belirlenen önemli alanlardaki ("İnceleme yapılan alanlar" başlıklı kısma bakınız) kesitlerden ve park yolundan alınan birçok kesitten gelen arazi verilerini toplamaya odaklanmıştır. X ve X-Y gridlerinin tercih edilmesindeki ana etmenler araştırma konusu alanların geometrisi, bölgenin yapısı, siperlerin/tünellerin tahmini yerleri ve zaman kısıtlılıkları olmuştur. Dolayısıyla yollar yalnızca X gridleriyle, mezarlıklar ve geniş alanlar ise X-Y gridlerinde incelenmiştir. Gün boyunca araziden elde edilen veriler ilk yorumlamalar için her gece ana kampta değerlendirilmiştir. Toplanan verilerin ayrıntılı analizi ve yorumlanması ise Avustralya'daki Melbourne Üniversitesi'nde yapılacaktır ve bu veriler burada diğer tarihi ve arkeolojik verilerle bir araya getirilecektir.

Kesitlerle ilgili çalışmaların yanı sıra adı geçen bölgelerde dört ayrı Ortak Orta Nokta (Common Mid-Point/ CMP) çalışması daha gerçekleştirilmiştir. CMP araştırması belirli bir bölgede zemindeki radar hızının çok daha iyi bir şekilde tahmin edilebilmesini ve dolayısıyla derinlik kesitleri oluşturmak üzere kullanılabilmesini sağlar. Yarımada'daki radar hızının 0.10 ila 0.15 m/ns (metre bölü nanosaniye) arası olması beklenmektedir. Bu, bölgedeki toprak tipi gözetilerek yapılmış kaba bir tahmindir.

İNCELEME YAPILAN ALANLAR

GPR çalışması 2. No.lu Karakol'da ve Quinn's Post'la Lone Pine (Şekil 00) arasındaki bazı alanlarda yapılmıştır. Bu iki alan arasındaki asfalt yol, kullanım ve yol güvenliği meseleleri yüzünden farklı bölümler halinde incelenmiştir. Bu bölümler 1, 2 ve 3 No.lu mntıkalar olarak gruplandırılmış ve alfabetik olarak isimlendirilmiştir:

1. *Quinn's Post ve Courtney&Steele's Post arasındaki yol*

- a. Asfalt yol a (uzunluğu 76.2 metre) (iki farklı teknik kullanılarak iki kere yapılmıştır: sabit hız ve elle durdurma) + bir CMP araştırması
- b. Asfalt yol b (uzunluğu 50.6 metre)
- c. Asfalt yol c (uzunluğu 24.4 ila 24.5 metre)
- d. Asfalt yol d (uzunluğu 27.6 metre)
- e. Asfalt yol e (uzunluğu 20.45 metre)
- f. Asfalt yol f (uzunluğu 36.45 metre)
- g. Asfalt yol g (uzunluğu 31.7 metre)
- h. Asfalt yol h (uzunluğu 55.5 metre)
- i. Asfalt yol i (uzunluğu 19.0 metre)
- j. Asfalt yol j (uzunluğu 43.5 metre)
- k. Asfalt yol k (uzunluğu 50.0 metre)
- l. Asfalt yol l (uzunluğu 56.6 metre)

2. *Courtney&Steele's Post ve Johnston's Jolly arasındaki yol*

- a. Asfalt yol a (uzunluğu 24.0 metre)
- b. Asfalt yol b (uzunluğu 25.1 metre)
- c. Asfalt yol c (uzunluğu 24.0 metre)
- d. Asfalt yol d (uzunluğu 14.5 metre)
- e. Asfalt yol e (uzunluğu 14.5 metre)
- f. Asfalt yol f (uzunluğu 28.5 metre)
- g. Asfalt yol g (uzunluğu 15.5 metre)
- h. Asfalt yol h (uzunluğu 16.9 metre)
- i. Asfalt yol i (uzunluğu 19.1 metre)
- j. Asfalt yol j (uzunluğu 33.4 metre)

- k. Asfalt yol k (uzunluğu 45.0 metre) + bir CMP araştırması
- 3. *Johnston's Jolly ve Lone Pine Mezarlığı arasındaki yol*
 - a. Asfalt yol a (uzunluğu 21 metre (Batı) ve 21.5 metre (Doğu) arasında)
 - b. Asfalt yol b (uzunluğu 61.0 metre)
 - c. Asfalt yol c (uzunluğu 24.0 metre)
 - d. Asfalt yol d (uzunluğu 24.6 metre)
 - e. Asfalt yol e (uzunluğu 35.0 metre)
- 4. *Quinn's Post Mezarlığı (20 metreye 50 metrelik gridler ve bir CMP araştırması)*
- 5. *Johnston's Jolly Mezarlığı (21 metreye 32 metrelik gridler ve bir CMP araştırması)*
- 6. *2 No.lu Karakol (65 metreye 26 metrelik gridler ve bir CMP araştırması)*
- 7. *Lone Pine'nin güneyi ve 57. Alay bölgeleri arasındaki yol boyunca tek bir kesin-tisiz kesit.*

Bazı Sonuçlar (Şekil: 9-15):

Farklı formatlardaki işlenmiş saha verilerinin bazıları aşağıda yer almaktadır. Avustralya'daki Melbourne Üniversitesi'nde, 2013 çalışması süresince incelenen tüm alanlarla ilgili ayrıntılı bir analiz çalışması yapılacaktır. GPR verileri oldukça kapsamlı ve zengindir; GPR araştırması sonucunda da, özellikle yolun altında, çok sayıda yer altı yapısı ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca bu yeraltı yapılarının asfalt yol boyunca çeşitli kısımlarda yoğunluk gösterdiği, diğer kısımlarda ise ya çok az yapı olduğu ya da hiç olmadığı tespit edilmiştir. Yeraltı yapılarının bu şekilde dağınık halde olması Çanakkale Savaşı esnasında toprak savaş yapılarının nerelerde daha fazla oluşturulduğunun belirlenmesine katkıda bulunacaktır. Mezarlıkların altındaki ve 2 No.lu Karakol civarındaki yeraltı yapıları asfalt yol altındakilere nazaran daha zor tespit edilmektedir. Bu durum yeraltı yapılarını dolduran farklı zemin koşulları yüzünden olabilir.

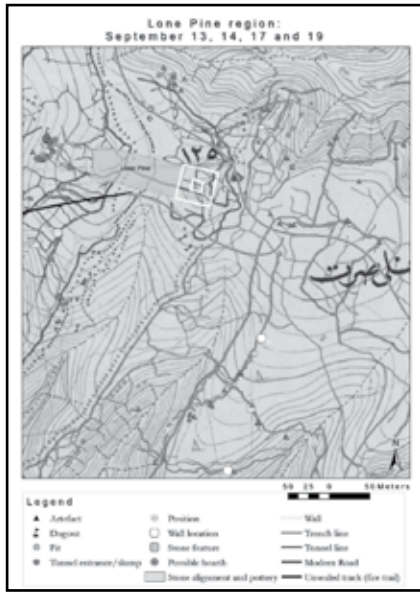
Şekil 9-10'da zaman dilimleri Lone Pine'dan Quinn's Post'a giden yolda GPR ile incelenen alanlarda daha ayrıntılı şekilde görülmektedir. Zaman dilimleri yüzeyin altındaki belirli derinlikler halinde gösterilen derinlik dilimleri olarak ele alınabilir. Bu zaman dilimleri havadan çekilmiş fotoğrafların

(Google Earth) üzerine yerleştirilmiştir. Şekilde “incelenen alanlar” başlıklı bir önceki bölümde listelenen farklı kesimlerin ve mezarlıkların birçoğu görülmektedir.

GPR incelemelerinin tipik bir örneği olarak, Şekil 11 ve Şekil 12’de Alan 1-a’nın ayrıntıları görülmektedir. Şekil (a)’da incelenen ve birbirine birer metre mesafede bulunan beş hattın (noktalı yerler yolun uzun aksına aşağı yukarı paralel konumdadır) ve GPR verilerinden yola çıkılarak oluşturulan kesitlerin (düz çizgiler) fotomontajıdır. Bu kesitler 0’dan 4’e kadar numaralandırılmıştır ve Şekil (b)’de de ardışık şekilde gösterilmektedir. GPR kesitlerinin yol yüzeyini kırmızı renkte gösterdiğini hatırlatmakta fayda vardır. Mesafeler yalnızca bilgilendirme amacıyla konulmuştur. Yeraltı yapıları farklı kesitlerde tekrar etmekte, bu da yolu aşağı yukarı dikey olarak takip eden çizgi halinde yapıların olduğunu göstermektedir. Bu anomalilerden bazıları tespit edilmiştir. Şekil 20’de bu bölgedeki 2 No.lu GPR kesidi ayrıntılı bir biçimde görülmektedir. Yol yüzeyinin altındaki oklar GPR tarafından tespit edilen ve bazılarında o bölgede tüneller veya siperler olduğu anlaşılan birtakım anomalileri işaret etmektedir. Şekilde derinlikler yalnızca bilgilendirici niteliktedir ve bölgedeki radar dalgası hızına göre değişiklik gösterebilir.

Şekil 13’de GPR sonuçlarının başka bir örneği görülmektedir. 3-a ve 3-b alanlarının zaman dilimleri gösterilmiştir. Noktalı kısımlar yolun altındaki muhtemel siperlerin ve tünellerin yerini göstermektedir

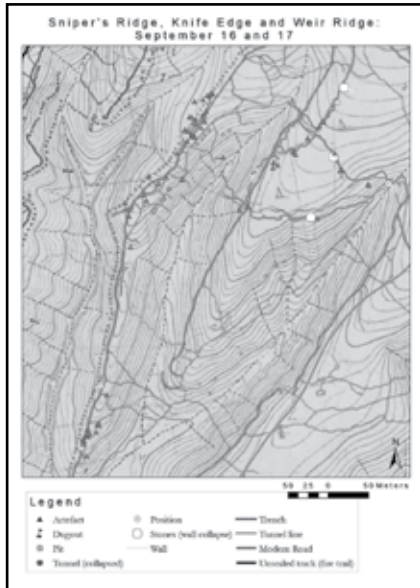
Şekil 14 ve Şekil 15’de kesintisiz kesit görünüşleri bulunmaktadır. Şekil 13 Lone Pine Mezarlığı ile Johnston Jolly Mezarlığı ve Courtney & Steele’s Post’un orta noktası arasındaki yola odaklanmaktadır. Bu kesit hattı topoğrafyaya (örneğin yükseklik farklarına) göre ayarlanmıştır. Yol yüzeyi mavi renkte gösterilmiştir, oklar ise GPR ile tespit edilen ve bazılarında o bölgede tüneller veya siperler olduğu anlaşılan birtakım anomalileri işaret etmektedir. Şekil (a)’da Johnstone Jolly’den Courtney & Steele’s Post’a giden asfalt yol altındaki zemini, Şekil (b)’de ise bu noktadan 57. Alay’dan alınan kesit görülmektedir. Bu görüntüler topoğrafya bakımından düzeltilmemiştir. Yatay ve dikey uzunlukların yaklaşık olarak bu ilk aşamada olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu şekillerden birçok yeraltı yapısı olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu görüntülerin siper ve/veya tünel olarak (veya yalnızca doğal jeolojik oluşumlar olarak) yorumlanması daha sonra JHAS ekibinin yardımıyla mümkün olabilecektir.

Şekil 1: Tekçam (Lone Pine) (13, 14 ve 17 Eylül).

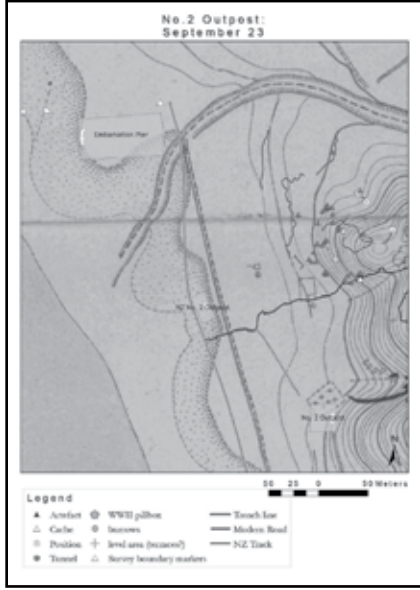
Şekil 2: Bomba Sırtı (Quinn's Post) (15 Eylül).

Şekil 3: Keskin Nişancı Tepesi ve Bıçak Tepe (Sniper's Ridge to Weir Ridge) (16 ve 17 Eylül).

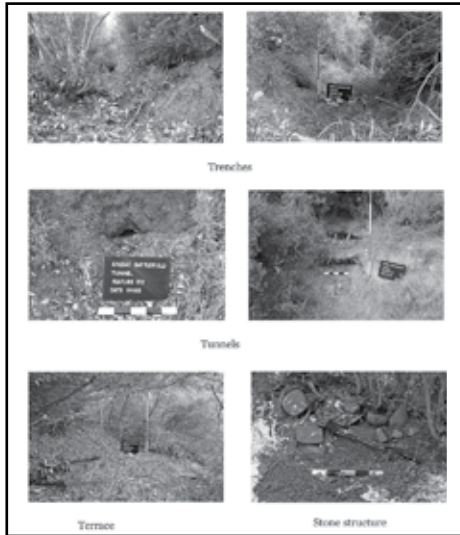
Şekil 4: Bolton Tepesi (Silt Spur and Holly Ridge) (19, 20, 21 Eylül).

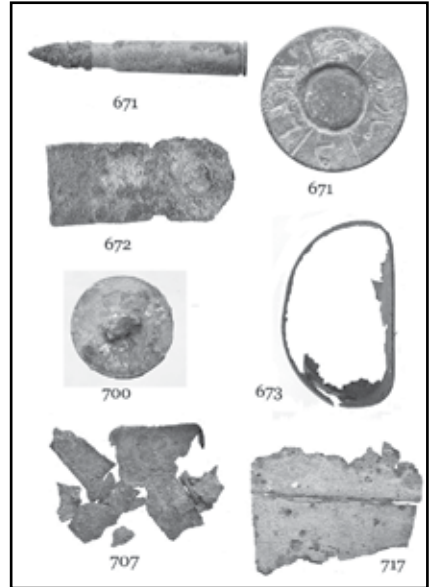
Şekil 5: Yeni Zelanda 3 No.lu Karakolu (23 No.2 Outpost) (23 Eylül).

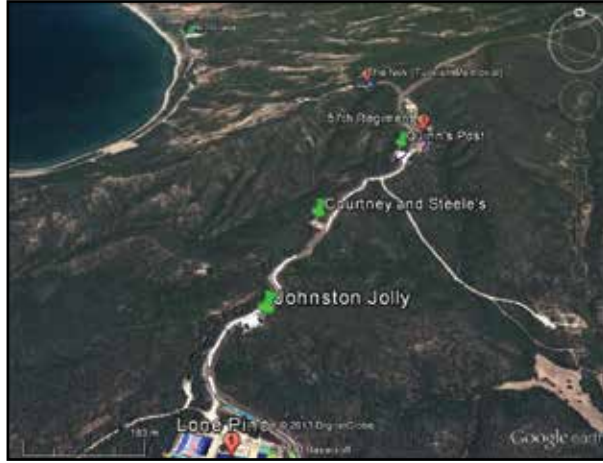
Şekil 6: Süngü Bayırı ve Chatham Gözetleme Siperi (Holly Ridge and Chatham's Post) (24, 25 ve 26 Eylül).

Şekil 7: Yüzey araştırma görüntüleri.

Şekil 8: Objeler.

Şekil 9: General overview of the GPR-surveyed areas during the 2013 field campaign.

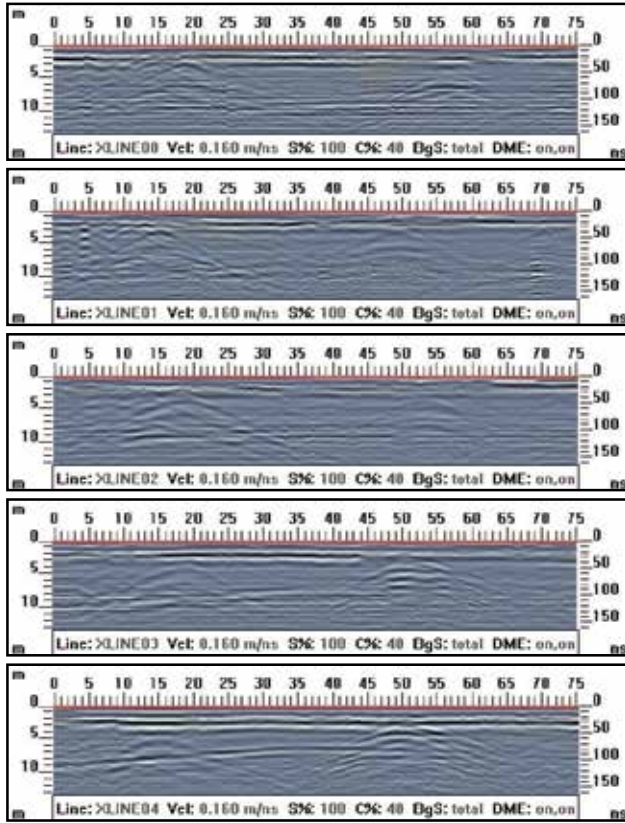

Şekil 10: Time slices in a more detailed overview of the GPR-surveyed areas along the road from Lone Pine to Quinn's Post. The time slices are superimposed to aerial pictures from Google Earth. (Note: North pointing upwards in all these figures).

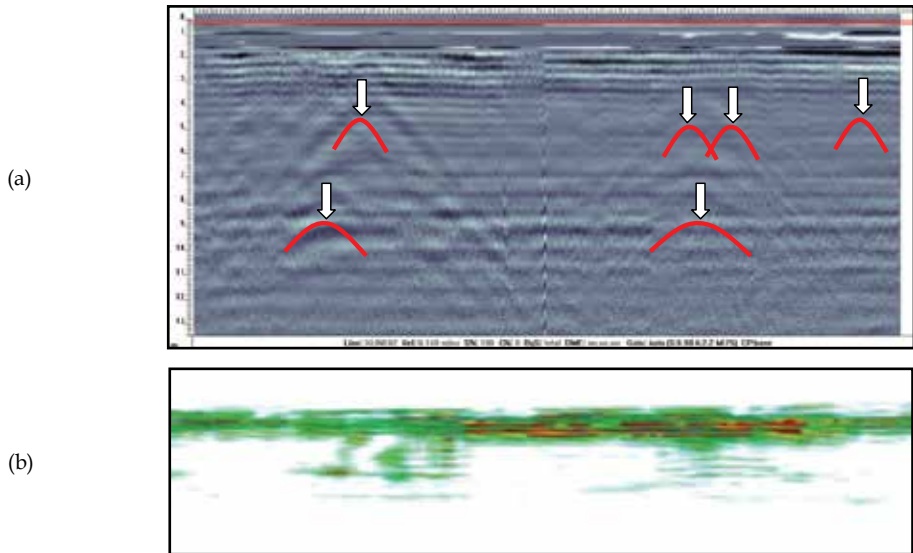
(a)

(b)

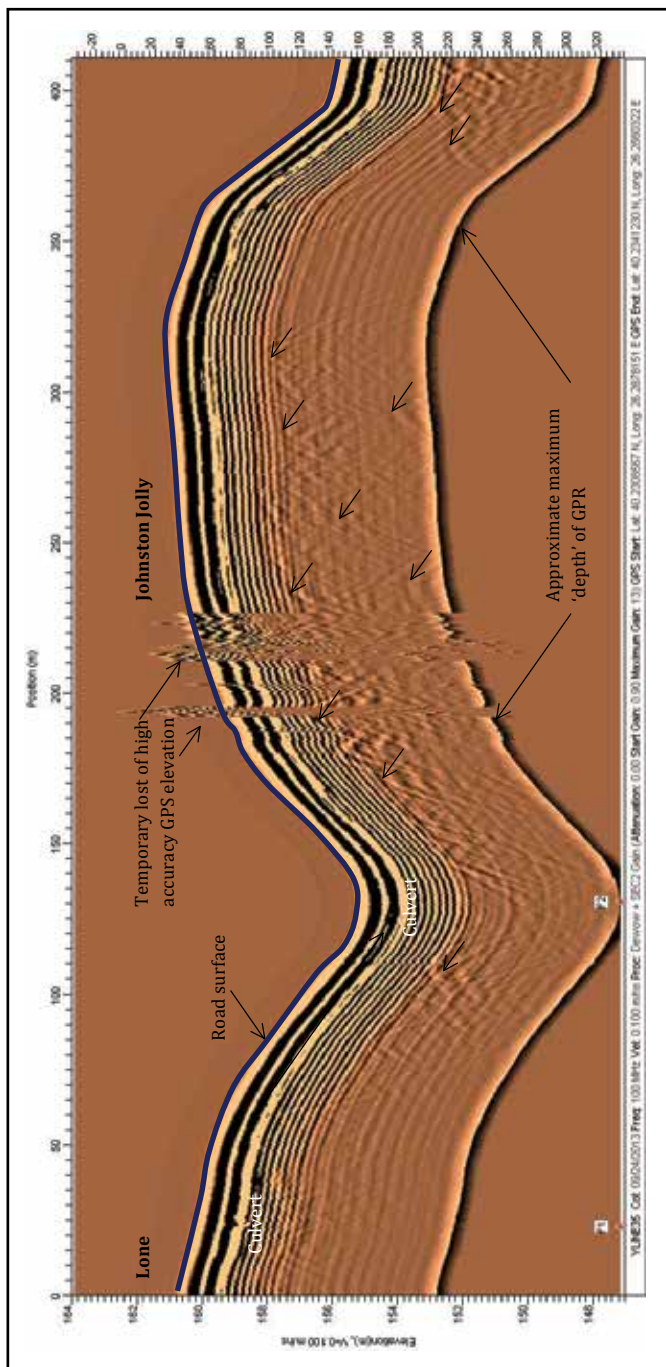
Şekil 11: GPR transects on the road in front of Quinn's Post: (a) The dashed lines along the axis of the road indicate the positioning of the GPR while conducting the survey, while the solids lines represent the transects or cross sections imaged under the road. (b) Five transects named 0 to 4. Distances are just indicative. Underground features repeat in the 1m apart transects. A couple of them are highlighted.

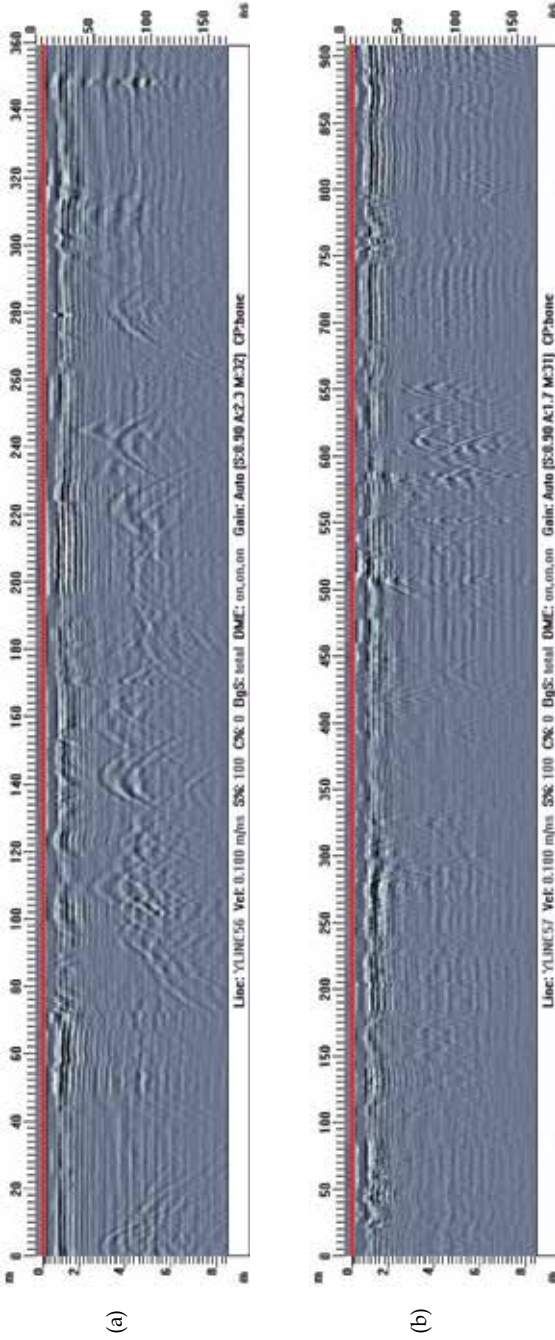
Şekil 12: Details of Site-a: (a) Enlarged GPR transect Number 02 (on the road in front of Quinn's Post) approximately 75m in length. The red line indicates the road surface. The arrows under the road surface point to multiple anomalies found with the GPR, some of which may indicate the presence of tunnels or trenches. Depths are only indicative and subject to change depending on site specific radar wave velocity. (b) Volumetric visualisation of the GPR data along the road in front of Quinn's Cemetery. Note the 2 deep anomalies.

Şekil 13: GPR time slices Southwest of Johnston Jolly local area showing initial interpretation of the GPR data (Sits 3-a and 3-b are shown, refer to Page 2). Dotted lines indicate possible position of trenches or tunnels.

Sekil 14: A continuous cross sectional view of the ground under the asphalt road that runs approximately between Lone Pine Cemetery and midpoint between Johnston Jolly's Cemetery and Courtney and Steele's Post. This cross section or transect line has been adjusted for topography (elevation). The arrows under the road surface, which is shown in blue, indicate some of the multiple anomalies found with the GPR, some of which may indicate the presence of tunnels or trenches.

Şekil 15: A continuous cross sectional view of the ground under the asphalt road that runs from Johnston Jolly towards Courtney and Steele's Post (a) and then from that previous last location and the 57th Regiment (b). These images are not corrected by elevation (as in the previous Figure). The horizontal and vertical lengths are approximate at this preliminary stage. The red line here represents the road surface. It is clear from these figures that there are a number of underground features. The interpretation of these as trenches and/or tunnels (or just natural geomaterials) will be done with assistance of the JHAS team later on.

ADIYAMAN İLİ PREHİSTORİK VE PROTOHİSTORİK ÇAĞ 2013 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Sabahattin EZER*
Kahraman YAĞIZ
F. Işıl DEMİRTAŞ
Muzaffer ÖZÇİRİŞ

Adıyaman İli Merkez İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen 2013 yılı yüzey araştırmaları, 10 - 25 Eylül 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Bölgedeki yoğun tarım faaliyetleri ve hasad mevsimi göz önünde bulundurularak çalışmalar eylül ayı içerisinde yapılmıştır.

1) ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Adıyaman'da yapılan ilk araştırmalar 1800'lü yılların sonlarına dayanmaktadır². Ancak bu dönemdeki araştırmalar, sistematik olmayan, daha çok gezginler veya o bölgede çeşitli görevler üstlenen bazı kişiler tarafından ger-

- * Yrd. Doç. Dr. Sabahattin EZER, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE.
F. Işıl DEMİRTAŞ (M.A.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, İstanbul/TÜRKİYE.
Muzaffer ÖZÇİRİŞ, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Adıyaman/TÜRKİYE.
- 1 2013 yılı çalışmaları, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Adıyaman Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'nin (Proje No. FEFBAP/2103-0004) maddi ve lojistik destekleri ile gerçekleşmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Adıyaman Müzesi uzmanlarından Arkeolog Mehmet Karaca iştirak etmiştir. Arazi ve masa başı çalışmaları, Yrd. Doç. Dr. Kahraman Yağız, Eskiçağ Tarihçisi Muzaffer Özçiriş, arkeolog desinatörler F. Işıl Demirtaş, Evren Açar, jeolog Kemal Zorlu, arkeoloji öğrencileri Burhan Göz, Nur Sucular ve Sabriye Ekinci tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada isimleri geçen kurum ve kişilere teşekkürlerimi sunarım.
 - 2 Bu bölüm aşağıda verilmiş olan kaynakçalardan derlenmiştir.
Özgüç, N. (2009) Samsat, TTK. Ankara. Özdoğan, M. (1977) *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul. Dörner, F.K. (1999) *Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları*, Çev. Ülkü, V., TTK, Ankara. Başgelen, N. (2003) *Nemrut Dağı Keşfi, Kazıları, Anıtları*. Ark. ve Sanat Yay. İstanbul. Özdoğan, M. (2002) "Aşağı Fırat Yüzey Araştırması" *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*. Belli, O. (Ed.) s.314-317

çekleştirilmiştir. Söz konusu bu çalışmaların tamamına yakını klasik dönem yerleşmeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. İlk dikkati çeken ve hakkında bazı raporların tutulduğu yer Nemrut Dağı olmuştur³.

Adıyaman'ın en önemli arkeolojik merkezlerinden biri olan Samsat Höyük'te ilk araştırmalar 1964 yılında Theresa Goell tarafından yapılmıştır⁴.

Adıyaman'ın protohistorik dönemine ilişkin en kapsamlı çalışmalar ise, 1975 yılında başlatılan Aşağı Fırat Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu proje çerçevesinde Adıyaman, Malatya, Elazığ ve Şanlıurfa İl sınırları içerisinde 210 adet yerleşim saptanmıştır. Bu yerleşmelerden yaklaşık 90 tanesi Adıyaman İl sınırları içerisinde bulunmaktadır. Yapılan yüzey araştırmalarında bu yerleşimlerin tamamından malzeme toplanmış ve söz konusu malzeme ve yerleşimler bilim dünyasına tanıtılmıştır⁵. Bu çalışmaların sonucunda, Adıyaman'ın doğu kesiminde Paleolitik Çağ'dan başlayarak Yakın Çağ'a kadar yerleşimlere sahne olduğu anlaşılmıştır.

Adıyaman İli'nin prehistorik ve protohistorik dönemlerine ilişkin bilgiler sunan ve kazıları yapılmış olan 5 yerleşmeden 4 tanesi Aşağı Fırat Projesi, 1 tanesi ise müze kurtarma kazısı kapsamında araştırılmıştır. Aşağı Fırat Projesi kapsamında Samsat / Nimet Özgüç⁶, Tille Höyük / David French v.d.⁷, Gritille / Richard Ellis⁸, Hayaz Höyük / Jacob Rodenberg⁹ tarafından, müze kurtarma kazıları çerçevesinde ise; Levzin Höyük / Emin Yener¹⁰ tarafından kazılmıştır. Aşağı Fırat Projesinden sonra yapılan en kapsamlı yüzey araştırması Tille Höyük kazı ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir¹¹.

2) YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Adıyaman Merkez İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen araştırmalar sonunda 10 adet tescilli, 2 adet tespiti yapılmış, 2 adet yeni olmak üzere, toplam 14 adet höyük araştırılmıştır (Harita: 1).

3 Nemrut Dağı'nın keşif hikayesi hakkında ayrıntılar için bkz. Dörner 1999: 1-29.

4 Goell 1974.

5 Özdoğan 1977.

6 Özgüç 2009.

7 Blaylock 2009, Moore 1993, Summers 1993.

8 Ellis 1984, 1985, 1986.

9 Rodenberg 1982, 1985, Thissen 1985.

10 Yener 1993, 1994.

11 Blaylock v.d. 1990.

2.1) Büyük Turuş Höyük (37° 30' 16'' K - 38° 13' 46'' D)

Eski Turuş, günümüzde ise Kuyulu olarak isimlendirilmiş olan Köyün güneydoğu bitişiğinde yer alır. Merkez İlçe sınırları içerisinde yer alan en büyük höyüklerden bir tanesidir (Resim: 1). Doğal bir kayalık üzerine konuşlandırılmış olan yerleşim doğu ve güneye doğru eğim yaparak devam etmektedir. Güneydoğu'da ise yerleşmenin bir teras oluşturduğu gözlemlenmiştir. Höyüğün kuzey tarafında anakayaya bitişmiş durumda köy evleri bulunmaktadır. Söz konusu köy yerleşiminin oluşturduğu kesit, anakayanın yükselişinin kuzeyde 30-40 metrenin üzerine çıktığını göstermektedir. Höyüğün kuzey yamacında 1x1.5 metre çapında ve yaklaşık 3-4 metre derinliğinde bir defineci çukuru tespit edilmiştir. Söz konusu çukurun daha çok anakayaya zarar verdiği görülmüştür. Benzer şekilde höyüğün tepe kısmında da küçük defineci çukurları yer almaktadır. Höyüğün doğu yamacında ise, ev yapımı dolayısı ile oluşan kesitte kültür dolgusu net bir şekilde görülmektedir. Söz konusu kesitte bazı duvar kalıntıları ve yangın tabakası izine rastlanmıştır.

Höyüğün yüzeyinde tespit edilen seramik parçaları, Bizans, M.Ö. 1., 2. ve 3. bine ait örnekler göstermektedir. Höyüğün güney tarafında daha yoğun seramik ile karşılaşmıştır (Resim: 2).

2.2) Küçük Turuş Höyük (37° 29' 41'' K - 38° 13' 06'' D)

Kuyulu Köyü'nün batısında, Turuş Kaya mezarlarına giden yolun batı kenarında yer alır. Büyük Turuş Höyüğü'ne yaklaşık 2 km. mesafede yer almaktadır. Roma Dönemi Turuş nekropol alanına ise yaklaşık 1 km. mesafede bulunmaktadır. Düzlük bir alanda oldukça yayvan bir höyüktür. Söz konusu höyüğün üzerinde makinalı tarım yapılmaktadır. Höyüğün yüksekliği yaklaşık 10 metredir.

Höyüğün özellikle güney yamacında dikkat çekecek derecede bol miktarda çakmaktaşı sleks, çekirdek ve yongalar bulunmaktadır. Yüzeyde gözlenen seramiğin büyük bir kısmı M.Ö. 4. bin ve daha erken dönemlere işaret etmektedir (Resim: 3).

2.3) Karahöyük (Güzelyurt) (37° 42' 27'' K - 38° 14' 18'' D)

Şehir merkezinin batı tarafında, merkeze yaklaşık 15 km. mesafede, Güzel-

yurt Köyü sınırları içerisinde yer alır¹². Konisi yüksek, orta çaplı büyüklükte bir höyüktür.

Höyüğün batı eteklerine yerleşilmiş bir kaç modern ev bulunmaktadır. Höyük üzerinde fıstık, incir ve üzüm yetiştirilmektedir. Höyüğün genelini kaplayan yoğun ot örtüsü yüzeyin incelenmesini zorlaştırmaktadır. Oldukça dik bir yamaca sahiptir. Tepe kısmında yüksek gerilim hattı bulunmaktadır. Çok sayıda tilki yuvasının oluşturmuş olduğu tahribat bazı seramiklerin gözlemlenmesini kolaylaştırmıştır.

M.Ö. 4. bine ait boyalı seramik örneklerinin yanında M.Ö. 2. ve 3. bine ait seramik örnekleride gözlemlenmiştir.

2.4) Yassı Höyük (37° 41' 41'' K - 38° 13' 36'' D)

Karahöyük'ün (Güzelyurt) kuzeyinde ve yaklaşık 5 km. mesafede yer alır. Yassıhöyük Köyü'nün bitişiğindedir. Orta ölçekli yayvan sayılabilecek bir höyüktür.

Üzerinde tarım yapılmakta ve etrafı tel örgülerle çevrilmiştir. Höyüğün batı ve kuzeybatı tarafında toprak alımı nedeniyle tahribat oluşmuştur. Oluşan tahribatın oluşturduğu yaklaşık 2.5 - 3 metre yüksekliğindeki kesitte kültür dolgusu net bir şekilde görülmektedir.

Höyüğün yüzeyinde yoğun miktarda M.Ö. 4. bine ait boyalı seramik gözlemlendi. Bunun dışında M.Ö. 3. bine ait seramik örnekleri ve çok az geç döneme ait parça görüldü. (Resim: 4).

2.5) Karahöyük (37° 43' 36'' K - 38° 34' 17'' D)

Şehir merkezinin yaklaşık 25 km. güneydoğusunda, Karahöyük Köyü sınırları içerisinde yer alır. Yaklaşık 30-40 metre yüksekliğinde dik bir koniye sahiptir. Tespiti müze tarafından yapılmış, henüz tescili tamamlanmamış bir höyüktür. Höyüğün tepesinde fıstık ağaçları, yamacında ise bağ bulunmaktadır.

Höyüğün güneyinden alınan toprak ciddi bir tahribat yaratmıştır. Yaklaşık 5'er metre genişlikte ve 5'er metre yüksekliğinde oluşan iki ayrı kesitte, kültür

12 Adıyaman müzesi kayıtlarında Karahöyük olarak geçen höyük, Güzelyurt Köyü yakınlarında yer almaktadır. Karahöyük Köyü'nde ise, aynı isimle anılan, tespiti yapılmış ancak tescili henüz yapılmamış olan bir başka höyük bulunmaktadır. Bundan dolayı burada konusu geçen höyük bundan sonraki yayınlarda Güzelyurt Höyük olarak isimlendirilecektir.

dolgusu çok net bir biçimde görülmektedir. Söz konusu kesitte taş temelli ve 2 metre yüksekliğe kadar korunmuş kerpiç duvar kalıntısına bulunmaktadır (Resim: 5). Duvarın beyaz renkte sıvalı olduğu anlaşılmıştır. Kızıl renkli kerpiçler şiddetli bir yangın tabakasına işaret etmektedir. Her iki kesitte görülen tabakalaşma en az üç farklı mimari tabakanın varlığını göstermektedir. Kesitten akan toprak dolgu içerisinde çok sayıda seramik parçasına rastlandı.

Ele geçen seramik örnekleri M.Ö. 2 (yivli dudaklı profil parçalar) ve 3. bine işaret etmektedir. Höyüğün kuzeybatı yamacında ise, çok sayıda ince kenarlı, çark yapımı M.Ö. 3. bine ait ve *caliciform* olarak nitelendirilen seramik parçaları gözlemlendi (Resim: 6). Aynı alanda görülen bazı boyalı parçalar ise M.Ö. 4. bine ait olmalıdır. Yamaçtaki akıntı dolgu toprağı içerisinde çok küçük parçalar halinde, bir kaç parça insan iskeletine ait kemik görüldü. Söz konusu kemikler, doğal tahribat nedeniyle yamaçtan akan bir mezara ait olmalıdır.

2.6) Boz Höyük (37° 38' 06'' K - 38° 17' 04'' D)

Boz Höyük Köyü'nün kuşuçu mu yaklaşık 3 km. kuzeyinde yer alır. Küçük ölçekte, dik bir koniye sahiptir. Yüzeyinde çok yoğun ot bulunmaktadır.

Höyüğün bir çok yerinde tilki yuvalarına rastlanmıştır. Özellikle tilkilerin çıkartmış olduğu topraktan M.Ö. 2. ve 3. bine ait seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim: 7). Höyüğün batı ve kuzeybatı kenarının sulak olduğu ve bir meranın oluştuğı gözlemlenmiştir. Höyüğün güneyinde ise TPAO'nun bir tesisi bulunmaktadır.

2.7) Külaf Höyük (37° 37' 29'' K - 38° 06' 05'' D)

Külaf Höyük Köyü'nün yakalaşık 3 km. batısında, Göksu Çayı'nın doğu kenarında ve hakim bir noktada yer alır (Resim: 8). Kuzey taraftan, oldukça dik doğal bir kayanın üzerine oturmuştur.

Höyüğün yüzeyi, irili ufaklı çok yoğun çakıl ve taşlarla kaplıdır. Güney tarafta kültür dolgusu daha belirgindir. Kültür dolgusu oldukça zayıftır. Höyüğün kuzey ve batı taraflarında geç döneme ait sur parçaları görülmektedir. Höyüğün Göksu'ya bakan tarafında ve tepe kısmında kaçak kazı çukurları mevcuttur. Bazı çukurların kültür dolgusuna değil anakayaya zarar verdiği anlaşılmıştır.

Gözlenen seramiklerin büyük bir kısmı M.Ö. 1. bin ve sonrasına aittir. Yüzeyle saptanan *Terra-Sigilata* bir parça Roma Döneminde buranın yerleşildiğini göstermektedir. Ayrıca, höyüğün batı eteklerinde görülen bir kaç sütun parçası, benzer şekilde Roma dönemi ile ilişkilendirilmelidir.

Söz konusu höyükte tespit edilen geç döneme ait veriler buranın bir karakol yerleşmesi olabileceğine işaret etmektedir.

2.8) Fırlaz Höyük (37° 34' 40" K - 38° 07' 55" D)

Fırlaz Köyü'nün yaklaşık 500 metre kuzeyinde yer alır. Külaf Höyük'te olduğu gibi, doğal bir kayalık üzerine oturmuş ve Göksu vadisinden biraz uzakta, fakat vadiye hakim bir noktadadır. Höyüğün güney ve doğu yamacında kültür dolgusu belirgin olsa da, höyüğün gerçek konisi tespit edilemedi.

Geç dönem seramik parçalarının yanında M.Ö. 2. ve 3. bine ait seramik parçaları gözlemlendi (Resim: 9). Höyüğün güneyinden alınan toprak nedeniyle 4-5 genişliğinde ve 2-3 yüksekliğinde bir kesit oluşmuştur. Söz konusu kesitte, siyah küllü bir tabaka tespit edilmiştir.

2.9) Battal Höyük (37° 37' 37" K - 38° 11' 11" D)

Battal Höyük Köyü'nde, köyün kuzey tarafında bulunur (Resim: 10). Fırlaz ve Külaf Höyük'te olduğu gibi, yüzeyde benzer dolgu özellikleri, yani iri çakıllı veya küçük boy dere taşı dolgusu yoğun olarak görülmektedir. Höyüğün tepe kısmı düzleştirilmiştir ve buğday hasadının yapıldığı anlaşılmıştır.

Tepe kısmında yok denecek kadar az seramik parçaya rastlanmıştır. Höyüğün yüksek bir anakayaya oturduğu görülmektedir. Söz konusu anatoprak dolgusunun özelliği batı tarafta oluşan kesitte rahatlıkla görülmektedir. Höyüğün gerçek kültür dolgusunun kalınlığı saptanamadı.

Seramik parçaların, höyüğün güney yamacında yoğunluk göstermektedir. Ağırlıklı olarak geç dönemlere ait seramik parçalarının yanında M.Ö. 2. ve 3. bine ait seramiklerde gözlemlendi.

2.10) Gre Malemez (37° 40' 26" K - 38° 11' 11" D):

İlk kez araştırma ekibi tarafından tespit edilen höyük, Kızılcahöyük Köyü'nün yaklaşık 8 km. güneyinde, Kızılcahöyük çayı ile Çakal çayının ke-

siştiği noktaya hakim bir noktada bulunmaktadır. Doğal yükseltilerin olduğu bir araziden ulaşılan höyük, küçük ölçekli ve fark edilmesi zordur. Yer yer kaçak kazı tahribatına uğramıştır.

Tepe kısmında oluşan 4 metre çapında ve 2 metre derinliğinde bir kaçak kazı çukurunda ele geçen bazı seramik parçaları geç dönemlere işaret etmektedir. Höyüğün yamaç kısmında ise M.Ö. 2. bine ait seramik parçaları bulundu (Resim: 11).

Köylüler tarafından Kızılcahöyük olarak bilinen yerin ise, küçük boyutlu bir tümülüs olduğu anlaşılmıştır.

2.11) Karapınar Höyük (37° 45' 31'' K - 38° 13' 23'' D)

Şehir merkezine 3 km. mesafede, Eğriçay Vadisi'nin doğu kenarında yer alır. Höyüğün doğu yamacında modern evler bulunmaktadır. Oldukça yoğun tarım faaliyetinin yürütüldüğü höyükte aynı zamanda günümüze ait bir adet mezar bulunmaktadır. Özellikle yamaç kısımlarında yapılan tarım yüzünden, yüzeyde çok sayıda seramik parçaları görülmektedir.

Höyük yüzeyinde tespit edilen seramikler M.Ö. 1. binden başlayarak, yoğun olarak ise M.Ö. 4. ve 3. bine ait örnekler sunmaktadır (Resim 12). Tespit edilen Karaz türü seramikler, Doğu Anadolu Bölgesi ile olan ilişkilere ışık tutmaktadır.

2.12) Palaş Höyük (37° 26' 42'' K - 38° 11' 28'' D)

İlk kez araştırma ekibi tarafından tespit edilen höyük, Ağcin - Gümüşkaya (Palaş) karayolunun orta kısmına yakın yerde, karayolunun 3 km. doğusunda yer alır. Höyük Fırat Vadisi'nin batı kıyısında, oldukça sarp bir kayalık zeminin üzerine kurulmuştur. Küçük ölçekte ve yayvan bir höyüktür.

İki adet kaçak kazı çukurunun sonradan taşlarla doldurulduğu anlaşılmıştır. Höyükteki ilk gözlemlere göre, M.Ö. 1. ve 2. bine ait seramik tespit edilmiştir (Resim 13). Yüzeyde tespit edilen saman katkılı, kaba ve el yapımı bazı seramik parçalar ise daha erken dönemlere de işaret etmektedir. Benzer şekilde çok sayıda ele geçen çakmaktaşı aletler de prehistorik çağ yerleşimine işaret etmektedir (Resim 13).

2.13) Adıyaman Höyük (37° 45' 33'' K - 38° 16' 32'' D)

Şehir merkezinin ortasında oldukça yüksek bir koniye sahiptir. Uzun yıllardır tepe kısmı park olarak kullanılmaktadır. Belediye tarafından yapılan çimlendirme çevre düzenlemesi faaliyetleri nedeniyle gerçek kültür dolgusu saptanamamıştır.

2.14) Hüsnümansur (37° 41' 33'' K - 38° 20' 51'' D)

Atatürk Baraj Gölü'nün yarım ada yaptığı ve yolun bittiği bir noktada, Hısnı Mansur Köyü'nün bitişiğinde yer alır. Oldukça dik ve yer yer kayalıkların olduğu doğal bir yükselti üzerine kurulmuştur. Tepe kısmında bir yerleşim yeri ve buna bağlı olarak zayıfta olsa bir kültür dolgusu ile karşılaşmıştır. Tepenin tamamında zeytin ağaçları bulunmaktadır. Söz konusu yerleşmenin veya tepenin, köye doğru eğim yaparak devam ettiği anlaşılmaktadır. Baraj gölüne ve doğuya bakan kısımları ise diktir.

3) SONUÇ

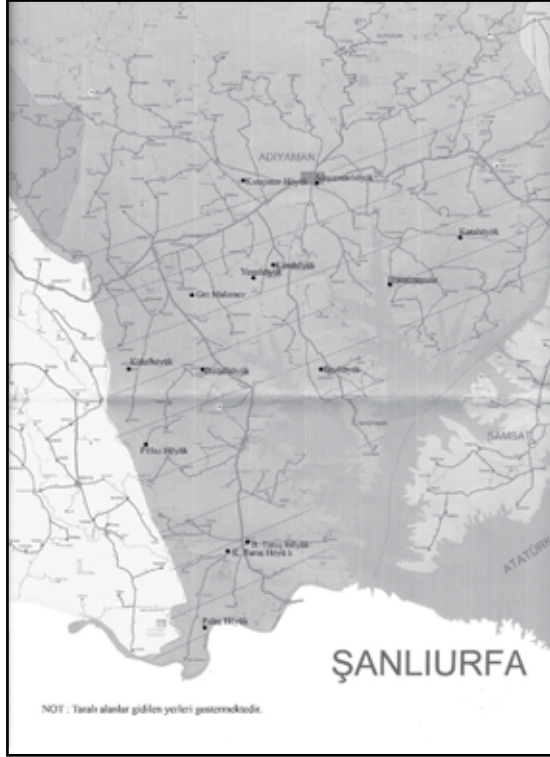
İncelenen seramik parçalarına göre, Adıyaman Merkez İlçe sınırları içerisinde zengin bir prehistorik ve protohistorik çağ yerleşimlerinin olduğu saptanmıştır. Adıyaman'ın Paleolitik Çağlardan itibaren, kesintisiz olarak yerleşimlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edilen bazı seramikler, özellikle Kuzey Suriye kültür bölgesi ile olan bağlantıya ışık tutmaktadır. Kuzey Suriye, Gaziantep ve Fırat Vadisi için çok karakteristik olan ve M.Ö. 3. binin sonlarına tarihlendirilen, *cyme-recta* olarak bilinen, yeşilimsi bej hamurlu, çark yapımı kap parçalarına rastlanılmıştır. Aynı şekilde Orta Tunç Çağı II'ye tarihlendirilen, yivli dudaklı veya ağızlı kap parçaları da gözlemlenmiştir. Boyalı bazı seramik örnekleri, Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'ye özgü özellikler göstermektedir. Karaz seramiği olarak bilinen İlk Tunç Çağı'na ait bazı seramik örnekleri ise, Doğu Anadolu ve Kafkas Bölgesi ile olan muhtemel ilişkilere ışık tutmaktadır (Resim: 14).

Berekli Hilal olarak tanımlanan coğrafyanın kuzey sınırının bir bölümünü oluşturan Adıyaman'ın, avcı toplayıcı topluluklardan yerleşik hayata geçiş ve sonraki aşamalarının kesintisiz olarak izlendiği bir bölge olarak önem taşımaktadır.

Adıyaman'ın tarih öncesi dönemlerden itibaren önemli bir geçiş bölgesi ve kavşak noktasında bulunduğu, bundan dolayı çevre bölgelerle sürekli etkileşim halinde olduğu savı güçlenmiştir.

KAYNAKÇA

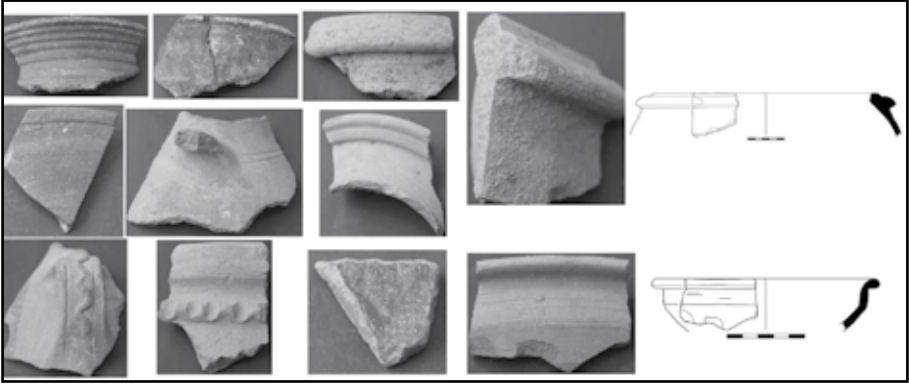
- BAŞGELEN N. (2003). *Nemrut Dağı Keşfi, Kazıları, Anıtları*. Arkeoloji ve Sanat, İstanbul.
- BLAYLOCK S. (2009). *Tille Höyük 3.1*. Hertford.
- BLAYLOCK, S.R. - French, D.H. - Summers, G.D. (1990). The Adıyaman Survey: An Interim Report. *Anatolian Studies*, Vol. 40, 81-135.
- DÖRNER F. K. (1999). *Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları*. (Çev. Ülkü V.), TTK, Ankara.
- ELLIS R. S. (1984). The Gritille Project. V. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 117-122
- ELLIS R. S. (1985). The 1983 Season At Gritille. VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 65-70.
- ELLIS R. S. (1986). Gritille 1984. VII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 261-270
- GOELL, T. (1974). Samosata Archaeological Excavations, Turkey, 1967. *National Geographic Society Research Reports, 1969 Projects*, 83-109.
- MOORE J. (1993). *Tille Höyük 1*. Oxford.
- ÖZDOĞAN, M. (1977). *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul.
- ÖZDOĞAN, M. (2002). Aşağı Fırat Yüzey Araştırması. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*. Belli, O. (Ed.), 314-317.
- ÖZGÜÇ, N. (2009). *Samsat*, TTK, Ankara
- ROODENBERG J. J. (1982). Hayaz Höyük Kazısının İlk Sonuçları. III. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 93-94.
- ROODENBERG J. J. (1985). 1983 Yılı Hayaz Höyük ve Cıvarı (Kumartepe) Kazıları VI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1-4.
- SUMMERS G. D. (1993) *Tille Höyük 4*. Ankara.
- THISEN L. C. (1985). The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Pottery from Hayaz Höyük. *Anatolica XII*, 75-130.
- YENER E. (1993). Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1991. III. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 351-364.
- YENER E. (1994). Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1992. IV. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 285-296.

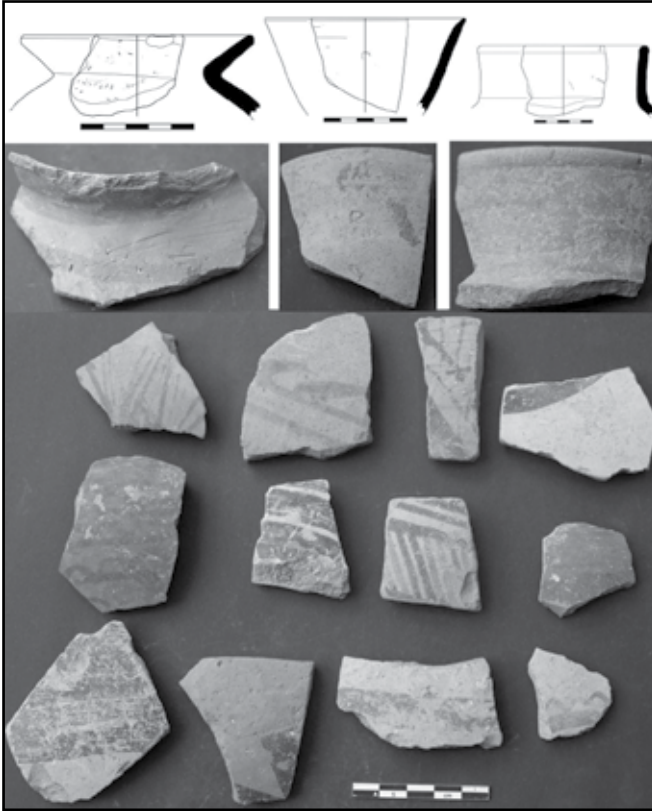
Harita 1: Adıyaman Merkez İlçe sınırları içerisinde incelenen merkezler.

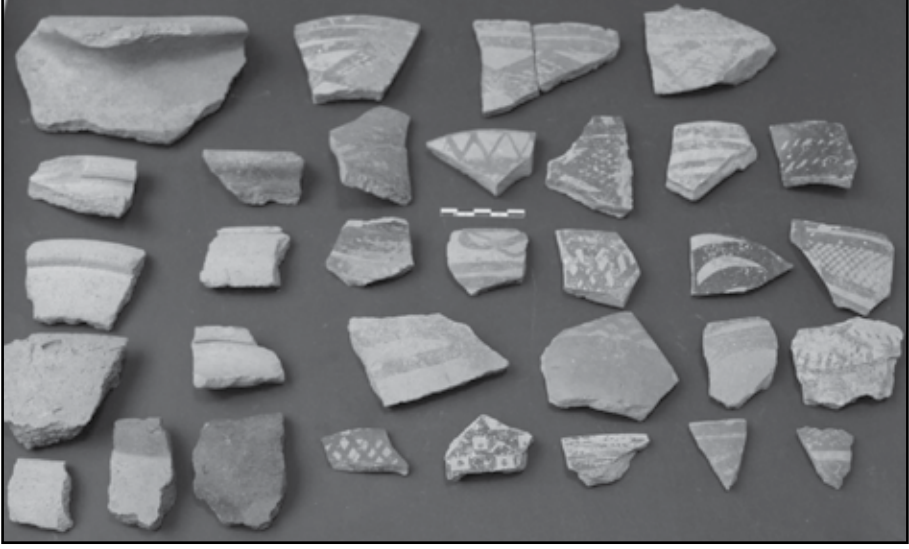
Resim 1: Büyük Turuş Höyük, kuzeybatıdan görünüm.

Resim 2: Büyük Turuş Höyük, Bizans, M.Ö. 2. ve 1. bine ait seramik örnekleri.

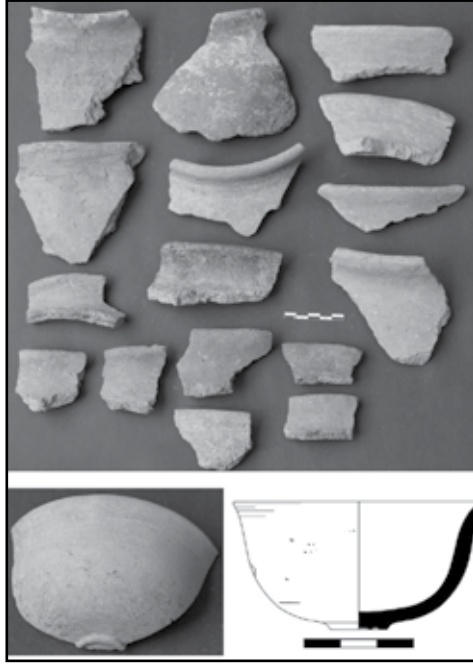
Resim 3: Küçük Turuş Höyük, M.Ö. 3. ve 4. bine ait seramikler.

Resim 4: Yassı Höyük, M.Ö. 4. bine ait boyalı seramikler.

Resim 5: Karahöyük, kesitte görülen kerpiç duvar ve derzler.

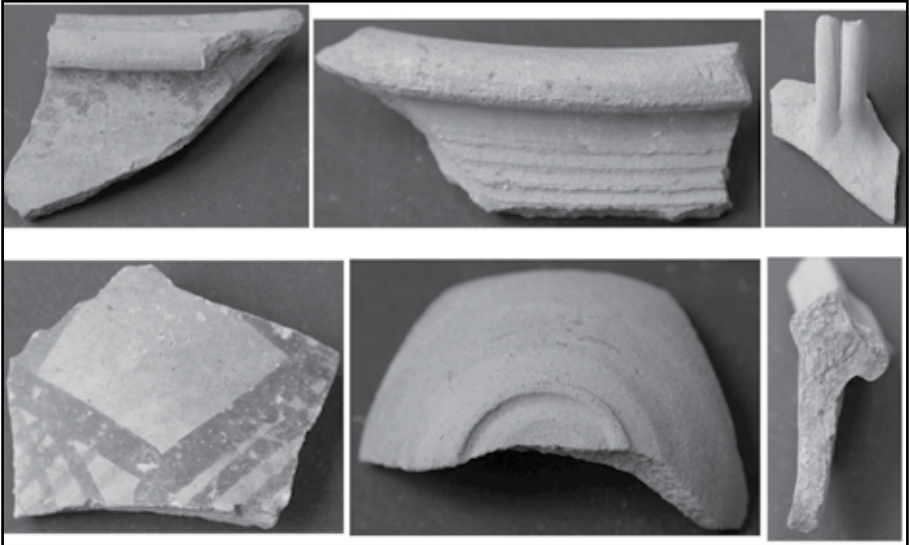
Resim 6: Karahöyük, M.Ö. 3. bine ait seramikler ve *cyma-recta* kase.

Resim 7: Boz Höyük'ten derlenen M.Ö. 3. ve 2. bine ait seramikler.

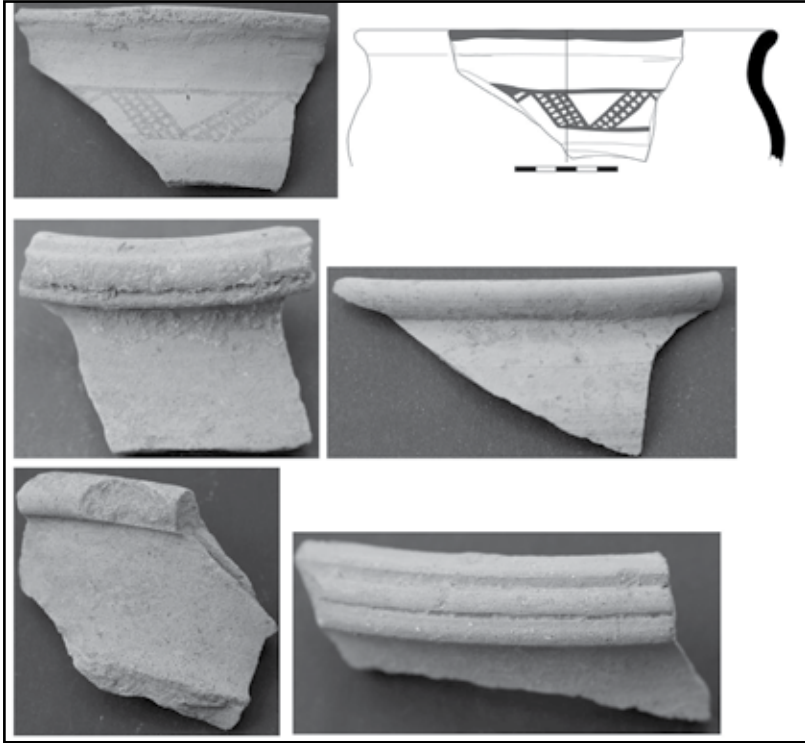
Resim 8: K laf Höyük, doğudan görünüm.

Resim 9: F rlaz Höyük, M. . 4. binden 1. bine kadar seramik  rne leri.

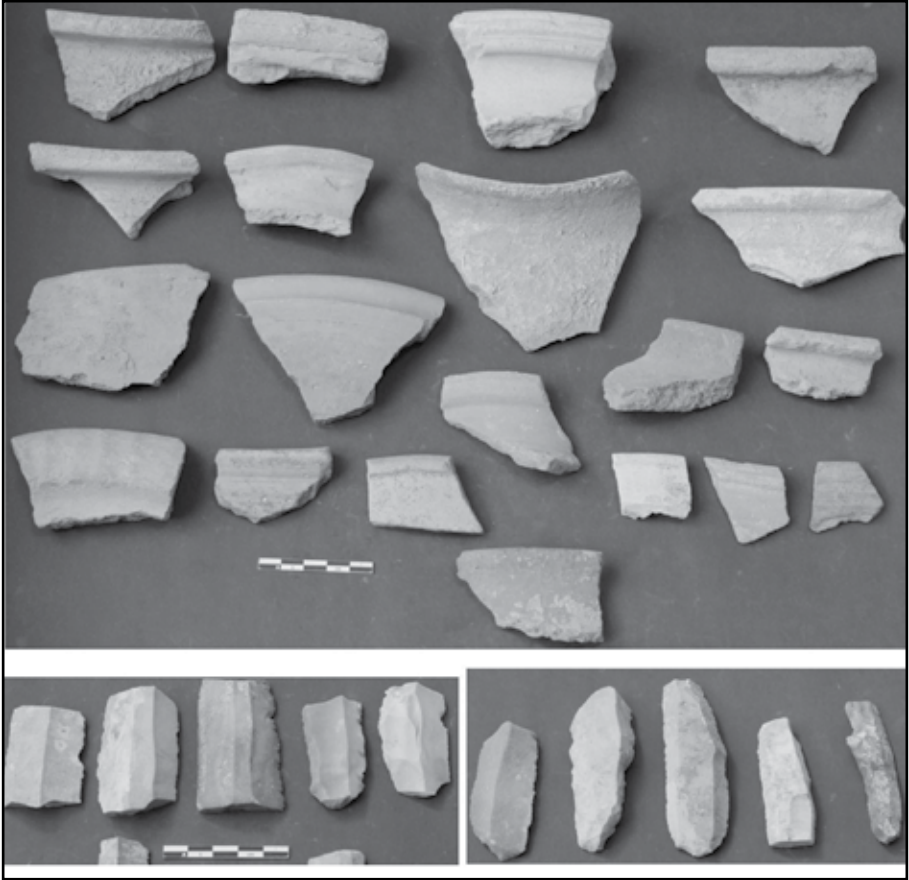
Resim 10: Battal Höyük, doğudan görünüm

Resim 11: Gre Malemez, M.Ö. 3. ve 2. bine ait seramik örnekleri.

Resim 12: Karapınar Höyük, M.Ö. 4. ve 3. bine ait seramikler.

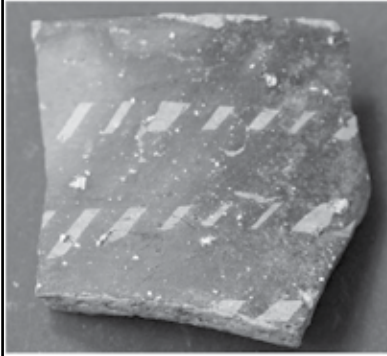
Resim 13: Palaş Höyük, M.Ö. 1. ve 2. bine kadar seramik örnekleri ve çakmaktaşı aletler.

1

2

3

1: Karaz, 2: cyma-recta (*simple ware*), 3: Obeyd

Resim 14: 1: Karapınar; 2: Karahöyük; 3: Yassı Höyük.

2013 YILI KIRŞEHİR VE YOZGAT İLLERİ NEOJEN DÖNEM OMURGALI FOSİL YATAKLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ahmet Cem ERKMAN*

Cesur PEHLEVAN

Şakir Önder ÖZKURT

Ayhan YİĞİT

Kutay Murat BOZCA

Bahar HASIRCI

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün onaylarıyla yapılmasına izin verilen Kırşehir ve Yozgat illeri yüzey araştırması 26.08.2013-04.09.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Araştırma Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet Cem Erkman bilimsel başkanlığında, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Bölümünden Doç. Dr. Cesur Pehlevan, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesinden Doç. Dr. Şakir Önder Özkurt, Cumhuriyet Üniversitesi Antropoloji Bölümünden Öğr. Gör. Ayhan Yiğit, Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Kutay Murat Bozca ve Ahi Evran Üniversitesi Antropoloji Bölümü lisans öğrencisi Göknur Yılmaz ile bakanlık temsilcisi olarak Yozgat Müze Müdürlüğünden Bahar Hasırcı'nın katılımları ile yapılmıştır.

- * Yrd. Doç. Dr. Ahmet Cem ERKMAN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Cesur PEHLEVAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.
Öğr. Gör. Ayhan YİĞİT, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Sivas/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Şakir Önder ÖZKURT, Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.
Kutay Murat BOZCA, Anka Üniversitesi, DTCF, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.
Bahar HASIRCI, Arkeolog, Yozgat Müzesi, Yozgat/TÜRKİYE.
- 1 Çalışmalar, Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün desteği (Proje No.: PYO-FEN.4001.13.007) ile gerçekleştirilmiştir.

GİRİŞ

Kırşehir ve Yozgat İli sınırları dahilinde Geç Miyosen döneme kadar olan çökeller içerisinde omurgalı fosil yataklarının bulunması çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Omurgalı fosiller ile bunlara ait lokalitelerin daha önceki buluntularla birlikte değerlendirilmesi bölgenin tektonik, stratigrafik, paleocoğrafik, biyokronolojik, paleoekolojik ve paleoklimatolojik problemlerinin çözülmesine çok önemli katkılar sağlayacaktır.

MATERYAL VE METOT

2011-2012 ve 2013 yılları arasında yapılan yüzey araştırmasında Kırşehir ve Yozgat bölgelerinde özellikle Miyosen dönemine tarihlendirilen oldukça zengin ve önemli omurgalı fosil yatakları tespit edilmişti. Çalışma alanı kapsamında potansiyel olarak oldukça önemli sayılabilecek iki lokalite Yiğitler (Yozgat) ve Kurutlu (Kırşehir) bunlar arasında en dikkat çekici olanlardı. 2013 yılı çalışmaları özellikle bu iki lokalite üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Ayrıca Kırşehir ve Yozgat ili sınırları içerisinde farklı bölgelerde de tespitler yapılmıştır.

Yüzey araştırmasında amaçlanan ilk hedef, Kurutlu ve Yiğitler lokaliteleri başta olmak üzere diğer Neojen dönem çökellerinin yayılışları belirlenerek koordinatları alınması ve değerlerin harita üzerine tam olarak işlenmesidir. Ayrıca, bu bölgelerde yer alan çökellerin stratigrafisi ve fosillerin biyocoğrafik dağılımının daha iyi anlaşılabilmesi için buluntu yerlerinin korunma durumlarının ortaya konulması için de çalışmalar devam etmektedir.

KIRŞEHİR İLİ

Orta Anadolu'da bulunan Kızılırmak ve Hirfanlı Barajı çevresi, Kurutlu, Savcılı, Karakurut, Kortulu, Karalar ve Gözler bölgeleri 2013 yüzey araştırmasında incelenen önemli bölgeler arasında yer almıştır. Özellikle Hirfanlı Barajı çevresinde mevsime bağlı olarak baraj suları altında kalan ve hızla tahrip olan fosilli lokalitelerin kurtarılması ve fosillerin bilimsel çalışmalarının gerçekleştirilmesi araştırmanın en önemli amacını oluşturmuştur. Hirfanlı Barajı göl sularının kış aylarında yükselmesi lokalitelerin üstünü örtmüş ve su fosillerin yapısını bozarak yumuşatmış ve küçük parçalar halinde dağılmasına neden olmuştur. Yaz aylarında ise su seviyesinin düşmesi ile açığa çıkan bu deforme olmuş fosiller güneş ve rüzgara maruz kalarak daha ufak parçalara ayrılmış-

tır. Ancak son üç yıl içinde baraj suları oldukça fazla yükselmiş olup lokalitenin üstünü örtmüştür. Savcılı'ya bağlı Kurutlu Köyü yakınlarında mevcut (K: 39° 12' 18.29'' D: 33° 36' 21.53'' Yükseklik: 1043 metre) olan lokalite (Resim: 1) dahilinde yüzeyde ve göl içerisinde *Rhino*, *Equidae*, *Bovidae*, *Carnivora*, *Suidae* ve *Giraffidae* ailelerine ait fosil kalıntıları gözlemlenmiştir (Resim: 2-5). Hirfanlı bölgesindeki fosilli lokalite bazı yerlerde birkaç metre kalınlığına ulaşan horizontal bir yapı gösterir. Barajını yükselmesi ve alçalması sonucunda oluşan su aktivitesini yüzeyde ve göl içerisinde bulunan fosilleri açığa çıkartmıştır. Sediman kireç taşı yumruları ve mineral içeren kil katmanının ağır aktivitesini ile kırmızı çamurtaşı oluşumundan meydana gelmiştir. Bu karakteristik yapı günümüzün Kızılırmak'ın taşkın alüvyonlu geniş ovalıklarına az yada çok benzer bir ekolojik ortamı işaret etmektedir.

Karalar köyü etrafında yaklaşık K: 39° 6' 1.91' ve D: 33° 57' 13.52 ortalama koordinatlarda yaptığımız yüzey araştırmasına herhangi bir bulguya rastlamadık. Ayrıca Kortulu Köyü K: 39° 5' 24.91' ve D: 34° 0' 19.84 yaklaşık koordinatlarında yaptığımız detaylı çalışmada herhangi bir bulguya rastlamadık.

2011 ve 2012 yıllarında yaptığımız çalışmalarda bazı boynuz ve vücut parçalarına rastladığımız Gözler Köyü yakınındaki çalışmalar bu yıl daha farklı tepelik bir bölgeye kaydırılarak yaklaşık K: 39° 2' 26.06' ve D: 34° 06' 49.87 D koordinatlarında devam edildi. Ancak, yaptığımız çalışmalarda herhangi önemli bir bulguya rastlanılmadı. Ayrıca bölgede karşılaştığımız ve bulduğumuz antik döneme ait mezarlar ve yapılar Kırşehir ve Kaman Müze Müdürlüklerine bildirildi.

YOZGAT İLİ

Yenifakılı'ya bağlı Yiğitler Köyü yakınlarında 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda, 1060 metre yüksekliğindeki 39° 16' 44.3 kuzey ve 34° 57' 14.89 doğu koordinatlarda bulunan 5 metre masif kireçtaşının altında ve volkanik tüfün hemen üzerinde bulunan kırmızı kumlu çamurtaşının içerisinde bulduğumuz omurgalı fosillerin durumu bu yılda gözlenmiştir (Resim: 6). I. ve II. olarak adlandırdığımız iki ayrı fosil alana ek olarak 2012 yılı içinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarında dikkatimizi çeken ve III. nolu alan olarak adlandırdığımız bölgede 2013 yılı yüzey taramasında *Hipparion*, *Rhino*, *Ave*, *Bovidae*, *Carnivor*, *Suid* ve *Giraff* ailelerine ait fosil parçalarına rastlanıldı (Resim: 7-8).

Yiğitler ve Kanlıca Köylerinin arasında yer alan yaklaşık K: 39° 16' 28.33, D: 34° 55 3.92 koordinatlar veren oldukça geniş bir alanı kapsayan tepelik bölgeler ayrıntılı olarak çalışılmasına karşın herhangi bir fosilleşme ortamı gözlenemedi. Yozgat ilinin güney tarafında yer alan Sarıyaprak ve Sarıkaya köylerinde yapılan çalışmalarda Neojen dönem ait fosillere rastlanılmadı. Ancak 2012 yılı yüzey araştırması sırasında Yozgat ili sınırları içinde tespit ettiğimiz (Bak: 2012 yılı raporu) denizsel çökellere ait bazı fosil parçalarının köylüler tarafından bulunduğu ve toplandığı görülmüştür.

SONUÇ

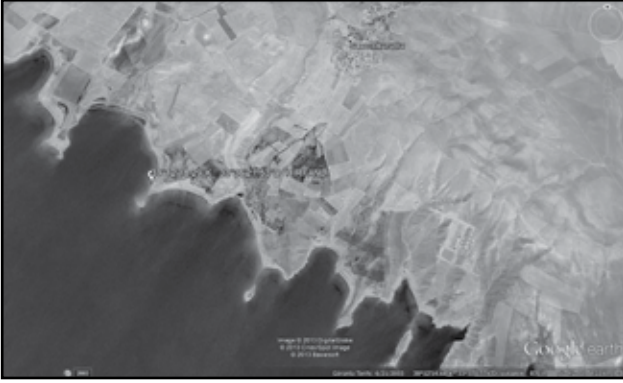
Çankırı-Çorum çökellerinin güney sınırında yer alan Kırşehir ve Yozgat illeri içindeki bölgelerde son üç yıl içinde yaptığımız çalışmalarda bir çok Neojen döneme tarihlendirilen omurgalı fosil lokaliteleri tespit edilmiştir. Yozgat-Yiğitler ve Kırşehir-Kurutlu potansiyeli oldukça yüksek iki önemli lokalite olarak dünya literatürüne tanıtılmıştır.

Kurutlu lokalitesi daha önceki raporlarımızda da bahsedildiği gibi baraj kenarında bulunduğundan su seviyesinin yüksekliği nedeniyle yok olmaktadır. Milyonlarca yıl içinde oluşumu tamamlanan bu fosillerin yok olması hem Anadolu hem de dünya doğal mirası açısından oldukça üzücüdür. Bu bölgenin acil bir şekilde kurtarılması ve çalışılmasının artık kaçınılmaz olduğu çok net bir şekilde görülmektedir.

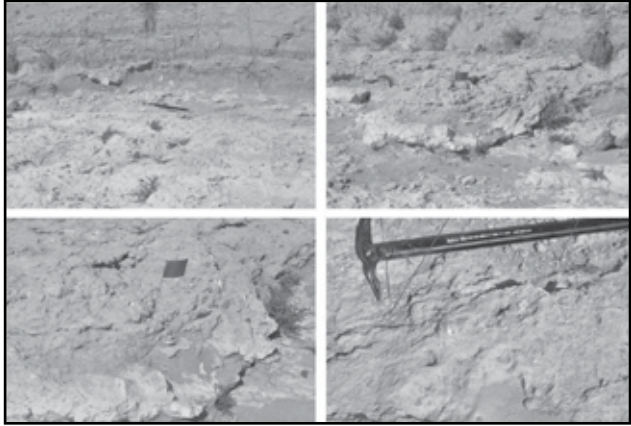
KAYNAKÇA

- AKGÜN, F., KAYA, T., FORSTÉN, A. and ATALAY, Z. 2000. *Biostratigraphic data (Mammalia and Palynology) from the Upper Miocene İncesu Formation at Düzyayla (Hafik-Sivas, Central Central Anatolia)*. Turkish Journal of Earth Sciences 9: 57-67.
- BERNOR, R.L., SOLOUNIAS, N., SWISHER, C.C. and Van Couvering, J.A. 1996. The correlation of three classical "Pikermian" mammal faunas - Maragheh, Samos, and Pikermi - with the European MN unit system. In: *The Evolution of Western Eurasian Neogene Mammal Faunas* (Eds. R. Bernor, V. Fahlbusch and W. Mittmann). Columbia University Press, New York, pp. 137-154.

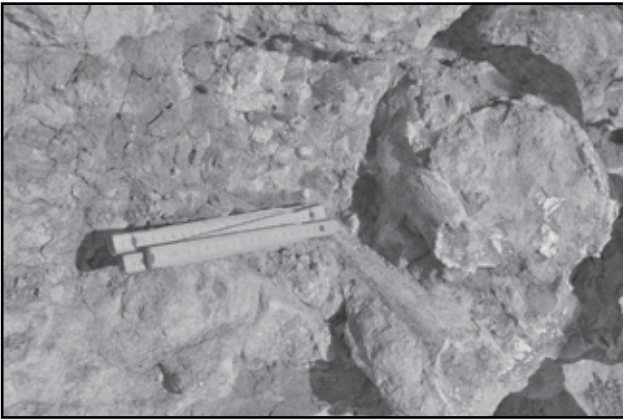
- DEMİRCİ S., GÜLEÇ E., ÖZER İ., PEHLEVAN C., YİĞİT A., KAYA F. and ERKMAN C. 2006. 2005 Yılı Sivas/Hayranlı Haliminhani Kazısı. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı 28. Kazı Sonuçları Toplantısı -2:141-156, Ankara.
- DEMİRİSOY A. 2008. *Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası*. Meteksan Ankara.
- FORTELİUS M., Van der MADE J., Bernor R. 1996. *Middle And Late Miocene Suoidea Of Central Europe And The Eastern Mediterranean: Evolution, Biogeography and Paleoecology*, in Bernor R., Fahlbusch V. & Mittmann H. (eds), *The Evolution of Western Eurasian Neogene Mammal Faunas*. Columbia University Press, New York:348-377.
- KAYMAKÇI N. 2000. Tectono-stratigraphical evolution of the Çankiri Basin (Central Anatolia, Turkey). Ph.D Thesis, Geologica Ultraiectina. No. 190, Utrecht University Faculty of Earth Sciences, The Netherlands, ISBN 90-5744-047.
- KAYMAKÇI N., De BRUIJN H., WHITE S.H., Van DIJK M., SARAÇ G. and ÜNAY E. 2001. *Tectonic implications of the Neogene stratigraphy of the Çankiri basin with special reference to the Çandır locality (North-Central Anatolia, Turkey)*. In Güleç, E, Begun, D. R., and Geraads, D. (eds.) *Geology and Vertebrate Paleontology of the Miocene hominoid locality of Çandır*. Courier Forschungsinstitut Senckenberg. 240, 9-28.
- KOUFOS G.D. 2003. *Late Miocene mammal events and biostratigraphy in the Eastern Mediterranean-in: Reumer, J. W. F. and Wessels, W. (eds.) - Distribution And Migration Of Tertiary Mammals In Eurasia. A Volume In Honour Of Hans De Bruijn - Deinsea 10: 343-371.*
- SICKENBERG F., BECKER-PLATEN J. D., BENDA L., BERG D. ENGESSER B., GAZIRY, W., HEISSIG, K., HUNERMANN, K. A., SONDAAR, P. Y., SCHMIDT - KITTLER N., STAESCHE K., STAESCHE U., STEFFENS P. AND TOBIEN H. 1975. *Die Gliederung des höheren Jungtertiars und Altquartârs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die Internationale Neogen-stratigraphie (Kanozoikum und Braunkohlen der Türkei. 17.)*. Geol. Jb., B 15, 1-167.
- VAN DER MADE, J., GÜLEÇ E, ERKMAN A.C. 2013. "Microstonyx (Suidae, Artiodactyla) From The Upper Miocene Of Hayranlı-Haliminhani, Turkey." *Turkish Journal Of Zoology* 37: 106-122

Resim 1: Kurutlu lokalitesinin konumu.

Resim 2 : Kurutlu lokalitesine ait sedimanlar.

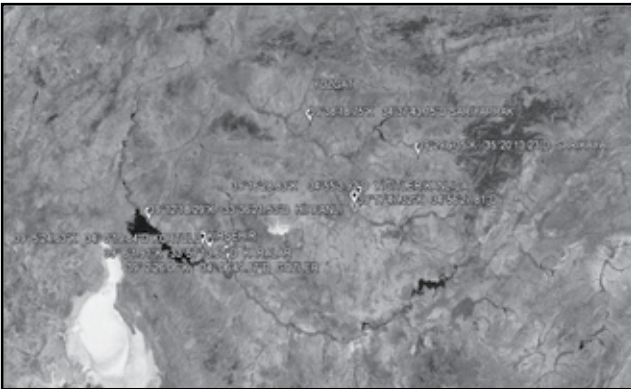
Resim 3: Kurutlu lokalitesine ait fosil buluntuları.

Resim 4: Kurutlu lokalitesine ait fosil buluntuları.

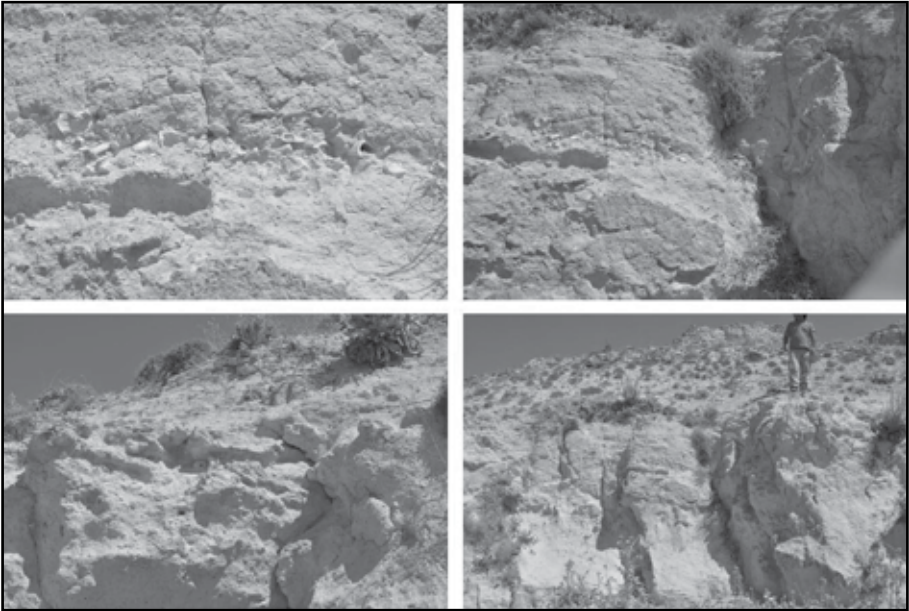
Resim 5: Kurutlu lokalitesine ait fosil buluntuları.

Resim 6: Yigitler lokalitesinin konumu.

Resim 7: Yigitler lokalitesine ait fosil buluntuları.

Resim 8: Yigitler lokalitesine ait fosil buluntuları.

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2013 YILI ÇALIŞMALARI

Ercan AŞKIN*

Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisindeki Antik Döneme ait yerleşimlerin incelenmesi ve yerleşim düzenlemesinin ortaya çıkarabilmesi amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmasının 2-23 Eylül tarihleri arasında yürütülen 2013 yılı çalışmaları çerçevesinde özellikle Karaman ilinin dağlık güney kesimleri ile Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisindeki alan üzerine yoğunlaşmıştır¹ (Harita: 1). İncelemelerde bulunan yerleşimlerde belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda kalıntılar fotoğraflanarak kayıt altına alınmış ve GPS cihazı kullanılmak suretiyle koordinatları belirlenip harita üzerine işlenmiştir. Yapılan çalışmalarla arkeolojik alanların belirlenmesinin yanı sıra yayın çalışmaları için de veri elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisinde aşağıda belirtilen yerlerde incelemeler gerçekleştirilmiştir:

Karaman Merkez ilçeye bağlı Muratdede (Masdat) Köyü, Aşağı Akın köyü, Bayır Köyü Yumurtepe Mevkisi, Bayır köyü Hisar Mevkisi, Nunu Kalesi (Hisar Kayası), Kaşoba Köyü, Gülkaya köyü eski yerleşim alanı, Gülkaya Köyü Kutlubey Kilise Mevkisi ve Yukarı Kızılca Köyü Bağdat Kırı Mevki-

* Yrd. Doç. Dr. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.

1 2013 yılı arazi çalışmaları Bakanlık Temsilcisi olarak Ertan Yılmaz (Karaman Müzesi), Ekip Üyesi olarak Doç. Dr. Mehmet Kurt (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı) Yrd. Doç. Dr. Hatice Körsulu (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü), Arş. Gör. Hatice Ergürer'in (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü) katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkürlerimi sunarım. Araştırmaya misafir olarak katkı sunan Karaman Müze Müdürü Abdulbari Yıldız ve Arkeolog Bünyamin Akbulut'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca rehberlikleri için Yaşar Yalçın, Mehmet Fersiz, Zekeriya Karaer ve Osman Ekinci'ye çok teşekkür ederim.

si (Papyrion?); Ermenek İlçesi sınırları içerisinde Mennan Kalesi, Pamuklu köyü Asar Mevkisi (Cenne, Şahinler Kalesi), Yeşilköy İvser Mevkisi, Kapıcık Mevki, Ayhatun Mevki, Yukarı Çağlar Köyü (Yukarı İzvit, Sbide), Katranlı köyü (Dindabol, Domitiopolis), Gökçeseki (İmsiören, Philadelphia), Kuşakpınarı Mevki ve Gömmeci Mevki; Sarıveliler İlçesi sınırları içerisinde Göktepe (Fariske, Pharax) ve Uğurlu Köyü Köristan Mevkisi; Başyayla İlçesi sınırları içerisinde Büyük Karapınar (Kisse, Zenonopolis) ve Hisarönü; Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisinde Balabolu (Adrasos), Yalnızcabağ Köyü çevresi ve Sinobiç (Dalisandos).

KARAMAN İLİ ÇALIŞMALARI

Karaman Merkez İlçe Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Muratdede (Masdat) köyünün 1,5 km. kuzeyindeki tepelik alanda ve güney yamaçlarında antik bir yerleşime ait kalıntılarla karşılaşmıştır (Resim: 1). Çeşitli yapılara ait temel seviyesinde korunmuş oldukları gözlenen duvarlar ve yıkıntılar bu alanda rastlanan kalıntılar arasında yer almaktadır. Anakayaya işlenmiş büyük oranda tahribata uğramış bir Medusa başı kabartması, çeşitli amaçlarla işlenmiş anakayalar ve iki parçaya ayrılmış bir pres ağırlık taşı bu yerleşimin civarında karşılaşılan diğer buluntular arasındadır. Ayrıca yüzeyde seramik parçalarının varlığı gözlenmiştir. Muratdede köyü içerisinde yapılan incelemelerde ise sağlık ocağının bahçesinde mezar stelleri, kırık bir aslan başı parçası, mimari bloklar tespit edilmiştir. Mezar stellerinin bazılarının tahribata uğradığı görülmektedir (Resim: 2).

Çukur köyü yakınındaki Nunu Kalesi'ndeki (Hisar Kayası) araştırmalar neticesinde kalenin kayalık güney yamacında yer alan literatürden bilinen yazıt görülmüştür. Tepe üzerindeki incelemelerde duvar kalıntılarıyla karşılaşmıştır. Dönüş yolu üzerinde Çukur köyü civarındaki Kilse Bağı olarak adlandırılan alanda bir yapı kalıntısına ait birkaç bloğa rastlanmıştır.

Aşağı Akın Köyü'nün hemen doğusundaki yüksek sarp bir tepe üzerinde antik yerleşim izlerine ve bir kaya mezarına rastlanmıştır. Bu tepenin güneyindeki vadinin karşı yamacında 5 adet kaya mezarı bulunmaktadır. Kaya mezarları anakayanın ulaşılması mümkün olmayan üst kesimlerine açıldığından ayrıntılı olarak incelemek mümkün olamamıştır.

Bayır köyüne bağlı Yumurtepe eteğinde vadiye hakim konumdaki küçük bir kayalık yükselti üzerinde muhtemel bir çiftlik yapısına ait kalıntılara rast-

lanmıştır. Yapı kalıntılarının yanındaki bir anakaya üzerinde 38x36 cm boyutlarında oldukça tahrip durumda bir atlı kabartması tespit edilmiştir. Bayır köyü Hisar mevkinde ise antik bir yerleşimin varlığına işaret eden kalıntılarla karşılaşmıştır. Duvar kalıntıları, işlenmiş anakayalar, bir pres ağırlık taşı, yüzeyde görülen seramikler bu unsurlar arasında yer almaktadır.

Yukarı Kızılca Köyü'ne bağlı Bağdat Kırı olarak adlandırılan alandaki incelemeler sonucunda burada geniş bir alana yayılmış büyük bir yerleşimin varlığı gözlenmiştir² (Resim: 3). Yüksek bir tepelik alan ile bu tepenin yamaçları ve yakın civarına yayıldığı gözlenen yerleşim içerisinde çok sayıda yapıya ait kalıntı, mimari bloklar, büyük oranda toprak altında kalmış çok sayıda tonozlu mezar, chamosorionlar, mezar steli veya ostotek gövde parçaları ile yoğun seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Yukarı Kızılca köyü içerisinde yapılan incelemelerde ise tahribata uğramış iki adet yazıtlı blok ile iki adet aslanlı mezar kapağına rastlanmıştır. Dönüş yolunda Karaman'a bağlı Akçaa- lan ve Yukarı Kızılca köyleri arasında karayolunun hemen kenarında bir pres ağırlık taşı görülmüştür.

Gödet Vadisi'nde yer alan Gülkaya köyü eski köy alanındaki kaya yerleşiminde incelemelerde bulunulmuş, söz konusu kaya yerleşiminin birkaç kat- tan meydana geldiği gözlenmiştir³ (Resim: 4). Kayalık yamaçta iki adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Yerleşimde anakayaya oyulmuş, duvarları fresklerle bezenmiş Hristiyanlık Dönemine ait küçük bir dini yapı bulunmaktadır. Bü- yük oranda tahribata uğradığı gözlenen yapının fresklerinde 15 figür kısmen seçilebilmektedir. Kaya yerleşiminin eteklerinde iki adet üzüm presi tespit edilmiştir. Kaya yerleşiminin 2 km. kadar güneyinde Kutlubey olarak adlan- dırılan alanda anakayaya oyulmuş bir kilise ile yine anakayaya açılmış yaşam mekanları ve mezarlar yer almaktadır.

Kaşoba Köyü'nde yapılan incelemelerde yakındaki bir alandan getirildiği dile getirilen mimari bloklar, pres ağırlık taşları, değirmen taşları, lahit tekne- si gibi kalıntılar tespit edilmiştir.

Karaman kent merkezindeki asri mezarlıkta bir adet Roma dönemine ait sütun başlığı ve dönemi tespit edilemeyen bir kaide tespit edilmiştir.

-
- 2 J. R. S. Sterret, *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, III, 1988; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M. Pektaş, 1960, 425; F. Hild - H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5, 1990, 374-375; O. Doğanay, *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, 2005, 138-141.
 - 3 M. Kurt, *Karaman (Laranda) Çevresindeki Kaya Yerleşimleri*, 2012, 53 vd.

ERMENEK İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Yukarı Çağlar köyündeki (Sbide)⁴ incelemelerde köy içerisinde günümüze ait çeşitli yapılarda kullanılmış olan mimari unsurlara rastlanmıştır. Köyün doğu tarafının antik yerleşimin yayılım alanı olduğu anlaşılmıştır (Resim: 5). Yerleşim alanı içerisinde çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları, işlenmiş anakayalar, üzüm presleri ve yüzeyde seramik parçalarının varlığı gözlenmiştir. Yerleşimin kuzeyindeki kayalık yamaçlarda antik kente su taşıyan kanallar bulunmaktadır. Yerleşim alanının doğusunda çok sayıda kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarlarının içerisinde aslan şeklinde işlenmiş mezar kapaklarıyla karşılaşılmaktadır. Yerleşimin yukarı kesimindeki kayalık yamaçta anakayadan oluşturulmuş Hristiyanlık Dönemine ait dini bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının duvarlarında insan figürleri ile yazıt bulunduğu anlaşılan büyük oranda tahrip olmuş duvar resimleri yer almaktadır.

Güneyyurt Kasabası Gömmeci Mevkisi'nde İkizini olarak isimlendirilen ve literatürden bilinen iki kaya mezarında incelemelerde bulunulmuştur⁵. Cepheleri güneye bakmakta olan mezarlardan solda bulunanı sade bir görünüm sergilemekte iken sağda olanının kapısının üst tarafında yatar vaziyette bir aslan, koç/boğa? ve yılan kabartması bulunmaktadır (Resim: 6).

Güneyyurt Kasabası Kuşakpınarı Mevkisi'nde anakayaya oyulmuş çeşitli mekanlara ait kalıntılar tespit edilmiştir. Kalıntılar arasında ana apsisi ile yan apsileri oldukça iyi durumda günümüze ulaşmış kaya kilisesi bulunmaktadır. Yapının yan duvarlarında arkosoller yer almaktadır.

Güneyyurt Kasabası içerisinde kasabanın farklı noktalarında anakaya lahdi, aslan şeklinde mezar kapağı, üzüm presleri ve birkaç basit kaya mezarı tespit edilmiştir.

Ermenek ilçe merkezinin 18 km. kadar güneydoğusunda bulunan, etrafı derin vadilerle çevrili güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan yüksek bir kayalık alan üzerinde yer alan Mennan Kalesi incelenmiştir (Resim: 7). Güneybatı uçta bulunan kale girişi büyük oranda ayakta durmaktadır. Girişin hemen kuzeyinde kısmen anakayaya oyulmuş, içi harçla sıvanmış, tonoz örtülü bir sarnıç bulunmaktadır. Girişten sonra kalenin iç tarafında anakayaya oyulmuş iki sarnıç daha tespit edilmiştir. Ayrıca Erik Deresi tarafında tonozlu

4 W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M. Pektaş, 1960, 408 vd.; O. Doğanay, *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, 2005, 154 vd.

5 O. Doğanay, *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, 2005, 130-131 vd.

bir yapı yer almaktadır. Aynı istikamet üzerinde anakayaya oyulmuş tonoz örtülü bir diğer sarnıç, güneydoğu tarafında çeşitli amaçlarla anakayaya oyulmuş yapılanmalar ile mezar olabilecek nitelikte kalıntılar bulunmaktadır. Doğuya doğru ilerleyen kısmında Roma Dönemine ait olabilecek nitelikte muhtemelen savunmaya yönelik duvar kalıntılarıyla karşılaşmıştır. Kale içerisinde Geç Roma-Bizans dönemlerine ait oldukları anlaşılan seramiklerin varlığı tespit edilmiştir. Mennan Kalesi yolu üzerinde Görmel köyü Nisa mevkinde iki adedi karayolunun alt tarafında, biri ise karayolunun üst kesiminde olmak üzere toplam üç adet harman yeri tespit edilmiştir. Karayolunun hemen kenarında bulunan ilk harman yeri 14 m. çapında olup, çevre blokları boyutları değişmekle beraber en yükseği 1 m. olan düzensiz taşlardan oluşturulmuştur. Bunun 150 m. kadar güneyinde, karayolunun üzerindeki benzer yapısal özelliklere sahip harman yeri ise 13 m. çapındadır. Bir diğer harman yeri ise ilk harman yerinin 150 m. kadar kuzeyinde yer almaktadır.

Pınarönü Köyü (İresiller) Sağırca mevkinde yapılan incelemelerde günümüzde kullanılmakta olan bir çeşmenin hemen yanında mezar olduğunu düşünülen tonozlu bir yapı ile anakayaya açılmış bir üzüm presine rastlanmıştır.

Pamuklu Köyü Asar Mevkisi'ndeki Cenne/Şahinler Kalesi olarak adlandırılan, yüksek ve sarp bir kayalık kütle üzerindeki yerleşimde gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde çeşitli duvar kalıntılarına ve işlenmiş anakayalara rastlanmıştır. Buradaki yan tarafında basamaklar bulunan asker kabartması ziyaret edilmiş, kabartmanın üst yarısının tahribata uğradığı görülmüştür (Resim: 8). Kabartmanın 30 m. kadar güneybatısında anakayaya açılmış basamaklar yer almaktadır. Ayrıca bu civarda yüzeyde mutfak ve pişirim kabı gibi çeşitli seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Yerleşimin bulunduğu kayalık tepenin kuzeybatı yamacında bir üzüm presi, kuzey yamacında basit bir kaya mezarı, bunun bir alt terasında ise girişi üzerinde olasılıkla bir yılan kabartması taşıyan başka bir kaya mezarı daha tespit edilmiştir.

Yeşilköy İvser Mevkisi'nde etrafı derin vadilerle çevrili olan ve sadece batı yönden ulaşılabilen bir tepe üzerinde yapı kalıntıları ve yüzeyde seramik parçalarıyla karşılaşmıştır.

Kapıcık olarak isimlendirilen mevkide sürdürülen çalışmalar sırasında sarp kayalık tepe üzerinde ve bu tepenin yamaçlarında yerleşim izlerine rastlanmıştır. Büyük oranda tahribata uğramış duvar kalıntıları, çeşitli yapılara ait oldukları anlaşılan mimari bloklar ile iki kaya mezarı bu alanda karşılaşı-

lan kalıntılar arasında sayılabilir. Kayalık tepenin üzerinde ve yamaçlarında çok sayıda seramik parçasının varlığı gözlenmiştir.

Ayhataun olarak adlandırılan mevkide aynı zamanda su kaynağı olan doğal bir mağaranın tavanında boyayla yapılmış bir haç betimi ile başka boya kalıntıları tespit edilmiştir. Ancak zaman içerisindeki tahribattan dolayı diğer süslemeler hakkında yorum yapmak mümkün olamamaktadır.

Ermenek Katranlı'daki çalışmalar sonucunda kaya mezarları, aslanlı mezar kapakları, üzüm presleri ve mimari parçalara rastlanmıştır.

Ermenek Gökçeseki'de gerçekleştirilen çalışmalarda doğu-batı yönünde uzanan tepe üzerinde antik dönemde yoğun bir yerleşimin söz konusu olduğu anlaşılmıştır (Resim: 9). Çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları, mekan oluşturmak amacıyla işlenmiş olan anakayalar, yüzeyde rastlanan seramik parçaları bu durumu gözler önüne sermektedir. Yerleşimin kurulu bulunduğu tepenin kayalık yamaçlarında kaya mezarları ve lahit mezarlarla karşılaşmıştır. Kuzeydeki vadi içerisinde ve karşı tepenin yamaçlarında da çok sayıda kaya mezarına rastlanmaktadır. Nekropolis içerisinde etrafa dağılmış şekilde aslan biçimli mezar kapakları bulunmaktadır.

Ermenek Güneyyurt çıkışında yer alan parkta iki adet aslan biçimli mezar kapasına rastlanmıştır.

BAŞYAYLA İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Başyayla Hisarönü Mevkisi'nde gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda burada büyük bir tepe yerleşiminin söz konusu olduğu anlaşılmıştır (Resim: 10). Duvar kalıntıları, anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş mekanlar, merdiven basamakları ve yüzeydeki seramik parçaları bu tepe üzerinde yoğun bir yerleşimin söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Yerleşimin kurulu bulunduğu tepenin kuzeyinde çok sayıda kaya mezarının varlığı söz konusudur. Kaya mezarlarının içerisinde aslan biçimli mezar kapaklarına rastlanmaktadır.

Büyük Karapınar Köyü Kisse Ören Yeri'ndeki (Zenonopolis) çalışmalarda anıtsal nitelikli olduğu anlaşılan bir yapıya ait kemerli bir yapı kalıntısı incelenmiştir (Resim: 11). Yüksek bir tepe üzerindeki yerleşim alanında başka yapılara ait duvar kalıntılarının ve mimari blokların varlığı saptanmıştır.

SARIVELİLER İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Sariveliler İlçesi Göktepe’de (Fariske) yapılan incelemelerde buradaki yerleşiminin sarp bir tepe üzerinde yer aldığı gözlenmiştir⁶ (Resim: 12). Tepe üzerinde çeşitli yapılara ait tahribata uğramış duvar kalıntıları, işlenmiş ana-kaya gibi unsurlarla karşılaşmıştır. Ayrıca yerleşimin etrafında bulunan ve literatürden bilinen mezarlar ziyaret edilmiştir. Mezarların yer yer tahribata uğradığı tespit edilmiştir.

Uğurlu Köyü Köristan mevkisinde gerçekleştirilen incelemelerde karayolunun kenarı boyunca uzanan kayalık yamaçlarda çok sayıda kaya mezarının varlığı tespit edilmiştir. Yolun alt tarafında da devam eden mezarlar burasının geniş bir nekropolis olduğuna işaret etmektedir. Mezarların doğal nedenlerle ve insan eliyle tahribata uğradıkları görülmektedir.

MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Mut ilçe merkezinin 30 km. kadar batısındaki Adrasos (Balabolu) antik yerleşiminde yapılan incelemeler neticesinde kurulu bulunduğu tepe üzerinde ve yamaçlarında çeşitli duvar kalıntıları ile anakayadan oluşturulmuş mekanların varlığı tespit edilmiştir (Resim: 13). Bunların yanı sıra su ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak yapılmış sarnıçlarla karşılaşmıştır. Ayrıca muhtemelen sur olarak hizmet vermiş duvar kalıntılarına rastlanmıştır. Yerleşim alanının batı ve kuzeybatısına doğru uzanan alanda gelişmiş olan nekropoliste çok sayıda lahit, kaya mezarı, chamosorion yer almaktadır⁷.

İlçe merkezinin 25 km. kadar batısındaki Yalnızcabağ Köyü civarında araştırmalarda Hisar mevkisindeki tepe üzerinin ve yamaçlarının yerleşim alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tepenin üzerindeki incelemeler neticesinde antik yerleşime ait duvar kalıntıları ile sayıda üzüm presi tespit edilmiştir. Tepenin doğu yamaçlarında da çeşitli yapı kalıntıları ile üzüm presleri bulunmaktadır. Ayrıca tepenin güneye bakan cephesindeki büyük bir mağara ziyaret edilmiştir. Birkaç kattan oluşan mağaranın yoğun yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı tepenin doğuya bakan yamacında bazıları figürlü olan kaya mezarları ziyaret edilmiştir.

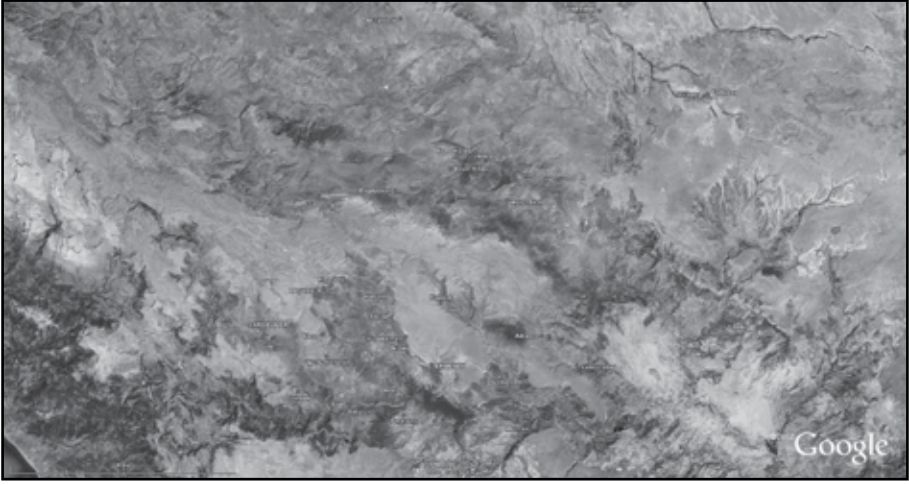
6 O. Doğanay – G. Karauğuz – H. İ. Kunt, *Pharax (Fariske)*, 2005.

7 E. Alföldi-Rosenbaum, *The Necropolis of Adrasos (Balabolu) in Rough Cilicia (Isauria)*, 1980; F. Hild – H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5, 1990, 159.

Mut ilçe merkezinin 5 km. kadar kuzeyindeki Sinobiç'te (Dalisandos) yapılan incelemeler neticesinde teppe üzerinde surla çevrili bir yerleşimin söz konusu olduğu gözlenmiştir. Sarp bir kayalık teppe üzerinde yer alan yerleşime doğu yönden ulaşılabilir. Surlarla koruma altına alınmış alan içerisinde çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları ile mimari bloklara rastlanmıştır. Kalıntılar arasında karşılaşılan kırma taşları, kırma tekneleri ve ağırlık taşları bazı mekanların zeytinyağı atölyesi olarak kullanıldıklarını ortaya koymaktadır (Resim 14). Yerleşimin kurulu bulunduğu tepenin doğu yamaçlarında ise nekropolis gelişmiştir. Nekropolis içerisinde bir kısmı tahrip olmuş durumda çok sayıda lahdin varlığı söz konusudur. Tepenin kayalık kuzey yamacında ve güneydoğu yamacında kaya mezarlarıyla karşılaşmaktadır⁸.

Karaman ve Mut sınırları içerisinde yürütülen arkeolojik yüzey araştırmasının ilk yıl çalışmaları neticesinde çalışma alanının Karaman ilinin dağlık güney kesimleri ile Mut ilçesi sınırlarındaki kesimin sahip oldukları dağlık coğrafi yapı açısından benzerlik gösterdikleri anlaşılmıştır. Son derece hareketli bir yapıya sahip bu kesimin benzer topografik şartlarının, yerleşim karakteri açısından birbiriyle paralellik sergileyen yerleşimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Yerleşimlerin tamamının etrafına hakim, korunaklı yüksek tepelik alanlar üzerinde ve bu tepelerin yamaçlarında geliştikleri gözlemlenmektedir. Yerleşimlerde kısmen anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş yapıların varlığı da ortak bir özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Yerleşimlerin sahip oldukları nekropolislerin de benzer özellikler gösterdikleri, yerleşimlerin kurulu bulundukları tepelik alanın kayalık yamaçlarında ya da yakındaki kayalık alanlarda geliştikleri gözlenmektedir. Yüzey araştırması sonucunda tespit edilmiş olan zeytinyağı atölyeleri ile bunlara ait donanımlar, üzüm presleri ve harman yerleri ise bölgede antik dönemde çeşitli tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğünün kanıtı durumundadır. Bu bağlamda çalışma alanını kapsayan alanda yerleşimlerle bağlantılı bir tarımsal organizasyonun varlığından söz edilebilir. Yerleşimlerde rastlanan Hellenistik Dönemden Geç dönemlere uzanan seramiklerin varlığı da tarihlendirme açısından veri sunmaları dolayısıyla önem taşımaktadır.

8 F. Hild – H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5, 1990, 233-234.

Harita: 1

Resim 1: Muratdede antik yerleşim alanı.

Resim 2: Muratdede Sağlık Ocağı bahçesindeki steller.

Resim 3: Bağdat Kırı.

Resim 4: Gülkaya kaya yerleşimi.

Resim 5: Sbide.

Resim 6: İkizini.

Resim 7: Mennan Kalesi.

Resim 8: Asar, asker kabartması.

Resim 9: Gökçeseki.

Resim 10: Hisarönü.

Resim 11: Kisse.

Resim 12: Fariske.

Resim 13: Adrasos.

Resim 15: Sinobiç zeytinyağı atölyesi.

“UŞAK İLİ VE İLÇELERİNDE İLK TUNÇ ÇAĞI COĞRAFYA ARAŞTIRMALARI 2013 YILI ÇALIŞMALARI”

Harun OY*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni ile Uşak İli ve İlçeleri'nde ilkinin gerçekleştirdiğimiz “İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları” kapsamındaki arkeolojik yüzey araştırmaları 09.09.2013-19.09.2013 tarihleri arasında Uşak İli Merkez İlçe ve köylerinde gerçekleştirilmiştir. (Harita)

Başkanlığımız altında gerçekleştirilen yüzey araştırmasına Öğretim Görevlisi Dr. Sibel Akkaya Oy, Coğrafyacı Turgut Akkaya ile Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Uşak Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Macit Aşir katılmıştır.

Araştırma süresince bizden desteklerini esirgemeyen Hakkari Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ebubekir Ceylan'a, Uşak Valisi Mehmet Ufuk Erden'e, İl Kültür ve Turizm Müdürü Şerif Arıtürk ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü personeline, Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürü Sabiha Pazarıcı ve tüm müze personeline, araştırmalarımız süresince ekibimize barınma imkanı sağlayan Uşak Belediye Başkanı Ali Erdoğan'a, Uşak'ta kaldığımız süre boyunca desteğini gördüğümüz Uşak Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Müdürü Günhan Dağlı ve Fen İşleri personeli Fatih Güloğlu'na teşekkürlerimizi sunmaktayız.

Uşak İli, Ege Bölgesinin İçbatı Anadolu bölümünde yer almaktadır. Uşak İli'nin kuzeyinde Kütahya, doğusunda Afyonkarahisar, güneyinde Denizli ve batısında Manisa illeri bulunmaktadır.

Uşak İli, Merkez İlçe'nin yanı sıra Banaz, Sivaslı, Karahallı, Ulubey ve Eşme İlçelerine sahiptir. Fazla dağlık olmayan Uşak arazisi dalgalı bir yapıdadır. Uşak İli'nin iki önemli akarsuyu Gediz ve Banaz Çayı'dır.

* Yard. Doç. Dr. Harun OY, Hakkari Üniversitesi, İİBF, Hakkari/TÜRKİYE.

İlin batısında bulunan Gediz Nehri (antik Hermos) ile Batı Anadolu sahil kısımlarına bağlantı kurulurken Banaz Çayı ile Büyük Menderes Vadisi'ne (antik Maiandros) ulaşılmaktadır. Bu iki su kaynağı bölgedeki İlk Tunç Çağı coğrafya araştırmaları için önemlidir.

Uşak İli Beycesultan Kültür Bölgesi içerisinde değerlendirilmektedir. J. Mellaart bölgeyi İlk Tunç Çağı 2'de (İTÇ 2) Uşak Grubu olarak göstermektedir.¹ Fakat bu değerlendirme yapılırken sadece iki yerleşimden söz edilir. Bunlardan biri Kapaklar Höyük ve diğeri Yavur olarak geçmektedir.² İTÇ 3'te ise Uşak Grubu içerisinde sadece Kapaklar Höyük verilmektedir.³

İlk Tunç Çağı araştırmalarımıza Uşak İli Merkez İlçe'nin en güneyinde yer alan Şükranıye, Yoncalı, Susuzören, Selikler Köyü'nden Çanlı Köprü'ye kadar olan alan taranarak başlanmıştır.

Bu kapsamda, Uşak İli'nin 22 km. güneyinde bulunan Şükranıye Köyü'ndeki Yele Höyük araştırılmıştır. Yele Höyük, Şükranıye Köyü'nün 50 m. kuzeybatısında yer almaktadır. Höyük kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda 100 m. ve güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda 70 m. kadar bir alana yayılmaktadır. Yüksekliği ise 10 m. kadardır. Höyüğün sınırları köye kadar uzanmaktadır. Höyük üzerinde yapılan araştırmalarda İlk Tunç Çağı (İTÇ) ve Roma Dönemi seramik parçaları tespit edilmiştir.

Yele Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları içerisinde el yapımı, kırmızı, siyah ve kahverengi açkılı kap örnekleri, yivli kulp örnekleri dikkat çekmektedir. Özellikle gri açkılı mal üzerinde mat beyaz boyalı bir parçanın benzerlerine Beycesultan İTÇ 2'nin erken safhalarında rastlanmaktadır⁴ (Çizim: 1).

Yele Höyük Koordinatları:

(35S) 0712054 E 4262955 N

Rakım: 898 m. Duyarlılık: 6 m.

Daha sonra Şükranıye Köyü, Yeldeğirmeni ve Darboğaz Mevkileri araştırıldı. Roma Dönemi ve sonrasına ait, geniş bir alana yayılmış durumda bulunan seramik parçaları ve mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

1 Lloyd-Mellaart 1962: 185, 194.

2 Lloyd-Mellaart 1962: 138, 196-197.

3 Lloyd-Mellaart 1962: 252-253.

4 Lloyd-Mellaart 1962: 142. Level XVIc'deki figür 13-14. Bu örnek, Beycesultan İTÇ 2'nin erken safhasına ait siyah açkılı mal üzerine mat beyaz boyalıdır. Yele Höyük örneği ise gri açkılı mal üzerine mat beyaz boyalıdır.

Koordinatları: (35S) 0714311 E 4259895 N

Rakım: 888 m. Duyarlılık: 5 m.

Şukraniye Köyü'ndeki araştırmaların ardından Yoncalı, Susuzören ve Selikler köyleri araştırılmıştır. Bu köylerde araştırma kapsamına giren herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Merkez İlçenin güneyinden hareketle bu güzergahta yer alan Çanlı Köprü'nün yanındaki tepede araştırmalar sürdürülmüştür. Uşak merkeze ve ovaya hakim bir noktada yer alan bu tepenin önünden Çanlı Köprü vasıtasıyla ulaşım sağlanmaktadır.

Çanlı Köprü'nün yanındaki tepede Roma dönemi seramik parçalarının yanı sıra tepenin yamaçlarında yoğun olarak taş alet üretimine ait çakmaktaşı yonga parçaları belirlenmiştir.

Koordinatları: (35S) 0713422 E 4279592 N

Uşak İli'nin hemen 5 km. güneyinde yer alan Bölme Kasabası araştırılmıştır. Kasabanın 2.5 km. güneybatısında Üyücek Kuyusu Mevki'nde bir höyük tespit edilmiştir. Höyüğün hemen kıyısında yer alan kuyudan dolayı kasaba tarafından Üyücek Kuyusu denilen bu yerleşim Bölme Höyük olarak adlandırılmaktadır.

Bölme Kasabası'ndan Yeşildere Köyü'ne giden yolun 300 m. yakınında yer alan Bölme Höyük, 100 m. çapında bir alana yayılım göstermektedir. Üzerinde tarım yapıldığı için yüksekliği 15 m. kadardır. Höyük üzerinde İlk Tunç Çağı'na ait çok sayıda seramik parçası ve Klasik Dönem seramik parçaları belirlenmiştir. (Resim: 1)

Bölme Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları arasında el yapımı kırmızı açkılı kap parçaları, bezemeli kulp parçaları, ağız kenarından kabartmalı kap parçaları, ayaklı kaplara ait parçalar,⁵ taş balta ve alet parçaları, çakmaktaşıdan yapılmış kesici alet ve yonga parçaları görülmektedir. (Resim: 2)

Bölme Höyük Koordinatları:

(35S) 0703853 E 4275827 N

Rakım: 906 m. Duyarlılık: 6 m.

5 Lloyd-Mellaart 1962: 182, 184. Ayaklı kaplara ait örnekler Beycesultan İTÇ katlarında görülmektedir. Bölme Höyük ayakları da Beycesultan İTÇ 2 örnekleriyle benzerdir.

Daha sonra Yeşildere, Çukurağıl, İlyaslı Kasabası ve Eskisaray Köyü araştırıldı. Bu köyler dağlık bir bölgede bulunduklarından İlk Tunç Çağı yerleşimleri tespit edilememiştir. Fakat bölgede çok sayıda Roma Dönemi'ne işaret eden seramik ve mimari kalıntı dikkat çekmektedir.

Uşak Merkez İlçe'nin güneyinde yer alan Koyunbeyli ve Yapağılar Köyleri araştırıldı.

Uşak İli'nin 14 km. güneyinde, Koyunbeyli Köyü'nün 500 m. batısında yer alan Koyunbeyli Höyük araştırıldı. Uşak Merkez İlçe'nin güneyinde yer alan Koyunbeyli Höyük boyutları ve konumu göz önüne alındığında bölgenin önemli höyüklerinden birisidir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde 300 m. kuzeybatı-güneydoğu yönünde 150 m. kadar bir alana yayılmaktadır. Üzerinde tarım yapılması nedeniyle yüksekliği 15 m. kadardır. (Resim: 3)

Höyük üzerinde İlk Tunç Çağı'nın karakteristik kap formlarına işaret eden ayaklı kaplara ait parçalar, (Resim: 4) ağız kenarından tutamaklı kase parçaları,⁶ kırmızı açkılı kase ve çanak parçaları, gri açkılı bezemeli kap parçası, (Çizim: 2) yivli kulp parçaları ile taş alet ve yonga parçaları belirlenmiştir.

Yerleşmede, İlk Tunç Çağı buluntularının yanı sıra Orta Tunç Çağı'na ait seramik parçaları da tespit edilmiştir. Orta Tunç Çağı buluntuları vermesi nedeniyle Koyunbeyli Höyük, Uşak bölgenin İlk Tunç Çağı sonrası araştırmalarında önemli bir merkez olarak değerlendirilmelidir.

Koyunbeyli Höyük Koordinatları:

(35S) 0715666 E 4273095 N

Rakım: 908 m. Duyarlılık: 8 m.

Koyunbeyli'deki araştırmaların ardından Yapağılar Köyü'nde yapılan araştırmalarda İlk Tunç Çağı'na ait herhangi bir yerleşim tespit edilememiştir.

Güneydeki araştırmaların ardından Uşak'ın batısında yer alan merkeze yakın Ürünköy, Çınarcık, Kaşbelen, Hacıcadem ve Karaağaç Köyleri araştırıldı. Bu köyler dağlık alanda yer almakta ve orman köyleri olması nedeniyle yapılan araştırmalarda herhangi bir İlk Tunç Çağı yerleşimi tespit edilememiştir.

6 Lloyd-Mellaart 1962: 186. Koyunbeyli Höyük buluntuları içerisinde yer alan bu örneklerin benzerleri Beycesultan XIII. Tabakada bulunmaktadır. Bu mallar İTÇ 2'ye tarihlenmektedir

Uşak İli Merkez İlçe'nin güneyindeki Ovademirler, Karahasan, Demirören köyleri ile güneybatıda yer alan Kayaagıl Köyü ve Karabol Mahallesi araştırıldı. Bu köylerde İlk Tunç Çağı ile ilgili herhangi bir buluntuya rastlanmadı.

Uşak İli'nin 10 km. güneyinde yer alan Elmacık Köyü'nde İlk Tunç Çağı'na ait Elmacık Höyük araştırıldı. Yerleşme, Elmacık Köyü'nün 1 km. güneybatısında yer almaktadır. Güneyinden Değirmendere geçen höyüğün çapı 300 m. den fazla olup yüksekliği ise 30 m. kadardır. Höyüğün üzeri düzlük bir alan olup bu alan 100 m. kadardır.

Elmacık Höyük üzerinde İlk Tunç Çağı seramiklerinin yanı sıra yoğun olarak Orta Tunç Çağı seramikleri ve az da olsa Roma Dönemi seramikleri görülmektedir.

Elmacık Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları içerisinde yarım ay şeklinde tutamaklı kaplara ait örnekler dikkat çekmektedir.

Orta Tunç Çağı seramikleri içerisinde omurgalı kaplar, süzgeçli kaplar, kulp ve kaideler ile tekstil ağırlığı örnekleri dikkat çekmektedir.

Elmacık Höyük Koordinatları:

(35S) 0708762 E 4272947 N

Rakım: 864 m. Duyarlılık: 7 m.

Uşak İli Merkez İlçe'nin güney ve güneydoğusunda yer alan Kalfa, Muharremşah, Arnavutoğlu Çiftliği (yeni adı Köstebekir Çiftliği), Kuyucak Köyü ve Merkez İlçe'nin doğusunda yer alan Çevreköy, Kılcan ve Gücer köyleri araştırıldı. Bu köylerin hepsi merkeze yakındır. Bu köylerdeki araştırmalarda, Kalfa Köyü haricinde İlk Tunç Çağı yerleşimi tespit edilememiştir.

Uşak İli'nin 5 km. kadar doğusunda yer alan Kalfa Köyü araştırıldı. Kalfa Köyü'nün 2 km. güneyinde, eski deri sanayisi ve dokuma sitesinin 700 m. doğusunda bulunan Çanlı Höyük araştırıldı. Höyüğe bu ismin verilmesi Çanlı Köprü'ye yakın bir yerde olmasından kaynaklanmaktadır.

Çanlı Höyük, 200 m. çapında bir alana yayılım göstermektedir. Yüksekliği 7 m. kadar olmakla beraber üzerinde tarım yapıldığından seviye gittikçe düşmektedir.

Çanlı Höyük üzerinde İlk Tunç Çağı'na ait çok sayıda el yapımı çanak parçası, üç ayaklı kaplara ait parçalar, kabartmalı ve yivli kulplar, hilal şeklin-

de tutamaklı kaplar,⁷ fincan parçaları, memecikli kaplara ait örnekler yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca bir adet kesik gaga ağızlı testi parçası⁸ ve İTÇ 2 boyalı çanak parçası⁹ gibi çeşitli form ve bezemeli örneklerde görülmektedir. (Çizim: 3)

Çanlı Höyük Koordinatları:

(35S) 0718210 E 4281018 N

Rakım: 869 m. Duyarlılık: 5 m.

Kediyünü Köyü'nde Kediyünü Höyük araştırıldı. Bu höyük, Uşak İli'nin 9 km. güneydoğusunda, Kediyünü Köyü'nün kuzeyinde, köy sınırları içerisinde yer almaktadır. Köyün mezarlığı da höyük üzerinde bulunmaktadır. Kediyünü Höyük, Kusura Deresi'nin kıyısında köy sınırları dahilinde çok geniş bir alana yayılım göstermektedir. Höyük doğu-batı doğrultusunda 500 m. uzunluğunda, kuzey-güney doğrultusunda 200 m. uzunluğundadır. Yüksekliği de 30 m. kadardır.

Höyük üzerinde İlk Tunç Çağı seramiklerinin yanı sıra Orta Tunç Çağı ve Roma Dönemi seramikleri de görülmektedir.

Kediyünü Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları içerisinde kırmızı ağızlı kap parçaları, dikey kulp parçaları, ayaklı kaplara ait parçalar ve çakmaktaşı alet ve yonga parçaları görülmektedir.

Koyunbeyli Höyük gibi Kediyünü Höyüğü'nün de alan olarak diğer merkezlerden daha geniş bir alana yayılım göstermesi Orta Tunç Çağı'nda yerleşim gören merkezlerin alan olarak daha büyük olduğunu göstermektedir. Bu durum Uşak İli'nde İlk Tunç Çağı'nın ardından gelen Orta Tunç Çağı'nda bölgedeki siyasi ve ekonomik değişimlere işaret etmektedir.

Kediyünü Höyük Koordinatları:

(35S) 0717796 E 4281863 N

Rakım: 913 m. Duyarlılık: 8 m.

Uşak'ın doğusunda Uşak-Banaz karayolunun kenarında yer alan İkisaray

7 Bu şekildeki örnekler Beycesultan'da İTÇ 2'ye tarihlenmektedir. Lloyd-Mellaart 1962: 146.

8 Kesik gaga ağızlı testi örnekleri Yortan Kültürü içerisinde çokça görülmektedir. Yortan Kültürü için bakınız. T. Kamil, *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia*. British Archaeological Reports Limited, 1982.

9 Bu parça el yapımı, kırmızı astar üzerine (7.5 R 5/8) pembe boya (5YR 8/3) bezemelidir.

Köyü araştırıldı. Bu köyde İlk Tunç Çağı ile ilgili herhangi bir buluntu tespit edilemedi.

Uşak İli'nin doğusunda yer alan Bozkuş, Mesudiye, Altıntaş, Ortaköy ve Karlık köyleri araştırıldı.

Uşak İli'ne 16 km. mesafedeki Altıntaş Köyü sınırlarında yer alan Altıntaş Baraj Göleti'nin kuzeydoğu yamacında, baraj su tasfiye kanalının geçtiği yamaçlarda İlk Tunç Çağı ve Roma dönemi seramikleri veren Altıntaş Höyük araştırıldı. Baraj göleti yapımı esnasında yerleşim tahrip edilmiş olup yoğun seramik parçaları göletin üstünden geçen yol boyunca ve yamaçlarda görülebilmektedir. (Resim: 5)

Altıntaş Höyük yerleşiminin olduğu vadi Altıntaş Kaya Yerleşimi olarak tescillidir. Çok sayıda kaya mezarının olduğu vadi içerisinde yer alan Altıntaş Höyük yerleşimi yoğun tahribat nedeniyle şeklini kaybetmiştir.

Altıntaş Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları içerisinde, kırmızı ve kahverengi açkılı el yapımı çeşitli kap parçaları, yiv ve oluk bezemeli kase parçaları, çakmaktaşı kesici ve kazıyıcı aletler, havanelleri, kemikten yapılmış alet gibi çeşitli örnekler görülmektedir. (Resim: 6)

Altıntaş Höyük Koordinatları:

(35S) 0717762 E 4288744 N

Rakım: 934 m. Duyarlılık: 22 m.

Uşak İli'nin 15 km. doğusunda Banaz İlçesi sınırındaki Karlık Köyü'ndeki araştırmalarda bir höyük tespit edilmiştir. Karlık Köyü'nün 250 m. kuzeybatısında Tepedibi mevkiinin 150 m. güneydoğusunda, üzerinden yüksek gerilim elektrik hattının geçtiği ve elektrik direğinin bulunduğu yerde bir İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemi yerleşimi tespit edilmiştir.

Karlık Höyük olarak isimlendirdiğimiz yerleşim güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda 150 m. ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 80 m. kadar bir alana yayılmaktadır. Üzeri tarım alanlarıyla kaplı Karlık Höyük'ün yüksekliği 6 m. kadardır.

Karlık Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları arasında el yapımı kırmızı açkılı kap parçaları, çeşitli tipte kulp parçaları, üç ayaklı kaplara ait parçalar, çakmaktaşı alet ve yonga parçaları ve taş balta gibi örnekler görülmektedir.

Karlık Höyük Koordinatları:

(35S) 0725232 E 4287099 N

Rakım: 1064 m. Duyarlılık: 8 m.

Uşak İli Merkez İlçe'nin doğusunda yer alan Göğem, Çarıkköy, Kapaklar, Kırka ve merkezde yer alan Sarayaltı Mahallesi araştırıldı. Göğem, Çarıkköy ve Kırka köylerinde İlk Tunç Çağı buluntusu veren bir yerleşime rastlanmadı. Kapaklar Köyü'ndeki höyük ile Sarayaltı Mahallesindeki höyükte incelemeler yapıldı.

Uşak İli'nin 15 km. doğusundaki Kapaklar Köyü içerisinde, köy camisinin güneyinde ve Osmanlı döneminden kalma türbenin arkasındaki çamlık alanda yer alan Kapaklar Höyük araştırıldı. Kapaklar Höyük, 25 m. yüksekliğinde ve 300 m. çapında bir alana yayılmaktadır. Höyük üzerinde eski köy mezarlığı bulunmaktadır. (Resim: 7)

Kapaklar Höyük üzerinde yoğun olarak İlk Tunç Çağı seramiklerinin yanı sıra az sayıda Roma Dönemi seramikleri de görülmektedir.¹⁰

Kapaklar Höyük İlk Tunç Çağı buluntuları arasında el yapımı, kırmızı, gri ve kahverengi açkılı kap örnekleri, ayaklı kaplara ait örnekler, yatay ve dikey kulp örnekleri, çakmaktaşı alet ve yonga parçaları görülmektedir.¹¹ (Resim: 8)

Kapaklar Höyük Koordinatları:

(35S) 0722897 E 4281446 N

Rakım: 867 m. Duyarlılık: 10 m.

Uşak İli, Merkez İlçe'de Sarayaltı Mahallesi'ndeki Sarayaltı Höyük araştırıldı. Sarayaltı Höyük, Banaz, Uşak, İzmir karayolu üzerinde (E-96 karayolu), Uşak İli'nin doğu girişindeki Sarayaltı Mahallesinde, Uşak İtfaiye Müdürlüğü'nün arkasında, E-96 karayolu ile Nuri Şeker Caddesi arasında bulunmaktadır.

Sarayaltı Höyük 200 m. çapında bir alanı kaplamakta ve yüksekliği ise 4 m. kadardır. Üzerinde tarım yapılması nedeniyle höyük yüksekliğini kaybetmektedir.

10 Lloyd-Mellaart 1962: 138, 253. Kapaklar Höyük İTÇ 2 ve İTÇ 3 yerleşimi olarak gösterilmektedir.

11 Kapaklar Höyük buluntuları Beycesultan buluntularıyla paralellik göstermektedir.

Yerleşme üzerinde İlk Tunç Çağı'na ait el yapımı, kırmızı ağıklı çanak ve küp parçaları, yivli kulp parçaları, ayaklı kaplara ait parçalar¹² ve çakmaktaşı yonga parçaları görülmektedir.

Sarayaltı Höyük Koordinatları:

(35S) 0711591 E 4283951 N

Rakım: 903 m. Duyarlılık: 6 m.

Uşak, Merkez İlçesi araştırmalarına batı bölgesinde yer alan Aktaş (antik Flaviopolis), Beylerhanı, Köprübaşı, Gökçetepe ve Emirfakılı köylerinde devam edilmiştir.

Uşak İl'i'nin 15 km. batısında Aktaş Köyü'nün Ürünköy tarafından girişinde, köy içerisindeki Aktaş Höyük araştırıldı. Aktaş Höyük, köyün girişinden itibaren sağlık evi, harman yeri ve köy mezarlığını da içine alacak şekilde geniş bir alana yayılmaktadır. Höyük, Kuzeydoğu-Güneybatı yönünde, mezarlık alanını da kapsayacak şekilde 500 m.den daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Yükseklik yaklaşık 25 m. kadardır. Bu yükseklik arazinin eğimli olmasından kaynaklanmaktadır. Mezarlık içerisinde ve sağlık evi ile harman yerinin güneybatı yamaçlarında yoğun İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemi seramik parçaları görülmektedir.

Aktaş Höyük İlk Tunç Çağı seramikleri içerisinde kırmızı ağıklı malların yanı sıra siyah ağıklı mallarda fazlaca görülmektedir¹³ (Çizim: 4).

Aktaş Höyük Koordinatları:

(35S) 0695541 E 4287820 N

Rakım: 732 m. Duyarlılık: 8 m.

Beylerhanı, Köprübaşı, Gökçetepe köylerindeki araştırmalarda İlk Tunç Çağı ile ilgili herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Emirfakılı Köyü'nün doğu çıkışında Tekke Mevkii'nde çok sayıda çakmaktaşı alet ve yonga parçaları tespit edilmiştir. Tekke Mevkii kuzeybatı-güneydoğu doğrultuda 50 m. uzunluğunda ve yaklaşık 5 m. yüksekliğinde bir

12 Sarayaltı Höyük ayakları Beycesultan İTÇ 2 örnekleriyle benzetilmektedir. Lloyd-Mellaart 1962: 188, fig. 15.

13 Aktaş Höyük'te siyah ağıklı üzerine mat beyaz boyalı bir örneğin benzeri Beycesultan XVIc tabakasında görülmektedir. Bu parçanın benzerleri erken İTÇ 2'ye tarihlenmektedir. Lloyd-Mellaart 1962: 142.

alanı kapsamaktadır. Tekke denilmesinin sebebi üzerinde kitablesiz eski bir mezarın bulunmasından kaynaklanmaktadır. Çok sayıda çakmaktaşı alet ve yonga parçası tespit edilmesine rağmen herhangi bir seramik buluntuya rastlanamamıştır.¹⁴

Selviler Köyü araştırılmış olup İlk Tunç Çağı ile ilgili herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Uşak İli'nin batısında yer alan Güre Kasabası, Örencik, Fakılı ve Çamyazı köyleri araştırılmıştır.

Güre Kasabası (antik Bagis), ormanlık bir bölgede yer almaktadır. Lidya Bölgesi içerisinde olan kasabada çok sayıda tümülüs bulunmaktadır. Güre, Örencik ve Fakılı'da İlk Tunç Çağı ile ilgili bir buluntu tespit edilememiştir.

Güre Kasabası'nın 10 km. batısında bulunan Çamyazı Köyü arazisindeki Gerdekkayası'nda araştırmalar yapılmıştır. Gerdekkayası, Uşak'ın 25 km. batısında, Çamyazı Köyü'nün 3 km. kuzeyinde, Uşak-İzmir karayolunun (E-96) kenarında ve Gediz Nehri'nin güneyinde bulunmaktadır. Gerdekkayası, doğal bir kayalık üzerinde kurulmuş olup 300 m. çapında bir alanı kaplamakta ve yerden yüksekliği 30 m. kadardır. (Resim: 9)

Gerdekkayası yerleşimi üzerinde bir adet kaya mezarı bulunmaktadır. Lidya coğrafyası içerisinde bulunan Gerdekkayası Lidyahılar tarafından da iskan edilmiştir.

Gerdekkayası üzerinde İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemine ait seramikler görülmektedir. İlk Tunç Çağı seramikleri içerisinde el yapımı, siyah, kah-verengi ve kırmızı açkılı çanaklar, yatay ve dikey ilmek kulplar, (Resim: 10) üçayaklı kaplara ait çeşitli büyüklükte seramikler bulunmaktadır.

Gerdekkayası Koordinatları:

(35S) 0681448 E 4281379 N

Rakım: 563 m. Duyarlılık: 8 m.

Bu sezonki çalışmalarımız neticesinde Uşak İli Merkez İlçe'nin güneyindeki köyler araştırılmıştır. Uşak merkeze yakın köylerin yanı sıra Uşak'ın güneyinde kalan merkez ilçeye bağlı köyler dolaşılmıştır. Bu çerçevede 12 adet İlk Tunç Çağı yerleşimi incelenmiştir.

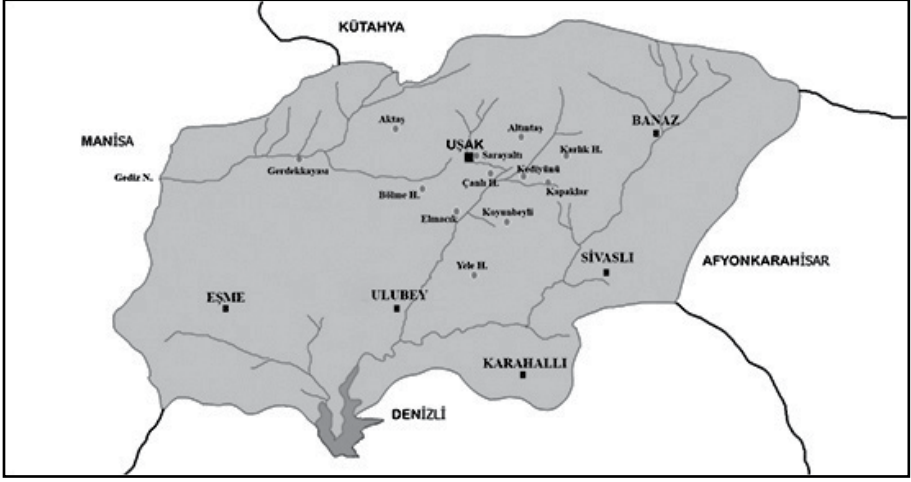
14 Emirfakılı Tekke Mevkii'nin konunun uzmanı bir prehistoryacı tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sırasında belirlenen yerleşmeler ovalık alanda yoğunlaşmaktadır. Yerleşmeler tarım arazilerinin uygun olduğu ve su kaynaklarının geçtiği bölgelerde, birbirlerine yakın olarak konumlanmışlardır.

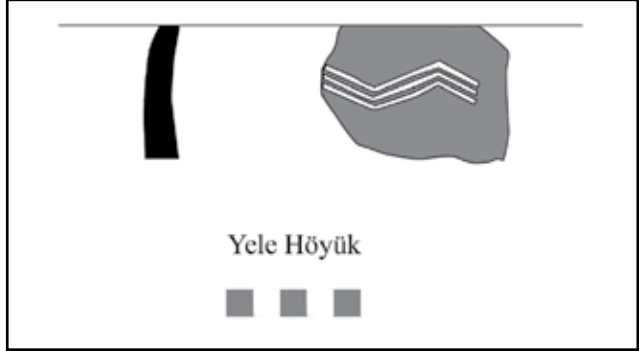
Bu sezonki araştırmalarımızda incelediğimiz İlk Tunç Çağı yerleşmelerinin çoğunluğunda üç ayaklı kaplara ait parçalar yaygın olarak görülmektedir. Aktaş Höyük yerleşiminde siyah ağıllı mallar yoğunluktayken diğer yerleşimlerde kırmızı ağıllı mallar daha fazla görülmektedir. Araştırma yapılan yerleşimlerde taş balta ve çakmaktaşı aletlerinin çok sayıda bulunmuş olmasına rağmen obsidyen malzemeye rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

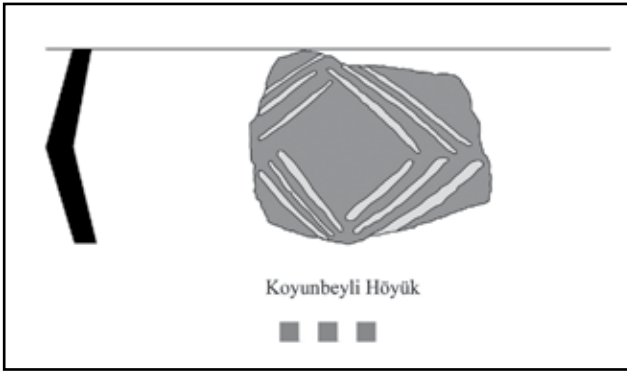
- LLOYD, S.- MELLAART, J. 1962, *Beycesultan I, The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- KAMİL, T. 1982, *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia*. British Archaeological Reports Limited.

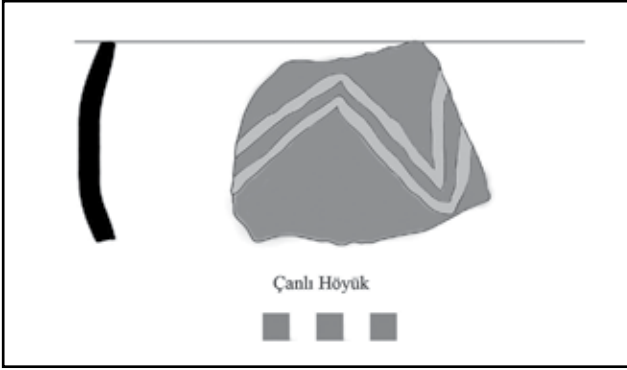
Harita: Uşak İli İlk Tunç Çağı yerleşmeleri.

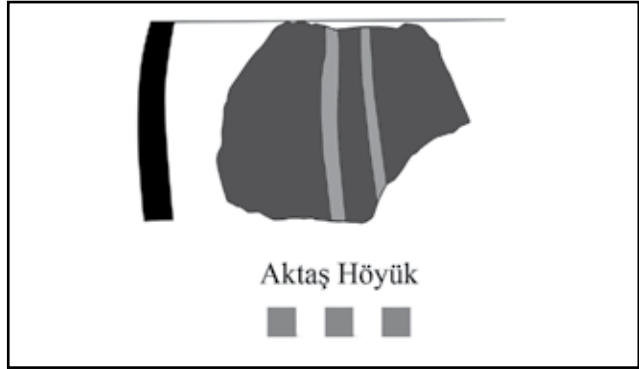
Çizim 1: Yele Höyük, mat beyaz boyalı çanak parçası.

Çizim 2: Koyunbeyli Höyük, gri açıkli bezemeli kap parçası.

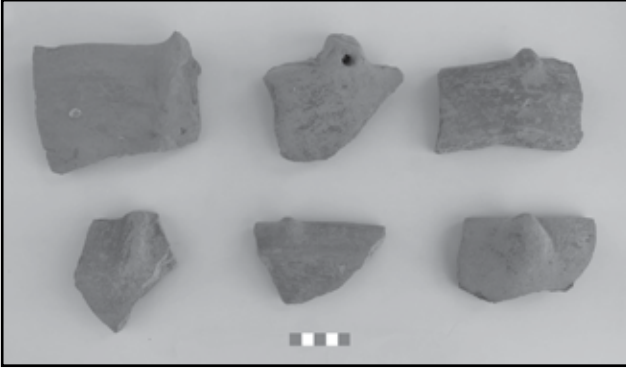
Çizim 3: Çanlı Höyük, boya bezemeli kap parçası.

Çizim 4: Aktaş Höyük, mat beyaz boyalı kap parçası.

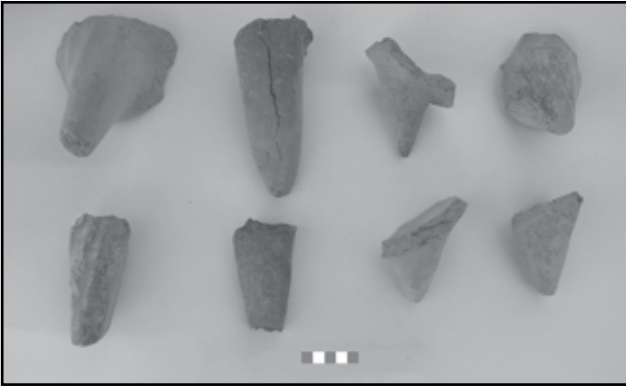
Resim 1: Bölme Höyük.

Resim 2: Bölme Höyük buluntuları.

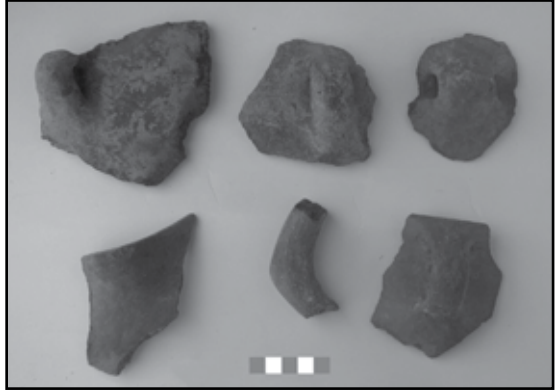
Resim 3: Koyunbeyli Höyük.

Resim 4: Koyunbeyli Höyük buluntuları.

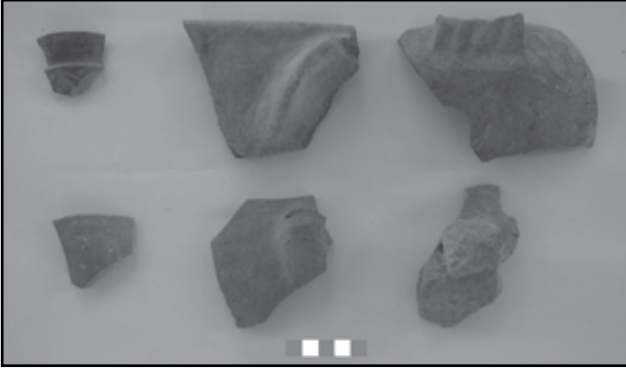
Resim 5: Altıntaş Höyük.

Resim 6: Altıntaş Höyük buluntuları.

Resim 7: Kapaklar Höyük.

Resim 8: Kapaklar Höyük buluntuları.

Resim 9: Gerdekkaya.

Resim 10: Gerdekkaya buluntuları.

TUNÇ ÇAĞLARINDA NEVŞEHİR KÜLTÜRLERİNİN ARAŞTIRILMASI 2012-2013 YILI ÇALIŞMA RAPORU: HACİBEKTAŞ VE ÇEVRESİ

Atıla TÜRKER*

GİRİŞ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleriyle "Tunç Çağlarında Nevşehir Kültürlerinin Araştırılması Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi" (TURNEVKAP) kapsamında ilk hedeflenen bölge Hacıbektaş ilçesi ve çevresi olmuştur¹. Bu kesimde gerçekleştirilen çalışmalar, 32 günü sahada olmak üzere, 2012-2013 yılları arasında sürdürülmüştür². Zaman, bütçe ve donanım imkânları, belirlenen yöntem, ilgili kurumdan alınan izinler doğrultusunda 2012 yılında saha çalışmaları esnasında toplanan küçük buluntular üzerinde ayrıntılı çalışmalar gerçekleştirilebilmiş; 2013 yılı saha çalışmalarında ise küçük buluntular yerinde incelenmiş, notlar alınmış fakat ayrıntılı tanım ve kataloglaması yapılamamıştır³.

* Yrd. Doç. Dr. Atıla TÜRKER, T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Avanos Yolu 50300 Nevşehir-TÜRKİYE.

1 Arkeolojik yüzey araştırmasının yetkin ve belirli bir elden yürütülmesi için Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bünyesinde "Tunç Çağlarında Nevşehir İli Kültürlerinin Araştırılması Proje Birimi (TURNEVKAP)" oluşturulmuştur.

2 Çalışmalarımıza 2012 yılında Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi Uzmanı Demet Göçer ve 2013 yılında Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi Uzmanı Taylan Sümer Bakanlık Temsilcisi olarak refakat etmişlerdir. Çalışmalar süresince Hacıbektaş İlçesi'nin mülki amir ve amirleri Kaymakam Sayın Bedrettin Özmen (2012) ve Sayın Yusuf Güni (2013), Emniyet Amir v. Komiseri Kadir Doğan, İlçe Jandarma Komutanı J. Yzb. Halil İlhan, Arkeoloji Müzesi Müdiresi Ayşe Bedir Akhan; Kozaklı İlçesi'nin mülki amir ve amirleri Kaymakamı Sayın Tolga Toğan, İlçe Emniyet Amiri Ferdi Büyükkatak, İlçe Jandarma Komutanı Sami Toroman ve İlçe Jandarma Karakol Komutanı Kemal Çaldır; Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürü Velettin Birsöz, Müdür Yrd. Yaşar Yılmaz ile Mehmet Biçici ve Şube Müdürü Hüseyin Sevinç'den destek ve bilgiler alınmıştır. Çalışmanın 2012 yılı saha çalışmalarına Nevşehir Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Şerife Altıntaş, Ecem Erkenci, Mustafa Eray Okur, Senem Doğan ve Tuğçe Kaykusuz; 2013 yılı saha çalışmalarına Nevşehir Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Elamanları Uzm. Derya Bozkurt ve Öğr. Gör. Fevzi Volkan Güngördü ile Nevşehir Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Halime Çapan, Tuğçe Kaykusuz ve Ayla Uzun katılmışlardır. Çalışmamıza katkı sağlayan tüm destekçi ve katılımcılara işbirlikleri ve özverilerinden dolayı içtenlikle teşekkür ederim.

3 Bakanlığımızın 13.03.2013 tarih ve 94949537-160.99-51264 sayılı Yönergesinin 12. Maddesi 'b' bendi gereği envanterlik eserler Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne liste ve fiş şeklinde teslim edilmiş, envanterlik kültür varlıkları dışındaki buluntular toplanmayarak gerekli belgeleme ve ölçümler yerinde yapılmıştır.

SAHA ÇALIŞMALARI VE İZLENEN GÜZERGÂHLAR

2012 ve 2013 yılı çalışmalarının hedef noktasını Hacıbektaş İlçesi tamamının araştırılması oluşturmıştır. Araştırmanın kapsamı höyük tipi eski yerleşim alanlarının tespitine yönelik olmakla birlikte, gidilen nokta ve araştırılan bölgede tespit edilen diğer kültürel miras unsurları üzerinde de incelemelerde bulunulmuştur. Bu araştırma için harita çalışması ve yerinde inceleme sonucu sekiz güzergâh belirlenmiş ve 27 noktada daraltılmış alan araştırması gerçekleştirilmiştir (Harita: 1).

Güzergâh (1) [Hb.01-03]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak kuzeydoğu-kuzey yönünde Avuç Köy, Kırşehir-Kayseri karayolu ve Kayaaltı Köyü'ne dek; bu güzergâhta Pazarcık (Kayaaltı-) Höyüğü [Hb.01], Külüğün Höyük [Hb.02] ve Külüğün Tümülüsü [Hb.03] incelenmiştir.

Güzergâh (2) [Hb.04-07]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak batı-kuzeybatı-kuzey yönünde Çiğdem, Küçükburunağıl, Karaova ve Hasanlar Köyleri'ne dek; bu güzergâhta Çiğdem (Gök-) Höyük [Hb.04]⁴, Ağıl Höyük [Hb.05], Hasanlar Höyük [Hb.06] ve Samsunhöyük [Hb.07] incelenmiştir⁵.

Güzergâh (3) [Hb.08-09]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak doğu-kuzeydoğu-kuzey yönünde Hıdırlar, Killik, Aşağı Barak, Belbarak Köyleri'nden Kırşehir-Kayseri karayoluna dek⁶; bu güzergâhta Hacıbayram Höyüğü [Hb.08] incelenmiş, daha önce yayınlarda sözü edilen Külhüyüğü [Hb.09] bulunamamıştır.

Güzergâh (4) [Hb.10]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak kuzeydoğu-kuzey yönünde Yukarı İlcek, Aşağı İlcek, Sadık, Yurtyeri, Hasanlar ve Başköy'den Güzyurdu Köyü yönünde Mucur (Kırşehir) idari sınırına dek; bu güzergâhta Aşağı İlcek Höyük [Hb.10] incelenmiştir.

Güzergâh (5) [Hb.11-20]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak doğu-güneydoğu yönünde merkez ilçenin Savat Mahallesi'ndeki Suluca Karahöyük [Hb.11], Çilehane [Hb.12], Âlemlî kavşağı, Büyükkışla ve İğdelikışla Köyleri'ne dek;

4 Çiğdem köyü ile höyük arasında kalan tümülüs bu araştırma kapsamında incelenmemiştir.

5 Bu Güzergâh üzerinde Tataryeğenağa Höyük de bulunuyor olmakla birlikte, Mucur (Kırşehir) İlçesi sınırları içinde yer aldığından araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Kozaklı ilçesine bağlı fakat hemen Hacıbektaş ilçesi sınırındaki Samsunhöyük, ise bu araştırma güzergâhına dâhil edilmiştir.

6 Bu güzergâhın doğu-kuzeydoğu yönündeki Belbarak, Köşektaş ve Kızılağıl Köyleri hattı önümüzdeki yıllarda incelenecektir.

Âlemli Köy ile Killik Köyleri arasında kavşak yaparak Avanos yolunu izleyen ve Kervan Yolu olarak bilinen güzergâhın Hacıbektaş-Gülşehir-Avanos idari sınırına dek yapılan araştırmada Kızılözün Çiftliği [Hb.13], Astap Tepe Mevkii (Abdal Kale [Hb.14], Teras Yerleşimleri [Hb.15/1-6] ve Üçbüyük Tümülüsleri [Hb.16/1-4]), Acıçeşme Höyüğü [Hb.17], Acıtepe Höyüğü [Hb.18], Delikkaya [Hb.19] ve Büyükkışla Köyü Eski Camii [Hb.20] incelenmiştir.

Güzergâh (6) [Hb.21-22]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak batı-güneybatı yönünde Çivril, Mikail, Kayı ve Kisecik Köyleri'ne dek; bu güzergâhta Çivril Köy Öreni "Leyla ile Mecnun" [Hb.21] ve Mikail Yolu Ören Yeri ve Tümülüsü [Hb.22/1-2] incelenmiştir.

Güzergâh (7) [Hb.23-25]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak güney-güneybatı yönünde Âşıklar [Hb.23], Karaburna ve Karaburç Köyleri'ne dek; bu güzergâhta Karaburna-Kaletepe [Hb.24] ile Karaburna Tümülüsleri [Hb.25/1-2] incelenmiştir.

Güzergâh (8) [Hb.26-27]: Hacıbektaş'tan yola çıkarak güney-güneydoğu-doğu yönünde Âşıklar [Hb.23]⁷, Akçataş, Topayın, Anapınar, Kütükçü, Yeniceengel ve Hırkatepesidelik Köyleri'ne dek; bu güzergâhta Kütükçü Tümülüsü [Hb.26] ve Yenice /Yeniceengel Höyük (Höyüğünözü) [Hb.27] incelenmiştir.

Çalışma süresince geniş alan (extensive) ve daraltılmış alan (intensive) yüzey araştırması yöntemleri uygulanmış, daha önce literatürden bilinen höyükler ve yeni keşfedilen yerleşim alanları çalışma kapsamında incelenmiştir. Proje konumuzun dışına çıkılmaksızın keşif güzergâhı üzerinde bulunan tümülüs, nekropol ve tarihi yapılara da ziyarette bulunulmuştur.

Pazarcık (Kayaaltı-) Höyüğü [G1-Hb.01]

Kayaaltı Köyü'nün 1 km. batısında, Pazarcık Mevkii'nde yer almaktadır. Yaklaşık 31 m. yüksekliğinde (1139-1170 m.) ve 433 m. çapında, oldukça yüksek ve sarp olan höyük, ilk bakışta bir tümülüsü andırırçasına sivri ve koniktir. Kuzeydoğusunda yer alan dere yatağı bölgenin ıslah çalışmaları sırasında kurutma kanalına dönüştürülmüştür. Höyükte yapılan çalışmalarda E.T.Ç., D.Ç., Hellenistik ve Roma dönemlerine ait çanak çömlek parçaları toplanmış,

⁷ Hacıbektaş Müzesi'nde korunmakta bulunan bir grup Geç Roma/Bizans eserlerinin buluntu yeri Âşıklar Köyü olarak kaydedilmişse de, tarafımızdan yerinde inceleme yapılmamıştır.

ezgi taşları ve bir taş vurgaç parçası bulunmuştur (Resim 1; Harita: 1, Nr. 1; J.33.c.4 / 039° 03' 160" K - 034° 45' 370" D).

Külüğün Höyük [G1-Hb.02]

Kızılağıl Köyü'nün 5 km. kuzeybatısında ve Kayaaltı Köyü'nün 5.5 km. güneybatısında, şehirlerarası Kırşehir-Kayseri karayolunun 1.4 km. kuzeyinde; Kayaaltı deresinin sulak doğu kıyısında, derenin genişçe bir kavis çizdiği "Kül Yeri Mevkii"nde konumlanmaktadır (Harita: 1/2). Basık ve yayvan tipteki höyüğün taban çapı 279 m. ve yüksekliği 16 m.dir (1163-1179 m.). Höyük üzerinde yapılan çalışmalarda E.T.Ç., O.T.Ç. ve D.Ç.'ye ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Ayrıca üzerinde graffiti yazılı bir de amorf parça bulunmuştur (Resim: 2; Harita: 1, Nr. 2; J.33.d.3 / 039° 01' 090" K - 034° 43' 496" D).

Külüğün Tümülüsü [G1-Hb.03]

Külüğün Höyük'ün yaklaşık 1 km. güneyinde, şehirlerarası Kırşehir-Kayseri karayolunun 0.2 km. kuzeyinde konumlanmaktadır (Harita: 1/3). Tahribattan dolayı büyük ölçüde kutur ve yüksekliğini yitirmiş tümülüsün ölçülebilir yüksekliği 7 m.dir (1176-1183 m.) (Harita: 1; Nr. 3; J.33.d.3 / 039° 00' 530" K - 034° 43' 932" D).

Çiğdem (Gök-) Höyük [G2-Hb.04]

Hacıbektaş (Nevşehir) - Mucur (Kırşehir) yolunun 8. km.sinde, yolun 1 km. kuzeyinde yer alan Çiğdem Köyü'nün (köyün batısında, üzerinde bir tümülüs bulunan Ada Tepe'nin) batısında "Gökhöyük Mevkii"nde konumlanır (Harita: 1/4). Höyüğün çapı 199 m., yüksekliği 7 m.dir (1155-1162 m.). Yerleşimin 400 m. güneyinde Sırmalı, 1100 m doğusunda Bozyer ve 148 m kuzeyinde Duvalıkuyu pınarları vardır. En yakınındaki Duvalıkuyu Pınarı, höyük üst kodundan 11 m. daha yüksekte (1173 m.) yer almaktadır. Höyük üzeri ve çevresindeki yayılım alanından E.T.Ç., O.T.Ç. ve D.Ç.'ye ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Resim: 3; Harita: 1, Nr. 3; J.33.d.4 / 039° 00' 863" K - 034° 30' 661" D).

Ağıl Höyük [G2-Hb.05]

Büyük Burunağıl Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, geniş bir ovaya hâkim olan höyük, doğu ve batı kesimleri sulak arazi olup, kurutma kanalıyla ıslah edil-

miştir. Yüksekliği 25 m. (1126-1151 m.) olan höyüğün taban çapı 488 m., höyüğün üst çapı ise 162 m.dir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde daha uzun olan höyük oval görünümlüdür. Kuzey yamacı sarp olan höyüğün üst kısmında, özellikle doğu ve güney kenarlarında düzeltilmiş iri beyaz taşlarla duvar kalıntıları izlenmiş olup, küçük bir sur kalıntısı görünümü arz etmektedir. Höyükte yapılan çalışmalarda Tunç Çağlarına ilişkin sadece az sayıda Geç Tunç Çağı'na ait keramik buluntuları gözlenmiş olup, Demir Çağ, Hellenistik ve Roma-Bizans dönemlerine ait çanak çömlek parçaları oldukça yoğundur. Demir Çağı'na (veya Roma ?) ait olduğu düşünülen yuvarlak formu bir kirmen ağırlığı bulunmuştur (Resim 4; Harita: 1, Nr. 5; J.33.d.4 / 039° 06' 047" K - 034° 33' 727" D).

Hasanlar Höyük [G2-Hb.06]

Hasanlar Köyü'nün güneydoğu çıkışında, ova ortasında düz bir kalkerli kayalık üzerinde konumlanmaktadır. Kuzey, doğu ve güney kısmı dere yatağıyla çevrilmiş sulak bir alandır. Yüksekliği 10 m. (1128-1138 m.) olan höyüğün yayvan biçimli çapı 255 m.dir. Höyük üzerinde yapılan çalışmalarda ET.Ç., OT.Ç. ve doğusundaki kalkerli zeminde Geç Roma-Bizans dönemine ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Ayrıca höyüğün batı devamında kuzeybatı-güneydoğu yönlü bir taş sandık mezar gözlenmiştir (Resim: 5; Harita: 1, Nr. 6; J.33.d.2 / 039° 07' 590" K - 034° 39' 473" D).

Samsunhöyük [G2-Hb.07]

Kozaklı İlçesi'ne bağlı Çayıçi Köyü'nün 4.5 km. güneyinde, Kalecik Beldesi'nin 8.5 km. batısında ve Hacıbektaş İlçesi'ne bağlı Hasanlar Köyü'nün 6 km.. kuzeyinde, hemen Hacıbektaş ilçe sınırında yer almaktadır. Bugün ulaşımı stabilize arazi yoluyla sağlanabilen, yerleşimlerden uzak, kırsal bir alandır. Höyüğün ova seviyesinden yüksekliği 27 m. (1133-1160 m.), taban çapı 431 m. ve üst çapı 130 m.dir. Çayıçi Köyü Vadisi'ne uzanan tektonik çöküntünün güneybatı terasındaki höyüğün 50 m. güneybatısından Samsun Pınarı doğmaktadır. Bölgedeki yerleşim, höyük alanından sınırlı olmayıp vadiye uzanan kuzeydoğu terasında devam etmektedir. Tektonik vadi çöküntüsü içerisinde gözlenen mağaralara ait olması muhtemel küçük girişler, buralarda yerleşim izleri olması ihtimalini de kuvvetlendirmektedir. Höyük yüzeyinde

ve yaygın çevresinde görülen keramik parçaları Neolitik (?), Kalkolitik, ET.Ç., O.T.Ç. (A.T.K.Ç. ve Hitit), D.Ç., Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. Yüzeyde bir ezgi taşı ile bir sürtme taşı bulunmuştur. (Resim: 6; Harita: 1, Nr. 7; J.33.d.2 / 039° 09' 932" K - 034° 40' 205" D).

Hacıbayram Höyüğü [G3-Hb.08]

Aşağı Barak Köyü'nün 2.5 km. kuzeydoğusunda, Gömükpınarı Deresi'nin 500 m. doğusunda yer almaktadır. Ayazağıl Sırtı'nın Gömüspınarı Deresi'ne kademeli inen geniş terasın üzerinde konumlanan höyüğün doğu tabanından yüksekliği 16 m. (1240-1256 m.), sarp eğimli batı tabanından yüksekliği 25 m. (1231-1256 m.) ve taban çapı 237 m.dir. Höyük üzeri ve yakın çevresinde yapılan araştırmalarda Neolitik (?) ve Kalkolitik (?), ET.Ç., OT.Ç., D.Ç. ve Ortaçağ'a ait çanak çömlek parçaları toplanmış, Erken Tunç Çağı'na ait olduğu düşünülen zar biçimli bir taş alet, bir küçük sürtme taşı ve taş vurgaçlar ile Demir Çağı'na ait olduğu düşünülen bir konik başlı kabaca üçgen gövdeli bir tezgâh ağırlığı bulunmuştur. Hacıbektaş Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir (Resim: 7; Harita: 1, Nr. 8; K.33.a.2 / 038° 56' 628" K - 034° 42' 065" D).

Külüntepe [G3-Hb.09]

Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesi, Çayır köyünün 3 km. doğusundadır. Külhüyüğü Pınarı ve Külhüyüğü Deresi, Çanak Pınarı ve Sazlıkol Deresi'nin suladığı alana çok geniş araziye oldukça seyrek dağılmış çanak çömlek parçaları ve alet artığı olması muhtemel işlenmiş taş parçalarının bulunduğu alanda her hangi bir höyük yükseltisine rastlanmamıştır. Daha önce S. Omura tarafından araştırılan⁸ ve Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri ekibi⁹ tarafından incelen alanın tarımsal faaliyetlerden dolayı yok olma tehdidi altında olduğu ifade edilmiştir. Nitekim tarafımızdan yapılan incelemede her hangi bir yerleşim kalıntısına tesadüf etmek mümkün olmamıştır. Saha programımızın son gününde keşif amacıyla gidilen alan hakkında ayrıntılı araştırma ve sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmanın önümüzdeki yıllarda sürdürülmesi hedeflenmektedir. Az sayıdaki mevcut çanak çömlek buluntusu alanın Neo-

8 S. Omura, 1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları, IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1992, 541-569'da sf. 546.

9 Web sayfası için bkz. <http://www.tayproject.org.tr>

litik-Kalkolitik (?) ve E.T.Ç.'ye tarihlenebileceğini göstermiştir (Harita: 1, Nr. 9; K.33.a.2).

Aşağı İlice Höyüğü [G4-Hb.10]

Hacıbektaş İlçesi'nin 10 km. kuzeydoğusunda, Kırşehir-Kayseri karayolu üzerinde, yolun hemen 100 m. güneyinde, geniş ve düz bir ovada konumlanmaktadır. Ağabelli Tepesi'nin batısından doğan Çıpıklı Özü Deresi (ki bugün kurumuştur) ve höyüğün güneydoğusundan doğan İlice közü Deresi, höyüğü her iki yakadan kuşatarak kuzey yönünde akışlarını sürdürmektedir.

Yuvarlak bir kutura sahip höyüğün üstü hafif oval, düz ve basıktır. Höyüğün 1196 m. kodundaki 717 m.lik taban çapından sonra ortalama 8 m. yüksekliğinden sonra, en geniş yerinde 7 m.yi bulan ve höyüğü (sarp batı yamacı hariç) dolaşan bir teras seviyesi yer alır. Teras seviyesinden ortalama 11 m. sonra 412 m. çapında ve 1209 m. kodundaki höyük üstüne çıkılır. Toplam 23 m. yüksekliğindeki höyüğün üzerinde 186 m. çapında ve 7 m. yüksekliğinde bir tepelik daha yer almakta olup (39° 00' 742" K / 034° 37' 975" D), stadel mi yoksa bir Tümülüs mü olduğu tartışmalıdır¹⁰. Oldukça yuvarlak bir kutura ve orantısız bir yükseltiye sahip tepeliğin, yüzeyinde keramik buluntusunun seyrelmesi de göz önüne alınarak, Tümülüs olarak yorumlanma ihtimali daha olasıdır.

Höyüğün özellikle güney ve güneybatı kesiminde yoğunlaşan köy iskânı önemli ölçüde tahribata sebep olmuştur. Höyük yamaçlarından kerpiç elde etme için oluşturulan yarıklar ve üst kesiminde yer yer görülen kaçak kazı çukurları, höyüğün diğer tahribat unsurlarıdır. Tahribatlı alanlarda sökülmüş mimariye ait olması muhtemel iri taşların boyları 50 ile 70 cm. arasında değişen büyüklüklere sahiptir. Yine tahrip alanlarının kesitlerinde kerpiç duvarlar, taban izleri ve ocak/fırın yerleri açıkta görülebilmektedir. Höyük üzerinde ezgi ve öğütme taşı parçaları ve vurgaçlar yanı sıra E.T.Ç., OT.Ç., G.T.Ç., O.D.Ç., G.D.Ç.-Hellenistik ve Roma/Geç Roma dönemlerine tarihlenebilecek keramik parçaları gözlenmiştir (Resim: 8; Harita: 1, Nr. 10; J.33.d.3 / 039° 00' 756" K - 034° 37' 944" D).

10 S. Y. Şenyurt, Nevşehir İli 1998 Yılı Yüzey Araştırması, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II, 2000, 365-380'de sf. 366.

Suluca Karahöyük [G5-Hb.11]

Kazısı 1967-1977 yılları arasında Kemal BALKAN ve Osman SÜMER¹¹ tarafından gerçekleştirilen Hacıbektaş İlçe merkezi Savat Mahallesi'ndeki Suluca Karahöyük'te incelemelerde ve ölçüm çalışmalarında bulunulmuştur. Yerleşimde E.T.Ç., O.T.Ç. (A.T.K.Ç. - Erken Hitit), Hitit İmparatorluk Çağı, Post Hitit, Frig, Hellenistik, Roma ve Bizans devirleri kayd edilmiştir¹² (Harita: 1, Nr. 11; K.33.a.1 / 038° 56' 495" K - 034° 33' 412" D).

Çilehane [G5-Hb.12]

Araştırma güzergâhı üzerinde bulunan Hacı Bektaş-ı Veli kültünün ziyaret yerlerinden biri olan ve kutsal kabul edilen Çilehane'deki Deliktaş kayalığı ve ininde incelemelerde bulunulmuştur (Harita: 1: 12 / K.33.a.1).

Astap Mevkii [G5-Hb.14-16]

Hacıbektaş - Büyükkışla yolunun 2 km. güneyinde, Büyükkışla Köyü'nün 10 km. batısında konumlanan alanda, Kızılöz deresi boyunca bir kale, düz yerleşimler ve dört tümülüs bulunmaktadır.

Abdal Kale: Ova seviyesinin 44 m. üzerinde, kızıl kahve kum taşı ve konglomera kayalardan oluşan zeminde kurulan kale, arazi topografyasına da uydurularak dikdörtgen planlı tasarlanmıştır. Orta boy basit kesilmiş taşlar ve kalınca horasan harcıyla inşaa edilen kalenin batıya bakan cephesi 4 m.ye kadar, kuzey cephesi 2 m.ye kadar koruna gelmiştir. Batı cephesinde dörtgen planlı dört burcu yer almaktadır. Kuzey burcunun temel seviyesi altında ve asimetrik dizilmiş düzgün kesilmiş bazalt blokları, kalenin önceki yapım evresine işaret etmektedir. İri dörtgen kesilmiş kalker blokları da güneybatı burcunun tadilatı için devşirilmiş olmalıdır. Kalenin hemen 70 m. batısında, yaklaşık 100 m. çapındaki tepe üzerinde, mimari doku olmasa da, çok sayıda çanak çömlek parçası gözlenmiştir.

11 K. Balkan - O. Sümer, 1967 Yılı Hacıbektaş (Suluca Karahöyük) Kazısı Önraporu, *Türk Arkeoloji Dergisi* XVI-2, 1968, 15-39; 1968 Yılı Hacı Bektaş Hüyüğü (Suluca Karahöyük) Ön Raporu, *Türk Arkeoloji Dergisi* XVIII-1, 1969, 37-49.

12 Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta bulunan Suluca Karahöyük buluntuları üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir.

Düz Yerleşimler: Ova itibariyle değişik kademelerde 36 m.ye dek yükselen teraslarda, yerleşimin varlığına işaret edebilecek, tarımsal faaliyetler sonucu çok geniş bir alana yayılmış keramik ve mimari taş kalıntıları gözlenmiştir. Bu teraslardan en güneybatı kesimde kalan ve “Höyük Tepe” olarak adlandırılan mevkiideki teras alanının basit bir duvar örgüsüyle çevrelendiği görülmüştür. Bir diğer teras alanında kaçak kazıcılar tarafından sökün edilmiş iri taş blok parçaları da vardır. Bu bloklardan bazılarının altındaki boşluklar mezar izlenimi vermektedir. Tüm bu yerleşimler, kalenin güney kesimi boyunca dağılmaktadır ve alan, İğdeli Pınar ve Mahmutöz tarafından sulanmaktadır.

Tümülüsler: Abdal Kale’nin güneyindeki “Üç Hüyükler Sırtı” üzerinde, sırtın kuzeydoğu-güneybatı uzantısı üzerinde çapları 20 ile 35 m. arasında değişen ve sırt üzerinde 300 m.lik alanda peşi sıra belli aralıklarla dizili dört tümülüs yer almaktadır. Yükseklikleri 3 ile 8 m. arasında değişen tümülüslerin tümünde derin ve geniş kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır.

Kale ve yerleşim teraslarında G.D.Ç. itibariyle Osmanlı Dönemine dek özellik gösteren çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır (Resim 9; Harita: 1, Nr. 14-16; K.33.a.2 / 038° 52’ 497” K - 034° 39’ 392” D).

Acıçeşme Höyüğü [G5-Hb.17]

Büyükkışla Köyü’nün 2 km. batısında ve Acıtepe Höyüğü’nün 300 m. kuzeyinde, “Höyük Tepe” mevkiinde, kuzey-güney ve doğu-batı yollarının kesiştiği kavşakta konumlanmaktadır. Oldukça sulak bir düzlükte yer alan höyüğün çevresinde bugün üç çeşme ve hemen kuzeydoğusunda Derin Dere’nin kaynağı bulunmaktadır. Ova seviyesinden 6 m. yükselen (1047-1053 m.) höyüğün çapı 230 m.dir. Biri güneybatı ve diğeri kuzeydoğuda olmak üzere ikiz yükseltiye sahip höyüğün ortadaki sırtı, üst koddan 4 m.ye dek alçalmaktadır. Höyüğün kuzeydoğu kesimi ve çevresinden kullanım yüzeyleri belirgin taş aletler ile obsidyen dilgi ve yonga artıkları, taş vurgaçlar yanı sıra ETÇ ve OTÇ’ye ait keramik parçaları gözlenmiştir. Aynı dönem keramikleri höyüğün güneybatı yükseltisinin etrafında da bulunuyor olmakla birlikte, bu kesimde Hellenistik ve Geç Roma-Bizans keramikleri çoğunluktadır. Bu durum, geç dönemde höyüğün güneybatı kesimine, Acıtepe Höyüğü’ne bakan kesime yerleşildiğini gösteriyor olmalıdır (Resim 10; Harita: 1, Nr. 17; K.33.a.2 / 038° 52’ 589” K - 034° 41’ 478” D).

Acıtepe Höyüğü [G5-Hb.18]

Büyükkışla Köyü'nün 2 km. ve Delikkaya Tepesi'nin 1 km. batısında, Acıçeşme Höyüğü'nün 300 m. güneyinde, "Höyük Tepe" mevkiinde konumlanmaktadır. Höyük, batı ve güneyinden dolanan karayolundan 9 m. yükselen terasın güney ucundadır. Kuzeyinde tarım faaliyetleri sürdürülen terasta gözlenen yoğunluklu orta boy taşlar ve keramikler, yerleşimin teras alanında da muhtemel varlığına işaret etmektedir. Teras üzerinde 14 m. (1065-1079 m.) yüksekliğe ve 387 m. çapa sahip olup, güneyindeki ovaya hâkim konumdadır. Oldukça zengin bir form repertuvarına sahip keramikler OTÇ, GTÇ, DÇ, Hellenistik ve Roma, Geç Roma-Bizans dönemlerine işaret etmektedir. Bu buluntular arasında boyalı DÇ ile Hellenistik döneme ait üzerinde sığır başı aplikesine sahip keramik parçası dikkat çekicidir (Resim 11; Harita: 1, Nr. 18; K.33.a.2 / 038° 52' 457" K - 034° 41' 507" D).

Delikkaya Tepesi [G5-Hb.19]

Büyükkışla-İğdelikışla-Kuyulukışla yolunun kavşağında, Büyükkışla Köyü'nün 3 km. güneyindeki yolun hemen kuzeyindeki kayalık alanda bulunmaktadır. Konglomera ve kızıl kahve kumtaşından oluşan kuzeybatı-güneydoğu yönündeki yüksek kayaç 500 x 200 m.lik bir alanı kaplamaktadır. İlk kademede kayalığın 3 m.yi bulan doğal yükseltisi, tepeliğin alt yamacı boyunca uzayarak bir duvar hattı görünümündedir. Bu kayalığın ortalarında yine doğal kayalık zemine çok simetrik oyulmuş 1.80 m. yüksekliğinde, 3.00 m. derinliğinde ve 3.50 m. genişliğinde kemerli bir giriş yer almaktadır. Kapıdan girince arazi batıdan doğuya doğru sarplşarak yükselmektedir. Doğal kayalık bedeninde, içinde niş ve niş yuvaları bulunan bir adet kaya odası yer almaktadır. Kayalığın kuzey kenarına yakın yerden irice bir blok kaya kesilmiştir. Kayalık kesimin kuzey düzlüğü, Acıtepe Höyüğü yönünden gelen batı-doğu yönünde bir geçiş noktası görünümündedir ve kayalığın üst noktasından tüm çevreye hâkim bir görüş alanı sağlanmaktadır. Doğal kayalıktan ve çevresinden Geç Roma-Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait keramik parçaları gözlenmiştir (Resim 12; Harita: 1, Nr. 19; K.32.a.2 / 038° 52' 286" - 034° 42' 061" D).

Büyükkışla Köyü Eski Camii [G5-Hb.20]

Hacıbektaş-Avanos yolu üzerinde, Hacıbektaş'ın 16 km. güneydoğusundaki Büyükkışla Köyü'nün içinde, köyün doğusundaki dar vadide ana ka-

yaya oyulmuş yeraltı mekânları bulunmaktadır. Bunların kuzey ucundaki mekân, diğerleri nazarında daha büyük ve çok odalı şeklinde tuf zeminden kazılarak oluşturulmuştur. Köyde 1958 yılında yapılan yeni camiye dek bu alan dini mekân olarak kullanılmıştır. Bunlardan en geniş olan orta oda ibadethane, orta ve bugün enkazla dolmuş arka oda, hizmet alanı olarak kullanılmıştır. Mekânlar arasında geçişi sağlayan aynı aks üzerinde kayaya oyma kapı boşlukları ve birer dörtgen pencere yerleri bulunmaktadır. Eski caminin girişi, avluda biriken toprak ve enkazdan dolayı kapalıdır. Avlunun güneybatı ucunda bulunan iri taşlarla dörtgen örülü minarenin üst yapısının büyük bir kısmı yıkılmış vaziyettedir. Ana kayanın kazılarak oluşturulmuş kapı geçidiyle ön odaya ulaşılmaktadır. Ön odada iki paye ve mihrap, ana kaya oyularak yapılmıştır. Zeminde kimi yerlerde ahşap eklentiler için delikler ve düşük kodlu alanlar oluşturulmuştur. Kullanımının son devresinde duvarlar beyaza boyanmış, kırmızı renk bantlarla süslemeler yapılmıştır. Özellikle mihrap içindeki kırmızı bezemeler arasında güneş, mezar taşı ve yılanı andırır üçgen başlı dalga gövdeli bezemeler dikkat çekicidir. Duvarlarda değişik ölçülerde dörtgen nişler kazılmıştır. Mihrabın sağ tarafındaki duvar dibine yapılan yedi basamaklı minberin çerçevesi ahşap olup, merdiven dış bedeninde iki adet çerçeve içine alınmış yedi kanatlı yıldız bezemesi kazınmıştır. Yekpare işlenmiş bir taş başlık ile girişin sol duvarına çakılmış ahşap rafın üzerinde duran kum saati biçimli pişmiş toprak kandil şamdanı, mekânın taşınabilir unsurlardır. Orta oda, daha çok hizmet odası şeklinde düzenlenmiştir. Ön odaya bakan pencere boşluğunun sağında duvara kazınmış kufi yazılıdır. Arka duvarda genişçe bir seki, doğu duvarında bir çerçevesiz kör pencere, diğer duvarlarda değişik ölçülerde dörtgen nişler kazılmış, tavana havalandırma deliği açılmıştır. Kısmen çökmüş ve enkazla dolu arka odada inceleme yapılamamıştır (Harita: 1, Nr. 20; K.32.a.2 / 038° 53' 115" K - 034° 42' 320" D).

Çivril Öreni "Leyla ile Mecnun" [G6-Hb.21]

Çivril Köyü'nün güney çıkışında, köy mezarlığının doğusunda yer alan ve "Leyla ile Mecnun" olarak adlandırılan mevkiide bulunan taş örgülü 5.60 x 6.15 m. ölçülerinde dörtgen planlı yapının duvarlarında eski bir yapıya ait devşirme taşlar kullanılmıştır. Bugün virane halde yapının içinde, üzerinde tüneyerek başını arkaya çevirmiş bir kartal kabartması ve latin karakterleriyle

yazılmış bir mezar steli (1.00 x 050 x 0.20 m.) yer almaktadır¹³. Yapının etrafında bulunan eski mezarlığın kimi yerlerinde kaçak kazılar yapıldığı, mezar taşları ve yapı lentosunun yerlerinden sökün edildiği görülmüştür (Harita: 1, Nr. 21; K.33.a.1 / 038° 57' 744" K - 034° 30' 327" D).

Mikail Yolu Ören Yeri ve Tümülüsü [G6-Hb.22]

Çivril Köyü'nün 3 km. güneybatısında, Çivril - Mikail Köy sapağının 300 m. güneyinde bir ören yeri ve bir tümülüs yer almaktadır. Önündeki vadiye hâkim bir konumdaki alanda ana kayanın dikey biçimde düzleştirilmesi sonucu değişik boyutlarda mekânı andırır oldukça simetrik dörtgen alanlara, kimi ince kimi geniş, su olukları açılmıştır. Diğer yüzlerinde ise muhtemel taş oturtulması için bırakılmış genişlikler mevcuttur. Yapılarla ilişkili olması gereken alanın ortasında 191 m. çapında ve 4 m. yüksekliğinde (1139-1143 m.) tümülüs bulunmaktadır. Buraların genişçe araştırılmasına rağmen her hangi bir çanak çömlek parçası veya diğer bir tarihlendirici veriye rastlanmamıştır (Resim: 13; Harita: 1, Nr. 22/1-2 / K.33.a.4 / 038° 57' 361" K - 034° 29' 325" D).

Karaburna-Kalehöyük [G7-Hb.24-25]

Karaburna Beldesi'nin kuzeybatı sırtındaki Karaburna - Kalehöyük kale yerleşimi ve etrafında incelemelerde bulunulmuştur. Kale-yerleşim, bazalt surları ve Geç Hitit hiyeroglif yazıtıyla tanınmaktadır. Kalehöyük'ün batısında yer alan diğer bazaltik yükselti üzerinde yapılan incelemelerde, tepeliğin batı ucuna yakın iki Tümülüs keşfedilmiştir. Oldukça küçük bir kutura sahip ve az bir yüksekliğe sahip tümülüslerin üzerinde tahribat çukurları bulunmaktadır. Batı tepesinde çanak çömlek buluntuları görülmezken, kale-yerleşimde G.T.Ç., D.Ç. ve Geç Roma-Bizans çanak çömlek parçaları bulunmaktadır (Harita: 1, Nr. 24-25/1-2; K.33.a.4 / 038° 52' 475" K - 034° 27' 153" D).

Kütükçü Tümülüsü [G8-Hb.26]

Höyük şüphesiyle yerinde incelenen, Kütükçü Köyü'nün 4 km. kuzeyindeki teras üzerindeki doğal olmayan yükselti üzerinde "Bademlik Mevkii"nde

13 Bu kitabenin yayına hazırlandığı Şenyurt (2000: 367 vd.) tarafından ifade edilmiştir.

konumlanmaktadır. Yüksekliği 7 m. (1286-1293 m.), çapı 75 m.dir. Etrafında her hangi bir taşınır kültür varlığına rastlanmamıştır. Simetrisi ve biçimi bakımından tümülüs olduğu anlaşılmıştır (Harita: 1, Nr. 26; K.33.a.1 / 038° 54' 395" K - 034° 34' 087" D).

Höyüğünözü (Yeniceengel Höyük) [G8-Hb.27]

Yeniceengel Köyü'nün 2 km. kuzeybatı çıkışında Hırkadağı'nın kuzeyindeki ovalık kesimde, konumlanan höyüğün bulunduğu mevki "Höyüğünözü" olarak bilinmektedir. Bir su kaynağının da bulunduğu batı yamacı boyunca eğimli olan höyüğün çapı 365 m., yamaç kesiminden yüksekliği 14 m. (1247-1261 m.) ve ova kesiminden yüksekliği 10 m.dir (1251-1261 m.). Höyük üzerinden ve etrafındaki tarlada geniş bir alana yayılan alandan E.T.Ç., O.T.Ç., G.D.Ç., Hellenistik ve Roma dönemlerine ait keramik parçaları gözlenmiştir (Resim 14; Harita: 1, Nr. 27; K.33.a.1 / 038° 52' 712" K - 034° 34' 912" D).

GENEL DEĞERLENDİRME

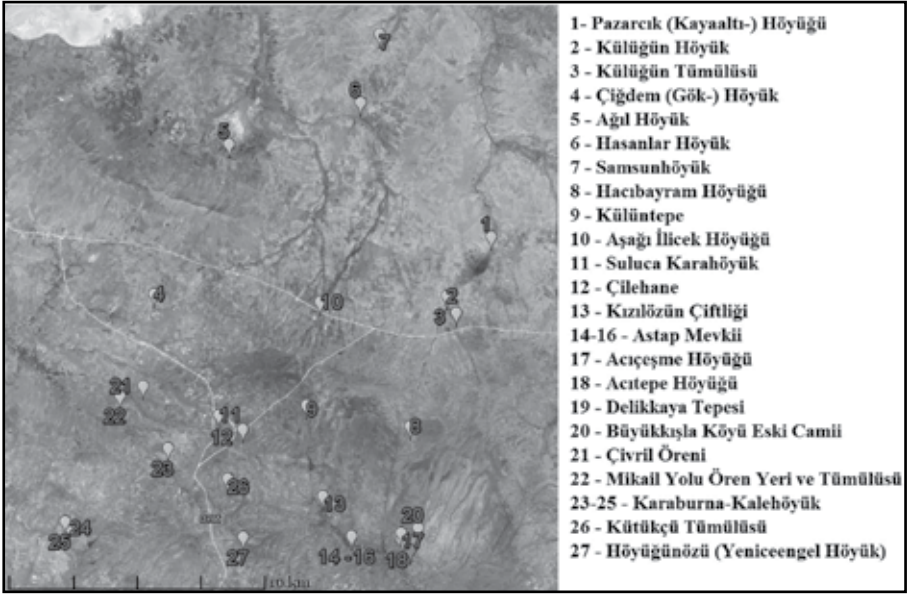
Tunç Çağlarında Nevşehir İli Kültürlerinin Araştırılması projesi 2012-213 yılı arkeolojik yüzey araştırması çalışmaları kapsamında Hacıbektaş ilçesi sınırları içinde kalan kale, höyük, teras yerleşimi, tümülüs, mezar, camii ve kutsiyet atfedilen toplam 27 nokta sekiz ayrı güzergâhta incelenmiştir¹⁴. Külüğün Höyük, Höyüğünözü (Yenice Höyük / Yeniceengel Höyüğü), Acıçeşme Höyüğü, Acıtepe Höyüğü, bu araştırma ile tespiti ilk kez yapılan merkezler olmuştur.

Höyükler, ölçülebilen çap ve yüksekliklerine göre; Çiğdem (Gök-) Höyük, Acıçeşme Höyük, Hacıbayram Höyük ve Hasanlar Höyük "Küçük", Külüğün Höyük, Höyüğünözü (Yeniceengel Höyük) ve Acıtepe Höyüğü "Küçük/Orta", Samsunhöyük, Kayaaltı (Pazarcık-) Höyük ve Ağılhöyük "Orta" ve Aşağı İlcek Höyük ile Suluca Karahöyük "Büyük" olarak nitelenebilirler. Acıtepe Höyüğü ve Karaburna-Kaletepe "Tepe Üstü" yerleşimi, Suluca

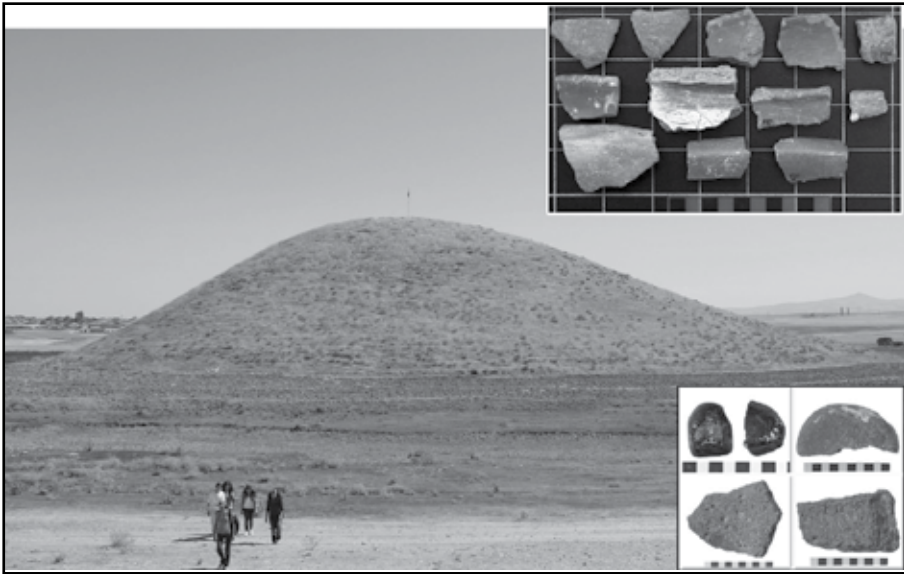
¹⁴ Bu yazıda, araştırma hedefi dışında kalan mezar, camii, kutsiyet atfedilen yerler ve bazı tümülüslerle metin kısıtlaması nedeniyle yer verilmemiş olup, bunların ayrıntılı tanıtları ayrı bir yazıda değerlendirilecektir. Nevşehir tarih öncesi araştırmaları için ayrıca bkz. A. Türker, Tarih Öncesi Nevşehir, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri 1. Cilt, 2012, 309-332.

Karahöyük, Samsunhöyük ve Hacıbayram “Yamaç” yerleşimi ve diğerleri “Ova” yerleşimleridir. Bunlardan Karaburna-Kaletepe “Kale-Höyük”, diğerleri “Höyük” tipindedirler. Yerleşimlerin tamamı sulak alanlarda konumlanmaktadır. Yerleşimlerden Hasanlar Höyük, Kayaaltı (Pazarcık-) Höyük ve Hacıbayram Höyüğü akarsu kıyısında iken, değinilen diğer tüm merkezlerin hemen yakınında bir veya birden fazla su kaynağı bulunmaktadır.

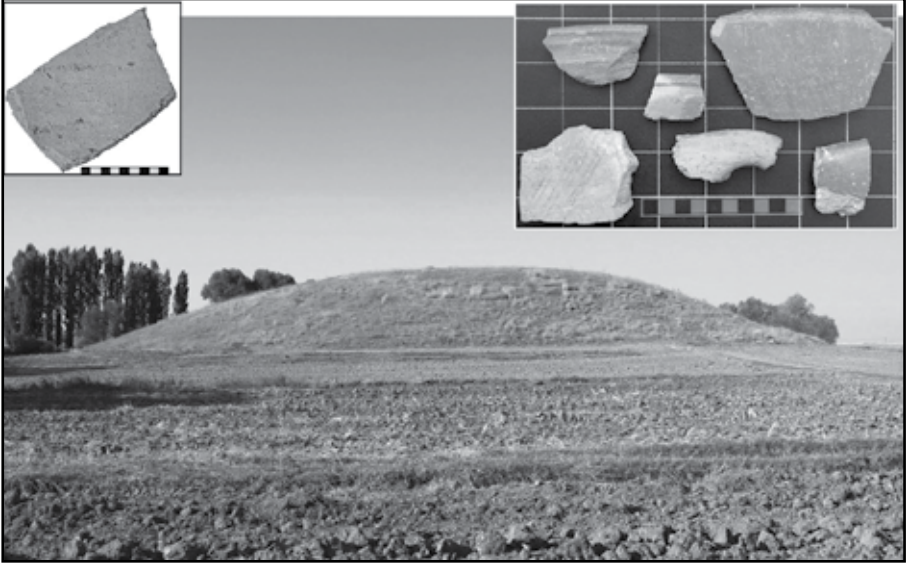
Çiğdem (Gök-) Höyük, Suluca Karahöyük, Hasanlar Höyük, Samsunhöyük, Ağılhöyük, Hacıbayram Höyük, Kayaaltı (Pazarcık-) Höyük, Külüğün Höyük, Höyüğünözü (Yenice Höyük / Yeniceengel Höyüğü), Acıçeşme Höyüğü, Acı Tepe Höyüğü Aşağı İlcek Höyük ve Karaburna-Kaletepe, Tunç Çağlarına tarihlenen buluntular vermiştir. Suluca Karahöyük, Samsunhöyük, Höyüğünözü (Yeniceengel Höyüğü), Kayaaltı (Pazarcık-) Höyüğü ve Aşağı İlcek höyüklerinde ETÇ, OTÇ ve GTÇ; Çiğdem (Gök-) Höyük, Hasanlar Höyük, Hacıbayram Höyük, Külüğün Höyük ve Acıçeşme höyüklerinde ETÇ ve OTÇ; Ağıl Höyük, Acıtepe Höyüğü ve Karaburna-Kaletepe höyüklerinde sadece GTÇ buluntuları gözlenmiştir.

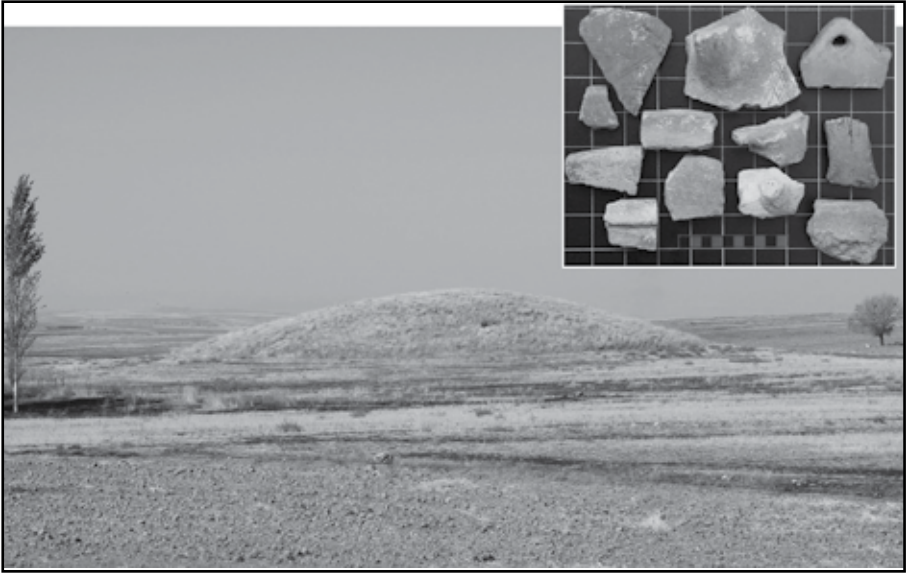
Harita 1: Hacibektaş İlçesi'nde 2012-2013 yıllarında araştırılan merkezler.

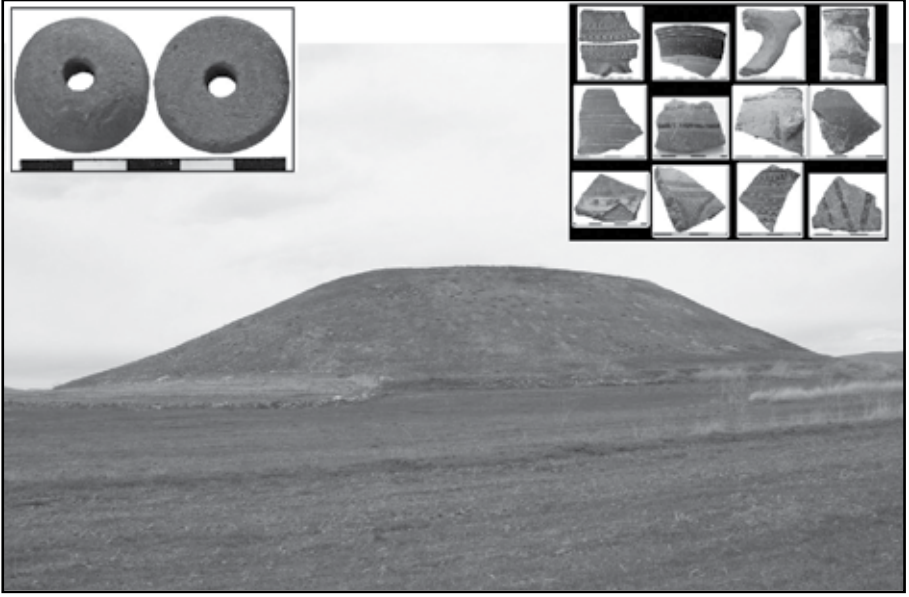
Resim 1: Pazarcık (Kayaaltı-) Höyüğü, batıdan.

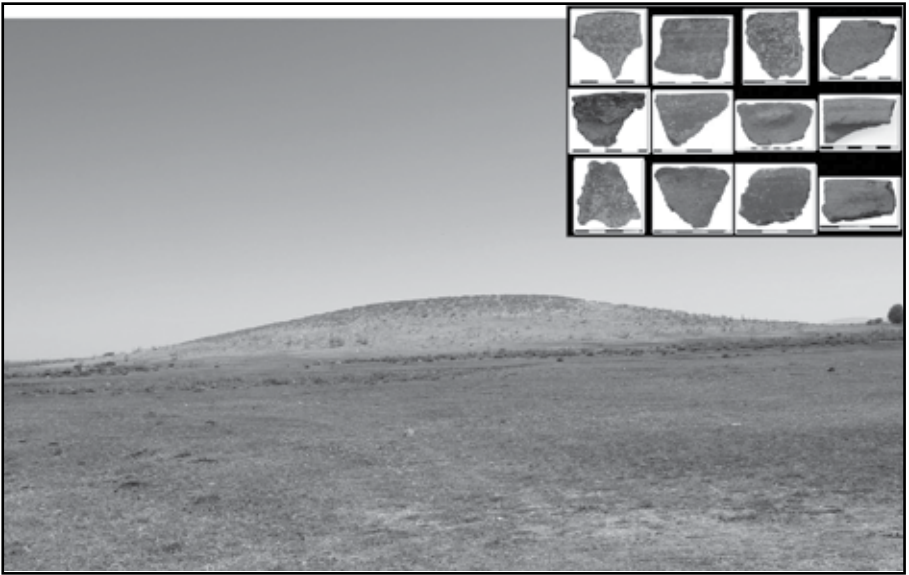
Resim 2: Kültüğün Höyük, güneydoğudan. [G1-Hb.02].

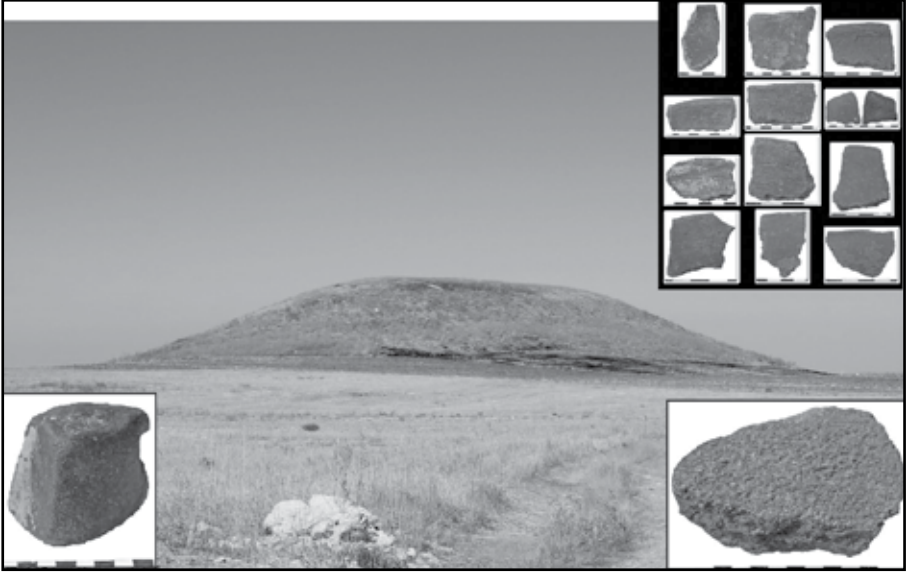
Resim 3: Çığdem (Gök-) Höyük, güneydoğudan.

Resim 4: Ağıl Höyük, güneyden.

Resim 5: Hasanlar Höyük, kuzeybatıdan.

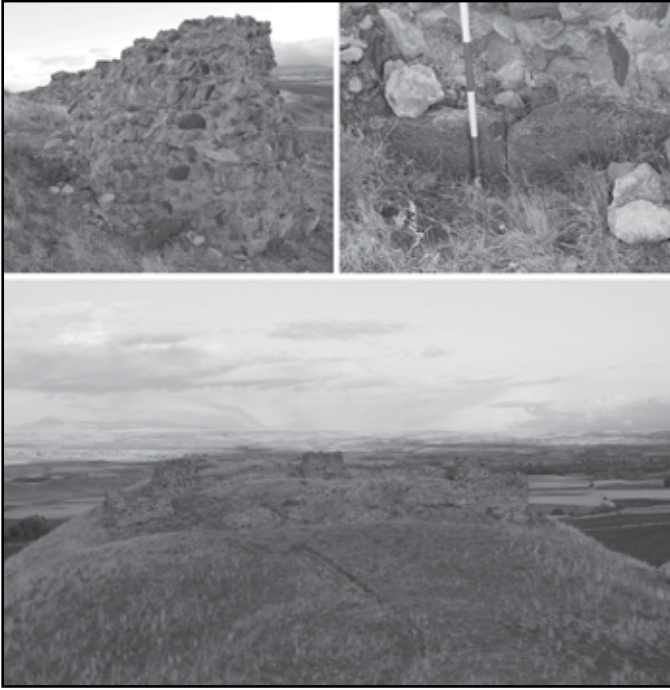
Resim 6: Samsunhöyük, güneyden.

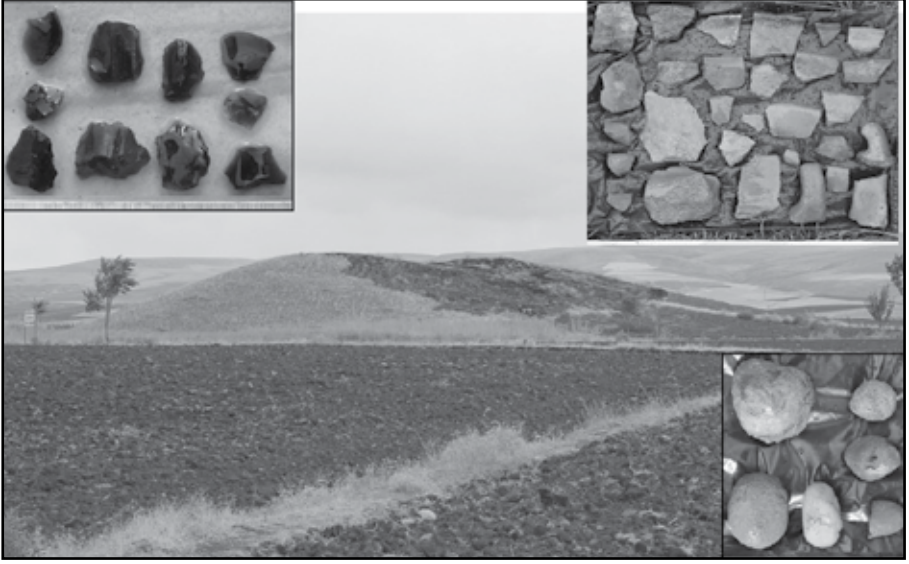
Resim 7: Hacibayram Höyüğü, kuzeybatıdan.

Resim 8: Aşağı İlcek Höyüğü, batıdan.

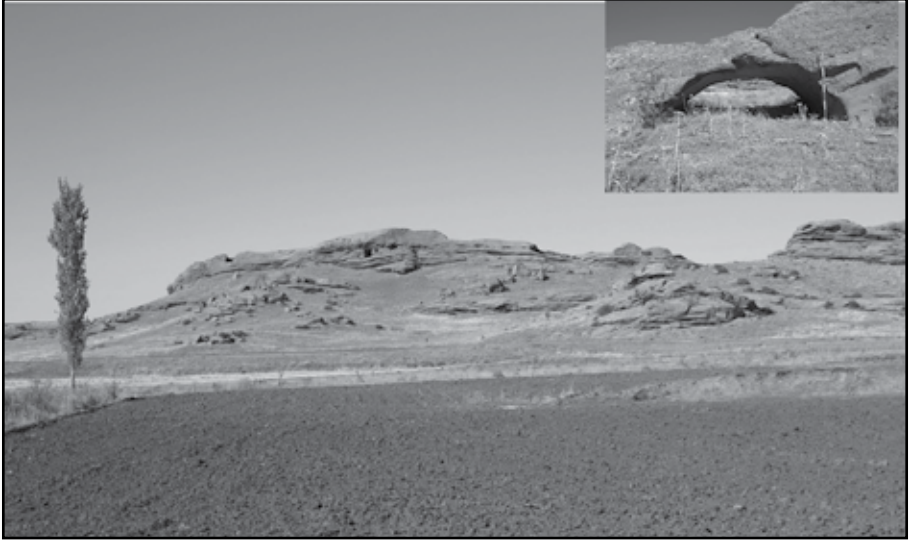
Resim 9: Abdal Kale ve sur detayları.

Resim 10: Acıçeşme Hüyükü, güneyden.

Resim 11: Acıtepe Hüyükü, kuzeybatıdan.

Resim 12: Delikkaya Tepesi, güneydoğudan.

Resim 13: Mikail Yolu ören yeri ve tümülüsü.

Resim 14: Höyüğüönü (Yeniceengel Höyük), kuzeybatıdan.

KUZEYBATI ANADOLU VE TRAKYA'DA ERKEN KÜLTÜSTİK KAYA (KAYA OYMA VE MEGALİT) ANITLARI VE KÜLT ALANLARI PROJESİ EDİRNE KIRKLARELİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2013¹.

Engin BEKSAÇ*

2013 yılı yüzey araştırması çalışmaları Edirne İli Lalapaşa, Merkez ve Enez İlçesi sınırları dâhilinde gerçekleştirilmiş ve daha önce varlığı bilinmeyen Tümülüs ve kaya anıtlarının teşhisi sağlanmıştır. Çalışmaların yoğunlaştırıldığı Enez İlçesi sınırları dâhilinde Trak dönemi ve öncesine ait verilere de rastlanmış bulunmaktadır.

Arazi çalışmaları öncelikle 2011 yılında araştırılmasına başlanan Edirne Merkez İlçe'nin batı kesimine gelen ve daha önce yeterli bir araştırmaya sahne olmayan köylerin bulunduğu bölgede başlatılmış ve ilk olarak da Ekmekçi Köyü ziyaret edilmiştir.

* Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Sanat Tarihi Bölümü Başkanı / Trakya Araştırmaları Merkezi Müdürü, Edebiyat Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Balkan Kampüsü, 22030 Edirne/TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırması projemizin 2013 yılı çalışmaları 5-15 Eylül 2013 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Temsilcisi olarak Edirne Müzesi'nden Sayın Kemal Erkan 'ın ekibe dâhil olmasıyla gerçekleştirilmiştir. Gerekli ödenek TÜBAP (Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri) kapsamında bulunan proje ödeneğinden karşılanmıştır. Çalışmamıza yaptıkları katkılar nedeniyle 2013 yılında Edirne İl Encümeni üyesi olan Arkeolog Coşkun Erkiç'a, Edirne Müzesi Müdürü Hasan Karakaya'ya, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü ve Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na, Edirne İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü'ne, Edirne Müzesi elemanı Arkeolog Şahan Kırçın'a, Edirne Anıt Eserleri Derneği Başkanı Yard. Doç. Dr. Mustafa Hatipler'e, Budakdoğanca Muhtarı Ayhan Kıyıcı'ya, Kemalköy'den Aza Remzi Çakır'a, Yenikadın Köyü Muhtarı Ahmet Cebeci'ye, Büyükdöllük Köyü'nden Aza Ahmet Karanfil ve Eski Muhtar Recep Pet'a, Çeribaşı Köyü'nden Tezcan Meriç'e, Mehmet Meriç'e, Ali İşcan'a ve Muhtar Mehmet Tank'a, Karaincirli Köyü'nden Halil Özbağ'a, Yazır Muhtarı Vedat Avcu'ya, Yeniceköy Muhtarı Ali Obüz'e, Yeniceköy'den Selim Karagöz'e, Hasaköy Muhtarı Hüseyin Bilir'e, Çataltepe Köyü'nden Ali Ağuş'a, ulaşım konusundaki katkılarıyla Necip Beştepe'ye, eşim Öğr. Gör. Şule Nurengin Beksaç'a, Enez ve Lalapaşa Kaymakamlıkları personeline, Kültür Ve Turizm Bakanlığı adına ekibimize katılan Kemal Erkan'a ve de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Müzeler Dairesi Başkanı Arkeolog Zülküf Yılmaz'a ve Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü personeline sonsuz teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilirim.

Ekmekçi Köyü çalışmaları esnasında iki kara taşlı mezarlık kalıntısı ile birlikte büyük bir Tümülüs'e rastlanmıştır.

Daha sonra ziyaret edilen Ahi Köyü yakınlarında bir Tümülüs tespit edilmiş ve bu köye yakın olan ve artık ortadan kaldırılmış eski bir mezarlık alanı hakkında bilgi derlenmiştir.

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki sınırın hemen üzerinde yer alan Budakdoğanca Köyü'nün merkezine bitişik yüksek bir kesiminde yer alan Yarıktepe Tümülüsü hacim ve konumuyla dikkat çekici bir Tümülüs olarak teşhis edilmiştir. Bu tümülüsün kuzey batı istikametinde yer alan bir diğer Tümülüs de Bağlıksırtı Mevkii'nde saptanmıştır.

Bu tümülüsler dışında Kocakadın Mevkii'nde iki ve Sudeposu yanında da bir tane olmak üzere üç tümülüs daha saptanmıştır.

Bu tümülüsler arasında en büyüğü olduğu görülen Yarıktepe Tümülüsü, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki hududu belirleyen Hudut Deresi nin doğu tarafında yükselen bir platform üzerinde yer almaktadır. Çevrede bazı keramiklere rastlanmaktadır. Bu keramikler daha çok Roma Devri'ne ait örneklerdir.

Dikkatli bir peyzaj incelemesiyle Yarıktepe ve diğer Tümülüslerin çok geniş bir alana yayılan yoğun bir tümülüs gruplaşmasının parçası olduğu gözlemlenmektedir. Hudut Deresinin en alçak noktasını oluşturduğu bir Kutsal Vadi oluşumu bu bölgede kendisini göstermektedir.

Türkiye sınırları dâhilinde kalan tümülüsler dışında Bulgaristan sınırları dâhilinde de çok sayıda tümülüsün var olduğu görülmektedir.

Bulgaristan tarafında kalan bu tümülüsler Hudut Deresi'nin batı tarafında belirli bir hat boyunca sıralanmış bulunmaktadır. Bulgaristan tarafındaki tümülüsler ve Türkiye tarafındakiler ilginç bir topografik oluşum sergilemekte ve Trak Dönemi'nde mevcut olan bir kabile veya idari sınır oluşumuna işaret eder gibi gözükmektedir.

Bölgede bulunan Tümülüslerin hemen tümünün de oldukça büyük hacimlere sahip olduğu gözden kaçmamaktadır.

Budakdoğanca Köyü merasında bulunan Çayırarla Mevkii'nde tahrip edilmiş eski bir mezarlık olduğu anlaşılmıştır

Yoğun tümülüs dağılımıyla dikkat çeken bu bölgede başka bir tümülüs oluşumuna Karabulut Köyü'nün güney batısındaki yamaçlar üzerinde rastlanmıştır. Bu kesimde iki büyük tümülüs bulunmaktadır.

Kemalköy tümülüsleriyle bölge içinde önemli bir konuma sahiptir. Kemalköy'ün güney batısında yer alan Beştepeler ve köyün güney doğusunda yer alan İkiztepeler dikkat çekici gruplar oluşturmaktadır.

Beştepeler adına rağmen, esasında yedi tümülüsün bulunduğu geniş bir nekropoldür. Güney batı tarafından Kapıkule Sınır kapısını görmekte olan ve güneye doğru alçalan bir yamaç üzerinde bulunan geniş bir podyum üzerine yerleşmiş oldukça büyük boyutlu tümülüsleri ile dikkat çekmektedir. Nekropolün güney ufkuna ve hatta güneyde bulunan bir tepeye göre teşhiz edildiği gözlemlenmektedir.

Beştepelerin güney ve güney batısında büyük ölçüde yok edilmiş karataşlı bir mezarlık alanının izleri tespit edilmektedir. Bu mezarlığın İslami kimliği netlikle belli olmaktadır.

Beştepeler'in kuzey batısında, Kemalköy'den hayli uzak bir yol ayrımında da tek tük taşları seçilen bir başka İslami mezarlık alanı teşhis edilmiştir. Buradaki alanda geç süreçlere ait Osmanlı mezar taşları görülmektedir.

Kemalköy'ün güney doğusunda yer alan İkiztepeler de bulunan tümülüsler de büyük boyutlarıyla dikkat çekmektedir. Yüksek bir podyum üstünde yer alan bu tümülüsler güney batı eksenine göre yerleştirilmişlerdir. Bu iki tümülüs esasında Beştepeler ile irtibatlı bir coğrafi oluşumun parçaları olduğu intibasını vermektedirler.

Yenikadın Köyü sınırları dâhilinde kalan Maltepe geniş bir düzlük içinde yer alan orta boy bir tümülüs olarak dikkat çekmektedir. Bu tümülüsün bulunduğu yer Şosealtı Kazanova Mevkii olarak adlandırılmıştır. Bu yoğun tümülüs oluşumu gösteren bölgenin Türkiye sınırları içinde kalan en güneydeki tümülüs Maltepe'dir. Londra Asfaltı'nın hemen yanı başında bulunmaktadır. Tescil işlemi daha önceki yıllarda yapılmıştır.

Bu tümülüsün yakınlarında, güney doğu yönünde ve Meriç Irmağı kıyısında kalkolitik döneme kadar giden ve yoğun olarak Bronz ve Demir Çağı keramikleri veren Kazanova Höyüğü yer almaktadır. Bu höyük günümüzde DSİ tarafından yok edilmiş bulunmaktadır.

Bu kesimin doğu ve güney doğusunda Demir Çağı keramikleri veren bazı alanlara rastlanmaktadır.

Yenikadın Köyü'nden Eskikadın Köyü'ne giden yol üzerinde, Eskikadın

Köyünün kuzey batısına gelen bir yamaç üzerinde Hüyüküstü Mevkii'nde büyük boyutlu bir tümülüs yer almaktadır. Bu tümülüs de güney ufkuna göre teşiz edilmiştir. Geniş bir podyum üzerinde yer almaktadır.

2011 yılında Avarız Köyü ile başlanmış olan Edirne Merkez İlçenin batısında kalan köylerdeki çalışmalar², 2013 yılında sonuca ulaşmış ve bu bölgenin önemli bir arkeolojik potansiyele sahip olduğu netlik kazanmış bulunmaktadır.

Trak Dönemi için çok önemli veriler ortaya koyan bu kesimin yoğun tümülüs yapılanması yanı sıra daha sonraki süreçlerde de önemli bir iskâna sahip olduğunu gösteren mezarlık buluntuları dikkat çekici olmuştur. Büyükisailçe ve Eskikadın Köyü çevresindeki yerleşim alanı izleri bölgenin yerleşim sistematığı açısından önemli bir gösterge niteliğine haiz bulunmaktadır.

Bulgaristan ve Türkiye arasındaki sınırı oluşturan Hudut Deresi'nin içinde aktığı vadinin Trak Dönemi'nde de önemli bir politik sınıra işaret ettiği belli olmaktadır.

Bu kesimde çok erken süreçlere işaret eden arkeolojik verilerin bulunması da çok dikkat çekicidir.

Edirne Merkez İlçe'nin kuzey kesiminde Tunca Irmağı kıyısında bulunan köylerde yapılan çalışmalar esnasında da çok sayıda tümülüse rastlanmıştır. Bu tümülüsler önceki kesimle yakın bir ilişki sergilemekte olup, tespit edilen diğer tümülüsler ile de yakın ilişkiler sergilemektedir.

Muratçalı Köyü'nün batısında yer alan tümülüs büyük boyutludur. Tunca Irmağına yukarlardan bakan bir konumda olup, daha kuzeyde bulunan ve Lalapaşa İlçesi kapsamındaki köyler çevresindeki tümülüsler ile olduğu kadar Avarız ve çevresindeki köylerde karşımıza çıkan tümülüsler ile irtibatlı bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Çevreye hâkim bir konumda bulunmaktadır.

Yolüstü Köyü Mezarlığı içinde de bir tümülüse rastlanmıştır. Bu mezarlık 18. Yüzyıl sürecine giden Osmanlı mezar taşlarıyla dikkat çekmektedir. Tümülüs mezarlığın kuzey ucunda yer almakta olup, çevrede bulunan diğer tümülüsler ile irtibatlı bir coğrafyayı paylaşmaktadır.

2 Beksaç, E. ' Kuzey Batı Anadolu ve Trakya 'da Erken Kültistik (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtlar Ve Kült Alanları Projesi 2008 yılı Edirne ve Kırklareli Yüzey Araştırması ' . 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Çorum, 2011, Ankara, 2013, Cilt 1, , s. 43-51.

Değirmenyeni ve Büyükdöllük köylerini bir birine bağlayan yolun güneyinde tümülüsler bulunmakta olup, bunlardan Büyükdöllükhöyüğü olarak bilinen tümülüs yüksek ve geniş bir örnek olarak geniş bir podyum üzerinde yer almaktadır. Daha küçük bir diğer tümülüs ise öncekinin yakınında bulunmaktadır.

Büyükdöllük merası dâhilinde Göl Baba Mevkii'nde Osmanlı Devri bina kalıntıları ve bir kara taşlı mezarlık ile birlikte başka mezar kalıntıları da tespit edilmektedir.

Edirne İli, Lalapaşa İlçesi, Lalapaşa Merkez'in hemen kuzeyinde bulunan İğrek Kayalığı Mevkii'nde yapılan çalışmalar esnasında Güneş Kursu ile belirlenen bir Kaya Altarı ve kutsal alana rastlanmıştır (Resim: 1).

Kayalık alanın ortasında yer alan 1.58 cm. uzunluk, 0.98 cm. yükseklik ve 0.38 cm kalınlıktaki sabit bir kayaç oluşum üzerinde 0.55 cm. çaplı bir dairesel oluşum mevcut bulunmaktadır. Kuzey batı yönüne odaklı bu Güneş Kursu kuzey batı ufkundaki Karatepe ve Çöke Tepesi arasındaki çatağa odaklanmış bulunmaktadır. Bu oluşumu ile Güneşin hareketleri ile ilintili durumu netlik kazanmaktadır. Bu yön ve çatak en uzun günde Güneşin battığı noktayla çıkan bir özellik göstermektedir.

Kayalık alanın Kutsal bir alan teşkil ederek Güneşin hareketleri kadar, diğer astronomik olgular ile de ilişkisi olduğu açıkça fark edilmektedir. Kayalık alanın dışı kadar, içinde de astronomik işleve haiz kayaç oluşumlara rastlanmaktadır.

Edirne İli Enez İlçesi kapsamında yapılan çalışmalar esnasında Enez Merkez Yerleşmenin kuzeyine gelen ve Enez-İpsala Karayolu üzerinde yer alan Çataltepe Kaya Sunağı ziyaret edilmiş ve kutsal alanın çok özgün sembolik ve kutsal alanın parçası olduğu anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sunağın aşağıdaki mağara ile bir bütün oluşturduğunu ve bütün sunak oluşumunun da tamamen arkeo-astronomik prensiplere göre şekillendiğini göstermiştir (Resim: 2-3).

Aşağıdaki bataklık araziye dimdik inen yamaçları bulunan ve yol tarafından kesilmeden önce arkasındaki dağlık alana bağlı bir yarım ada oluşturduğu anlaşılan bu kutsal alanın üstteki altar bölümü üç farklı kaya oluşumundan meydana gelmiştir. Ana altar bölümü önünde yer alan ayrı bir kaya oluşumu ardında özel olarak düzenlenmiş bir açıklık ve önündeki altlardan

ibaret olup, arkasında yer alan üç bölümlü kaya düzenlemesiyle bir bütün oluşturmaktadır. Bu bölüm kuzey batı – güney doğu doğrultusunda bir eksene sahiptir.

Bu alanın arkasına gelen üçüncü kaya bloğu doğu batı yönünde oluşan bir eksene sahip olup, batı ucunda özel olarak kayadan oyularak oluşturulmuş daire planlı bir çukura sahiptir. Bu bölüm platformun dik yamaçlı kenarına çok yakın konumda bulunmaktadır.

Kaya bloklarının içinde yer aldığı podyum batı ve kuzey doğu yönleri arasında kalan ve batıya açılan alanı kaplayan bataklığa yukardan bakmakta olup, kuzey doğu ve batı arasında kalan doğu kesimi Çataltepe ve yan uzantılarınca kapatılmış bulunmaktadır.

Ana ekseni kuzey batı – güney doğu olan ve güney doğu yönüne odaklanmış olan ana altar düzenlemesi Çataltepe'ye göre ayarlanmıştır. Buna karşın,, kayalık altar düzenlemesi altında özel olarak kayadan oyularak düzenlenmiş olan mağara kuzey batı yönüne bakmaktadır.

İnsan eliyle yapıldığı anlaşılan mağara dikdörtgen bir plana sahiptir. Girişin tam karşısına gelen güney doğu duvarı üzerinde üç sığ niş bulunmaktadır. Basık mağara içinde ağır bir defineci faaliyetinin varlığı gözlenmektedir.

Bu kaya sunağı daha çok Kuzey Batı Anadolu'da benzerleri görülen tipte bir dini anıt olarak Trakya'da yaşamış olan Traklar ve daha eski kültürlerin dini varlığının bölgedeki en önemli delillerinden birini oluşturmaktadır. Yüzeyde çok sayıda Trak keramiklerine ve bunlar yanında çok az sayıda da olsa bazı kalkolitik keramik parçalarına rastlanması da bu nedenle şaşırtıcı değildir. Bu buluntular da bize bu dini anıtın çok uzun bir kullanıma sahip olduğunu ve yakın çevresinde bulunan Ortataş Tepe ile bir paralelitle sergilediğini göstermektedir³.

Çataltepe Kaya Sunağı genel nitelikleri itibariyle Türkiye Trakya'sında bu tip anıtların en dikkat çekici örneklerinden biri olarak içinde bulunduğu coğrafya ile tam bir uyum içindedir. Bu coğrafya yapılan gözlemler ile netlikle okunabilmektedir. Bu açıdan da Çataltepe Kaya Sunağı ayrıcalıklı bir yere sahip bir anıttır.

3 Beksaç, E. ' Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya 'da Erken Kültistik (Kaya Oyma Ve Megalit) Anıtlar Ve Kült Alanları Projesi 2008 yılı Edirne ve Kırklareli Yüzey Araştırması ' . 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Denizli, 2009, Ankara, 2010, s. 187-202, s. 192.*

Enez İlçesi kapsamında yapılan çalışmalar esnasında rastlanan bir diğer ilginç kült anıtı tipi halk arasında 'Fırınkaya' olarak adlandırılan anıtlardır. Yapılan çalışmalar bu anıtların orijinal tiplerinin Çeribaşı ve Yazır Köyleri mera alanları kapsamında belirginleştiğini ve Hisarlı ve Çandır Köylerine doğru açılım gösterdiğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Bunlar dışında yine 'Fırınkaya' olarak adlandırılan bir başka kaya oyma anıt tipine Yenice Köyü sınırları içinde rastlanmış olup, bu anıtın da bölgenin kutsal coğrafyası ile yakın ilişkili bir durum sergilediğine tanık olunmuştur.

Sınırları içinde Hocaçeşme gibi Trakya için çok erken tarihlere giden veriler barındıran bir höyüğe sahip olan Yenice Köyü'nün yakınlarında yer alan 'Fırınkaya' adlı oluşumun çevresinde arazi kayalık olmasına rağmen bazı keramiklere rastlanması ilginçtir. Ortaçağ keramiklerinin de yer aldığı bu buluntular arasında yoğun olarak geç süreçlere ait keramik parçalarına rastlanması da bir rastlantı olmayıp, köyün kuzeyinde yer alan ve 18. ve 19. Yüzyıl sürecinde şekillenip kullanıldığı anlaşılan manastır ile bu oluşumun ilişkisini kanıtlamaktadır.

Manastır kalıntısı ve bu kalıntıyla bağıntılı mağara ve iki köprü de Yenice Köyü'nün önemli kültür varlıkları arasında yer almaktadır.

Bunlar dışında manastır kalıntısının güney batısında yer alan mağara oluşumu daha çok Ortaçağ süreci ile ilişkili bir maden ocağı olduğu intibasını vermektedir.

Hocaçeşme Höyüğü üzerinde yoğun olarak rastlanan Bronz Çağı ve Demir Çağı keramikleri, bu höyüğün daha önce bahse konu olduğu üzere sadece Neolitik ve Kalkolitik değil daha geç dönemler için de büyük bir öneme haiz olduğunu göstermektedir. Fakat bu höyükte yapılan sorunlu kazı çalışmaları nedeniyle höyüğün büyük ölçüde tahrip edildiği gözlenmektedir.

Direkt olarak doğal kayalık alanlar içinde yer alan büyük kaya blokları oyularak oluşturulmuş olan Fırınkaya veya Furunkaya adı ile anılan kaya oyma anıt tipi Türkiye Trakya'sı için daha önce bilinmeyen, farklı ve yeni bir anıt tipidir.

Benzerlerine Batı Trakya ve özellikle Rodoplar Bölgesi'nde rastlanan bu anıt tipi için Türkiye Trakya'sı içinde en yakın anıt tipi Kırklareli İli, Pınarhisar İlçesi Pınarhisar yerleşmesi arkasında yer alan kayalık alanda karşımıza çıkan Ambarkaya ve bu anıta yakın çevrede yer alan bazı kaya oyma anıtlardır.

Fırınkaya ilginç bir anıt tipi olarak çok sınırlı bir bölgede karşımıza çıkmaktadır. Yayılım alanı Çeribaşı ve Yazır Köyleri meraları ve daha çok da bu iki köy arasındaki vadi oluşumudur. Bazı benzer anıtların Çavuş Köyü'nün arkasındaki Yazır Köyü merasında kalan alan ile Hisarlı ve Çandır Köyleri meralarında da yer aldığı anlaşılmaktadır.

2013 Yüzey Araştırma Programı kapsamında ulaşılan ve çalışması yapılan Fırınkaya örnekleri özgün bir peyzaj oluşumu içinde yer almakta olup, daha çok bir birleriyle irtibatlı konumlarıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca Fırınkayalar'ın içinde bulundukları peyzaj içindeki kutsal alanlar ile irtibatlı olarak önemli ölçüde astronomik prensiplere göre şekillenmiş oldukları görülmektedir.

Çeribaşı Köyü sınırları içinde Eldüzen Mevkii'nde yer alan Fırınkaya diğerleri gibi kayalık bir alan içinde yer almaktadır. Arka arkaya iki oda biçiminde teşkilatlandırılmıştır. Üst kısmı açık oval planlı kaya oyma bir oda biçiminde olan kayanın cephesi üst kısmı oval alt kısmı düz bir açıklığa sahiptir. Cephe düzenlemesi kademeli bir silme ile şekillenmiştir. Yamaçta yer alan bu kaya oyma anıt içinde yanık izleri fark edilmektedir. Güney - güney doğu odaklı bir konuma sahiptir.

Eldüzen Mevkii'ne yakın olan ve bu alanı gören bir konumda bulunan Akçatepe Fırınkayasını defineciler tarafından dinamit patlatılarak yok edilmiştir.

Çeribaşı Köyü dâhilinde Numan Saylık Sayası'nın kuzeyinde Tavşantepe Mevkii'nde yer alan Tavşantepe Fırınkayasını bu tip anıtların en dikkat çekici örneklerinden biridir. İçinde bulunduğu vadi tabanı ve yamaçlarda yoğun iskân izlerine rastlanmakta olup, Numan Saylık Sayası çevresinde Ortaçağ süreci ile ilintili mimari parçalar gözlemlenmektedir. Sayanın arkasına gelen ve vadinin batısında yer alanda da yerleşim izleri seçilmektedir.

Doğu istikametine bakmakta olan Fırınkaya vadinin batı tarafında yoğun çalı kaplı geniş bir kayalık alan içinde yer almaktadır. Kayalık alan içinde bulunan büyük bir kaya bloğu oyularak yapılmıştır. Kaya genel görünüşüyle bir taht biçiminde şekillendirilmiş olduğu için Ana Tanrıça Tahtı kavramını akla getiren bir düzenlemeye sahiptir. (Resim: 4)

Taht arkılığı intibasını veren kaya çıkıntısı önünde üstü açık ve oval planlı bir oluşum gösteren kayanın da önünde üstü oval tabanı düz bir açıklık yer almaktadır.

Bu anıtın en ilginç yönlerinden biri bu açıklığın üzerinde yer alan ve zorlukla teşhis edilen kaya oyma kabartmalardır. Bu kabartmalar arasında lab-

ris tasvirlerinin fark edilmekte oluşu bu anıta farklı bir anlam katmaktadır. Çünkü labris Trak Dünyası'nda daha çok yöneticiler ve yönetimi elinde tutan aileler ile ilintili güç belirtici politik bir semboldür.

Bu durumuyla Tavşantepe Fırınkayası farklı çağrışımlar yapan bir anıt niteliğine sahip bulunmakta ve muhtemelen de bölgede yaşadığını bildiğimiz güçlü Trak Kabilesi Apsinthiler'in yöneticileri ile ilişkili bir sembol oluşturmaktadır.

Tavşantepe sadece Fırınkaya ile değil, bu Fırınkaya'nın bulunduğu kayalığın batısında, arka tarafta bulunan geniş bir düzlük içinde yer alan kayalar üzerindeki düzenlemelerle de dikkat çekmektedir. Bu alan ortasında sivri ucuyla üçgen biçimi bir düzenlemeye sahip bir kaya altarı bulunmaktadır. Güney doğu ufkunda bulunan Dedeciktepe Kayraç Zirvesi'ne odaklı bulunan bu kayanın kuzey batı yüzünde kanal biçimi bir düzenleme ve üzerinde çukurlar yer almaktadır. Bu altar ile irtibatlı olduğu fark edilen bir başka kaya bloğu da az daha ilerde güney batı yönünde yer almaktadır. (Resim: 5)

Fırınkaya'nın bulunduğu yamaç üstü kayalığın arkasında yer alan ve ilginç kaya altarı ile dikkat çeken geniş düzlüğün de ilginç bir peyzaj düzenlemesinin parçası olduğu fark edilmektedir. Bu özgün peyzaj oluşumu içinde güney taraftaki Dirmentepe ve Yazır Köyü merasındaki bazı tepeler ve kayalar oluşumlar dikkat çekici bir coğrafi oluşum sergilemektedir. Özellikle kaya altarnın kuzey batı yüzünün Yazır Köyü merası ile irtibatlı durumu bu noktada dikkat çekicidir.

Bu noktada Yazır Köyü merasının doğu kısmı ve bu alanda bulunan doğal oluşumlar Çeribaşı buluntularıyla ilginç bir bütünleşme sergilemektedir.

Yazır Köyü Fırınkayalar'ın yer aldığı bir diğer köydür. Çeribaşı köyü ile komşu olan Yazır Köyü Enez İlçesi'nin ilginç köylerinden biri olup, Çeribaşı ile bütünleşen ilginç bir arkeolojik peyzaj oluşumu göstermektedir.

Yazır Köyü'nün arkeolojik buluntuları açısından ayrıca Hisarlı Köyü ile de ilginç bir bütünleşme sergilediği fark edilmektedir.

Yazır Köyü sınırları içinde kalan Gürgendere, Bağlık veya Bağlıkyanı Mevkii'nde bulunan Fırınkaya büyük ve ihtisamlı bir görüntüye sahiptir. Üç bölümden oluşan Fırınkaya esasında üç farklı Fırınkaya'dan oluşan bir oluşum sergilemektedir. Bu Fırınkaya'nın birinin ön kısmı ana kayadan koparak çökmüştür. Bu nedenle kuzey doğu istikametindeki bu bölümün ön kısmı yoktur. Güney batı yönüne bakan ve yan yana bulunan diğer iki Fırınkaya cephelerindeki dik köşeli yamuk şekilli geniş açıklıklarıyla Çeribaşı Köyü me-

rasında bulunan benzerlerinden farklı ve abidevi bir görünüm sergilemektedir. (Resim 6).

Geniş bir düzlük ortasında bulunan çok büyük boyutlu bir kayalığın güney tarafında yer alan bu abidevi oluşumlar da diğer benzerleri gibi doğal ana kayadan oyularak yapılmışlardır. Üzerleri açık ve oval planlı oldukları görülmektedir. Cephe açıklıklarının yamuk biçimli oluşu daha çok Helenistik Dönem etkilerini akla getirmektedir.

İçinde yer aldığı peyzaj içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu fark edilen kayalık alanın kuzey tarafında bazı kanal izleri seçilmektedir.

Kayalık çevresindeki daha küçük kayalık alanlarda altar düzenlemeleri olduğu görülmektedir. Bu altar düzenlemeleri değişik yönlere göre organize edilmiş bulunmaktadır. Ana kayalık alanın güneyinde bulunan kayalık içinde güneye bakan bir kaya altarı fark edilmektedir.

Kuzey batı tarafta yer alan üçgen bir kaya altarı batı yönüne bakmaktadır. Güney batı tarafta yer alan bir diğer kaya altarı ise güney doğuya bakmaktadır. Bu kayanın ardında batı tarafta taş sıralarından oluşma duvar izleri seçilmektedir.

Gürgendere, Evkaya Mevkii'nde bulunan Evkaya tahrip edilmiştir. Dar bir ön açıklığı bulunan Evkaya'nın üstünün açık olmadığına dair bilgiler derlenmiş olup, bu anıtın da yamaç üzerinde yer alan geniş bir kayalık üzerinde şekillendirildiği gözlenmiştir.

Deliktaş Mevkii'nde bulunan Delikkaya tek bir kaya bloğundan oluşmuş bir örnek olarak farklı bir Fırinkaya tipi oluşturmaktadır. Dik ve geniş bir kayalığın güney doğu tarafında bulunan tek bir kaya bloğu oyularak oluşturulan bu kayanın batı ve güney doğu yönlerinde birer açıklık bulunmaktadır. İç kısmı oval biçimli olan kaya dışardan bir bütün olarak prizmatik bir görüntüye sahiptir. Üzerindeki renk oluşumu yüksek ısıya maruz kalmış bir kaya olduğu intibasını vermektedir ki bu durumu bu kayaların kullanım amacı için ilginç ipuçları vermektedir. (Resim: 7)

Bu kaya çevresindeki kayalık alanda buraların taş ocağı olarak da kullanılmış olduğunu gösteren izler mevcuttur.

Defineciler tarafından ağır biçimde tahrip edilmiş durumda bulunan Kesikkaya da taş almak için kullanılmış bir oluşum olduğu izlenimi vermektedir.

Fırinkaya adıyla anılan bu kaya oyma anıtların bulundukları yerler, peyzaj özellikleri, astronomik prensiplerle bağlantılı teşkilatlandırılmış durum-

ları ve altar düzenlemeleriyle ilişkileri konumları kutsal kimliklerinin açık bir göstergesidir. Bu anıtlar üzerinde yüksek ısıya maruz kaldıkları izlenimi veren bazı özellikler ve bazı yerlerdeki yakma izleri bu kaya anıtlarının Traklar için çok önemli olan kremasyon geleneği ve ateş ile ilintili özel ayınların parçası olduğu intibasını vermektedir. Bu noktada ilginç olan bu anıt tipinin son derece kısıtlı bir coğrafya içinde karşımıza çıkmasıdır. Bu da bize sadece belirli bir kabileye ait bir inanış ve uygulamanın varlığını göstermektedir.

Bu tip anıtlara rastlanan alanlar çevresinde bulunan Trak keramik bulunmaları bu anıtların ait olduğu süreci de açıkça ortaya koymaktadır.

Enez İlçesi dâhilinde yapılan çalışmalar esnasında ziyaret edilen Karaincirli ve Hasköy’de de ilginç verilere rastlanmıştır.

Karaincirli Köyü merasında kalan Kaledüzü Mevkii’nde Ortaçağ süreci ile ilintili bir kule ziyaret edilmiştir. Yığma moloz taş ve harç kullanılarak yapılmış olan kulenin çevresini dolaşan ahşap bir merdiven sistemine sahip olduğu anlaşılmıştır. Kulenin en üstündeki kareye yakın dörtgen mahal oluşumu ortasında bulunan çukur, kulenin ateş kullanarak iletişim yapacak şekilde teşhiz edildiğini göstermektedir. Bu oluşumun teşhis edilmesi Enez ve Keşan sınırları içinde bulunan benzeri kale ve kulelerin iletişimini anlamamız açısından büyük önem taşımaktadır. (Resim: 8)

Bu kulenin konumu ve çevresindeki peyzaj oluşumu kulenin Keşan İlçesi sınırları içinde ve sahil kesiminde kalan Yayla kıyısında bulunan Ortaçağ yerleşmesi ile irtibatlı olduğunu göstermekte olup, Trakya’nın Saroz Körfezi üzerinde yer alan savunma sistemi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yine Karaincirli sahil kesiminde yer alan ve Kaledüzü Mevkii’ndeki kuleye çok yakın durumda bulunan Göztepe, Trakya’nın arkeolojik açıdan dikkat çekici ve önemli alanlarından biri olarak teşhis edilmiş bulunmaktadır.

Göztepe üzerinde yapılan çalışma esnasında görülen Bronz Çağı ve Demir Çağı keramiklerine ilaveten, Proto-geometrik sürece işaret eden keramikler de dikkate şayandır.

Denizin kıyısında yer alan Göztepe ve hemen yanı başında yer alan nekropol alanı bu kesimin Trakya tarihi açısından büyük öneme haiz olduğunu göstermektedir. Esasında Ortaçağ sürecinde de kullanıldığı fark edilen Göztepe’nin önemli bir Trak Dönemi yerleşmesi olduğu bellidir. Özellikle denizden uzak olduğu belirtilen Trak yerleşmelerinin deniz ile ilişkisini göstermesi bakımından dikkat çekici bir yerleşme olup, mitolojik bilgiler arasından

sıyırılarak günümüze ulaşan bazı Trak şefleri ve Trak yerleşmelerinin varlığını ortaya koymak için büyük bir önem taşımaktadır.

Karaincirli gerisine gelen alanda yer alan Hasköy çevresinde yapılan çalışmalarda da Bronz ve Demir çağı verilerine rastlanmış olması, Karaincirli ve çevresinin önemli bir Bronz ve Demir Çağı yerleşim bölgesi olduğunu ve özellikle de Enez İlçesi içindeki yoğun Trak yerleşim sistematüğını vermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Hasköy sınırları içinde kalan Suludere’de bulunan çist mezarların Ortaçağ süreci ile ilişkisi belirlenmiştir.

Hasköy Kavaklar Mevkii, Akpınarsırtı’nda Roma ve Bizans Devri nekropol alanına, Böcekbayırı Mevkii’nde ise Bronz ve Demir Çağı verilerine rastlanmıştır.

2013 yılı çalışmaları özellikle Enez İlçesi dâhilinde yapılan çalışmalarla ulaşılan sonuçlar bakımından önem kazanırken, Lalapaşa İlçesi dâhilinde bulunan İğrek Kaya Altarı ile de dikkat çekici bir boyuta ulaşmıştır. Bunlar dışında tam bir çalışması yapılmadan kalmış olan Edirne Merkez İlçe köylerinin de tam bir yüzey araştırması yapılarak sonuçlandırılmıştır.

2013 yılı çalışmaları Trakoloji açısından Enez İlçesi’nin önemini bir kez daha vurgulamış ve genellikle Klasik Dönem ve Ortaçağ verileriyle bahse konu yapılan bölgenin Trak Dönemi açısından da ne kadar önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir.

Böylece Enez ilçesi dâhilindeki bölgeler için mitolojik ve tarihi kayıtların bazıları materyal verileriyle de desteklenmiş bulunmaktadır. Bu doğrultuda antik kayıtlarda adı geçen iki yerleşmenin de tespit edilmiş olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu yerleşmeler Enez Bölgesi’nde yaşadıkları gayet iyi bilinen Absinthis Kabilesi’nin yerleşim alanı olan Absinthis ve mitolojik kayıtlarda karşımıza çıkan Trak Şefi Politys’in idari merkezi Politymbria olarak belirlenmektedir

Mevcut durumuyla Yazır ve Çeribaşı köyleri arasında kalan ve kuzeye doğru yayılan alanın Absinthis ile ilişkilendirilmesi, mümkün görülmektedir. Karaincirli Köyü merasında deniz kıyısında yer alan Göztepe’nin de Politymbria olması yüzey buluntuları ışığında mümkün görülmektedir. Bu yerleşim alanlarının çok uzun bir süreç boyunca da iskân edilmiş oldukları açıkça belli olmaktadır.

Resim 1: Lalapaşa İğrek kayalığı altarı.

Resim 2: Enez, Çataltepe sunağı kuzeyen görünüm.

Resim 3: Enez, Çataltepe sunağı güneyden görünüm.

Resim 4: Enez, Çeribaşı Köyü, Tavşantepe Fırınkaya.

Resim 5: Enez, Çeribaşı Köyü, Tavşan Tepe Fırınkaya arkasındaki altar.

Resim 6: Enez, Yazır Köyü, Bağlık Fırınkaya.

Resim 7: Enez, Yazır Köyü, Deliktaş Mevkii, Delik Kaya Fırınkayası.

Resim 8: Enez, Karaincirli Köyü, Göztepe.

KOLOPHON ANTİK KENTİ 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI¹

Christine ÖZGAN*
Verena GASSNER
Ulrike MUSS
Erich DRAGANITS
Özel TERAMAN
Benedikt GRAMMER

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile İzmir İli, Menderes İlçesi, Değirmendere Köyü, "Kolophon Antik Kenti Yüzey Araştırmaları"nın dördüncü yılı 02.09.2013 - 20.09.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

* Prof. Dr. Christine ÖZGAN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE.
Prof. Dr. Verena GASSNER, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.
Doç. Dr. Ulrike MUSS, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.
Dr. Erich DRAGANITS, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.
Özel TERAMAN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE.

1 Araştırmaya ekip üyesi olarak aşağıda sıralanan bilim adamları ve öğrenciler katılmıştır: T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü: Prof. Dr. Christine Özgan (Araştırma Başkanı), Araş. Gör. Özel Teraman (M.A.); T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Duygu Gelen, Selen Kanat, Lokman Bozkurt, Okay Nar. Ayrıca yabancı uyruklu üyeler olarak, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden: Prof. Dr. Verena Gassner, Doç. Dr. Ulrike Muss, Doç. Dr. Anton Bammer, Dr. Erich Draganits ile aynı üniversite öğrencilerinden Benedikt Grammer, Martin Gretscher, Carina Hasenzagl, Andreas Hochstöger, Jasmin Scheifinger, Sara Watzinger ile Dr. Olivier Mariaud, jeodezi uzmanları Sebastian Pfnorr ve Torsten Riese katılmıştır. Bakanlık temsilcisi olarak, bizi her konuda destekleyen Eskişehir Bölge Koruma Kurulu'ndan Arkeolog Onur Yıldırım görevlendirilmiştir. Sağladıkları destekten dolayı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Genelkurmay Haritalar Genel Müdürlüğü ile gerekli alt yapı konusunda destek sağlayan Değirmendere Köyü Muhtarlığı'na ve halkına içtenlikle teşekkür ederiz.

Geçen yıllardaki çalışmaların ardından Kolophon'daki dördüncü çalışma sezonumuz niteliğinde devam ettirilen 2013 yılı yüzey araştırmalarında öncelikli amaç, Meter Kutsal Alanı'nın (*Metreon*) ve kent agorasının üzerinde yer aldığı Akropolis Tepesi'nin araştırılması olmuştur. Bunun yanında, Geç Klasik Dönem Kenti'nin kuzeydoğu bölümündeki tarlalarda jeomanyetik ve radar yöntemleriyle, kentleşme organizasyonunun anlaşılması adına araştırmalar ile seramik odaklı buluntu çizimleri gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, kentin özellikle güney ve kuzeybatı nekropolis alanları ile modern Değirmendere Köyü incelemeye tabi tutulmuştur. Son olarak, kentin jeolojik yapısının anlaşılması için uzmanlar tarafından jeolojik araştırmalar yürütülmüştür. (Plan: 1-2)

AKROPOLİS TEPESİ ARAŞTIRMALARI

Akropolis Tepesi'nde gerçekleştirilen çalışmaların öncelikli amacı, Genelkurmay Haritalar Genel Müdürlüğü'nün izni ile gerçekleştirilen havadan lazer taraması (LİDAR) sonucu elde edilen 0,5 metre çözünürlükteki sonuçların kontrolü ve yorumlanması ile eski/yeni kentin tarihlemesi ve konumlandırılmasına dair yeni veriler elde etmek olmuştur.²

Avusturya firması Airborne Technologies ve yerel araştırma şirketleri tarafından yürütülen bu çalışmalar sonucunda elde edilen kesin, detaylı dijital yükselti modelleri (DEM) sayesinde yerel topografya ile araştırma sonuçlarının eşleştirilmesi mümkün olmuştur. Daha da önemlisi, sık bitki örtüsü görünürlüğünün sistem logaritmasıyla tarama işlemi sırasında ortadan kaldırılmasıyla duvarlar, yollar, yapılar, mezarlar (tümülüsler) ya da kaçak kazılar gibi tekil özelliklerin izleri de açık bir şekilde sürülebilmektedir. Yapılan taramanın yorumlanması, ArcGIS ile elde edilen farklı veri görsellerinin (gölgeli, çoklu gölgeli, yamaç, yerel kabartma modeli vs.) hava görüntüleri ve arazide toplanan verilerle karşılaştırılmasını mümkün kılmaktadır. Çeşitli görsellerden çıkan bu yorumun arkeoloji açısından taşıdığı önem ise daha sonra arazi temelli araştırmalardan elde edilecek artı verilerle doğrulanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Tarama işlemi tarihleme konusunda fikir vermediğinden, GPS kullanarak bu verileri arazide konumlandırmak ve işlev ve tarihleme konusunda değerlendirme yapmak mümkündür. Çalışmalar sırasında bu yöntem kullanılarak, kentin ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacak,

2 Söz konusu tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Larguinat-Turbatte, G., "Colophon au tournant du IVe et du IIIe s. : une nouvelle fondation de la ville et de la cité", Ed.: F. Delrieux-O. Mariaud, *Nouvelles communautés dans le monde grec. Réalités antiques et regard moderne*, Chambéry, 2013, s. 83-103. Akropolis Tepesi'nde ele geçen ve değerlendirilen M.Ö. Geç 4. yy/Erken 3. yy'a ait seramik buluntular, "eski kent" in konumu hakkında şüphe uyandırmaktadır.

güney ve kuzeydoğusunda bulunan nekropolis alanlarında 100'e yakın olası mezarı tespit edilmiştir (Resim: 1).

Yukarıda bahsedildiği üzere, havadan lazer taraması ile elde edilen verilerin kontrolü ve yorumlanması amacıyla Akropolis Tepesi'nin güney ve güneydoğusuna yapılan keşif yürüyüşleri sırasında, Güney Nekropolis ve Akropolis Tepesi arasında kalan tepelik alanda da sur ve kule kalıntılarına rastlanmış, GPS ve fotoğraflama yoluyla belgelenmiştir.

Konut Alanı

Tespit çalışmalarının ikinci adımında, Akropolis Tepesi'nin güney-güneydoğusundaki alt teraslarda ve Batı Teras Konutları'nın güneyinde yer alan farklı boyutlara ve duvar örgü sistemlerine sahip destek duvarlarının fotoğraf, cephe-kroki çizimleri ile belgelenmesi gerçekleştirilmiştir. Aynı çalışmaların devamında, agora düzlüğünün³ kuzeybatı yamacında yer alan ve 2012 sezonunda daha büyük bir örneği tespit edilerek belgelenen ikinci bir doğal bir kaya sunağına rastlanmıştır.

Ana kayanın düzleştirilmesi ile oluşturulan ve yaklaşık 7,80 x 7,30 metre ölçülerine sahip sunağın ön tarafında birkaç basamak, bu basamakların dikey kesilmiş alt bölümlerinin devamında ise kuzeybatı teras duvarlarının bazı bölümleri gözlemlenebilmektedir. Sunağın yakın çevresindeki kaçak kazı çukurlarından ele geçen, M.Ö. 4. yy.a ait çok sayıda seramik buluntu, kemik ve midye kabuklarından yola çıkan O. Mariaud bu alanın bir *bothros* (adak çukuru) olabileceğini önermiştir⁴ (Resim: 2-4).

KENTİN KUZEYDOĞUSUNDA YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR

Kentin savunma duvarları içinde kalan bölümünde yürütülen araştırmaların bu yılki odak noktasını, jeomanyetik ve radar yöntemleriyle kentleşme organizasyonunun anlaşılması oluşturmıştır. Modern karayolunun kuzeydoğusundaki Kabaklıdere ve Kurudere arasında yer alan ovadaki tarlalarda yürütülen çalışmalar sırasında, varlığı İzmir Müzesi tarafından, 1999-2000 yıllarında gerçekleştirilen kazılarla kanıtlanmış olan konut alanlarının varlığı doğrulanmıştır. Konutlara ait duvarların izlerinin kaçak kazılar sonucu açılan

3 Bu alanda yürütülen çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Holland, L. B., "Colophon", *Hesperia* 13, 1944, s. 91-172.

4 Phrygia'daki benzer kaya sunakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Berndt, D., "Midasstadt: Kleine und kleinste phrygische Felsmonumente. Überlegungen zu einer frühen Besiedlung", *Asia Minor Studien* 61. *Neue Funde und Forschungen in Phrygien*. Ed.: E. Schwertheim, E. Winter 2008, s. 1-32.

birkaç çukurda izlenebildiği alanda yürütülen jeofizik araştırmalar da yapı ve sokakların olası varlığını kanıtlar niteliktedir. Alanda karşılaşılan kötü korunagelmış iki duvar fragmanı olasılıkla Geometrik Dönem'e, kaçak kazılar sonucunda değerlendirilmesi mümkün olan çatı kiremitleri ve küçük bir grup seramik ise M.Ö. 6.-4. yüzyıllara tarihlenebilmektedir. Ayrıca alanın tarihi gelişimini anlayabilmek adına, seçilen arazilerin sahipleri/kiracılarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve modern arazi özelliklerinin tarif ve tasnifi yapılmıştır.

Jeofizik araştırmaların yürütüldüğü ikinci alan, W. Höpfner⁵ tarafından antik agoranın yer aldığı nokta olarak önerilen Halil Ağa Tepesi'nin güneyindeki tarlalar olmuştur. Gerçekleştirilen jeomanyetik ve radar araştırmalarına ait verilerin yorumlanmasına devam edilmekte ve sonuçta Kolophon kentinin tepeler arasındaki ovada yer alan bölümüne ait kent planının ilk kanıtlarının elde edilmesi beklenmektedir (Resim: 5-6).

NEKROPOLİS ARAŞTIRMALARI

Güney Nekropolis

2012 sezonunda, kent surunun güneyindeki Kale Tepesi yamacında yer alan Güney Nekropolis'te, çapları 5 ile 10 m. arasında değişen ve birbirinden seyrek bir şekilde, 10-40 m. mesafeyle konumlandırılmış yaklaşık 18 adet tümülüs tespit edilmiştir. Büyük bir bölümünün kaçak kazılarda soyulduğu, bir kısmının ise 1999'da İzmir Müzesi tarafından yürütülen sistematik kazılar sonucunda açıldığı görülen bu tümülüslerin en büyüklerinden ve en iyi korunmuşlarından olan 6 ve 7 No.lu tümülüslerin ayrıntılı belgeleme çalışmaları ise 2013 çalışma sezonunun odak noktalarından birini oluşturmuştur. Kent surunun yaklaşık 560 m. güneyinde, diğer örneklerin aksine birbirine yalnızca birkaç metre arayla konumlandırılan bu iki tümülüs, yaklaşık 9 m. çap ve kabaca içten daha küçük taşlar ile desteklenen büyük dikdörtgen blokların oluşturduğu bir dış duvara sahiptir⁶.

Taş işçiliğinin düzenliliği dolayısıyla 6 No.lu tümülüsten ayrılan 7 No.lu tümülüsün içinde, kısmen yerel kayaya oyularak kısmen de küçük boyutlu düz taşlar kullanılarak oluşturulmuş üç adet mezar bulunmaktadır. Boyutları yaklaşık 2,0 x 0,4 m. olan bu mezarlar tümülüsün iç duvarına bitişik şekil-

5 Höpfner, W., *Ionien – Brücke zum Orient*, Darmstadt, Theiss, 2011, s. 123.

6 Malzeme olarak yoğun bir şekilde dolomit ve az miktarda yerel taş kullanılmışsa da bu malzemenin çıkarıldığı ocaklara dair bir kanıt elde edilmemiştir. Tümülüslerin etrafında yer alan taş yığınlarının, ileriki sezonlarda gerçekleştirilecek restitüsyon çalışmalarında tümülüslerin yükseklğine dair bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

de, tümölüs uzunluğu boyunca sıralanmıştır. Mezarlardan yalnızca birine ait orijinal kapatıcı taş levhalar *in situ* olarak ele geçmiştir. 7 No.lu tümölüste herhangi bir giriş (dromos) ya da sonraki döneme ait değişikliğe ait izler görölme de, 6 No.lu tümölüsün güney bölümündeki, güneye doğru uzanan iki duvarın orijinal ya da sonradan yapılan bir eklenti olarak tümölüse geçişi sağalayan bir çeşit giriş olduğu düşünölmektedir. Kazı olmaksızın kesin bir yorum yapmak mümkün olmasa da, toprak üstünde izlenebilen kalıntılardan, 6 No.lu tümölüsün yaklaşık 9 m. apında, yuvarlak bir forma sahip olduğu düşünülebilir. Boyut ve form bakımından 7 No.lu tümölüsle özdeş olan bu mezar yapısının diğerinden tek farkı daha kaba işçilikle inşa edilmiş ve daha kötü korunagelmiş olmasıdır. Yapım teknikleri, iki tümölüs arasında kronolojik bir ayırım yapmaya elverişli olsa da iki tümölüs arasında stratigrafik bağıntının ve buluntunun olmaması ayırım konusunda daha fazla yorum yapmayı güçleştirmektedir.

Bununla birlikte, 6 No.lu tümölüsün kuzeybatısında, neredeyse dış duvara bitişik konumlandırılmış ve anakayaya oyulmuş dikdörtgen bir yarık göröllebilmektedir. Gömüye ait herhangi bir verinin olmadığu alanın orijinalde bir yetişkine ait inhumasyon mezar olarak kullanılmış olması muhtemeldir. 6 ve 7 No.lu tümölüsler ile söz konusu mezarın yakın konumları, bu üç mezarın uzun bir zaman dilimi içinde inşa edilmiş, bağıntılı bir yapı oluşturduğunu akla getirmektedir. Tümölüslerin çevresinde ele geçen birkaç rastgele buluntu kesin bilgi vermese de, kentin Kuzeydoğu Nekropolis alanından bilinen Geometrik Dönem mezarları ile olan tipolojik farklılıklar, inhumasyon gömüler ve Kolophon'un tarihi göz önüne alındığında bu alanın Arkaik ve Erken Hellenistik dönemler arasına tarihlenmesi mümkündür (Resim: 7-9).

Kuzeydoğu Nekropolis

Amerikalı araştırmacılar tarafından 1922 yılı araştırmalarında, Kurudere yatağına yakın bir alanda keşfedilen ve 2010-2012 sezonlarında 'Tümölüs I' ve 'Tümölüs II'nin tespit edilmesiyle konumlandırılan Kuzeydoğu Nekropolis alanının doğusunda en az sekiz tümölüsün varlığu saptanmıřtır⁷. Amerikalı ekibin kazı arşivlerine göre nekropolis alanı içindeki büyük tümölüslerin çapları 25-30 m. arasında değişmekte, kremasyon mezarlar ve Geometrik

7 Özgan, C., Gassner V., Muss, U., "Kolophon: Neue Untersuchungen zur Topographie der Stadt", *Anatolia Antiqua* XIX, 2011, 229; Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST* 30, 2012, s. 199.

Dönem'e ait buluntular içermektedir. Bu tümülüsler, Güney Nekropolis'tekilerin aksine, bir kremasyon çukurunu örten ve bazen taşlarla güçlendirilen büyük toprak yığınlarından oluşmaktadır.

2013 yılı çalışmaları sırasında, daha önceki mezarların işareti olabilecek 40 civarında kaçak kazı çukuru belgelenmiştir. Kurudere akıntısının üst toprak katmanını yok etmesi nedeniyle, günümüzde nekropolis alanını tanımlamak ve sınırlandırmak oldukça güçtür. Ancak daha küçük mezar gruplarıyla çevrelenen birkaç büyük tümülüs göz önüne alındığında, nekropolis alanının Yaren Tepesi yamacından başlayıp, Kurudere'nin her iki yanına yayıldığı önerilebilir (Resim: 10).

Alanda ele geçen, hatalı pişirilmiş bir çatı kiremidi fragmanı ise kent suru dışında yer almış olabilecek bir atölyeye işaret ediyor olabilse de, yürütülen jeomanyetik araştırmalar bu duruma dair kesin sonuçlar vermemiştir.

Diğer Nekropolis Alanları

Kente ait olduğu bilinen ve kazısı 1922 yılında gerçekleştirilen diğer tümülüs ya da mezarların konumlandırılması için Amerikalı araştırmacıların belgeleme fotoğrafları modern arazi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırmalar, modern Değirmendere Köyü'nün hemen kuzeydoğusunda, Kalabacık Tepesi'nin kuzeybatısında, 1922 yılında H. Goldmann tarafından kazılan bir Miken mezarının konumlandırılmasıyla sonuçlanmıştır⁸. Araştırmaların yürütüldüğü tarlalarda ele geçen bir parça metal cüruf burada olabilecek bir metal atölyesinin varlığına işaret ediyor olsa da, olası atölyenin ya da nekropolisin ait olabileceği döneme dair kesin bilgi sağlamamaktadır. C. Schuchhardt tarafından bahsedilen ve Amerikalı ekip tarafından kısmen 1922 yılında kazılan M.Ö. 4. yy mezarlarının da, eski arşiv fotoğraflarının modern arazi ile karşılaştırılması sonucunda konumlandırılabilmesi düşünülmektedir (Resim: 11-12).

DEĞİRMENDERE KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

2013 sezonunda, modern Değirmendere Köyü'ndeki bazı evlerin belgelenmesi gerçekleştirilmiştir. Arazi ölçüm mühendisleri tarafından, söz konusu

8 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Holland, L. B., "Colophon", *Hesperia* 13, 1944, s. 91-172; Bridges Jr., R. A., "The Mycenaean Tholos Tomb at Kolophon", *Hesperia* 43/2, 1974, s. 264-266; Mariaud, O., "The Geometric Graves of Colophon and the Burial Customs of Early Iron Age Ionia", *The Dark Ages Revisited. From the Dark Ages to the Rise of the Polis. Proceedings of the International Symposium in Memory of W.D.E. Coulson, Volos, 2007, 2011*, s. 687-703.

evlerin zemin planları hazırlanmış, özellikle kullanılan devşirme malzeme-ye odaklanılarak tanımlanmış ve fotoğraflanmıştır. Köy içinde detaylı olarak belgelenen üç ev farklı nedenlerle seçilmiştir: 'Ev 6' kapsadığı kümes ve bahçe dolayısıyla tipik bir yerel çiftlik olduğu için; 'Ev 4' tipik 'Anadolu' ev tarzının bir örneğini sunduğu için ve 'Ev 17' erken 20. yy İzmir kenti tarzını yansıttığı için. Ayrıca uzmanlar tarafından, evlerin duvarlarında kullanılan devşirme taş malzeme sınıflandırılmış, bunun sonucunda ise Değirmendere'nin özellikle güneydoğu bölümünde yoğun bir biçimde, Akropolis'ten elen antik taş malzemenin kullanıldığı görülmüştür (Resim: 13).

JEOLojİK ARAŞTIRMALAR

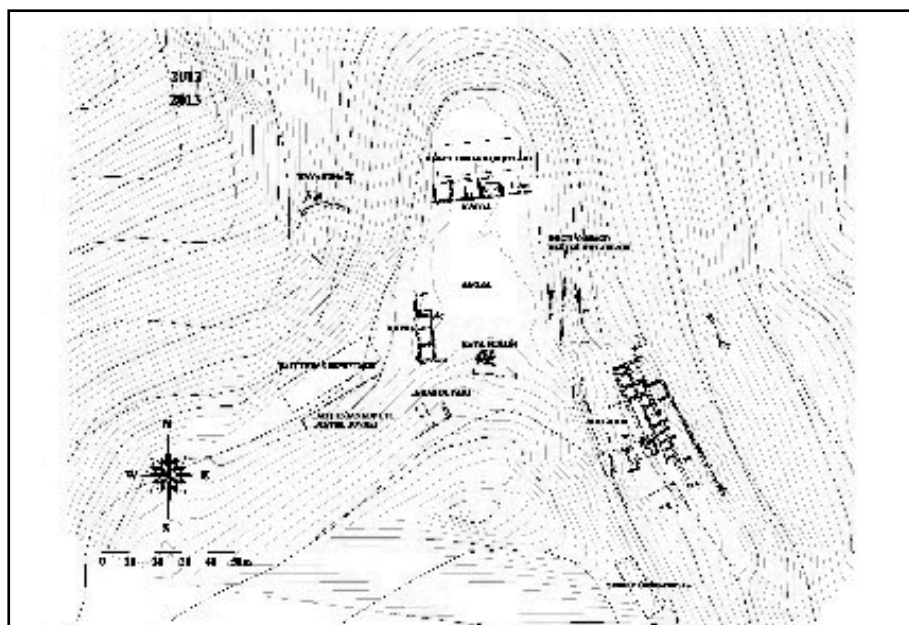
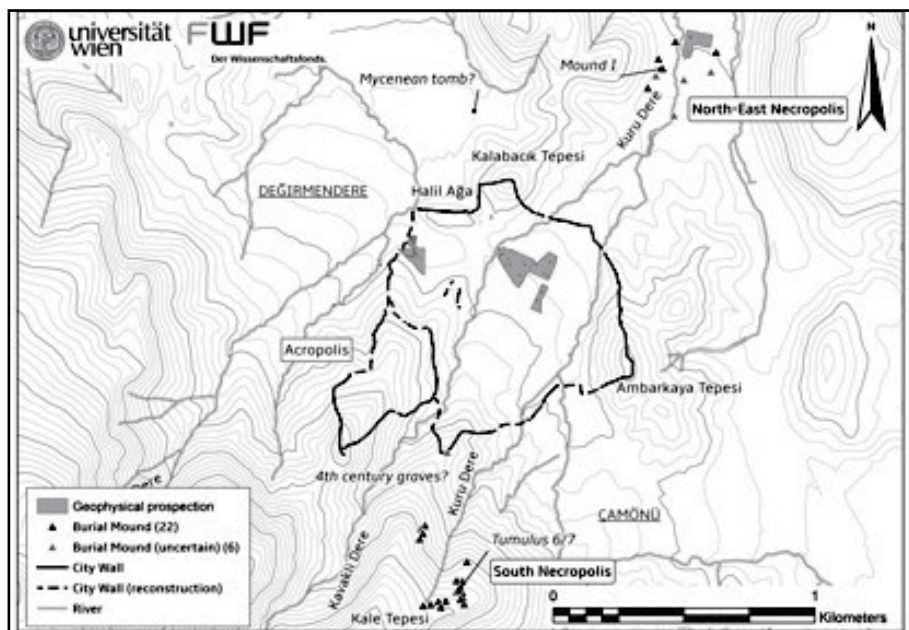
Kentte yürütülen çalışmaların jeoarkeolojik bölümü, topografik verilerin LİDAR ile elde edilen, yüksek çözünürlükteki verilerle karşılaştırılması ve yorumlanması üzerine odaklanmıştır. Ancak yine de, doğal ve antropojenik yapılanmaları ayırt etmek için kapsamlı bir belgeleme ve araştırma gerekmektedir. Bunun yanında, çalışma sezonu içinde kent surlarının Bornova Melanj Zone'a ait Mesozoik kireçtaşı ve dolomit özellikler gösteren bazı kısımları ile Tahtalı Baraj Gölü'nün batısındaki volkanik kayalık alanlar yeniden ziyaret edilmiştir⁹. Bunun sonucunda, Kolophon'da bol miktarda görülen beyaz renkli, volkanik yapı taşlarının kaynağı olan riyolit ve tuf kaynaklarının varlığı doğrulanmıştır.

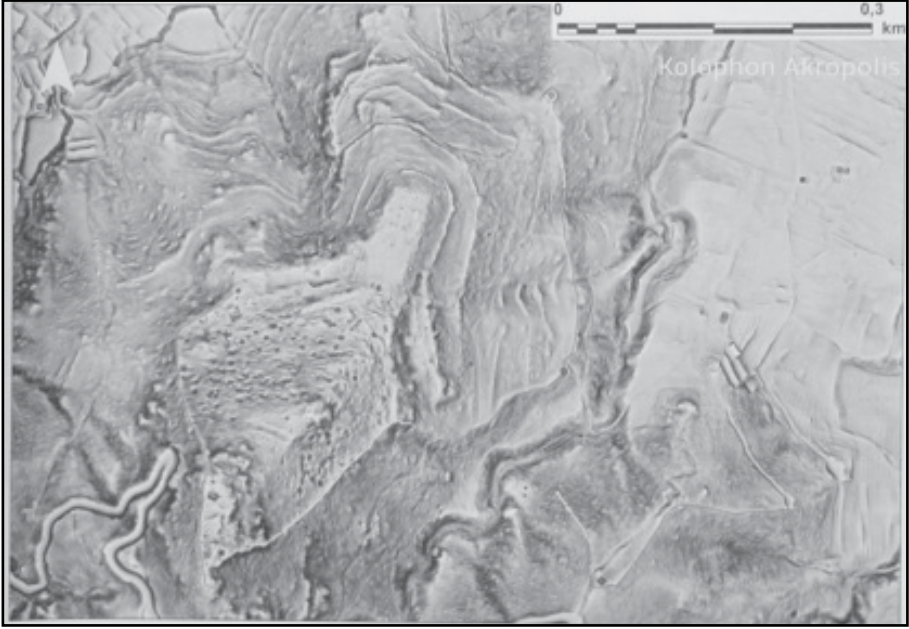
KÜÇÜK BULUNTULAR

Yürütülen alan araştırmaları sırasında, çoğunluğunu Erken Hellenistik Dönem'e tarihlenebilen çeşitli seramik kap ve pişmiş toprak figürin fragmanlarının oluşturduğu küçük buluntular toplanarak tasnif edilmiş ve fotoğraf-çizim yoluyla belgelenerek İzmir Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Arazi çizimlerinin kent planına yerleştirme çalışmaları, küçük buluntuların ve çizimlerinin dijital ortama aktarılması halen devam etmektedir.

9 Okay I., v.d., "An olistostrome-mélange belt formed along a suture: Bornova Flysch zone, western Turkey". *Tectonophysics* 568, 2012, 282-295; Konak N., Türkiye jeoloji haritası (Geological map of Turkey), 1:500,000. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.; Konak N.-Şenel, M., Denizli. Türkiye jeoloji haritası (Geological map of Turkey), 1:500,000. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.

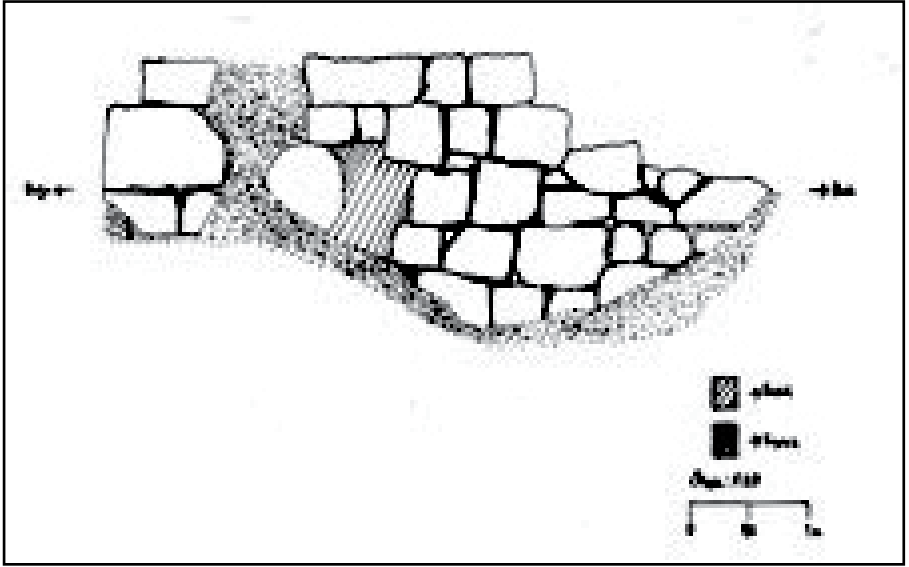

Resim 1: Akropolis Tepesi'ne ait, lazer taraması (LİDAR) sonucu elde edilen 0.5 metre çözünürlükteki sonuçlar.

Resim 2: Batı Teras Konutları güneyindeki destek duvarlarından.

Resim 3: Batı Teras Konutları güneyindeki destek duvarlarının çizimi.

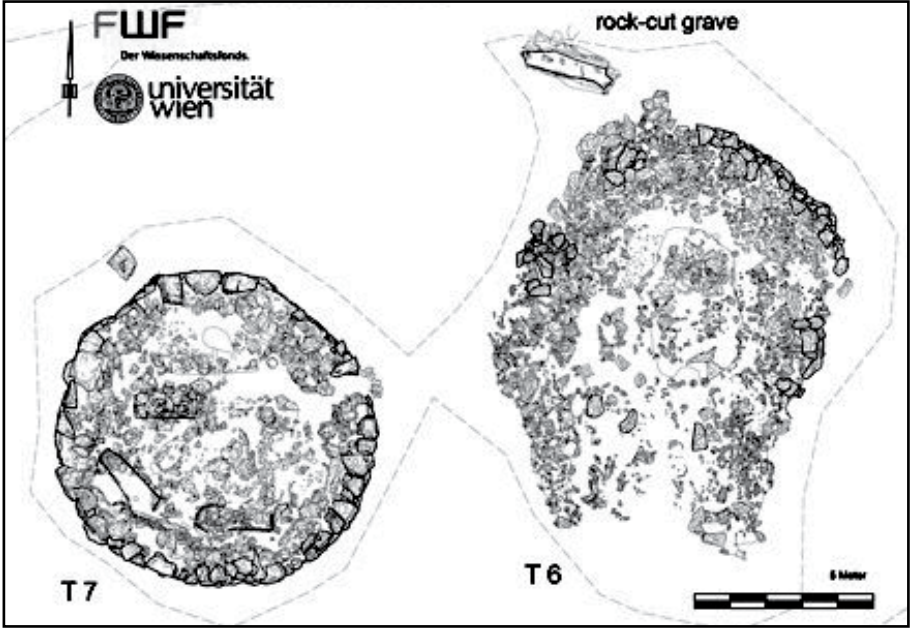
Resim 4: Agora düzlüğünün kuzeybatı yamacındaki doğal kaya sunağı.

Resim 5: Kentin kuzeydoğusunda yürütülen jeomanyetik araştırma alanları.

Resim 6: Gerçekleştirilen jeomanyetik ve radar araştırmalarından.

Resim 7: Güney Nekropolis'te 6 ve 7 No.lu tümülüsler

Resim 8: Güney Nekropolis, 7 No.lu tümülüs

Resim 9: Güney Nekropolis, 6 No.lu tümülüs.

Resim 10: Kuzey-doğu Nekropolis, 1 No.lu tümülüs.

Resim 11: Amerikalı araştırmacıların 1920’li yıllarda sürdürdüğü kazılardan.

Resim 12: Resim 11’de izlenebilen arazinin günümüzdeki durumu.

Resim 13: Değirmendere Köyü, ‘Ev 17’.

ÇANAKKALE İLİ LAPSEKİ, BİGA, ÇAN, BAYRAMIÇ, AYVACIK VE EZİNE İLÇELERİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2013 YILI ÇALIŞMALARI

Ali Osman UYSAL *

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle başlamış olduğumuz yüzey araştırmasının 2013 sezonu çalışmaları 02-06 Aralık 2013 tarihleri arasında yapılmıştır. Yüzey araştırmasına bakanlık temsilcisi Özlem İyier ile birlikte çalışma programında bildirilen bölümümüz elemanları katılmışlardır. Araştırmanın eğitim-öğretim dönemine rastlaması nedeniyle, yukarıda isimleri verilen ekip üyeleri, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak biçimde peyderpey arazide bulunmuşlardır.

Bu dönem çalışmaları Biga ilçe merkezi ile aynı ilçeye bağlı Karabiga ve Gümüşçay beldeleri ile Akköprü ve Kuruoba köylerinde gerçekleştirilmiştir.

1. BİGA İLÇE MERKEZİ

Biga ilçe merkezinde Ulu Câmî, Çarşı Câmî ve şadırvanı, Bademlik Camii ve Kurşunlu Camii, Çukur Hamam, namazgah, şehitlik, Ulu Cami karşısındaki mezarlık, Balıkkaya mesire yerindeki mimari parçalar incelenmiş; Halim Bey Konağı'ndan başka Mehmed Rüşdü Efendi Konağı ve içindeki han kitâbesi ile çeşme yapısı belgelenmiştir.

Bunlardan şehrin yukarı kesiminde yer alan Ulu Cami, derinlemesine dik-dörtgen planda ahşap tavanlı, kırma çatılı ve tek minareli bir yapıdır. (Resim: 1-2) Üzerinde kitâbe bulunmamaktadır. Genel kanı, eserin 14-15. yüzyıllardan kaldığı yolundadır. Muhtemelen kentin ilk ulu camisi olması gereken

* Prof.Dr.Ali Osman UYSAL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

yapı birçok onarım geçirmiştir. Subasman seviyesine kadar olan kısmı ve minare kaidesi ilk yapıya ait gibi görünüyor. Bunun üstündeki tuğla duvarlı kısmın 20. yy başlarındaki bir yenilemeye ait olması muhtemeldir. Merdiven basamaklarında devşirme malzeme kullanılmıştır.

Çarşı içinde İstiklal Caddesi üzerindeki Kurşunlu Câmî yenilenmiş olup, şimdiki haliyle ahşap tavanlı ve çatılıdır. (Resim: 3) E.Hakkı Ayverdi, yapının bir kitâbesinden söz ediyor. Buna göre cami, H.874/M.1469-70 yılında Süleyman bin Davud isminde birisi tarafından yaptırılmıştır. Yapı 1900 yılındaki büyük yangında harap olmuş 1906-1912 yılları arasında yenilenmiştir.¹ Bademlik Camii'nin kapısı üzerinde 1897 tarihi yazılı olsa da; bu binanın Kurşunlu Camii gibi yenilendiği bellidir.

Şehirde boyutu ve mimari biçimlenişiyle en gösterişli yapı, hükümet binasının önünde, şehir merkezinde yer alan Çarşı Câmii'dir. (Resim: 4-5) Bu yapının daha eski bir caminin yerine inşa edilmiş olması muhtemeldir. Arkasındaki tarihî hamam kalıntısının mevcut camiden daha eski mimari nitelikler taşıması da bu ihtimali güçlendiriyor. Ayverdi'nin kaydına göre Osmanlı emirlerinden Umur Bey; Bursa, Bergama ve Afyon'daki eserlerinden başka Biga'da bir mescit ve hamam yaptırmıştı.² Bu nedenle, yanındaki hamam dolayısıyla Çarşı Câmii'nin, Umur Bey'in inşa ettirdiği eserin yerine yapılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinin kuzeybatı köşeye yakın, minare kaidesi gibi düzenlenmiş bölümüne yerleştirilmiş pirinç kitâbeye göre 1911 yılında yaptırılmış olup; bu inşa işinin mimarı Gelibollu Tahsin Ağa, ustası (marangoz) Bigalı Osman Ağa (Osman Çavuş/Osman Kandemir)'dir. Câmî en son 2002 yılında halk tarafından tamir ettirilmiştir. Fakat bu tarihte bir hata olabilir. Çünkü bunun hemen üstünde bulunan ve daha özgün olması gereken taş kitâbe farklı bir tarih taşımaktadır. Söz konusu kitâbe kartuş içine alınmış iki satırdan oluşuyor. (Resim:6) Türkçe kitâbenin metni şöyledir:

-Lütfu ihsân Hüdâ eyle irşâdın küşâdına

-Tâ abd olsun cemaatle müzeyyen subh ü (ak)şam, Târih-i hitâm 1327, 1 Şa'ban

Buna göre insanları doğru yolu iletecek olan ve sabah akşam cemaatle dolması temenni edilen yapı 1 Şaban 1327 (M. 18 Ağustos 1909) tarihinde tamam-

1 E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, C.III., 2. baskı, İstanbul.1989, s.61.

2 E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri*, C.II, 2.baskı, İstanbul. 1989, s.275.

lanmıştır ki; bu tarih, yeni yazıyla hazırlanmış pirinç kitâbedekinden yaklaşık iki yıl önceye işaret eder.

Merkezi kubbeli tasarlanmış olan yapının önünde; şimdi cadde ortasında kalmış görünen şadırvan bulunmaktadır. (Resim:7,8) Mermer şadırvan; ahşap direkler üzerine binen bağdadi kubbeyle örtülü bir baldakenin altındadır. Şadırvanın çokgen gövdesinin her cephesinin üst tarafındaki kartuşa birer satır gelecek şekilde kitâbe yazılmıştır. Eski yazıyla Türkçe ondört satırlık metnin mevcut şadırvan üzerinde sıralanışı şöyledir:

- Fî sebîlillah getürdi âb-ı sâf-ı cenneti
- Teşnegânı tâ ebed reyyân için bu çeşmeyi
- Hacı Mustafa Efendi rahmet olsun cânına
- âb-ı kevserden açub cedvel akıtdı çeşmeyi
- Dest-i hûdâr-ı felek mahvına cehd-i tâm idüb
- Ser -ta- ser yakmış idi böyle zülâli çeşmeyi
- Mîr İbrahim (ve) Halîm efendiler oğludur o geöherin
- Bâni-i sâni olub yapıdılar yeniden çeşmeyi
- Ahz-ı sâr itdi felekden hem peder hem vâlîde(si)
- (E)şi Hanîfe Hanımın hayrına yaptı çeşmeyi
- Şarâben al aç dua kıl sâhib-i hayra hemîn 1327
- Afîyet olsun buyur iç ma'-i azb-i çeşmeyi 1325
- Ameli Muhammed Sâdık Kayserî
- Mâşaallah

Kitâbe kartuşlarının yukarıdaki dizilişi anlam bakımından çelişkili görünüyor. Muhtemelen daha sonraları yapılmış bir tamir sırasında kitâbe levhalarının sıraları değiştirilmiş olmalıdır. Metnin mantıklı sıralanışı şöyle olabilir:

- Fî sebîlillah getürdi âb-ı sâf-ı cenneti
- Teşnegânı tâ ebed reyyân için bu çeşmeyi
- Hacı Mustafa Efendi rahmet olsun cânına
- (E)şi Hanîfe Hanımın hayrına yaptı çeşmeyi

-âb-ı kevserden açub cedvel akıtdı çeşmeyi
-Dest-i hûdâr-ı felek mahvına cehd-i tâm idüb
-Ser -te- ser yakmış idi böyle zülâli çeşmeyi
-Alz-ı sâr itdi felekden hem peder hem vâlide
-Mîr İbrahim (ve) Halîm efendiler oğludur o gevherin
-Bâni-i sâni olub yapıdılar yeniden çeşmeyi
-Şarâben al aç dua kıl sâhib-i hayra hemîn 1327
-Afîyet olsun buyur iç ma'-i azb-i çeşmeyi 1325
-Ameli Muhammed Sâdık Kayserî
-Mâşaallah

Kitâbeye göre Hacı Mustafa Efendi'nin eşi Hanife Hanım'ın hayrı olarak yaptırdığı çeşme baştanbaşa yandıktan sonra oğulları Mir İbrahim ve Halim efendiler tarafından H.1327/ R.1325 yılında (M.1909) yeniden yaptırılmıştır. Kitâbede hem hicrî hem de rûmî tarih verilmesi ilginçtir. Kitâbe, şadırvanın Kayserili Muhammed Sâdık isimli bir usta tarafından yapıldığını da belgeliyor. Bu yenileme tarihi, cami cephesindeki tarihle örtüşüyor. Caminin doğu tarafına son zamanlarda yeni bir şadırvan daha yapılmıştır.

Şehrin üst tarafında, şehitliğin doğu yamacındaki Namazgâh yapısının özgün tarafı kalmamıştır. (Resim:9) Büyükçe bir avlu, yenilenmiş mihrabın önünde seki biçiminde yükseltilmiş kısım ve harap minberden ibarettir. Bununla birlikte minberinin devşirme mermer basamakları, bu açık ibadet yapısının kökeninin erken Osmanlı devrine kadar inebileceğini düşündürüyor.

Şehitlik bunun gerisindeki tepe üzerine yerleşmiştir. Kitâbeli kapıdan geçilen bir avludan oluşur. (Resim: 10-11) Bu şehitlik, I. Dünya savaşı'nda Çanakkale cephesinde yaralandıktan sonra Biga Askerî hastanesi'nde şehit düşen Türk askerlerini barındırmaktadır. Engin Gürsu'ya göre; bu sahaya 1915 yılında inşa edilen, beşinci Ordu Harp Hastanesi (veya İkinci Menzil Hastanesi) Çanakkale'de yaralanan askerlerin tedavisi için yapılmıştır. Burada tedavi görürken şehit olan askerlerin mezarlığı, sonra şehitlik olarak düzenlenerek ortasına bir de anıt dikilmiştir. Kurtuluş savaşı'nda Anzavur isyanı sırasında şehit olan Hamdi bey, Kâni Bey, Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey ve Yüzbaşı hasan Bey de bu şehitlikte yatmaktadır. Engin Gürsu, anıtın Çarşı Câmi şadırvanını

da yapan Kayserili Mehmed Sadık usta tarafından yapıldığını belirtir.³ Eski bir fotoğrafta anıtın arkasında görülen askerî hastane şimdi mevcut değildir. Şehitlik işgal yıllarında Yunanlılar tarafından tahrip edilmiştir.⁴ Şehitliğin ortasındaki kitâbeli anıtın çevresine yerleştirilmiş asker başlıklı şahideler, şehitlerin mezarlarının sembolize etmektedir. Son restorasyon sırasında avlu-ya, bu cephede şehit düşen askerlerin isimlerini taşıyan büyük ve yeni yazılı kitâbe taşları dikilmiştir. Şehitliğin kapısının üzerindeki kitâbede “meşhed” ibaresinin sağ tarafında “*tarih-i inşası 1332 R*”, sol tarafında ise “*tarih-i inşası 1334*” yazılıdır. Bu tarihlerden birisi hicrî, diğeri rûmîdir. Buna göre şehitlik H.1334/ R.1332/ M.1916 yılında yapılmıştır. Ortadaki anıtın kaidesinde ise: “*Bu makbere 1330 senesinde harpte tahhur olan harb-i umuminin Çanakkale zafer meydanında yaralanmış ve nakl edildikleri Biga Harp hastanesinde asl-ı karîb-i Yezdân olmuş 173 er konmuştur.Zâhir sen bugünkü hayat ve saadetini bu mübârek şehîdlere medyunsun. Minnet borcunu unutma. 1330*” (R.1330/ M.1914-15) yazılıdır.

Ulu Câmî’nin karşısındaki mezarlıkta yer alan şahidelerin çoğu geç devirden kalmıştır. (Resim: 12) Bununla birlikte H.1130/ M.1717-18 tarihli bir taş tespit edilmiştir. Ayrıca Kalyoncu Hasan Beşe’nin torunu Seyyid Hasan’ın mezar taşı H.1172/ M.1758-59 tarihiyle 18. yüzyıldandır. (Resim:13) Ulu Cami’nin imamlarından Ömer Efendi’nin şahidesi ise H.1215/M. 1800-1801 tarihli-dir. Diğer taşlarda H.1228/M.1813, H.1294/ 1877-78, H.1316/ M.1898-99, H.1321/M.1903-1904, H.1326/ M.1908-1909 gibi tarihler görülmektedir. Bakımsız ve harap durumdaki tarihî mezarlığın temizlenerek, toprağa gömülen taşlarının yeniden dikilmesi gerekir.

Şehirdeki tarihi çeşmelerin çoğunun yok olduğu anlaşıyor. Kalabilenlerden birisi MRG otelinin avlusunda duvara monte edilerek korunmuştur. (Resim: 14) Ulu Caminin doğu tarafındaki bahçe duvarına yerleştirilmiş olan Ulu Cami çeşmesi kitâbesizdir. Üzerinde Bizans işi devşirme taşlar bulunmaktadır. Hükümet meydanı yakınında bulunan bir çeşme yapısının cephesi yeni görünmekle birlikte, arkasındaki büyük su haznesi eski bir yapı olduğuna işaret eder. Şehrin yukarısında Balıkkaya mesire yerinde muhafaza edilen mimari parçalar arasında bir çeşme kitâbesi tespit edilmiştir.

3 Engin Gürsu, *Biga (Pegai)*, Biga.2001, s.203-205.

4 Engin Gürsu, *1. Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşı’nda Biga (Karabiga-Gümüşçay) Şehitliği*, İstanbul.2011, s.29.

Biga Belediyesi, şehir ve çevresindeki bazı mimari parçalar ile birkaç mezar taşını Balıkkaya mesire yerine getirerek muhafaza altına almıştır. Bunlar arasında Roma devri stel parçası, korint tipi bir sütun başlığı, sütun ve paye parçaları, haç kabartmalı geç devir Hristiyanlığına ait olması muhtemel parçalar da yer almaktadır. Bizim birinci derecede ilgimizi çekenlerden mezar taşları Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nin bilgisi dâhilinde buraya getirilmiş olup, en erken olanları Lâle devrinden kalmış görünmektedir. Fakat mimari parçaların bazıları, kitâbe olmaları nedeniyle önemlidir. Bunlardan birisi II. Murad devrinden kalma Ak Köprü harabesinden getirilen kitâbedir. Ne yazık ki iki parçaya bölünmüş durumdadır. 144x117 cm. boyutunda olduğu anlaşılan bir mermer üzerine işlenen kitâbe, köprüden getirilerek önce itfaiye müdürlüğü binasında korunmuş, sonra mesire yerine nakledilmiştir. Bizim araştırmamız sırasında buradan alınarak Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılmıştır. Daha önce Abdülhamid Tüfekçioğlu tarafından yayınlanmış olan Arapça kitâbe sülüs hatla yazılmış beş satırdan oluşmaktadır⁵:

-Emere bi-binâ-i hâzihi

-el-kantarati'l-mübâreketi

-E's-sultân Murâd bin Mehmed Hân

-Halledallahü sultânehü ve ferağa minhü fî âhiri

-Ramazani'l-mübârek senet-i ihdâ ve selâsin ve semânemie

Kitâbe, Sultan II. Murad'ın söz konusu köprünün Hicrî 831 yılı Ramazan ayının sonunda (M. 1428 yılı Temmuz ayında) yapılmasını emrettiğini ifade etmektedir.

Buradaki diğer yapı kitâbelerinden birisi çeşmeye aittir. Harap durumdaki mermer kitâbe 53x92 cm. boyutundadır. Üzerindeki tarih H.1307/ M.1889-90 gibi görünüyor. Bunun biraz gerisine yan yana dizilmiş durumda, her biri 69x72 cm. boyutundaki mermer levhaların Osmanlı devrinden bir şadırvana ait olduklarını sanıyoruz.

Kitâbelerden birisi okulla ilgilidir. 39x114 cm boyutundaki mermer kitâbe üzerinde "Bigamekteb-i İbtidâisi 1331" yazılıdır. Buna göre söz konusu il-

5 Bkz.; A. Tüfekçioğlu, "Bursa- Çanakkale Yolu Üzerindeki Köprüler ve Hanlar", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu* (Prof.Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Ege Üniversitesi), İzmir.2002, s.559-560.

kokul binası H.1331/ M.1912-13 tarihini taşımaktaydı. Yeni harflerle yazılı bir kitâbe ise Atatürk'e hitâben yazılmış olsa gerek. Belki de bir Atatürk büstünün kaidesi olan kitâbede: *"Azmin düşmanı yendi / Fikrin inkılâbı besledi/İraden milleti yükseltti/ Kararın yurdu korudu"* yazılıdır.

Balıkkaya'da korunan mezar taşları üzerinde H.1116/ M.1704-05, H.1154/ M.1741-42, H.1195/M.1780-81, H.1197/M.1782-83, H.1216/M.1801-1802, H.1256/ M.1840-41, H.1319/M.1901-1902 gibi tarihler okunabilmiştir. Buna göre taşlar, bazıları Lâle devrine ait olmak üzere çoğunlukla Geç Osmanlı devrine aittirler.

Şehirde tarihî hamamlar ortadan kalkmıştır. Bir zamanlar şimdiki hükümet binasının olduğu arsadaki hamam, hükümet binası yapımı sırasında yıktırılmıştır. Evliya Çelebi'nin bahsettiği hamamı da bilmiyoruz. Yukarıda sözünü ettiğimiz Çarşı Camii'nin arkasındaki Çukur Hamam yıkık durumdadır. Daha önce Z. Bayburtluoğlu tarafından rölövesi çıkarılmıştır. (Çizim: 1) Buna göre enine sıcaklıklı tipte olduğu anlaşılan hamam; mimari özellikleriyle XV. yüzyıla uygun düşüyor. Bu bakımdan Umur Bey'in Biga'da yaptırdığı hamam bu bina olabilir.

Yörenin önemli merkezlerinden olup sancağa ismini veren Biga'da çok sayıda geleneksel konak ve evlerin bulunduğu eski fotoğraflardan anlaşıyor. Fakat bunların büyük çoğunluğu ortadan kalkmıştır. Sadece belediye'nin restore ederek 2010 yılında kent müzesine dönüştürdüğü Halim Bey konağı (19. yy sonları) ile kereste tüccarı Mehmed Rüşdü Efendi'nin konağı (20. yy başları) ayakta kalabilmiştir. Bu konak, aynı aileye mensup kişilerce aslına uygun biçimde onarılarak otele dönüştürülmüştür. Bugün MRG Oteli adıyla işletilen yapının çevresine eklenen kısımların kuşattığı avluda Mehmed Rüşdü Efendi'nin Karabiga'da yaptırdığı Kırmızı hanların kitâbesi ve yukarıda bahsedilen bir çeşme bulunmaktadır. Han kitâbesinde sülüs hatla: *"Alâiyeli Bekirzâde Muhammed Rüşdî Efendi Hanı, fî gurre-i Şa'banü'l-muazzam sene 1324"* yazılıdır. Buna göre söz konusu han 20 Eylül 1906 tarihinde yapılmıştır.

KORUOBA KÖYÜ

Biga – bandırma yolu üzerinde yer alan Kuruoba köyünde cami avlusunda korunan dört adet mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlar H.1175, 1197, 1205 ve 1219 tarihlerini taşırlar.

AK KÖPRÜ

Bugünkü Biga – Karabiga yolunun sağında Koca Çay üzerinde yer alan Ak Köprü çok harap durumdadır. Anıtsal boyutta oldukları anlaşılan köprü gözleri yıkılmıştır. Köprü'nün sol tarafında, köprü kütlesi içine açıldığı anlaşılan muhafız odası zaten harapken, bir de defineciler tarafından iyice tahrip edilmiş, köprü ayaklarından birisi bile kazılmıştır. Yoğun miktarda devşirme malzemenin kullanıldığı köprü; II. Murad'ın Bursa - Edirne yolu inşasının bir parçası olarak yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Köprü'nün kitâbesi, yukarıda açıklandığı gibi Biga şehir merkezinde Balıkkaya mesire alanında muhafaza edilmektedir. Seyyahların verdikleri bilgilere göre 19. yüzyılda da harap olduğu anlaşılan köprü'nün, özellikle yeni kara yolu yapıldıktan sonra kaderine terk edildiği ve kalan kısımlarının da insan eliyle tahrip edildiğini sanıyoruz. Ak Köprü'yü 45-50 yıl önce görmüş olması gereken Cevdet Çulpan; harap durumdaki eserin, dördü küçük ve dördü büyük olmak üzere sekiz göze sahip olduğunu ve yapının Türkler tarafından onarılmış antik bir köprü olduğunu ileri sürmüştür.⁶ Yapının kitâbesinden haberdar olmadığı anlaşılan Çulpan'ın bu iddiası Abdülhamid Tüfekçioğlu tarafından yayınlanan –yukarıda sunduğumuz- itabeyle çürütülmüştür.⁷ Kaldı ki; kalıntının mimarî özellikleri de Türk dönemi yapısı olduğuna işaret eder. Bugün Çulpan'ın gördüğünden daha perişan durumdaki eserin göz sayısını kesin olarak belirleyebilmek ancak bir kazı ile mümkün olabilir.

KARABİGA

Antik Priapos, Bizans devrinde Pegae adıyla yaşamıştır. Marmara kıyısında bir burun üzerinde müstahkem kalesiyle önem taşıyan kent, Erken Osmanlı döneminde fethedilmiştir. Halil İnalcık kalenin fethini I. Murad devrine, M.1371 yılına verir.⁸ Bu fetihden kısa süre sonra terkedilmiş olan kentin yanındaki Türk yerleşmesi Karabiga adını almıştır. Buradaki tarihi yapıların çoğu harap olmuştur. Bazıları yenilenmiştir. Biga- Bandırma karayolu yapılınca kadar Biga çevresinin diğer merkezlerle bağlantısı ve ticareti Karabiga limanı üzerinden yapılmaktaymış. Buna paralel olarak kasabada çok miktarda depo ve ihtiyaç doğrultusunda han yapılmıştır. Fakat sonradan kara yo-

6 C. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, TTK. Yayını, Ankara.1975, s.19.

7 Bkz.; A. Tüfekçioğlu, a.g.m., s.560.

8 Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.2009, s.47.

lunun gelişmesiyle birlikte kasaba önemini yitirmiştir. Karabiga'da taş temel üzerine iki katlı olarak tasarlanmış ilkokul binası şimdi metruktur. Çanakkale savaşları sırasında harp hastanesi (1 No.lu menzil hastanesi) olarak kullanıldığı düşünülen yapı; I. Millî Mimarlık üslûbunu yansıtan bir kamu binası olmak bakımından değer taşır.⁹ Kasabadaki ulu cami, onarımlar görmüş, ahşap tavan üzerine kırma çatılı bir yapıdır. Bugün içerde korunmakta olan 14 satırlık Osmanlı Türkçesi kitabe aşağıda yeni harflere çevrilmiştir:

- Bir himmete mesel olub Şâh-ı Cihân Abdülmecid
- Asrında çün buldu hitâm bu câmi-i vâlâ-i cedîd
- Bu beldenin âşarını kendüleri taaşşürüne
- Emreyledi olvechile avn-i Hüda bâkî bedîd
- Bu Karabigada ahâli yaptılar şu ma'bedi
- Bünyâd ide cennetde Hakk anlar için kasr-ı cedîd
- İslâmı çok olmak ile sarf itdiler nakidini
- gayret idüb pey itdiler cümlesinin halkı hamîd
- Bir vaktini terk eylemez bu ma'bedin kadrin bilen
- Gelmek diler olsa eğer ister karîb ister baîd
- Bir pâdişah-ı muhterem kim mahzen-i sâhib-i kerem
- fermân ider muhzâ hem şâhen-şehe fermân-ı berîd
- Şâhen-şehe devranla didi Besim târihini
- Oldu temâm devrinde sp o câmi-i rânâ-i cedîd 1271

Kitâbeye göre Karabiga Câmiî (Yeni Câmi) Sultan Abdülmecid devrinde, H.1271/M.1854-55 yılında halkın çabalarıyla tamamlanmıştır. Kitabeden anlaşıldığı kadarıyla Abdülmecid, beldenin öşür vergisinin caminin inşası için kullanılmasını emretmiştir. Kasabanın mezarlığında çok sayıda tarihi mezar taşı tespit edilmiştir. Bunların çoğu geç döneme aittir. Mezarlıkta, aynı zamanda Çanakkale cephesinde yaralanıp, buradaki hastanede şehit düşen askerler de yatmaktadır.¹⁰ Kasabanın liman kesiminde depo binalarının ara-

9 Bkz.; Engin Gürsu, 1. *Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşında...*, s.17-18.

10 Engin Gürsu, a.g.e., s.18.

sında yer yer iki katlı, çıkmalı ve yalı baskısı cepmeli geleneksel evler göze çarpmaktadır. Ayrıca moloz taş alt yapı üzerine tuğla cepmeli konut ve işyeri olabilecek binalar da vardır. Bunların ayrı bir inceleme konusu olarak ele alınması gerekmektedir. Kasabada Alanyalı Mehmed Rüşdü Efendi'nin M. 1906 yılında yaptırdığı Kırmızı Hanlar – yukarıda söz edildiği gibi- yıkılmış ve kitabesi Biga'daki otel duvarına konulmuştur.

GÜMÜŞÇAY

Osmanlı devrinde Dimetoka adıyla anılan beldede Ulu Câmi ve bir çeşmeden başka geleneksel konutlar ve ulu caminin haziresinde mezar taşları bulunmaktadır. Taş temel üzerine tuğla dolgulu karkas duvar tekniğine sahip cami, ahşap direkli ve tavanlıdır. Dıştan kırma çatılıdır. Tek minaresi vardır. Hâlen restorasyon çalışmaları süren yapıda iki kitâbe dikkati çekiyor. Bunlardan birisi minare kaidesi üzerinde; diğeri ise doğu cephedeki merdivenin yan yüzünde bulunmaktadır.

Minare kaidesinin kuzey cephesindeki kitâbe beş satır olup Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır:

-Bâb-ı sûk mağfiret-i beytü'l-metîn
-Hürmet-i rahmete alınur bunda hemîn
-Tâ kıyamet ola yâ Rab sâbit
-Hem mu'inin anda dûzehden emîn
-Sâhibü'l-hayrât Çelebizâde el-Hac Hasan Ağa sene 1185

Câminin doğu cephesindeki merdivenin yan yüzüne sonradan konulduğu anlaşılan ikinci kitâbe aslında bir çeşmeye aittir. Yine Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan metin ondört satırdan oluşmaktadır:

-Bârekallah menba'ü'l-hayrât el-Hac Hasan
-Ol kerîmü's-şân âğây-ı muhterem beğ-i ihsân
-Zâtını Hakk sâlik-i minhâc-ı hayrât etdi çün
-Bizâhir birden iki hayrâta nâil-i lâ-muhâl
-teşnegân-ı kerbelâyı reyâyâ idüb ol müzd-i Hakk
-Su gibi Allah ançü sarf eyledi mâl-ı menâl

-Böyle bir nev çeşme-i Pâkize bünyâd eyledi
-Görse ağzı sulanırdı kevserin.....
-Lüledir ki lisân-ı hâl ile gatşâne gel
-Mâ Hüseyinile Hasan aşkına nûş it durma lâl
-Yapdurub bu âb-ı sâffı aynı ol kân-ı kerem
-Fî sebilillah vuzû it ister iç subh ile
-Yaz sülûsle su gibi ezberle Sâdık târihin
-Oldu cârî nûş iden nev çeşmeden âb-ı zülâl 1188

Minare kaidesi üzerindeki kitâbe başka bir yapıya ait olmalıdır. H.1185/M.1771-1772 tarihini taşıyan bu kitabede geçen “bâb-ı sûk” ibaresi, bunun bir çarşı kapısına ait olması gerektiğini gösteriyor. Diğer kitâbe, H.1188/M.1774-75 tarihini taşıyor. Kitâbeler hem çarşı kapısının hem de – kitâbedeki ifadeyle- Yeni Çeşme’nin Çelebizâde Hasan Ağa tarafından yaptırıldığını ortaya koyuyor. Kitâbelerde adı geçen Çelebizâde Hacı Hasan Ağa’nın câminin de bânisi olduğu ileri sürülmüştür. Fakat yapının minare kaidesinin inşa özellikleri, eserin yukarıdaki kitabelere nazaran biraz daha eskiye ait olması gerektiğini gösteriyor. Buna karşılık hazirede –şimdilik- tespit edilebilen en eski şahide H.1170/ 1756-1757 tarihini taşıyor. Diğer taşlar da 18. yüzyıldan itibaren konulmuş görünüyorlar. Bu durum, -minaresi daha eski olsa da- mevcut caminin 18. yüzyıl ikinci yarısında yenilenmiş olabileceğini düşündürüyor. Dolayısıyla Hasan Ağa, câminin ilk bânisi değil, muhtemelen yapıyı yenileyen kişi olsa gerektir.

Kasabada ulu câminin kuzey tarafındaki bir sokak arasında yer alan Hâfız Ağa Çeşmesi üzerinde kitâbesi bulunan son Osmanlı döneminden bir eserdir. Onarım gördüğü anlaşılan çeşme dilimli kemerli nişe sahiptir. Yapının iki kenarı düşey silmelerle sınırlanmıştır. Nişin üst tarafındaki üç konsol saçak kornişini taşımaktadır. Yapıdaki iki kitabeden birisi bu konsolların arasına; diğer ise nişin kavsara kısmına yerleştirilmiştir. Konsolların arasındaki Osmanlı Türkçesi kitabe dört satırdır:

-Bi-hamdillahi tâmir oldu çeşme-i mezru’una
-Hâce Ferîde Hanımın zevci Hâfız Ağa
-Letâfetle akıtdı âbını Mevlâ
-Kıldı bülend hemîn eyledi ihyâ

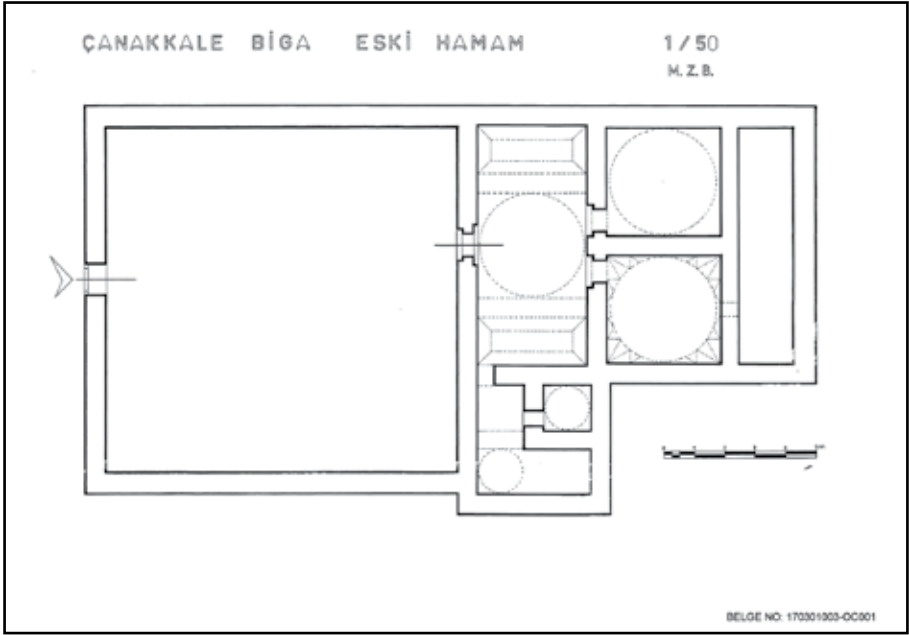
Çeşme nişinin kavsarasıan konulmuş olan kitâbe ise şu ifadeleri taşımaktadır:

-Kelâmında buyurmuşdur Hazret-i Allah

-ve sekahüm Rabbihüm şarâben tahûra

-sene 1918 fî Kânûn-ı evvel

Konsol aralarındaki metne göre bu çeşme Hoca Feride hanım'ın eşi Hâfız Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Nişteki metinde ise Dehr (İnsan) Sûresi'nin 21. ayetinden alınmış olan *"ve rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir"* ifadesine vurgu yapılarak "Aralık 1918" tarihi verilmiştir. İki metin arasındaki yazı stili farkı; 1918 tarihli çeşmenin sonradan Hâfız Ağa tarafından tamir ettirildiğini düşündürüyor.

Çizim.1: Biga Çukur Hamam planı (VGM Arşivi, Zafer Bayburtluoğlu).

Resim 1: Biga Ulu Câmii.

Resim 2: Biga Ulu Câmii, harim.

Resim 3: Biga Kurşunlu Câmii.

Resim 4: Biga Çarşı Câmii.

Resim 5: Biga Çarşı Câmii, harim.

Resim 6: Biga Çarşısı Câmii, kitabe.

Resim 7: Biga Çarşı Câmii, şadırvan.

Resim 8: Biga Çarşısı Çâmii, şadırvan kitabesinden ayrıntı.

Resim 9: Biga Namazgâhı.

Resim 10: Biga Şehitliği kapısı.

Resim 11: Biga Şehitliği'ndeki anıt.

Resim 12: Biga Ulu Câmii önündeki tarihî mezarlık.

Resim 13: Biga tarihî mezarlık-
ta Seyyid Hasan'ın
şahidesi.

Resim 14: MRG Oteli'ndeki çeşme.

ALAŞEHİR - PHILADELPHIA ARAŞTIRMALARI 2013

Ali Yalçın TAVUKÇU*
Zerrin AYDIN TAVUKÇU
Mesut CEYLAN
Süheyla AĞAOĞLU

Bugünkü İzmir – Denizli karayolu ve İzmir – Afyon demiryolunun güneyinde yer alan Philadelphia antik kentinin kalıntıları, Manisa Alaşehir ilçe merkezinde bulunmaktadır¹. Araştırmalarımıza konu olan ören yerinin antik çağdaki konumuna baktığımızda; Tmolos (=Bozdağ) Dağları’nın kuzey-doğu eteklerinde, Cogamos (=Sarıköz) Çayı’nın batısında ve Pergamon’dan (=Bergama) güney-doğuya uzanan yol üzerinde yer aldığı görülür². Kentin doğusunda Eumenia (=Çivril) ve Celaenae/Apameia (=Dinar); güney-doğusunda Tripolis (=Yenice), Colossae (=Honaz) ve Laodikeia (=Denizli); güneyinde Aphrodisias (=Geyre) güney-batısında Tralleis (=Aydın); batı ve kuzey-batısında Sardes (=Salihli), Hermos (=Gediz) Nehri ve Satala (=Karataş) ile kuzeyinde Maonia (=Gökçeören) bulunur³ (Resim: 1). Philadelphia Lydia, Phrygia

* Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü – 25240 Erzurum/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Zerrin AYDIN TAVUKÇU, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü – 25240 Erzurum/TÜRKİYE.

Arş Gör. Mesut CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü – 25240 Erzurum/TÜRKİYE.

Süheyla AĞAOĞLU, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı – 25240 Erzurum/TÜRKİYE, E-Mail: suvelin03@hotmail.com

- 1 Alaşehir (Philadelphia) Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 07.08.2013 tarih ve 156240 sayılı yazıları ile verilen izin çerçevesinde, 02.09.2013 – 14.09.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ekibi; Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın Tavukçu (Başkan), Yrd. Doç. Dr. Zerrin Aydın Tavukçu (Başkan Yardımcısı) Arş. Gör. Mesut Ceylan (Üye) ve Arkeolog Süheyla Ağaoğlu’ndan (Üye) oluşmuştur.
- 2 Bugünkü yollar antik çağdaki yol güzergahında ve Afyonkarahisar-İzmir arasında, Dokimeion ya da Synnada mermeri olarak bilinen Afyon mermerinin batıya ulaştırılmasında da kullanılmış olmalıdır. Ramsay 1961, 59, 168.
- 3 Kilikia’da ve Suriye’nin güneybatısında da belli dönemlerde “Philadelphia” olarak anılmış birer antik kent bulunmaktadır. Magie 1950, 550; Vermeule 1977, 95; Jones 1983, 195, 232, Harita 5; Talbert 2000, Lydia: 56, Kilikia: 66, Syria: 71.

ve Karia Bölgeleri içerisinde toprağı bulunan merkezi bir konumdadır⁴.

Kentin adı, M.Ö. II. yüzyılın ortalarında, eski yerleşimin üzerinde yeni bir yerleşim kuran Bergama Kralı II. Attalos Philadelphos'tan kaynaklanmaktadır⁵. Grekçe'de "Kardeşsever" anlamına gelen "Philadelphos" sözcüğü, "Kardeşseverin ülkesi/yurdu" anlamına da gelir⁶.

Herodotos; Xerkses komutasındaki Pers ordusunun Yunanistan seferi sırasında (M.Ö. 481), Sardes'e gelirken izlediğı yolda, Maiandros'un (=Büyük Menderes) geçildiğı yer olan bugünkü Sarayköy'ün kuzeyi ile Sardes arasındaki doğal yolun (Sarigöl-Alaşehir Vadisi) üzerinde "Kallatebos" adında bir kent bulunduğundan söz etmektedir⁷. Yeri bugüne kadar tam olarak saptanamamış bu yerleşimin daha sonraları Philadelphia adını almış olan kent olabileceğı düşünülmektedir⁸.

Philadelphia II. Attalos tarafından kuruluşundan kısa bir süre sonra kendi parasını basar duruma gelmiştir⁹. Kent, zamanla pek çok çevre yerleşimi içine almış ve M.Ö. 133'te III. Attalos'un vasiyeti sonucunda, Bergama ile birlikte Roma egemenliğine girmiştir¹⁰.

Bu dönemde tekstil endüstrisi bakımından oldukça gelişmiş olan Lydia'da Philadelphialı tüccarlar bir lonca kurarak kenti önemli bir ticari merkez haline getirmişlerdir¹¹. Aynı zamanda Bergama Kütüphanesi'nin ihtiyaç duyduğu parşömenin hammaddesi olan deriler de Thyateira ve Attaleia ile birlikte Philadelphia'dan sağlanmışır¹².

4 Kentin konumu nedeniyle Attalos'un ilgisini çektiğı açıktır. Philadelphia'dan geçen yollar antik çağda önemli seferler için kullanılmıştır: Bu yollar Xerkses ve Büyük İskender'in yanı sıra, III. Haçlı Seferi'nde de kullanılmıştır: Herodotos, VII, 31; Magie 1950, 42; Hansen 1971, 177-178; Umar 2001, 171-172; Sonkaya 2008, 3 vd.

5 Texier, Philadelphia'nın kuruluşu için, II. Attalos'un (M.Ö. 160/59 - 139/38) krallık yaptığı dönemin dışında, M.Ö. 130 tarihini verirken; Texier 2002, 130; bazı araştırmacıların da belirttiğı gibi kent, M.Ö. 160'ta kurulmuş olmalıdır. Umar 2001, 177; Akıncı 1949, 6.

6 II. Attalos kardeşi II. Eumenes'e son derece bağlı olduğu için "Philadelphos" unvanına layık görülmüştür: Polybios, XXX, 2,4 vd.; XXXI, 1,2 vd.; XXXI, 32,2 vd.; XXXII, 1,5 vd.; Umar 2001, 177; Magie 2001, 56.

7 Herodotos, VII, 31.

8 Celaenae'nin adının Antiochos I (280-261) tarafından "Apameia" olarak değiştirilmesi gibi Kallatebos'ta Philadelphia'ya dönüşmüş olmalıdır: Strabon, XII, VIII, 18; Jones 1983, 54; Texier 2002, 85 vd; Umar 2001, 171-172; Sonkaya 2008, 4.

9 Magie 1950, 124 vd. ; SNG V, Taf. 98, Lydien Nr. 2868-3328.

10 Magie 1950, 68.

11 Sevin 2001, 191; Magie 2002, 30.

12 Magie 2002, 33.

Tiberius Dönemi'nde tüm Lydia'yı etkileyen çok şiddetli bir depremde büyük zarar gören kent, imparatorun emriyle para yardımı almış ve beş yıl vergiden muaf tutulmuştur¹³. Deprem bölgesindeki Philadelphia, aynı zamanda Lydia ile Phrygia'yı birleştiren yol üzerindedir. Bu özelliği ve verimli topraklara sahip olması, Philadelphia'nın zamanla gelişmesine imkân sağlamış, tapınakları ve festivalleri ile ün kazanan kent "Küçük Atina" olarak adlandırılmaya başlamıştır¹⁴. Antoninler Devri'nde kentin mimari dokusuna yeni eklemeler yapılmıştır. Bu dönemde burada bezemeleriyle dikkat çeken, bazilika ve dükkânlardan oluşan bir yapı inşa edilerek, zengin bir şehir durumuna gelmiştir¹⁵.

M.S. 395 yılına kadar Roma'nın Asya eyaletine bağlı olan kent, bu tarihten sonra Doğu Roma'nın payına düşmüştür¹⁶. Kentin etrafı Bizans İmparatorları tarafından yüksekliği 8 m. genişliği 2-2,5 m., uzunluğu 8km olan surlarla çevrilmiştir¹⁷.

Hız. İsa'nın doğumundan yalnızca 40 yıl geçtikten sonra Philadelphia'da, Hristiyanlık dini kabul görmeye başlamıştır¹⁸. Batı Anadolu'da Hristiyanlığı ilk kabul eden kentlerden biri olmasına karşın, Roma ile Philadelphia arasında büyük sorunlar yaşanmadığı, kentin bu dönemde sürekli olarak gelişmesinden anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyılda Alâşehir'e gelen Texier: "Alâşehir (Philadelphia) Asya'nın Hristiyanlığı isteyerek kabul eden önemli şehirlerinden birisidir. Hristiyanlığın uygulanması açısından bu yöre Hristiyanları, dini görevlerini oldukça özgürce yerine getirebildiler. Alâşehir, Asya'nın yedi kilisesi arasına geçmeye layık görüldü ve bizzat St. Jean, tanrının sözünü anlatmak için buraya geldi. Philadelphia Hristiyanlarının ahlakı, diğer Hristiyan merkezlerine örnek olarak gösterilmiştir" demektedir¹⁹.

13 Strabon XII, IV, 10; Magie 1950, 499. Kısa sürede eskisinden daha güçlü hale gelen kent, şükran borcu olarak imparatora tapınaklar yaptırmış ve adı da imparatorun yeni kenti anlamına gelen "Neocaesarea" şeklinde değiştirilmiştir. Karakaya 1990, 29; "Flavia Philadelphia" adı için Bkz. Şahin 1998, 58; Sonkaya 2008, 6.

14 Hansen 1971, 177, Dn. 70; Sonkaya 2008, 7.

15 Magie 1950, 657, 693; Şehir kanalizasyon kazıları sırasında ele geçen ve Meriç'in MS II. yüzyıldan antik bir kapı ya da stoaya ait olabileceğini belirttiği bezemeli mimari kalıntılarla bu yapı kastediliyor olabilir: Meriç 1987, 244, Plan 3.

16 Akyıldız 1997, 96.

17 Akıncı 1949, 9, Res. 1.

18 Akıncı 1949, 11.

19 Texier 2002, 84.

Philadelphia'nın Türkler tarafından fethedilmesi Selçuklular Dönemi'nde gerçekleşmiştir. 1081 yılında Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah Philadelphia'yı Selçuklu topraklarına katmış, kent 1085'te tekrar Bizanslıların eline geçmiş ve 1093'te I. Kılıçarslan tarafından yeniden geri alınmıştır. Haçlı Seferleri sırasında Bizans'ın yeniden ele geçirdiği Philadelphia'nın sürekli el değiştirmesine 1390 yılında Yıldırım Bayezid son vermiş, o günden sonra kent "Alaşehir" adıyla anılan bir Türk yurdu haline gelmiştir²⁰.

Osmanlı Dönemi'nde Alaşehir, verimli topraklarının yanı sıra mesire yerleri ve kaplıcaları ile ön plana çıkmıştır²¹. Bu dönemde eski önemini yitirmiş gibi gözükse de Philadelphia, gezgin ve araştırmacıların daima uğrak yeri olmuştur. XIX. yüzyılda Texier'in dışında, Curtius, Keil ve Premenstein bölgede yaptıkları araştırmalara yayınlarında yer vermişlerdir²². Günümüzde ise Meriç'in kazı çalışmaları dışında Malay, bölgeden ele geçen yazıtlar üzerine araştırmalar yapmıştır²³. Alaşehir ile ilgili son bilimsel çalışma Akdeniz başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir²⁴.

Philadelphia'da bu güne kadar yapılan çalışmaların ardından ekibimizin 2013 sezonunda gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sırasında elde edilen bulgular aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu çalışmaların ayrıntılı kısmı modern Alaşehir'in yerleşim yeri içinde gerçekleştirilmiştir. Ancak yerleşim yeri dışında ortaya çıkan acil ve yeni bulgular da değerlendirilmiştir (Resim: 2).

HÖYÜK

Philadelphia'da (Gavur Tepe Höyüğü) yapılan kazılar, Alaşehir tarihinin (Neolitik ?) Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığını ortaya koymuştur²⁵. 1985-1992 yılları arasında Meriç'in gerçekleştirdiği sistemli kazılar, Philadelphia'nın Akropolü olan Toptepe'deki Tiyatro, Tiyatro Tapınağı (Artemis Tapınağı ?), Surlar, Doğu Kapısı, Gavurtepe Höyüğü ve St. Jean Kilisesi'nde yürütülmüştür²⁶.

20 Akıncı 1949, 35 vd, Texier, 2002, 84.

21 Çelebi 1971, 64-65; Steinherr 1984, 17 vd; Sonkaya 2008, 9.

22 Curtius 1873, 93-95, Taf. VIII; Keil- Premenstein 1914, 24-43, Abb. 17, 20, 28, 30.

23 Malay 1984, 101; 1985, 133-136; 1986, 133-137; 1994, 83 vd. ; Sonkaya 2008, 10.

24 Akdeniz 2011, 30.

25 Neolitik Çağ: Meriç 1993, 423; Kalkolitik Çağ: Akdeniz 2011, 30.

26 Bkz. Meriç 1986-1989; 1991-1993.

Sarıköz Çayının batı kenarında, 200x90 m. ölçülerinde, altı 'yapı katı' olduğu anlaşılan, Kalkolitik - Tunç Çağları buluntuları veren²⁷ Gavurtepe Höyüğü'nün zirvesinde, kyklopik bloklardan inşa edilmiş, II. binin ortalarına tarihlenen bir megaron saptanmıştır²⁸. Höyükte Troia III. - V. benzeri seramiklere, bronz iğnelere ve Kykladik tipte mermer idollere de rastlanmıştır²⁹. Höyüğün batısında, M.Ö. II. bindeki ana giriş kapısına ait olabilecek orthostat blokları ele geçmiştir³⁰. Gavurtepe'de Myken Seramiği bulunmuş olması açısından önemlidir. Özellikle Myken III-a-II evresine (M.Ö. 15. yüzyıl) tarihlenen bir parça seramik ile Geç Bronz Çağda Troia - Philadelphia ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır³¹.

Toptepe'nin yaklaşık 800 m. doğusunda bulunan Gavurtepe Höyüğünde (Resim: 3) ekibimizin yaptığı ön çalışmada, yüzeyde çeşitli dönemlere ait³² çok sayıda seramiğin yanı sıra, höyüğün batı kesitinde yol kenarında bir kısmı açılmış, 75 cm. genişliğinde üzeri 125x20 cm. ölçülerinde yekpare taşla kapatılmış örme taş bir mezar tespit edilmiştir. Bu mezar ve Meriç'in yaptığı kazılar sırasında bulduğunu ifade ettiği³³ mezarlar, höyük alanının Bizans Çağında bir nekropol olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

AKROPOL

Alaşehir ilçe merkezinin güneyindeki, üzerinde tapınak, tiyatro ve stadiyonun yer aldığı seki (Top Tepe), antik kentin Akropolisi durumundadır (Resim: 2). Philadelphia'yı çevreleyen surların Akropolü de içine aldığı gözlenmiştir. İki zirveli bir teras olan Top Tepe'nin zirvelerinden birinin üzerinde bugün bir öğrenci yurdu, diğerinde ise Alaşehir Belediyesi Sosyal Tesisleri bulunmaktadır. Akropol'deki önemli yapılar arasında bir tapınak yapısı ve kuzey yamaçtaki tiyatro, kuzeye bakan vadi içerisinde yer alan stadyum ile bugün hala ayakta olan ve Akropol ve Aşağı Kenti çevreleyen surların bir kısmı yer almaktadır.

27 Akdeniz 2011, 30.

28 Meriç 1991, 228.

29 Meriç 1988, 157-158, Res. 4-9.

30 Batı Anadolu'da ele geçmiş ilk orthostat örnekleri olabilir: Meriç 1989, 180-181, Res. 12.

31 Boysal 1967, 46 vd; Hanfmann 1983, 25.

32 Meriç 1988, 157; Akdeniz 2011, 30.

33 Meriç 1993, 424.

TAPINAK

Belediye sosyal tesislerinin bulunduğu alanda daha önce yapılan kazılar sonucu bir tapınağın kalıntılarına rastlanmıştır³⁴. M.S. 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen tapınak, 22x34 m. ölçülerinde bir stylobat üzerinde, Attik-İon altlıklara sahip Korinth düzeninde ve 8x13 sütunlu peripteral tiptedir³⁵. Tiyatroya çok yakın olması nedeniyle “Tiyatro Tapınağı” olarak adlandırılmış olan tapınak yapısında ele geçen buluntular arasındaki mermer mimari bloklar, yivli bir sütun tamburu, geison blokları, kiremit parçaları ve kalypterler dikkat çekicidir³⁶. Bugün yeşillendirilerek park haline getirilmiş alanda, kazıdan çıkarılmış çok sayıda bezemeli mermer mimari blok (sima, korniş, arşitrav, kemer, Attik-İon postament, yazıt, sütun ve sütun altlığı) sergilenmektedir. (Resim: 4a-d)

TİYATRO

Daha önce Meriç tarafından tiyatrodaki yapılan kazılarda, sahne binası kısmen ortaya çıkartılmış, orkestranın etrafını çevreleyen 2 m. yüksekliğinde bir podyum olduğu ve oturma sıralarının bu podyumun üst seviyesinden başladığı tespit edilmiştir. Erken Roma Dönemi’ne tarihlenen, ancak paradoks girişlerinin yarım daireyi aşacak şekilde çapraz yerleştirilmesi sebebiyle Helenistik Dönemden olması gerektiğini düşündüğümüz tiyatronun doğu kısmı Bizans Dönemi’nde mezarlık, Osmanlı Dönemi’nde yerleşim alanı ve mezarlık olarak kullanılmıştır³⁷. Tiyatronun orkestrasında tek katlı müstakil bir belediye lojmanının ve su deposunun bulunduğu, kaveanın ise tamamen çam ağaçları ile kaplı olduğu gözlenmiştir (Resim: 5). Ayrıca kentin değişik noktalarında yaptığımız çalışmalarda (Stadyum ve Rauf Denktaş parkı) tiyatroya ait olduğunu düşündüğümüz mimari bloklar tespit edilmiştir.

STADİON

Antik Stadion ve çevresinde yaptığımız çalışmalarda (Resim: 6), Stadion’un kuzey-batı yamacında yer alan Osmanlı Dönemi mezarlık alanında kırılarak etrafa dağıtılmış şekilde çok sayıda mezar taşı tespit edilmiştir.

34 Meriç 1986, 260-261. Res. 6-7

35 Birol 1996, 7,15-18, Fig. 4. 67.

36 Meriç 1986, 260-261. Res. 6-7; Birol 1996, 5 vd, Fig. 1-2; Sonkaya 2008, 12.

37 Meriç 1986, 259-260. Res. 1-4; Umar 2001, 173-176, Res. 141-143.

Antik kentin tespit edemediğimiz bir yerinden getirilerek Stadion'un ortasına dökülmüş, muhtemel bir tiyatro yapısına ait, üç tanesi aslan ayağı kabartmalı tiyatro oturma basamağı şeklinde, biri yazıtlı çok sayıda mimari blok incelenerek kayda geçirilmiştir.

SURLAR

Philadelphia'yı kuşatan ve önemli bir bölümü hala ayakta olan surların Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde yapıldıkları bilinmekle birlikte³⁸, kesin tarihleri konusunda çok az bulguya ulaşılmıştır. Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in korkusundan kentin etrafının M.S. 13. yüzyılın başlarında (Alaşehir Savaşı: M.S. 1211) alelacele surlarla çevrildiği bildirilmesine karşın³⁹, bu savaştan 100 yıl önce, M.S. 1109-1110'daki Hasan Bey kuşatması öncesinde şehrin etrafı surlarla çevrilmiş ve kuşatma öncesi sur kapıları örülerek kapatılmıştır⁴⁰. Surların Doğu Kapısı'nda yapılan kazılar bir kapının duvar örülerek kapatıldığını kanıtlamıştır⁴¹.

Surların doğu (Resim: 7a), kuzey (Resim: 7b), batı (Resim: 7c) ve güney (Resim: 7d) kesiminden örnek görüntüler sunulmuştur. Mevcut kalıntılarından hareketle, mevcut olmayan kısımlarda surların tahmini güzergahı plana işlenmiştir (Resim: 2). Surlara ait daha geniş dijital çalışma kent içerisindeki araştırmalar tamamlandıktan sonra gerçekleştirilecektir.

ST. JEAN KİLİSESİ

Philadelphia'nın Dünya çapında en çok tanınan yapısı St. Jean Kilisesi'dir⁴² (Resim: 8). İnşa tarihi daha erken evreye gitmekle beraber, VI. yüzyılda kiliseye çevrilmiş ve Aziz Ioannes'e adanmıştır. İncil'de⁴³ adı geçen, Anadolu'daki yedi kiliseden biri olan Philadelphia St. Jean Kilisesi'ne ait altı anıtsal ayakta

38 Akıncı 1949, 9, Res 1; Umar 2001, 181, Res. 147.

39 Karakaya 1990, 30.

40 Alptekin 1994, 232-233; Anna Komnena 1996, 441.

41 Meriç 1988, 159, Res. 10-13, Plan 3.

42 Akıncı 1949, 101, Res. 1-2; Umar 2001, 177 vd, Res. 144-146; Karakaya 1990, 28-31.

43 İncil'e ek metin "Apokalipsis"te Batı Anadolu'da kurulan ilk 7 Hristiyan toplumundan ve 7 kiliseden söz edilirken Philadelphia Eklessiası da anılır. Bu nedenle Hristiyan dünyasının birkaç yerinde, yeni kurulan kentlere Philadelphia adı verilmiştir. ABD'nin Pensilvanya eyaletine bağlı Philadelphia kenti bunun bir örneğidir ve ülkenin "Bağımsızlık Bildirisi" de burada kabul edilmiştir: Umar 2001, 177.

üç tanesi günümüze ulaşamamışken, diğer üçü yaklaşık 15 m. yükseklikleriyle halen ayakta durmaktadır. Üzeri kubbe örtülü, zemini mermer ve mozaik kaplı kilisede, yörede sık sık yaşanan depremlere karşı çok büyük devşirme taş bloklardan yapılmış payandalar kullanılmıştır⁴⁴. Doğu taraftaki sütunun batı cephesindeki panoda ise Hz. Meryem'in önünde ayin yapan bir grup resmedilmiştir⁴⁵.

Kilise'nin bulunduğu alan, henüz bir müzenin bulunmadığı Alaşehir'de imar faaliyetleri sırasında ele geçen pek çok kalıntının korunup sergilendiği bir açık hava müzesi ve müze deposu olarak kullanılmaktadır.

NEKROPOLLER – MEZARLAR

Alaşehir'in güneybatısında yer alan Doren Tepe'nin batıya bakan yamaçlarında Çamlıbel sokakta, 1976 yılında, yol inşaatı sırasında bir dizi tonozlu Erken Bizans mezarına rastlanmıştır. Hypogeum (yeraltı oda mezar) şeklindeki, kare tuğladan örülerek oluşturulmuş (Resim: 9), 490x130 cm. ölçülerinde, üç gözlü, üçgen alınlıklı mezarların içi sıva üzerine, serpmeye çiçek, çiçek sepeti, girland motifleri ve kuş figürleri gösteren fresklerle süslenmiştir. Muhtemelen M.S. 5. yüzyılın erken safhasına ait bu fresklerin tespit ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır⁴⁶.

Sümer Oral Caddesi No: 34'te bir inşaatın temellerinde, Manisa Müzesi'nin de incelediği öğrenilen, tahrip edilmiş iki odalı tuğla mezarlar incelendi (Resim: 10). Aynı yerde inşaat temel kazısı sırasında Batı Nekropolü'ne ait olduğu değerlendirilen başka mezarların ve mimari kalıntıların da tahrip edildiği anlaşıldı. Burada bulunan Roma Çağı'na ait seramik parçaları yerinde incelendi.

Yıldırım Beyazıt İlkokulu'nun bahçesinde, daha önce Manisa Müzesi tarafından ilgilenildiği öğrenilen ve Doğu Nekropolünün belgesi olabileceği değerlendirilen taş duvar örgülü kemerli mezarlar incelenmiştir (Resim: 11)

Asri Mezarlık girişinin sağında, hizmet binalarının yanında, 245x126x21 cm. ölçülerinde üzeri silmeli, kırma çatılı mermer lahit kapağı tespit edilmiştir (Resim: 12). Buradaki yeni mezarların kazılması sırasında bulunduğu ifade

44 Meriç 1991, 229, Res. 8-11; Meriç 1992, 356 vd, Çiz.2, Res. 6.

45 Akıncı 1949, 101, Res. 1-2.

46 Mellink 1977, 319-320; Meriç 1986, 262.

edilen bu lahit kapağı da bu bölgenin Yıldırım Beyazıt İlkokulu sahasıyla birlikte Doğu Nekropolünün üzerinde bulunduğunu belgelemektedir.

Ayrıca Meriç'in bulduğu mezarlar ve ekibimizin tespit ettiği taş sandık mezar, höyük alanının Bizans Çağı'nda nekropol olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

Şehit Mustafa Cad. Soğuksu Mah. No: 111'de yer alan Tuncer – Meryem Gürdenli Evi'nin avlusunda işlemsiz, kapaklı bir ostothek (Resim: 13) ve bukranionlu ve girlandlı lahit yan yüzü kayda geçirilmiştir. Ayrıca İstasyon Mahallesi'ndeki bir çeşmenin yalağı olarak kullanılmış, yarı-işli girlandlı lahit yan yüzü de tespit edilmiştir (Resim: 14).

TÜMÜLÜSLER

Alaşehir-Sarıgöl yolu üzeri, yolun sağında Ilıca Mah. Çatal Tepe Tümülüsleri incelenerek (Resim: 15) çok sayıda kaçak kazı çukuru gözlenmiştir. Dromoslu bir girişe sahip olan doğudaki Tümülüs'ün kaçak kazılar sonucu tahrip edildiği ve girişi tespit edilip içine girilerek soyulduğu anlaşılmıştır.

MİMARİ KALINTILAR

2013 yılı çalışma sahasının çeşitli noktalarında çok sayıda; sütun altlığı, sütun, sütun başlığı, postament, arşitrav, friz, sima, geison, akroter ve kemer blokları tespit edilmiştir.

HEYKELTIRAŞLIK ESERLERİ

Eski Alaşehir Devlet Hastanesi'nin bahçesinde, nereden getirildiği tespit edilemeyen aslan heykeli, dikdörtgen bir altlık üzerinde oturur durumda betimlenmiştir. Alaşehir'e dışarıdan getirildiği değerlendirilen ve yüzeyinin aşırı tahrip olması nedeniyle ayrıntıları pek seçilemeyen heykel, İonia Bölgesi'nde bulunan ve Milet Müzesi'nde sergilenen, M.Ö. 6. yy 2. yarısına tarihli⁴⁷ aslanlar ile oturma pozisyonu ve yelelerinin gösterilişi açısından benzerliği nedeniyle Olgun Arkaik Döneme tarihlenebilir.

47 Meral 2003, 63.

Derebağ Sokağın güneyindeki avluda, 38x12 cm. ölçülerinde aslan başı şeklinde mermer bir masa ayağı tespit edilmiştir. Masaya monte etmek için başın üzerinden başlayan dikine bir çıkıntı ve devamında yarı-açık ağızlı bir aslan başı dikkati çekmektedir. Dışarı sarkık dili, güçlü köpek dişleri ve köşeli çene yapısıyla hırlar durumda verilen masa ayağının benzer örneklerine yine İonia Bölgesi'nde M.S. 2. yy 2. yarısında rastlanmaktadır⁴⁸.

Kütük Minare Camii avlusunda, çok sayıda yivsiz sütun parçası ve mimari bloklar arasında, 35 cm. çapında, 33 cm. yüksekliğinde üzerinde savaştı kabartması bulunan Doğu Roma/Bizans Dönemi sütun başlığı da bu grupta sayılmalıdır.

İzmir yolu üzerinde (eski Salihli – Alaşehir yolu) bulunan Sungift / Uzunoglu Tarım Ürünleri Ltd. Şti. işletmesinin bahçesinde, bezemeli ve bir yüzünde kadın portresi kabartması yer alan kemer bloğu tespit edilmiştir. Stil özellikleri açısından karşılaştırıldığında Lucilla portrelerine⁴⁹ benzeyen bu kabartmanın mimari bezemeleri de, İzmir Agorası'ndan bir baştaban üstü parçayla⁵⁰ olan benzerliği ile yaklaşık aynı tarihi, M.S. 2. yüzyılın 2. yarısını vermektedir.

YAZITLAR

Toptepe Mevkii'nde Alaşehir Belediyesi Sosyal Tesisleri önünde düzenlenmiş parkta sergilenmekte olan onurlandırma yazıtı.

HISOYΛHKAIΘΔHMΩΣ

ETEIMHΞEN

Şehir ve Halk Meclisi onurlandırdılar.

Toptepe Mevkii'nin batısında yer alan Stadyumun ortasına dökülmüş moloz içerisinden bulunup St. Jean Kilisesi bekçisine teslim edilen 30x23x10 cm. ölçülerinde yazıt (belki mezar yazıtı parçası).

[ΔΙ]ΟΓΕΝΗΣ

[Di]ogenes

48 Meral 2003, 133. Dn. 774.

49 Özgan 2013, 272.

50 Başaran 1995, 70.

73x67x39 cm. ölçülerinde, kentin değişik yerlerindeki imar faaliyetlerinden çıkan eserlerle birlikte Rauf Denktaş Parkı'nda sergilenmekte olan postament (?) üzerindeki sunu yazıtı.

KOYPTAIOYΛΙΑ

OYAAΛENTIΛΛΑ

ΥΠΑΤΙΚΗ

ΑΝΑΕΘΗΚΕΝ

Konsüllüğe layık Kurtia Iulia Valentilla sundu.

Soğuksu Mah. Şehit Mustafa Cad. 5 Eylül İlkokulu'nun bahçe duvarında, doğu cephede yer alan 30x24 cm. ölçülerinde yazıt (belki mezar yazıtı).

ΓΝΩΝΑ

ΓΝΩΝΟΣ

Gnon oğlu Gnon

Sakarya Mah. İstiklal Cad. bir evin avlusunda yer alan 42x104 cm. ölçülerine sahip mermer (lahit yan yüzü) yazıtı.

ΔΟΥΡΑΝΟΣ ΕΥΡΥΣΤΕΛΕΖΑΤΟ

ΓΗΘΟΣ ΒΝΗΣΙΣ ΑΦΘΙΤΟΝΟΥΝ

ΕΚΕΜΟΝΑΙ Η ΑΚΛΕΟΣ ΒΙΟΤΟΥ

Duranos Eurys tere bir hayat süren karısına yaptırdı.

Soğuksu Mah. Şehit Mustafa Cad. No 111'deki bir evin (Meryem-Tuncer Gürdenli Evi) avlusunda bulunan 37x30x6cm ölçülerinde sunu = onur yazıtı.

ΔΟΙΟΥΙ ΥΝΑΙΚΜΔ[Ε]...

ΑΥΤΡΩΝΙΟΥΣΥΡΙΑΚΟΥ

ΤΗΝ ΑΡΧΙΕΡΕΙΑΝ ΤΩΝ ΤΗΣ

...ΑΤΡΙΔΟΣ ΘΕΩΝ ΑΝΑΘΕ...

...ΠΑΡΕΑΥΤΟΥΓΑΙΟΥΙΟ...

...ΩΔΟΤΟΥΤΟΥΑΔΕ...

...[Υ]ΤΗΣ

Asklepiodotos eşi *Autronios Syriakos* kızı vatanın tanrılarının baş rahibesi kendi kesesinden kardeşi *Gaius Iulius Asklepiodotos* için sundu.

Soğuksu Mahallesi Şehit Mustafa Caddesi No: 111’de yer alan Tuncer – Meryem Gürdenli Evi’nin avlusunda yer alan 20x20x30 cm. ölçülerinde adak yazıtı.

ΘΕΑΜΕΓΑΛΗ
ΛΙΝΔΟΣ ΚΑΤΟ
ΝΕΙΡΟΝ

Büyük Tanrıça’ya Lindos rüyada aldığı buyruk üzerine sundu.

Soğuksu Mahallesi Şehit Mustafa Caddesi No: 111’de yer alan Tuncer – Meryem Gürdenli Evi’nin avlusunda rastlanan, 15x15x28 cm. ölçülerinde adak yazıtı.

ΗΦΑΙΣΤΙΟΥ
ΚΥΠΡΕ
ΛΑ ΟΥ
ΦΙΛΑ ΔΕΛΦ
ΕΥΚ ΕΥΧΗ

Hephaistios’a Philadelphialı Kypellos’un adağı.

İstasyon Mah. Akkeçili Cad. (Manisa - İzmir yolu üzeri) bir üzüm işletmesinin (Uzunoglu Tarım Ltd. Şti. / Sungift) girişinin sağına taşınmış, bir grup başka eserle birlikte yer alan ve 5 Eylül İlkokulu’nun kuzey-batı köşesindeki bir inşaatın temelinden çıktığı ifade edilen 147x47x125 cm. ölçülerine sahip sunu yazıtı.

ΡΩΜΗΚΥΔΙΑΝΕΙΡΑΤΤΑΤΡΗΜΕΓΑΛΩΝΒΑΚΙΑΗΩΝ
ΓΑΙΗΚΑΙΠΟΝΤΟΥΔΕΚΠΟΤΙΑΥΚΟΝΙΗ

Büyük Kralların Memleketinin Tanrıçası Roma’ya

Gaia ve Pontos efendileri Ausonie için (sundular).

Tamamı Roma İmparatorluk Çağı’na tarihlenen bu yazıtlar 2013 yılı çalışmalarımızı oldukça zenginleştirmiştir⁵¹.

51 Yazıtlar üzerindeki çalışmalarımız, Sayın M. H. Sayar ile birlikte devam etmektedir.

KÜÇÜK BULUNTULAR

Soğuksu Mahallesi Şehit Mustafa Caddesi No: 111’de yer alan Tuncer – Meryem Gürdenli Evi’nin avlusunda, 20x20x30 cm. ölçülerinde yazıtlı mermer adak sunağı ve 15x15x28 cm. ölçülerinde yazıtlı mermer adak sunağı küçük buluntular arasında değerlendirilebilir.

Toptepe’nin doğu yamacında, toprağa gömülü durumda 15 cm. çap ve 0,5 cm. cidar kalınlığı olan pişmiş toprak su künkleri ve Tuncer – Meryem Gürdenli Evi’nin avlusunda, bahçe merdivenlerinin alt kısmına toplanmış, çeşitli çap ve uzunlukta kaliteli işçilikli mermer sütunceler havuz veya şadırvan gibi su ile ilgili bir döşeme ait olmalıdır.

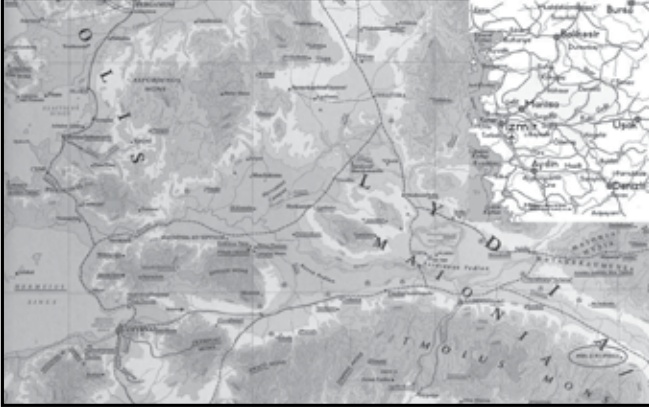
Yalnızca bir sezonluk yüzey araştırması sonucu elde edilen arkeolojik kalıntıların yoğunluğu, Alaşehir’de acilen bir Arkeoloji Müzesi kurulması ve ilçedeki kültür varlıklarının koruma altına alınması gerektiğini; ayrıca sit sınırları ve derecelerinin de yeniden irdelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

- Akdeniz 2011, : E. Akdeniz, *Tarih Öncesinden İlk Demir Çağı’na Manisa* (2011).
- Akıncı 1949, : R. Akıncı, *Eski Philadelphia Bugünkü Alaşehir* (1949)
- Alptekin 1994, : C. Alptekin, “Türkiye Selçukluları” *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi*, VIII, 209-382.
- Anna Kommena 1996 : Anna Kommena, Alexiad, *Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi’nin Tarihi*, Malazgirt’in Sonrası, Çev. B. Umar, (1996).
- Başaran1995, : C. Başaran, *Anadolu Mimari Bezemeleri, Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi* (1995).
- Birol 1996, : H. Birol, *The Roman Temple on the Acropolis of Alaşehir (Philadelphia)* (Graduate School of Natural and Applied Sciences of 9 Eylül University, Unprinted M. Sc. Thesis, 1996).
- Boysal 1967, : Y. Boysal, “New Excavations in Caria” *Anatolia* XI (1967).
- Curtius 1873, : E. Curtius, “Philadelphia” *Nachtrag zu den Beiträgen zur Geschichte und Topographie, Kleinasiens* (1873)

- Çelebi 1971, : Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Çev. Z. Danışman (1971).
- Hanfmann 1983, : G. M. A. Hanfmann, *Sardis from Prehistoric to Roman Times: Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975* (1983).
- Hansen 1971, : E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon* (1971).
- Herodotos, : *Herodot Tarihi*, Çev. M. Ökmen (1983).
- Jones 1983, : A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces* (1983).
- Karakaya 1990, : E. Karakaya, "Philadelphia, One of the Seven Churches of Asia Minor" *İlgi*, sayı 61, 1990, 28-31.
- Keil-Premmerstein 1914, : J. Keil-Anton von Premmerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den angrenzenden Gebieten Ioniens* (1914).
- Magie 1950, : D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor: To the End of the Third Century After Christ I* (1950).
- Magie 2001, : D. Magie, *Anadoluda Romalılar I*, Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar (2001).
- Magie 2002, : D. Magie, *Anadoluda Romalılar II*, Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar (2002).
- Malay 1984, : H. Malay, "Manisa ve Denizli İllerinde Epigrafik Araştırmalar" 2. *AST*, 99-103.
- Malay 1985, : H. Malay "Philadelphia'da Meter Phileis-Men Tiamou Kombinasyonu ve Tekousa Problemi" 3. *AST*, 1985, 133-136.
- Malay 1986, : H. Malay "Batı Anadolu'dan Yeni Yazıtlar" 4. *AST*, 1986, 133-137.
- Malay 1994, : H. Malay, *Grek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum* (1994)
- Mellink 1977, : M. J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor" *AJA* 81, No: 3 1977, 289-321.
- Meral 2003, : K. Meral, İonia Bölgesi Aslanları, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi 2003)
- Meriç 1986, : R. Meriç, "1985 Yılı Alaşehir Kazısı Çalışmaları" *VIII. KST II*, 1986, 259-271.

- Meriç 1987, : R. Meriç, " 1986 Yılı Alaşehir Kazısı Raporu" IX. KST II, 1987, 243-252.
- Meriç 1988, : R. Meriç, "1987 Yılı Alaşehir Kazısı", X. KST I, 1988, 157-170.
- Meriç 1989, : R. Meriç, "1988 Yılı Alaşehir Kazısı", XI. KST I, 1989, 179-190.
- Meriç 1991, : R. Meriç, "1990 Yılı Alaşehir Kazısı", XIII. KST I, 1991, 227-235.
- Meriç 1992, : R. Meriç, "1991 Yılı Alaşehir Kazısı", XIV. KST II, 1992, 355-364.
- Meriç 1993, : R. Meriç, "1992 Yılı Alaşehir Kazı Raporu", XV. KST II, 1993, 422-424.
- Özgan 2013, : R. Özgan, *Roma Portre Sanatı* II (2013).
- Polybius, : Polybius, *The Histories*.
- Ramsay 1961, : W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M. Pektaş (1961).
- Sevin 2001, : V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* I (2001).
- SNG V, : Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, *Sammlung* V (1963).
- Sonkaya 2008, : A. K. Sonkaya, *Manisa Müzesi'ndeki Philadelphia (Alaşehir) Heykeltıraşlık Eserleri* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008).
- Steinherr 1984, : I. B. Steinherr, "Notes Pour L'Histoire D'Ala şehir (Philadelphia) Au XIV Siècle", *Byzantina Sorbonensia* 4, 1984.
- Strabon, : Strabon, *Coğrafya*, Çev. A. Pekman (1987).
- Şahin 1998 : I. Şahin, *Lydia'da Küçük Yerleşimler* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998).
- Talbert 2000, : R. J. A. Talbert, *Barrington Atlas of The Greek and Roman World* (2000).
- Texier 2002, : C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. A. Suat (2002).
- Umar 2001, : B. Umar, *Lydia, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi* (2001).
- Vermeule 1977, : C. C. Vermeule, *Greek Sculpture and Roman Taste* (1977).

Resim 1: Philadelphia ve çevresindeki antik yerleşimler.

Resim 2: Alayunt-Philadelphia topografik planı.

Resim 3: Gavurtepe Hüyükü.

Resim 4: Tapınağın mimari blokları.

Resim 5: Tiyatro kaveası.

Resim 6: Stadion.

Resim 7: Philadelphia surları.

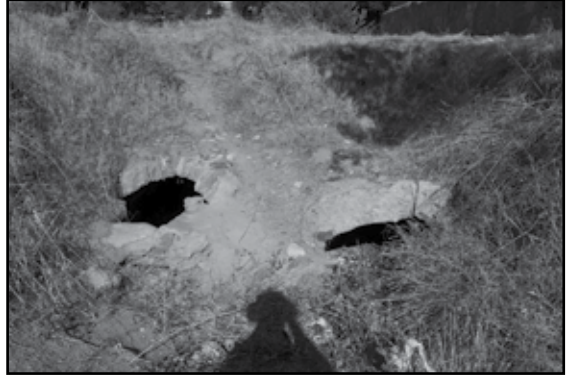
Resim 8: St. Jean Kilisesi.

Resim 9: Hypogeum-yeraltı oda mezar.

Resim 10: İki odalı tuğla mezar.

Resim 11: İki odalı taş mezar.

Resim 12: Lahit kapağı.

Resim 13: Kapaklı ostotheke.

Resim 14: Yarı işli girlandlı lahit yan yüzü.

Resim 15: Çataltepe tümülüsleri.

KREMNA ve ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2013

Hüseyin METİN*
B. Ayça Polat BECKS
Ralf BECKS
Yıldırım ATAYETER
Gülcan ŞAROĞLU

Bu yıl başlanan “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün sağladığı izinle, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri ve farklı üniversitelerden alanında uzman bir ekiple 8-22 Eylül 2013 tarihleri arasında Burdur İli, Bucak İlçesi’nde gerçekleştirilmiştir¹. Araştırmalar Kremna antik kentinin kuzeyindeki yerleşimlerde sürdürülmüştür (Resim: 1). Genellikle Kremna – Keraitai ve Kremna – Hisarköy Asartepe arasında yoğunlaşan taramalarda 14 farklı alanda tespitler yapılmış ve yerleşimlerden değişik tarihlere ait kültür varlıkları belgelenmiştir. İlk tespitler yerleşim yerleri, kutsal alanlar, gözetleme kuleleri, nekropoller, mezar tipleri, tekil yapı tipleri şeklinde sıralanabilir.

* Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. B. Ayça Polat BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Ralf BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Yıldırım ATAYETER, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Burdur/TÜRKİYE.
Doktora Öğrencisi Gülcan SAROĞLU, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri A.B.D. Antalya/TÜRKİYE.

1 Ekip üyeleri: Bakanlık Temsilcisi İstanbul 5. No.lu Koruma Kurulu uzmanı Özlem İyier, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Metin (Araştırma Başkanı), Yrd. Doç. Dr. B. Ayça Polat Becks (Araştırma Başkan Yardımcısı), Yrd. Doç. Dr. Ralf Becks, Doç. Dr. Abdurrahman Uzunbaş, Doç. Dr. Yıldırım Atayeter, Doktora Öğrencisi Gülcan Şaroğlu, Uzman Uğur Tozkoparan, yüksek lisans öğrencisi Erdal Kaya. Araştırmamıza katkı sağlayan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne, çalışmalarımızı yakından takip eden Bucak Kaymakamlığı’na ve Bucak Jandarma Komutanlığı’na teşekkürü borç biliriz.

ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Çakalasar Tepe Gözetleme Kulesi

Çakalasar Tepe, Kremna'nın yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda Üçpınarlar mevki olarak bilinen yerdedir (Resim: 2). Batısı ve güneyi dik uçurumlu, doğuya doğru eğimli yüksekçe kayalık olan tepenin üzerinde gözetleme kulesi – karakol benzeri bir yapı bulunmaktadır. Konumunun verdiği avantajla güneydeki Kaystros vadisine inen dar geçitleri gözetleyerek kontrol altında tuttuğu düşünülmektedir. Kulenin duvarları alanın kısmen saldırıya açık doğu, kuzey ve kuzeybatı kesiminde yer alır. İzodomos tarzında kireç taşı ve konglomera ile yapılan duvarların dış yüzlerindeki köşelerde, köşe şeridi uygulaması gözlenir. Doğu duvar toplam 17 m. uzunlukta olup 110 cm kalınlığa sahiptir ve yer yer 5 m.ye dek korunagelmıştır.

Karadiğin – Taşı Yerleşimi

Çakalasartepe'nin yaklaşık 3 km. kuzeyindedir. Bir elin parmakları gibi sıralanan kayalık yarıların yamacı üzerindedir (Resim: 3). Sık çalılık alanın yükseltisi oldukça fazladır. Yüzeyde, çoğu noktada ana kayaya rastlanması nedeniyle, arazisi zorlu ve girilmesi neredeyse imkânsızdır. Alanda kısmen şekilsiz taşlarla örülmüş, kısmen ana kayaya oyularak yapılmış çok sayıda mekâna rastlanmıştır. Karadiğin kırsal yerleşme karakteri sergiler. Yüzeyde rastlanan seramik genelde kaba ve şekilsiz parçalardır. Genelinde çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunan söz konusu alan, konumu itibarıyla yerleşime çok da uygun değildir. Bu bağlamda yerleşimi, antik kaynaklarda sıkça bahsedilen korsanlarla ilişkili tutmak olasıdır.

Karadiğin Beleni

Karadiğin Taşı'nın yaklaşık 1 km aşağısındaki orman yolunun sağında küçük tepelik alandır. Tepe üzerinde sur duvarı kalıntısına rastlanmakla birlikte, yüzey çam iğneleri ile örtüldüğünden pek bir şey görülememektedir. Yakınlarındaki Karadiğin Tepesinde olduğu gibi bu alanda da yoğun kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Yamaçlarda kaba, profilsiz seramik parçaları ve kiremitlere rastlanmıştır.

Armutlu Para

Eski Taşyayla Köyü'nün kuzeyindeki teraslar üzerinde, Maharatlı mevki

olarak adlandırılan alandır. Üst ve alt kısımlarında teraslar halinde düzenlenmiş tarım alanları bulunmaktadır. Yüzeydeki bol miktarda nitelikli Roma Dönemi günlük kullanım seramik parçalarından yola çıkılarak, söz konusu alanın Kremna'ya bağlı mahalle veya çiftlik yerleşimi olarak kullanıldığı söylenebilir.

Korumardı Yerleşimi

Maharatlı üstü, Çevlik'in karşısındaki üç yüksek tepelik alan Korumardı olarak bilinir. Tepelerin Belicekler tarafından gelinen yönüne orman yolu açılmıştır. Burası ağaç kesim sahası olarak kullanıldığından dolayı yoğun dolguludur. Ortadaki tepe diğerlerine oranla genişçe olup, etrafı oval biçimli, dış hattı tam anlaşılmayan, kaba taşlardan örülü bir duvarla çevrilidir (Resim: 4). En yoğun seramik parçalarına bu alanda rastlanmıştır. Yerleşimin batı ucunda yuvarlak bir duvarla sınırlı yüzeyden hatları kısmi olarak belli olabilen içerisinde mekanların olduğu anlaşılan yapı kalıntısına rastlanmıştır. Yüzeyde el yapımı, kötü pişmiş, kaba seramiklere karşılaşılmıştır. Aynı malzemeye diğer iki tepenin yamaçlarında da rastlanmıştır. Söz konusu seramikler İnarsı'nın kuzeydoğu yamacındaki tarlalarda bulunan prehistorik malzemeleriyle benzerlik gösterir. Bununla birlikte seramiklerin nemden dolayı aşınmış olmaları ve cumhuriyet döneminde çevredeki çanak çömlek üretiminin yoğunluğu dikkate alındığında, tarihlleme için daha fazla veriye ihtiyaç duyulduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Belicekler/Erenbeliği

Korumardı yolunun solunda kalan yerleşim alanı, Armutlu Para yakınlarındadır. Tepeye çıkan yol dozerle genişletilmiştir. Tepe üstünde ev veya çiftlik tarzı bir yerleşim olduğu görülür. Ancak dönemi hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Etrafındaki teras duvarı yol açımı sırasında kısmen tahrip olmuştur.

Çevlik

Erenbeliği yakınlarında bir tepeliktir. Burada taş yıkıkları ve az miktarda kaba seramik tespit edilmiştir. Çiftlik benzeri bir yerleşim olduğu düşünülen alan oldukça tahrip olmuştur. Dönemi hakkında yorum yapmak zor olmakla beraber, antik sonrası olma olasılığı üzerinde durulmaktadır.

Burunca /Dumanlı Yerleşimi

Çevlik ve Korumardı'nın karşısındaki yükselti Burunca/Dumanlı olarak bilinmektedir. Arkasını yüksekçe konik tepeye yaslamış, teras halinde yamaç yerleşimidir. Maharatlı'nın üst kesiminde kalmaktadır ve Kremna'ya çaprazlama bakan görüş açısına sahiptir (Resim: 5). Taşyayla üstünden gidilen bir yolla ulaşılan yerleşimin yanında, yaklaşık 10 yıl önce taş ocağı açılmış, daha sonra kapatılmıştır. Büyük bölümü önceki yıllarda tarım amaçlı ve hayvan ağılları olarak kullanıldığı için mimariye yönelik çok az kalıntısı tespit edilmiştir. Seramik geniş alana yayılmakla birlikte, alanın gerçek sınırı tam olarak belirlenememiştir. Ancak kuzeyinde yaslandığı tepenin eteklerine kadar geniş bir alana yayıldığı düşünülmüştür. Alanda iki harman yeri belgelenmiştir. Bunlardan ilki yerleşimin en alt sınırını oluştururken diğeri en üst sınırdadır. Üstteki harman yeri kısmen dağıtılmış, altındaki düzgün kesilmiş taş bloklardan örülen 10 m. uzunlukta izlenebilen duvar açığa çıkarılmıştır.

İnarası Kutsal Alan ve Yerleşim

Taşyayla - Çamlık yolu üzerinde Ormancılar Çeşmesi olarak isimlendirilen mevkiinin arkasındaki patikayla ulaşılmaktadır. Oldukça geniş bir alana yayılan İnarası; yerleşim, kutsal alan ve nekropolis olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilebilir. Yüzey seramikleri ve yazıtlarından, kutsal alanın M.Ö. 2- M.S. 3. yy.lar arasında kullanıldığı; yerleşim alanındaki Kilisesiyle de Geç Antik Dönem'de söz konusu alanın terk edilmediği anlaşılmıştır. Alan birbirinden derin yarılarla ayrılan üç kayalık tepeden oluşur. Bunlardan doğudakinin üst kesimi ve güneybatı yamaçlarının, kutsal alan olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Aynı tepenin doğu yamaçları ise nekropolis olarak kullanılmıştır. Üzerinde kaya basamaklarıyla çıkılan küçük bir tapınağın bulunduğu en yüksek bölüm olan doğu kayalığının hem Kremna hem de Keraitai antik kentlerini net olarak görebilen seyri bulunmaktadır (Resim: 6). Güneydeki tepeliğin doğu yamacı yerleşim alanlarıdır. Ayrıca yerleşimin güneyinde mezar yapısına da rastlanmıştır.

İnarası'ndaki bu sezonun en önemli keşfi etrafı temenos duvarıyla çevrili kutsal alandır. Güneybatısındaki anıtsal kapıdan girilen kutsal alanın temenos duvarları düzgün kesilmiş taş bloklardan düzensiz isodomos tarzında örülmüştür. Teraslar halinde düzenlenen temenos içinde çok sayıda yapı bulunmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde kutsal alan oldukça kar-

maşık planda olduğu söylenebilir. Temenos içerisindeki en önemli yapı, ana kayaya oygu mağaradır (Resim: 7). Diğer yapılar söz konusu mağara etrafında oluşturulmuş eklentilerdir. Mağara yaklaşık 14 m. uzunluğunda, 4 m. genişliğindedir. Arkasında kaçak kazılarla tahrip edilen ikinci bölümü bulunur. Mağaranın girişinde hemen sağda içinde kült heykelinin durduğu büyük bir niş yer alır. Sol tarafta ise yan yana 3 küçük niş sıralanır. Bunlardan iki yanındaki büyükçe olanlarda adak yazıtları bulunmaktadır. En soldakinde Artemis adağı söz konusudur.

Mağaradan açık alana çıkıldığında, kayalığın her iki yönde de düzeltildiği ve çevrelendiği görülür. Sol kanatta ana kaya traşlanarak oluşturulmuş geniş bir bölüm bulunur. Bu bölümde duvar üzerine hatıl yuvaları ve çatı için oyuklar açılmıştır. İzler takip edildiğinde sol kanadın iki katlı olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır (Resim: 8). Duvarda üst kata çıkan taban seviyesi ve üstte yan yana açılmış 5 niş görülür. Bunlar dışında duvarın tüm yüzünde farklı kodlarda nişler açılmıştır. Çatı için düşünülen bölüm eğimli kanal ile sağlanmıştır. Muhtemelen üzeri kapalı olan mağaranın sağ kanadında aynı detayı izlemek oldukça zordur. Ancak bu durum söz konusu alandaki kod farkından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sistemli bir kazı çalışması olmadan geniş bilgi edinmek oldukça zordur. Sağ kanadın en önemli özelliği basamaklı çıkıntılara temenos duvarının oturtulmuş olmasıdır.

İnarası'nın bu yıl keşfedilen önemli verilerinden bir diğeri prehistorik dönemde de yerleşim görmüş olmasıdır. Nitekim Kutsal Alanın güneybatı kesimindeki kaçak kazı çukurlarının etrafında açıkta, el yapımı seramikler ve Kalkolitik Dönemde bölgede yaygın olarak kullanılan Hacılar boyalı seramiğine rastlanmıştır (Resim: 9). Yüzey buluntuları, Prehistorik yerleşimin, kutsal alanın doğusunda olduğuna işaret etmektedir.

Höyük Tepe

Onaç Barajı'nın kuzeybatısında, Alkaya Köyüne giden yol üzerinde bulunan köprünün solundaki küçük tepe, Höyük Tepe olarak bilinmektedir. Yüzeyde kaçak kazı çukurlarının bulunduğu alanda yoğun olarak Roma seramiğine rastlanmıştır. Höyük Tepe'nin üzerinde yakın zamanlarda betondan bir platform oluşturulmuş, bu iki nedenle yerleşimin büyük zarar gördüğü belgelenmiştir.

Kaletepe (Seydiköy)

Onaç Barajı'nın batı kıyısında Seydiköy'ün alt kısmındadır. Güneydoğusunda Keraitai Antik kenti bulunan Kaletepe'nin etrafı sur duvarı ile çevrilmiştir. Gerek kaçak kazılar ve gerekse orman fidan dikim sahası olması nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Yüzeyde bulunan sigillata parçalardan, Roma Dönemi'nde yerleşim gördüğü anlaşılmıştır.

Keraitai – Sivri Tepe

Belören Köyü'nün yaklaşık 2 km. güney batısında konik kayalık bir kütle üzerine konumlanan Keraitai Antik Kenti, halk tarafından Sivri Tepe olarak bilinmektedir. Kente Belören Köyü'nün güney eteklerindeki patika yolla ulaşılmaktadır. Yaklaşık 1300 m. yükseltiye sahip tepede yerleşimin 1100-1200 rakımında yoğunlaştığı görülür. Hakim bir tepede bulunması nedeniyle Kremna, Sagalassos ve diğer pek çok yerleşimle bakış açısına sahiptir. Ayrıca çevresindeki dağlar, geçitler ve vadilerin yanı sıra, İnarasi'ndeki Kutsal Alan'da bulunan tapınağı da görmektedir. Yerleşim, Sivri Tepe'nin doğu yamacındaki düzlük alana yoğunlaşmıştır. Kent, tepenin kuzeyinden başlayıp, doğu yamacı dolaşan ve güneyde Sivritepe'nin yüksek kesimlerinde biten sur duvarı ile çevrilmiştir (Resim: 10). Surlar kuru duvar tekniğinde çift yüzölçüm, arasına taş parçaları ile dolgu yapılmıştır. Polygonal taşlarla oluşturulan surların bazı kısımlarında ana kayadan yararlanılmıştır. Dalgalı hatlar ve 1-2 m.lik testere dişi benzeri çıkıntılarla araziye oturtulan surlar üzerinde bastion veya kule kullanımına rastlanmaz. Kuzey duvar 1,80 m. kalınlığa sahipken, doğudaki 1,50 m. ölçülerindedir. Her iki yüzde de büyük bloklar kullanılmıştır.

Kent içerisinde kamusal yapıların doğudaki yamaç üzerinde, düzlük alanda yoğunlaştığı görülür. Sur içindeki kamusal yapılarda genellikle düzgün kesilmiş büyük bloklar, kullanılmıştır. Güneydoğu köşede İn-antis planda tapınak, doğu kesimde Odeion, batıda hamam yapısı tespit edilmiştir. Ayrıca çok sayıda tapınak ve diğer başka kamu yapılarından GPS noktaları alınmıştır. Kentte yapılan kaçak kazıların inanılmaz boyutlara ulaştığı anlaşılmıştır. Öyle ki bazı kısımlarda hilti gibi büyük aletler bile kullanılmıştır. Bu nedenle normalde sapa kaldığı için son zamanlara kadar oldukça iyi koruna gelmiş, ancak kaçak kazılar nedeniyle darmadağın halde getirilmiştir. Çoğu yapı temelene kadar kazılmış, mimari bloklar dağıtılmış, bazıları kırılarak çevreye

atılmıştır. Tüm bu sebepler, yapıların işlevine dair yorum yapmayı zorlaştırmıştır.

Yukarıdaki büyük yapılara ek olarak Kent içerisinde çeşitli noktalarda profilli mimari parçalara rastlanmıştır. Bunlar arasında sütun başlıkları ve kasnakları, üst yapı elemanları, profilli lento ve söveler, payeler sayılabilir. Mimariye bağlı friz parçasında Pisidia'da sık görülen kalkan-mızrak ve kılıç betimi mevcuttur. Ayrıca iki adet kırık halde kalkan betimli ostotheke ve bir adet kabartmalı friz parçasına rastlanmıştır. Sunaklar dikdörtgen formlu olup her ikisinde de yan yüzlerde Pisidia'ya özgü kapı betimi, cephelerinde kalkan betimi yer almaktadır (Resim: 11). Benzer parça Belören Köyü içerisindeki bir meskende devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Keraitai antik kentinde bu yılki araştırmalarda altı adet su kuyusu ve bir sarnıç tespit edilmiştir. Kremna'daki su kuyularıyla birebir benzer olan örnekler genellikle büyük yapıların yakınlarındadır. Sarnıçlarda Sivri Tepenin batı eteklerinden gelen su muhafaza edilmekteydi. Nitekim bugün aynı kaynak suyu Bucak ve Belören Köyünde içme suyu olarak kullanılmaktadır. Kentin kuzeydoğusunda surların dışındaki düzlük alanda günümüzde kullanılmayan bir çeşme yapısı içinde devşirme olarak kullanılmış zırhlı asker betimli kabartma tespit edilmiştir. Söz konusu çeşmenin doğusundaki eğimli alanın tiyatro olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Hisarköy - Asar Tepe

Bucak-Ağlasun yolu üzerinde, Mamak-Çanaklı Ovasının doğu ucunda yer alır. Halk tarafından Asartepe olarak bilinen yerleşime, Hisarköy'ün kuzeydoğusundaki patika yolla ulaşılır. Köye bakan yönü sarp kayalık bir alanla çevrili olup, diğer kısımlar 1,5 m. kalınlığında sur duvarı ile çevrilmiştir (Resim: 12). Keraitai ve Sagalassos'a bakış açısı bulunan yerleşimin batısında, sur duvarları dışında da yapı kalıntıları bulunmaktadır. Ancak söz konusu kalıntılar yakın zamanlara kadar hayvan ağılları olarak kullanıldığı için Antik Dönemde tam olarak ne gibi işlev taşıdıkları konusunda kesin yargıya varılamamıştır. Tepe üzerindeki yapıların inşasında İnarası ve Karadiğin Beleni'nde olduğu gibi ana kayadan yararlanılmıştır. Bunlardan birinde kaya basamakları ve nişler tespit edilmiştir. Nişli alanın önünde define amaçlı büyük bir tahribat yapılmıştır. Hisarköy/Asartepe'nin yaklaşık 2 km kuzeyinde Suluçukur Pınar olarak adlandırılan mevkii, Antik yerleşimin nekropolisi

olarak kullanılmıştır. Bugün tarla olarak kullanılan alanda yoğun olarak seramik, kiremit ve pithos parçalarına rastlanmıştır. Aynı şekilde bugün köyün muhtelif yerlerinde parçalar halinde bulunan mimari elemanların bu alandan getirildiği tarafımıza aktarılmıştır.

Alatepe/Sazak Mevkii Gözetleme Kulesi

Bucak-Belören yol güzergâhında, yolun batısındaki kayalık tepe üzerinde etrafı surla çevrili küçük bir kaledir. Keraitai kentinin güneyindedir ve uzaklığı yaklaşık 3 km.dir. Konumu itibariyle Keraitai'ye giden doğal geçittir ve önündeki dar boğazı kontrol eder. Bu nedenle askeri amaçlı kullanılan gözetleme kulesi işlevine sahiptir. Etrafı düzensiz yuvarlak planda, ocak çıkımı taşlardan 1,8 m. kalınlığında 50X60 m. çaplarında örülmüş surla çevrilidir. Doğusu korunaklı olduğu için sur duvarına gerek duyulmamıştır. Kulenin içinde yüzeyde mimariye dair kalıntı yok denecek kadar azdır. Tepenin doğu eteklerinde, surla çevrili alanın altında taştan yapılmış yıkık evler bulunur. Burada kullanılan malzeme muhtemelen yukarıdaki surlardan taşınmıştır.

JEOLÖJİK VE JEOMORFOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın yapıldığı saha, coğrafyada plato olarak adlandırılan bir ana yeryüzü şeklidir. Bu saha Aksu Çayını besleyen yan kollar tarafında yoğun şekilde parçalanmıştır. Çalışma sahasında burada bahsi geçen kollardan Sazak Mahallesi çevresini de drene eden Ulu Dere yer almaktadır. Ulu dere hemen bütün Taşayla köyü arazisini drene etmektedir. Bu derenin meydana getirdiği vadinin yamaçlarında yer yer litolojik yapıya bağlı olarak büyük kaymalar meydana gelmektedir. Nitekim Taşayla köyünün yeri de böyle bir kayma nedeniyle değiştirilmiştir².

Çamlık Beldesi ve Taşayla Köyü'nün güneyinde yüksek topografyayı teşkil eden kalkerler altta yer alan flišlerin daha fazla aşınmasına bağlı olarak doğu yönde korniş şeklinde sert diklikler oluştururlar. Bu kalkerler üzerinde vadi şebekesi daha seyrek, buna karşın flišlerin hakim olduğu Aksu Çayına doğru alçalan yamaçlarda vadi yoğunluğu ve şebekesi daha yoğun bir görünüm göstermektedir. Araştırma alanı ve yakın çevresinde bol kalsiyum karbonat içeren suların varlığı nedeniyle traverten düzlükleri meydana gelmiş-

2 Taşayla (Devri) Köyü'nün yeri, heyelan tehdidi nedeniyle değiştirilmiş (1979-1980) ve köy bu gün kurulu bulunduğu yere nakledilmiştir.

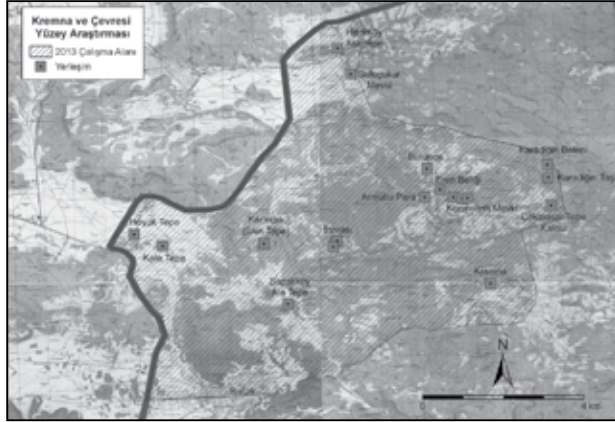
tir. Bu düzlükler Aksu Çayına bağlanan dereler tarafında zaman içerisinde parçalanarak bu günkü topografya ve platolar meydana gelmiştir (Resim: 13).

Saha ve yakın çevresinde meydana gelen jeomorfolojik şekillerin hemen hepsinin oluşumunda Aksu Çayı Vadisinin tektonik hareketlenmelere verdiği tepkiler etkili olmuştur. Zira Akdeniz'in seviyesinde meydana gelen değişiklikler Aksu Çayı Vadisinde etkili olmuş ve doğal olarak bu durum da ona bağlı hareket eden yan kollar ve çevresinde de çok zengin bir topografya oluşmasına sebep olmuştur.

Aksu Çayı Vadisi literatürde çok fazla bahsi geçmemekle beraber bir graben sahasıdır. Bu vadinin doğusunda ve batısında kalan kesimler Aksu Çayı vadisinin çökmesine bağlı olarak basamaklar şeklinde çökmüştür. İşte bu sahada yer alan karstik ovaların hemen tamamı bu çöken düzlükler (basamaklar) üzerinde gelişmişlerdir. Kremna antik kenti ve diğer çevre yerleşimler böylesi çöken sahanın oluşturduğu yüksekte kalan düzlükler üzerine kurulmuşlardır. Bu sebeple araştırma sahasındaki yerleşimler adeta doğal kale görünümündedirler. Söz konusu kütlelerin etrafında birçok küçük çaplı fay dikliği göze çarpmaktadır. Özellikle Kremna antik kentinin kurulduğu traverten düzlüklerini kıran NW-SE yönlü birçok fayın varlığı dikkat çekicidir.

Kremna ve çevresinin karstlaşmaya çok uygun birimler nedeniyle çok sayıda karstik şeklin oluşmasına uygun bir saha olduğu kesindir. Bu bakımdan burada lapyalar, dolinler, obruklar uvalalar ve polyelere kadar giden zengin bir karst topografyasının varlığından da bahsetmek gerekir. Çanaklı Polyesi, bu polye yakınlarındaki Mahan Obruğu, Bucak yerleşmesinin de içerisinde yer aldığı Kestel Polyeleri grubu, Bucak çevresinde yer alan birçok mağara, burada hemen söylenebilecek birkaç örneği oluşturmaktadır. Esasen Çamlık ve Taşyayla çevresindeki antik kalıntıların neredeyse tamamı karstik oluşumlar içerisinde bulunmaktadır.

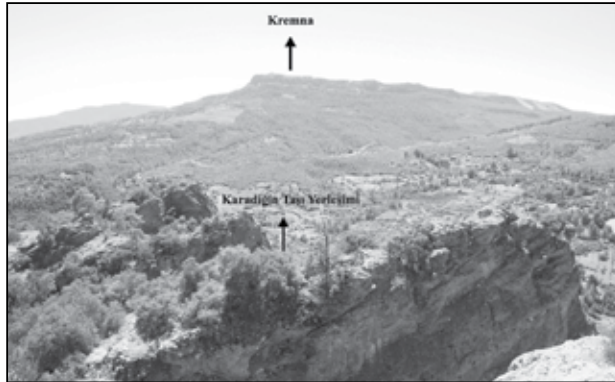
2013 Burdur İli, Bucak İlçesi, "Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması" yukarıda aktarılan buluntu ve inlemelerle tamamlanmıştır. Önümüzdeki yıl yine Kremna'nın kuzey hakimiyet alanında, özellikle İnarsa Kutsal Alanı ve Keraitai antik kentinde belgeleme çalışmalarına devam edilecektir.

Resim 1: Kremna ve çevresi yüzey araştırmaları 2013 yılında çalışılan alanlar

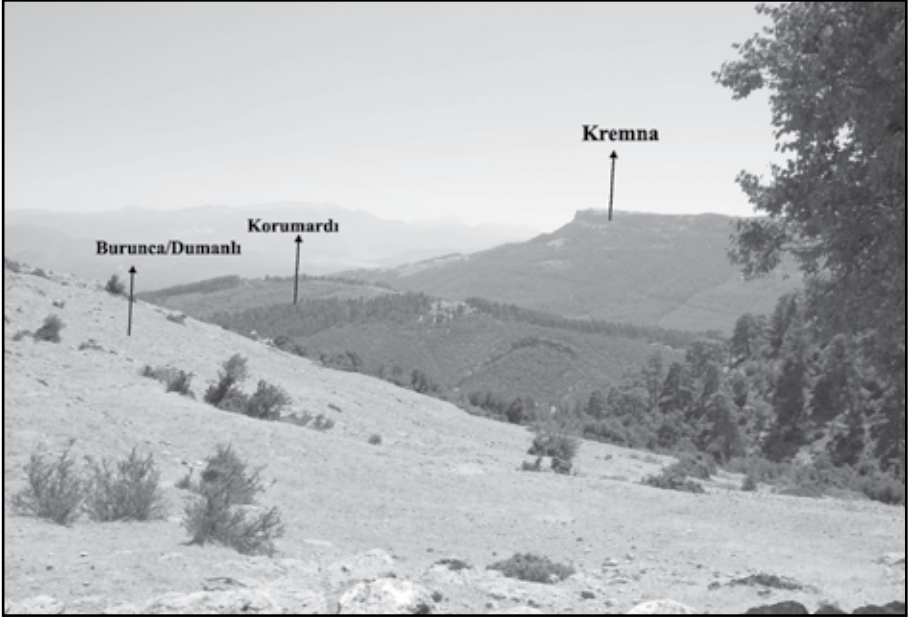
Resim 2: Çakalasartepe üzerinde yer alan gözetleme kulesi.

Resim 3: Karadığın Taşı yerleşiminden Kremna'ya bakış.

Resim 4: Korumardı Mevkii kaba taşlarla örölü duvar kalıntısı.

Resim 5: Burunca yerleşiminden Kremna'ya bakış

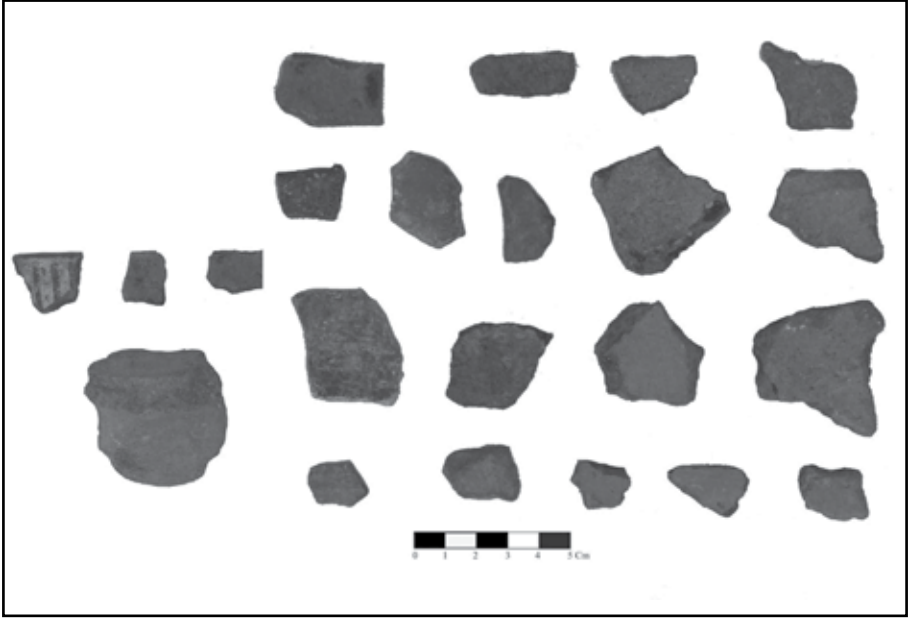
Resim 6: İnarasi, in-antis tapınak kalıntısı.

Resim 7: İnarasi, kutsal alan.

Resim 8: İnarasi, kutsal alan nişler ve hatıl yuvaları.

Resim 9: İnarası, prehistorik seramikler.

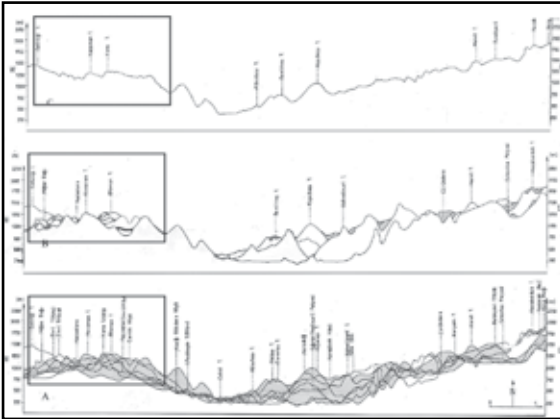
Resim 10: Keraitai Sivritepe, kuzey sur duvarı.

Resim 11: Keraitai-Sivritepe yakın zamanlarda tahrip edilmiş ostotheke.

Resim 12: Hisarköy-Asartepe sur duvarları.

Resim 13: Araştırma sahası ve yakın çevresine ait a-Süperimpoze, b-Mürtesem ve c-Bileşik profiller.

KEKOVA ADASI ARKEOLOJİK YÜZEY/SUALTI ARAŞTIRMASI (2012-2013)

Erdoğan ASLAN*

1. GİRİŞ

Antalya İli Demre İlçesi sınırları içinde yer alan Kekova Adası ve çevresindeki araştırmalarımız ilk olarak 2012¹ yılında başlanmış 2013² yılında da devam etmiştir. Kekova Adası Tersane Koyu kent yerleşimi yüzey araştırması ve ada kıyılarının sualtı yüzey araştırmaları olarak iki genel başlık altında araştırmalar yapılmıştır. Kekova Adası yaklaşık 7.5 km. uzunluğunda ve en geniş yeri 1.8 km. ölçülerindedir. Ada kuzeydoğu-güneybatı doğrultuludur, çoğunlukla dik yamaçlı ve en yüksek yeri yaklaşık 180 m. olan dağlık bir yapıdadır. Antik Çağa ait Dolichiste Antik kentine ev sahipliği yapan adaya ulaşım, adanın kıyısındaki antik çağa ait iki liman alanından sağlanmaktadır. Antik liman mendirekleri günümüzde sualtında bulunmakta, bu limanların gerisinde limanların işletilmesine ve işlevine yönelik olduğu anlaşılan çok sayıda mekan bulunmakta ve bu yapılarında büyük bir bölümü halen sual-

* Dr. Erdoğan ASLAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

- 1 2012 yılı Çalışmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarından Kenan Beşaltı görev yapmıştır, sayın Beşaltı'ya buradan bir kez daha teşekkür ederiz. Araştırmalar sırasında, çalışmalarımızı destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Selçuk Üniversitesi İleri Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz. Ayrıca 2012 yılı çalışmalarına katılan Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Yusuf Kılıç, Hanife Boran ve Osman Gök'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.
- 2 2013 yılı Çalışmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanlarından Emre Savaş görev yapmıştır, sayın Savaş'a buradan bir kez daha teşekkür ederiz. Araştırmalar sırasında, çalışmalarımızı destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Selçuk Üniversitesi İleri Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğüne teşekkür ederiz. Ayrıca 2013 yılı çalışmalarına katılan Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Yusuf Kılıç, Hanife Boran, Osman Gök, Yasin Göçer, Süheyla Holta, Ahmet Denizli, Handan Süzer ve Cengiz Zor'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

tındadır. Günümüzde su altında bulunan liman yapıları adanın antik çağda dış dünyaya açılan kapıları niteliğindedir ve gemilerin yanaşmasına yönelik düzenlemeler ile ticareti yapılan malların geçici ya da kalıcı depolanmasını sağlayacak mekanlar ile liman işletmesini sağlayacak resmi binalar, uzak yoldan gelen yabancı denizcilerin geçici konaklamalarını ve ihtiyaçlarını giderecekleri mekanlar bulunmaktadır.

Karasal alanda ise adanın dağlık yapısı tarıma uygun olmamakla birlikte kentsel yerleşimi de oldukça kısıtlamaktadır. Bu nedenle adanın sadece iki bölümde yerleşim bulunmaktadır. Kuzey Yerleşim olarak adlandırdığımız ve adanın kuzeyinde bulunan kıyı yerleşimi ile adanın batı ucunda nispeten yerleşime daha uygun bir alanda bulunan, günümüzde Tersane Koyu olarak adlandırılan doğal koy ve bu koyun gerisindeki bölgedir. 2012 ve 2013 yılı karasal kent yerleşimine yönelik çalışmalarımız Tersane Koyu'nda yapılmıştır. Söz konusu doğal koyun gerisindeki teraslanmış eğimli yamaçta çok sayıda yapı kalıntısı ve geç döneme ait tahrip olmuş büyük bir Kilise Yapısı, adanın güneybatı ucunda büyük bir manastır yapısı ile birlikte onlarca yapı kalıntısı göze çarpmaktadır. Liman alanı olarak kullanılan doğal koyda ise, koyun girişinden itibaren başlayan, kısmen ya da tamamen sualtında kalmış limana ait çok sayıda yapı kalıntıları bulunmaktadır (Resim: 1).

Öte yandan 20 km.yi aşan bir kıyı şeridine sahip olan adanın bazı noktalarında gerek tarafımızdan gerekse çeşitli sualtı araştırmaları ile çok sayıda antik çağ gemi batığı olduğu tespit edilmiştir. Ancak tüm bu sualtı çalışmaları ada çevresinin yüzde onundan daha az bir alanda yapılmış ve büyük bir alan araştırılmayı beklemektedir. Bölgeye yakın iki alanda daha önce bulunmuş olan iki antik batık (Uluburun ve Gelidonya Batıkları), bölgenin İ.Ö. 14. yüzyıldan itibaren uluslararası ticaret yapan gemilerin geçiş güzergâhında olduğunu anlaşılmaktadır. Sarp kayalıklar ve tehlikeli bir denizi bulunan alanda günümüzde dahi gemicilerin sığınabileceği ender alanlardan biri olan Keko-va Adası ve çevresi, gerek yoğun trafiğinden gerekse tehlikeli denizlerinden dolayı çok sayıda antik gemi batığına ev sahipliği yapmaktadır. Bu batıklardan günümüze ulaşan kalıntılar ve kargolarında yer alan çok sayıdaki pişmiş toprak kabın niteliği, kökeni ve tarihlendirilmesi ile bu rotanın kullanım süreci, ticari ilişkileri, Akdeniz ticaretindeki yeri, önemi ve antik çağ deniz ticareti yapan uygarlıklara göre dağılımının saptanmasına yönelik yapılan sualtı çalışmalarında binlerle ifade edilebilecek sayıda kalıntı tespit edilmiştir.

2. TERSANE KOYU KENT YERLEŞİMİ

Adanın güneybatısında bulunan Tersane Koyu Yerleşimi kuzeye bakan ve yaklaşık 150 m. uzunluğunda, 60 m. enindeki doğal koyda yer alan liman ve limanın gerisindeki kent yerleşimidir. Bu alandaki kentsel yerleşim yaklaşık 130.000 m² lik bir alana yayılmıştır. 2012 yılında başlayan kent planı ve haritalama çalışmalarımız 2013 yılında büyük oranda tamamlanmış ve toplam 254 oda-mekandan oluşan 122 yapı, 51 Sarnıç, 1 Askeri Kule, 2 Kilise, 2 Şapel, 1 Liman ve 1 Manastır tespit edilerek kent haritası çıkarılmış (Çizim: 1), yapıların fotoğrafları çekilerek tanımları yapılmıştır. Ayrıca az sayıda mimari plastik eser ve seramik belgelenerek detaylı eser fişleri hazırlanmıştır.

2.1. Tersane Koyu Liman Alanı

Beaufort'ta adı *Ksera*³ olarak geçen ve günümüzde Tersane Koyu olarak adlandırılan adanın bu bölümünde kuzeye bakan ve yaklaşık 130 m. uzunluğunda, giriş açıklığı 96 m., en dar yeri ise 46 m. enindeki doğal koy, aynı zamanda buradaki yerleşim alanının anakara ile bağlantısını sağlayan bir limandır. Liman alanında ise bölgeyi etkileyen depremlerle yaklaşık 2-3 m. su altında kalan liman rıhtımı ve liman yapılarının duvarları, temel seviyesinde su altında görülebilmektedir. Günümüzde bu alanda kısmen ya da tamamen su altında bulunan liman yapıları, sarnıçlar, rıhtım duvarı, palamar bağlama babaları ve bağlama halkaları ile yine limanla ilişkili olduğu düşünülen doğu yamaçtaki yapıların detaylı tanımları yapılmıştır. Bu alanda limana ilişkin 20 civarında kıyı yapısı, 5 adet sarnıç ve 9 adet gemi bağlama yeri ve 2 adet rıhtım duvarı bulunmaktadır (Resim: 10).

2.2. Helenistik Kule

Koyun eğimli doğu yamacındaki palamar bağlama babaları ile bir üst kottaki oda mekânların 20 m. kuzeydoğusunda, tüm koya ve Kekova Adası'nın batı bölümündeki açık denize hâkim bir konumda yer alan askeri bir istihkâm kulesidir. Yaklaşık 13x12.50 m. ölçüsündeki yapının duvar kalınlığı ise 0.90

3 Beaufort 2002, 21.

m. dir, ve güneydoğu köşesinde 1.50 m. eninde bir kapı bulunmaktadır. Üst yapısı korunamamış olan yapının blokları⁴ etrafa dağılmış durumdadır ve ayaktaki duvarları yaklaşık 5 m. yüksekliğe kadar korunmuştur. Kuzey, Batı ve Güney duvarı bosajlı bloklarla örülmüş olan yapının doğu duvarı ise tıraşlanmış ana kayadan oluşmaktadır. Duvarları dışta büyük boyutlu bloklardan içte ise daha küçük boyutlu bloklar ve moloz taşlardan oluşmaktadır. 0.90x1 m. boyutlarına ulaşan büyük ebatlardaki poligonal ve bosajlı dörtgen bloklarla inşa edilmiş yapının duvar örgü sistemine ve işçiliğine bakıldığında tüm bu alan içindeki en erken tarihli yapı olduğu anlaşılmaktadır. Tersane Koyu'nda bulunan kule yapısı Teimusa⁵ ve Patara'da⁶ bulunan duvarlarla karşılaştırıldığında aynı duvar örgüsü ve işçiliğinin görülmesi bu yapıyı Geç Klasik-Erken Hellenistik Döneme tarihlenmektedir. Kulenin konumu ve görüş açısı dikkate alındığında, gerek bölge içerisindeki diğer kentlerle iletişimi, gerekse diğer kentlerin görüş alanı dışında kalan adanın güneybatısındaki açık denizde görüş hakimiyeti olması kulenin askeri amaçla kullanılan gözetleme kulesi ve antik dönem boyunca bölgenin dışa bakan yüzü olmasını sağlamıştır. Geç dönemde de onarım gören yapının, doğudaki ana kaya duvarında bulunan kazıma yöntemi ile işlenmiş çift çizgili bir haç motifi ve haçın iki yanında alfa "A" ve omega "ω" harfleri yer almakta, dolayısıyla yapının Bizans çağında da kullanıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 2). Yapının içinde girişin 3 m. kuzeyinde ve ağız çapı 1.80 m. olan ana kayaya oyularak inşa edilmiş bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıcın içinde ağız seviyesine kadar dolgu malzemesi olduğundan formu ve derinliği hakkında bir veri elde edilememektedir.

2.3. KONUT YAPILARI

2012-2013 yılı yüzey araştırmaları kapsamında toplam 254 oda-mekandan oluşan 122 yapı tespit edilerek kent planı üzerine işlenmiştir. Bazıları

- 4 Yıkılmış olan kapısına ait lento bloğu yapının girişinin önünde bulunmaktadır ve lentonun alt kısmı U biçiminde tıraşlanmış, sövelere oturan kısmı aşağı doğru uzatılmıştır. Lento üzerinde yine kapıya ait zıvana delikleri de bulunmaktadır. Yapının güneyinde bulunan 1.80x0.50 m. ölçülerindeki, üzerinde zıvana delikleri ve oyuklar bulunan bloğun pencerenin çerçevesini oluşturduğu düşünülmektedir.
- 5 Teimusa kentinin tepesinde bulunan, üç katlı, büyük boyutlu rektagonale yakın poligonal ve üzerinde bosaj bulunan bloklardan oluşan, aynı zamanda kullanılan blokların birbirleri arasında birleştirici herhangi bir malzeme kullanılmadan oturtulması Hellenistik Dönem özelliklerini göstermektedir. Zimmerman 2000, 336.
- 6 Tepecik yapı kompleksinin güneydoğusunda doğu-batı doğrultusundaki erken teras duvarında görülen Likya'nın tipik poligonal duvar işçiliği, Xanthos'un kuzeydeki ilk kulesi yada Kyaneai, Hoyran, Pınara'daki diğer duvarlarla örneklendirilebilir. Bkz. Işın 2010, 101.

tek odadan oluşan konut yapılarından bazıları dokuz oda sayısına kadar çıkmaktadır. Konutların kent planı üzerindeki yerleşimine bakıldığında düzenli bir kent planı görülmemektedir. Tersane Koyu ve Adanın güneyindeki koy arasında bulunan iki alçak tepe arasında yerleşimin yoğunlaştığı ancak daha uzak alanlara doğru doğu-batı yönünde daha seyrek olmakla beraber yayılım gösterdiği görülmektedir (Resim: 3, Çizim: 2). Bu düzensiz yerleşim eğimli kayalık arazi yapısı ve ilk yapılan konutlara sürekli eklemeler yapılması nedeninin yanında duvarların kaya temelleri ve eğimli araziye takip etmesi sonucu oluştuğu anlaşılmaktadır. Konutların hiç biri tam dörtgen değildir, en az bir duvarı arazi nedeniyle yamuktur ve diğer duvarlara doksan derece açıyla birleşmemektedir. Düzensiz dar sokaklardaki kimi konutlar temel seviyesinde korunmuşken kimi konutlar çatı seviyesine kadar korunmuştur. Duvarları korunmuş yapıların tamamında ikinci kata işaret eden hatıl delikleri ve ikinci kat pencere açıklıkları görülmekte dolayısıyla konutların birden fazla katlı oldukları anlaşılmaktadır. Çoğunlukla tam dörtgen olmayan taşlarla örülen duvarları iki sıra halindedir ve araları daha küçük molozla doldurularak harç ile birleştirilmiştir. Bazı konutlarda gerek iç mekanda gerekse dış mekanda duvarların sıvalı olduğu ve iç mekanların renkli fresklerle dekorlandığı görülmektedir. Konutların ikinci katlarına ulaşım dik yamaçta yer alanlarda bir üst kottan ve yapının arka cephesinden olduğu görülmektedir. Yamaçta bulunmayan konutların üst katlarına ulaşım ise yapının cephesine inşa edilen ve merdivenle çıkıldığı anlaşılan kemerli bir sundurma ile sağlandığı anlaşılmaktadır.

Hanife BORAN

2.4. DİNİ YAPILAR

Tersane Koyu yerleşim alanında 2 büyük Kilise, 2 Şapel ve bir adet Manastır olduğunu düşünülen yapı bulunmaktadır.

2.4.1. Manastır

Tersane Koyu'nun en güneybatı ucunda kent yerleşiminden nispeten uzakta inşa edilmiş olan Manastır yapısı ada üzerindeki en sağlam korunmuş yapılardan biri olup Tersane Koyu'nun tamamını görebilecek bir yükseklikte bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının güney kısmı nis-

peten ana kayaya yaslanmaktadır. Toplam dört odadan oluşan yapının üst örtüsü günümüze ulaşmamış olsa da duvarları yaklaşık 6 m. yüksekliğindedir ve çatı seviyesine kadar korunmuştur. Yapıya giriş kuzey duvarının orta kısmında bulunan bir kapıdan kuzey-güney doğrultulu narteks benzeri dar bir koridordan sağlanmaktadır. Narteksin doğu duvarında ve batı duvarında birer kapı bulunmaktadır ve doğudaki kapıdan yapının doğusundaki çok sayıda penceresi bulunan apsisli ana odaya geçilmektedir. Koridorun batı duvarındaki kapıdan ise yine çok sayıda penceresi bulunan dikdörtgen biçimli yan odaya ve bu odanın güney duvarında bulunan bir kapıdan ise depo benzeri daha küçük bir odaya geçilmektedir. Yapının doğusunda yer alan ve en büyük bölümünü oluşturan apsisli mihrabı olan oda 7.90x7.45 m. ölçülerinde kareye yakın planlıdır. Mekanın doğusunda yer alan 1.87 m. genişliğindeki apsis dışı doğru 1 m. çıkıntı yapmaktadır. Apsisin bulunduğu doğu duvarında bir niş, beş pencere açıklığı ve iki hatıl deliği bulunmaktadır. İkinci kat seviyesinde sağlam olarak günümüze ulaşabilen 0.65x0.90 m. ölçülerinde üç adet pencere açıklığı yer almaktadır. Yapının güney duvarında birinci kata ait bir kapı, bir pencere ve bir niş bulunmaktadır. Merkezde yer alan kapı 1.05x2.30 m., doğusunda yer alan pencere 0.80x0.70 m. ölçülerindedir. Her ikisi de sonraki dönemlerde kullanılmadığı için moloz taşlarla kapatılmıştır. Kapının batısında 0.30x0.70x0.50 m. ölçülerinde zeminden 0.45 m. yükseklikte bir niş bulunmaktadır. Duvarda bulunan 14 adet hatıl deliği yapının iki katlı olduğunu göstermektedir. İkinci kata ait iki adet pencere, bir adet kapı açıklığı bulunmaktadır. Yapı genel itibarıyla iyi korunmuş durumdadır ancak duvarlarında büyük çatlaklar bulunmakta ve yıkılma tehlikesi bulunmaktadır (Resim: 4).

2.4.2. Büyük Kilise

Tersane Koyu'nun güney bölümünde ve açık denize bakan güney koyunun kayalık sahil şeridinde bulunan kilise, Tersane Koyu üzerinde yaptığımız çalışmalarda karşılaştığımız Kilise-Şapel yapılarından en büyüğüdür. Kilise üç nefli, mermer sütunlu ve bitkisel motifli sütun başlıkları olan, nefler arası baklava dilimi motifli taş parapetlerle bölünmüş, kısmen ana kayadan oluşan beş basamaklı syntonon bölümü, narteks bölümü ve batısında büyük boy dikdörtgen bir sarnıcı olan bir kilisedir. Yapının üst örtüsü ve duvarları tamamen yıkılmış olup kısmen temel seviyesinde takip edilmektedir. Bu yüz-

den Likya Bölgesi'nde bulunan diğer bazilikal planlı kiliselerle duvar, kapı ve pencere karşılaştırması yapılamamaktadır. Kuzeybatı duvarının güneybatı köşesi ise 4.38 m. yüksekliğinde bir duvarı günümüze ulaşabilmiştir. Kilise dıştan 33x18 m. ölçülerinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. Kilisenin naos kısmı üç nefe ayrılmıştır ve bazilikal plan tipindedir. Likya Bölgesi'nde erken dönem dini mimarisinde en çok tercih edilen plan tipi üç neften oluşan bazilikal planlı kiliselerdir. Likya'daki erken dönem bazilikal planlı kiliselerde apsis kısmı iç ve dış kısımlardan yarım daire bir plan sergilemekte olup tamamı 5. ve 6.yüzyıla içerisinde değerlendirilir⁷. Kilisenin bulunduğu alan içinde kilisenin iç mimarisine yönelik çok sayıda irili ufaklı mimari plastik parça⁸ bulunmaktadır ve bunlarda bizi aynı tarih aralığına götürmektedir.

2.4.3. Liman Kilisesi

Adını bulunduğu mevki ile andığımız Kilise yapısı Tersane Koyu Liman Alanının yaklaşık 10 m. güneyinde, günümüze çok az bölümü ulaşabilmiş orta büyüklükte bir Kilise yapısıdır. Sağlam olduğu dönemde oldukça ihtişamlı bir yapıda olduğu anlaşılan Kilise yapısının limanın güneyinde ve limana hakim bir konumda olması, limana giren gemilerin görebilmesi için önünde herhangi bir yapının inşa edilmediği düşünülmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan ve üç nefli olduğu anlaşılan yapının sadece apsis kısmı ve yan nef duvarlarının doğu kısmı kemer başlangıç seviyesinde yakın zamana kadar ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca apsis kemerini çevreleyen ancak günümüze ulaşamayan 5 adet pencerenin de izi yer almaktadır⁹. Ancak ne var ki günümüzde sadece güney nefin doğu duvarının bir kısmı ve ana nefin çok az bir bölümü ayakta (Resim: 5). Tuğla ve blok taşlar kullanılarak alması sistemde¹⁰ inşa edilen yapının, kemer ve kubbelерinde kullanılan tuğlaları üzerinde haç işaretleri bulunmaktadır ve bu tuğlaların kilise için imal edildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde bir bölümü halen ayakta kalan apsisin pencere kemerinde renkli mozaik bölümler bulunmakta ancak hem tahribat

7 İşler 2009, 237-240.

8 Bu mimari parçalar ile ilgili tanım ve tarihleme ilgili başlık altında incelenmiştir. Bkz. 3.2. Mimari Buluntular.

9 Harrison 1963, 144.

10 Peschlow, Liman Kilisesi üzerine yaptığı araştırmada kilisede kullanılan tekniği VII. yüzyıldan öncesine tarihlemektedir. Bkz. Peschlow 2001, 197 vd.

nedeniyle hem de teseroların üzerindeki kireç katmanından motif anlaşılamamaktadır. Yine aynı alanda apsisin batıya bakan ve kemerin başladığı duvardaki yastık taşı olarak kullanılmış silmeli kesme taş blok üzerinde kabartmalı bir haç motifi yer almaktadır. Kilisenin dış duvarında ise sıva üzerinde belli belirsiz görülebilen renkli fresk boyaları bulunmakta ancak herhangi bir figür seçilememektedir.

2.4.4. Şapel 1

Manastır yapısının yaklaşık 20 m. kuzeybatısında yer alan bu Şapel yapısı bir yapı kompleksinin parçasıdır ve oldukça iyi korunmuş durumdadır. Duvarları zeminden itibaren 2.80 m. yüksekliktedir ve düzgün kesme taş kireç bloklarla örülmüştür. Doğusunda 2.45 m. çapında apsisi bulunan Şapelin dıştan dışa ölçüsü 5.20x4.20 m., içten içe ise 3.85x2.85 m. olup duvar kalınlığı 0.66 m. dir. Batı duvarının ortasında 0.65 m. genişliğinde girişi bulunan şapelin güney duvarında zeminden 1.20 m. yüksekte 0.94x0.66 m. ölçülerinde iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Kuzey duvarında ise iki adet niş bulunmaktadır. Nişlerden ilki 0.80x0.45x0.25 m. ölçülerinde ikincisi ise 0.80x0.70x0.25 m. ölçülerindedir. Apsisli bölümü oluşturan doğu duvarında ise apsisin her iki yanında kemerin başlangıcındaki profilli yastık bloklarında kabartmalı iki adet ve kuzey duvarında da yine kabartma biçiminde işlenmiş bir adet olmak üzere toplam üç adet haç motifi bulunmaktadır. Çatısı korunamamış olan şapelin içinde güney duvarının önünde yakın zamanda yapıldığı anlaşılan bir kaçak kazı sonucu açığa çıkarılmış 2.50x0.80 m. ölçülerinde bir mezar bulunmaktadır. Zeminden itibaren 0.90 m. derinliğe kadar açılmış olan mezarın içinden çıkan dolgu malzemesi şapelin içine ve güney penceresinden dışarı atılarak yığılmış durumdadır. Kaçak kazı ile çıkarılmış olan hafriyat toprağı içinde çok sayıda kırılmış seramik kap parçası bulunmaktadır ve birçoğu form vermektedir. Bulunan seramik parçalarından birinin üzerinde bulunan haç betimlemesi şapelin tarihlendirilmesi konusunda bilgi vermektedir¹¹.

2.5. SARNIÇ YAPILARI

Adanın bu bölümünde hiçbir doğal su kaynağı bulunmadığından sarnıçlar oldukça önem kazanmaktadır ve toplam 51 sarnıç tespit edilmiştir. Bu

11 Bkz. 3.1. Seramik Buluntular.

sarnıçlar, en küçüğü 1,5 ton kapasiteden başlayarak en büyüğü 250 ton kapasiteye kadar, çok çeşitli hacimlerdedir. Kimi sarnıçlar konutların içinde kimi sarnıçlar konutların yanında kimileri ise bağımsız durumdadır. Temel olarak iki tipe ayırdığımız sarnıçlardan ilk gurubu oval ya da torba formu sarnıçlar, ikinci gurubu ise dörtgen formu tonoz çatılı sarnıçlar oluşturmaktadır. Bu iki grupta kendi içinde alt formlara ayrılarak ilk gurubun alt formları olan tamamı ana kayaya oyularak inşa edilmiş olan torba formu gövdeye sahip olanlar ve bir bölümü ana kayaya oyulmuş bir bölümü ise moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş oval gövdeli olanlardır. Dörtgen formu tonoz çatılı olan ikinci gurubun alt formları ise kısmen ana kaya kısmen moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş olanlar ve tamamı moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş sarnıçlardır. Hangi grupta olursa olsun tamamının ortak yanı ise içlerinin kırmızı renkli mikalı sızdırmaz bir harç ile sıvanmış ve oldukça büyük hacimlerde yapılmış olmalarıdır. (Çizim: 3).

Yasin GÖÇER

3. KÜÇÜK BULUNTULAR

2012-2013 yılları Tersane Koyu yüzey araştırması çalışmalarında tespit edilen küçük buluntular; seramik, mimari plastik ve taş eser olarak üç başlık altında sınırlandırılmıştır. Adadaki tüm kesilmiş ve işlenmiş taşlar mermerden ve yerel kireç taşından yapılmıştır.

3.1. Seramik Buluntular

Çalışılan alanlarda yüzeyde form verebilecek nitelikte toplam 38 adet pişmiş toprak seramik parçası bulunmuştur. Çalışılan alanın büyüklüğü ve alanda yer alan mimari yapı sayısı göz önüne alındığında bulunan seramik sayısı oldukça az sayıdadır. Eldeki az sayıdaki seramik buluntu daha çok Tersane Koyu'nun doğu ve batı yamacı ile Şapel yapısında yapılan kaçak kazılarla ortaya çıkarılan hafriyat toprağı içindeki parçalardır. Söz konusu parçalar arasında İ.S. 4-7. yüzyıllara ait amphora boyunları, kırmızı astarlı mutfak kabı parçaları, astarsız günlük kullanım kap parçaları ve kulpları bulunmaktadır (Resim: 6b-h). Ayrıca şapel içerisinde bulunan seramiklerden bir tanesinin üzerindeki haç motifi (Resim: 6a) 6.yy.ın 2. çeyreğine tarihlenmektedir¹².

12 Hayes 1972, 279.

3.2. Mimari Plastik Buluntular

Mimari plastik eserler Büyük Kilise içerisinde bulunmuştur. Bunlar arasında; 1 adet tam Korinth başlığı (Resim: 7c), 5 adet kısmen korunmuş ve tarih verebilecek durumda, 3 adet ise küçük parçalar halinde, kırıkları ve bezemeleri incelendiğinde birbirlerinin parçası olabilecek toplamda 8 adet Korinth başlığı parçası, 1 adet kısmen korunmuş Toskania tipi kaide (Resim: 7a), 2 adet yivli ve 3 adet üzeri düz bırakılmış toplam 5 adet sütun parçası, 1 tanesi topuk kısmı ile korunmuş olan 3 adet mermer sütun (Resim: 7b) ve 2 adet parapet kanalı olan 15 adet parapet parçasından (Resim: 7d-e) oluşan toplamda 33 adet mimari plastik eser bulunmaktadır. Sağlam olan Korinth başlığının zemine oldukça yakın işlenen akanthus çelenginin yaprak sayısı, parmaklarının birbirine değmesi ile oluşan tipik maske deseni ve çok sade biçimlendirilmesiyle prokonnessos atölyelerinde seri üretimi yapılan mermer sütun başlıklarıyla aynı tip ve üslubu temsil etmektedirler. Sadeleştirmenin ulaşılmış olduğu aşama, M.S. 5. Yüzyılın ikinci yarısına ya da M.S. 6. Yüzyılın başına tarihlenmektedir¹³. Parapet parçaları üzerinde bordürde görülen beze ve kullanılan teknik göz önüne alındığında M.S. 5.-6. yüzyıllara tarihlenmektedir¹⁴.

3.3. Taş Eserler

Çalışılan alanlarda yüzeyde 1 adet konik formda kırık dibek taşı (Resim: 8c), 1 adet dikdörtgen sığ sandık formunda büyük oranda korunmuş ostothek (Resim: 8b) ve 1 adet koyu renkli kireç taşından yapılmış, ortasında 0.05 m. Çapında oyucu bulunan yuvarlak formda sağlam öğütme taşından (Resim: 8c) oluşan toplam 3 adet taş eser bulunmaktadır. Dibek taşı TKY-4/TKY-5 yapılarının arasındaki boşlukta ve moloz dolgu altında, ostothek manastır'a yakın bir alanda kayalık sahil bandında, öğütme taşı Tersane Koyu'nda demirleme alanı olarak kullanılan koyun güneydoğusunda tepelik yamaçta bulunmuştur.

4. SUALTI ARAŞTIRMALARI

Kekova Adası Sualtı Yüzey Araştırmaları kapsamında adanın 20 kilometreyi aşan kıyı alanlarından belirlenen öncelikli üç bölge 2012-2013 yılı çalış-

¹³ Foss 1994, 17; Elton vd. 2009, 91,92.

¹⁴ Tekinalp 2000, 216-217; Ötügen 2005, 267. Tiryaki 2012, 500.

maları kapsamına alınmıştır. Söz konusu bölgeler Adanın güneybatısında yer alan yerleşimin liman alanı olan Tersane Koyu, günümüzde batık şehir olarak adlandırılan, adanın kuzey yamacında Simena Antik Kenti'ne bakan alanda yer alan ve tarafımızdan Kuzey Yerleşim olarak adlandırılan bölge ve son olarak Kekova Adası'nın güneydoğu ucunda yer alan Karaöz Mevki olarak adlandırılan bölgedir.

4.1. Tersane Koyu Sualtı Araştırması

Tersane Koyu yaklaşık 95 m. genişliğinde 120 m. uzunluğunda ve 0.30 m. derinlikten başlayıp koyun girişinde 25 m. derinliğe ulaşan eğimli bir dip yapısına sahiptir. Bu alanda koyda yer alan yapılara ilişkin sualtında çok sayıda duvar ve yapı kalıntısı bulunmaktadır ve bu yapılar Tersane Koyu liman yapılarına aittir. Bu alanda sualtında yoğun bir dolgu bulunmaktadır ve bu dolgunun içinde dağınık biçimde az sayıda amphora parçası görülmektedir. Ancak amphora parçalarının kekamozla birbirine yapışmış olmasından ve üzerindeki yoğun sediment tortusundan formları tam olarak anlaşılamamaktadır. Tersane Koyu'nun yaklaşık 200 m. batısında, kıyadan yaklaşık 50 m. açıkta bulunan alanda daha önce tespiti yapılmış olan iki batık bulunmaktadır. Batıklar 15-18 m. derinlikte ve alana dağılmış durumda parçalanmış amphoralardan oluşmaktadır. Batıklardan ilki 15-18 m. derinlikte ve batık alanında Arkaik ve Helenistik çağa tarihlenen çok sayıda amphora parçası ile değişik formlara ait kap parçaları bulunmaktadır¹⁵. İkinci batık ise bu batık alanından yaklaşık 100 m. doğuda yer almakta ve bu alanda da bazıları sağlam durumda ancak çoğunlukla parçalanmış İ.S. 5. yy.a ait AE-5-6 tipi amphoralara rastlanmaktadır.

4.2. Kuzey Yerleşim Alanı Sualtı Araştırması

Kuzey yerleşim liman alanında halen sualtında bulunan mendireğin kuzeyinde ve 8 m. ile 20 m. arasında değişen derinlikte, çeşitli dönemlere ve formlara ait yüzlerle ifade edilebilecek sayıda pişmiş toprak seramik parçası bulunmaktadır. Söz konusu buluntular ağırlıklı ticari amphoralara aittir, ancak aralarında su künkleri, çatı kiremitleri ve günlük kullanım kapları da

15 Özdaş 2011, 62.

azımsanamayacak sayıdadır. Buluntular üst üste yığılmış durumdadır ve üst katmanlarda görülebilenlerin neredeyse tamamı kırıktır. Adeta seramik çöplüğünü anımsatan bir görüntüye sahip olan alan parçalar birbirine kaynamış ve üzerlerinde yoğun bir sediment tabakası oluşmuştur. Söz konusu buluntular ağırlıklı ticari amphoralara aittir, ancak aralarında iki adet kandil, çok sayıda su küntü, çatı kiremitleri ve günlük kullanım kapları da bulunmaktadır. Seramiklerin hamur rengi, bezeme ya da mühürleri gibi detaylar görülememektedir. Ancak form ve tarih verebilecek durumda olanlar çalışmamız kapsamına alınarak çizimi ve fotoğraflaması yapılarak kataloglanmıştır. Burada yer alan yüzlerce formdan en iyi bilgiyi yansıtacağını düşündüğümüz formlar seçilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır (Resim: 9).

Arkaik Dönem Amphoraları		Marmara	
Kıbrıs Sepet Kulp	İ.Ö.7/6 yy.	Günsenin Tip III	İ.S. 13 yy.
Grek (ege) Amphoraları		Kilikia Amphoraları	
Milet-Samos	İ.Ö. 6. yy.	Agora M 54	İ.S. 1-2. yy.
Korinth A	İ.Ö. 5. yy.	LR1-A	İ.S. 4-5. yy.
Lesbos	İ.Ö. 5-4. yy.	LR1-A	İ.S. 4-7. yy.
Rhodos	İ.Ö. 3-2. yy.	LR1-B	İ.S. 4-7. yy.
Apani	İ.Ö. 1. yy.	LR1-C	İ.S. 4-7. yy.
Geç Rhodos	İ.Ö. 1/ İ.S.1. yy.	LR-1	İ.S. 4-7. yy.
Rhodos	İ.Ö. 1/ İ.S.2. yy.	LR2-B	İ.S. 4-7. yy.
Kapitan II	İ.S. 3-4. yy.	Kuzey Afrika Amphoraları	
Kapitan	İ.S. 3-5. yy.	Kartaca LRA-1	İ.Ö. 6-4. yy.
LR-3	İ.S. 4-7. yy.	Tripolitania	İ.Ö. 1. yy.
LR2	İ.S. 5-7. yy.	DR 14	İ.Ö. 1/ İ.S. 1.yy.
Mısır Amphoraları		Agora G198	İ.S. 1-2. yy.
AE3	İ.S. 1-2. yy.	MR-2D	İ.S. 3. yy.
AE-4	İ.S. 1-3. yy.	Agora M272	İ.S. 4. yy.
AE5-6	İ.S. 3-4. yy.	Agora M354	İ.S. 6. yy.
AE5-6	İ.S. 4-7. yy.	Spetheia B	İ.S. 6-7. yy.
LR4	İ.S. 4-7. yy.	Spatheia Tipi	İ.S. 6-7. yy.
İtalya		Agora M 273	İ.S. 7. yy.
Apulia	İ.Ö. 1. yy.		

4.3. Karaöz Mevkii

Kekova Adası'nın güneydoğu ucunda yer alan iki küçük ada ile Kekova adası arasında bulunan bölgede yapılan sualtı araştırmasında 11 m. den başlayıp 20 m. derinliğe kadar değişen derinlikte nispeten kayalık bir zeminde dağınık halde çok sayıda amphora parçası tespit edilmiştir. Bazı alanlarda çok sayıdaki parça birbirine ve kayalara kaynamış durumdayken bazı amphoralar tek başına durmaktadır. Bazı amphoralar boyun ve kulptan bazıları ise gövde yapısından ayırt edilebildiği kadarıyla 12 tipte amphora tespit edilmiştir. Tespit edilen amphoralar Helenistik dönemden Geç Roma Çağı'na kadar giden bir tarih aralığına aittir ve bu alanda birden fazla batık olma ihtimali çok yüksektir.

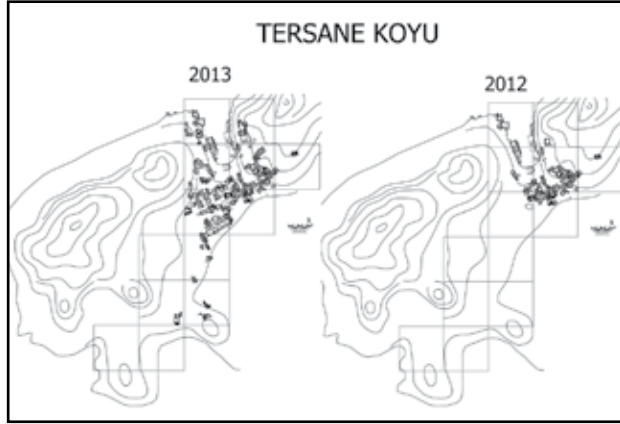
5. DEĞERLENDİRME

Kekova Adasının 4 km. doğusunda yer alan Andriake Limanı uluslar arası deniz ticareti açısından çok büyük önem taşımakta ve Kekova Adası'nın da buradan geçen tüccarlarla yapılan ticaretten yararlanmak isteyen, yerel üreticiler ve tüccarlar tarafından yoğun bir şekilde iskân edildiği görülmektedir. Öte yandan Myra'da bulunan ve denizcilerin koruyucusu da olan St. Nicholas ve Kilisesi de Bizans Dönemi'nde bölgenin ticari öneminin yanında dini bir önemde sahip olması, burada bulunan Kiliseler ve Manastırdan da anlaşıldığı üzere Bizans Çağı'nda da yoğun olarak kullanıldığını anlaşılmaktadır. Dolichiste'de (Kekova Adası) Tersane Koyu Limanı doğal koy kullanılarak inşa edilen rıhtım, sarnıçlar, palamar halkaları, palamar babaları ve diğer liman yapıları ile küçük ölçekli organize bir liman alanı oluşturulduğu görülmektedir. Liman alanında yamaçta bulunan Helenistik Kule yapısı muhtemelen bu liman alanının kullanılmaya başladığı dönem olarak saptanabilir. Öyle ki adaya ulaşım sadece deniz yoluyla mümkündür ve bu kulenin inşası ya da kullanımı sürecinde küçükte olsa bir liman ya da iskele inşa edilmiş olmalıdır. Kekova Bölgesinin giriş kapısı niteliğindeki adanın bu bölümü, erken dönemde askeri amaçlı, geç dönemde ise Kilise ve Manastırdan anlaşıldığı kadarıyla bir dini bir merkez olmalıdır. Bu liman alanı da buna yönelik olarak burada ikamet eden halkın yaşamsal ihtiyaçlarını ve ana karaya ulaşımını sağlayan bir kapı niteliğinde olmalıdır. Alanda çok sayıda konut yapısı tespit edilmiş ve en az yüz yirmi haneli bir yerleşim söz konusudur. Nispeten kalabalık bir nüfusa sahip olduğu anlaşılan Tersane Koyu yerleşimi, Helenistik

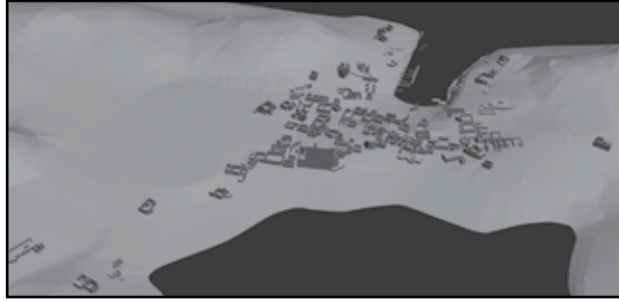
Çağ'dan Geç Bizans Çağı'na kadar liman kenti olarak kullanıldığı, hatta Piri Reis haritalarına göre İ.S. 15. yüzyıla kadar en azından bir demirleme alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- BEAUFORT, F. Beaufort, *Karamanya*, Çev.: A. Neyzi – D. Türker Antalya 2002.
- ELTON vd. 2009, H. Elton – M. Jackson – G. Mietke – J. Newhard – L. Özgenel – E. Twigger “Alahan'da (ISAURYA) Bir Roma Kentinin Keşfi”, *OLBA* XVII, 83-116.
- FOSS 1994, C. Foss, The Lycian Coast in the Byzantine Age, *DOP* 48, 1994, 1-52.
- HARRISON 1963, R.M. Harrison, “Churces and Chapels of Central Lycia” *Anatolian Studies* 13 (1963), 117-151.
- HAYES 1972, J.W.Hayes, *Late Roman Pottery*, The British School At Rome London 1972.
- IŞIN 2010, G. Işın, “The Building Complex on the Tepecik Akropolis at Patara” *Anatolian Studies* 60, 93-104.
- İŞLER 2009, B. İşler, *Likya Bölgesi'nde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- KONECNY 1997, A. Konecny, *Hellenistische Turmgehöfte in Zentral und Ostlykien*, Band 2, Wien 1997.
- ÖTÜKEN 2005, S.Y.Ötüken, “2002 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Koruma-Onarım ve Belgeleme Çalışmaları”, *ADALYA* VIII, 263-285, İstanbul 2005.
- ÖZDAŞ 2011, H.A. Özdaş, “Two Early Archaic Shipwrecks at Kekova Adası and Kepçe Burnu, *IJNA*(2011) 40.1:60-68.
- PESCHLOW 2001, U. Peschlow, “Die Kirche von Tersane auf Kekova adası. Überlegungen zum Lykischen Kirchenbau” *Cevdet Bayburtluoglu için Yazılar*, Ed.: C. Özgünel v.d., 2001, 197-208.
- TEKİNALP 2000, V. M. Tekinalp, *Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (M.S.4.- 14.y.y.) Andriake Kenti*, İstanbul 2000.
- TİRYAKİ 2012 A. Tiryaki, “Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'ne Ait Bir Grup Korkuluk Levhası”, *OLBA* XX, 493-514.
- ZIMMERMAN 2000, M. Zimmermann, “Teimusa- ein Zentrallykischer Hafenplatz als Mittler Kulturellen Wandels” *AW* 31, 333-342.

Çizim 1: Tersane Koyu kent planı.

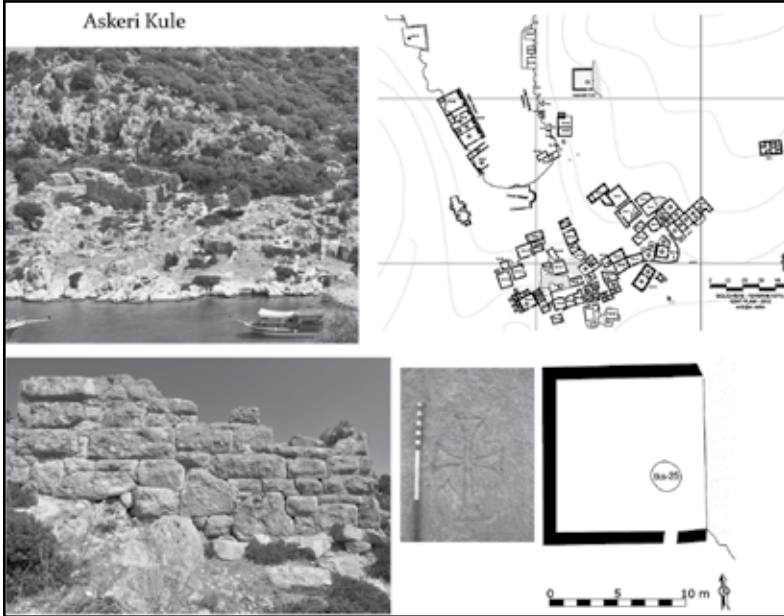
Çizim 2: Tersane Koyu kent planı 3d görünüm.

Torba Formlu	TKS-2	TKS-3	TKS-4	TKS-5	TKS-6	TKS-10	TKS-11	TKS-20
	TKS-27	TKS-29	TKS-35	TKS-36	TKS-37	TKS-41	TKS-45	TKS-48
Silindir Formlu	TKS-14	TKS-21	TKS-32	TKS-33	TKS-42	TKS-43	TKS-44	TKS-46
	TKS-15	TKS-18	TKS-19	TKS-24	TKS-26	TKS-30	TKS-34	TKS-38
Dörtgen Formlu Tanzir Örtülü	TKS-38	TKS-39	TKS-47	TKS-50	TKS-51			

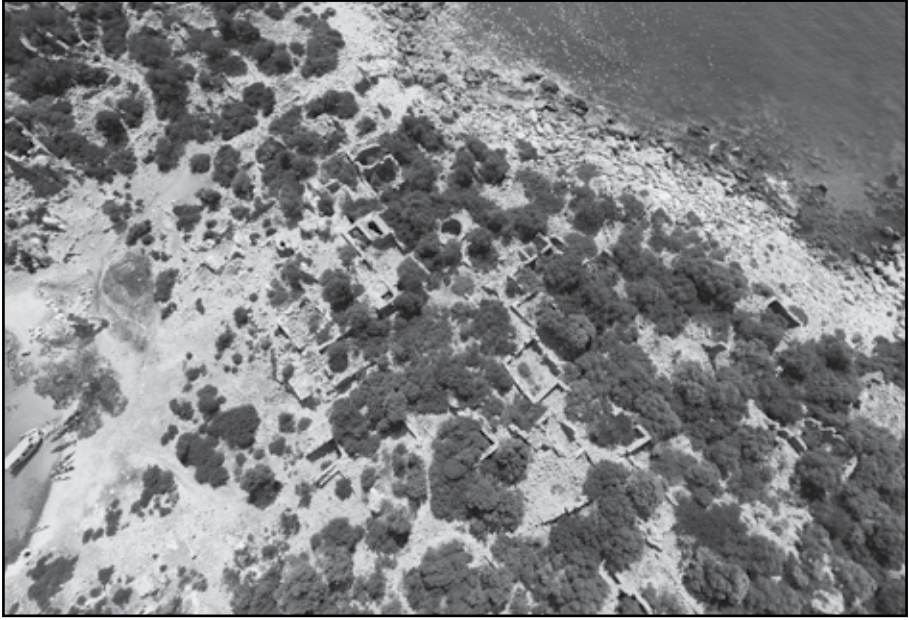
Çizim 3: Sarnıç yapıları.

Resim 1: Tersane Koyu batıdan genel görünüm.

Resim 2: Helenistik kule.

Resim 3: Tersane Koyu hava fotoğrafı.

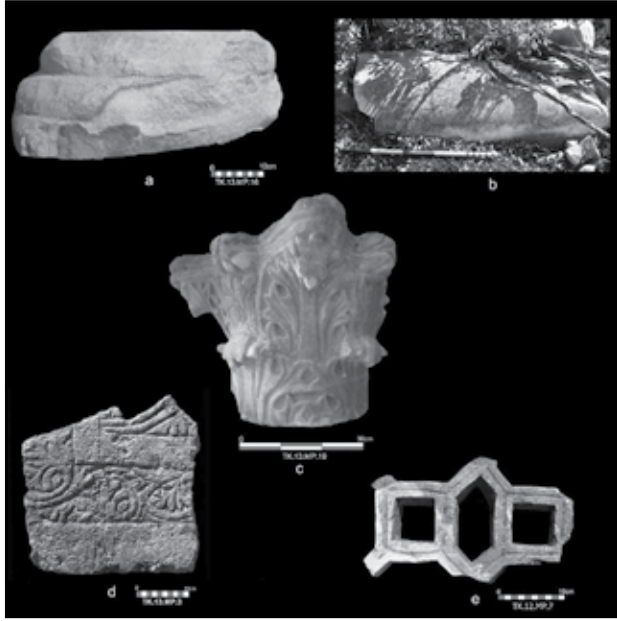
Resim 4: Manastır yapısı.

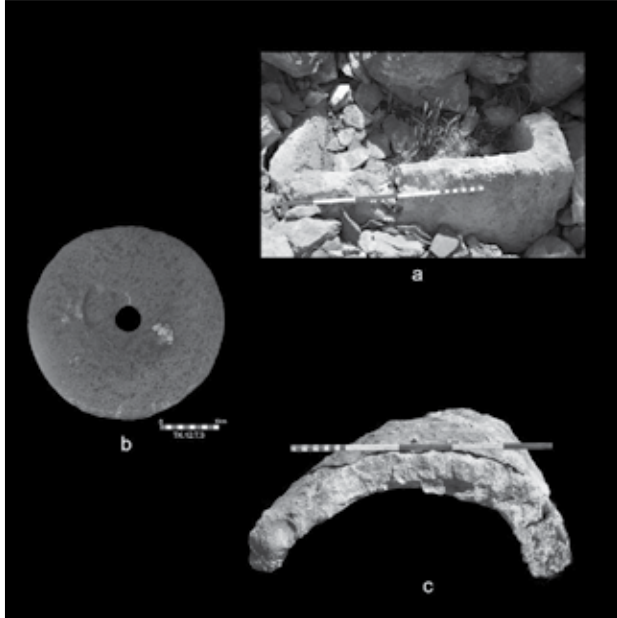
Resim 5: Liman Kilisesi.

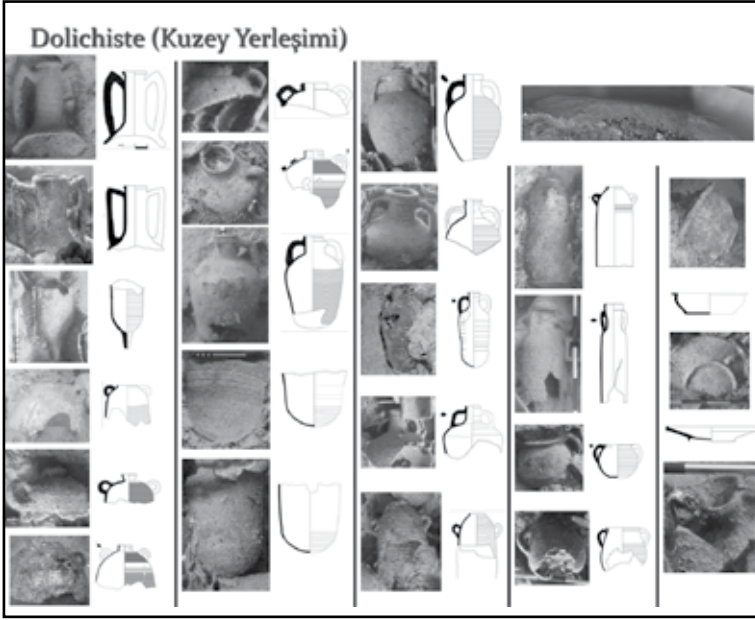
Resim 6: Seramik buluntular.

Resim 7: Mimari plastik buluntular.

Resim 8: Taş eserler.

Resim 9: Sualtı buluntuları.

Resim 10: Tersane Koyu hava fotoğrafı.

AFYONKARAHİSAR İLİ VE İLÇELERİ İLE UŞAK İLİ SIVASLI İLÇESİ 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Özdemir KOÇAK*

Afyonkarahisar İli ve ilçelerinde 2002 yılından bu yana yüzey araştırmaları yürütmekteyiz. 2013 yılında bu çalışmalarımıza bölgenin batısında yer alan Uşak İli Sivaslı ilçesini de dâhil ettik¹. Çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirildi^{2**}. Bu kurumlara ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz.

2013 yılı yüzey araştırmalarına, başkanlığım altındaki bir ekiple, Bakanlık Temsilci olarak Ürgüp Müzesi Müdürlüğü'nden Arkeolog Mehmet Öncü, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Uzman Arkeolog Mustafa Bilgin, Selçuk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tayfun Çay, Doç. Dr. Dr. Fatih İşcan ve Uzman Ömür Esen; Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi Rahim Kızılgut; Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora öğrencisi Ümran Ozan Karahan, Yüksek Lisans öğrencisi Esra Bulut ve Fatma Uysal'la birlikte yürütülmüştür. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki laboratuvar çalışmalarına ise Arş. Gör. İsmail Baytak ve lisans öğrencimiz Gülay Uyar katılmıştır. Yüzey buluntularının değerlendirilmesindeki bütün aşamalarda Uzman Arkeolog Mustafa Bilgin büyük bir özveriyle çalışmıştır. Arkeolog Pınar Kızıltepe Bilgin bu

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi ABD, Kampus-Konya/TÜRKİYE.

- 1 Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd.; Koçak 2005, 19 vd.; Koçak 2006, 83 vd.; Koçak 2009, 51 vd.; Koçak 2010, 287 vd.; Koçak 2011, 181 vd.; Koçak 2012, 231 vd.; Koçak 2013 39 vdd.; Koçak 2014, 75 vdd.; Koçak- Bilgin 2005, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd.; Koçak-Işık 2007, 357 vd.; Koçak-Işık 2008, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd.
- 2 Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2013-2014 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 10401008); Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, "Afyonkarahisar İli ve İlçelerinde ve Uşak İli Sivaslı İlçesinde Yüzey Araştırması".

laboratuar çalışmalarına katkı sağlamıştır. Arazi ve laboratuar çalışmalarını tam bir uyum içinde gerçekleştiren ekip üyelerimizin hepsine candan teşekkür ederiz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt Üyümez ve Arkeolog Ahmet İlaslı ile beraber bütün Müze çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isteriz. Uşak ili çalışmaları sırasında da ilgilerini esirgemeyen Arkeoloji Müzesi Müdiresi Sabiha Pazarıcı ve Arkeolog Sadık Doğan'a da teşekkür ederiz.

Dinar çalışmalarımız sırasında Belediye Başkanı Saffet Acar'ın büyük ilgi ve desteğini gördük. Bu ilgi ve destek ilçedeki çalışmaların sorunsuz bir şekilde sürmesi ve verimli olmasına büyük katkı sağladı. Bundan dolayı öncelikle Sayın Başkan Saffet Acar olmak üzere bize yardımlarını esirgemeyen Belediye Yazı İşleri Müdürlüğünden Serkan Utku ve Osman Doğan, İmar Müdürü Mestan Güngör, Kültür Danışmanı Avukat Mehmet Özalp, Araştırmacı-Yazar Mehmet Tekin'e ayrı ayrı teşekkür etmek isteriz.

2013 yılı çalışma döneminde Afyonkarahisar ile beraber Uşak İli Sivaslı ilçesinde de araştırma yapılması planlanmıştır. Bundan dolayı önce Uşak iline gelindi. Çalışmaya başlamadan önce Uşak Valisi Mehmet Ufuk Erden'e yapılacak çalışma hakkında bilgi verildi. Valilik aracılığıyla Uşak il merkezindeki Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda kalındı. Sivaslı çalışmaları sırasında ilçe kaymakamı Serkan Keçeli bütün köy muhtarlarını arayarak yapılacak çalışmalar sırasında yardım edilmesi direktifini verdi. İlçe Kaymakamının bu talimatı araştırmalarımızın sorunsuz ve hızlı devam etmesine büyük katkı sağladı.

2013 yılı yüzey araştırmalarında öncelikli çalışma konusu Afyonkarahisar yüzey araştırmaları sırasında, bölgenin batı ve güneybatısında ele geçen GNC/EKÇ bulgularının daha batıdaki devamını aramaktı. Bölgenin batısında, özellikle Uşak İli Sivaslı İlçesi bölgeyle bu açıdan bağlantılı olarak düşünülmektedir. Nitekim Sivaslı Selçikler kesiminde 1967 yılında yapılan kazılarda ele geçtiği bilinen buluntular da buna işaret sayılmaktaydı. Burada da, sürekli gündemde olan ama erken kültürleri konusu açık olmayan Selçikler çevresi ile çalışmalara başlandı (Harita: 1).

Selçikler Kasabası'nın hemen güneydoğu çıkışında Viraniçi Mevkii yer almaktadır. Bu yerleşmede Nezih Fıratlı tarafından kazı çalışmaları yapılmış ve en üst katta iki kilise ortaya çıkarılmıştır. Bunlar Büyük Kilise ve Küçük Kilise olarak adlandırılmış ve teşhire açık bırakılmıştır. Bu kiliselerin yakın çevresinde de çağdaş mimari buluntular vardır. Bu iskân erken yerleşmelerin

üzerini kapatmaktadır³. Özellikle yerleşmenin güney ve batı yamaçlarında yaptığımız araştırmalar, burada İTÇ'a ait buluntuların varlığını gösterir. Burada ayrıca M.Ö. II bin yıl (?), Geç Roma seramiği vardır. Yerleşmenin etrafında haşhaş ve tahıl tarımı yapılmaktadır. [N 38°29.710' E 029°39.484' H: 904]

Selçikler Kasabası'ndaki diğer yerleşme Köyaltı Hüyükler Mevkii'dir. Burası Selçikler Kasabası'nın 500 m. ve Viraniçi Mevkii'nin 600 m. güneybatısında, modern mezarlığın 200 m. batısında ve Sivaslı İlçesi'nin 2 km. güneybatısında yer alır (Resim: 1). Burası yaklaşık 140 m. çapında ve 6-7 m. kadar yükseklikte bir yerleşmedir. Üzerinde buğday, yonca, ayçiçeği tarımı yapılmakta ve asma bahçeleri bulunmaktadır. Yerleşme üzerinde GNÇ/EKÇ, İTÇ (?) ve Geç Roma dönemlerine ait seramiğe rastlanmaktadır. Bölgenin EKÇ boyalılarına ait krem ya da beyaz astarlı olduğu düşünülen mallar da vardır (Resim: 2)⁴. Burada bir ana tanrıça figürünü de bulunmuştur. Baş kısmı sokmabaş diye tasvir edilen türdür. Dizleri üzerine oturmuş bir şekilde tasvir edilmiştir. Sol bacak kısmı ve baş kısmı hariç gövde hemen hemen tamdır (Resim: 3). Sağ el dizinin üzerinde sol el ise sol göğsünün altındadır⁵. Bu figürin daha sonra envanter kaydı yapılarak Uşak Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. [N 38°29.387' E 029°39.179' H: 909]

Köyaltı Hüyükler Mevkii'nin iki tarafında Roma dönemine ait iki adet tümülüs yer almaktadır. Bunlardan Köyaltı yerleşmesinin kuzeybatı eteklerinde olanı halk arasında Büyük Höyük olarak isimlendirilir. Bu tümülüs üzerinde Ülkü İzmirli tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. Muhtemelen tümülüsün toprağının bir kısmı Köyaltı yerleşmesinden alınarak kullanılmıştır. Bundan dolayı tümülüs üzerinde yer yer kaba toprakla beraber çok sayıda GNÇ/EKÇ çanak-çömleğine rastlanmaktadır. Tümülüs 120 m. çapındadır. [Büyük Höyük tümülüsü: N 38°29.408' E 029°39.105' H: 919]

Köyaltı Höyükler Mevkii'nin güneydoğu eteklerinin uzantısı üzerinde halk arasında Küçük Höyük adı verilen diğer bir tümülüs yer almaktadır. Bu tümülüsün ortasında kuzeybatı-güneydoğu uzantısında bir kazı yarması yer almaktadır [Küçük Höyük tümülüsü: N 38°29.360' E 029°39.269' H: 926].

3 Fıratlı 1978.

4 Mellaart 1970, 242-243, Pl. 46: 15; Duru 1994, Levha 61: 8; 85: 11; 105: 7; 109: 3; 113: 10; 119: 1; 123: 1; 139: 8; 145: 8; 161: 8; 165: 2; Duru-Umurtak 2005, 85, Levha 38: 7; 94: 1; Abay-Dedeoğlu 2007, 278 vdd.

5 Mellaart 1970, I, 166 vdd.; II, 180 vdd.; Mellaart 1967, 180 vd.; Meskall-Nakamura 2006, 109 vdd.; Duru-Umurtak 2005, 92 vdd.; Duru 2008, 93 vdd.

Büyük Höyük tümülüsünün güneybatısında Geç Roma-Ortaçağ yerleşmesi vardır.

Küçük Höyük tümülüsünün 150 m. kuzeydoğusunda yer alan modern mezarlık içerisinde de M.Ö. II. Bin yıla (?) ait olabileceği düşünülen çanak-çömleklere rastlanmaktadır. [Mezarlık Mevkii'nin koordinatları: N 38°29.445' E 029°39.390' H: 906]

Daha sonra çalışmalara Ağaçbeyli Kasabası'nda devam edildi. Burada Kuruçay Deresi Mezarlık Mevkiine gidildi. Geç Helenistik, Erken İmparatorluk Dönemine ait gri hamurlu mallar tespit edildi. Bu mezarlığın 100 m.batısında Geç Helenistik devirden M. S. 500 yıllarına kadar olan dönemlere ait kaba Geç Roma sonu kırmızı astarlı İmparatorluk Dönemi seramiklerine rastlandı. [N 38°25.005' E 029°35.719' H: 841]

Ağaçbeyli Kasabası Kuruçay mevki araştırması sırasında Gavurkuyusu Mevkii isimli alanda çalışıldı. Burası Ağaçbeyli Kasabası'nın 4 km. batısında yer alır. Höyüğün güneyindeki kuyudan dolayı buraya bu isim verilmiştir. Höyük üzerinde buğday, haşhaş, tütün ve sebze tarımı yapılmaktadır. Yerleşmede İTÇ ve Roma dönemi buluntuları vardır. Burada pişmiş topraktan yapılmış bir boğa figürini de tespit edilmiştir (Resim: 4). Höyüğün güneybatı-kuzeydoğu uzantısı 320 m, kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 210 m.dir. Yüksekliği 10 m. kadardır. [N 38°25.904' E 029°35.569' H: 842]

Sivaslı çalışmalarımız ilçenin güneybatısında Yayalar Kasabası çevresinde sürdürüldü.

Burada Ambarkaya Mevkii'nde İTÇ ve Roma dönemlerine ait bir tepüstü yerleşmesi yer almaktadır. Bu yerleşme Yayalar Kasabası'nın 2 km. güneybatısında, Budaklar Köyü'nün 3 km. güneydoğusunda yer alır. Doğu eteklerinde Akçapınar isimli bir çeşme bulunmaktadır. Batı eteklerinden ise Banaz Çayı geçmektedir. Ambarkaya yerleşmesi kuzey-güney doğrultusunda bir burun şeklinde vadiye uzanmaktadır. Bu doğrultuda uzunluğu 110 m.dir. Doğu-batı uzantısı ise 60 m.dir. Yaklaşık 4 m. yüksekliktedir. Çanak-çömlek parçaları özellikle İT2'yi vermektedir. Roma mimarisi İTÇ yerleşmesinin üzerini örtmüştür. Nitekim İTÇ buluntularının önemli bir kısmı, yerleşmenin doğu eteklerinde tespit edilmiştir. Roma Dönemi yerleşmesi ise doğudaki Akçapınar kesimine doğru genişlemiştir. [N 38°27.009' E 029°33.990' H: 838]

Çalışmalarımıza Budaklar Köyü'nde devam edildi. İlk önce Kavaklar Mevkii'nde bulunan höyüğe gidildi. Burası Budaklar Köyü'nün batı bitişiğin-

de yer alır. Bu yerleşmenin kuzey-güney uzantısı 260 m, doğu-batı uzantısı 290 m.dir. Höyük 20 m. yüksekliğinde büyük bir yerleşmedir. Yerleşmede İT2, M.Ö. II. Bin yıl ve Roma dönemlerine ait çok sayıda çanak-çömlek parçası, taş aletler, tezgâh ağırlıkları, ezgi taşları ve üzerinde dağ keçisi motifi bulunan bir küp parçası tespit edilmiştir (Resim: 5-6). Bunlardan dağ keçisi motifli parça, daha sonra envanter kaydı yapılarak Uşak Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. [N 38°27.225' E 029°32.037' H: 825]

Ayrıca Dörek Deresi Mevkii'nde bulunan Asar'a gidildi. Burada Dörek Asar isimli yerleşme tespit edildi. Dörek Asar yerleşmesi Dörek Deresi'nin güneybatı sırtında, dere vadisine uzanan doğal bir burun üzerinde yer alan bir tepeli yerleşmesidir. Budaklar Köyü sınırları içerisindeki bu yerleşme, köyün 2 km. kadar kuzeydoğusunda, Kökez'in 3 km. güneydoğusunda, Kökez-Budaklar yolunun 1500 m. doğusunda yer alır. Asıl uzantı doğu-batı yönündedir. Üst kotlarda hem yeni hem eski kaçak kazı izleri mevcuttur. Dereye bakan kuzey eteklerde buğday, tütün, kavun-karpuz tarımı yapılmaktadır. Yerleşme üzerinde İTÇ kültürü ağırlıklıdır (Resim: 7, Çizim: 1-2). Kaçak kazılar yerleşmenin kültür dolgusunu ve mimarisini göstermektedir. Buluntuların büyük çoğunluğu bu kazılarla ortaya çıkan üst katlarda ve daha da çok sayıda kuzey ve doğu eteklerde görülmektedir. Bu yerleşme doğu-batı yönünde 150 m., kuzey-güney yönünde 70 m.dir. Yükseklik yaklaşık 7 m.dir. Burada İTÇ, M.Ö. II. bin yıl ve Roma dönemlerini veren malzemelere rastlanmaktadır. İTÇ malzemeleri kahverengi, kırmızı ağırlıklıdır⁶. Ayrıca sarı renkli olanlar da vardır. Bunlar özellikle içe dönük ağızlı, keskin omurgalı, makara tutamaklı, baskı bezemeli, uçayaklı, memecikli, oluk bezemeli kaplar şeklindedir. Yerleşmede OTÇ'ına ait bead-rimli parçalar, gövdesinde kalın bantlı ve üstü yiv bezemeli küp parçaları da vardır (Çizim: 3). [N 38°28.818' E 029°34.086' H: 811]

Dörek Asar yerleşmesinin çevresinde dağınık olarak çanak-çömlek parçalarına rastlandı. Bunların önemli bir kısmı İTÇ ve Roma dönemlerine aitti. Buluntu ve alan özellikleri buraların muhtemelen Dörek Asar yerleşmesinin mezarlık alanları olduğunu düşündürmektedir. Bu mezarlık alanları Asar'ın batı-kuzeybatı kesiminde yer alır. Bunlardan Asar Mezarlık Mevkii Asar yerleşmesinin hemen batı bitişiğindeki meyilli yamaç üzerinde yer alan bir mezarlık olmalıdır. Bulunan küp ve çanak-çömlek parçaları muhtemelen Kal-

6 Lloyd-Mellaart 1962, 116 vd.; Duru 1996, Lev. 120: 11-19; 125.

kolitik (?), İTÇ ve Roma dönemlerinde kullanıldığına işaret etmektedir. [N 38°28.831' E 029°33.855' H: 810]

Bu kesimde Asar Mezarlık dışında mezar alanı olabilecek yerler vardır. Bunlardan Pınar Mezarlık Dörek Asar yerleşmesinin 400 m. kuzeybatısındaki bir yamaç üzerinde ve birbirini gören karşılıklı iki sırtta yer alır. Mezarlık, buradaki çeşmenin 150 m. kuzey ve kuzeybatısında yer alır. Çanak-çömlek buluntuları İTÇ ve Roma dönemlerinde kullanıldığını göstermektedir. Bulunan bir tane gri hamurlu ve dışa çekik ağızlı kâse parçası burada Demir Çağı mezarlarının da olabileceğini düşündürmektedir. [Pınar Mezarlık 1 (kuzey): N 38°29.080' E 029°33.992' H: 801], [Pınar Mezarlık 2 (güney): N 38°28.988' E 029°34.029' H: 803]

Kökez Köyü çalışmaları sırasında Üyük Mevkii araştırıldı. Üyük Mevkii, köyün 2 km. güneybatısında, Savcılar Mevkiinin 1 km. kadar doğusunda yer almaktadır. Geniş ve yayvan bir tepenin üzerinde bulunur. Bu alanda tarım yapılmaktadır. Muhtemelen Demir Çağı ve Geç Roma dönemlerinde iskân edilmiştir. Demir Çağı buluntuları 600 m.lik bir alana yayılmıştır. Büyük küp parçaları ile birlikte gri hamurlu, façata ağızlı çanak ve tabaklar görülmüştür. Kırmızı ve kahverengi mal grupları mevcuttur. [N 38°29.730' E 029°31.071' H: 914]

Buradan sonra Kökez Köyü, Erenler Mevkiindeki Eski Mezarlığa geçildi. Köyün 3 km. güneydoğusunda bir burun üzerinde yer almaktadır. Bu alanda büyük yapı tuğlaları ve çanak-çömlek parçaları tespit edilmiştir. Geç Roma dönemi malzemeleri ve birkaç gri hamurlu Demirçağ çömlek parçası görülmüştür. [N 38°29.631' E 029°33.870' H: 837]

Kökez Köyü'nün ardından Azizler Köyü'ne geçildi. Burada Sindelli Mevkiindeki Sindelli Hüyüğe gidildi. Köyün 2.5 km. doğusunda yer almakta olan höyüğün güney eteklerinden Banaz Çayı geçmektedir. Çaya uzanan bir sırt üzerinde yer alan geniş bir yükseltilidir. Güneydoğu kesiminde tarım amacıyla kesme yapılmıştır. Tam burada İTÇ ve Roma Dönemine ait buluntular görülmüştür. Üst katlarda da kaçak kazı izlerine rastlanılmıştır. Höyüğün üst ve etek kısımlarında tarım yapılmaktadır. Kırmızı ve kahverengi mallar ağırlıktadır. Kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 190 m, kuzeydoğu-güneybatı uzantısı ise 160 m.dir. 8 m. yüksekliktedir. [N 38°31.121' E 029°36.415' H: 800]

Daha sonra Azizler Köyü'nün 2.5 km. batısında yer alan Damlıca Mevki-

ine geçildi. Burada Geç Roma Dönemine ait buluntulara rastlanıldı. Buranın en batısında bir tümülüs görüldü. Damlıca Mevkiinde tespit ettiğimiz bir başka alan da köylüler tarafından Ören olarak adlandırılan ve üzerinde tekne mezarların bulunduğu bir yerdi. Burası köyün ve Damlıca Mevkiinin batısında yer almaktadır. Ören'den sonra buranın karşı tarafında bulunan, Azizler Köyünün 3 km. güneybatısında, Damlıca'nın 500 m. güneydoğusunda, Azizler-Kökez yolunun ve Çeşme Deresi'nin de güneybatısında yer alan bir tepe üstü yerleşmesi görülmüştür (Azizler Ören). 150 m. çapında ve 4 m. yüksekliğindedir. İTÇ ve Roma Dönemine ait malzemelere rastlanılmıştır. [Azizler Ören'e ait koordinatlar: N 38°30.581' E 029°34.773' H: 872]

Salmanlar Köyü'nde Çayır Üyük Mevkii araştırıldı. Burası Salmanlar Köyü'nün 500 m. batısında ve Akarca Köyü'nün 4 km. güneyinde yer alır. 600 m. güneyinde de "asırlık bir çeşme" bulunmaktadır. Yerleşme üzerinde ve çevresinde üzüm, tahıl, tütün ve sebze tarımı yapılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan doğal bir yükseltinin en güney kesimindedir. Burada İTÇ, M.Ö. II bin yıl, Demir Çağı (?) ve Roma dönemi buluntularına rastlanır. Özellikle yerleşmenin batı ve güneybatı eteklerinde yoğun İTÇ malzemesi, üst kotlarda ve diğer eteklerde Roma dönemi buluntuları, doğu ve güneydoğu kesiminde büyük küp parçaları tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak kırmızı, kahverengi ve gri mallar vardır. Bir saklı astarlı kap parçası, boynuz tutamak, memecikli kaplar, yonca ağızlılar, amfora dipleri, üçayaklar, taş aletler vardır. Kuzey-güney uzantısı 160 m, doğu-batı uzantısı 210 m.dir. [N 38°33.811' E 029°33.925' H: 937]

Akarca Köyü'nde Belce Höyük araştırıldı. Bu alan Aşılık Mevkii olarak adlandırılan geniş bir kesimin parçasıdır. Burası Akarca Köyü'nün 500 m. kuzeybatısında yer alır. Höyük Uşak-Sivaslı karayolunun hemen batı bitişiğinde yer alır. Yerleşmenin yaklaşık 200 m. kuzeydoğusunda bir kuyu vardır. Ayrıca ana asfaltın altında bir su kaynağının kaldığı bilgisi verildi. Bu yerleşme, doğusundaki Uşak-Sivaslı yoluna doğru uzanan bir burun üzerinde yer alır. Bu burnun hemen üstündeki yerleşme batıya doğru genişlemiştir. Bu yerleşmenin en batıdaki üst noktaları 12 m. kadar yüksekliğe sahiptir. Burası önemli bir ana yolu kontrol eden, stratejik bir konuma sahiptir. Burada GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ, OTÇ ve Roma dönemi malzemeleri vardır. İTÇ ve OTÇ malzemeleri daha yoğundur. M.Ö. II. Bin yıla ait üçgen tutamaklar ve yonca ağızlı kaplar görülür. Bir çömlek üzerinde "bıyık" bezemesi vardır. Doğu-batı uzantısı 140 m., kuzey-güney uzantısı 80 m.dir. Yerleşmenin kuzey

yamacında OTÇ'a ait olması muhtemel sur kalıntıları yer alır. [N 38°35.327' E 029°33.388' H: 985]

Daha sonra çalışmalarımızı Uşak-Sivaslı yolunun doğusunda ve Sivaslı ilçesinin kuzey ve kuzeydoğu kesiminde yoğunlaştırdık. Bu çalışma alanı, dağlık ve ormanlarla kaplı, bölgenin batısına göre daha yüksek bir yerdir. Bundan dolayı yerleşim için çok elverişli değildir. Buralarda daha çok Roma ve Ortaçağ iskânları beklenmektedir. Ancak özellikle Eldeniz Köyü üzerinden Hocalar kesimine doğru uzanan dar dağlık yollar olduğu bilgisi verildi. Eldeniz'in 7 km. kadar güneybatısında yer alan Selcikler yerleşmelerinin Hocalar erken yerleşmeleri ile bağlantısı için bu dağ rotası da düşünülebilir. Bu kesimdeki çalışmalarımıza ilçenin en kuzey köylerinden birisi olan Ketenlik Köyü'nden başladık. Ketenlik'ten sonra 5 km. kadar güneydoğuda Cinoğlu ve Eldeniz Köyü çevresi araştırıldı. Buralarda daha çok Roma Dönemi ve sonrasına ait yerleşim izlerine rastlandı.

Eldeniz Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında yer alan Payamalanı Mevkii incelendi. Burası bir tepeüstü yerleşmesidir ve yaklaşık 110 m. çapında, 3-4 m. yüksekliktedir. Yerleşmenin doğu eteklerinde iki tane suyu bol çeşme vardır. Yerleşme Demirtepe'nin 500 m. güneybatısında yer alır. Özellikle doğu kısımlarda 10-15 sene öncesine kadar iskân olduğu söylendi. Üzerinde tarım yapılmaktadır. Ayrıca yer yer kaçak kazı izlerine rastlanmıştır. Burada İTÇ ve Roma dönemi buluntuları vardır. [N 38°33.570' E 029°42.507' H: 1020]

Çalışmalarımızın ikinci bölümünü Afyonkarahisar ili Dinar ilçesinde yürüttük. Burada araştırmalarımıza ilçenin kuzeybatısında Büyük Menderes Nehri çevresinde başladık (Harita: 2). İlk olarak Çivril sınırında yer alan Duman Köyü çevresi araştırıldı. Duman Köyü'nde incelediğimiz ilk yerleşme Yokuş Mahallesi (Köyiçi Mevkii- Su Deposu Yanı) olarak adlandırılan yerdir. Köy yerleşme üzerine kadar uzanmaktadır ve burada köyün su deposu bulunmaktadır. 5 km. kuzeyinde Menderes Nehri akmaktadır. Burada İTÇ ve Roma dönemi buluntularına rastlanır. Eskiden Menderes Nehri'nin köyün 3 km. kadar güneyinden akmakta olduğu bilgisi verildi. Bu yerleşme yaklaşık 160 m. çapındadır. [N 38°10.324' E 030°01.716' H: 841]

Yokuş Mahallesi yerleşmesinden sonra Duman Köyü'ndeki bir diğer yerleşme olan Safiye Mevkii'ne geçildi. Safiye Mevkii, Duman Köyü'nün 300 m., Yokuş Mahallesi yerleşmesinin de 30 m. doğusundadır. Özellikle kuzey ve doğu kesimi yapılan tarımdan dolayı ova seviyesine inmiştir. İTÇ ve Geç Or-

taçağ dönemi çanak-çömlek parçaları vardır. Höyüğün ana uzantısı doğu-batı doğrultusu olarak görülmektedir. Yerleşmenin çapı yaklaşık 120 m., yüksekliği de 4 m.dir. Höyüğün güneyindeki kanal açılırken burada mezar küpleri ve iskelet kalıntılarının olduğu bilgisi verilmiştir. [N 38°10.377' E 030°01.900' H: 820]

Duman Köyü'ndeki çalışmalarımız, köyün batısında sürdürüldü. Bu çalışmalar sırasında ovalık alana yayılmış ve Roma dönemi yerleşmelerine rastlanmıştır. Bunlardan köyün 1 km. batısında olan Geren Gölü Mevkii'nde çalıştık. Burası yaklaşık 160 m. çapında ve 4 m. yükseklikte bir Roma yerleşmesidir. Bunun dışında, Geren Gölü Barajı'nın içinde iki tane daha höyük olduğu bilgisi verildi. Sularla çevrili olduğu için bu yerleşmelere gidemedik. Ancak arazinin durumu ve çevredeki buluntular, bu yerleşmelerde de Roma dönemi malzemeleri olduğu düşüncesi uyandırmaktadır. [N 38°10.467' E 030°00.884' H: 824] Bu kesimde Tekke Mezarı Mevkii ve Kiremitlik Mevkii de araştırıldı. Buralarda yoğun olarak Roma dönemi mimari ve seramik buluntulara rastlandı.

Çivril sınırında yer alan ve Duman Köyü'ne göre daha güneyde yer alan Sütlaç Köyü incelendi. Sütlaç Köyü'nde ilk olarak Kuyubaşı Mevkii (Hüyük) araştırıldı. Burası Sütlaç Köyü'nün 3 km. batısında yer alan bir tepeüstü yerleşmesidir. Kuzey-güney yönünde yaklaşık 90 m. bir uzantıya sahiptir. Doğubatı doğrultusu ise 70 m. kadardır. Yerleşme üzerinde tarım yapılmaktadır. Tepe üzerindeki dolgu alanı yaklaşık 7-8 m. kadardır. Yüzeyde çok sayıda kafatası ve kemik parçaları görülmektedir. Çanak-çömlek parçaları eteklerden dört yana doğru dağılmıştır. Kuyubaşı'nda Kalkolitik, İTÇ ve Roma dönemi buluntuları görülür. Yerleşme üzerinde bir adet söve taşı, sivri tutamaklı ve bezemeli büyük küp parçaları, ezgi taşı gibi buluntular görülmüştür. [N 38°06.507' E 029°58.683' H: 895]

Daha sonra doğuya doğru Yüksel Köyü'ne geçildi. Bu köyde Hüyük Mevkii'nde çalışıldı. Burası köyün 1300 m. güneyinde, Yüksel-Kabaklı yolunun 1300 m. doğusunda, Menderes Nehri'nin 1500 m. kuzeybatısında, Afyon-Denizli demiryolunun 300 m. güneyinde yer alır. Hüyük Mevkii, ovanın ortasında yayvan bir yerleşmedir. 4 m. kadar yüksekliktedir. Önceleri daha yüksek olduğu ve yapılan tarımdan dolayı seviyesinin düştüğü bilgisi verildi. Burada GNÇ, EKÇ, İTÇ, OTÇ (?), DÇ, Helenistik, Roma ve Geç Ortaçağ dönemi malzemeleri görülmüştür. GNÇ/EKÇ buluntuları ince monokrom

örneklere aittir. Höyük yaklaşık 130 m. çapındadır. Yüksel Höyük Mevkii, demiryoluna yakınlığı ve konumundan dolayı önemli bir ana yol güzergâhı yerleşmesi olarak görülmektedir. [N 38°08.276' E 030°03.837' H: 837]

Çalışmalarımızı Dinar merkezde yer alan Dikici Höyük Mevkii'nde devam ettirdik. Burası jeopolitik açıdan önemli bir coğrafya üzerinde yer almaktadır. Dikici Höyük Isparta-Burdur, Denizli, Sandıklı, Çay yollarının kavşak noktasında yer alır. Burası Dinar ilçe merkezinin güneydoğu çıkışında ve Dikici Köyü'nün yaklaşık 3,5 km. kuzeybatısındadır. Eski Dinar-Isparta karayolunun hemen batı bitişiğindedir. Batı eteklerinin uzantıları üzerinden de demiryolu geçmektedir. Modern Dinar-Isparta karayolunun 300 m. doğusundadır (Resim: 8). Dikici Höyük'de S. Ü. Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü'nde Doç. Dr. Tayfun Çay'ın başkanlığında, Doç. Dr. Fatih İşcan ve Uzman Ömür Esen'den oluşan ekip de harita çalışması yürüttü. Yerleşmenin batı ve kuzey eteklerinde daha yoğun olarak M.Ö. II. bin yıl buluntuları mevcuttur. Özellikle dışa kalınlaştırılmış ağızlı, gövdesi kalın bant bezemeli küpler ve yüksek kaideli meyvelikler bunlar arasındadır (Resim: 9)⁷. Doğu eteklerinin en alt kısımlarında GNÇ/EKÇ çanak-çömlek parçaları görülmüştür. Göller Bölgesi'nden iyi bir şekilde tanıdığımız ve İTÇ'a ait olan parmak baskı bezemeli örnekler vardır. Ezgi taşları görülmüştür. [N 38°02.768' E 030°09.694' H: 888]

Dinar'ın kuzeybatısındaki çalışmalarımızı Kabaklı Köyü'nde sürdürdük. Kabaklı Köyü'nün 600 m. kuzeybatısında yer alan Höyük Mevkii araştırıldı. Bu yerleşmenin hemen güney eteklerinde Büyük Menderes Çayı akmaktadır. 400 m. güneyinden Afyon-Denizli demiryolu hattı geçmektedir. 1 km. kuzeyinde ise Dinar-Çivril yolu vardır. Yerleşme su kaynaklarına ve yollara hâkim olması ve ovalık bir alanda bulunması bakımından önemli bir konumdadır. Kuzey-güney uzantısı 130 m., doğu-batı uzantısı 110 m.dir. Höyüğün yüksekliği 11-12 m. civarındadır. Burada İTÇ, STÇ, DÇ, Hellenistik ve Roma dönemleri buluntuları mevcuttur. [N 38°07.848' E 030°05.140' H: 852]

Kabaklı'dan güneye doğru Tugaylı Köyü'ne geçildi. Burada Saz Mevkii'ndeki Köyaltı Höyük incelendi. Burası köyün 600-700 m. kadar kuzeydoğusunda bulunur. Menderes Nehri'nin 50 m. güneybatısında, Afyon-Denizli demiryolunun ise 500 m. batısında yer alır. Dairesel bir plan gösterir ve çapı

7 Mellaart-Murray 1995, 3 vdd., Fig. P. 1: 4, Beycesultan III; 3 vdd., Fig. P. 2: 2, Beycesultan III; 22-32, Fig. P. 10: 2-22, Beycesultan II; 23-33, Fig. P. 11: 10-13, Beycesultan II.

ortalama 130 m.dir. Yüksekliği ise yaklaşık 8 m'dir. Höyüğün batı yarısı tarımsal faaliyetler için, olduğu gibi düzleştirilmiştir. Bu yüzden büyük bir tahribat söz konusudur. Burada Kalkolitik, İTÇ, OTÇ, EDC (?) ve Roma dönemleri çanak-çömlek parçaları mevcuttur. [N 38°06.277' E 030°06.767' H: 853]

Kızıllı, Çakıcı ve Yeşilhöyük çevresi araştırıldı. Önce Kızıllı Köyü çevresi incelendi. Kızıllı Köyü'nün 1,5 km. güneyinde, Çivril-Dinar yolunun 1,5 km. güneybatısında, Kabaklı Köyü'nün 1,5 km. güneydoğusunda yer alan Kocakır Mevkii incelendi. Yerleşmenin 50 m. güneybatısından demiryolu ve Menderes Nehri geçmektedir. Bu yerleşme kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Menderes vadisine doğru uzanan doğal bir burun üzerinde yer alır. Kocakır yerleşmesi, demiryolunun güneybatı kesimindeki geniş bir alana yayılmıştır. Yaptığımız incelemeler sırasında İTÇ'a ait olabileceğini düşündüğümüz birkaç çanak-çömlek parçasına rastladık. Ancak bu parçalar kesin devir veremekteydi. Burada belirgin bir şekilde Roma dönemi ve Geç Antik Çağ malzemeleri görülür. Güneybatı-kuzeydoğu yönünde 120 m., güneydoğu-kuzeybatıda ise 90 m. büyüklüğündedir. [N 38°07.032' E 030°06.101' H: 865]

Çakıcı Köyü'nde Harmanyeri Höyük yerleşmesini inceledik. Burası Çakıcı Köyü'nün 200 m. kadar doğusunda yer alır. Hemen batı eteklerinden Menderes Nehri geçmektedir. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultusu 230 m., kuzeybatı-güneydoğu doğrultusu 200 m., yüksekliği 6 m.dir. Üzerindeki bütünüyle tarım yapılmaktadır (buğday ve şeker pancarı). Yerleşmenin güney yarısı tarımsal amaçlı olarak tahrip edilmiştir. Yaklaşık 4 m. yüksekliğinde bir kesit oluşmuştur. Yerleşmede büyük bir tahribat vardır. Kuzey üst noktalarından toprak yol geçmektedir. Bu yol yaklaşık 2 m. derinlik ve genişliğinde bir tahribata yol açmıştır. Yerleşmede GKÇ (?), İTÇ, OTÇ (?), Roma ve Ortaçağ malzemeleri görülmektedir. Burada İTÇ kültürü güçlüdür. Bir tane iri küp parçası üzerinde paralel iki adet kalın bant bezeme ve bu bantların da üzerinde simetrik bir şekilde yapılmış yivler vardır. Bunun dışında OTÇ'ı açık bir şekilde veren buluntuya fazla rastlanmamaktadır. Bu durum, kesin olmamakla beraber İTÇ yerleşmesinin herhangi bir kesiminin OTÇ'ında mezarlık olarak kullanılabileceğini düşündürür. Nitekim yerleşmenin kuzey eteklerinde çok sayıda insan kemiğine rastlanmıştır. [N 38°04.836' E 030°07.332' H: 860]

Çakıcı'dan sonra, Yeşilhöyük Köyü ve çevresi araştırıldı. Bu köyde Bozhöyük (Yeşilhöyük) olarak da adlandırılan bir yerleşmede çalışıldı. Burası köyün 300 m. kuzeybatısında yer alır. Üzerinde su deposu ve modern mezarlık

vardır. Bu mezarlık hemen hemen bütün höyüğü kaplamıştır. Burada eski mezarlar da vardır. Yerleşmenin kuzeydoğu-güneybatı uzantısı 180 m., kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 90 m., yüksekliği 14 m.dir. Burada İTÇ ve Roma buluntuları vardır. [N 38°08.881' E 030°02.405' H: 849]

Yüzey araştırmalarımızın ilk yıllarında Çay ilçesinin batısında araştırmalar yürütmüştük. Bu çalışmalar Karamık çevresine kadar uzanmıştı. Şuhut araştırmaları sırasında, bu ilçenin güneydoğusunda İçikli Üçin yerleşmesinde GNÇ/EKÇ'a tarihlenen bazı önemli buluntulara ulaşmıştık. Bu çalışmalarımız sırasında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne Çay Devederesi Köyü civarından bir figürin gittiğini öğrendik. İçikli Üçin malzemeleri ve Devederesi'ne ait olduğu söylenen buluntu üzerine bir çalışma yaptık⁸. Bu araştırma dönemindeki planlarımızdan birisi de İçikli Köyü ile çok yakın olan Devederesi kesimindeki muhtemel erken yerleşmeleri incelemektir. Bu amaçla 2013 yüzey araştırmalarımızın son bölümünü Çay kesimi oluşturdu (Harita: 2).

Çay ilçesinin güneydoğusunda Devederesi-Göçen köyleri arasındaki alan araştırıldı. Devederesi Köyü'nde Eşmetaşı ve Kürtpınarı Mevkiilerinde Hellenistik-Roma dönemi buluntuları ele geçti. Devederesi Köyü Acılı Mevkii'nde daha erken buluntulara ulaşıldı. Burası köyün ve Çay-Dinar asfaltının 500 m. doğusunda yer almaktadır. Hemen güney eteklerinde Acılıpınar su kaynağı vardır. İTÇ ve Roma dönemlerine ait malzemeler görülmüştür. Üzerinden bir yol geçmekte ve batı kesimlerinde tarım yapılmaktadır. Yaklaşık 150 m.lik çapıyla dairesel bir plan göstermektedir. Yüksekliği 8 m.dir. Üzerinde Türk dönemi mezarları vardır. [N 38°28.577' E 030°50.637' H: 1113]

Devederesi'nde incelediğimiz bir diğer yer köyün ve Çay-Dinar asfaltının 1 km. güneybatısında yer alan Hüyük Mevkii isimli Roma dönemi yerleşmesidir. [N 38°27.682' E 030°50.308' H: 1011]

Devederesi'nden sonra doğuda Bulanık Köyü'ne geçildi. Burada Bahçeyeri Höyük incelendi. Bahçeyeri, Kazanpınarı Mevkii'nde yer alır. Bulanık Köyü'nün 300 m. güneyindedir. Dinar-Çay anayolunun hemen güneydoğu bitişiğinde yer alan küçük bir höyüktür. Muhtemelen OTÇ'ına ait küçük bir istasyondur. Yaklaşık 70 m. çapında ve 4 m. yüksekliğindedir. Kalın bant bezemeli küp parçaları ve üzerlerinde çentik bezemeler görülür. Az miktarda İTÇ malzemesi mevcuttur. [N 38°26.235' E 030°47.564' H: 1031]

8 Koçak-Bilgin 2013, 31 vdd.

Biraz daha doğuda Kılıçyaka Köyü araştırıldı. Kılıçyaka'da ilk önce Domuz Höyük incelendi. Burası Kılıçyaka Köyü'nün 3 km., Dinar-Çay yolunun 2,5 km. güneydoğusunda yer alan yayvan bir yerleşmedir. Yerleşme 160 m. çapında ve 3 m. yüksekliktedir. Üzerinde tarım yapılmaktadır ve yerleşmenin bir kısmı tahrip olmuştur. Burada Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemlerine ait buluntular vardır. [N 38°24.638' E 030°46.895' H: 996]

Kılıçyaka Köyü'nde incelediğimiz ikinci yer Ortahöyük'tür. Burası köyün 2,5 km. güneydoğusunda, Çay-Dinar yolunun yaklaşık 300 m. kuzeybatısındadır. 9 m. yüksekliktedir. Höyüğün kuzey-güney uzantısı 180 m., doğu-batı uzantısı ise 130 m.dir. Burada İTÇ ve az sayıda OTÇ buluntuları vardır. İTÇ malzemeleri arasında bir adet İT2 metalik boyalı dikkat çekicidir. Büyük küp parçaları üzerinde parmak baskı bezemeler ve üçayak parçaları görülür. [N 38°24.388' E 030°45.463' H: 1022]

Daha sonra Göcen Köyü'ne geçildi. Göcen Köyü'nde Küllüklü Pınar (Eski Geneli) yerleşmesi incelendi. Burası köyün 3 km., Dinar-Çay asfaltının da 1,5 km. güneydoğusunda, Aydoğmuş Köyü'nün 4 km. kuzeybatısında yer alır. Kuzey dip kısmında debisi bol bir su kaynağı mevcuttur. Kuzey ve doğusu sazlıktır. Doğu-batı doğrultusu 180 m., kuzeydoğu-güneybatı doğrultusu 250 m., yüksekliği 12 m.dir. Bu yerleşmeden heykeller ve mermer buluntuların çıktığı bilgisi verildi. Roma tabakasının erken kültürleri kilitlediği anlaşıldı. Çalışmalarımızla burada az sayıda İTÇ ve Roma dönemi buluntusuna rastlandı. [N 38°22.994' E 030°44.956' H: 1013]

SONUÇ

2013 yılı araştırmaları önceden planladığımız çerçevede gerçekleşti. Sandıklı-Şuhut Neolitik-Kalkolitik Çağ kültürleri ile ilişkileri olabilecek olan Uşak-Sivaslı buluntuları bu açıdan önemlidir. Nitekim Selçukler Kasabası Köyaltı Höyükler yerleşmesinde ele geçen malzemeler ve yapılan karşılaştırma bu ilişkiyi gösterir. Ancak projemizde sıkça ifade ettiğimiz gibi bölgenin topoğrafik özellikleri zaman zaman kültürel farklılıkların keskinleşmesine neden olmuştur. Sandıklı Ovası'nın batısındaki dağlık kesim Sivaslı civarıyla bir dağ kitlesiyle ayrılır (Çatma Dağı çevresi). Bu durum Sivaslı çevresi İTÇ buluntularının doğudaki örneklerden farklılaşması ile kendisini gösterir.

Bölgede Çamurova kesiminde ve Karamıkkaracaören çevresinde önceki yıllarda çalışmıştık. Bu yıl Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne giden bazı buluntular nedeniyle bu iki kesim arasında yer alan Devederesi-Çayır yazı

köyleri arasında araştırmalar yaptık. Bu çalışmalar sırasında önceki yıllarda Karaadilli kesimindeki (özellikle Kepir Höyük ve Cafer Höyük) yerleşmelerin gösterdiği gibi burada da iskânların kuzey-güney yol güzergâhı ile ilişkisi ortaya çıktı. Bizim için bu duruma en güzel örneklerden birisi Bahçeyeri Höyük'tür. Burası M.Ö. II. bin yılda Çay kesiminden gelen yolu Karaadilli tarafına (özellikle Cafer Höyük'le ilişkili olarak) bağlayan ana yol üzerinde yer alan küçük bir istasyondur. 2013 yılında Dikici çevresinde yaptığımız araştırmalarda bu bağlantının güneydeki izleri ortaya çıkmaya başladı. Önümüzdeki dönemde ise Dinar merkez ile Karaadilli arasındaki alanda yapacağımız çalışmaların bu bağlantıyı bütünüyle ortaya çıkaracağını düşünmekteyiz.

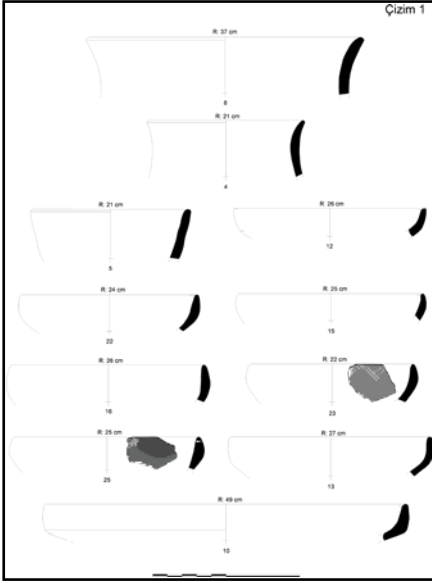
Çivril Ovası'na doğru uzanan Büyük Menderes Nehri'nin yukarı çıkırında yaptığımız çalışmaların sonuçları da bizim için önemlidir. Bu kesimdeki ilk çalışmalarımız Yüksel Hüyük ve Dikici Hüyük'te en azından GNÇ'a kadar giden buluntuları ortaya çıkarmıştır. Kuyubaşı ve Köyaltı Hüyük buluntuları da bu erken iskânı desteklemektedir.

Önümüzdeki dönemde özellikle Dinar'ın kuzeydoğu kesiminde yapacağımız çalışmalar kültürel ilişkilerin anlaşılması yanında tarihi doğal yol güzergâhının gelişiminin tespiti açısından da yararlı olacaktır.

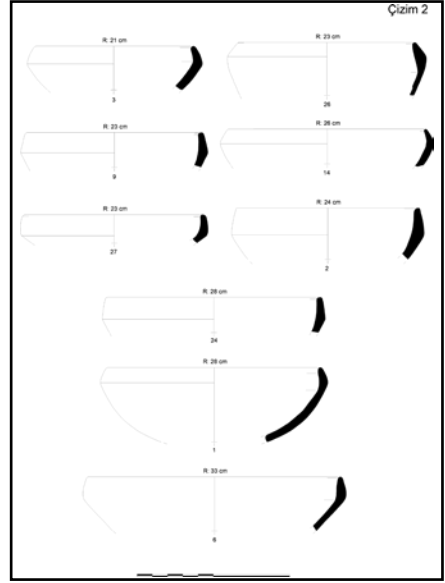
KAYNAKÇA

- ABAY, E.-F. DEDEOĞLU (2007), "2005 Yılı Çivril Ovası Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV-1, 277-292.
- DURU, R. (1994), *Kuruçay Höyük I, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri*, Ankara.
- DURU, R. (1996), *Kuruçay Höyük II, 1978-1998 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, Ankara.
- DURU, R. (2008), M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı, Antalya.
- DURU, R.- G. UMURTAK (2005), *Höyücek, 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Ankara.
- FIRATLI, N. (1978), "Selçukler Kazı ve Araştırmaları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 1.
- KOÇAK (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Konya.
- KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik

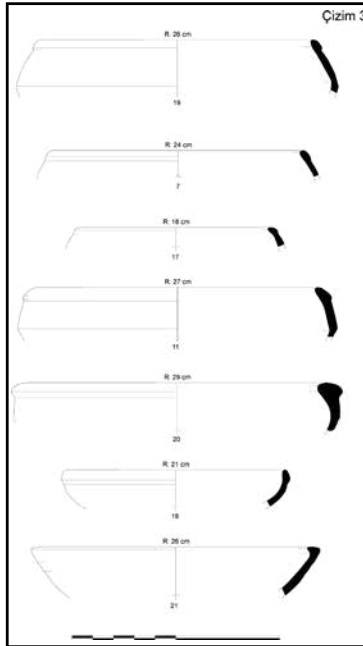
- Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 173-184.
- KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-1, 19-28.
- KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, 83-94.
- KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.
- KOÇAK, Ö. (2010), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII-2, 287-312.
- KOÇAK, Ö. (2011), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVIII/2, 181-200.
- KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.
- KOÇAK, Ö. (2013), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXX/2, 39-52.
- KOÇAK, Ö. (2014), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 75-96.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2005), "Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village", *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2010), "Afyonkarahisar'da İki Önemli Son Neolitik / İlk Kalkolitik Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük", *TÜBA-AR, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 13, 9-38.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2013), "Afyonkarahisar Üçün Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler", *Adalya*, XVI, 31-48.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2007), "2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV/1, 357-380.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2008), "2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV-2, 85-102.
- LLOYD, S.- J. MELLAART (1962), *Beycesultan I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- MELLAART, J. (1970), *Excavations at Hacilar I-II*, Edinburgh.
- MELLAART, J. (1967), *Çatal Hüyük. A Neolithic Town in Anatolia*, New York.
- MELLAART, J.- A. MURRAY (1995), *Beycesultan, VOL. III, Part II*, Ankara.
- MESKELL, L.-C. NAKAMURA (2006), "Çatalhöyük Figürinleri", *Topraktan Sonsuzluğa/ From Earth to Eternity*, İstanbul, 109-136.

Çizim 1: Dörek Deresi Asar seramikleri.

Çizim 2: Dörek Deresi Asar seramikleri.

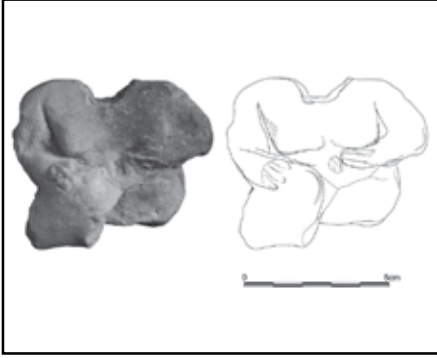
Çizim 3: Dörek Deresi Asar seramikleri.

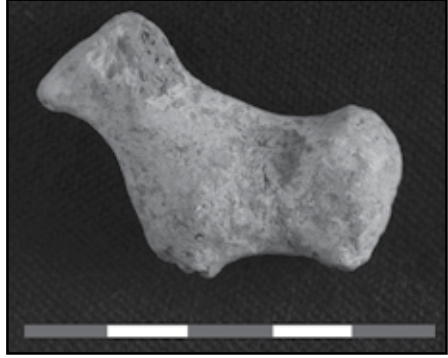
Resim 1: Selçikler Kasabası, Köyaltı Höyükler yerleşmesi ve tümülüs.

Resim 2: Selçikler Kasabası, Köyaltı Höyükler seramiklerinden bir grup.

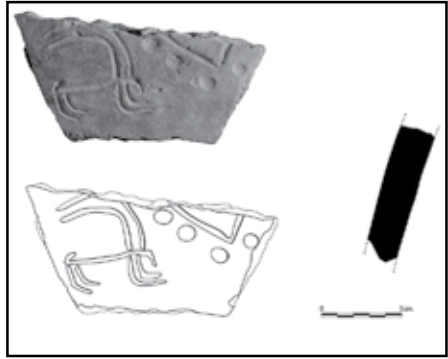
Resim 3: Selçukler Kasabası, Köyaltı Höyükler figürini.

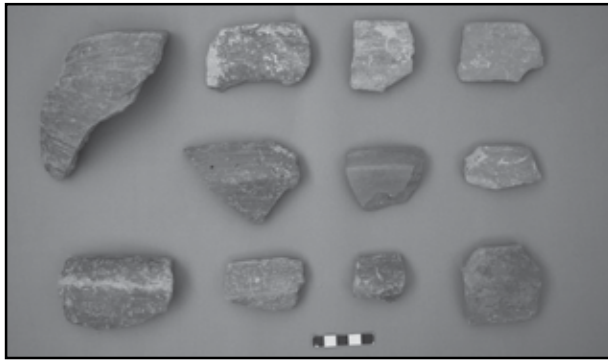
Resim 4: Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii boğa figürini.

Resim 5: Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii seramiklerinden bir grup.

Resim 6: Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii dağ keçisi motifli küp parçası.

Resim 7: Dörek Deresi Asar seramiklerinden bir grup.

Resim 8: Dikici Höyük.

Resim 9: Dikici Höyük yüksek kaideli meyvelikler.

MYRİNA-GRYNEİON 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nurettin ÖZTÜRK*
Gencay GÜLOĞLU
Abdullah LEYGARA

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 2013 yılında İzmir Aliaga sınırları içerisinde yer alan Myrina ve Yenişakran belediyesi sınırları içindeki Gryneion antik kentlerinde yürütülen 2013 yılı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Adana müzesinden Suat ŞAHİN temsilci olarak görevlendirilmiştir.

MYRİNA VE GRYNEİON 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

17-26 Ağustos tarihleri arasında adana müzesinden Suat Şahin efsanelere göre adını Amazon kraliçesinden almıştır. İzmir'in yaklaşık 30 km. kuzey batısında yer alır. Elaitikos körfezi kıyısında ve küçük Titnaios çayının ağız kısmında yer alır. Atika Delos birliğinin ilk üyelerindendir. M.S. 17.de geçirdiği büyük deprem sonrası imparator Tiberius tarafından yeniden inşası sırasında Sebastapolis yani imparator kenti adını almıştır. M.S. 106 da bir deprem daha geçirmiştir. 4-5 yy.da Efesos metropolitliğine bağlı bir piskoposluk merkezi olmuştur. 1882-1882 yılları arasında Reinach ve Pottier Atina Fransız Okulu üyeleri olarak 2 yıl süre ile nekropol kazısı yapmışlardır. Buradan çıkan yaklaşık 200 bin terakotta Amsterdam, İstanbul ve Paris Loure müzesinde sergilenmektedir. Daha önceki yıllar Beriki tepe aynı zamanda Akropol olarak da bilinen yerde ve öteki tepede araştırmamızı tamamladık. Bu yılki çalışmalarımız sırası ile Hacı Ömerli köyünde, Gryneion kutsal alanında, Bozdivlit tepede, Çaltıdere Köyünde, Ebru sitesinde ve Andız tepenin bir bölümünde gerçekleşmiştir.

* Doç. Dr. Nurettin ÖZTÜRK Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Erzurum/TÜRKİYE.
Araştırmaya izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne en içten teşekkürlerimi sunarım.

HACIÖMERLİ KÖYÜ

Bugünkü yerleşime 9 km. uzaklıkta taş mimarisi geleneksel Rum sanatını andırmaktadır. Mimaride kullanılan bu taşlar halk arasında kıygın olarak adlandırılıyor. Köyde bulunan 1901 tarihli camide antik kente ait mimari öğeler kullanılmıştır (Resim: 1). İki kol halinde gelip tek kol olarak öteki tepenin güneyinden denize dökülen Güzel hisar çayının barajı bu eski Hacı Ömerli köyünden görülebilmektedir (Resim: 2). Bu dağların hemen eteğinde Aioli kenti olan Aigai de yer almaktadır.

GRYNEION KUTSAL ALANI

Batı Anadolu'da Çandarlı körfezinin tam ortasında Myrina ile Elaia arasında 12 Aioli şehriden birisidir. Antik dönemde Apollon tapınağı ve kehanet merkezi olarak biliniyordu. Gryneion istiridy ve midyeleri ile ünlüdür. Kente ait sikkelerin bir yüzünde Apollon diğer yüzünde istiridy betimi yer alır. Gryneion tarih sahnesine ilk kez M.Ö. 5. yy.da çıkmaktadır. M.Ö. 5. yy.da Atika Delos birliğine girmiştir. 1973-1975 ve 1992 yıllarında nekropol alanında kazılar yapılmıştır. Gryneion kutsal alanında geçmiş yıllarda yüzeylerde elde edilen verilerin mimari varlığı hakkındaki bilgilerimizi yenilemek için araştırma gereksinimi duyulmuştur. Tapınağına ait sütunlar yeniden kontrol edilmiştir (Resim: 3). Ancak hala tapınağın teraslarında tarım yapılmaktadır. Yüzeyde terakotta ve seramik buluntuları ele geçmiştir (Resim: 4). (Arkaik-Helenistik).

BOZDİVLİT TEPE

Yüzey araştırmamızın devamında Çaltıdere köy muhtarı Selahattin Yıldız ile çevre yerleşimleri hakkında Myrina ve Gryneiondan taşınmış olabilecek mimari malzemelerin yerleri hakkında bilgi edindik. Bu bilgiler üzerine köy bekçisi ile birlikte halk arasında Bozdivlit olarak adlandırılan tepayı ziyaret ettik. Bu tepe Myrina ve Gryneion antik kentinin taş ocakları olabileceği hakkında bize ipuçları vermektedir (Resim: 5). Myrina'ya en yakın kayan ocak olabileceği alan bu bölgedir. Genellikle bazalt taşı çıkmaktadır. Günümüzde hala faaldir. Alandaki taş ocağının zamanında ocak olarak faaliyet gösterdiği yıllarda mesken eden kişilerin günlük yaşamlarıyla ilgili seramik parçalarına ve öğütme taşına rastlanmıştır (Resim: 6). Myrina istikametine akan tatlı su kaynağı keşfedilmiştir. Bozdivlit tepenin bize verdiği diğer bilgi ise Myrina kentinin tarım arazisinin keşfi olmuştur (Resim: 7).

ÇALTIDERE KÖYÜ

Myrina antik kentine en yakın Çaltıdere köyüne ait eski ve yeni bütün yerleşim mekân ve tarım arazisinde yüzey incelemeleri yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda sivil ve dini mimaride kullanılan malzeme olarak kireç ve andezit taşından yapılmış mimari unsurlara yoğunlukla rastlanılmıştır. Çaltıdere cami sokakta yer alan 19. yy.ın başlarında yapılmış eski caminin son cemaat yerinde kullanılan iki monolif sütun üzerinde erken Helenistik İon başlıkları tespit edilmiştir (Resim: 8). Cami bahçesinde sonradan sebile çevrilmiş üzeri betonla örtülmüş bir lahitte rastlanılmıştır. Caminin kullanılmayan lojman duvarlarında Myrinaya ait mimari unsurlar dikkat çekmektedir. Caminin batısında Osmanlı Dönemine ait mezarlık alanı ile karşılaşmıştır. Köy içerisindeki yerleşim birimlerinde bulunan eski ve yeni duvar içinde yer alan mimari öğelerin nitelikli olanlarının ölçüleri alınmıştır.

EBRU SİTESİ

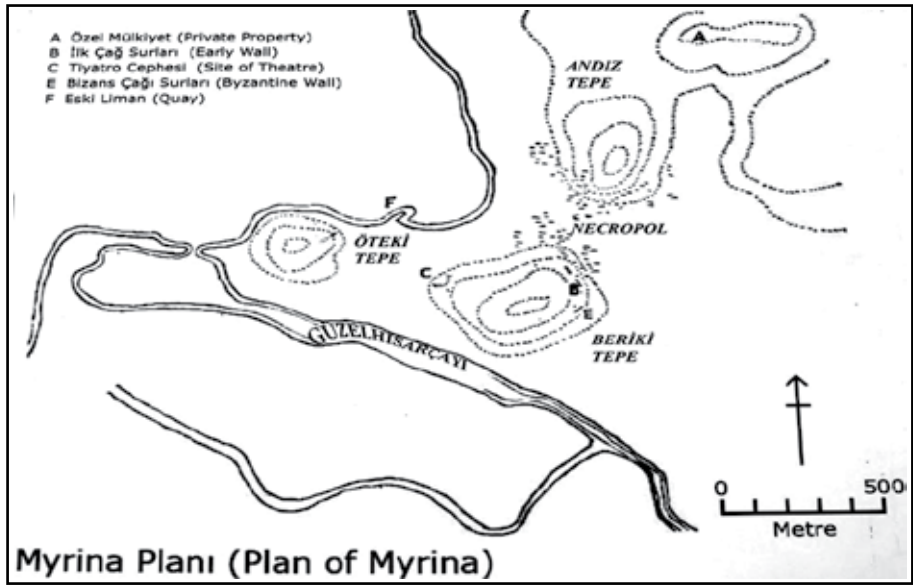
Bu çalışmalar sırasında bize fedakârlık gösteren Gürsel çetinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Çaltıdere köyü Karşıyaka Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ebru sitesi incelenmiştir. Ebru sitesi girişinde sebat turizm şirketine ait olduğu söylenen küçük bir müzeyi dolduracak kadar mimari eserlerin Myrina çevresinden toplandığı bilgisi alınmıştır (Resim: 9).

ANDIZTEPE

Çandarlı körfezinin güney doğusunda, Tuzla burun ile Temaşalık burnu arasında yer alan Andız tepe bir kenarı deniz ile bağlantılı basık bir tepe görünümü sunmaktadır (Resim: 10). Tepe kireç taşı ile kil toprağı üzerine şekillenmiştir. Bu tepenin üst noktasından Lesbos güzelliğı ile dikkat çekmektedir. Bu tepe ile geçmiş yıllarda fazla bilgi edinemediğimiz. Bu yılki çalışmalarda yine Çaltıdere köyü bekçisi Gürsel çetinden aldığımız bilgiyle hareket ederek Andız tepenin doğusunda anakaya oyulmuş basamakla inilen 3+3+2+2 gömü odalarına rastlanmıştır (Resim: 11). Odalar içerisinde kaçak kazıların yapıldığı görülmüştür. Kaçakçılar bu yapının aynısını yaklaşık 5 m. güneyinde aynı tipte olabileceğı düşüncesiyle anakaya'yı tahrip etmişler (Resim: 12). Aynı anakaya üzerine sık sık bu girişimler tekrarlanmıştır. Define aramada kullanılan metaller bu bölgede ele geçmiştir. Bu metalle bize definecilerin hedefe ulaşmak için bütün yolları denediklerini göstermektedir.

ANIT MEZAR

Andıztepe'nin zirve noktası aynı zamanda Myrina kentinin en yüksek noktasıdır. Tepe üzerinde Aliğa ve Çandarlı körfezi rahatlıkla görülebilmektedir. Bu alan gezilirken yaklaşık 5x5 m. ölçülerinde kepçeyle açıldığı tespit edilen alandan sağa sola dağıtılmış mimari ve seramik parçaları ile karşılaşmıştır (Resim: 13-14). Bu mezar mimarisinde kullanılan nitelikli malzemenin görüntüsü üzerine burasının anıt mezar olabileceği düşünülmüştür. Muhtemelen dönemin Myrina yöneticisine ait olmalıdır. Bu kaçak kazı ivedilikle yetkili makamlara bildirilmiş ve İzmir müzesi tarafından bu alan kapatılmıştır.

Çizim: 1

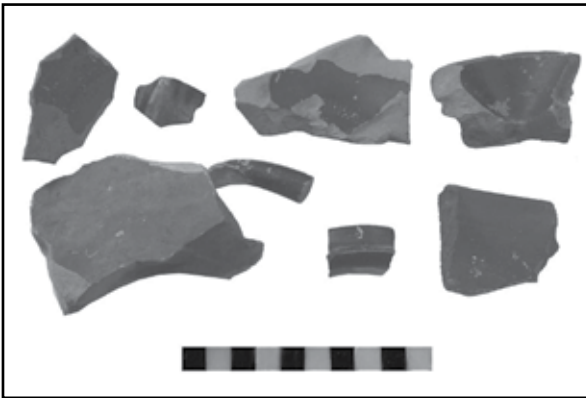
Resim 1: Hacı Ömerli Camisi.

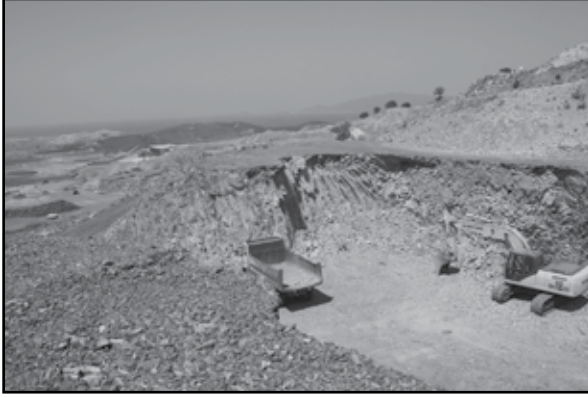
Resim 2: Güzelhisar Çayı Barajı.

Resim 3: Apollon Tapınağı'na ait sütun parçaları.

Resim 4: Gryneion kutsal alanı seramik parçaları.

Resim 5: Bozdivlit Tepe taş ocağı.

Resim 6: Bozdivlit Tepe öğütme taşı.

Resim 7: Myrina Antik Kenti tarım arazisi.

Resim 8: Çaltıdere Köyü Camisi ön sütun başlıkları.

Resim 9: Ebru Sitesi sütun başlığı.

Resim 10: Andıztepe genel görünüm.

Resim 11: Andıztepe mezar odaları.

Resim 12: Andıztepeden kaçak mezar kazısı

Resim 13: Andıztepedeki anıt mezar.

Resim 14: Andıztepe anıt mezar seramik buluntusu.

SEYDİŞEHİR 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Asuman BALDIRAN*

2013 yılında Seydişehir ve çevresinde yapılan yüzey araştırması kapsamında Büyüköz, Küçüköz, Bademli, Bozdam, Bağyurdu, Pınarcık, Tepearası, Karahisar, Fasıllar, Karabulak ve Oğlakçı köyleri, Harmanpınar, Çamlık ve Bayavşar Kasabası ile Dibektaş Yaylası araştırılmıştır (Harita: 1). Sözü edilen bu modern yerleşim alanlarında tespit edilen eserlerin katalogu yapılmış, fotoğrafları çekilmiş ve bu yerleşim alanları sınırları içinde yer alan ören yerleri belgelenmiştir. Bu kapsamda 2013 yılı yüzey araştırmasında toplam 137 taş eser ile 2 adet pişmiş toprak eserin katalogu yapılmıştır.

Büyüköz Köyü: Ahırlı İlçesi'nin yaklaşık 5 km. kuzeydoğusunda yer alan Büyüköz köyünde (Eski adı Öz-i Kebir olarak bilinmektedir)¹ sadece 1 taş eser tespit edilmiştir. Yerel kireçtaşından yapılmış bu ostothek gövdesi köy camisinin karşısındaki eski köy odasının batı duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Resim: 1). Bir ostothek gövdesinin ön yüzüdür. Figürlü alan üst ve alt kısımda profilli silmelerle sınırlandırılmıştır. Ortada bir aslan başı ve bu aslan başına asılı yan taraflarda iki girland betimlenmiştir. Girland boşluklarından solda yer alanın içine bir rozet, sağdakine ise güzr işlenmiştir².

Küçüköz Köyü: Ahırlı İlçesi'nin yaklaşık 4 km. kuzeydoğusunda, Büyüköz Köyü'nün ise 2 km. kuzeybatısında yer alan Küçüköz Köyü'nde yapılan çalışmalarda herhangi bir eser ve yerleşim alanı tespit edilememiştir.

* Prof. Dr. Asuman BALDIRAN, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubad Kampüsü Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Selçuklu-Konya/TÜRKİYE.

2013 yılı çalışmaları Prof. Dr. Asuman Baldiran Başkanlığında, Öğr. Gör. Dr. Aytekin Büyüközer, Arş. Gör. Dr. Zeliha Gider Büyüközer, Arkeolog Mustafa Çimen, Arkeolog Nurullah Emre Daylan ve Arkeolog Gökhan Tekin'den oluşan ekiple, Bakanlık Temsilcisi Ereğli Müze Müdürlüğü uzmanı Dilek Atalar nezaretinde 20.06.2013-30.06.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Emeği geçen tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

Ayrıca Ekibimizin konaklaması konusunda sağladığı destekten dolayı Selçuk Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Mustafa Şahin'e teşekkür ederim.

1 Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası, Konya Vilayeti*, Ankara 1922, 133.

2 Yılmaz, M., *Bozkır Çevresinin (Hadım-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri; Isauria, Konya*, 2005, 215.

Bademli Köyü: Ahırlı İlçesi'nin yaklaşık 8 km. kuzeydoğusunda yer alan Bademli Köyü'nde sadece caminin bahçesinde, büyük oranda tahrip olmuş bir kaide tespit edilmiştir.

Bozdam Köyü: Bozkır İlçesi'nin yaklaşık 8 km. kuzeybatısında yer alan Bozdam köyünde yapılan çalışmalarda herhangi bir eser ve yerleşim alanı tespit edilememiştir.

Bağyurdu Köyü: Eski ismi Sobran olan Bağyurdu Köyü Bozkır İlçesi'nin yaklaşık 11 km. kuzeyindedir. Köyde yaptığımız çalışmalarda sadece bir işlik teknesi ile Bizans Dönemi'ne ait altar parçası tespit ettik.

Harmanpınar Kasabası: Harmanpınar Kasabası'nın ilk adı bazı kaynaklarda Meyre bazı kaynaklarda ise Mayra olarak geçmektedir³. Bozkır İlçesi'nin yaklaşık 9 km. batısındadır. Kasaba merkezindeki Büyük Cami'nin yola bakan duvarına yerleştirilmiş üç adet ostothek gövdesi tespit edilmiştir. Bunlardan özellikle minarenin kaidesinde yer alan ve uzun cephesi büyük oranda sağlam korunmuş olan ostothek gövdesi kaliteli işçiliği ve zengin bezemeleriyle dikkat çekicidir (Resim: 2). Ön yüzde ion başlığı taşıyan iki burmalı sütun ostothek gövdesinin sağ ve sol tarafını sınırlandırır. Ortada yine ion başlıklı iki sütun ön yüzü dört alana ayırır. Ortadaki bu sütun gövdelerinin üzeri stilize defne yaprakları ile bezenmiştir. Ayrıca ortada yer alan sütunlara asılı bir girland görülmektedir. Bu girlandın altındaki boşlukta giyimli, cepheden betimlenmiş ayakta duran bir bayan figürü yerleştirilmiştir. Ön yüzün merkezinde yer alan bu sahnenin her iki tarafında ortadaki ile aynı poz ve stilde yapılmış iki bayan figürü daha bulunmaktadır. Ön yüzdeki bu üç bayan figürü sağ kollarını dirseklerinden kıvrarak sağ ellerini karınları üzerine yerleştirmişler, pudicitia tipini anımsatmaktadırlar. Ostoteğin oldukça zor görülebilen sağ dar yüzünde de ayakta duran iki bayan figürü seçilmektedir. Ostoteğin alt kısmı oldukça kaliteli işçilikle biçimlendirilmiş inci- payet dizisi ve onun altında defne yapraklarından oluşan bir bantla sınırlandırılmıştır. Bu ostothek gövdesi Yılmaz tarafından mezar steli olarak yayınlanmıştır⁴. İkinci ostotek gövde parçası köy çeşmesinin duvarında yapı taşı olarak kullanılmıştır (Resim: 5). Sağ ve sol tarafı kırıktır. Ortada dikdörtgen formlu bir sütun sahneyi

3 S. Üçer- M. S. Koman, "Konya İli Köy ve Yer Adları Üzerine Bir Deneme", *Konya Halkevi, Tarih-Müze Komitesi Yayınları* 1/3, 1945, s.2 vd.

4 Yılmaz, M., *Heykeltraşlık Açısından Isaura Bölgesi Figürlü Mezar Anıtları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1995, 237-238.

iki bölüme ayırır. Sütunun sağ ve sol taraflarında yuvarlak kemerli nişler yerleştirilmiştir. Soldaki niş içerisine at üzerinde bir süvari (Scarborough'a göre süvari betimlemeleri askeri zafer ile kazanılan ölümsüzlüğü temsil eder⁵); Hareket halinde betimlenen atlar iki farklı ikonografi gösterir. Bunlardan ilki atın ön ayaklarının ileriye doğru fırlamış tarzda havada olduğu tip, bu tipi Rodenwalt Pers tipi olarak adlandırır⁶; İkinci tip ise atın arka bacaklarının paralel ve gergin olarak yere bastığı tiptir. Burada betimlenmiş olan at figürü Pers tipine girer), sağdakine ise ayakta duran, cepheden betimlenmiş üç figür yerleştirilmiştir. İlk figür erkek figürüdür ve başı tahrip olmuştur. Sağ elinde yere dayadığı bir asa tutan erkek figürü dizlerine kadar uzanan elbisesi ve omuzunda da chylamis taşımaktadır. Erkek figürün yanında ayakta duran, cepheden betimlenen, giyimli kadın sağ elini dirsekten kıvrarak göğsü üzerine yerleştirmiş bu eliyle de çenesine dayadığı sol kolunu dirsek altından desteklemektedir. Bu tarz betimlemeler Anadolu'da Hellenistik Dönemde çok yaygın olan Pudicitia tipindedir⁷. Bu kadın figürün solunda daha küçük ölçülerde yapıldığı için ailenin kız çocuğu olarak nitelendirdiğimiz kız figürü de aynı pozda yapılmıştır. Ostoteğin üst kısmında kırık ve silik olduğu için okunamayan iki satırlık Grekçe yazıt dikkati çeker⁸. Üçüncü örneğimiz eski ortaokulun bahçe duvarına yerleştirilmiş bir ostoteğin köşe parçasıdır. Ön ve dar yüzlerin bir bölümü görülebilmektedir. Köşede ion başlığı taşıyan gövdesi burmalı sütun bulunmaktadır. Dar yüzde sivri kemerli, ön yüzde ise yuvarlak kemerli alınlık yer almaktadır. Ön yüzdeki alınlığın ortasına yuvarlak kalkan figürü yerleştirilmiştir (Resim: 6).

Köy meydanındaki çeşmenin etrafında iki adet aslanlı ostothek kapağı tespit edilmiştir (Resim: 3-4). Bu eserler, son yıllarda yapılan beton kaideler üzerine yerleştirilerek koruma altına alınmıştır. Bu kapaklardan birindeki aslanın başı tamamen kırık diğeri ise kısmen kırıktır. Aslanlarının yeleleri helezon kıvrımı şeklinde verilmiştir. Aslanlı ostotek kapaklarının ön ve arka yüzlerindeki alınlık boşluklarına rozet, kartal ve rüzgârgülü işlenmiştir. Bölgede bu

5 Er-Scarborough, Y., *The Funerary Monuments Of Clidia Tracheia* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1991, 362.

6 Rodenwalt, G., *Griechische Reliefs aus Lykien*, 1933, 14 vd.

7 Fratlı, N., "Yunan ve Roma Mezar Stelleri" Belleten, Cilt XXIX, no. 114, Ankara, 1965, 287; Pinkwart, D., *Antike Plastik* 12, 1973, 149 vd; Linfert, A. 1976. *Kunstzentren Hellenistischer Zeit: Studien an Weiblichen Gewandfiguren*. Wiesbaden: Franz Steiner, 147 vd.

8 Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadım-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri; *Isauria*, Kon-ya, 2005, resim 53.

tip aslan figürlü ostotek kapaklarına çok sık rastlanmaktadır. Bu ostotek kapakları üzerinde yer alan aslanların kapak üzerindeki pozları zaman zaman farklılaşır. Kimisinde aslanlar kapak üzerine adeta abanmış biçimde uzanırken kimisinde burada olduğu gibi başlarını sağa ya da sola döndürmüş, oturur pozda betimlenirler. Burada tarihleme unsuru olarak özellikle aslan yelelerinin işleniş tarzı yol gösterir. Bu tarz yelelere benzer bir başka örnek Taşkent-Avşar'da da mevcuttur ve yayında İ.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁹.

Pınarcık Köyü: Bozkır ilçe merkezinin 14 km kuzeyinde, Bozkır-Akören karayolu üzerindedir. Köyde yaptığımız çalışmalarda Bozkır-Akören karayolu üzerinde yer alan Pınarcık köyü çıkışındaki evin duvarında 2 adet ostotek gövdesi tespit edilmiştir. İlk ostotek gövdesi H. Aslan'ın evinin duvarında yapı malzemesi olarak kullanılmış ostotek gövdesinin ön yüzüdür (Resim: 7). Cephe dört sütun ile üç bölüme ayrılmıştır. Sütunlar oldukça basit dikdörtgen altlık ve başlıklara sahiptir. Ortada yer alan iki sütunun başlıkları yuvarlak kemeri taşır. Yanlarda ise yine sütun başlıkları tarafından taşınan sivri kemerler vardır. Merkezde yer alan kemerli niş içinde yan yana ayakta duran bir erkek ve bir kadın figürü cepheden betimlenmiştir. Erkek figür dizlerine kadar uzanan, kıvrımları diagonal verilen himation giyimlidir. Sağ kolunu dirsekten kıvrırarak, elini parmakları açık olarak göğsü üzerine yerleştirmiştir. Sol kolu mantosunun içindedir. Gözler iri, kaş ve dudaklar çizgi şeklindedir. Yanında ayakta duran kadın figürü de erkek figürle aynı stilde işlenmiştir. Başında örtü vardır. Ayak bileklerine kadar uzanan elbisenin beldeki kemerden aşağısı dikey, birbirine paralel kıvrımlarla belirtilmiştir. Soldaki sivri kemerli boşluğa çift başlı balta, sağdakine ise bir orak yerleştirilmiştir. Üçgen alınlıklar ve yuvarlak kemer arasında kalan boşluklarda ise "elveda" ya da "anısı için" anlamına gelen ideogramlar yerleştirilmiştir. Ostoteğin üst kısmında iki satırlık Grekçe yazıt vardır. Yılmaz bu yazıtı "Aurelia Nounnos, kocası Tarasis'in hatırası için diktirdi" biçiminde çevirmiştir¹⁰. İkinci ostotek gövde parçası yine aynı evin duvarındadır (Resim: 8). Ostoteğin sağ ve sol kenarları sıva altında kalmıştır. Orta bölümde yuvarlak kemerli niş içerisinde ayakta duran üç figür betimlenmiştir. Bunlardan ortadaki bayan, yanlarda duranlar ise erkek figürleridir. Kadın figüründen daha küçük ölçüde oldukları için ailenin erkek çocukları olmalıdırlar. Bu ostotek üzerindeki figürlerin

9 Baldıran 2005, "Taşkent- Avşar Ostotekleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 22, sayı 2, 84, resim 33).

10 Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri; *Isauria*, Konya 2005, 168.

işleniş stili bir önceki ostoteğin figürleri ile benzemektedir. Muhtemelen iki ostotek de aynı usta ya da atölye tarafından yapılmış olmalıdır. Bu ostotekte de üst kısımda üç, alt silmede ise tek satırlık bir yazıt vardır. “Aurelius Appas kendi babası ve kendi annesi anısına diktirdi” olarak okunmuştur¹¹. Daha önceki araştırmacılar tarafından belgelenen 3 ostothek gövdesi ise bu yıl görülememiştir. Köylülerin ifadesine göre bu eserlerin bir kısmı çalınmış, bir kısmının ise üstleri sıvanmıştır.

Dibektaş Yaylası: Yıldız Dağı’nın eteklerinde, geniş bir vadide yer alır. Konya-Antalya sınırının kesiştiği yerdedir. Güneyinde Han Boğazı, kuzeybatısında ise Alacabel ile çevrili, dağlar arasında sıkışmış bir ova görünümündedir. Dibektaş Yaylası Roma Dönemi’nde iskân edilmiş bir yerleşim alanıdır. Bu alandan ilk kez Knoll- Patsch- Swoboda 1902 yılında söz etmişlerdir. Burada büyük boyutlu dörtgen bloklardan inşa edilmiş bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu yapı kalıntısı daha önceki araştırmacılar tarafından kilise olarak yorumlanmıştır¹². Bizce de bu yapı kalıntısı Geç Antik Çağ kilisesi olmalıdır. Ayrıca bu alanın yakınında ana kayaya oyulmuş basamakların oluşturduğu ve bu basamakların ön tarafında üst kısmında sunu çanağı bulunan basamaklar çeşitli araştırmacılar tarafından Kybele kutsal alanı olarak yorumlanmıştır¹³. Araştırmamız sırasındaki daha önceki yayınlarda kutsal alan olarak yorumlanan bu alanın kutsal alan olup olmadığı konusunda detaylı yayın çalışmalarımız devam etmektedir. Buradaki yayla evlerinin duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış ve arazide serbest olarak duran ostothek gövdeleri de bu alanın nekropol olması gerektiğine işaret eder. Daha önceki yıllarda Bean- Mitford tarafından yayınlanmış olan 4 yazıt ise yaptığımız incelemeler sırasında ne yazık ki görülememiştir¹⁴. Yine önceki yıllarda belgelenen, yüzeyinde çift sürme sahnesinin betimlendiği 2 adet ostothek gövdesi de

11 Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri; *Isauria*, Konya 2005, 169.

12 H. Swoboda – J. Keil – F. Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien, Wien, 1935, 60-61.

13 Bahar H., Isauria Bölgesi Tarihi, Konya, 1991,(Basılmamış Doktora Tezi), 44-77; Zoroğlu, L., “Cilicia Tracheia In The Iron Age: The Hilakku Problem” *Anatolian Iron Ages* 3, 1994, The British İnstitute of Archaeology, Ankara, 305, dn.2, Lev.27.2.1; Bahar H., Demir Çağında Konya ve Çevresi, Konya, 1999, 16-17, Lev.XLV.2; Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri; *Isauria*, Konya 2005, 98 vd.; G. E. Bean – T. B. Mitford, *Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968*, (ETAM 3 Denkschr. ÖAW. Phil. His. Kl. 102), 1970, 113-116.

14 G. E. Bean – T. B. Mitford, *Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968*, (ETAM 3 Denkschr. ÖAW. Phil. His. Kl. 102), 1970, 113-116.

bugün yerinde yoktur. Yayla sakinlerinin ifadesine göre bu iki eser geçtiğimiz yıllarda çalınmıştır.

Dibektaş Yaylası'nda yaptığımız çalışmalarda, önceki çalışmalarda belgelenmemiş bir ostothek gövdesi, bir ostothek kapağı, bir adet büst kabartması ile yüzeyinde alçak kabartma olarak yapılmış boğa betimi bulunan bir mimari blok ilk kez tespit edilmiş ve katalog çalışmaları yapılmıştır. Buradaki eserlerin büyük bir kısmı, yayladaki yollar üzerine belirli aralıklarla inşa edilmiş çeşmelerde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Resim: 9-14).

Çamlık Kasabası: Eski ismi Dalayman olan, Derebucak İlçesi'nin yaklaşık 13 km. kuzeybatısında yer alan Çamlık kasabası, Konya-Antalya il sınırındadır. Çamlık kasabasının merkezinde yapılan çalışmalarda 10 adet taş eserin katalogu yapılmıştır. Çamlık Belediyesi'nin bahçe duvarı üzerinde, yüzeyinde çift sürme sahnesinin betimlendiği bir kabartmalı blok vardır. Çamlık İlköğretim Okulu'nun bahçesinde ise yerel mermerden yapılmış bir korinth başlığı, üç figürlü bir mezar steli ve şua taçlı erkek figürünün betimlendiği bir kabartmalı blok tespit edilmiştir. Kasaba merkezindeki caminin çevresinde bulunan evlerde devşirme malzeme olarak kullanılmış bir ostothek kapağı, boğa başı kabartmalı bir podyum tacı ve yivsiz sütun tamburu görülmüştür.

Kasaba merkezindeki Batı Sokak üzerinde yer alan çeşmede devşirme malzeme olarak kullanılmış taş eserler vardır. Bunlardan biri, yüzeyinde boğa başı kabartmalarının yer aldığı arşitrav bloğu, diğer ikisi aslanlı ostothek kapağıdır.

Belediye zabıtası tarafından verilen bilgilere göre Çamlık kasabasındaki eserlerin tamamı Gavur Beşiği olarak adlandırılan mevkiden getirilmiş. Söz konusu bu alanda yaptığımız çalışmalarda yüzeyde sadece yapı taşları tespit edilmiş, bunlar dışında herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır.

Tepearası Köyü: Derebucak İlçesi'ne bağlı Tepearası Köyü Derebucak'ın yaklaşık 18 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Eski adı Kurdular köyü olan bu yerleşim alanının ismi 1958-60 yıllarında Tepearası olarak değiştirilmiştir.

Tepearası Köyü'nün yaklaşık 2-3 km. doğusunda, çam ağaçlarıyla kaplı yüksek bir tepenin yamacında, oldukça büyük boyutlu dikdörtgen ve kare bloklardan oluşan bir yapı kalıntısı vardır. Kaçak kazılar sonucu açılan bir çukurda yapı duvarının 5 sırası insitu olarak açığa çıkmıştır. Bu duvarda arada tek sıra ince bloklar kullanılarak atkı oluşturduğu görülmektedir. Yapının doğu tarafında büyük boyutlu bloklardan oluşan apsis kısmı vardır. Blokların

işçiliği oldukça kalitelidir. Köy muhtarı Musa Uçar'ın anlattığına göre burada, ön yüzünde İmparator Augustus, arka yüzünde ise Romus ve Romulus'un betimlendiği bronz bir madalyon bulunmuştur.

Karahisar Köyü: Beyşehir'in 11 km. doğusundadır. Köyün kuzeyindeki tepede doğal kayanın güney yüzüne işlenmiş kabartmalı niş (Kybele)¹⁵ 4 adet basamaklı kaya anıtı iki köy evinin duvarında çok basit şekillendirilmiş iki büst kabartması, doğal kayaya oyularak yapılmış 4 lahit teknesi, 1 lahit kapağı, farklı ölçülerde nişler ve sunu çanakları, bir altar (adak altarı), 7 şarap işliği, üç bağımsız ezme teknesi ve 8 pres ağırlığı tespit edilmiştir¹⁶.

Fasıllar: Beyşehir-Seydişehir karayolunun 5. km.sinden doğuya ayrılan dar asfalt yol takip edilerek 12 km. sonra Fasıllar köyüne ulaşılır. Hitit anıtı ile bilim dünyasında tanınan Fasıllar'da Roma Dönemi'ne tarihlenen nekropol alanında sur duvarı kalıntısı, mezarlar, anıtlar ve işlikler tespit edilmiştir¹⁷. Bu alanda yaptığımız çalışmalarda Zeus Anıtı, Dioskurlar Anıtı, Lukianos Mezar Anıtı , basamaklı iki anıt, Men Anıtı ve Poseidon Anıtı olmak üzere toplam 7 anıt belgelenmiştir. Ayrıca Fasıllar'ın nekropol alanında toplam 37 adet doğal kayaya oyularak yapılmış tekne mezarlar tespit edilmiştir . Bu mezarlardan sadece biri, kapağı ile birlikte korunmuştur. Bunun dışında nekropol alanında sadece 2 adet kırık kapak tespit edilmiştir. Mezarların ön uzun yüzlerinde ya tabula-ansata içerisinde ya da ön yüz cephesinde Grekçe mezar yazıtları mevcuttur. Bu mezarların çoğu yerli kayaya oyulmuş, sadece üç örnek bağımsız çalışılmıştır. Bu mezarlardan 37 numaralı mezar diğerlerinden farklıdır. Bu mezar, Fasıllar köyünün girişinde, yaklaşık 2,5 m. yüksekliğindeki kayanın üzerine oyulmuş osthokos gövdesi şeklindedir. Kuzey-güney doğrultulu mezarın alt kısmına, kayanın güneyinde düzeltilmiş kare formulu alan içinde 5 satırlık Latince yazıt vardır. Ayrıca nekropol alanında toplam 5 adet şarap işliği de kayıt altına alınmıştır.

Bayavşar Kasabası: Beyşehir-Seydişehir karayolunun 12. km.sinde yer alan Bayavşar Seydişehir'e 15 km., Beyşehir'e ise 12 km. mesafededir. Bayavşar

15 A. Baldiran – B. Söğüt, "Lykaonia Bölgesinde Kybele Kültü: Beyşehir ve Seydişehir İlçeleri", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi/ Edebiyat Dergisi* 14, 2002, 47-48.

16 Baldiran,A., "Lykaonia Bölgesi Şarap İşlikleri (Beyşehir-Seydişehir Civarı)" *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslar arası Sempozyum KAAM 06-08 Kasım 2008 Mersin* 2010,303-318.

17 Baldiran,A., Karauguz, G., Söğüt, B., " Centre Unissant Les Cultes Hittites et Romains: Fasıllar", *Trade and Through the Ages, International Symposium, Konya 2008, Konya 2010, 219-256.*

kasabasında Merve Camii'nin bahçesinde bulunan bir aslanlı ostotek kapağı, 3 pres ağırlığı çalışılmıştır. Bayavşar kasabasının içine girilen yol üzerinde de 1pres ağırlığı ile 1 Bizans sütunu tespit edilmiştir. Bayavşar'daki diğer çalışma alanımız Hızır Ali Paşa Camisi'dir. Burada caminin duvarlarında ve içinde çok sayıda devşirme malzeme kullanılmıştır. Caminin son cemaat mahallinde yazıtlı blok, 1 sağlam lento bloğu ile 1 adet lento bloğu parçası, arşitrav parçası, söve, 2 adet yuvarlak altar ile Bizans arşitravı vardır. Caminin iç kısmındaki müezzin mahvelinde destek taşı olarak kullanılmış, yüzeyinde kabartma ve yazıt olan yuvarlak bir altar bulunmaktadır. Caminin bahçesinde ise Çatak Mevkii'nden getirildiği ifade edilen, dörtgen formlu, dört cephesinde de kabartmalar olan bir altar tespit edilmiştir¹⁸.

Karabulak Köyü: Seydişehir merkeze bağlı olan Karabulak Köyü, Seydişehir'in 5 km. kuzeydoğusundadır. Köyün girişinde yolun sol tarafında kalan taş bir evin, bir köşesinde keçi, bir köşesinde ise koyun figürü vardır. Ev sahibi bunların evi inşa eden usta tarafından yapıldığını söylemiştir. Köy merkezinde yaptığımız çalışmalarda sadece Bizans Dönemi'ne ait bir kaç profilli mimari blok parçası görülmüştür.

Oğlakçı Köyü: Seydişehir merkeze bağlı olan Oğlakçı köyü, Seydişehir'in yaklaşık 35 km. kuzeydoğusundadır. Oğlakçı köyünün girişinde, Nazmiye Yıldız'ın evinin önünde, yüzeyinde iki satır Latince yazıt olan bir plaka tespit edilmiştir. Ev sahibesi bu bloğun Ülük Tepe'den getirildiğini ifade etti. Ayrıca Nazmiye Yıldız yine bu mevkide bulunan iki adet pişmiş toprak ağırşak gösterdi.

Köy merkezinde, Erdem Can'ın evinin arkasındaki samanlığın doğu ve kuzey duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış mimari bloklar vardır. Bunlardan ikisi plasterli duvar bloğu, diğer dördü aynı tipte şekillendirilmiş, ortasında kavetto profili olan bloklardır. Kavetto profilinin ortasında ve köşelerde yuvarlak formlu kabartmalar vardır. Bunlar rozet için bırakılmış olabilir.

Muhtarın babası Mustafa Doğan'ın evinin duvarında da Erdem Can'ın samanlığının duvarında gördüğümüz plasterli duvar bloğu ile profilli mimari bloklardan iki tane bulunmaktadır. Bu taşların tamamı da köyün kuzeydoğusundaki Ülüktepe'den getirilmiştir.

18 Asuman Baldıran – Zeliha Gider Büyüközer 2012, "An Altar from Bayavşar Town in Lycaonia Region" Arts and Crafts Over the Passage of Time 19-21 October 2012 (Baskıda).

Resim 1: Büyüköz Köyü ostotheke gövdesi.

Resim 2: Harmanpınar Büyük Camii'deki ostotheke gövdesi.

Resim 3: Harmanpınar'da köy çeşmesinin önündeki ostotheke kapağı.

Resim 4: Harmanpınar'da köy çeşmesinin önündeki ostotheke kapağı.

Resim 5: Harmanpınar'da köy çeşmesinin önündeki ostotheke gövdesi.

Resim 6: Harmanpınar'da eski ortaokulun bahçe duvarındaki ostotheke gövdesi.

Resim 7: Pınarcık Köyü'nde bulunan ostotheke gövdesi.

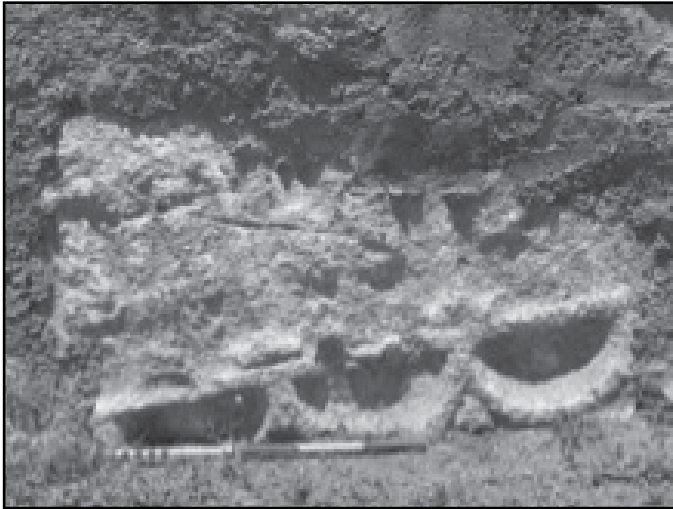
Resim 8: Pınarcık Köyü'nde bulunan ostotheke gövdesi parçası.

Resim 9: Dibektaşlı Yaylası, Küçük Sülek Mevkii'ndeki ostotheke kapağı.

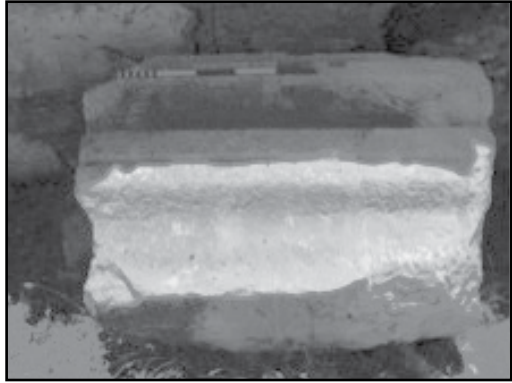
Resim 10: Dibektaş ı Yaylas ı'nda bulunan b ıst kabartması.

Resim 11: Dibektaş ı Yaylas ı, ostotheke g ıvdesi.

Resim 12: Dibektaş Yaylası, ostothek gövdesi.

Resim 13: Dibektaş Yaylası, ostothek kapağı.

Resim 14: Dibektaş Yaylası, ostothek gövdesi.

SİVAS İLİ 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Atilla ENGİN*
Olçay ZENGİN KOŞAN
Filiz AY ŞAFAK
Aydoğan BOZKURT

Cumhuriyet Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü adına ekibimiz tarafından 14.06.2013-30.06.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen Sivas İli Yüzey araştırması çalışmalarının yedinci sezonu tamamlanmıştır. Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan Uzman Arkeolog Mehmet Alkan görev yapmıştır.¹

Yöntem olarak alan taraması taşıt ile gerçekleştirilmiş ve belirlenen merkezler kaydedilmiştir. 13.03.2013 tarihinde yürürlüğe giren “Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge”ye göre yüzey araştırmalarında malzeme toplanmaması kararı nedeniyle, arkeolojik yerleşimlerin tarihlendirilmesi, yerinde incelenen yüzey malzemesine dayanmaktadır. Yüzey malzemesi ile ilgili çizim, tasnif, tanımlama, tipoloji ve istatistik çalışmaları yapılamamıştır.

* Doç. Dr. Atilla ENGİN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Olçay ZENGİN KOŞAN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Filiz AY ŞAFAK, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Aydoğan BOZKURT, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE.

1 Yardım ve katkılarından dolayı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Faruk Kocacık'a, Bakanlık Temsilcisi Sayın Mehmet Alkan'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Sivas İli, geniş coğrafyası nedeniyle, 4 araştırma bölgesine ayrılmıştır.² Ekibimiz tarafından 2007-2011 yılları arasında, Doğanşar, Koyulhisar, Suşehri, Gölova, Akıncılar, Zara ve İmranlı ilçelerini kapsayan I No.lu kuzeydoğu bölgede çalışılmış, bu bölgenin ön incelemesi büyük ölçüde tamamlanmıştır.³ 2012 yılında ise Merkez İlçe, Hafik ve Yıldızeli'ni kapsayan II no'lu kuzeybatı bölgede, Hafik ilçesi sınırları içerisinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.⁴ 2013 yılı çalışmaları kapsamında, II No.lu bölgede yüzey araştırmaları devam ettirilmiş, Merkez ilçe ve Yıldızeli sınırları içerisinde çalışılmış (Harita: 1-2), 2012 yılında tespit edilen, Hafik ilçesi sınırları içerisindeki Gökdin-Kale Höyüğü'nde (SYA 403)⁵ ise kısa süreli jeofizik çalışmaları yapılmıştır (Resim: 1-3).

Araştırma bölgesi (Harita: 1), Kızılırmak havzasının doğu bölümünü oluşturmaktadır. Havzanın kuzeyini ve güneyini, doğu-batı yönünde uzanan dağlar ve büyük bölümü jips yapıda tepelerden oluşan yüksek bir plato sınırlandırmaktadır. Kızılırmak nehri çevresi farklı dönemler boyunca yerleşime en uygun bölge olmuştur. Önemli yerleşmeler, Kızılırmak ve nehir kollarının oluşturduğu dar vadilerde kurulmuştur.

2013 yılı çalışmalarında 110 arkeolojik merkez tespit edilmiştir. Bu merkezler, 60 tepe yerleşmesi, 34 höyük, 18 yamaç yerleşmesi, 3 düz yerleşme, 17 tümülüs, 8 kaya mezarı, 2 istihkâm mevkiinden oluşmaktadır (Tablo: 1).

Yaygın olarak Kalkolitik Çağ'da başlayan yerleşmeler, Ortaçağ'a kadar kesintisiz devam etmiştir. Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı'nda yerleşim sayısında büyük artış dikkati çekerken, M.Ö. 2. binde Kızılırmak havzası dışında yerleşim yoğunluğu görülmemektedir.

Bölgede özellikle yüksek tepeler üzerine inşa edilmiş çok sayıda küçük tümülüs dikkati çekmektedir. Demir Çağı ve Roma devrine ait oldukları düşünülen bu tümülüsler genellikle 10-15 m. çapında ve 4-5 m. yüksekliğindedir. Neredeyse tamamına yakını kaçak kazı tahribatlarına uğramış olan tümülüslerin yükseltileri çok az korunmuştur. Kızılırmak havzasında geniş bir alana yayılan kaya mezarları ise genellikle Geç Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

2 Bkz. Engin vd. 2013: Harita 1.

3 Bkz. Engin 2009; 2010; 2011; Engin vd. 2012; 2013.

4 Engin vd. 2014.

5 Engin vd. 2014: 53.

YERLEŞİM MODELLERİ

Höyük, tepe ve yamaç yerleşmelerinden oluşan başlıca üç yerleşim türü, yüksek plato, vadi ve düzlüklerdeki konumlanmalarına göre; “yayla yerleşmeleri”, “plato yerleşmeleri”, “plato kenarı yerleşmeleri”, “vadi yerleşmeleri” ve “düz alan yerleşmeleri” olmak üzere başlıca beş yerleşim modeli ortaya koymaktadır (Çizim: 1). Yerleşimler çoğunlukla tepe yerleşmelerinden oluşurken, höyük ve yamaç yerleşmelerinin büyük çoğunluğu vadilere hâkim yamaçlarda ve plato kenarlarında, genellikle kayalık yükseltiler üzerine konumlanmıştır.

Özellikle yüksek dağlık alanlarda, su kaynakları üzerinde görülen küçük höyüklerden oluşan “yayla yerleşmeleri”, daha çok Erken Tunç Çağı’na özgü bir yerleşim modelini yansıtır. Genellikle çapları 100 m.den daha küçük olan bu tip yerleşmeler, Koyulhisar, Akıncılar, Suşehri ve Hafik’in kuzeydeki dağlık bölgelerinde görülmektedir.

Bölgede en yaygın yerleşim modelini oluşturan “plato yerleşmeleri”, Kızılırmak havzasının kuzey ve güneyindeki yükseltiler üzerine konumlanmıştır. Küçük düzlüklere hâkim höyük ve tepe yerleşmelerinden oluşan bu yerleşim modeli, kuzey platoda yoğunlaşmaktadır. Yerleşmelerin hemen yakınında, bir kısmı günümüzde kurumuş olan su yatakları bulunur.

“Plato kenarı yerleşmeleri”, Kızılırmak havzası ile geniş vadi düzlüklerine bakan plato yamaçlarında, doğal tepe yükseltileri üzerine kurulmuştur. Genellikle küçük ya da orta boyutlu olan yerleşmelerin yakınlarında, çoğu günümüzde kurumuş olan küçük su kaynakları dikkati çeker.

En yaygın yerleşim modellerinden ikincisi olan “vadi yerleşmeleri”, vadilerin yamaçları üzerinde ya da vadi tabanlarında yer almaktadır. Dar vadiler, genellikle küçük boyutlu yerleşmelerin kurulmasına olanak sunmuştur. Bu yerleşim modelinde yerleşmelerin tamamı doğal yükseltiler üzerine konumlanmıştır.

Genellikle orta ve büyük boyutlu olan “düz alan yerleşmeleri” ise Kızılırmak havzasında ve yüksek plato düzlüklerinde görülür. Küçük düzlükler, farklı yönlerde uzanan geniş vadi tabanları ile etrafı yüksek dağlar ve tepelerle çevrili bir çanaktan oluşmaktadır. Genellikle diğer yerleşim modellerinden daha büyük olan bu yerleşim modelinde höyükler, düzlüklerde ve su kaynağı yakınlarında, çoğunlukla doğal bir yükselti üzerine konumlanmıştır.

Düzlükler, geniş tarım alanları ve yerleşime uygun özelliği ile büyük boyutlu yerleşmelerin kurulmasına olanak sunmuştur. Ancak Kızılırmak havzası içerisindeki tüm düzlüklerde yerleşme görülmez. Günümüzde tarıma uygun olan bu geniş düzlükler üzerinde yerleşmelerin görülmemesi şaşırtıcı olmakla birlikte, kar sularının eridiği yağışlı ilkbahar mevsiminde bu düzlüklerin sular altında kalması, yerleşim yeri olarak neden tercih edilmediğini açıklamaktadır. Geçmişte bu düzlüklerin mevsim şartlarına bağlı olarak bataklıklar ve göletlerden oluştuğu düşünülebilir.

GÖKDİN-KALE HÖYÜĞÜ ARKEOJEOFİZİK ÇALIŞMALARI

2012 yılında Hafik ili sınırları içerisinde yapılan yüzey araştırmalarında, Gökdin Köyü'nün 4.3 km. doğusunda, bölgenin en büyük höyük yerleşmelerinden biri keşfedilmişti (Resim: 1).⁶ Kızılırmak'ın kuzeyinde, doğal bir yükselti üzerine konumlanan höyük, yaklaşık 500x300 m. boyutlarındadır. Yüzey malzemesine göre, Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar bir yerleşim sürekliliği ortaya koyan höyük, M.Ö. 2. ve 1. binyıllarda önemli bir şehir yerleşmesi gibi görünmektedir. Hafik düzlüğüne hâkim konumdaki yerleşme, fazla tahribata uğramamış ve iyi korunmuştur.

Şehir boyutundaki diğer yerleşmelerde olduğu gibi akropolün kuzeyini, iç sur duvarına işaret eden bir kuşak sınırlandırmaktadır (Resim: 1). Bu sur duvarının ve yerleşmenin niteliğini anlamak için 4 hektarlık bir alanda magnetik gradiometrik yöntem ve GPR/yer radarı ölçümleri ile arkeojeofizik çalışmaları yapılmıştır.

Jeofizik çalışmaları, başta M.Ö. 2. bine ait sandık surlu bir savunma duvarı olmak üzere büyük boyutlu yapıların varlığını ortaya koymaktadır (Resim: 2-3). Sur duvarına paralel uzanan üçüncü bir duvar, olasılıkla daha erken bir evreye ait ikinci bir sur duvarına işaret etmektedir. Yüzey araştırmaları ve jeofizik bulgular, Kızılırmak havzası içerisinde yer alan en büyük yerleşmelerden biri olan bu merkezin, özellikle M.Ö. 2. binde, henüz lokalizasyonu yapılamayan, bölgedeki önemli şehir yerleşmelerinden biri olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

6 Bkz. Engin vd. 2014: 53.

BAŞLICA ARKEOLOJİK MERKEZLER

Karaçayır-Ziyarettepe (405)

Merkez ilçeye bağlı Karaçayır Beldesi'nin yaklaşık 1 km. doğusunda, platoya hâkim yüksek bir tepe üzerinde yer alan küçük boyutlu istihkâm mevkiidir. Çatı kiremidi ve seramik parçalarından oluşan yüzey malzemesi Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Tepenin bazalt taş ocağı olarak kullanılan batı ve doğu etekleri tahrip olmuştur.

Hıdırnalı (406)

Merkez ilçeye bağlı Hıdırnalı Köyü içinde yer alan, doğu-batı yönünde uzanan doğal kayalık bir sırt üzerinde yer alan, yaklaşık 300 x 100 m. boyutlarında olduğu tahmin edilen bir tepe yerleşmesidir. Yüzey malzemesi Demir Çağı, Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Ortaçağ yerleşmesi yolun kuzey tarafına da yayılmıştır.

Hantepesi I (407)

Merkez İlçe'ye bağlı Gazi Köyü'nün 4 km. batısında, Banazözü Mevkii'nde yer alan geniş ve yayvan höyük (Resim: 4), yaklaşık 150 m. çapında ve 7 m. yüksekliğindedir. Doğusundan geçen Yıldız ırmağı yerleşmeye hayat vermiştir. Tümüyle tarla olarak sürüldüğünden yayvanlaşmıştır. Yüzey malzemesi Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Roma ve Ortaçağ yerleşmelerinin varlığını ortaya koymaktadır. Yüzeyden ETÇ'na tarihlenen kemik bir ağırşak ve Demir Çağı'na tarihlendiği düşünülen seramikten üretilmiş bir dokuma ağırlığı ele geçmiştir. Höyük, Ökse'nin 1999 yılı yüzey araştırmalarında da incelenmiştir.⁷

Hantepesi II (408)

Merkez İlçe, Gazi Köyü sınırları içerisinde, köyün 4 km. batısında Banazözü Mevkii'nde, doğu-batı yönünde uzanan asfalt yolun yaklaşık 150 m. güneyinde yer alan bir tümülüstür. Tümülüs, kuzeydeki düzlüğe doğru uzanan yamaçta, doğal bir yükselti üzerine toprak yığılarak oluşturulmuştur. 25 m.

7 Bkz. Ökse 2001: no. 83.

çapındadır ve korunan yüksekliği 4 m.dir. Üzerinde çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunan tümülüsün Helenistik ya da Roma Devri'ne tarihlendiği tahmin edilmektedir. Tümülüs, Ökse'nin 1999 yılı çalışmalarında da incelenmiştir.⁸

Hantepesi III (409)

Merkez İlçe, Gazi Köyü sınırları içerisinde, köyün 4 km. batısında, Hantepesi Höyüğü'nün yaklaşık 2 km. güneyinde ise Helenistik-Roma dönemlerine tarihlenen, orta boyutlu olduğu tahmin edilen bir yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, Ökse'nin çalışmalarında 85 numaralı merkez olarak kaydedilmiştir.⁹

Alaşehir II (410)

Merkez İlçe, Yıldız Beldesi sınırları içerisinde, Değirmenaltı Mevkii'nde, Yıldız ırmağının kollarından biri olan Karadönek deresinin kıyısında, kayalık bir yükselti üzerinde yer alan, yaklaşık 100 x 50 m. boyutlarında küçük bir tepe yerleşmesidir. Alan tarla olarak sürüldüğünden düzleşmiştir. Yüzey bulguları, ETÇ, Helenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Alaşehir I (Değirmenaltı)(411)

Merkez İlçe, Yıldız Beldesi sınırları içerisinde, Değirmenaltı Mevkii'nde, Alaşehir II yerleşmesinin batısında yer alan yerleşme, Karadönek deresi üzerinde yer alan, üzeri düz doğal kayalık bir tepe üzerine konumlanan küçük bir höyük ve büyük bir teras yerleşiminden oluşmaktadır. Kayalık tepenin kuzey ve doğusundaki sarp kayalıklar üzerinde çok sayıda doğal mağara ile olasılıkla Ortaçağ'a ait, dere yatağına doğru inen kaya merdivenleri bulunmaktadır. Alanda yapılan incelemelerde, Kalkolitik Çağ, ETÇ, Roma Devri ve Ortaçağ'a tarihlenen seramik parçalarına rastlanmıştır.

Yakupoğlan-Kaletepe (Karatepe) (412)

Merkez İlçe, Yakupoğlan Beldesi'nin yaklaşık 1 km. batısında, yüksek kayalık bir yükselti çevresinde yer alan, bölgede sık görülen kayalık tepe yerleşmelerinden biridir (Resim: 5). Tepe çevresinde tespit edilen yoğun ETÇ ve Demir Çağı seramik parçaları dikkati çekmektedir. Tepenin batı yamaç-

8 Bkz. Ökse 2001: no. 84.

9 Bkz. Ökse 2001: no. 85.

larında görülen seramik parçaları ise Roma ve Ortaçağ yerleşimlerine işaret etmektedir.

Karaçayır-Kale Tepe (413)

Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi'nin yaklaşık 1km kuzeybatısında yer alan bir tepe yerleşmesidir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan yüksek kayalık tepe üzerine konumlanan yerleşme, yüksek platoya ve kuzeye açılan vadiye hâkim konumdadır. Yüzey malzemesi ETÇ'ndan Ortaçağ'a kadar kesintisiz bir yerleşime işaret etmektedir.

Mendeklik (414)

Karaçayır-Kale Tepe yerleşmesinin yaklaşık 1 km. doğusunda, küçük bir vadi içerisinde yer alan küçük boyutlu bir geç dönem tepe yerleşmesidir. Kuzey yamaçlarda tahrip edilen alanda görülen insan kemikleri bir nekropolün varlığına da işaret etmektedir.

Olukman I (415)

Merkez İlçe, Olukman Köyü'nün güneydoğusunda yer alan kalker kayalık sırt üzerinde, Rome dönemine ait çok sayıda kaya mezarı ile geç dönem yamaç yerleşmesi tespit edilmiştir. Kaya mezarları günümüzde ağıl ve depo olarak kullanılmaktadır.

Olukman II (417)

Merkez ilçeye bağlı Olukman Köyü'nün batısında, doğu-batı yönünde uzanan vadinin kuzey yamacı üzerinde yer alan orta boyutlu olduğu tahmin edilen bir tepe yerleşmesidir. Yerleşme günümüzde tarım arazisi olarak sürüldüğünden büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yüzey malzemesi, ETÇ'dan Roma devrine kadar bir yerleşim sürekliliğinin varlığını ortaya koymaktadır.

Üç Tümülüsler (419)

Merkez ilçeye bağlı Gümüşdere Köyü'nün güneybatısındaki bir tepe üzerinde yer alan üç küçük tümülüs kaçak kazılarla tahrip edilmiş, yükseltileri

çok az korunmuştur. Demir Çağı ve Roma devrine ait oldukları düşünülen tümülüsler 10-15 m. çapında ve 4-5 m. yüksekliğindedir.

Ortatepe Tümülüsü (420)

Merkez ilçeye bağlı Gümüşdere Köyü'nün güneybatısındaki yüksek tepe üzerinde yer alır. Yaklaşık 15 m çapındaki tümülüs kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kaçak kazı çukuru çevresinde görülen kalker taşları, olasılıkla tahrip edilen mezar odasına aittir.

Çobantepe Höyüğü (421)

Gümüşdere Köyü'nün yaklaşık 3 km. batısında, yüksek bir platonun güney yamacı üzerinde yer alan küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Kaçak kazılarla kısmen tahrip edilmiş olan höyükte az sayıda Kalkolitik Çağ'a ait olabilecek amorf seramik parçaları ile ETÇ ve Helenistik-Roma devri seramik malzemesi dikkati çekmektedir.

Gümüşdere I (422)

Merkez ilçeye bağlı, Gümüşdere Köyü'nün yaklaşık 4 km. güneybatısında, büyük bir tepenin doğu yamacında, asfalt kara yolu üzerinde yayvan bir höyük ve küçük bir tümülüs tespit edilmiştir. Yerleşme ve tümülüs tarla olarak sürüldüğünden yayvanlaşmıştır. Yüzeyde ETÇ ve Helenistik-Roma devri seramik parçaları dikkati çekmektedir. Yüzey buluntuları arasında ETÇ'na ait olduğu düşünülen taş balta parçası ile obsidyenden kazıyıcı bir yonga kaydedilmiştir.

Karaçayır Tümülüsü (423)

Merkez ilçeye bağlı Karaçayır Beldesi'nin yaklaşık 500 m. güneyinde yer almaktadır. Yaklaşık 30 m. çapında ve 10 m. yüksekliğindedir. Tümülüsün ortasında yer alan eski bir kaçak çukuru ve etrafındaki moloz taşlar, mezar odasının kaçak kazılarla tahrip edildiğini göstermektedir.

Olukman III (424)

Merkez ilçeye bağlı Olukman Köyü sınırları içerisinde yer alan, yaklaşık

150 x 100 m. boyutlarında bir tepe yerleşmesidir. Yüzeyde yoğun Orta ve Geç Demir Çağı seramik malzemesi tespit edilmiştir. Yerleşmenin güneybatısı üzerinde, ana kayaya oyulmuş 1,60 m. çapında bir sarnıç bulunmaktadır.

Olukman IV (425)

Olukman Köyü'nün kuşuçuğu 3.3 km. doğusunda, Olukman ve Alahan köyleri arasında, doğal bir tepe yükseltisi üzerinde yer alan yaklaşık 25 m. çapında ve 10 m. yüksekliğinde bir tümüldür.

Gümüşdere II (426)

Gümüşdere Köyü'nün yaklaşık 1 km. kuzeyinde, vadinin batıya bakan yamacı üzerinde yer alan geç dönem yamaç yerleşmesidir. Yerleşme tarım alanı olarak kullanıldığından, bitki örtüsü nedeniyle çok az yüzey malzemesi incelenebilmiştir.

Gümüşdere III (427)

Gümüşdere Köyü'nün yaklaşık 4 km. güneybatısındaki yüksek kayalık tepenin doğu yamaçları üzerinde 2 kaya oyuğu mezar tespit edilmiştir. Roma dönemine ait olan mezarlar soyulmuştur. Küçük dikdörtgen kapı girişli mezarlar küçük mezar odalıdır. Mezarlardan ilki yaklaşık 70 x 90 cm., diğeri 70 x 70 cm. ölçülerindedir.

Kurtlapa (428)

Merkez ilçe, Kurtlapa Köyü sınırları içerisinde, Gavurkalesi Mevkii'nde yer alan, küçük boyutlu olduğu tahmin edilen geç dönem yamaç yerleşmesidir. Ökse'nin çalışmalarında "Gavurkalesi" olarak kaydedilmiştir.¹⁰

Çeltek (429)

Merkez ilçeye bağlı Çeltek Köyü içerisinde, modern köy yerleşmesi altında geç döneme ait düz bir yerleşme tespit edilmiştir.

10 Bkz. Ökse 2001.

Kolluca Höyüğü (430)

Merkez İlçe'ye bağlı eski Dört Eylül Köyü'nde, dar bir vadi içerisinde yer alan höyük (Resim: 6), yaklaşık 100 m. çapında ve 25 m. yüksekliğindedir. Yerleşme, jips oluşumlu doğal bir tepe üzerindedir. Höyük yüzeyinde görülen az sayıda seramik malzeme ETÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Yerleşme, Ökse tarafından yüzey araştırmalarında 40 numara ile kaydedilmiştir.¹¹

Güçveren Tepesi (431)

Merkez ilçeye bağlı Bademkaya Köyü'nün hemen kuzeybatısında yer alan yaklaşık 200 m. çapında bir höyük ve höyüğün batısında yer alan bir yamaç yerleşmesidir. Yerleşme Demir Çağı ve sonrasında batıdaki yamaç yerleşmesine doğru yayılmıştır. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı ve Helenistik-Roma devrine tarihlenmektedir.

Dört Eylül Höyüğü (432)

İlçe merkezini kuzeyden sınırlandıran yüksek platonun güney yamaçları üzerinde, doğal bir yükselti üzerinde yer alan höyük yerleşmelerinden biri Dört Eylül Höyüğü'dür. Yerleşme, güneydeki Kızılırmak havzasına hâkim pozisyonadadır. Höyük, maalesef iş makineleri ve kaçak kazı çukurları ile büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Yüzey malzemesi, Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar bir yerleşim sürekliliğine işaret etmektedir.

Eğrek I (Büyük Eğrek Höyüğü) (433)

Merkez İlçe sınırları içerisindeki Karapınar Köyü'nün 1.2 km. güneydoğusunda, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan, vadi içinde bir tepe yerleşmesidir. Yerleşme, yaklaşık 180 x 120 m. boyutlarındaki kayalık tepenin üst bölümüne ve doğu yamacına kurulmuştur. Seramik türü yüzey malzemesi, ETÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ yerleşmelerinin varlığını ortaya koymaktadır. Yüzey bulgularına göre, Ortaçağ yerleşmesi, tepenin güney yamaçlarına doğru yayılmış olmalıdır. Yerleşme, Ökse'nin yüzey araştırmalarında 72 numara ile kaydedilmiştir.¹²

11 Bkz. Ökse 1993a: 27, no. 40; 1994.

12 Bkz. Ökse 2001: no. 72.

Eğrek II (434)

Büyük Eğrek Höyüğü'nün güneyindeki dik kayalıklar ile batısında, yolun doğusundaki kayalıklar üzerinde çok sayıda Roma devri kaya mezarları bulunmaktadır.

Günören I (435)

Merkez İlçe, Günören Köyü sınırları içerisinde, köy yolunun hemen kuzeyinde yer alan küçük bir geç dönem tepe yerleşmesidir. Üzeri tıraşlanmış ve kuzey etekleri tarla olarak kullanılmış olan yerleşme yaklaşık 180 m. çapındadır.

Günören II (436)

Merkez İlçe, Günören Köyü sınırları içerisinde, Büyük Eğrek Höyüğü'nün yaklaşık 2 km. kuzeybatısında yer alan küçük boyutlu höyük 70 x 120 m. boyutlarında ve yaklaşık 5-6 m. yüksekliğindedir. Oval görünümlü höyük, kaçak kazılar ve yoğun tarım faaliyetleri nedeniyle büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Seramik türü yüzey malzemesi Kalkolitik Çağ, ETC, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Pur Tepesi (437)

Merkez İlçe, İşhan Mahallesi (eski İşhan Köyü) sınırları içerisinde, İşhan Mahallesi'nin yaklaşık 1 km. batısında yer alan bir tepe yerleşmesidir. Jips yapıda doğal kayalık bir tepe üzerinde yer alan ve doğu-batı yönünde uzanan yerleşme yaklaşık 100 x 50 m. boyutlarındadır. Üzeri tarla olarak sürülen alanda, ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçalarına rastlanmıştır.

Memedik Höyüğü (438)

Merkez ilçeye bağlı Tepeönü (eski Memedik) Köyü'nün güneybatısında, doğal jips yapıda kayalık bir yükselti üzerine konumlanmış küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Derin vadinin batı yamacı üzerinde yer alan höyük

yaklaşık 100 m. çapındadır. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı ve Helenistik-Roma yerleşmelerine işaret etmektedir.

Körtuzla Höyüğü (Tuzlahan Höyüğü)(439)

Merkez ilçe, Körtuzla Köyü sınırları içerisinde yer alan, yaklaşık 60 m. çapındaki höyük (Resim: 7), engebeli ve jips yapıda tepelerden oluşan yüksek bir platoda, doğal bir tepe yükseltisi üzerine konumlanmıştır. Yüzeydeki seramik türü malzemeye göre yerleşme, Kalkolitik ve ETÇ’nda iskân görmüştür. Seramik malzeme arasında, Maltepe boyalıları türünde ETÇ malzemesi dikkati çekmektedir. Höyük, Ökse’nin çalışmalarında “Küllü Tepe” olarak kaydedilmiştir.¹³

Kaleboynu (441)

Merkez İlçe, Doğanca Köyü sınırları içerisinde, köyün batısındaki “Kaleboynu” olarak adlandırılan kayalık tepe üzerine konumlanan yerleşme, 150 X 100 m. boyutlarında, orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yerleşme, doğusundaki geniş ovaya hâkim konumdadır. Seramik türü yüzey malzemesi, yerleşmede ETÇ, Demir Çağı, Roma Devri ve Ortaçağ iskânlarına işaret eder. Yerleşme, Ökse’nin çalışmalarında 79 numara ile kaydedilmiştir.¹⁴

Doğanca II (442)

Merkez ilçeye bağlı Doğanca Köyü’ü sınırları içerisinde, bir köyün güney-doğusunda, köy yolunun güneyindeki tarla içinde, diğeri köy mezarlığında iki tümülüs bulunmaktadır. Köyün güneyindeki tarla içinde, yayvan bir tepe üzerinde yer alan tümülüs defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Kaçak kazılarla ortaya çıkan kesme taşlarla inşa edilen tonoz örtülü, dikdörtgen planlı mezar odası, Roma dönemine ait bir tümülüse işaret etmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan mezar odası, yaklaşık 3,5 m. uzunluğunda, 1.30-1.40 m. genişliğinde ve 1.10 m. yüksekliğindedir. Tahrip edilen tümülüs, Ökse’nin çalışmalarında 80 numara ile kaydedilmiştir.¹⁵

13 Bkz. Ökse 2001: No. 78.

14 Bkz. Ökse 2001: No. 79.

15 Bkz. Ökse 2001: No. 80.

Bambalın Tepe (Kültepesi / İğşin Tepe)(443)

Merkez ilçeye bağlı Acıpınar Köyü'nün yaklaşık 2 km. doğusunda, Fatlum vadisinin batısında yer alan höyük, yaklaşık 150 m. çapında ve 15-20 m. yüksekliğindedir. Kayalık doğal bir yükselti üzerine konumlanmıştır. Yüzey malzemesi Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı ve Helenistik-Roma devrine tarihlenmektedir. Yüzey araştırmalarında ETÇ'na ait olduğu düşünülen biri kırık iki boncuk ile bir öğütme el taşı ele geçmiştir.

Evliya Tepesi (444)

Merkez ilçeye bağlı Hasbey Köyü'nün batısındaki konik tepe üzerinde yer alan küçük boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Tepenin üst kısmına konumlanan yerleşme yaklaşık 80-90 m. çapındadır. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Yassıcabel Höyüğü (445)

Merkez İlçe, Yassıcabel Köyü sınırları içerisindeki Yassıcabel Höyüğü, yaklaşık 100 m. çapında küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Yakın zamanda iş makineleri ile büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Yüzey malzemesi höyükte Geç Kalkolitik, ETÇ ve Helenistik-Roma Devri yerleşimlerine işaret etmektedir.

Tekfur Kalesi (447)

Merkez ilçeye bağlı Beypınar Köyü'nün yaklaşık 4 km. doğusunda, Kızılırmak havzasının kuzeyindeki yüksek platoda, Beypınarı kaya Mezarı'nın 150 m. doğusunda yer alan höyük yerleşmesidir. Doğal bir yükselti üzerine konumlanmış höyük yaklaşık 100 m. çapındadır. Yüzey bulgularına göre yerleşme, ETÇ, DÇ, Helenistik-Roma ve Ortaçağ dönemlerinde iskân görmüştür.

Beypınarı Tepe Yerleşmesi (448)

Höyük ve Merkez ilçeye bağlı Beypınarı Köyü'nün kuzeyinde, yüksek bir tepe üzerinde yer alan bir höyük ve teras yerleşmesi, ETÇ'ndan Ortaçağ'a kadar kesintisiz bir yerleşim sürekliliği göstermektedir. Höyüğün doğusundaki tarla olarak sürülen teras üzerinde küçük bir tümülüs bulunmaktadır.

Tokuş Höyüğü (450)

Merkez ilçeye bağlı Tokuş Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneydoğusunda yer

alan oval biçimli höyük, kuzey-güney yönünde 170 x 80 m. boyutlarındadır. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Çağlayan (452)

Merkez ilçeye bağlı Çelebiler Köyü'nün hemen batısında yer alan orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yüzeyde ETÇ, Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçaları tespit edilmiştir.

Karamehmetoğlu II (456)

Merkez ilçeye bağlı Karamehmetoğlu Köyü'nün 400 m. güneyinde, doğu-batı yönünde uzanan vadinin güney yamaçları üzerinde yer alan orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yüzey malzemesi, Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı ve Helenistik-Roma devri yerleşmelerine işaret eder.

Ozmuş I (457)

Merkez ilçeye bağlı Ozmuş Köyü'nün kuşucumu 800 m. kuzeybatısında, doğu-batı yönünde uzanan vadinin güney yamacı üzerinde yer alan bir tepe yerleşmesidir. Yüzeyde malzemesi ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Karabalçık Kalesi (461)

Merkez ilçeye bağlı Karabalçık Köyü'nün hemen kuzeyindeki yüksek, konik görünümlü bir tepe yerleşmesidir. Tepenin özellikle üst bölümünde ve batı yamaçlarında yoğun Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçaları dikkati çekmektedir.

Ziyarettepe (463)

Merkez ilçeye bağlı Tutmaç Köyü'nün kuzeybatısında yer alan, kuzey-doğu-güneybatı yönünde bir sırt şeklinde uzanan doğal bir tepenin doğu ve batı yamaçları üzerinde yerleşim izleri görülmektedir. Yamaçlarda incelenen seramik türü malzeme; ETÇ, M.Ö. 2. bin, Demir Çağı yerleşmelerine işaret etmektedir.

Yasıltepe (464)

Merkez İlçe, Tutmaç Köyü sınırları içerisinde, köyün hemen kuzeyinde yer alan bir tepe yerleşmesidir. Yerleşme, tepenin düz ana kaya yükseltisi üzerinde ve güney yamaçta yoğunlaşmaktadır. Seramik türü yüzey malzemesi Demir Çağı, Helenistik Dönem, Roma Devri ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Kuşlu Höyüğü (466)

Merkez ilçeye bağlı Kuşlu Köyü'nün kuzeydoğusunda yer alan küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Yerleşme, bir ana kaya yükseltisi üzerine konumlanmıştır. Yüzey malzemesi Demir Çağı ve Helenistik-Roma yerleşmelerine işaret etmektedir.

Ağılkaya (Pağaç) Höyüğü (476)

Merkez İlçe, Ağılkaya Köyü sınırları içerisinde, köyün yaklaşık 1 km. güneybatısında, geniş vadi tabanı üzerinde yer alan Ağılkaya Höyüğü, yaklaşık 150 X 70 m. boyutlarında ve 15 m. yüksekliğinde, kuzey-güney yönünde uzanan oval görünümlüdür. Höyük, doğal bir tepe yükseltisi üzerine konumlanmıştır. Yüzeydeki seramik malzeme; Kalkolitik, ETÇ, GTÇ ve Demir Çağı'na tarihlenmektedir. Höyük, Ökse'nin çalışmalarında 64 numara ile kaydedilmiştir.¹⁶

Karayün Höyüğü (477)

Merkez İlçe, Karayün Beldesi sınırları içinde yer alan höyük (Resim: 8), yaklaşık 250 m. çapında ve 30 m. yüksekliğindedir. Sivas'taki en büyük höyük yerleşmelerinden biridir. Kuzeyini yüksek jips tepeler sınırlandırırken, güneyinde geniş bir düzlük yer almaktadır. Yüzeyden toplanan seramik türü malzeme, yerleşmede ETÇ'ndan Roma Devri'ne kadar kesintisiz bir iskânın varlığına işaret eder. Yerleşmenin M.Ö. 2. binde oldukça güçlü bir şehir yerleşmesi olduğu tahmin edilmektedir.

Emirhan Höyüğü (479)

Merkez ilçeye bağlı Emirhan Köyü sınırları içerisinde, Sivas-Dikmencik Köyü yol ayrımında, doğu-batı yönünde uzanan vadi içinde yer alan bir hö-

16 Bkz. Ökse 1993b: No. 64; 1994: 246.

yük yerleşmesidir. Yaklaşık 250 x 150 m. boyutlarındaki höyük, yüzey malzemesine göre Kalkolitik Çağ, ETC, Demir Çağı ve Helenistik-Roma dönemlerinde iskân görmüştür. Yüzey araştırmalarında, Kalkolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen bir öğütücü el taşı ele geçmiştir.

Cibonun Tepesi Tümülüsü (480)

Merkez İlçe, Emirhan Köyü, Irmaküstü Mahallesi'nde yer almaktadır. Jips yapıda doğal bir tepe üzerindeki tümülüs, yaklaşık 70 m. çapındadır ve korunmuş yüksekliği 15 m.dir. Güney ve doğu yamaçları ile tepe kısmı kaçak kazılara hedef olmuştur.

Kayaönü Höyüğü (481)

Merkez İlçe, İlkindi Köyü yakınlarındaki höyük (Resim: 9), kayalık bir yükselti üzerine konumlanmıştır. Yaklaşık 100 m. çapında ve 30 m. yüksekliğindedir. Höyüğün doğu yamacındaki doğal kayalıklar üzerinde tahrip olmuş Geç Roma devrine tarihlenen beş kaya oyuğu mezar yer almaktadır. Höyük yüzeyinden toplanan seramik türü malzeme, ETC, GTC, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Höyük, Ökse'nin çalışmalarında da incelenmiştir.¹⁷

Tatlısu (482)

Başka bir yamaç yerleşmesi, Merkez ilçe, İşhan Mahallesi'nin 1 km. kadar doğusunda kayalık bir tepenin kuzey ve doğu yamaçlarında yer alan bir yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, kısmen Taşocağı tarafından tahrip edildiğinden, gerçek boyutları hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. Yüzeydeki seramik türü malzeme, Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Helenistik ve Roma Devri yerleşmelerine işaret etmektedir. Yerleşme, Ökse'nin çalışmalarında 41 numara ile kaydedilmiştir.¹⁸

Bingöl Höyüğü (483)

Merkez İlçe Bingöl Köyü yakınlarında yer alan bir höyük yerleşmesidir. Yerleşme, içinde bir gölün bulunduğu küçük bir düzlüğe hâkimdir. Yaklaşık

17 Bkz. Ökse 1993b: No. 42; 1994: 246.

18 Bkz. Ökse 1993b: No. 41; 1994: 245.

150 m çapındaki höyük, tarım alanı olarak sürüldüğünden yayvanlaşmıştır. Az sayıdaki yüzey malzemesi Kalkolitik ve ET yerleşimine işaret etmektedir.

Kuştepesi (484)

Kızılırmak düzlüğünü güneyden sınırlandıran Kuştepesi, bir plato kenarı yamaç yerleşmesidir (Resim: 10). Yaklaşık 300x100 m. boyutlarındaki yerleşme, güneydoğuya meyilli kayalık bir yükselti üzerinde yer almaktadır. Alanda yapılan incelemelerde, yüzey bulgularına göre yerleşmenin M.Ö. 3. bin, M.Ö. 2. bin ve Demir Çağı'nda iskân gördüğü anlaşılmıştır. Kayalığın st kısmında yaklaşık 1 m. apında ve 1.10 m. derinliğindeki kayaya oyulmuş sarnıç, olasılıkla Demir Çağı'na aittir.

Değirmenocağı Höyüğü (486)

Yıldızeli ilçesine bağlı Ortaakmak Köyü'nün kuzeyinde, vadi içinde yer alan kk bir höyük yerleşmesidir. Höyük, doğal bir yükselti üzerine konumlanmıştır. Seramik türü yüzey malzemesi yerleşmede Kalkolitik ağ, ET, Demir ağı ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Yukarı akmak (488)

Yıldızeli ilçesine bağlı Yukarı akmak Köyü'nün yaklaşık 800 m. kuzeybatısında, köy yolunun doğusunda yer alan orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yüzey malzemesi seramik parçaları Kalkolitik ağ, ET, Demir ağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşimlerine işaret eder.

Kösrelik II (494)

Merkez ilçeye bağlı Kösrelik Köyü'nün 400 m. kuzeyinde yer alan kk boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yerleşme daha çok tepenin güneybatı yamaına yayılmış görünmektedir. Yüzeyde ET, Demir ağı ve Ortaçağ seramik parçaları tespit edilmiştir.

Kösrelik III (İncesu Tepesi) (495)

Merkez ilçeye bağlı Kösrelik Köyü'nün yaklaşık 2.5 km. güneybatısında yer alan yaklaşık 150 m. apında bir höyük yerleşmesidir. Yüzeyde Kalkolitik

Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçaları tespit edilmiştir.

Çırçır I (498)

Yıldızeli ilçesine bağlı Çırçır Beldesi'nin 1,5 km. batısında yer alan orta boyutlu bir tepe ve yamaç yerleşmesidir. Tepe yerleşmesinde ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramikleri görülürken, kuzeydeki yamaç yerleşmesinde yoğun olarak Helenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçaları dikkati çekmektedir.

Danişment Höyüğü (500)

Yıldızeli ilçesine bağlı Danişment Köyü'nün yaklaşık 1 km. kuzeyinde yer almaktadır. Yaklaşık 100 m. çapındadır. Yüksek kayalık bir yükselti üzerine konumlanmış olan yerleşme, yüzey malzemesine göre ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Sarıkaya (504)

Yıldızeli ilçesine bağlı Aşağıçakmak Köyü sınırları içerisinde, Sarıkaya Mevkii'nde yer alan küçük boyutlu bir yamaç yerleşmesidir. Yaklaşık 100 m. çapındaki alanda Kalkolitik ve ETÇ seramik parçaları dikkati çekmektedir.

Pulur Höyüğü (508)

Yıldızeli ilçesine bağlı Güneykaya Beldesi'nin güneyinde yer alan bir höyük yerleşmesidir. Yaklaşık 500 m. çapındaki doğal tepe üzerine konumlanmış olan höyük, bölgenin en büyük höyük yerleşmelerinden biridir. Yüksek bir düzlüğe hakim olan yerleşme, yüzey malzemesine göre en az ETÇ'ndan Roma devrine kadar kesintisiz bir yerleşim sürekliliği ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ENGİN, A., 2009. "Sivas İli 2007 Yılı Yüzey Araştırması", 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 73-94.
- ENGİN, A., 2010. "Sivas İli 2008 Yılı Yüzey Araştırması", 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 129-149.

- ENGİN, A., 2011. "Sivas İli 2009 Yılı Yüzey Araştırması", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 81-106.
- ENGİN, A., B. UYSAL, F. AY-ŞAFAK, 2011. "Sivas İli Arkeolojisi Merkez İlçe Tescilli Sit Alanları." Ed. K. Pürlü, *Sivas İli Kültür Envanteri*, 1. Cilt: Merkez İlçe, 35-46. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, Es-Form Ofset.
- ENGİN, A., B. UYSAL, F. AY-ŞAFAK, A. BOZKURT, 2012. "Sivas İli 2010 Yılı Yüzey Araştırması", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 173-207.
- ENGİN, A., B. UYSAL, F. AY-ŞAFAK, A. BOZKURT, 2013. "Sivas İli 2011 Yılı Yüzey Araştırması", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 13-38.
- ENGİN, A., B. UYSAL, O. ZENGİN-KOŞAN, F. AY-ŞAFAK, A. BOZKURT, 2014. "Sivas İli 2012 Yılı Yüzey Araştırması", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 43-64.
- ÖKSE, A. T. 1993a. "Sivas İlinde Höyük Tahribatı Üzerine Gözlemler", *Arkeoloji ve Sanat* 59: 28-32.
- ÖKSE, A. T. 1993b. "Sivas'da Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi", *Revak* 1993, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün XI. Vakıf Haftasına Armağanı, 21-35, Sivas.
- ÖKSE, A. T. 1994. "Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması", 11. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 243-258.
- ÖKSE, A. T., 2001. "Sivas İli 1999 Yüzey Araştırması", 18. *Araştırma Sonuçları*, 2: 89-100.

NO	MERKEZ ADI	TÜRÜ	İDARİ KONUMU	DÖNEMLER
403	Gökdin-Kale Höyüğü	Höyük	Hafik, Gökdin Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
405	Karaçayır-Ziyarettepe	İstihkâm mevkii	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi	Ortaçağ.
406	Hıdırnalı	Tepe ve yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Hıdırnalı Köyü	Demir Çağı (?), Helenistik-Roma, Ortaçağ
407	Hantepesi I	Höyük	Merkez İlçe, Gazi Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
408	Hantepesi II	Tümülüs	Merkez İlçe, Gazi Köyü	Roma Devri (?)
409	Hantepesi III	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Gazi Köyü	Helenistik-Roma, Ortaçağ
410	Alaşehir II	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Yıldız Beldesi	ETÇ, Demir Çağı (?), Helenistik-Roma, Ortaçağ
411	Alaşehir I (Değirmenaltı)	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Yıldız Beldesi	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Helenistik-Roma, Ortaçağ
412	Yakupoğlan-Kaletepe (Karatepe)	Tepe ve yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Yakupoğlan Beldesi	ETÇ, Helenistik-Roma, Ortaçağ
413	Karaçayır-Kale Tepe	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi	ETÇ, M.Ö. 2. Bin, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
414	Mendeklik	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi	Helenistik-Roma, Ortaçağ
415	Olukman I	Yamaç yerleşmesi ve kaya mezarları	Merkez İlçe, Olukman Köyü.	Helenistik-Roma, Ortaçağ
417	Olukman II	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Olukman Köyü	ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ (?)
419	Üç Tümülüsler	Tümülüs	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Helenistik-Roma (?)
420	Ortatepe Tümülüsü	Tümülüs	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Helenistik-Roma (?)
421	Çobantepe Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, Helenistik-Roma

422	Gümüşdere I	Höyük ve Tümüls	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Tümüls: Roma Devri (?) Höyük: Kalkolitik Çağ (?), ETC, Helenistik-Roma
423	Karaçayır Tümülsü	Tümüls	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi	Roma Devri (?)
424	Olukman III	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Olukman Köyü	Demir Çağı, Hel.-Roma (?)
425	Olukman IV	Tümüls	Merkez İlçe, Olukman Köyü	Roma Devri (?)
426	Gümüşdere II	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Ortaçağ
427	Gümüşdere III	Kaya mezarları	Merkez İlçe, Gümüşdere Köyü	Roma Devri
428	Kurtlapa	Yamaç yerleşimi	Merkez İlçe, Kurtlapa Köyü	Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri
429	Çeltek	Düz yerleşme	Merkez İlçe, Çeltek Köyü	Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri
430	Kolluca Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Dörteylül Mahallesi	ETC, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
431	Güçveren Tepesi	Höyük ve tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Bademkaya Köyü	ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma
432	Dörteylül Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Dörteylül Mah.	Kalkolitik Çağ, ETC, M.Ö. 2. Bin, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
433	Eğrek I (Eğrek Höyüğü)	Höyük	Merkez İlçe, Kolluca Köyü	ETC, M.Ö. 2. Bin, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
434	Eğrek II	Kaya mezarları	Merkez İlçe, Kolluca Köyü	Roma Devri, Ortaçağ
435	Günören I	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Günören Köyü.	Helenistik-Roma, Ortaçağ
436	Günören II	Höyük	Merkez İlçe, Günören Köyü	Kalkolitik Çağ, ETC, Demir Çağı (?), Helenistik-Roma, Ortaçağ
437	Pur Tepesi	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, İşhan Mah.	ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
438	Memedik Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Tepeönü (eski Memedik) Köyü	ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ (?)

439	Körtuzla Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Körtuzla (eski Tuzlahan) Köyü	Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Demir Çağı (?), Helenistik-Roma
440	Doğanca I	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Doğanca Köyü	Helenistik-Roma, Ortaçağ
441	Kaleboynu	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Doğanca (eski Seyfik) Köyü	ETÇ, Demir Çağı, Roma Devri, Ortaçağ
442	Doğanca II	Tümülüsler	Merkez İlçe, Doğanca (eski Seyfik) Köyü	Roma Devri
443	Bambalın Tepe (Kültepesi / İğşin Tepe)	Höyük	Merkez İlçe, Acıpınar Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, M.Ö. 2. Bin (?), Helenistik-Roma
444	Evliya Tepesi	Tepe ve yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Hasbey Köyü	ETÇ, M.Ö. 2. Bin (?), Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
445	Yassıcabel Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Yassıcabel Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı (?), Helenistik-Roma, Ortaçağ (?)
446	Beypınarı Kaya Mezarı	Kaya mezarı.	Merkez İlçe, Beypınarı Köyü	Roma Devri ya da Ortaçağ
447	Tekfur Kalesi	Höyük	Merkez İlçe, Beypınar Köyü	ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
448	Beypınarı Tepe Yerleşmesi	Tepe yerleşmesi, tümülüs ve kaya mezarı.	Merkez İlçe, Beypınarı Köyü	A Alanı: ETÇ, M.Ö. 2. Bin (?), Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ B Alanı: Demir Çağı, Ortaçağ Tümülüsler: Roma Devri
449	Mal Tepesi	Tepe yerleşmesi.	Merkez İlçe, Tokuş Köyü, Yukarı Mah.	Demir Çağı (?), Helenistik-Roma
450	Tokuş Höyüğü	Höyük ve yamaç yerleşmesi.	Merkez İlçe, Tokuş Köyü, Kırklar Mah.	ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
451	Karataş	Yamaç yerleşmesi.	Merkez İlçe, Mermer Köyü, Karataş Çiftliği	Helenistik-Roma, Ortaçağ

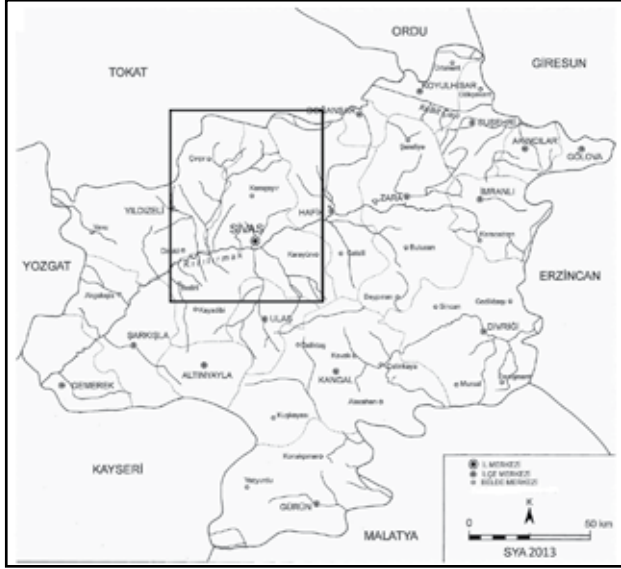
452	Çağlayan	Tepe yerleşmesi.	Merkez İlçe, Çelebiler Köyü	ETÇ, Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma, Ortaçağ
453	Tığ Tepesi Tümülüsleri	Tümülüs	Merkez İlçe, Çelebiler Köyü	Roma Devri (?)
454	Başsöğüt	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Başsöğüt Köyü	Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri
455	Karamehmetoğlu I	Tümülüs	Merkez İlçe, Karamehmetoğlu Köyü	Demir Çağı ya da Roma Devri (?)
456	Karamehmetoğlu II	Tepe yerleşmesi.	Merkez İlçe, Karamehmetoğlu Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma
457	Ozmuş I	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Ozmuş Köyü	ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
458	Ozmuş II	Yamaç yerleşmesi.	Merkez İlçe, Ozmuş Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri
459	Porsuk Han Tepesi	Tepe yerleşmesi ve han.	Merkez İlçe, Porsuk Köyü	Geç Osmanlı Devri
460	Ovacık Kalesi (Çanak Kale)	İstihkâm mevkii.	Merkez İlçe, Ovacık Köyü	Ortaçağ
461	Karabalçık Kalesi	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Karabalçık Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
462	Güllük	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Güllük Köyü	ETÇ (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
463	Ziyarettepe	Tepe yerleşmesi.	Merkez İlçe, Tutmaç Köyü	ETÇ, M.Ö. 2. Bin, Demir Çağı
464	Yassitepe	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Tutmaç Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
465	Kulyusuf	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Kulyusuf Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
466	Kuşlu Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Kuşlu Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
467	Gündüz	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Gündüz Köyü	Ortaçağ
468	Akçamescid	Tepe yerleşmesi, istihkâm mevkii	Merkez İlçe, Akçamescit Köyü	Ortaçağ
469	Fatlum	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, İşhan Mevkii	Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri

470	Sivritepe I	Tümülüs	Merkez İlçe, Sivritepe Köyü	Roma Devri (?)
471	Sivritepe II	Kaya mezarları	Merkez İlçe, Sivritepe Köyü	Roma Devri, Ortaçağ
472	Yağmurluseki	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Yağmurluseki Köyü	Ortaçağ (?), Geç Osmanlı Devri
473	Akseki I	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Yağmurluseki Köyü, Akseki Mezraaı	ETÇ (?), Helenistik-Roma, Ortaçağ
474	Akseki II	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Yağmurluseki Köyü, Akseki Mezraaı	Demir Çağı (?), Helenistik-Roma
475	Akkoç	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Akkoç Köyü	Ortaçağ
476	Ağılkaya (Pağaç) Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Ağılkaya (eski Pağaç) Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, GTÇ, Demir Çağı
477	Karayün Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Karayün Beldesi	ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma
478	Arpayazı	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Arpayazı Köyü	Ortaçağ
479	Emirhan Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Emirhan Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma
480	Cibonun Tepesi Tümülüsü	Tümülüs	Merkez İlçe, Emirhan Köyü, İrmaküstü Mah.	Roma Devri
481	Kayaönü Höyüğü	Höyük ve kaya oyugu mezarlar	Merkez İlçe, İlkinci Köyü	ETÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
482	Tatlısu	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, İşhan Köyü.	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Helenistik-Roma
483	Bingöl Höyüğü	Höyük	Merkez İlçe, Bingöl Köyü	ETÇ (?), Demir Çağı (?), Helenistik-Roma Devri, Ortaçağ
484	Kuştepesi	Yamaç yerleşmesi	Merkez İlçe, Bingöl Köyü	ETÇ, M.Ö. 2. Bin, Demir Çağı
485	Yıldızeli	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi	ETÇ, Helenistik-Roma, Ortaçağ
486	Değirmenocağı Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Orta Çakmak Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma (?), Ortaçağ

487	Büyükmezar Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Orta Çakmak Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
488	Yukarı Çakmak	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Yukarı Çakmak Köyü	Kalkolitik Çağ, ETC, Helenistik-Roma, Ortaçağ
489	İslim I	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, İslim Köyü	Ortaçağ
490	İslim II	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, İslim Köyü	Helenistik-Roma, Ortaçağ
491	Yakup I (Ören Tepe)	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Yakup Köyü	ETC (?), Ortaçağ
492	Yakup II	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Yakup Köyü	ETC (?), Helenistik-Roma (?), Ortaçağ
493	Kösrelilik I	Tümülüsler	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi, Köşrelilik Köyü	Demir Çağı ya da Roma Devri
494	Kösrelilik II	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi, Köşrelilik Köyü	ETC, Demir Çağı, Ortaçağ
495	Kösrelilik III (İncesu Tepesi)	Höyük	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi, Köşrelilik Köyü	Kalkolitik Çağ, ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
496	Gaziköy I	Tepe yerleşmesi	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi, Gazi Köyü	ETC, Ortaçağ
497	Gaziköy II	Kaya mezarları	Merkez İlçe, Karaçayır Beldesi, Gazi Köyü	Geç Roma ya da Ortaçağ
498	Çırçır I	Tepe yerleşmesi, yamaç yerleşmesi ve tümülüs	Yıldızeli İlçesi, Çırçır Beldesi	Tepe yerleşmesi (A Alanı): ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma Devri, Ortaçağ Yamaç yerleşmesi (B Alanı): Helenistik-Roma Devri, Ortaçağ Tümülüs: Roma Devri (?)
499	Çırçır II	Tümülüs	Yıldızeli İlçesi, Çırçır Beldesi	Roma Devri (?)
500	Danişment Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Çırçır Beldesi, Danişment Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETC, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ

501	Doğanlı I	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Çırcır Beldesi, Doğanlı Köyü	Ortaçağ
502	Doğanlı II	Tepe yerleşmesi ve tümülüsler	Yıldızeli İlçesi, Çırcır Beldesi, Doğanlı Köyü	Tepe yerleşmesi: Demir Çağı, Helenistik-Roma Devri, Ortaçağ Tümülüsler (I-V): Demir Çağı ya da Roma Devri
503	Kalkankaya	Höyük ve tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Bayat Köyü	ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma, Ortaçağ
504	Sarıkaya	Yamaç yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Aşağı Çakmak Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Ortaçağ (?)
505	İnönü Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Aşağı Çakmak Köyü	ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma
506	Akören	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Çırcır Beldesi, Akören Köyü	Demir Çağı (?), Helenistik-Roma
507	Kargın	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi, Kargın Köyü	ETÇ, Helenistik-Roma (?), Ortaçağ
508	Pulur Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi	Kalkolitik Çağ, ETÇ, M.Ö. 2. Bin (?), Demir Çağı, Helenistik-Roma
509	Ayazma Tepesi	Tepe yerleşmesi ve istihkâm mekkii	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi	Roma Devri (?), Ortaçağ
510	Cıncıklı Tepesi	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi	Ortaçağ
511	Demirözü	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi, Demirözü Köyü	ETÇ (?), Demir Çağı, Ortaçağ
512	Yusufoğlu Höyüğü	Höyük	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi, Yusufoğlu Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma (?), Ortaçağ
513	Güneykaya Tepe Yerleşmesi	Tepe yerleşmesi	Yıldızeli İlçesi, Güneykaya Beldesi	Helenistik-Roma, Ortaçağ
514	Gökdiğer II	Höyük	Hafik İlçesi, Gökdiğer Köyü	Geç Neolitik Çağ (?), Kalkolitik Çağ, ETÇ

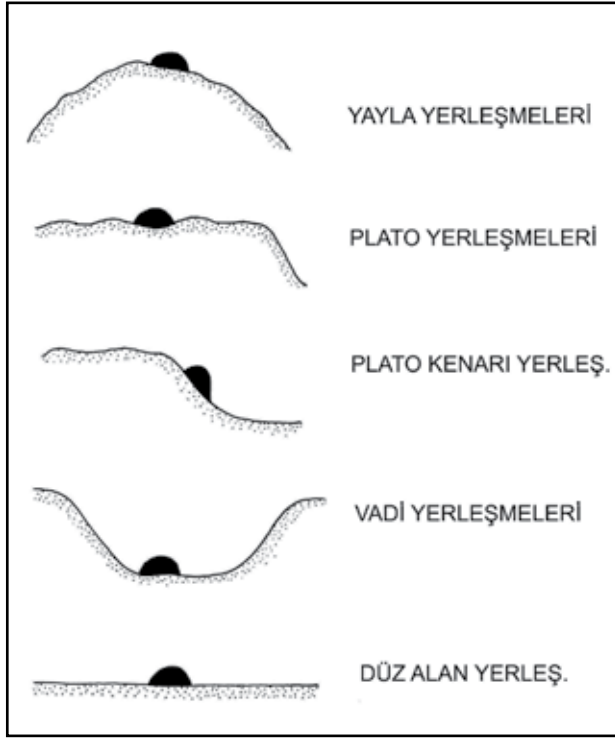
Tablo 1: SYA 2013, arkeolojik merkezler.

Harita 1: SYA 2013, araştırma alanı.

Harita 2: SYA 2013, arkeolojik merkezler.

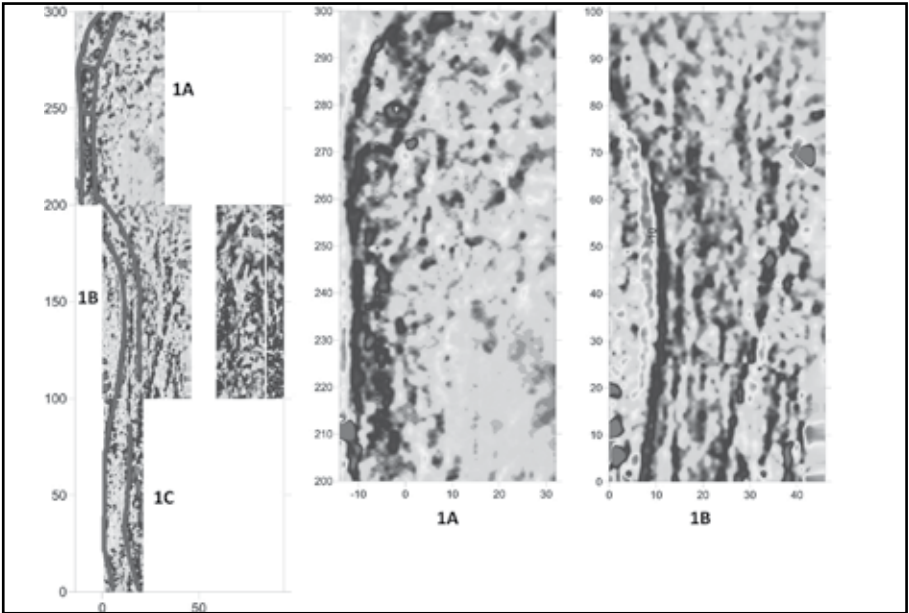
Çizim 1: Yerleşim modelleri.

Resim 1: Gökden-Kale Höyüğü (403), akropol suruna işaret eden kuşak.

Resim 2: Gökdi-Kale Höyüğü (403), arkeojefizik çalışma alanları.

Resim 3: Gökdi-Kale Höyüğü (403), Alan 1 manyetik anomali haritası.

Resim 4: Hantepesi I (407), höyüğe güneyden bakış.

Resim 5: Kaletepe'ye (412) batıdan bakış.

Resim 6: Kolluca Höyüğü'ne (430) güneyden bakış.

Resim 7: Tuzlalan Höyüğü'ne (439) güneyden bakış.

Resim 8: Karayün Höyüğü'ne (477) güneybatıdan bakış.

Resim 9: Kayaönü Höyüğü'ne (481) kuzeyden bakış.

Resim 10: Kuştepesi'ne (484) doğudan bakış.

ZENGİBAR KALESİ (BOZKIR/ KONYA) 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Osman DOĞANAY*

Serkan SUNAY

Emine KÖKER

2013 yılında tarafımızdan yürütülen ve Bakanlık Temsilcisi olarak Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden Uzman Mehmet Cabir Alper'in görev aldığı Konya İli, Bozkır İlçesi, Zengibar Kalesi Yüzey Araştırması 10.09.2013-25.09.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup 2013 yılı yüzey araştırmalarına ekip listesinde yer alan Yrd. Doç. Dr. Serkan Sunay, Yrd. Doç. Dr. Hatice Körsulu, Öğrt. Gör. Suzan Akkuş Mutlu, Öğrt. Gör. Erkan Aygör, Arş. Gör. Emine Köker ve Arş. Gör. Dr. İsmail İnce ile Nevşehir, Pamukkale ve Dokuz Eylül Üniversitelerinden öğrencilerin katılımıyla başlanılmıştır.

Zengibar Kalesi'nde kentin arkeolojik ve topoğrafik planı ile mimari yapıların rölövelerini çıkarmak amacıyla 2013 yılında 15 gün süreyle çalışmalar sürdürülmüştür. 2013 yılı yüzey araştırmalarına paralel olarak 03.09.2013-20.09.2013 tarihleri arasında Zengibar Kalesi'nde Konya Müzeler Müdürlüğü başkanlığında temizlik çalışmaları yapılmıştır. Yüzey araştırmalarına temizlik çalışmasının başlamasından 7 gün sonra başlanmış ve böylelikle temizlenen sahalarda tespit ve taslak plan çıkarma çalışmaları kolaylıkla yürütülebilmektedir.

Temizlik çalışmasına Hadrianus Zafer Takı çevresinde çalı ve otların kesilerek temizlenmesiyle başlanmıştır. Buradaki temizlik çalışmaları kapsamında Hadrianus Zafer Takı ön ve arka cephe çizim çalışmaları, zafer takına ait yayınlanmış ve yayınlanmamış yazıtların tespiti de yapılmıştır. Takın büyük kısmı ayakta korunmuş durumda iken yıkılmış durumda olan blokların ze-

* Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray/ TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Serkan SUNAY, Ankara Üniversitesi DTCE, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Emine KÖKER, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir/TÜRKİYE.

minde korunduğu tespit edilmiştir. Zafer takının ön ve arka yüzlerinde detay çizimleri büyük oranda tamamlanmış ve yapılan taslakların bilgisayar ortamına aktarılması için hazırlıklar yapılmıştır. Zafer takının cephesine ait olduğunu düşündüğümüz yazıtlı bloklar tespit edilmiştir. Büyük kısmı toprak altında kaldığı için bu yazıtlar tam olarak okunamamaktadır. Hadrianus Zafer Takı'na ait olduğunu düşündüğümüz blokların tespiti ve vaziyet çizimleri için tak çevresinde 25x25 m. ölçülerinde bir alan oluşturulmuş ve bu saha içindeki kalıntıların taslak çizimleri yapılmıştır.

Temizliğe Septimius Severus Zafer Takı çevresinde devam edilmiştir. Tak günümüzde yaklaşık 1.50 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. Üst yapı bloklarının ise büyük kısmının taşındığı anlaşılmaktadır. Tak çevresinde yazıtlı blok tespit edilememiştir. Hadrianus Zafer Takı'nın güneyinde yer alan ve sütunlu cadde ile aynı doğrultuda olan Septimius Severus Zafer Takı'nın korunan kısımlarının planları üzerinde çalışmalar sürdürölmüştür.

Sütunlu cadde ve çevresinde yer alan mimari yapıların etrafı ot ve çalılardan temizlendi. Akropol Kapısı doğrultusunda yer alan cadde üzerinde çizim çalışmaları yapıldı. Yapı çevresinde ve iç kısmında cadde üst yapısına ait olduğu düşünölen çeşitli bloklar mevcut. Bunlardan biri iki parçaya bölünmüş ion sütun başlığıdır. Caddenin güneydoğu doğrultusunda insitu durumda olduğunu düşündüğümüz iki postament yer almaktadır. Caddenin kuzey batısında zafer takları noktasında ikisi yan yana olmak üzere 3 adet heykel kaidesi yer almaktadır.

Zengibar Kalesi, Isaura adıyla güney batı Torosları kontrol eden stratejik askeri konumundan dolayı Roma ve Bizans döneminde de önemli bir iskan merkezi haline gelmiştir. Şehri kuşatan surların yanı sıra kent merkezindeki İlk Bizans Devrine ait mimari doku ve kalıntılarından da anlaşılabilieceğı üzere kent oldukça zengin ancak sanat tarihi bakımından yeterince aydınlatılmamıştır.

Zengibar Kalesi Arkeolojik Yüzey Araştırmalarının 2013 yılı çalışmaları kapsamında sur sınırları içindeki antik kent dokusunun önemli bir bölümünü teşkil eden kilise binalarına ağırlık verilerek mevcut durumun tespitine yönelik röleve ve fotoğraflarla belgeleme çalışmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda kentin ana arterini oluşturan caddenin kuzey tarafa doğru devam ettiğı eksende Hadrianus Zafer Takı'na yakın konumla yan yana iki bazilika kalıntısı üzerinde çalışılmıştır.

Büyük bir bölümü temel seviyesinde veya mimari dokusundan pek az bir bölümü günümüze ulaşabilen buna karşılık ana hatları itibariyle plan ve tipolojik tasnif yapılabilecek bu eserleri sağlıklı bir şekilde belgeleyebilmek adına yoğun ve zorlu bitki örtüsünün temizlenmesi ihtiyacı belirmiş ve çalışmalar neticesinde kısmen de olsa yapı elemanları daha anlaşılır ve rölöve çalışmalarına hazır hale getirilmiştir.

Her iki bazilikanın da birbirine benzer karakterde düzgün bir işçilik arzeden muntazam kesme taşlarla inşa edildiği ilk bakışta anlaşılmakta olup, mevcut yıkıntıların üst üste molozlar oluşturacak şekilde yoğunlaşmasından binanın asli halini doğru olarak yansıtan detaylı bir rölöve çalışması yapılabilmesi şimdilik mümkün olmamıştır. Buna karşılık her iki binanın da doğu-batı doğrultusunda üçer nefli birer bazilika şemasına sahip olduğu tespit edilmektedir.

Binalardan güney taraftaki diğerine göre daha büyük bir oturum alanıyla daha anıtsal bir yapıdır. Yaklaşık 31,43x17,96 m. boyutlarında dikdörtgen biçiminde planlı binanın doğu tarafta beden duvarından yarım silindirik taşıntılı apsisi mevcuttur. Mevcut izlerden apsisin atnalı biçiminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Batı tarafta iki bölümlü bir narteks olması muhtemel mimari bir doku vardır. Kilisenin kuzey beden duvarında narteks ve naosu birbirinden ayıran ara duvara yakın konumla kuzey tarafta 5,84x4,82 m. boyutlarında dikdörtgen biçiminde taşıntılı bir müstemilata bulunduğu görülmektedir. Müstemilata girişin kilisenin naosunda kuzeybatı köşeye yakın yerleştirilen kapı açıklığı ile sağlandığı, bunun yanı sıra narteksin iç kısmına da bir pencere açıklığı yapıldığı görülmektedir.

Kuzeydeki kilise yaklaşık 29,84 m. boyundadır. Beden duvarlarının kalıntıları eninin tespitinde kesin bir fikir vermemesine karşılık, naosta mevcut ayak kalıntıları ve kemer açıklıklarından hareketle takribi 14 m. olduğu belirlenebilir. Orta nef oran bakımından yan neflerin neredeyse iki katıdır.

Doğuda yarım daire sınırlarını aşan atnalı biçiminde apside dair izler vardır. Naos batısındaki kapı açıklığına ait söveler kısmen de olsa sağlamdır ve asli kapı açıklığını işaret eden insitu vaziyetiyle dikkat çekicidir.

Orta Anadolu'nun Akdenize açılan topografyasını kontrol eden stratejik öneme sahip bu bölgenin Bizans Devri'ndeki gelişimi ve sürekliliğinin mimari eserler ve sahip olduğu diğer vasıflarıyla aydınlatılması kuşkusuz ayrıntılı belgeleme çalışmalarına imkân sağlayacak ve daha detaylı bilimsel araştırma olanakları sunacak nitelikteki arkeolojik bir kazı süreci ile gerçekleşecektir.

Kentin sur duvarları içinde ve surların eteklerinde 2013 yılı yüzey araştırmalarında görülen parçalı haldeki seramik ve tezgâh ağırlıkları, antik kentin özellikle Hellenistik Dönem bantlı kâselerine form ve bezeme açısından, tezgâh ağırlıklarına ise damga türleri açısından yeni örneklerin eklenmesini sağlamıştır. Hellenistik Dönem formları arasında gördüğümüz kimi kâselerin birebir bezerlerine Isauria Bölgesi dışında henüz rastlanmamıştır¹.

İnce cidarlı ve bant süslemeli seramikler yüzeyde yoğun buluntu grubunu oluşturmakta, ancak kalın cidarlı ve farklı renk ve forma sahip örnekler de mevcuttur. Kalın cidarlı ve farklı bant renkleri ve düzenlemelerinin görüldüğü grup tekil örneklerden oluşmaktadır. Az rastlanan bu grup daha özensiz olmasının yanı sıra daha büyük boyutlarda kaplara ait parçalardır.

Yüzeyde karşılaşılan küçük buluntular arasında tezgâh ağırlıkları da önemli sayıdadır. Sur duvarları içerisinde ve nekropollerde rastlanan bu tezgâh ağırlıkları antik kentteki dokumacılık faaliyetlerinin kanıtı olması açısından önem taşımaktadır.

Görülen tezgâh ağırlıklarının hepsi pişmiş topraktan ve kaba hamura sahip kilin elde şekillendirilmesi ile oluşturulmuşlardır. Tek asma deliklerine sahip olan ağırlıkların üzerinde farklı şekil ve harflerden oluşan mühürler görülmektedir. Tezgâh ağırlıklarında şimdiye kadar onbir farklı süsleme ve mühür tespit edilmiştir. Farklı mühür ve süslemelerden dolayı bu ağırlıkların kişiye özel olarak üretildikleri söylenebilir. Üretilirken dokunacak kumaş ve tezgâhın boyutu göz önünde bulundurulmuş olan ağırlıkların genellikle diskoid formda olduğu ve elle şekillendirildiği için de her iki yüzeyinin eğimli ve pürüzlü olduğu anlaşılmıştır.

Zengibar Kalesi 2012 yılı çalışmalarında 164 kaçak kazı çukuru tespit edilmişti. 2013 yılı yüzey araştırmasında daha önceki yılda tespit edilen kaçak kazı çukurlarına yenilerinin eklendiği görülmüştür. Kısa bir süre önce antik kentten elimize ulaşan bazı fotoğraflarda, 2013 yılı çalışmalarımızdan sonra da kentteki kaçak kazıların hızla arttığı ve özellikle mimari yapıların yıkılarak yok edilmek üzere olduğu görülmektedir. Yine 2013 yılı çalışmalarından sonra kentte yapılan organize kaçak kazı çalışmalarına ilişkin fotoğraf ve videoların sosyal paylaşım sitelerinde cesaretle yayınlandığı hayretle izlenmiştir.

1 Yakın benzerleri için bak. Bahar, H. "İlgın Çevresi Höyükleri" AST 13-1, 153-184; Bahar, H., "Hatip-Kurunta Anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996", AST 15-2, 105-120; Balıran, A., "Taşkent İlçesi ve Çevresi 2007 Yılı Yüzey Araştırma Raporu" AST 26-1, 313-332, Res. 15-16.

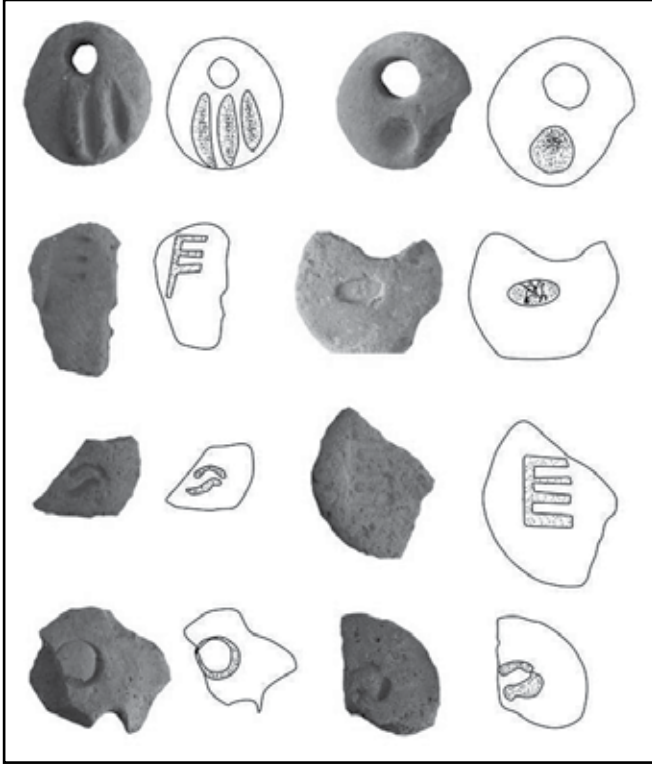
Resim 1: Zengibar Kalesi Hadrianus zafer takı.

Resim 2: Zengibar Kalesi sütunlu cadde.

Resim 3: Zengibar Kalesi, bazilikal planlı bir kilise.

Resim 4: Zengibar Kalesi, dokuma ağırlıkları.

TEKİRDAĞ MERKEZ VE ŞARKÖY İLÇELERİ İLE ÇANAKKALE GELİBOLU YARIMADASI (TRAKYA KHERSONESOS'U) YÜZEY ARAŞTIRMASI 2013 YILI ÇALIŞMALARI

Zeynep KOÇEL ERDEM*

‘Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos’u) Yüzey Araştırması’ 2013 yılı çalışmaları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 26.07.2013 gün ve 147060 sayılı resmi izinleri ile, 02.09-16.09.2013 tarihleri arasında 9 kişilik bir ekiple gerçekleştirilmiştir¹.

2008 yılından beri Tekirdağ Ganos Dağı ve çevresinde, Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri’nde sürdürülen arazi çalışmalarına bu yıl da hem aynı bölgede devam edilmiş, hem de Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası’nda da çalışılmıştır. Çalışmanın hedefi, Şarköy Bölgesi ile Gelibolu Yarımadası sınırındaki alanlarda arkeolojik varlıkların süreklilik ve farklılığını gözlemlemektir. Tekirdağ Şarköy bölgesi ile Gelibolu Yarımadası’nın Şarköy ile keşişim alanındaki saptamalarımız bu bölgelerin kültürel bakımdan bir bütünlük gösterdikleri gözlemlenmiş, özellikle yerleşmeler ve mezar tiplerinde ortak kültür öğelerinin devam ettiği saptanmıştır.

* Doç. Dr. Zeynep KOÇEL ERDEM, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No. 89 Bomonti/Şişli/ İstanbul/ TÜRKİYE.

1 Ekip Üyeleri: Bakanlık Temsilcisi Kırklareli Müzesi uzmanı, sanat tarihçisi Emir Tuzkaya, Doç. Dr. Zeynep Koçel Erdem, arkeologlar Gülçin Karakaş, Gözdem Güler, Haldun Arda Bülbül, Ayhan Yamantürk, Hasan Topdemir ile ulaşım Süleyman Altın ve Halil İlhan’dan oluşmaktadır. Her zaman yapıcı, uyumlu ve özverili çalışmalarından dolayı temsilcimiz Emir Tuzkaya’ya ve tüm ekip üyelerine teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışma iznimizi sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, araştırmamıza maddi katkıda bulunan Üniversitemiz BAP Başkanlığı ile Tekirdağ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği’ne, ayrıca her konudaki desteklerinden dolayı Tekirdağ ve Çanakkale Müdürlükleri ile müze elemanlarına, Gelibolu Miller Petrol, Ayşe Utkan Yavuz ve Özcan Ailesi’ne teşekkür ederiz

Tekirdağ İli'nde Şarköy ve çevresi, Gölcük, Kızılcaterzi, İğdebağları, Şenköy Köyleri; Çanak kale Gelibolu Yarımadası'nda ise, Çokal, Yülüce, Bayramıç, Süleymaniye, Kalealtı, Adilhan, Kocaçeşme, Kavak, Koruköy, Güneyli Köyleri ile Evreşe ve Bolayır Beldeleri ve çevreleri incelenmiştir (Harita). Araştırmamız sırasında 48 farklı alanda incelemeler yapılmış ve yerleşim ölçeğinden tekil buluntulara dek çeşitli kültür varlığı saptanmıştır.

Gelibolu Yarımadası araştırmaları Şarköy'ün Gelibolu Yarımadası uzantısında yer alan alanlarda, Şarköy ile Gelibolu Merkez arasında kalan ve genellikle Yarımada'nın kuzeyini oluşturan kıstak bölgesinde yoğunlaştırılmıştır. Bu bölge, Korudağ eteklerinden başlayan ve akarsularla beslenen verimli bir ovaya sahiptir. En önemli akarsu Kavak Deresi'dir (Melas). Yarımada'nın Saros Körfezi (Melas Kolpos) ve Propontis kıyılarında adları antik kaynaklarda geçen çok sayıda yerleşme bulunmaktadır ve bunların büyük kısmı henüz kesin olarak lokalize edilmemiştir.

YERLEŞMELER

Daha önceki yıllarda yürüttüğümüz araştırmalarımızda Şarköy'ün Gelibolu sınırına doğru, özellikle de Sofuköy, Çokal ve Yülüce arasında Prehistorik Devir yerleşmelerinin sayıca arttığı gözlemlenmiştir. Her ikisi de bir taş alet üretim merkezi olan Prehistorik Devir yerleşmelerinden geçen yıllarda incelenen ve Şarköy Sofuköy Yartarla ile bu yıl saptanan Çokal Köyü Yüktepe gibi bazı höyüklerinin topografya ve benzer malzemeler açısından ilişkileri anlaşılabilmiştir. Ayrıca Prehistorik Devir'de yerleşilen alanların² daha sonrasında Klasik ve Roma Devirlerinde iskan edildikleri de Gelibolu Kavak Köyü yakınında saptanan iki höyük, Evreşe Yülüce Köyü Babatepe'de saptanan yerleşme ve Evreşe Gücüler Höyük yerleşmelerinde gözlemlenen malzemelerden anlaşılmaktadır. Bu alanlarda prehistorik seramikler ve taş aletlerin yanı sıra Klasik, Roma ve Bizans Devri seramiklerine de rastlanmıştır. Evreşe Gücüler Höyük'te ele geçen pişmiş toprak yumurta biçimli bir obje Çanak kale Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Gelibolu Yarımadası'nın hem Saros Körfezi, hem de Propontis kıyılarında yerleşmelerin sıklığı ve yakınlığı dikkati çekmektedir ve yüzeyde farklı de-

2 Bölgede önceki yıllarda gerçekleştirilmiş olan Prehistorik Devir yüzey araştırmaları ve sonuçları hakkında bkz. Özbek 2008, Özbek 2009, Özdoğan 1986, Özdoğan 2000.

virilere ait çok sayıda buluntu görülmektedir. Yarımada'nın kıstak kısmında Klasik ve Roma Devri malzemesi veren ve göreceli olarak daha büyük antik kentler: Bakla Burnu (Kardia), Bolayır (Lysimakheia), Bolayır Maltepe (Paktye?), Kavak Köy Germe Tepe (Sausadia?/Kobrys?/Kypasis?) ve Koruköy Kartaltepe yerleşmeleridir. Bu yerleşmelerin birçoğunun adı antik kaynaklarda da geçmektedir ve bölgede daha önce sürdürülen bazı araştırmalar ve yayınlarda da söz edilmişlerdir³. Ancak bu yerleşmelerin kesin lokalizasyonlarına ilişkin sorunlar halen geçerlidir. Bakla Burnu'nun Kardia, Bolayır'ın ise Lysimakheia olduğu genel olarak kabul edilmekle beraber, Bolayır'ın Agora/Agoraion Teichos olarak adlandırılması da tam olarak kesinlik kazanmamıştır. Güneyli ise olasılıkla İde antik yerleşmesi olabilir. Kavak Köy Germetepe ve Koruköy Kartaltepe yerleşmelerinin antik adları bilinmemektedir. Antik Deris (Kocaçeşme Köyü? / Dirikköy?), Aphrodisias, Kobrys, Kypasis yerleşmelerinin de olası yerleri henüz tespit edilememiştir.

BOLAYIR ARAŞTIRMALARI

Bolayır Bakla Burnu (Kardia Antik Kenti)

Saroz Körfezi (Melas Kolpos) kıyısındaki Bakla Burnu'nda yer alan, çeşitli kaynaklarda adı Kardia olarak geçen, daha önceki yıllarda çeşitli araştırmacılar tarafından da yerleşme bölgenin en önemli antik kentlerinden biridir⁴. Denizden yükselen bir tepe ve çok geniş bir sırt üzerinde kurulmuş geniş alana yayılı bir yerleşmedir. Denize uzanan burunun (Bakla Burnu) her iki yanında doğal koylara sahiptir. Doğusundaki büyük koy, bugün de olduğu gibi antik kentin ana limanı olarak kullanılmış olmalıdır. Günümüzde sit alanı olan antik yerleşim, antik kaynaklarda da geçen ve M.Ö. 6. yüzyılda kurulan bir Atina kolonisi olarak bilinmektedir. Kentin Klasik Devir'lerde sikke bastığı da bilinmektedir. Yüzeydeki arkeolojik buluntular, özellikle de Klasik Devir Attika kökenli seramik parçalarının yoğunluğu bunu kanıtlamaktadır. Buluntu yoğunluğu burnun ucundaki fenerin sırtlarında ve büyük koya (liman) bakan yamaçlarda çoğalmaktadır. Ayrıca liman kesitlerinde çok sayıda seramik malzeme görülebilmektedir. Bu kısımda ayrıca *in situ* temel taşları görülebilen dikdörtgen planlı bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir.

3 Uzun yıllar boyunca bölgede Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar tarafından epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları yürütülmüştür. Bkz. Sayar, *Araştırma Sonuçları Toplantısı raporları*; Tzvetkova 2008.

4 Isaac 1986: 187-188.

Burnun ucundaki fenerin tam alt kısmında, doğal platformlar yaparak denizin içerisinde doğru uzanan kayaların üzerinde, kaya yüzeylerinin düzeltilerek, yaklaşık olarak 3x10 m. ölçülerinde dikdörtgen bir havuz oluşturulduğu görülmüştür. Bu havuz olasılıkla antik çağda benzerleri görülen bir balık havuzu olmalıdır (Resim: 1).

Arazide kırık parçalar halinde çok sayıda mermer bloğa rastlanmıştır. Bunlardan birisi, iki parça halinde kırılmış, yaklaşık olarak 1.45X21 cm. ölçülerinde ve üzerinde kırlangıç kenet yuvası olan bloktur. Çevredeki çok sayıda taş da dağıtılmış bir yapıya ait olabilir. Üzerinde akıtma kanalı olan kırık bir mermer çörten parçası da yüzey bulguları arasında sayılabilir.

Tüm alanda Arkaik Devir'den Roma Devri'ne kadar çok sayıda seramik parçası görülmüştür (Resim: 2). Özellikle amphora parçaları ile M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara ve Hellenistik Devir'e ait Atina üretimi siyah astarlı seramik grubu seramiklere yoğundur. Yüzey bulguları arasında envanterlik değer taşıyan üzeri damgalı (kadın başı figürlü) bir adet pişmiş toprak ağırşak, bir adet pişmiş toprak bezemeli louterion parçası ile pişmiş toprak bir tezgah ağırlığı Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Bolayır (Lysimakheia Antik Kenti)

Saros Körfezi'ne ve Kardias antik kentine tamamen hakim konumu ile bölgede yer alan çok önemli bir antik yerleşmedir. Antik kent günümüzde Bolayır modern yerleşim altındadır. Hellenistik Devir'de Lysimakhos Krallığı'na başkentlik yapmış olduğu bilinen kentin Büyük İskender'in haleflerinden general Lysimakhos tarafından M.Ö. 309/8 yılında kurulduğu bilinmektedir⁵. Bolayır büyük olasılıkla Lysimakheia adlı yerleşim olarak kabul edilmekle beraber, kentin adı 'Agora' olarak da geçmektedir⁶.

Bolayır içerisindeki Gazi Süleyman Paşa ve Namık Kemal'in türbelerinin bulunduğu tepe yerleşiminin Saros'a bakan en yüksek tepesidir. Daha önceki yıllarda Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar tarafından bu tepayı çeviren duvar içerisinde devşirme olarak bir takım antik mimari parçalar belgelenmiştir⁷. Ancak duvarın beyaz kireç badana ile kalın bir tabaka şeklinde boyanması

5 Sayar 2000 a : 246 vd.; Sayar 2007 : 198.

6 Isaac : 1986; BA 773.

7 Sayar 2000 b: 514 vd.

nedeniyle bu devşirme parçalar artık çok net olarak tespit edilememektedir. Ancak bir dış kesimi parçası sütun gövde parçaları ve mermer bloklar tespit edilebilmiştir. Türbe bahçesinde ise üç adet mermer sütun gövdesi ile bir adet Korinth yapraklı sütun başlığı tespit edilmiştir.

Bolayır yerleşmesinin sırtları aynı zamanda Gelibolu Yarımadası'nın Şarköy'e doğru olan en dar yerinin de (kıstak bölgesi) sırt kısımlarını oluşturmaktadır ve bir yandan Saros Körfezi'ne, diğer yandan Propontis'e hakim bu arazilerde buluntu yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. Yüzeyde pek çok seramik parçası, ayrıca irili ufaklı bir takım mermer parçaları, stel parçaları, cürufur ve tuğla ve kiremit parçaları da bulunmaktadır. Bu alanda bir evde Arkaik Devir'den Roma Devri'ne dek tarihleme veren çok sayıda seramik parçası (Resim: 3): Oryantalizan Dönem Korinth krater parçası, Arkaik Kırmızı Figürlü krater parçası, çeşitli tipte amphora dipleri, siyah astarlı seramiklere ait parçalar, Roma Devri sigillata parçaları, çok sayıda kulp ve gövde parçaları, pişmiş toprak yumurta ok bezemeli louterion parçası, sigrafitto tekniğinde Bizans Devri seramik parçaları ile pişmiş toprak ağırşak, pişmiş toprak boyalı antefiks parçası görülmüştür. Ayrıca mermer mimari elemanlar ve mermer heykel parçaları belgelenmiştir. Mermer parçalar arasında (irili ufaklı yaklaşık 20 parça) yaprak süslemeli bir mermer mimari eleman parçası, sütun gövde parçası, soffitli arşitrav parçası, kasetli saçak parçası, yivli bir sütuna ait gövde parçası, bezemesinden Hellenistik Devir'e ait olduğu anlaşılan mermer bir akroter parçası görülmüştür. Heykel parçaları arasında ise, anıtsal bir mermer heykele ait altında matkap delikleri olan ayak parçası, koluna himation sarı anıtsal mermer bir heykele ait kol parçası ile ufak boyutlu, belden üstü ve bacakları kırık çıplak bir mermer Aphrodite heykel parçası dikkati çekmiştir. Ayrıca mermer bir mortarium parçası ve bir dibek taşı belgelenmiştir. İncelenen tüm bu eserler arasında envanterlik değer taşıyan üç buluntu tutanakla teslim alınarak Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu eserler bir adet pişmiş toprak ağırşak, bir adet pişmiş toprak palmet kabartmalı boyalı antefiks parçası ve Aphrodite heykeli parçasıdır. Ayrıca bir zamanlar bu araziden bulunarak Çanakkale Müzesi'ne teslim edilen mermer bir at heykeli de Çanakkale Müzesi'nde sergilenmektedir. Çanakkale Müzesi'ne götürülen eserler ve tüm bulgular kentin zenginliği ve büyüklüğü hakkında bilgi vermektedir. Her ne kadar modern yerleşim altında kalsa da, çevre arazilerde yapılacak kazı çalışmaları bölgenin en önemli antik yerleşimi hakkında çok önemli bilgiler verebilir. Ancak çevre arazilerin büyük bir kısmı tarla olarak

işlenmektedir ve tarımsal faaliyetler Trakya Khersonesosu'nun bu antik kentini gün geçtikçe yok etmektedir.

Bolayır Maltepe Höyük (Paktye Antik Kenti?)

Bolayır tepelerinden Marmara Denizi yönüne doğru inerek, Eski Gelibolu Yolu takip edildiğinde, deniz kıyısında yer alan yüksek tepe incelenmiştir. Burası Maltepe Höyük adıyla tescilli, Propontis'e hakim, oldukça yüksek bir tepe ile tepenin yamaçlarına yayılmış bir yerleşmedir (Resim: 4). Yüksek tepe antik yerleşmenin akropol kısmını oluşturmaktadır. Ancak tepenin Marmara Denizi'ne bakan tarafı tıraşlanmış ve yok edilmiştir. Yapılan incelemede yüzeyde Prehistorik, Klasik, Hellenistik Devirler'e ait çok sayıda seramik parçası gözlemlenmiştir. Buluntular arasında envanterlik değer taşıyan üç adet eser Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bunlar küçük boyutlu mermer bir kadın başı (Resim: 5), ile her ikisi de Prehistorik Devire ait taş bir yassı baltası ve uzun form gösteren bir taş alettir. Mermer kadın başı M.Ö. 4. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başına tarihlenebilir. Yüzünün sol tarafı üzerindeki çocuk elinden dolayı heykelcik Aphrodite ve kucağında tuttuğu Eros şeklinde yorumlanabilir.

Lysimakheia'ya olan yakınlığı ve konumu göz önüne alındığında, ayrıca yüzey bulgularının ışığında çok uzun süreyle iskan edildiği anlaşılan bu yerleşme, Propontis kıyısında önemli bir antik liman yerleşmesi olmalıdır. Adı antik kaynaklarda geçen, ancak yeri şimdiye kadar tam olarak lokalize edilemeyen Paktye adlı yerleşim olabilir. Bazı kaynaklarda Paktye antik kentinin Bolayır'ın 2 mil kadar güneyinde olduğundan söz edilmektedir⁸. Bu konu hakkında araştırmalarımız devam etmektedir.

KAVAK KÖY ARAŞTIRMALARI

Kavak Köy Germe Tepe Yerleşimi (Kobrys / Kypasis / Sausadia Antik Kenti ?)

Gelibolu Kavak Köyü yakınında yer alan ve Gelibolu-Şarköy yol ayrımının hemen bitişiğindeki 'Germe Tepe' olarak adlandırılan alandır. Batısında Saros'a akan Kavak Deresi (Melas), yaklaşık 3.7 km. kuzeyinde Kavak Köyü, güneyinde ise Kardia (Bakla Burnu) yer almaktadır. Tepe ve tüm yamaçlarına yayılmış antik kent Saroz kıyısına kadar uzanmaktadır. E 87 ana kara yolu antik yerleşimi kesmektedir. Yüzey bulgularının ışığında Klasik Devir'den Bi-

8 Isaac 1986 : 197; BA 777.

zans Devri'ne kadar iskan edilmiş olduğu anlaşılan antik yerleşim, konumu, yayılım alanı, buluntularının yoğunluğu ve çeşitliliği göz önüne alındığında Gelibolu Yarımadası'nın Saroz Körfezi'ne hakim en önemli antik yerleşmeleri arasında sayılabilir. Antik kaynaklarda Kavak yakınında yer alan ve Kavak Nehri'nin 1 km. güneyinde olduğu belirtilen Kobrys antik yerleşmesinden söz edilmektedir⁹. Yine antik kaynaklarda Kavak Nehri'nin 2 mil kuzeyinde yer alan bir diğer yerleşme olan Kypasis antik yerleşmesinden bahsedilmektedir¹⁰. Bazı araştırmacılar ise, Germe Tepe'nin Sausadia antik yerleşmesi olduğunu ve kentin Trak -Frig tanrısı Sabazios'un kenti olduğundan söz etmektedir¹¹. Bu konular henüz netlik kazanmamıştır.

Yüzey bulguları arasında Klasik Devir'den Bizans Devri'ne dek tarihleme veren çok sayıda seramik parçası: Siyah Astarlı Attika seramiklerine ilişkin parçalar, çok sayıda Roma Devri sigillata seramik parçaları (Resim: 6), pişmiş toprak kandil parçaları, Hellenistik Devir boyalı seramiklere ilişkin gövde parçaları, kaba yalın günlük kullanım seramiklere ait çok sayıda parça, sigrafitto tekniğinde Bizans Devri sırlı seramik parçalar ile pişmiş topraktan üzeri bezemeli damga (Bizans Devri kutsal ekmek damgası), cam kap parçaları, mermer mortarium parçası, mermer heykel parçaları, mermer blok parçaları, stilize palmet motifli mermer stel parçası, pişmiş toprak kiremit ve döşeme tuğlası parçaları, cürufalar ve bir adet envanterlik nitelikteki Bizans Devri bronz sikkesi sayılabilir.

Kavak Köyü içerisinde yapılan incelemede ise, Kavak Belediyesi Bahçesi'nde bir takım antik mermer parçaların toplandığı görülmüştür. Parçaların burada 1994 yılından beri sergilendiği ancak nereden getirildiklerinin bilinmediği belirtilmiştir. Parçalar arasında iki adet pişmiş toprak pithos, 3 adet granit ve 3 adet mermer sütun gövde parçası, mermer saçak parçası, mermer heykel kaidesi, 2 adet Bizans Devri mimari parça ve üzeri Grekçe yazıtlı mermer parçası bulunmaktadır. Yazıt M.S. 5.-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilebilecek bir Hristiyanlık Dönemi yazıtı olup, İsa severler tarafından kutsal üçlüye yapılan ve muhtemelen bir yapıya ait bir onurlandırma yazıtıdır¹² (Resim: 7).

9 Skylax 67; BA 775.

10 Skylax 67; BA 776.

11 Külzer 2008 : 630.

12 Bu yıl Kavak Köyü ve Kalealtı Köyü'nde saptanan iki yazıt bölümümüz öğretim üyelerinden Yar. Doç. Dr. Filiz Dönmez Öztürk tarafından okunmuştur. Kendisi 2008 yılında araştırmamızın ekip üyesi de olmuştur. Ne yazık ki yakın zamanda çok genç yaşta kaybettiğimiz, çok sevdiğimiz değerli arkadaşımızı özlem, saygı, sevgi ve rahmetle anıyorum.

Koruköy'e yaklaşık 2 km. uzaklıktaki alan günümüzde tarımsal amaçlarla kullanılmaktadır. Saroz Körfezi'ne hakim bir manzaraya sahiptir ve Kardias antik kentini görmektedir Buluntular ışığında oldukça geniş bir yayılım alanına sahip olduğu anlaşılan antik yerleşimde Klasik Devir'den Bizans Devri'ne kadar tarihleme veren seramik ve çeşitli buluntu tespit edilmiştir. Çok sayıda ki yüzey bulguları arasında siyah astarlı ve gri hamurlu Klasik ve Hellenistik Devir seramik parçaları, Roma Devri sigillata parçaları (özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyıl tipleri), kaba yalın seramiklere ait parçalar, cam kap parçaları, pithos parçaları, üzerleri kil ıslakken yapılmış olan kıvrık çizgi bezemeli ve olasılıkla mezar kapağı olan pişmiş toprak kavisli levhalar, mermer bloklara ait parçalar, üzeri haç kabartmalı ve arkası da bezemeli olan mermer bir templon duvarı parçası ve çeşitli boyutta kiremit parçaları sayılabilir.

Ayrıca Koruköy içerisinde yapılan incelemede nereden getirildikleri tam olarak öğrenilemeyen antik buluntular saptanmıştır. Bunlar, bir ev duvarına dayalı mermer bir parça (kline parçası?), granit bir sütun gövdeleri, sarmal yivli bir sütun gövde parçaları, dibek taşı ve bir Hristiyan mezar taşıdır.

SÜLEYMANİYE KÖYÜ

Süleymaniye Köyü içerisinde yapılan incelemelerde, eski ilkokulun yanında, tel örgü ile çevrelenmiş bir alanda, bazıları gömük halde bir takım antik mermer sütunlar ile mermer mimari blokların, yanı sıra birkaç yazıtlı Osmanlı mezar taşının toplanmış olduğu görülmüştür (Resim: 8). Bu antik parçaların 1960'lı yıllardan beri burada korundukları ve bu alanın da köyün eski mezarlığı olduğu belirtilmiştir. Sütunların yarı gömük oluşu *in situ* olup olmadıklarını düşündürmektedir ve ilk bakışta akla bir sütunlu cadde ya da stoa gelmektedir. Sütunlar yaklaşık üçer metre ara ile sıralanmışlardır. Alanda gömük halde ancak gözükmeyen başka parçalar da olabilir. Sağlıklı bilgilerin elde edilebilmesi için alanda temizlik çalışması yapılması gerekmektedir. Çevrede yapılan incelemede herhangi bir antik kalıntıya rastlanmamıştır. Hemen yakında ise Gerçek Baba adında bir yatır ve türbesi bulunmaktadır. Türbe bahçesinde de bir adet yazıtlı mermer Osmanlı mezar taşı bulunmaktadır. Nereden getirildiği bilinmeyen tüm bu bezemeli ve bezemesiz antik parçalar kuşkusuz yakındaki büyük bir antik yerleşmeden taşınmış olmalıdır. Adı

kaynaklarda geçen ve yakında olduğu ön görülen, ancak yeri bu güne kadar tam olarak lokalize edilemeyen yerleşmelerden biri de Aphrodisias yerleşmesidir¹³. Bu konudaki araştırmalarımıza önümüzdeki yıllarda da devam etmeyi planlamaktayız.

DERİS ANTİK KENTİ

Yarımada'nın kıstak bölgesinde Saroz kıyısında yer alan ve adı antik kaynaklarda geçmekle beraber, yeri günümüzde tam olarak bilinmeyen yerleşmedir. Bazı modern araştırmacıların yayınlarında Adilhan Köyü'nün deniz kıyısında lokalize edilen Deris antik kentine ait izleri araştırmak amacıyla Adilhan Köyü sahil şeridinde gözlemler yapılmıştır. Sazlıdere Yolu'nu takip ederek ulaşılan sahilde Kum Burnu'nda kalıntılar olduğu, burasının önemli bir ticaret noktası olduğu, ayrıca 1920'li yıllara dek bölgede varlıklarını sürdüren Rumlar tarafından Şarköy'den getirilen şarapların sevkiyatının yapıldığı bir liman olduğu belirtilmiştir. İskele Mevkii olarak adlandırılan yerde bu gün de basit bir iskele ve gerisinde orman içerisinde çeşitli yazlık evler yer almaktadır. Ancak sahil şeridinde yapılan taramada herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır. Önümüzdeki yıllarda Adilhan Sazlıdere'nin ormanlık alan içerisinde kalan bölgesinde ve Adilhan-Kavak Deresi arasında daha detaylı araştırmaların yapılması planlanmaktadır.

BAYRAMIÇ KÖYÜ KELTEPE YERLEŞİMİ

Burası Evreşe-Yülüce Yolu üzerinde, Yülüce Köyü'ne 4 km. yakınlıkta yer alan ve oldukça geniş bir araziye yayılı bir tepe ve yamaç yerleşimidir. Şarköy Yeniköy Akalan Mevkii'ni, Saros Körfezi'ni ve Şarköy Dolucatepe kutsal alanını görmektedir. Tepe eteklerinde Hallaç Deresi ve üzerinde Yülüce Köprüsü yer almaktadır.

Alandaki çok sayıda seramik buluntu alanın Klasik Devir'den Roma Devri'ne dek iskan edildiğini göstermektedir. Yüzey bulguları arasında Klasik Devir siyah astarlı seramikler, Hellenistik Devir seramik parçaları, ve özellikle de çok sayıda Roma Devri sigillata seramik parçaları, çeşitli devirlere ait amphora dipleri, cam kase dibi parçaları, kandil parçaları ve kiremit parçalarına rastlanmıştır.

13 Jones, 1971 : 17; Loukopoulou 1987 : 70, 76.

Güneyli Köyü Güneyli Limanı Höyüğü (İde ?)

Saros kıyısında, Güneyli Köyü sahilinde liman yanındaki tepe ve çevresi incelenmiştir. Denizden dik yükselen tepe (höyük), her iki tarafı da koy olan hakim bir alandır. Tescilli alan üzerinde modern yazlık villalar yer almaktadır. Evlerin önünde çok azı kalmış boş alan antik yerleşimden kalan yegane boş alandır. Tepenin tam eteğinde, deniz kıyısında kötü kondisyonlu bronz bir Hellenistik Devir sikkesi (olasılıkla bir Lysimakheia sikkesi) bulunmuştur. Yerleşme Saros Körfezi kıyısı liman yerleşmeleri arasında Kardias kadar büyük olmasa da önemli konumdaki bir liman yerleşmesidir. Yerleşmenin antik adı bilinmemektedir, ancak antik kaynaklarda İde adlı yerleşmenin Bolayır'ın 4 km batısında olduğundan söz edilmektedir¹⁴. Bu nedenle burası olasılıkla İde olarak adlandırılan yerleşme olmalıdır.

KUTSAL ALANLAR

Şarköy Kapıkaya/Harmankaya Mevkii Kaya Kutsal Alanı

Daha önceki yıllarda Tekirdağ-Şarköy çevresinde benzerine rastlamadığımız tipte bir kaya kutsal alanı ilk defa Şarköy Kapıkaya/Harmankaya Mevkii'nde saptanmıştır¹⁵. Böylelikle hem Bulgaristan, hem de Türkiye Trakyası'nın kuzey batısında, Edirne, Kırklareli ve Istanca Dağları çevresinde yaygın olan, kayalar üzerinde sunu çukurları, platformlar vs. bulunan ve literatürde 'Trak kaya kutsal alanları' olarak adlandırılan bu tipteki kutsal alanların benzerinin çalışma alanı sınırlarımız dahilinde, kuzey Propontis kıyılarında ilk kez saptanmıştır¹⁶.

Şarköy'ün batısında Kapıkaya/Harmankaya olarak adlandırılan mevkiinin hemen hemen tamamı orman alanı içerisinde kalmaktadır. Bu tepelik alan Marmara Denizi'ne ve aşağıdaki ovaya tamamen hakim bir manzaraya sahiptir.

14 Skylax 67; BA 775.

15 Geçen yıllardaki çalışmalarımız sırasında yalnızca arazi şekilleri bakımından bu tür alanları hatırlatan iki yer Tekirdağ Yazır Köyü İzkayalar Mevkii ile Şarköy Palamut Köyü tepelerinde saptanmıştı. Ancak her hangi bir sunu çukuru, platform, niş vs. ve arkeolojik buluntu elde edilmemişti.

16 Trakya'nın kuzey batısında, Edirne ve Kırklareli illeri'nde bu tarzdaki kaya kült alanları Prof. Dr. Engin Beksaç tarafından araştırılmaktadır. Bkz. Beksaç, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* raporları.

Sık orman içerisinde yükselen kaya kütleleri ağaçlık alana yayılmış haldedir. Yatay ve dikey kayalar ve büyük taş kitleleri orman içerisindeki vadide kalmıştır. Bir kapı geçişini andırdığı için 'Kapıkaya' olarak taş kütlesi dar bir geçişi olan doğal bir kayalıktır. Geçidin her iki yanındaki kaya kütlesi de adeta bir duvar gibi yüksektir ve bu doğal duvarların arası bir geçit gibi şekillenmiştir. Bir zamanlar kaya yüzeyleri arasında yazı da olduğu belirtilmiş, ancak herhangi bir işaret ya da yazı tespit edilememiştir. Geçit zemininde eskiden yapıldığı anlaşılan kaçak kazı çukuru mevcuttur.

Kapıkaya etrafında irili ufaklı çok sayıda kaya ve üzerlerinde bir takım düzeltilmiş platformlar ve sunu çukurları tespit edilmiştir. Kayalık alandaki en yüksek dik kayanın (yük. yaklaşık 2 m.) tam üzerinde yuvarlak bir adak çukuru tespit edilmiştir (Resim: 9). Bu yüksek kayanın önünde kademeli olarak yükselen iki platform oluşturulmuştur. Platformlar üzerinde de kanallar ve bir başka adak çukuru daha bulunmaktadır. Tepeden aşağıya, vadiye doğru inerken kayalar üzerinde başka sunu çukurlarının da bulunduğu belirtilmiştir. Ancak çok sık ormanlık olan bu alanda başka tespit yapılamamıştır. Çevrede herhangi bir arkeolojik bir küçük buluntuya rastlanmamıştır. Bazı kayalar üzerinde içlerinde hala metal kalıntıları bulunan kenet delikleri vardır. Önümüzdeki çalışma sezonunda bu alanda daha detaylı araştırmaların yapılması planlanmaktadır.

NEKROPOL ALANLARI

Geçen yıllarda, özellikle Şarköy'ün Gelibolu sınırına yakın yerlerde yaptığımız araştırmalar sırasında Şarköy Yeniköy Akalan Mevkii'nde doğal kayaya oyulmuş, içi klineli bir Roma mezarı saptanmıştı. Kayaya oyulmuş bu tip, Tekirdağ ve Şarköy çevresindeki farklı mezar türlerine karşılık, araştırma bölgemizde bu tipe ilişkin saptadığımız ilk ve tek örnek idi. Ancak bu örneğin tek olamayacağı düşüncesiyle bu yıl ki çalışmalarımızı Gelibolu Yarımadası tarafına doğru genişlettik. Şarköy Akalan Mezarı ile Gelibolu Kavak Köyü arasında kalan ormanlık alanda mezar yerleri olduğu bölge halkı tarafından da çeşitli kereler belirtilmişti. Gerçekten de bu yıl Gelibolu'da devam ettiğimiz araştırmalarımızın sonucunda kayaya oyulu başka mezarlar da tespit ettik ve bu alanda tümölüsler ve nekropol alanlarının sıklığı dikkatimiz çekti.

Araştırmamız sırasında ulaştığımız en önemli sonuçlardan biri de, Şarköy'den başlayarak Gelibolu'ya doğru, özellikle Kavak Köyü çevresinde

doğal kayaya oyulmuş mezarların üzerlerine toprak atılarak oluşturulan bir tümülüs tipinin saptanmasıdır. Trakya'nın tipik mezar tipi olan tümülüsler, tepelerinin altında bulunduğu kadarı ile blok taşlar ile inşa edilen oda mezar, lahit, ya da basit toprak gömü tarzında çeşitli mezar tipleri olan mezarlardır. Böylelikle Türkiye Trakyası'nda ilk kez doğal kayaya oyulmuş (ana kaya zeminine oyulmuş tipte değil) arkesoliumlu bir mezar üzerine toprak atılarak oluşturulan tümülüs tipi şimdilik Şarköy-Gelibolu Merkez arasında kalan bölgede saptanmıştır. Bu tarzdaki mezar tipi Yeniköy Akalan Mevkii'nde, Koruköy Çırak Tepe/Salamur Tepe'de; Koruköy Kekliktepe'de ve Koruköy köy içerisinde saptanmıştır. Ancak bunlar arasında Yeniköy Akalan Mevkii mezarı ve Koruköy'de köy içerisinde saptanan örneklerin üzerlerinin tümülüs oluşturacak biçimde bir toprakla örtülüp örtülmediği saptanamamıştır. Ayrıca Gelibolu Kavak Köyü yakınında incelenen ve bölgenin her yerden görülen en yüksekte konumlanmış tümülüsü olan Kavak Tümülüsü'nin ise altındaki mezar odasının tipi anlaşılamamıştır. Yeni bulguların ışığı altında Yeniköy Akalan Mezarı, Koruköy köy içinde bulunan mezar ve Kavak tümülüsü bir kez daha incelenmelidir. Ancak hepsinin üzerleri bir tümülüs tepesi oluşturacak şekilde toprakla örtülme bile en azından bu bölgeye özgü bir kaya mezarı geleneğinden söz edilebilir.

Gelibolu Kavak Köyü Tümülüs (Höyüktepe/YüktepeTümülüsü)

Kavak Köyü'nün yaklaşık 2.5 km. batısında orman arazisi içerisinde yer alan ve bölgenin hemen hemen her yerden görünür konumuyla en dikkat çekici tümülüsüdür. Doğusunda Çokal Barajı'na, aşağıda Evreşe ya da Kavak Ovası'na ve Halıçlı Deresi'ne, kuzey batısında ise Saros Körfezi manzarasına tamamen hakimdir. Bu noktadan Evreşe, Bayramiç, Süleymaniye Köyleri de görülmektedir. Ayrıca Yeniköy Akalan kaya mezarının bulunduğu mevkiye de bakmaktadır. Bu gün askeri alan ve orman alanı içerisinde kalan tümülüs üzerinde ağaçlar yer almaktadır. Ayrıca üzerinde eskiden kalan kaçak kazı çukurları mevcut olup, etrafta herhangi bir arkeolojik küçük buluntuya rastlanmamıştır. Tepenin altında ne tür bir mezar olduğu ise tespit edilememiştir. Tümülüs çevresinde ve etraftaki tarlalarda yapılan incelemede çok kaba ve dönem tespiti yapılamayan bir seramik parçası ve bir amphora parçası görülmüştür.

Koruköy Çırak Tepe/Salamur Tepe (Solahar Tepe?) Tümülüsü ve Nekropol Alanı

Edirne-Çanakkale ana kara yolunun yakınında yer alan ve konum olarak Saros'u, Bolayır'ı, Kardias'ı ve karşısındaki Kavak Tümülüsü'nü de gören tepede kayaya oyulmuş iki odalı bir kaya mezarı tespit edilmiştir (Resim: 10). Mezar Yeniköy Akalan Roma mezarında olduğu gibi halk arasında 'mağara' olarak adlandırılmaktadır. Yapılan incelemede kaya mezarının üzerinin toprakla örtülerek bir tümülüs oluşturulduğu anlaşılmıştır. Tümülüs altındaki kayaya oyulu mezar çok az bir kısmı kalmış kısa bir dromos ve iki odadan oluşmaktadır. Mezar ölçülebildiği kadarıyla yaklaşık 2.60 m. eninde ve 4.15 m. uzunluğundadır. Mezar tavanı kabaca kavislendirilerek tonoz şeklinde biçimlendirilmiştir. İkinci odada girişinin tam karşısına gelen duvarın üst kısmı üçgen çatı biçiminde şekillendirilmiştir. Ayrıca bu duvara bir de niş açılmıştır. Girişin solunda da muntazam olmayan bir niş vardır. Mezar içerisinde doğal kaya yüzeylerinde taşçı izlerine rastlanmıştır. Ayrıca iç oda duvarında harç kalıntılarına da rastlanmıştır. Mezar belki de bu bölgede yaygın olarak karşımıza çıkan askeri sığınak olarak da kullanılmış olabilir. Ancak çok çeşitli dönemlerde tahrip edildiğinden ve tahribat günümüzde de devam ettiğinden içerisi dolgu toprak ve moloz doludur. Mezar içerisinde ayrıca her hangi bir arkeolojik buluntu elde edilememiştir. Kline ise tespit edilememiştir.

Mezarın tarihlenmesi konusunda elde bir veri olmasa da geçen yıl saptığımız Şarköy Yeniköy Akalan Mevkii'ndeki Roma mezarına benzerliği dolayısıyla Roma-Geç Roma Devri'nde kullanılmış olduğu düşünülebilir.

Çevrede başka mezarların da bulunduğu belirtilmiştir. Şöyle ki bu tümülüsün yakınında, 1970li yıllarda karayolu yapımı sırasında da bir takım mezarların çıktığı muhtar tarafından ifade edilmiştir. Böylelikle bu alanın tümülüslerin de bulunduğu bir nekropol alanı olduğu söylenebilir.

Koruköy Keklik Tepe/Mağara Tepe (Sivri Tepe) Tümülüsü

Saroz Körfezi ve Kardias antik kentine hakim manzarası olan tepe, Koruköy'ün yaklaşık olarak 2.5 km. doğusunda yer almaktadır. Şarköy Yeniköy taraflarını da görmektedir. Kekliktepe olarak da adlandırılan bu tepenin adı 1/25 000 ölçekli haritalarda 'mağara' olarak geçmektedir. Tepe bir tümülüs tepesi olup, altında aynen Koruköy Çıraktepe'de olduğu gibi doğal kayaya oyulmuş iki odalı bir mezar tespit edilmiştir (Resim: 11). Yaklaşık 1.05

m eninde kısa bir dromos ile bir ön odaya, buradan da yaklaşık 87 cm. eninde bir geçitle ikinci bir odaya geçilmektedir. Mezar odalarının eni yaklaşık olarak 2.20 m., mezarın boyu ise yaklaşık olarak 5.25 m.dir. Ön odanın yan duvarlarından birinde yaklaşık 26 cm. eninde ve 1.80 m. boyunda taş bir kline yer almaktadır.

İkinci odanın girişinin tam karşısına gelen duvarda küçük bir niş açılmıştır. Tavan tonoz biçiminde kavislendirilmiştir. Duvarın üst kısmı ise kabaca üçgen çatı biçiminde şekillendirilmiştir. Bu iç oda duvarına olasılıkla mezarı farklı bir amaçla kullanmak için (olasılıkla Koruköy Çırak Tepe/Salamur Tepe Tümülüs mezar odası içerisinde olduğu gibi askeri sığınak) sıva yapılmıştır. Köylüler ayrıca burada bir zamanlar klineler olduğundan da söz etmişlerdir.

Koruköy İçerisinde Yer Alan Kayaya Oyulu Mezar

Koruköy içerisindeki bir evin bahçesinde kayaya oyulmuş bir mezar daha tespit edilmiştir. Kayaya oyulmuş bu mezar daha önce tespit ettiğimiz Koruköy Keklik Tepe/Mağara Tepe Tümülüsü; Çırak Tepe/Salamur Tepe Tümülüsü ve geçen yıllarda tespit ettiğimiz Şarköy'e bağlı Yeniköy Akalan Mevkii mezarları ile aynı tiptedir. Dromos kısmı günümüze kalmamış ve ön girişi sıvanarak kalaslarla kapatılmış olan mezar iki odadan oluşmaktadır. Ölçülebildiği kadarı ile yaklaşık olarak 5 m. uzunluğunda ve 4 m. enindedir.

Birinci odada bir kline yer almaktadır. Tam karşı duvarının üst kısmı üçgen çatı biçiminde şekillendirilen ikinci oda da ise, bir niş ve bir kline yer almaktadır. Duvarlarda taşçı aleti izleri görülmektedir. Her iki odanın içi de çok harap durumdadır ve içerisi çok karanlık olduğundan detaylı araştırma yapılamamıştır. Bir şahsın evi bahçesinde kaldığından diğerlerine göre daha iyi korunmuş durumdadır, ancak üzerinin bir Tümülüs şeklinde örtülüp örtülmediği saptanamamıştır.

Şarköy Yeniköy ve Gelibolu Koruköy arasında kalan, doğal kayaya oyulu mezarlardan oluşan ve Koruköy çevresinde yoğunlaşan mezarların bulunduğu nekropol alanlarının önümüzdeki çalışma sezonunda daha detaylı olarak araştırılması planlanmaktadır.

Bölgede tümülüsler dışında farklı tür mezarlar ve nekropol alanları da tespit edilmiştir.

Evreşe Taşağıl Tepe Roma Devri Nekropolü

Evreşe Taşağıl Tepe Mevkii'nde araziden kepçe ile taş alımı sırasında mezarların çıkmış olduğunun bildirilmesi üzerine burada inceleme yapılmıştır. Alanda bir takım mezarların çıktığı, Çanakkale Müzesi uzmanlarının buraya gelerek incelemeler yaptıkları belirtilmiştir. Bu çalışma sonunda da hem mezarların kapatıldığı, hem de Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yeni yol için taş almak amacıyla kullanıldığı belirtilen taş ocağının faaliyetinin durdurulduğu öğrenilmiştir. Gerçekten de tepenin toprak kesitlerinde yapılan incelemede, kist mezarlara ait kayrak taşı levhalardan oluşan parçalar görülebilmektedir. Çevrede ise kist mezarlara ait kayrak taşı mezar levhaları, insan kemiği parçaları, Roma Devri sigillata seramik parçaları görülmektedir.

Yülüce İncirliceşme Mevkii Rome Devri Nekropol Alanı

İncirliceşme Mevkii Yülüce Kalesi'nin yaklaşık 700 m. kuzey doğusunda yer alan, yüksekte düzlük bir sırt üzerinde yayılmış bir tepe yerleşmesi ve nekropol alanıdır. Bu sırt iki dere arasındaki tepe üzerinde yer alan geniş bir sırttır. Bu alan Üç Dere Mevkii ve İncirliceşme Mevkii olarak adlandırılmaktadır. Şarköy Yeniköy'deki Cintepe Kalesi'ni görmektedir. Alanda kesme taş bloklar ve kenarları taş levhalarla oluşturulmuş dikdörtgen planlı kist mezarlar bulunmaktadır (Resim: 12). Dağıtılmış haldeki mezarların üzerlerinin kayrak taş levhalarla örtüldüğü anlaşılmaktadır. Etrafta kaçak kazı çukurları görülmüştür. Kaçak kazı çukurlarının kesitlerinde çeşitli yapılara ait taş ve tuğlalarla örülü duvar sıraları ve döşeme tuğla parçaları görülmektedir. Alan tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yüzey bulguları arasında Roma ve Geç Roma Devirlerine ilişkin az sayıda yalın seramik parçası görülmüştür.

Şarköy Şenköy Yağcılı Çiftlik Mevkii Roma Devri Nekropolü

Şarköy'e bağlı Şenköy sırtlarında, orman arazisi içerisinde mezarlar çıktığının belirtilmesi üzerine gidilerek inceleme yapılmıştır. Söz konusu alan Şenköy'ün yaklaşık 3 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Bu noktadan Kocaali Köyü ve sahildeki Şenköy Bezirci Deresi antik kenti de görülmektedir. Tepe ve yamaçlarında kurulmuş bu nekropol oldukça geniş bir araziye yayılmıştır. Alanda sol akroteri kalmış mermer bir Prokonessos lahdi kapak parçası (Resim: 13), çok az sayıda yalın seramik parçası, bazıları silmeli mermer mimari

bloklar ve çok sayıda insan kemiği parçaları görülmektedir. Antik nekropol alanı günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Alanda gömülü pek çok mezar olduğu anlaşılmaktadır. Lahit buluntularına ve mermer parçalarına dayanarak yakınındaki Şenköy Bezirci Deresi antik kenti ile de ilişkili olabilecek önemli ve büyük bir nekropol alanı olduğu düşünülebilir.

KALE VE SAVUNMA SİSTEMLERİ

Şarköy Sufunya Kalesi ve Cintepe Kalelerine yakın konumdaki Evreşe Kalealtı Kalesi ve Yülüce Kale'leri incelenmiştir. Korudağ eteklerinde yer alan *Kalealtı Kalesi* Kalealtı Köyü'ne, tüm Saros'a ve aşağısındaki Kavak Ovası'na hakim konumdadır. Ayrıca, Şarköy Dolucatepe kutsal alanı ve Yeniköy Cintepe Kalesi'ni de görmektedir. Duvarları yaklaşık 3 m. yüksekliğe kadar kalabilmiş olan kale, kayrak taş ve tuğla sıralarından oluşan örgü sistemine sahiptir ve alt taş sırasının kaba kesme taş blokları daha irice ve daha muntazam şekillendirilmiştir. Taş yıkıntıları arasında yuvarlak kulelere ilişkin izler görülebilmektedir. Duvar örgüsü ve etraftaki sırlı seramik parçaları Geç Antik Devir'e işaret etmektedir. Kale, ayakta kalan kısmı dışında çok daha geniş bir alana yayılmaktadır, ancak arazinin çok yoğun çalılık oluşu detaylı incelemeye imkan tanımamıştır. Etrafta çok sayıda taş bloğu, pişmiş toprak döşeme kaplama levhaları ve sırlı Bizans Devri seramik parçaları görülmektedir. Daha erken devirlere ait herhangi bir buluntu elde edilememiştir.

Bölgenin Kalealtı kalesi gibi en önemli kalelerinden olan *Yülüce Kalesi* ise, Yülüce Köyü'nün yaklaşık 4 km. kuzey batısında, Çokal Barajı yönüne giderken, 'Üç Dere Mevkii' olarak adlandırılan mevkide yer almaktadır. Tekirdağ-Şarköy bölgesinde hakim tepelerde kurulmuş diğer kalelerin aksine, vadi içerisinde, ormanlık bir alanda yer almaktadır ve vadiden gelen yolları kontrol amacı ile kurulmuş bir kale olduğu anlaşılmaktadır. Kale yakınından geçen yolların yakın zamanlara kadar kullanıldığı ve bu güzergah üzerinden Malkara taraflarına ulaştığı belirtilmiştir. Kale hem Malkara taraflarını, hem de Şarköy Yeniköy tarafını görmektedir. Kale yerel doğal taşlarla örülmüş, harçlı bir duvar örgüsüne sahiptir. Alt kısımlarda daha büyük ve düzgün taşlara yer verilmiştir. Duvar örgüsü teknik açıdan Kalealtı Köyü Kalesi'ne benzetilmektedir. Kale ve çevresi araştırmayı imkansız kılacak kadar sık çalılıktır. Kaleye ait bir takım yapıların orman içerisinde de devam ettiği anlaşılmıştır. Çevrede yapılan incelemede Bizans Devri sigrafitto tekniğindeki seramiklere

rastlanmıştır. Bu kale ve çevresinde de erken devirlere ilişkin buluntu saptanamamıştır.

Erken dönemlerine ilişkin bir herhangi bir buluntu elde edemediğimiz her iki kale de bölgenin Bizans Devri kaleleri arasındadır.

TEKİL BULUNTULAR

Araştırmalarımız sırasında çeşitli yerlerde karşımıza çıkan tekil buluntular arasında, Kocaçeşme Köyü'nde köy meydanında rastlanan dibek taşı, Şarköy'de bir apartman içerisinde korunan Bizans Devri'ne ait mermer çifte sütun parçası, yine Şarköy'de Belediye tarafından yeni restore edilen Eski Karakol Binası'nda sergilenen çeşitli etnografik malzemeler ile amporalar, mermer mimari parçalar, yazıtlı Rum mezar taşları sayılabilir. Diğer tekil buluntular ise, Süleymaniye Köyü'nde saptanan ve ışık olarak kullanılmış akıtma kanallı bir pres taşı ile Evreşe Kalealtı Köyü'nde rastlanan Roma Devri'ne tarihlenen üzeri Yunanca yazıtlı küçük boyutlu mermer bir adak sunağı ve bir adet pişmiş toprak maden alet döküm kalıbıdır. Sunak ve kalıp tutanakla alınarak Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir. Sunak üzerinde yer alan ve çok muntazam olmayan Yunanca adak yazıt okunabildiği kadarı ile : '..... (tarafından), her şeyi duyan tanrıya, Nikia için (bu adağı) adadı' ifadelerine sahiptir (Resim: 14).

Tekirdağ Şarköy ve Gelibolu Yarımadası'ndaki araştırmalara önümüzdeki yıl devam edilmesi, özellikle nekropol alanları ile Şarköy Harmankaya kutsal alanında daha kapsamlı incelemeler yapılması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

SCYLAX OF CARYANDA, *PERIPLUS*, ED. C. MULLER : *Geographi Graeci Minores* I (1855).

BA: *Barrington Atlas of Greek and Roman World*, Ed. R. J. A. Talbert, Vol. II, Oxford, 2000, 772-784.

ISAAC 1986: B. Isaac, *The Greek Settlements Until the Macedonian Conquest*, Leiden, 1986.

JONES 1971: A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford, 1971.

- KAHRSTEDT 1954: U. Kahrstedt, *Beitraege zur Geschichte der thrakischen Chersones*, Baden-Baden, 1954.
- KULZER 2008: A. Külzer, *Ostthrakien (Europe), Tabula Imperii Byzantini*, Wien, 2008.
- LOUKOPOULOU 1987: L.D. Loukopoulou, 'Provinciae Macedoniae Finis Orientalis: The Establishment of the Eastern Frontier' : Two Studies in Ancient Macedonian Topography, *Meletemeta* 3, Athens, 1987, s. 63-100.
- LOUKOPOULOU 1989 : L.D. Loukopoulou, *Contribution A L'Histoire De La Thrace Propontique*, Athenes, 1989.
- ÖZBEK 2008: O. Özbek, 'Gelibolu Yarımadası Güneyindeki Bazı Höyüklerin Son Araştırmalar Işığı Altında Yeniden Değerlendirilmesi', *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 127 (2008) 1-14.
- ÖZBEK 2009: O. Özbek, '2007 Yılı Gelibolu Yarımadası Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması', 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (2009) 367-382.
- ÖZDOĞAN 1986: M. Özdoğan, 'Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula', *Anadolu Araştırmaları X* (1986) 51-66.
- ÖZDOĞAN 2000: M. Özdoğan, 'Marmara Bölgesi Yüzey Araştırması', *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara (2000) 308-313.
- SAYAR 2000 a: M. H. Sayar, 'Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1998', 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1, Ankara (2000) 245-250.
- SAYAR 2000 b: M. H. Sayar, 'Zur Lage von Lysimacheia : eine Hellenistische Hauptstadt auf der thrakischen Chersonesos', *Thrace in the Graeco-Roman World, Proceedings of the 10th International Congress of Thracology*, Athens (2000) 514-518.
- SAYAR 2007: M.H Sayar, 'Doğu Trakya Yüzey Araştırmaları 2005', 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 197-200.
- TZVETKOVA 2008: J. Tzvetkova, *History of the Thracian Chersonese (From Trojan War Until the Time of Roman Conquest)*, Sofia, 2008.

Resim 2: Bakla Burnu (Kardia) çeşitli devirlere ait seramikler.

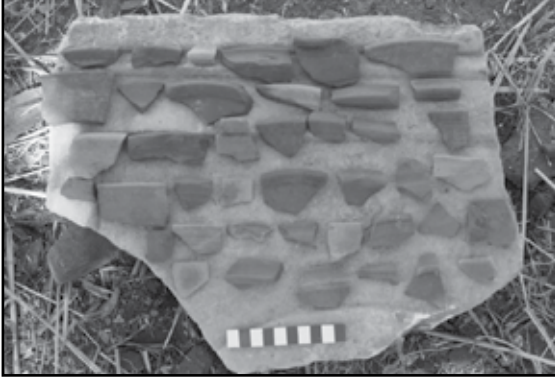
Resim 3: Bolayır (Lysimakhia) çeşitli devirlere ait seramikler.

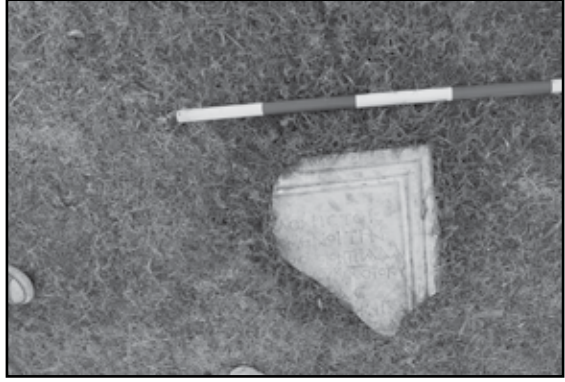
Resim 4: Bolayır Maltepe Höyüğü.

Resim 5: Bolayır Maltepe Höyük. Mermer Aphrodite başı.

Resim 6: Kavak Köy Germetepe Roma Devri seramik parçaları.

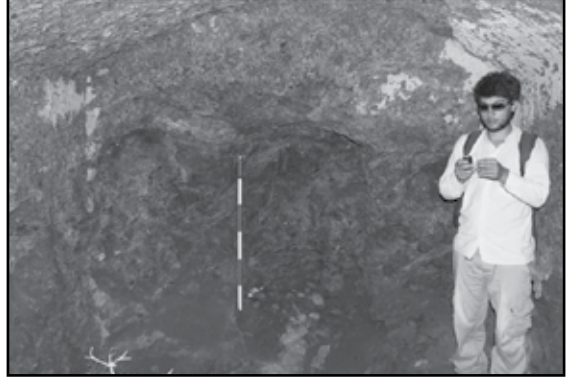
Resim 7: Kavak Belediyesi bahçesi yazıt parçası.

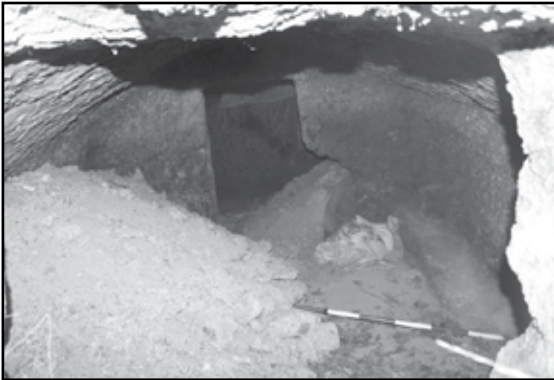
Resim 8: Süleymaniye Köyü mimari parçalar.

Resim 9: Şarköy Harmankaya kaya kut-
sal alanı ve kaya üzerinde sunu
çukuru.

Resim 10: Koruköy Çıraktepe Tümülüsü.

Resim 11: Koruköy Kekliktepe Tümülüsü.

Resim 12: Yülüce İncirlieşme nekropol kist mezar.

Resim 13: Şarköy Şenköy Yağcılıiftlik nekropol. Prokone-
sos lahit kapağı parçası.

Resim 14: Kalealtı Ky mermer adak sunağı.

DIE KAMPAGNE 2013 DES ARCHÄOLOGISCHEN SURVEYS AUF DEM TOÇAK DAĞI

Martin SEYER*

Helmut LOTZ

Pascale BRANDSTÄTTER

1. Einführung

Die Kampagne 2013 auf dem Toçak Dağı in der Chora von Limyra, die unter der Leitung von Martin Seyer stattfand, dauerte vom 23. September bis zum 5. Oktober. Unser Dank gilt der Generaldirektion für Kulturgüter und Museen des Ministeriums für Kultur und Tourismus für die Erteilung der Surveygenehmigung. Herrn Fatih Özden (Antalya) danken wir für das Interesse, das Entgegenkommen und die Hilfe, die er der Unternehmung als Regierungsvertreter entgegenbrachte. Weiter gilt unser Dank der Christoph Kiefhaber Art Foundation (Österreich), die das Projekt finanzierte. Auch den Arbeitern von Saklı Su Köyü, Celal Aydın, İsmail Kocabaş und Alican Topalşahin, ohne deren tatkräftige Mithilfe der Survey nicht stattfinden können hätte, sei an dieser Stelle gedankt.

Bereits im Jahr 1984 war auf dem Plateau des Südgipfels des Toçak Dağı (Abb. 1) in einer Höhe von 1197 m von G. Stanzl eine befestigte Anlage entdeckt worden¹. Aufgrund des nahezu undurchdringlich dichten Bewuchses war bislang allerdings weder eine Vermessung der sichtbaren architektonischen Strukturen noch eine Untersuchung des restlichen Gipfelplateaus unternommen worden, so dass das entsprechende Areal im Jahr 2013 erstmals systematisch untersucht wurde. Dabei standen Fragen

* Dr. Martin SEYER, Österreichisches Archäologisches Institut, Franz Klein Gasse 1, A-1190 Wien – ÖSTERREICH, MMag. Helmut Lotz, Institut für Kulturgeschichte der Antike, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Postgasse 7-9, A-1010 Wien – ÖSTERREICH, Pascale BRANDSTÄTTER, Institut für Archäologie, Universität Graz, Universitätsplatz 3/II, A-8010 Graz – ÖSTERREICH

1 Stanzl 1985, 440–442. Eine Planskizze Stanzls wurde von T. Marksteiner publiziert: Marksteiner 1994, 100 Abb. 7.

nach der Ausdehnung, dem Charakter und der chronologischer Stellung der befestigten Anlage im Vordergrund. Um den Verlauf der Befestigungsmauer sowie gegebenenfalls Binnenstrukturen sichtbar zu machen, wurden partielle Rodungsmaßnahmen durchgeführt; die architektonischen Befunde wurden mittels Tachymeter vermessen und fotografisch dokumentiert.

2. Topographie

Der Bergstock des Toçak Dağı erhebt sich im Norden beherrschend über der Küstenebene von Finike (Abb. 2), an seinen südlichen Ausläufern befinden sich der Burgberg und die Nekropolen von Limyra. Im Westen wird der Toçak Dağı vom Tal des Arykandos und im Osten von jenem des Alakır Çayı begrenzt, während im Norden eine Bergkette ins Hochgebirge der Bey Dağları überleitet. Der Toçak Dağı hat zwei Gipfel, die etwa 300 m voneinander entfernt gelegen und durch einen kleinen Sattel getrennt sind. Während der nördliche Hauptgipfel (1223 m) nur wenig Platz bietet, bildet der südliche Nebengipfel (1197 m) ein Plateau mit einer Ost-West Erstreckung von etwa 80 m und einer Nord-Süd Erstreckung von ca. 50 m. Westlich der beiden Gipfel liegt auf einer Höhe von 1100m eine etwa 7 Hektar große Geländeterrasse. Der Gipfelbereich ist ca. 3,5 km von der Oberburg Limyras entfernt. Etwa 1,7 km nördlich des Nordgipfels befindet ein ca. 870 m hoher Pass, der sich als Übergang zwischen dem Arykandostal und dem Tal des Alakır Çayı anbietet.

3. Befund auf dem Südgipfel

Die Befestigungsmauer auf dem Südgipfel läuft an der Geländekante um das Plateau unterhalb des Gipfels und bildet auf diese Weise ein unregelmäßiges Fünfeck mit einer Fläche von etwa 2800 m² (Abb. 3). Die verschiedenen Seiten des Mauerringes sind unterschiedlich gut erhalten: Die Nordseite mit einer Länge von 77 m und die Nordostseite mit einer Länge von 28m stehen mit ihrer Außenschale zumeist noch zwischen 1,5 und knapp über 2 m hoch an. An der 63 m langen Süd- und der 37 m langen Südostseite ist die Befestigungsmauer stark verstürzt, der Verlauf der Befestigung an der 32 m langen Westseite lässt sich lediglich über die abgearbeiteten Bettungen im anstehenden Fels nachvollziehen (Abb. 4), lediglich ein Block befindet sich noch in situ (Abb. 5). Den Grund für den schlechten Erhaltungszustand der Westseite scheint die geomorphologische Situation zu bilden, da die Neigung

der Felsplatten nach Südwesten ein Abrutschen der Mauer – z. B. im Fall eines Erdbebens – begünstigte². Unterhalb der Mauerbettung am dicht bewachsenen Hang sind folgerichtig mehrere Versturzböcke der Mauer zu beobachten. Der Charakter des Mauerwerks lässt sich am besten an der Nord- und Nordostseite erkennen: Es handelt sich um eine mächtige, zweischalige Mauer aus grob quaderförmig oder polygonal behauenen Bruchsteinen mit einer Größe von bis zu 1,5 m (Abb. 6) und einer Stärke von 2,4 bis 2,7 m (Abb. 7). Für die Süd- und Südostseite wurde kleinteiligeres Bruchsteinmaterial verwendet als im Norden, auch die Mauerstärke war hier wohl etwas geringer (Abb. 8). Die verhältnismäßig breiten Fugen sind an manchen Stellen mit Kalk geschlossen³ und waren teilweise wohl auch mit Lehm verfüllt, von dem an der Südost-Seite noch Reste erhalten sind. Die relativ einheitlich erhaltene Höhe der Nord- und Nordostseite sowie die verhältnismäßig geringe Menge von Versturzböcken in ihrem Vorfeld lassen vermuten, dass die Mauer darüber ursprünglich aus einem anderen Material – etwa Holz oder Lehmziegeln – aufgebaut war.

Die militärische Bedeutung der Nordseite der Siedlung zeigt sich neben dem großformatigen Baumaterial vor allem auch an vier Türmen, welche die Mauer in diesem Bereich bewehrten. Je ein Turm befindet sich an der Nordwest- bzw. der Nordostecke, zwischen denen in einem Abstand von jeweils etwa 20 m zwei weitere liegen⁴. Alle vier weisen in etwa einen rechteckigen Grundriss auf und zeigen dieselbe Technik wie die Befestigungsmauer, in die sie auch einbinden. Ihre Breite beträgt ca. 4–5 m und springen etwa 3,5–4 m nach Norden vor. Lediglich beim größten von ihnen, dem dritten von Nordwesten lässt sich eine Kammer erkennen, die übrigen sind zu stark verschüttet, als dass Details sichtbar wären. Reste dreier weiterer Türme konnten an der Nordostseite, an der Südost- und an der Südwestecke der Anlage festgestellt werden. Knapp westlich der Südostecke befand sich ein ca. 7 m breiter, aus der Mauerflucht vorspringender Baukörper, bei dem es sich wohl ebenfalls um einen Turm handelte. Seine Ausdehnung nach Süden

2 Für diese Information sind wir dem Geologen G. Rantitsch (Leoben) dankbar, der an einer Begehung zur Vorbereitung des Surveys teilnahm.

3 Diese Technik war offensichtlich bei Befestigungen klassischer Zeit nicht unüblich, wie eine Parallele an der befestigten Siedlung auf dem Avşar Tepesi in Zentrallykien verdeutlicht: Thomsen 2002, 54.

4 Auch diese dichte Abfolge der Türme deutet auf die militärische Bedeutung der Nordseite, da eine solche an Wehranlagen klassischer Zeit ansonsten nur selten begegnet, wie z. B. in Xanthos oder Telmessos: Marksteiner 1997, 148–151.

lässt sich aufgrund des starken Versturzes an dieser Stelle nicht eindeutig bestimmen, dürfte aber etwa 4 m betragen haben. Seine Westmauer bindet in die südliche Befestigungsmauer ein. Auch die Südwestecke der Anlage war wohl mit einem Turm bewehrt, dessen schlechter Erhaltungszustand aber keine Rückschlüsse über seine Gestalt erlaubt.

Knapp östlich des nordwestlichen Eckturmes ist ein 1,3 m breites Tor in Form eines axialen Mauerdurchlasses erhalten, der einem in der lykischen Wehrarchitektur klassischer Zeit gängigen Tortypus entspricht⁵ (Abb. 9). Ob die Anlage weitere Tore aufwies, lässt sich aufgrund des schlechten Erhaltungszustandes der Mauer nicht einwandfrei erkennen; da der Anschluss der Südmauer an die Ecke im Südwesten wie auch im Südosten nicht sichtbar ist, kann nicht ausgeschlossen werden, dass sich in diesen Bereichen weitere Eingänge in die Siedlung befanden. Auch das Ausreißen der Ostmauer knapp südlich der Nordostecke könnte darauf hindeuten, dass sich an dieser Stelle ein Tor befand.

An mehreren Punkten im Inneren der Anlage konnten Reste von Binnenbebauung beobachtet werden. Diese sind allerdings meist so stark verstimrt und durch Erosion beeinträchtigt, dass sich keine eindeutigen Mauerverläufe mehr nachvollziehen lassen. An der Nordwestecke ließen sich oberflächliche Spuren von verhältnismäßig kleinteiliger Innenbebauung feststellen. Es handelt sich um einen Komplex aus mindestens vier in etwa rechteckigen bzw. trapezförmigen Räumen mit zweischaligen Bruchsteinmauern (Abb. 10), die in ihrer Orientierung Rücksicht auf die nördliche Befestigungsmauer nehmen, an die sie unmittelbar angebaut sind. Unterschiedliche Mauerstärken deuten wohl auf Außenmauern (ca. 0,8 m) und Binnenmauern (ca. 0,3–0,5 m) hin. Ob diese Räume zu einem oder zu mehreren Gebäuden gehörten, lässt sich angesichts des bescheidenen Erhaltungszustandes nicht entscheiden; es konnten keine Eingänge oder Türschwellen mit Sicherheit erkannt werden. Ein weiteres Gebäude ist an die Innenseite des nordöstlichen Abschnitts der Befestigungsmauer angebaut (Abb. 11). Es besteht aus einem einzigen Raum mit einem rechteckigen Grundriss von ca. 7 x 4 m. Während es sich bei den Räumen an der Nordwestecke angesichts ihrer unregelmäßige Struktur und der geringe Größe sowie der bescheidenen Qualität ihres Mauerwerks um

5 Zum Typus s. beispielsweise Marksteiner 1997, 152–158. Ähnliche Tore besitzt z. B. die Akropolis der Siedlung auf dem Avşar Tepesi, Thomsen 2002, 29–37 mit Abb. 23, 27a.

Wohnarchitektur handeln dürfte, ist das Mauerwerk des Gebäudes im Osten massiver und qualitätsvoller.

Auf dem Plateau des Südgipfels konnten nur geringe Mengen von Oberflächenkeramik beobachtet werden, lediglich an der Südost-Ecke und der Westseite der Anlage konnte Fundkeramik an der Oberfläche festgestellt werden. Unter den Funden lassen sich mehrere Fragmente von Schwarzfirnisware z. T. attischer Provenienz erkennen, die eine Nutzung des Platzes bereits in klassischer Zeit belegen.

4. Umgebung

Im Zuge einer Begehung der unmittelbaren Umgebung der Anlage wurden am etwa 300 m entfernten Nordgipfel des Toçak Dağı (1223 m) die Reste einer weiteren Befestigungsanlage entdeckt. Aus Zeitgründen konnte 2013 lediglich eine erste Erkundung erfolgen; eine systematische Untersuchung und Vermessung der Anlage sind für das Jahr 2014 geplant. Ein vierseitiger Mauerring mit einer Länge von ca. 35 m und einer Breite von ca. 25 m umgibt den Gipfelbereich und folgt – wie auch die Befestigung des Südgipfels – einer Geländekante. Der Befestigungsring des Nordgipfels ist stärker beschädigt als die Anlage im Süden; die am besten erhaltenen Abschnitte befinden sich an der südöstlichen und südwestlichen Seite. Hier entspricht die Mauertechnik jener des Befestigungsringes am Südgipfel: Es handelt sich um eine zweischalige Mauer aus großen, z. T. grob behauenen Bruchsteinen, deren Inneres mit kleineren Bruchsteinen verfüllt wurde. Hinweise auf Binnenbebauung wurden nicht festgestellt. Allerdings konnte im Inneren des Befestigungsringes Oberflächenkeramik von klassischer bis in die kaiserzeitliche Periode beobachtet werden.

Auf der Geländeterrasse westlich des Südgipfels (ca. 1120 m) konnten keine Spuren antiker Bebauung festgestellt werden. Zahlreiche Keramikfragmente an der Oberfläche belegen jedoch die antike Nutzung des Areals, wohl zu landwirtschaftlichen Zwecken. Nahe der Befestigung des Südgipfels konnten an mehreren Stellen Spuren von Steinbruchtätigkeit beobachtet werden, die auf die Gewinnung des Baumaterials aus der unmittelbaren Umgebung schließen lassen.

5. vorläufige Interpretation

Der Zusammenhang zwischen der Siedlung auf dem Südgipfel und der Festung auf dem Nordgipfel des Toçak Dağı sowie ihre Zugehörigkeit zur Chora

von Limyra sind aufgrund der topographischen Situation evident. Die Anlage auf dem Südgipfel setzt eine Befestigung des Nordgipfels aus militärischen Erwägungen voraus, so dass angesichts der technischen Ähnlichkeit beider Befestigungsmauern eine gleichzeitige Errichtung postuliert werden kann. Diese erfolgte bereits in klassischer Zeit, wie der Charakter des Mauerwerks⁶ und die an der Oberfläche festgestellten Keramikfunde nahelegen.

Auf dem etwas höheren und prominenteren Nordgipfel wurde eine etwa 700 m² große Festung errichtet, die wohl ausschließlich militärische Funktion hatte: Von hier ließen sich das gesamte obere Arykandostal überwachen und der Pass nördlich des Toçak Dağı kontrollieren.

Das Plateau des Südgipfels wurde ebenfalls mit einem Mauerring befestigt. Angesichts der Ausdehnung der Anlage von ca. 2800 m² kann eine rein militärische Interpretation ausgeschlossen werden. Vielmehr legen die dokumentierten Reste von Binnenbebauung nahe, dass es sich bei der Anlage am Südgipfel um eine befestigte Höhensiedlung handelte. Befestigte Siedlungen klassischer Zeitstellung an topographisch exponierten Punkten kommen in Lykien häufig vor, die extreme Lage in beinahe 1200 m Seehöhe ist allerdings bemerkenswert. Es ist anzunehmen, dass die Siedlung die Versorgung der Besatzung der Festung auf dem Nordgipfel gewährleistete. Ob sie ganzjährig bewohnt war, oder aber nur saisonal genutzt wurde, lässt sich nicht zweifelsfrei entscheiden. Die Wohnbebauung beschränkt sich nach dem derzeitigen Forschungsstand auf den Bereich innerhalb der Befestigung. Als agrarische Grundlage für die Siedlung kommt zunächst die etwa 7 ha große Geländeterrasse im Westen infrage, deren antike Nutzung durch Oberflächenkeramik belegt ist. Zieht man auch Bewirtschaftung weniger steiler Hanglagen in Erwägung, könnte die landwirtschaftlich genutzte Fläche in der Umgebung noch deutlich größer gewesen sein⁷. In Ermangelung von Quellen auf dem Toçak Dağı muss die Wasserversorgung wie in zahlreichen anderen lykischen Siedlungen durch in Zisternen gesammeltes Regenwasser erfolgt sein, allerdings konnte bisher keine Zisterne entdeckt werden.

Die Kenntnis des nördlichen Umfeldes von Limyra konnte bereits durch

6 Eine ähnliche Mauertechnik findet sich bei befestigten Anlagen klassischer Zeit in Zentrallykien, siehe z. B. die Festung bei Büyük Çerler (Miller 1993, 59–67 mit Abb. 26, 27), die Akropolis der Siedlung auf dem Avşar Tepesi (Thomsen 2002, 19–71 bes. Abb. 21, 22) und der Anlage auf dem Kale Tepesi (Hailer 1998, 225–241 bes. Taf. 40, 3; 41, 1)

7 Antiker Anbau von Ölbäumen in Höhenlagen um 1000 m ist z. B. für das Gebiet des Bonda Tepesi im Westen der Chora Limyras belegt: Konecny u. a. 1999, 86 f.; Konecny u. a. 2000, 69.

die ersten Ergebnisse des Surveys beträchtlich erweitert werden, stellt die Anlage auf dem Toçak Dağı doch ein bedeutendes Element des limyräischen Verteidigungskonzeptes in klassischer Zeit dar⁸. Gemeinsam mit einer Reihe von Herrensitzen klassischer Zeitstellung an den Hängen⁹ ergibt sich ein dichtes Netz an Besiedlungs- und Landnutzungsaktivität am gesamten Bergstock des Toçak Dağı bis in seinen Gipfelbereich.

Abkürzungen

- HAILER 1998, U. Hailer, Die klassische Anlage auf dem Kale Tepesi, in: F. Kolb (Hrsg.), *Lykische Studien 4: Feldforschungen auf dem Gebiet von Kyaneai (Yavu-Bergland). Ergebnisse der Kampagnen 1993/4*, AMS 29 (Bonn 1998) 225–241.
- KONECNY u. a. 1999, A. Konecny – B. Marksteiner – T. Marksteiner, Der Survey auf dem Bonda Tepesi, in: J. Borchardt, Bericht der Grabungskampagne in Limyra 1998, 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1999, 2, 86 f.
- KONECNY u. a. 2000, A. Konecny – B. Marksteiner – Th. Marksteiner, Der Survey auf dem Bonda Tepesi, in: J. Borchardt, Bericht der Grabungskampagne in Limyra 1999, 22. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1999, 2, 69 f.
- MARKSTEINER 1994, T. Marksteiner, Kastell oder Herrensitz? Zur Besiedelung der Chora der befestigten Siedlung Zëmuri/Limyra im Lykien der klassischen Zeit, *ÖJh* 63, 1994, 95–120.
- MARKSTEINER 1997, T. Marksteiner, Die befestigte Siedlung von Limyra. Studien zur vorrömischen Wehrarchitektur und Siedlungsentwicklung in Lykien unter besonderer Berücksichtigung der klassischen Periode, *Forschungen in Limyra* 1 (Wien 1997).
- MILLER 1993, M. Miller, Archäologische Befunde im Umland von Kyaneai: Festung, Tempel, Gehöfte, Kirchen, in: F. Kolb (Hrsg.), *Lykische Studien 1: Die Siedlungskammer von Kyaneai*, AMS 9 (Bonn 1993) 57–85.
- STANZL 1985, G. Stanzl, Untersuchungen zum Verteidigungssystem des Stadtgebietes von Limyra, in: J. Borchardt, Bericht der Limyra-Grabung 1984, 7. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1985, 440–442.
- Thomsen 2002 A. Thomsen, Die Lykische Dynastensiedlung auf dem Avşar Tepesi, *Antiquitas Reihe* 3 Bd. 43 (Bonn 2002).

8 Zur Befestigung Limyras in klassischer Zeit s. Marksteiner 1997, 29–69.

9 Zu den Herrensitzen oberhalb von Nekropole I und II sowie am Koruca Tepe s. Marksteiner 1994, bes. 100–112. 119 f.

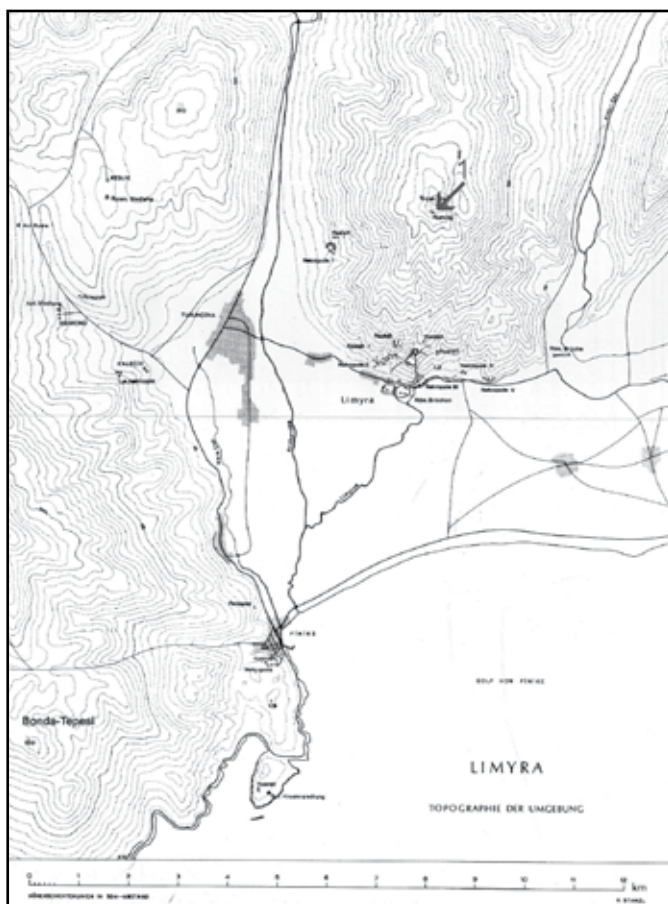

Abb. 01: Limyra, Topographie der Umgebung.

Abb. 02: Küstenbene und Toçak Dağı von Finike.

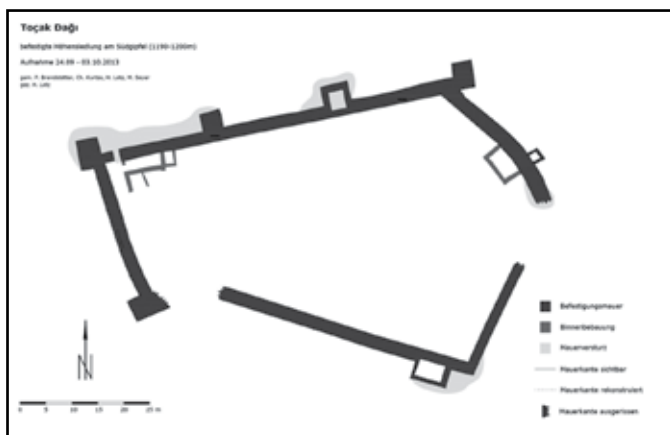

Abb. 03: Toçak Dağı. Plan der befestigten Siedlung auf dem Südgipfel.

Abb. 04: Toçak Dağı. Felsbettung der Westmauer.

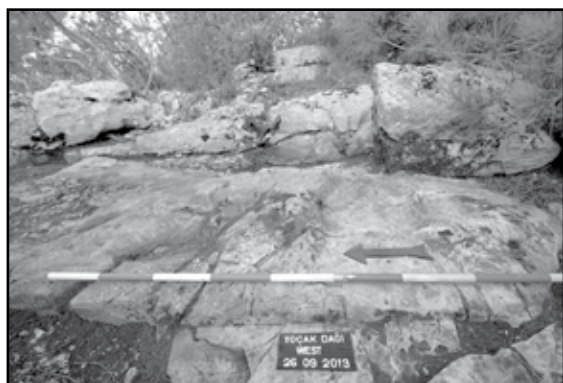

Abb. 05: Toçak Dağı. Felsbettung der Westmauer, rechts: Block in situ.

Abb. 06: Toçak Dağı. Nordmauer, Außenschale.

Abb. 07: Toçak Dağı. Nordmauer.

Abb. 08: Toçak Dağı. Südmauer, Außenkante.

Abb. 09: Toçak Dağı. Tor: westliche Torwange, im Hintergrund Ansatz von Turm 1.

Abb. 10: Toçak Dağı. Raumkomplex in der Nordwestecke.

Abb. 11: Toçak Dağı. Gebäude an der Ostmauer.

HATAY İLİ'NDE TÜRK VE İSLAM DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2013

F. Mine TEMİZ*

2013 yüzey araştırması, Hatay'ın Yayladağ ilçesine bağlı Kışlak Beldesi ile Hisarcık, Arslanyazı ve Ayışığı köylerinde yürütülmüştür¹.

Kışlak Beldesi'nde, 1 cami, 2 ev, 1 yunak, 2 çeşme, 1 köprü ve 1 mezarlık; Hisarcık Köyü'nde, 1 cami ve hazire, 1 ev ve 3 çeşme; Arslanyazı Köyü'nde, 1 cami, 4 ev, 1 zeytinyağı işliğı, 1 su künkü, 1 değirmen, 2 çeşme ve 2 köprü; Ayışığı Köyü'nde, 1 cami, 4 ev, 3 çeşme ve 1 mezarlık tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Çalışma yapılan köylerde, etnoğrafik nitelikli günlük kullanım eşyaları üzerinde de inceleme yapılmıştır.

KIŞLAK BELDESİ: Hatay'ın Yayladağ ilçesine bağlı olan Kışlak Beldesi, Antakya'nın güneyinde, merkeze yaklaşık 35 km. uzaklıktadır. Dağlık bir alanda, eğimli bir arazide kurulmuştur.

Hacı Abdullah Camii ve Mektebi: Batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde konumlanmış olan avlunun güneyinde cami, kuzeyinde mektep ve kuzeybatı kenarında minare yer alır. Avluya, kuzeybatı kenarda yer alan basık kemerli bir kapıdan girilir.

Cami, enine dikdörtgen planlıdır. Harimi örten haç tonozlar, güney ve kuzey duvarlarda üçer adet gömme payeye oturmaktadır. Kible duvarında bulunan mihrap nişi yarım daire planlıdır ve sivri kemerli yalın kavsara ile sonlanır. Kesme taşla kaplı mihrap, dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Harimin kuzeyindeki son cemaat yeri, ortada iki sütuna oturan, üç adet sivri

* Yrd. Doç. Dr. F. Mine TEMİZ, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Tayfur Sökmen Kampüsü 31040 Antakya-Hatay/TÜRKİYE.

1 04.09.2012-25.09.2012 tarihleri arasında, Yrd. Doç. Dr. F. Mine Temiz başkanlığında yürütülen araştırmaya, bakanlık temsilcisi olarak Fahri Kurt, araştırmacı olarak Arş. Gör. Servet Çayan, Arş. Gör. Müge Satı, Öğretim Görevlisi Mehmet Pınar, Ceylan Yaman ve Övgü Keleş katılmıştır.

kemerli açıklığa sahiptir. Cami, harim kapısı üzerindeki altı satırlık kitabesine göre “H.1310 / M.1896” tarihinde Hacı Abdullah bin Yusuf tarafından tamir edilmiştir.

Caminin kuzeybatısında, bağımsız olarak inşa edilen minare, kare kaide üzerine silindirik gövdeli olarak yükselir. Şerefe, petek ve külah kısmı yıkılmış vaziyettir. Minare ve cami arasındaki duvarda, başlığı kavuk biçiminde bir mezar taşı bulunmaktadır.

Mektep, tek mekandan ibarettir. Giriş kapısı üzerindeki dış frizli çerçeve içinde bulunan üç satırlık kitabesinde, “H.1322 / M.1904-1905” tarihi okunur. Kapı kemerinin kilit taşında, yüzeyden hafif taşıntı yapan madalyon içerisine bitkisel motif işlenmiştir. Yapı grubu günümüzde restore edilmektedir. Caminin kuzeybatı tarafına bir şadırvan ilave edilmiştir.

Bilal Koçak Evi: Kurtuluş Mahallesi, İnci Sokak No: 28’de yer alır. Avluya batı köşeden girilir. Avlunun doğusunda iki katlı konut bulunur. Batısında komşu yapı ile sınırlandırılmıştır.

Alt kat, doğuda, kuzey-güney doğrultusunda, birbirine bitişik düzende üç oda ile güneydeki odanın batısına sonradan eklenen bir odadan ibarettir. Doğudaki mekanların alt kat kotu, eğimden dolayı, batıdaki muhdes mekanın üst kat kotu ile eşittir. Doğudaki ilk iki mekanın girişleri avludan olup üçüncü mekâna giriş, batısındaki muhdes mekandan sağlanmaktadır. Mekânların duvarlarına nişler açılmıştır. Bunlardan ilk mekânın doğu duvarında pencere açıklığı bulunur.

Konutun üst katına, batı duvarına yaslanmış sekiz basamaklı merdivenle çıkılır. Burada ortada eyvan ve bu eyvana açılan iki oda yer alır. Eyvanın batı cephesi yuvarlak kemerlidir. Ancak sonradan duvar örülerek kapatılmış ve kapı açılmıştır. Eyvanın doğu duvarında penceresi vardır. Doğu ve güney duvarlarının kesiştiği köşede ocağı bulunur. Eyvanın iki yanındaki odaların duvarlarında pencere, mahmel (yükçük), dolap ve ocak nişleri mevcuttur. Odaların duvarları ve zemini havara ile sıvanmıştır. Yapı, toprak damla örtülmüştür.

Beşir Bilgin Evi: Kurtuluş Mahallesi, İnci Sokak No: 17’de yer alır. Yapı, iki katlıdır. Güney ve doğu cephede sokağa bakan konut, kuzey ve batı taraftan komşu yapılarla sınırlandırılarak burada bir avlu meydana gelmiştir. Avlunun doğu ve güneyinde iki kütle halinde yükselen konut “L” biçimde bir plana sahiptir.

Üst katta, doğu kütlenin batı cephesine yaslanan iki basamakla sundurma-ya çıkılmaktadır. Sundurmanın gerisinden güney kütleye girilmektedir. Bu odanın güney duvarında ortada bir ocak nişi ve iki yanında pencereler, kuzey duvarında mahmel (yükçük) ve niş, batı duvarında bir pencere ve dolaba bulunmaktadır. Doğu duvarındaki kapıdan doğudaki kütleye geçilmektedir. Burası kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plan göstermektedir. Oda, güney duvarda üç adet pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzey duvarı sağır olup doğu ve batı duvarlarında pencere, dolap ve mahmel (yükçük) nişleri bulunur. Mekân, ortada, kamış ve havara ile oluşturulmuş ince bir duvarla ikiye bölünmüştür. Odaların taban ve duvarları havara ile sıvanmıştır. Tavanlar ahşapla kaplanmıştır. Yapının zemin katına girilememiştir.

Konut, kaba yonu taş malzeme ile inşa edilmiştir. Doğu kütlenin güney duvarındaki üçlü pencere düzeninin söveleri kesme taştandır. Kıрма çatılı olan üst örtü, Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Yunak: Kurtuluş Mahallesi, Karanfil Sokak'ta yer alır. Köy merkezinin dışında, eğimli bir arazide konumlanmıştır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan yapının, kuzeydoğu köşesinde, küçük ebatlarda ikinci bir mekânı bulunmaktadır. Bu mekânın batı duvarı yıkılmış vaziyettedir ve doğu duvarında bir pencere, güney duvarında kapı açıklığı bulunur. Yunağa giriş ise doğudandır. Yunak, ortada kare kesitli paye ile taşınan, iki sivri kemerli açıklıkla iki bölüme ayrılmıştır. Güney duvarında, belli aralıklarla açılmış nişlere yer verilmiştir. Diğer duvarları sağır tutulmuş, kuzeybatı köşesi kayaya yaslanmış vaziyettedir. Kuzey duvarın batı kenarından başlayıp güney duvarın batı kenarında biten bir arkı vardır.

Moloz taş malzeme ile inşa edilen yapının sivri kemerleri kesme taş malzemedendir. Zemini taşla kaplanmıştır. Üst örtüsü yıkılmış olan yapının içi bitki örtüsü ile kaplanmıştır ve haraptır.

İncipınarı Mevkii (Hacı Abdullah) Çeşmesi: Kurtuluş Mahallesi Karanfil Sokak'ta bulunmaktadır. Kuzey duvarı yamaca yaslanan çeşmenin, doğu cephesinde sivri kemerli bir niş açıklığı yer alır. Bu açıklığın içerisinde üstte kaş kemerli tas nişi, altta su lülesi ve iki yanında oturma sekileri bulunmaktadır. Cephenin en üst kısmında bulunan kitabe okunamamıştır. Çeşmenin üstü namazgâh olarak düzenlenmiştir. Burada, güney duvarın ortasında yarım daire şeklinde mihrap nişi yer almaktadır. Çeşmenin güney cephesinin üst kısmında bulunan mermer kitabesinde "Hacı Abdullah" adı ve "H.1324/M.1906-1907" tarihi okunmaktadır.

Moloz taş malzemeden inşa edilen çeşmenin doğu ve güney cephesi kesme taşla kaplanmıştır. Namazgâhın zemini de kesme taştaandır.

Soğulca Mevkii Çeşmesi: Çeşme Kışlak Beldesi ile Ayışığı Köyü yolu üzerinde kalmaktadır. Dikdörtgen prizmatik kâgir kütle ve sivri kemer nişli bağımsız bir yapıdır. Ön cephesi kesme taş malzemeden, diğer kısımları ise moloz taş malzemeden yapılmıştır. Su taşı kaş kemerlidir. Çeşmenin nişinde Osmanlıca bir kitabesi yer almaktadır. Kitabenin üzerinde H. 1342 tarihi okunmaktadır. Çeşmenin bazı kısımlarında çimento esaslı sıva yapıldığı gözlemlenmiştir.

Akçapınar Mevkii Köprüsü: Köprü Kışlak Beldesi'nin güneydoğusunda, Akçapınar Mevkii'nde bulunan havuzlu tesis (restaurant) yanında yer almakta olup, kesin adı bilinmemektedir. Ancak köprünün Kışlaklı Hacı Abdullah tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir. Köprü üzeri ve çevresi beton malzeme ile kaplandığından, özgün yapısı ancak alt kısımdaki dereye inilince görülebilmektedir. Köprü tek gözlü olup, sivri kemerlidir. Kesme ve moloz taşın birlikte kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Köprü kemerinin iç kısmının yer yer bitkilerle kaplandığı gözlemlenmiştir.

Mezarlık: Beldenin güneydoğusunda, kuzey-güney doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde bulunan mezarlık yollarla sınırlandırılmıştır. Günümüzde de kullanılmakta olan mezarlıkta eski mezar taşları, güney ve güneybatı kısımlarda yoğunlaşır. 11 adet özellik gösteren mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlardan ikisi, taştan, kademeli bir platform üzerinde yer alan, dikdörtgen prizma şeklindeki masif bir taşın baş ve ayak kısmında açılan oyuklara yerleştirilmiş şahidelerden ibarettir.

Şahideler, dikdörtgen prizmatik gövdelidir. Baş taraftaki şahidelerde, dilimli ve kavuklu olmak üzere iki farklı tipte tepelik görülmektedir. Bu taşlardan birinde, kazıma tekniği ile yazılmış "...Hüseyin İbn İbrahim Rahmetullah Sene H.1302/M.1884" ibaresi okunmaktadır. Ayak taşlarında ise üçgen, dairesel ve düz tepeliklere yer verilmiştir.

Diğer mezarlar, toprak yığınına çevreleyen moloz taş parçaları ile düzenli bir biçim göstermeyen baş ve ayak taşlarından ibarettir.

HİSARCIK KÖYÜ: Hatay'ın Yayladağ ilçesine bağlı olup, Antakya'nın (merkez) güneyinde bulunan köy, ilçe merkezine 22 km. uzaklıktadır. Köy, dağlık bir arazi üzerinde konumlanmıştır.

Hisarcık Köyü Camii ve Haziyesi: Cami, bir avluyu güneydoğu yönden sınırlar. Avlunun güneybatı ve batı duvarlarında birer girişi vardır. Batı duvardaki giriş kapısının güneyinde, camiden bağımsız olarak konumlanmış minare yer alır.

Camiye kuzey duvarın batı tarafından açılmış bir kapı ile ulaşılır. Enine dikdörtgen planlı harimi çevreleyen özgün taş duvarlarda, muhdes geniş pencereler açılmıştır. Ortadaki bağımsız üç adet ayağın özgün olduğu şüphelidir. Döşeme ve kemerler betonarme olarak yenilenmiştir. Harimin doğusuna sonradan yamuk planlı bir mekân ve kuzeydoğu köşesine betonarme mahfil eklenmiştir. Mihrap, mermer kaplanmıştır ve minberi de özgün değildir. Dış cepheler renkli seramiklerle kaplanmıştır.

Camiden bağımsız konumdaki minare, kare bir kaide ve çokgen pabuçluk üzerine silindirik gövdeli olarak yükselir. Şerefe, petek ve külah kısmı sonradan yenilenmiştir.

Özgün yapısını büyük ölçüde kaybeden caminin batı duvarına bitişik olan hazire ise dikkat çekicidir. Hazirede, küçük boyutlu, sandukalı, baş ve ayaktaşları mevcut sekiz adet mezar bulunur. Ancak burada da yöre halkı kendi çabalarıyla taşların yerinden oynayan parçalarını yeniden düzenleyerek çimento harçla biraraya getirmiş, zemine karo döşemiş, etrafına alçak bir koruma duvarı yapmışlardır. Mevcut mezarlardan biri yakın zamanda eklenmiştir. Mezarlık yörede “Yediler” olarak anılmaktadır.

Hazirede baş ve ayak taşları plastik olarak yontulmuştur. Mezartaşları ve sandukalarında yoğun geometrik ve bitkisel motifler yer almaktadır. Bunlar, oyma, kabartma ve kazıma yöntemiyle işlenmişlerdir. Doğal tahribat nedeniyle motifleri fotoğraflamakta ve tanımlamakta güçlük çekilmiştir. Yatay doğrusal bir eksen üzerinde, ortada bir baklava motifi ve iki tarafında, yan yatmış “V”lerin sıralandığı bir düzenleme, çarkıfelek palmet vb. motifler dikkat çeker. Mezar taşlarındaki kitabelerin tarihleri, zemin kotunun altında kalmaları nedeniyle okunamamıştır.

Selim Çetinkaya Evi: Caminin kuzeybatı yönünde bulunan yapının kuzey, güney ve batı cepheleri sokağa bakmaktadır. Doğu cepheden komşu yapıyla sınırlandırılmıştır. İki katlı olan konut, yol ve arsa durumu nedeniyle yamuk bir planlamaya sahiptir. Alt katta farklı ebatlarda üç mekân bulunmaktadır. Bu mekânlardan ikisinin girişi güney cephede yer alan kapılarla sağlanmak-

tadır. Diğerine ise güneydoğudaki mekânın kuzey duvarına açılmış kapı ile geçilmektedir. Güneydoğudaki mekânın güney duvarında nişlere yer verilmiş olup, diğerlerinin duvarları sağır tutulmuştur. Bu kattaki mekânlar özgün durumunda oda olarak kullanılmışken, günümüzde ahır işlevi görmektedir.

Üst kata yapının batı cephesine yaslanan sekiz basamaklı taş merdiven ile ulaşılmaktadır. Bu kat da alt kat ile aynı planlamaya sahiptir. Odaların duvarlarında pencere, ocak, dolap, mahmel ve niş açıklıkları yer almaktadır. Konutun güney cephesi boyunca ahşap konstrüksiyonlu bir balkon uzanmaktadır.

Moloz taş malzeme ile inşa edilen yapının pencere ve kapı sövelerinde kesme taş kullanılmıştır. Yapıda bazı odaların zeminleri havara ile kaplanmışken, bazı odalara beton dökülmüştür. Tavanları ahşap kaplama olan odaların duvarları havara ile sıvanmıştır. Kıрма çatılı örtü Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Üst katta, batı odanın penceresinin kilit taşı üzerinde ay yıldız motifi işlenmiştir. Yapının kuzeybatı köşesi yol durumu nedeniyle pahlanmıştır.

Hörü Pınarı Çeşmesi: Söz konusu çeşme Hisarcık Köyü merkezinde Cami Önü Mevkii'nde yer almaktadır. Çeşmenin ön cephesi kesme taştan, arka kısmı ise moloz taştan yapılmıştır. Sivri kemerli bir nişi bulunan çeşmenin aynasında Osmanlıca kitabe yer almaktadır. Kitabede “*Lailaheillallah Kadı Ömer ... el katsal el mübarek el Hacı Hüseyin bin Hüseyin ve Hacı Muhammed bin Muhammed ve Muhammed Hüseyin... kesira... gafur Allah lem velüd Allah sene 1325*” ifadeleri okunmuştur.

Kayapınarı Mevkii'ndeki Çeşme: Hisarcık Köyü merkezinden Kayapınar Mevkii'ne çıkan yolun kenarında bulunan çeşme, tek yüzlü olarak inşa edilmiştir. İsmi bilinmeyen çeşmenin cephesi sivri kemerli bir niş açıklığı ile hareketlendirilmiştir. Kemer açıklığı içinde üstte kaş kemerli bir tas nişine yer verilmiştir. Moloz taş malzeme ile inşa edilen çeşmenin güney cephesi kesme taşla kaplanmıştır. Akar vaziyette olan çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

Şehit Mustafa Uyma Çeşmesi: Çeşme Hisarcık Köyü merkezinden Kayapınar Mevkii'ne çıkan yolun kenarında yer almaktadır. Özgün halinde kesme taş malzemeden yapılmış yuvarlak kemerli bir çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde çeşmenin dış yüzeylerinin mermer malzemeyle kaplandığı görülmüştür. Çeşmenin üzerindeki Türkçe yeni kitabede “Bu çeşme Şehit anısına Yayladağı Kaymakamlığınca yaptırılmıştır. 1999” yazısı mermer kaplandığı döneme ait olmalıdır.

ARSLANYAZI KÖYÜ: Eski adı “Kandun” olan köy, Hatay’ın Yayladağı ilçesine bağlı olup Antakya’nın güneyinde, merkeze yaklaşık 40 km. uzaklıktadır. Dağlık bir alanda kurulmuştur.

Ars lanyazı Köyü Camii: Yol kotunun altında yer alan enine dikdörtgen planlı, kâgîr caminin üst döşemesi kaldırılmış, betonarme taşıyıcı kolonlar eklenerek beton döşeme yapılmış ve üzerine günümüzde kullanılmakta olan muhdes cami inşa edilmiştir.

Özgün cami, dış duvarları, basık kemerli kapı ve pencere açıklıkları, taş mihrabı ve ahşap minberi ile korunagelmıştır. Yalın kavsaralı, sivri kemerli nişe sahip olan mihrabın taç kısmında dış frizi yer alır. Kuzey cephesindeki harım kapısı üstünde yer alan kitabede “H.1329/M.1911” tarihi okunmaktadır.

Harime dıştan, kuzeydoğu köşeden bitişen minarenin, kare planlı kaidesi özgün olup üzerine yeni gövde yapılmıştır.

Mehmet Yanık Evi: Camii karşısında, No: 98’de bulunmaktadır. Bir avlunun güneyinde yer alan konut, iki katlıdır. Yapı, batı ve güney cephede sokağa bakmaktadır. Doğu cephede komşu yapıyla sınırlandırılmıştır. Avluya batı cephede yer alan kapıdan girilmektedir. Avlunun doğu duvarına yaslanan yedi basamaklı merdivenle sundurmaya çıkılmaktadır. Ancak merdiven ve sundurma günümüzde yıkılmış vaziyettedir.

Üst kat, ortada bir eyvan ve bunun iki yanında bulunan odalardan ibarettir. Eyvan, sokağa bakan cepheye sivri kemerle açılmaktadır. Odaların güney duvarlarında ortada bir ocak nişi ve bunun iki yanında pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Diğer duvarlarında da dolap, mahmel ve nişler bulunmaktadır. Fakat bu odalardan batıdaki diğerine göre daha özelliklidir. Burada ahşaptan, kapaklı dolapların alınlık kısımlarında kazıma tekniği ile yapılmış bitkisel motifler işlenmiştir. Mahmellerin alt kısımları ise sandık olarak düzenlenmiştir. Odaların taban ve duvarları havara ile sıvanmıştır. Tavan ise ahşap kaplamadır.

Konut, moloz taşla inşa edilmiştir. Eyvan kemerinde, basık kemerli pencere ve kapı sövelerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Sokağa bakan cephede, güney cephe, alt kata giriş kapısı üzerindeki kilit taşında yüzeyden kabarık olarak yapılmış asma yaprağı içerisinde yıldız motifi vardır. Üst kat pencerelerinden birinde ise geç dönem özelliği gösteren bezemeye yer verilmiştir.

Mehmet Kanmaz Evi: Köy içinde No: 73'te bulunan yapı, güney cephede sokağa, doğu cephede çıkmaz sokağa, kuzey ve batı cephelerde ise komşu yapılara bakmaktadır. İki katlı olarak inşa edilmiştir.

Alt kata güney cephede bulunan geniş açıklıklı bir kapıdan girilmektedir. Burada farklı ebatlarda birbiri içinden geçilen mekânlara yer verilmiştir. Mekânların duvarlarında nişler açılmış, duvarlar genel anlamda sağır tutulmuştur.

Yapının üst katına, doğu cephede yer alan beş basamaklı merdiven ile çıkılmaktadır. Buradan da geniş bir sundurmaya geçilmektedir. Sundurmanın kuzeyinde ve batısında odalar sıralanmaktadır. Odaların duvarlarında pencere, ocak, mahmel, dolap ve niş açıklıkları bulunmaktadır. Sundurmanın batısındaki bitişik iki oda diğer odalara göre daha erken tarihlidir. Duvarlar havara ile sıvanan odaların, zeminleri beton ile kaplanmıştır.

Moloz ve kaba yonu taş ile inşa edilen yapının, üst kat güney cephe pencere sövelerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Asım Kanmaz Evi: Köy merkezinin dışında No: 124'te bulunmaktadır. Doğu cepheden komşu yapıya bitişik olan konut, kuzey ve batıda sokağa, güneyde ise bahçeye bakmaktadır. İki katlı olarak inşa edilen yapının avlusuna kuzeyden girilmektedir. Doğudaki komşu yapının duvarına yaslanan yedi basamaklı merdivenle sundurmaya çıkılmaktadır. Sundurmanın güneyinde ortada bir eyvan ve iki yanında birer oda, sundurmanın batısında ise bitişik düzende iki oda yer almaktadır.

Güneydeki yapının eyvan cephesi sivri kemerli bir açıklığa sahiptir. Eyvanın önünde üç basamaklı merdivenle çıkılan sundurma mevcuttur. Odaların duvarlarında pencere, ocak, dolap, mahmel ve niş açıklıkları bulunmaktadır. Eyvanın batısındaki odanın duvarlarında, pencere, dolap ve kapıların üzerinde uçları testere dişi şekilde sonlanan ahşap raflar dolanmaktadır.

Moloz taş malzeme ile inşa edilen yapının eyvan kemerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Beşik çatı ile örtülü olan yapı Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Odaların duvarları yer yer havara ile sıvanmıştır. Sundurma, merdiven ve odaların zeminleri betonarmedir.

Hanifi Yanık Evi: Köy merkezinde No: 106 yer alan yapı, güney ve doğu cephelerde sokağa bakmaktadır. Konut, güneydoğu köşedeki bir kapıdan girilen avlunun kuzey ve güneyinde bulunan ikişer katlı iki ayrı yapıdan oluşmaktadır.

Güneydeki konut, ortada düz açıklıklı bir eyvan ve iki yanında birer odadan oluşmaktadır. Konutun kuzey duvarına yaslanmış beş basamaklı bir merdiven ile sundurmaya ulaşılmaktadır. Eyvanın doğusundaki odanın güney duvarında ortada bir ocak ve iki yanında pencere bulunmaktadır. Diğer duvarlarda ahşap kapaklı dolaplar, mahmel ve niş açıklıkları vardır. Bu açıklıkların üst hizalarında uçları testere biçiminde sonlanan ahşap raflar yer almaktadır. Dolap kapakları üzerinde bitkisel motiflere yer verilmiştir. Odanın pencereleri içten ahşap basık kemerlidir. Güney duvardaki ocağın alınlığında bir takım motifler işlenmiştir. Fakat havara ile sıvandığı için motifler tanımlanamamaktadır. Odanın duvarları ve zemini havaralıdır. Eyvanın batısındaki odaya girilememiştir. Beşik çatı ile örtülü olan konut Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Kuzeydeki konut özgün durumunda yan yana ve birbiri içinden geçilen üç odadan meydana gelir. Ancak, merdiven ile çıkılan ilk oda özgün durumunu kaybederek adeta yarı açık bir sofa haline getirilmiştir. Doğu duvarı yıkılmış ve sonradan briket duvar örülmüştür. İkinci odanın güney duvarında ortada bir ocak ve iki yanında pencere açıklıkları, doğu duvarında bir mahmel bulunmaktadır. Üçüncü odanın kuzey ve doğu duvarları sonradan briketle örülmüştür. Özgün duvarlarında pencere, dolap ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü odaların zeminleri ahşapla kaplıdır. Odalardaki açıklıkların üst bölümlerinde ahşap raflar bulunmaktadır. Duvarlar havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu yapı, beşik çatı ile örtülü olup Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Zeytinyağı İşliği: Köyün merkezinde bulunan yapı, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Kuzeyde, yol kotunun altında kalmış, güneyden çevre duvarı ile sınırlanmıştır. Yapının güneydoğu yönünde toprak seviyesinin altında bir su haznesi yer almaktadır.

Güney cephenin doğu tarafındaki geniş bir açıklıktan doğu-batı doğrultusunda dikkörtgen planlı bir mekâna girilmektedir. Bu mekânın kuzey duvarındaki geniş bir açıklıktan yine doğu-batı doğrultusundaki daha geniş bir mekâna geçilmektedir. Burası doğu yönde, belli bir kısma kadar ortadan bir duvarla bölünmüştür. Kuzeydoğu duvarı ana kayaya oturmaktadır. Yapının duvarlarında, pencere, ocak ve nişler bulunmaktadır. Duvarlarda, moloz ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Kapı ve pencerelerin üstlerinde ahşap hatıllara yer verilmiştir. Harap durumda olan yapının örtüsü yıkılmıştır.

Küçükpınar Mevkii Çeşmesi: Küçükpınar mevkii'nde yer alan bu çeşmenin tam adı bilinmemektedir. Söz konusu çeşme kesme taş malzemeden yapılmış olup, ön cephesinde kemersiz bir niş açıklığı vardır. Akar vaziyette olan çeşmede çimento malzemeyle taşlar arasına derz yapılmıştır. Özgün malzemesiyle yeniden inşa edilmiş olabileceği düşünülen çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

Haştatar Çeşmesi: Köyün yerleşim alanının dışında, kuzeydoğu yönünde Haştatar Mevkii'nde yer alan bir yamaç çeşmesidir. Kesme taş malzemeden yapılmış yuvarlak kemerli nişe sahiptir. Akar vaziyette olan çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

Mezere Köprüsü (Taş Köprü): Köyün güney doğusunda, Suriye sınırına yakın bir konumda yer almaktadır. Köprü taş malzemeden yapılmış olup, sivri kemerli ve tek gözlüdür. Kaplama taşları büyük ölçüde sökülüştür. Söz konusu köprünün onarıma ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir.

Arslanyazı Köyü Değirmenleri: Arslanyazı Köyü'nde, yerleşim merkezindeki su kaynağından, Suriye sınırına kadar ulaşan güzergah üzerinde, 10 civarında su değirmeninin bulunduğu, yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Ancak bunlar günümüzde yıkılmış veya yoğun bitki örtüsü altında kaybolmuş durumdadır. Araştırma sırasında, bu değirmenlerden birinin kalıntısı ile bu sisteme ait bir su kemeri ve su künkü tespit edilebilmiştir.

Orta Değirmen: Dikdörtgen planlı, ortada bağımsız bir ayak ile dar kenarların orta aksında gömme ayaklara oturan, iki sivri kemerli açıklıkla bölünmüş kagir yapıdır. Kemerler kesme taş, duvarlar moloz taşla yapılmıştır. Yamaca yaslanmış olduğu anlaşılan batı duvar yıkılmış, taşları yapının içine yığılmış durumdadır. *Döşeme mevcut değildir.*

Doğu duvarın güney kenarında bir kapı ile bunun kuzeyinde bir pence-re açıklığı vardır. Kapı açıklığını destekleyen ahşap hatılın bir bölümü hala mevcuttur.

Su Kemer: Su kemeri, Küçükpınar Mevkii'ndedir. Değirmeni günümüze ulaşmamıştır. Taş kemer açıklığı, derz dolgusunun erimesi ve yoğun bitki örtüsü ile kaplanması sonucunda bozulmuştur. Kemer eğrisinin biçimi tanımlanamaz durumdadır. Kemerin kanal kısmı izlenememiştir.

Su Künkü: Taş su künküne ait kalıntı, bir yamaçtan aşağıya doğru uzanmakta ve toprak zeminde sonlanmaktadır. Yörede, "Bayram'ın Değirmeni" olarak anılan değirmene su taşıyan künk olduğu belirtilmiştir.

AYIŞIĞI KÖYÜ: Eski adı “Şurmacık” olan köy, Hatay’ın Yayladağı ilçesine bağlı olup Antakya’nın güneyinde, merkeze yaklaşık 40 km. uzaklıktadır. Köy dağlık bir alanda konumlanmıştır.

Ayışığı Köyü Camii: Köy merkezinde yer alan cami, doğu ve batıdan komşu yapılarla sınırlandırılmıştır. Güneyde sokağa, kuzeyde avluya bakar. Enine dikdörtgen planlı harim, ortada bağımsız, çokgen kesitli ayaklara oturan üç adet sivri kemerle iki sahına ayrılmıştır. Sonradan doğu kısmına eklenen dördüncü kemerle bu yönde genişletilerek özgün halinde camiden ayrı konumlanmış olduğu anlaşılan minareye birleştirilmiştir. Harim, basık kemerli on adet pencere ile aydınlatılmıştır. Güney duvarında bulunan yarım daire mihrap nişi, sivri kemerle sonlanmış ve üst bölümünde dış frizi süslemeye yer verilmiştir. Mihrabın hemen yanındaki mermer minber sonradan eklenmiştir. Döşemesi betonarme olarak yenilenmiştir. Caminin kuzey duvarındaki giriş kapısı üzerinde bulunan dört satırlık kitabede “H. 1319/ M. 1901-1902” tarihi okunur. Kapı kemerinin kilit taşında, yuvarlak bir madalyon içerisinde, merkezde bitkisel bir motif ve bunun etrafını dolaşan zigzag biçiminde süsleme yer alır.

Minare, kare kaide üzerine silindirik gövdeli olarak yükselir. Kaidenin köşeleri pahlanmıştır. Şerefeden üst kısmının sonradan tamirat gördüğü anlaşılmaktadır.

Cami ve minare kesme taşla kaplanmıştır.

Bilal Asker Evi ve Zeytinyağı İşliği: Köyün merkezinde, caminin güneyinde bulunan yapı kuzeyden sokağa bakmakta olup, güney, doğu ve batı yönlerden bahçe ile sınırlanmıştır. Kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerinde konumlanan iki katlı yapı, düzgün olmayan enine dikdörtgen bir plan sergiler. Üst katı konut olarak kullanılmakta olup, alt katı orijinalde bir zeytinyağı işliyişken günümüzde ahır işlevi görmektedir.

Yapının alt katına güney cephenin orta aksında açılmış bir kapıdan girilmektedir. Bu katta farklı ebatlarda dört ayrı mekân bulunmaktadır. Kapıdan girilen ilk bölüm iki sivri kemerli açıklıkla iki ayrı mekân olarak düzenlenmiştir. Bu mekânların doğusunda küçük ölçülerde birer dikdörtgen mekân daha bulunmaktadır. Mekânların duvarları genel olarak sağır tutulmuş olup, az sayıda pencere ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. Giriş kapısının hemen sağında zeytinyağı işlemek için kullanılan mengene yer almaktadır.

Üst kata kuzey duvarda açılmış bir kapı aracılığıyla ulaşılmaktadır. Kapıdan girilen ilk mekân bir iç sofa özeliği gösterir. Bu mekânın batısında ve doğusunda ikişer oda yer almaktadır. Bunlardan batıdakiler orijinal iken doğudakiler betonarmedir. Batıdaki odalar farklı ebatlarda düzenlenmiş ve odaların duvarlarında pencere, ocak, mahmel, dolap ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. Yapının kuzeydoğusuna sonradan tek mekândan ibaret bir oda ilave edilmiştir.

Moloz taş ile inşa edilen yapının köşelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatı Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Ali Arslan Evi: Köy yerleşim dokusu içinde No: 55'te bulunan yapı, kuzeyde avluya, doğuda bahçeye bakmakta olup, güneyden ve batıdan komşu yapıya bitişiktir. Avluya, batı yönde sokağa bakan basık kemerli bir kapı aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bu kapının hemen kuzeyinde tek duvarı kalmış olan mekânın orijinalde bir ev olarak kullanıldığı ancak zamanla yıkıldığı ev sahipleri tarafından ifade edilmiştir.

İki katlı yapının alt katına beş basamaklı betonarme bir merdiven ile inilmektedir. Alt katta birbiri içinden geçilen üç mekân ve bağımsız tek bir mekân yer almaktadır. Mekânlardan bazılarının duvarlarında niş açıklığı ve pencereye yer verilmiştir. Bunun dışında oldukça sağır tutulmuştur. Kuzeydoğudaki tek mekâna girilememiştir.

Kuzey cepheye yaslanmış beş basamaklı taş merdiven ile üst katın sundurmasına ve bunun gerisindeki odalara ulaşılmaktadır. Odaların duvarlarında pencere, ocak, mahmel, dolap ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. Doğudaki odanın güney duvarında nişlerin üst hizasında, uçları testere dişi biçiminde sonlanmış ahşap rafa yer verilmiştir. Batıdaki odanın güney duvarında bulunan ocak dilimli kemerlidir.

Yapı moloz taş malzeme ile inşa edilmiş olup yer yer kaba yonu taş kullanılmıştır. Duvarlar havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu üst örtü Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Yunus Kahraman Evi: Köyün merkezinde No: 49'da bulunan yapı; güneyde avluya, doğuda sokağa bakmakta olup kuzeyden ve batıdan komşu yapılarla bitişiktir. Avluya doğu duvarında bulunan geniş açıklıklı bir kapıdan ulaşılmaktadır.

İki katlı yapının alt katında farklı ebatlarda iki mekân yer almaktadır. Bunlardan doğudaki enine dikdörtgen bir plan sergilemekle birlikte, kuzey-güney yönünde yuvarlak bir kemerle iki bölüme ayrılmış, kemer boşluğu sonradan taşlarla örülerek kapatılmıştır. Mekânın doğu duvarında yer alan kapı ve pencere doğrudan sokağa açılmaktadır. Ayrıca, güney duvarda avluya açılan bir pencere daha bulunmaktadır. Batıdaki mekân küçük kare ölçülerde bir plan sergilemektedir. Duvarlarında nişler dışında herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir.

Avlunun güneyindeki komşu yapıya yaslanan on beş basamaklı bir merdiven ile üst kattaki betonarme sundurmaya ve bunun gerisindeki odalara ulaşılmaktadır. Burada ortada sivri kemerli bir eyvan ve iki yanında birer oda yer almaktadır. Odaların avluya bakan cephelerinde basık kemerli pencereler bulunmaktadır. Doğudaki odanın sokağa bakan duvarında basık kemerli iki pencere daha yer almaktadır. Odaların duvarlarında mahmel, dolap ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. Batıdaki odanın kuzey ve doğu duvarlarının birleştiği köşeye sonradan bir küçük banyo ilave edilmiştir. Ayrıca, eyvanın gerisine betonarme bir duvar örülerek burası mutfak haline getirilmiştir.

Moloz taş malzeme ile inşa edilen yapının kapı, pencere sövelerinde ve eyvan kemerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapının ahşap konstrüksiyonlu üst örtüsü Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

Hasan Uçar Evi: Köyün merkezinde No: 66'da bulunan konut, orijinal yapı ve bu yapıya sonradan eklenen mekânlardan oluşmaktadır. Batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde konumlanan yapı kuzeyden bir bahçe, doğu, batı ve güneyden ise sokakla sınırlandırılmıştır. İki katlı yapı, orijinalde hem alt hem de üst katta birer eyvan ve bu eyvanın kuzey ve güneyinde bulunan odalardan oluşmaktadır. Zamanla eyvanın kuzeydoğusuna iki mekân ve güneyindeki odanın doğu yönüne bir mekân eklenmiştir. Yapının camiye inşa eden "Hanne" adlı ustanın eseri olduğu köy halkı tarafından belirtilmiştir.

Yuvarlak kemerli eyvanların güneyinde ikişer oda, kuzeyinde bir oda ve bu odanın doğusunda bir oda daha bulunmaktadır. Alt ve üst kattaki odalara birbiri içerisinden geçilmekte ve eyvanlarla bağlantısı sağlanmaktadır. Ancak, eyvanın güneyindeki ilk odanın alt ve üst katlarda eyvana açılan kapıları sonradan örülerek kapatılmıştır. Kuzey ve doğudaki odaların alt katlarının birbiriyle bağlantısı bulunmamaktadır.

Alt kattaki odaların duvarlarında ocak ve niş açıklıklarına yer verilmiştir. Ancak, herhangi bir pencere açıklığı bulunmamaktadır. Eyvanın güneyindeki odaların bazı duvarlarında toprak raflar yer almaktadır. Rafların altlarında geometrik şekillerden örülmüş motifler işlenmiştir.

Yapının üst katındaki odalara iki ayrı merdiven ile ulaşılmaktadır. Bunlardan biri, doğudaki tek odanın duvarına yaslanmış vaziyettedir. On iki basamaklı bu merdiven ile eyvan ve yanındaki odalara geçiş sağlamaktadır. Merdiven, yarım kemer formu üzerine oturmaktadır. Diğeri ise güneydeki ilk odanın önüne eklenen yapının duvarına yaslanmış konumdadır. On beş basamaklı bu merdiven aracılığıyla eyvanın güneyindeki odalara geçilmektedir. Üst kattaki odaların duvarlarında pencere, ocak, dolap, mahmel ve niş açıklıkları bulunmaktadır. Eyvanın güneyindeki ilk odanın duvarlarının üst hizasında herhangi bir süslemesi bulunmayan toprak raflar dolanmaktadır. Ayrıca, kuzeydoğudaki tek odanın duvarlarının üst bölümünde uçları dalgalı formda sonlanan ahşap raflar yer almaktadır.

Yapıya sonradan eklenen mekânlardan kuzeydoğudakiler zemin kattan ibaretken diğer ek mekân bir zemin kat üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. Mekânların duvarlarında pencere, ocak, dolap ve niş açıklıkları bulunmaktadır. Kuzeydoğudaki ek mekânların kuzey duvarları büyük ölçüde yıkılmıştır.

Yapı yer yer moloz yer yer kaba yonu taş malzeme ile inşa edilmiş, pencere, kapı sövelerinde, eyvan kemerlerinde ve merdivenlerde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Ahşap kırma çatı Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Alt katta odaların zeminleri toprak, üst katta betonarmedir. Duvarlar havara ile sıvalıdır.

Aşağıpınar Mevkii Çeşmesi: Ayışığı Köyü'nün Aşağıpınar Mevkii'nde köy camii'nin yakınında yer almaktadır. Prizmatik bir kütle halinde inşa edilmiş bağımsız meydan çeşmesidir. Doğu cephesinde sivri kemerli nişe sahiptir. Kesme taş malzemeden yapılmıştır. Aynalığın üst kısmında, aksı kaymış konumda, düzgün olmayan dörtgen içinde düzensiz yazılmış kitabede "Lailehe illallah Muhammeden Resullullah" ifadesi yer alır. Özgün niteliğini önemli ölçüde korumakla birlikte onarıma ihtiyacı vardır.

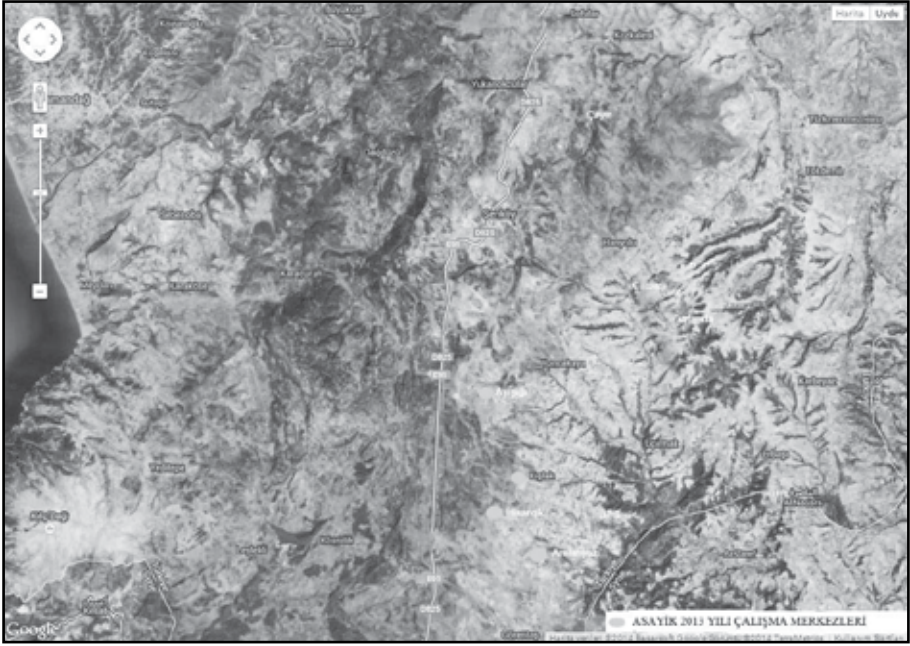
Çınarpınarı Çeşmesi: Köyün Cınarpınarı Mevkii'nde yer almaktadır. İskân alanlarının dışında, bahçeler içinde yer alır. Çeşmenin ön cephesi kesme taş, arka tarafı ise moloz taş malzemeden yapılmıştır. Sivri kemerli bir cepheye

sahip çeşmenin bu cephesinde yer alan kitabesi okunamamıştır. Çeşmenin yüzeylerinde yer yer çimento esaslı derz yapılmıştır.

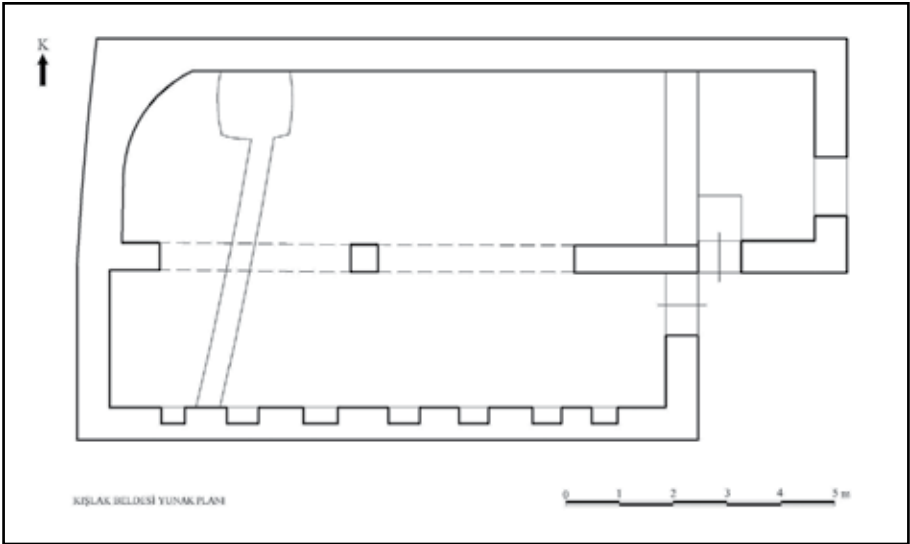
Mezarlık: Köy merkezinin dışında bulunan mezarlık, dağınık ve belli bir forma sahip olmayan taşlardan oluşmaktadır. Bunlardan yalnızca mezarlık girişinde yuvarlak formu bir başlığı bulunan mezar taşına rastlanmıştır. Mezarlık günümüzde halen kullanılmakta olup yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır.

Genel Değerlendirme: 2013 yılında çalışma yapılan köylerdeki yapılar yığma taştan inşa edilmiştir. Duvarlarda moloz taş ve kaba yonu taş, köşelerde, kapı ve pencere sövelerinde kesme taş kullanılmıştır. Döşeme ahşap konstrüksiyonludur. Geniş açıklık gerektiren mekanlarda, taş ayaklara oturan sivri kemerler inşa edilmiştir. Özgün toprak dam örtüler, 1940’larda önce alaturka, yakın dönemde ise Marsilya tipi kiremitle kaplı beşik çatılara dönüştürülmüştür. Geçen iki yılın verileriyle karşılaştırıldığında, merkez Antakya’dan güneye doğru gidildikçe sokağa, dışa yöneliş dikkati çeker. Avlulu düzen ise tamamen terk edilmemiştir. Biri, eyvan çevresinde iki birimden ibaret ve diğeri birbirine bitişik olarak sıralanan birimlerden oluşan iki temel plan tipi korunmakla birlikte, bunlara aksi yönde sonradan eklenen ve birbiri içinden geçilen mekanlarla daha serbest bir planlama görülür. Kapı ve pencerelerde düz ve basık kemerli açıklıklar uygulanmaya devam eder. Dilimli kemerlere de rastlanır. Malzeme ve konstrüksiyon değişmemekle birlikte işçilik daha zayıftır.

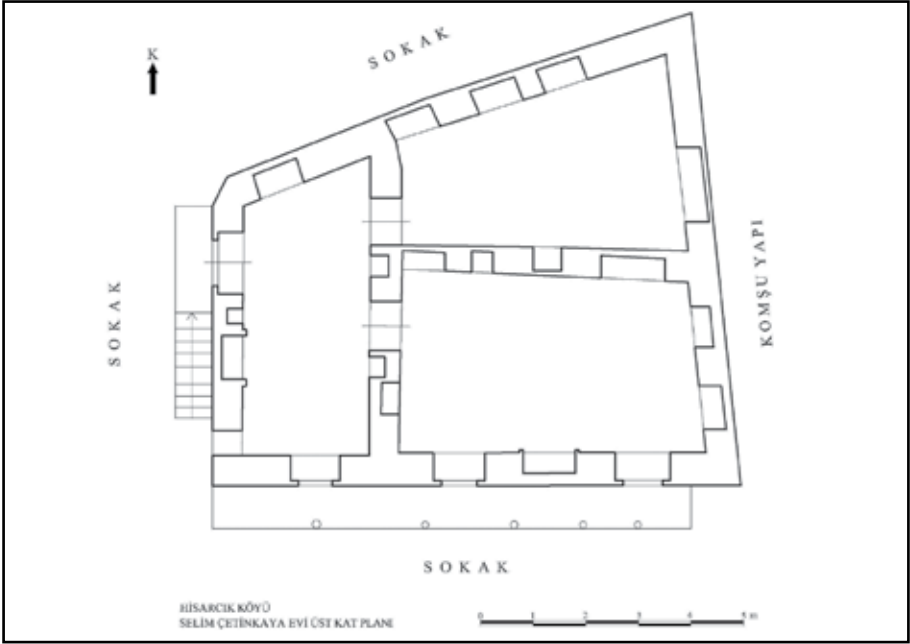
Konutlarda bezemeye fazla yer verilmemiştir. Sıklıkla olmasa da cephelerde, kapı ve pencere kemer kilit taşları üzerinde, geç dönem taş kabartma motifler ve ay-yıldızlar karşımıza çıkar. Bir örnekte, pencere üstlerinde taş silmeler görülür. İç mekanda, ahşap raf alınlıkları ve payandaları ile dolap nişlerinin ahşap doğramalarını çevreleyen profiller, bezeme unsurları olarak daha sık kullanılmıştır.

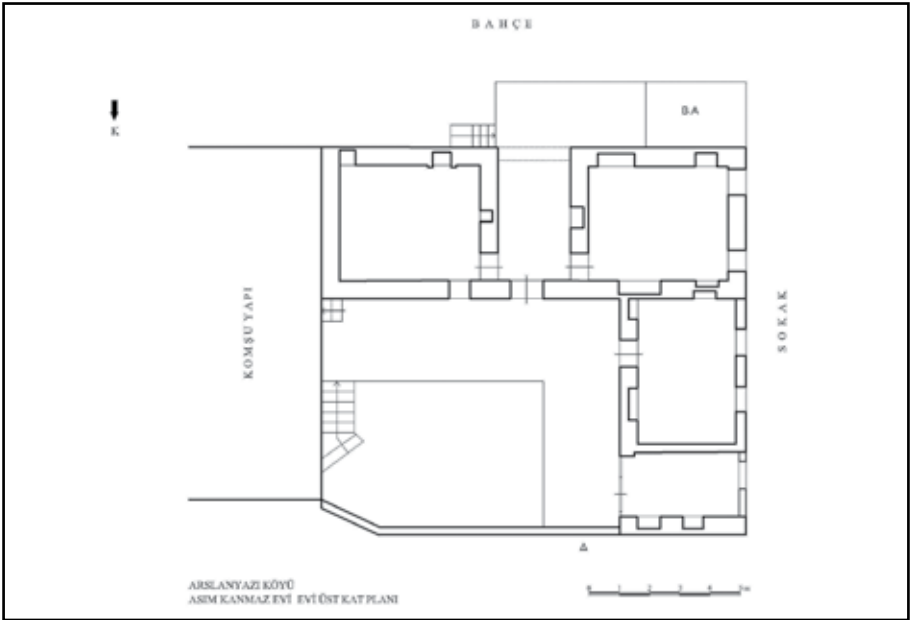
Harita 1: ASAYIK 2013 çalışma merkezleri.

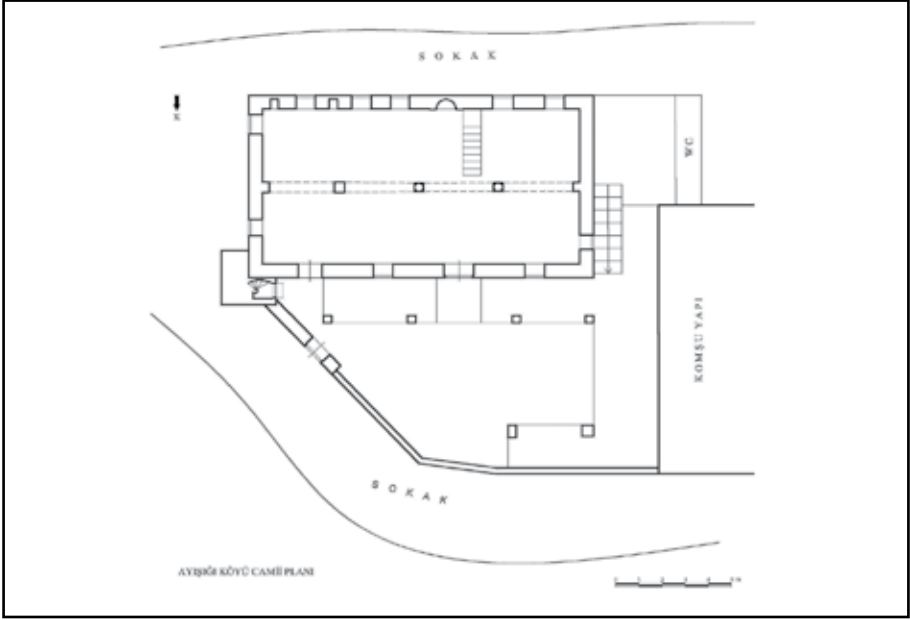
Çizim 1: Kışlak Beldesi yunak planı.

Çizim 2: Hisarcık Köyü Selim Çetinkaya Evi üst kat planı.

Çizim 3: Arslanyazı Köyü Asım Kanmaz Evi üst kat planı.

Çizim 4: Ayışığı Köyü Camii planı.

Resim 1: Kışlak Hacı Abdullah Camii harim.

Resim 2: Kışlak Beldesi yunak.

Resim 3: Kışlak İncipınarı mevki (Hacı Abdullah) Çeşmesi (Namazgahlı Çeşme).

Resim 4: Hisarcık Köyü Camii haziresi.

Resim 5: Hisarcık Köyü Selim Çetinkaya Evi sokak cephesi.

Resim 6: Arslanyazı Köyü Camii mihrap ve minber.

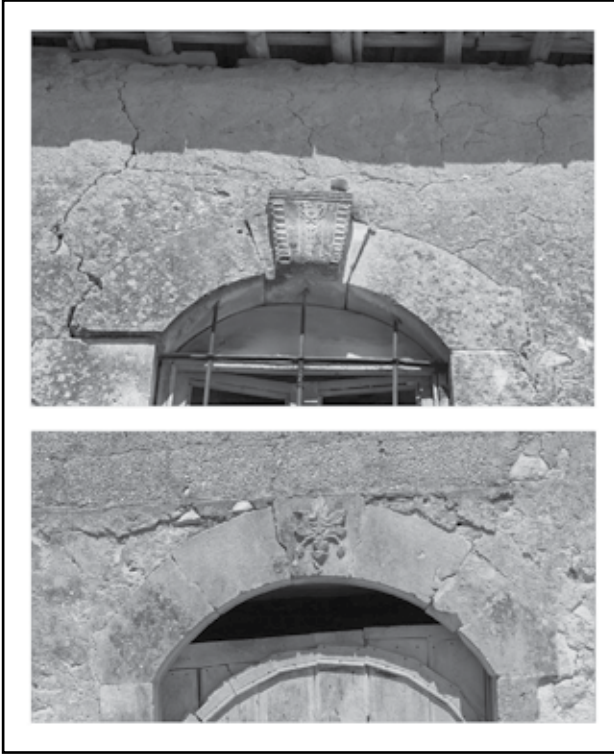
Resim 7: Arslanyazı Köyü Camii Mehmet Yanık Evi sokak cephesi.

Resim 8: Arslanyazı Köyü Mehmet Yanık Evi iç mekandan bir görünüş.

Resim 9: Ayışığı Köyü Camii harim.

Resim 10: Kapı ve pencere kemer kilit taşlarında geç dönem taş kabartma bezemeler.

BİLECİK İLİ 2013 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Turan EFE*
Murat TÜRKTEKİ
Deniz SARI
Erkan FİDAN

Bilindiği üzere, 1988-1995 yılları arasında, Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında “Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerini kapsayan yüzey araştırmaları gerçekleştirilmişti. Ancak, maddi imkanların çok sınırlı olması sebebiyle, özellikle Bilecik ili sınırları içinde arzu edilir seviyede bir çalışma yapılamamıştı. Bu sebeple 2013 yılında, Bilecik ilinin tamamını kapsayan yüzey araştırmalarına, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izinleri ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi’nin lojistik ve maddi destekleri ile tekrar başlanmış bulunmaktadır.

Tarihin her döneminde, Avrupa ve Anadolu arasında ilişkilerin sağlandığı çok önemli bir ulaşım yolu konumundaki Bilecik İli’nde, Paleolitik Çağ’dan Demir Çağı’na kadar henüz keşfedilmemiş daha çok sayıda mağara, höyük, düz yerleşme, kale ve mezarlık alanlarının bulunması olasılığı yüksektir. Bu sene 5-14 Eylül 2013 tarihleri arasında, toplam 10 gün süre ile gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmaları bir ön çalışma niteliği taşımaktadır ve daha ziyade prehistorik dönemlere ait kalıntıların saptanması ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsamda, esas olarak güneyde Bilecik Merkez, Yeniköy, Küre

* Prof. Dr. Turan EFE, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Bilecik/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Bilecik/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. DENİZ SARI, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Bilecik/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Erkan FİDAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Bilecik/TÜRKİYE.

ve Tuzaklı köylerinin bulunduğu bölgeden başlayarak, kuzeyde Osmaneli civarına kadar olan Karasu ve Sakarya vadileri ve yamaçlarının bazı kesimleri taranmıştır (Resim: 1).

Yüzey Araştırması ekibi şu isimlerden oluşmuştur: Prof. Dr. Turan Efe (başkan), Corrado Ozan Rijavec (Bakanlık Temsilcisi), Yrd. Doç. Dr. Murat Türkteki, Yrd. Doç. Dr. Deniz Sarı, Yrd. Doç. Dr. Erkan Fidan, Arkeolog-çizimci Deniz Ay-Efe, Yüksek Lisans öğrencileri Mesut Ünver, Gökhan Biliyor, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Fatma Nur Tatlı, Burcu Şahin, Dilşah Öztürk, Serkan Atay, Zerrin Aydın, Derya Kaya, Gamze Aksungur, Ebru Akgül, Kübra Aydın, Büşra Ajder ve Mustafa Gümüşkanat.

Bu seneki araştırmalar sekiz ayrı bölgede gerçekleştirilmiştir. Haritada büyük harflerle gösterilen bu bölgeler şunlardır (Resim: 1).

- A. Bilecik Merkez
- B. Dere Sakarı Köyü Civarı
- C. Dere Sakarı ile Geçitli-Küre Köyleri arasındaki bölge
- D. Kızıldamlar Köyü Civarı
- E. Yeniköy civarı ve kuzeyindeki ovalık kesim
- F. Bilecik'in kuzeyindeki Osmaneli Civarı
- G. Medetli ve Üyük köyleri civarı
- H. Pelitözü köyünün kuzey yamaçları

Bilecik Merkez'de, Bahçelievler ve Çiftlik Alanı olmak üzere iki yerleşme yeri ziyaret edilmiştir.

Bahçelievler (Resim: 2-3): İçinde yer aldığı Bahçelievler Mahallesi'nin adı verilmiş olan bu düz yerleşme, Bilecik şehir merkezinden kuzey yönünde, Gülümbe'ye doğru giden ana caddenin 100 m. kadar batısında, etrafı binalarla çevrili bir parselde yer alır. Arkeolojik malzemenin geldiği parsel kabaca 70 x 50 m. ebatlarındadır. Parseli kuzeyden sınırlandıran yolun karşı tarafına yeni inşa edilmiş bir apartmanın zemin hafriyatı sırasında, arsa sahibi tarafından hafriyat toprağı içinde arkeolojik malzemenin farkına varılmıştır. Buradan gelen bir parça Bilecik Müzesi'ne örnek olarak götürülmüştür. Durumdan haberdar olan ekibimiz, bu şekilde buluntu mahalline giderek gerek-

li inceleme ve araştırmayı yapmıştır. Tek bir yerleşim katı içerdiği anlaşılan yerleşme, büyük olasılıkla geç Neolitik Dönem'e denk gelen Klasik Fikirtepe Evresi'ne tarihlenmektedir.

Çiftlik Alanı (Resim: 2, 4): Bilecik şehrinin hemen batı kenarında, Bilecik-Çakırpınar köy yolunun hemen sağında, Hamsu Deresi'nin ise 870 m. kuzeyinde Çiftlik Alanı adı ile anılan yerde saptanan bu höyük 280x110 m. ebatlarındadır. Höyüğün kuzey kesiminde yoğun olarak Erken ve Geç İTÇ III ile az sayıda İTÇ II malzemesi ele geçirilmiştir. Malzeme içinde İnegöl Gri Malı önemli oranda temsil edilmektedir. Höyüğün güneydoğu kesiminde ve yamaçlarında ise Bizans dönemi malzemesi yoğunluktadır. Güney kesimde ise yoğun künk parçalarına rastlanmıştır. Höyük yüzeyi gerek tarım ve gerekse çukurlar açılmak suretiyle yoğun tahribata uğratılmıştır.

Ahmedet 1 ve 2 (Resim: 2, 5): Dere Sakarı Köyü civarında yapılan çalışmalarda ise iki Neolitik düz yerleşme saptanmıştır. Ahmedet I ve Ahmedet II adı verilen bu yerleşmeler Dere Sakarı köyü yolu üzerinde, köye 4-5 km. kala, yolun 600-700 m. kadar solunda, toprak yol ile ulaşılan Ahmedet Çeşmesi'nin yakınında yer almaktadırlar. Birbirlerine 100 m. kadar mesafede olan bu iki yerleşmeden doğudaki Ahmedet I, 170x45 m.; Ahmedet II yerleşmesi ise yaklaşık 50 x 30 m. ebatlarındadır. Malzeme üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, her iki yerleşmenin de hemen Klasik Fikirtepe öncesine tarihlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak batıdaki diğerinden biraz daha erkene tarihlendirilebilir. Güneyinin tamamen tıraşlandığı Ahmedet I yerleşmesinin kültür dolgusu kalınlığı en fazla 1,0 m. civarında olabilir.

Her iki alandan toplanan malzeme önce yıkanmış, sonra fotoğraflanmış ve içinden önemli bulduklarımızdan bazı örnekler, vaktimiz olduğu oranda çizilmiştir. Daha sonra bu malzeme toplandıkları alanlara bırakılmıştır. Ahmedet I yerleşmesinden toplanan çanak çömlek parçaları koyu renk yüzlü ve taşcık katkılıdır. Yüzeyler genellikle astarlı ve açık, bazı örnekler astarsız ve açıktır. Yüzeyler kırmızıkahveden kahverengi ve beje kadar değişmekte olup parlak kırmızı astarlı örneklerle rastlanmamıştır. Hamurlar genellikle parlak kiremit rengi ve sık sık ince veya koyu kahve ve siyah özlüdür. Katkı taşcık ve ender olarak kum katkı şeklindedir. Bazı örnekler çok ince hamurludur. Yüzeyden çizi bezemeli Fikirtepe kutu parçaları, şişkin dudaklı ve "S" profilli kase ve çömlekler; yoğun dikey veya yatay ip-delik tutamaklar ele geçirilmiştir. Ayrıca yongalardan ve dilgilerden şekillendirilmiş taş aletler ve küçük

dilgicikler bulunmuştur. Öğütme taşları, havanlar ve ezgi taşları da diğer taş alet buluntu grubunu oluşturur.

Ahmedet II yerleşmesinin yüzeyinde çakmaktaşıdan yoğun bir şekilde yontmataş aletler, büyük ve küçük çekirdekler ele geçirilmiştir. Bunlardan iki tanesi mermi biçimli çekirdektir. Ayrıca 4 adet bazalttan öğütme taşı parçası bulunmuştur. Yerleşmenin çanak çömleği, Neolitik Dönem Koyu Yüzlü Kırmızı ve Kahverengi astara sahip bir çanak çömlektir ve “S” profilli kaseler yoğunluktadır. 1 adet çizi bezemeli kutu parçası, pervaz dudaklı kase parçası, serpantinden bir adet balta parçası; ayrıca bir adet ok ucu parçası da bulunmuştur.

Üyücek Tümülüsü (Resim: 2): Bu çevrede yapılan araştırmalarda bir de Tümülüs saptanmıştır. Ahmedet Çeşmesi’nin tam karşısında ve Dere Sakarı Köyü’ne götüren yolun güneyindeki doğal tepelik üzerinde yer alan Üyücek Tümülüsü, 40 x 30 m. ebatlarında ve 6 m. yüksekliğindedir. Tepe noktasında bir defineci çukuru tespit edilmiştir. Tümülüsün üzerinde arkeolojik malzeme bulunamamıştır.

Göçük Mevkii (Resim: 2): Üyücek Tümülüsü’nün Bulunduğu Sırtlar ile Geçitli-Küre Köyleri Arasındaki Havzayı araştırmak amacıyla, Üyücek Tümülüsü’nün bulunduğu sırtlardan ekip belli aralıklarla arazide yayılarak bir saf oluşturmuş ve Küre Köyü tarafındaki karşı sırtlara kadar olan alanı taramıştır. Klasik Dönem öncesi elle tutulur bir kalıntıya rastlanmazken, Göçük Mevkii denilen yerde, geniş bir alana yayılan Klasik Dönem yerleşmesi saptanmıştır. Söz konusu yerleşmede kuzeye doğru hafif meyilli olan yüzeyde özellikle iki kesimde yoğun tahribatlar saptanmıştır. Bunlardan derenin yakınındaki 20 m. çapında olup burada iki adet sütun tamburu belgelenmiştir.

Kıyaklar Tümülüsü (Resim: 2): Kızıldamlar Köyü Civarında yapılan araştırmalarda köyün yaklaşık olarak 1 km. kadar doğusunda Kıyaklar adı verilen bir Tümülüs saptanmıştır. Tümülüs üzerinde modern bir kulübeye ait taş temeller yer almaktadır. 25 x 22 m. ebatlarında ve 6 m. yüksekliğindeki tümülüsün tepesinde ve eteğinde Klasik Dönemlere ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Tümülüsün yamaçlarında yer alan çaytaşlarından, bir zamanlar yüzeyinin taşla kaplı olabileceği izlenimi edinilmiştir.

Yeniköy Höyük (Resim: 2, 6): Bu yıl ayrıca Yeniköy’ün kuzeyindeki ovalık alan ve çevredeki sırtlar taranmıştır. Zaman zaman tarlalarda münferit ola-

rak özellikle Bizans Dönemi parçalarına rastlanmıştır. Bu çevrede prehistorik dönemler bağlamında, Yeniköy'ün hemen kuzeyinde, köyün adının verildiği bir yerleşme yeri saptanmıştır. Yerleşme, doğal bir tepenin kuzey yamacı ve güneyindeki tarlada yer alır. Buraya, Bilecik-Söğüt karayolu üzerinde, köye girişte yer alan köprüden hemen sonra, solda yer alan toprak bir yolla ulaşılmaktadır. Doğal tepe eteklerde 100 x 110 m. boyutlarındadır. Tepe kesiminde 3 adet defineci çukuru saptanan bu höyükte İTÇ II, İTÇ III ve M.Ö. 2. binyıl malzemesi gözlemlenmiştir. Burada özellikle bölgenin karakteristik kırmızı astarlı ve açkılı çanak çömlek örnekleri ile beraber içi ve dışı yoğun mika katkılı dış yüzeyi solucan şeklinde kabartma bezemeli bir "black-topped" kase parçası da ele geçirilmiştir. Bu kase mal olarak Demircihüyük örneklerinden biraz farklıdır. Doğal tepenin güney tarafındaki düzlükte ise İTÇ II-III çanak çömlek parçaları yanında, M.Ö. 2. binyıla tarihlenen yatay kabartma-bant bezemeli küp parçaları görülmüştür.

Göktepe Höyük (Resim: 2, 7): Bilecik'in kuzeyinde, Osmaneli Civarındaki bölgede ise bu yıl yüzey taraması yapılmamış ve sadece Osmaneli'nin kuzeybatısında, tam İznik yol ayrımında yer alan Göktepe Höyüğü ziyaret edilmiştir. Söz konusu Yerleşme, İznik sapağının sağında, Develi Tarla denilen mevkide, büyük bir kısmı yol tarafından kesilmiş olan doğal tepenin kuzey ve doğu yamaçlarında yer almaktadır. Doğal tepenin ova seviyesinden yüksekliği 23 m. ve üzerindeki düzlük 60x40 m. ebatlarındadır. Malzemenin dağılımına göre, yerleşmenin yaklaşık olarak 120 x 100 m. ebatlarındaki bir alanı kaplamış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak tepenin yol tarafından tamamen kesilen batı eteklerinde de yerleşme devam etmiş olabilir. Üzerindeki kültür dolgusunun erozyonla tamamen aşınmış olduğu anlaşılan tepe konisinin kuzey tarafındaki dik yamaç, tarım yapılabilmesi için, bir miktar kesilmiştir. Burada oluşan profilde, şiddetli yangın geçirmiş bir tabakanın varlığı saptanmıştır.

Höyükte yoğun olarak İTÇ II ve İTÇ III malzeme grupları saptanmıştır. Bunun yanında, batı eteklerde Klasik Dönem'e ait malzeme de bulunmuştur. İlk Tunç III Dönemi ve sonrasına ait, keskin "S" profilli kırmızı astarlı maldan kase parçaları, çark yapımı gövde ve dip parçaları özellikle dikkat çekmektedir.

Üyük (Resim: 2, 8): Medetli ve Üyük köyleri civarında yapılan çalışmalar sırasında önceden tescil edilmiş ve bilim dünyasına tanıtılmış olan Üyük Höyüğü ziyaret edilmiştir. Vezirhan'ın 4 km. kadar doğusunda ve Vezirhan-

Gölpazarı karayolunun 1.5 km. kadar kuzeyinde, Üyük köyüne götüren yolun hemen batısında yer alan bu höyük, Kılıç Kökten tarafından Zincirlikuyu olarak tanıtılmıştır; ancak Eskişehir Müzesi'nce Medetli Hüyük olarak tescil edilmiştir. Üyük köyüne çok yakın konumlanması ve çevrede başka bir modern yerleşme bulunmaması sebebiyle, bu yerleşme yerinin Üyük olarak adlandırılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Ova seviyesinden 9.5 m. yükseklikte olan höyüğün kuzey kısmı tıraşlanmış olup çevresine ve kısmen üzerine moloz dökülmüştür; güneyinde de bir defineci çukuru saptanmıştır. Doğu taraftaki tarlalarda İTÇ II ve III, güney ve doğu tarlalarda ise M.Ö. 2. binyıla ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Ayrıca höyüğün etrafındaki tarlalarda Bizans Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları da söz konusudur.

Küçükkenice Tümülüsü (Resim: 2, 9): Bu bölgede ayrıca Küçükkenice olarak adlandırılan bir tümülüs tespit edilmiştir. Küçükkenice köyü ile Vezirhan arasındaki yolda, hemen Küçükkenice köyünün çıkışında sağ tarafta yer alan tümülüs 20 x 20 m. ebatlarında ve 4.90 m. yüksekliğindedir. Kuzey çeyreği yaklaşık 2-3 metre kadar tıraşlanmış olan tümülüsün tepe noktasında yaklaşık 2.5 m. derinliğinde ve 2 metre çapında bir defineci çukuru saptanmıştır. Yüzeyde ve defineci çukurunda malzeme bulunamamıştır.

Kaya Mezarları: Bilecik merkeze bağlı Pelitözü köyü çevresi ve özellikle köyün kuzeyinde yer alan yamaçlarda da bu yıl incelemeler yapılmıştır. Bilecik-Bursa yolunun sağında ve köyün hemen batısında yer alan yaklaşık 200 m. çapındaki alanda yoğun olarak Osmanlı-Bizans ve birkaç tane de Hellenistik Dönem çanak çömlek parçaları saptanmıştır. Ayrıca bu kesimde az sayıda da el yapımı ve prehistorik dönemlere ait olabilecek küçük çanak çömlek parçaları da gözlemlenmiştir. Daha kuzeyde Gülümbe-Çukurören köyü yolu arasında, Gülümbe köyünü geçtikten sonra yer alan vadide araştırma yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda vadi boyunca dağınık bir şekilde, tarlalarda Bizans Dönemi malzemesi saptanmıştır. Gülümbe köyünün batısında "Akbayırlar" olarak adlandırılan mevkide yapılan incelemelerde ise defineler tarafından büyük oranda tahrip edildiği anlaşılan, Roma Dönemi'ne ait kaya mezarlar belgelenmiştir.

Bu sezon daha ziyade Prehistorik dönem ağırlıklı olarak yaptığımız yüzey araştırmaları sonucunda, İç Kuzeybatı Anadolu'nun köklü Neolitik kültürü olan Fikirtepe'nin farklı gelişim aşamalarına ait üç yerleşmenin (Bahçelievler, Ahmedet I ve Ahmedet II) saptanması, Bilecik bölgesinin dip tarihinin aydın-

latılması bağlamında büyük önem taşımaktadır. Yine, Yeniköy, Çiftlik Alanı ve Göktepe gibi prehistorik yerleşmeler de ilk defa bilim dünyasına tanıtılmaktadır. Bunların yanında birkaç tümülüs de belgelenmiş bulunmaktadır.

Son olarak, Yüzey araştırması iznini veren Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; araştırmalarımıza gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Azmi Özcan ve Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Harun Tunçel'e, ekiple uyum içinde çalışan ve her türlü yardımı esirgemeyen Bakanlık Temsilcisi Corrado Ozan Rijavec'e ve büyük bir özveri ile çalışan tüm ekip üyelerine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Resim 1: 2013 yılında araştırılan bölgeler.

Resim 2: 2013 yılında ziyaret edilen yerleşmeler.

Resim 3: Bahçelievler Neolitik yerleşmesi.

Resim 4: Çiftlik alanı.

Resim 5. Ahmedet I ve II yerleşmeleri.

Resim 6: Yeniköy Höyük.

Resim 7: Göktepe.

Resim 8: Üyük.

Resim 9: Küçükyenice Tümülüsü.

TLOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Taner KORKUT*

Tlos Antik Kenti ve çevresinde yer alan arkeolojik kalıntıların belgelene-
rek kent haritasına işlenmesi ve ardından oluşturulan Coğrafi Bilgi Sistemi
(CBS) içerisine aktarılıp arşivlenmesi amacıyla 4-22 Eylül 2013 tarihleri ara-
sında Afrodisias Müzesi uzmanlarından Yusuf Yılmaz temsilciliğinde yüzey
araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Yürütülen yüzey araştırmaları T.C. Kültür
ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni doğ-
rultusunda ve TÜBİTAK tarafından desteklenen 111K227 numaralı “Tlos An-
tik Kenti ve Teritoryumu İçerisinde Kalan Alanlardaki Arkeolojik Kalıntıların
Tespiti, Şehircilik Anlayışının Araştırılması ve Likya Bölgesi Sosyo-Kültürel
Yapısı İçerisindeki Yerin Belirlenmesi” başlıklı proje kapsamında sürdürül-
müştür. Yüzey araştırmaları için gerekli izinlerin verilmesi ve maddi-manevi
desteklerinden dolayı anılan kurum ve kuruluşlara şükranlarımı sunarım.

Tlos Antik Kenti ve teritoryumunda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarına
farklı zaman dilimlerinde proje araştırmacılarından Prof. Dr. Gül Işın, Prof.
Dr. Recai Tekoğlu, Prof. Dr. Mümtaz Çolak ve Doç. Dr. Zühal Kaynakçı Elinç
katılmıştır. Proje bursiyerlerinden Arş. Gör. Bilsen Özdemir, Bayram Akadağ,
Tijen Yücel ile araştırma görevlisi Kudret Sezgin de arazi çalışmalarına destek
vermiştir. Arazi araştırmaları Tlos Antik Kenti’nin kuzey, kuzeydoğu, doğu
ve güneybatı yönlerinde kalan teritoryumunda gerçekleştirilmiştir. Tlos An-
tik Kenti’nin güneybatı yönünde yürütülen araştırmalar Düğer Köyü sınırları
içerisinde yoğunlaşmıştır. Kuzey yöndeki çalışmalar Dereköy sınırları içinde
kalan Dikmen Tepe ve Köristan Yerleşimleri ile sınırlı tutulmuştur. Kayacık
Köyü sınırları içinde yer alan Zindan Yerleşimi kuzeydoğu yönde sürdürülen
yüzey araştırmalarının özünü oluşturmıştır. Yaka Köyü sınırları içerisindeki

* Prof. Dr. Taner KORKUT, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 07058 An-
talya/TÜRKİYE.

Erikli ve Sülüklü Yerleşimleri doğu yöndeki araştırma alanlarıdır. Bahsi geçen alanlarda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları esnasında çok sayıda yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu kalıntılar form ve kullanım amaçları bakımından farklılıklar göstermekte ve bundan dolayı da değişik gruplar altında incelemeye alınmıştır. Gözetleme kuleleri ve sur gibi askeri yapıların ağırlıkta olduğu kalıntıların dışında konut mimarisi gibi sivil yapılar, kamu yapıları, dini yapılar, mezar yapıtları ve antik yollar gibi başlıklar altında toplanan buluntular nitelikleri doğrultusunda kendi içinde alt gruplara ayrılarak değerlendirilmiştir. Yüzeyde belgelenen kalıntıların kent haritasına işlenmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemi içinde arşivlenmesi çalışmaları tamamlanmıştır.

KÖRİSTAN YERLEŞİMİ

Dereköy sınırları içinde kalan Köristan Yerleşimi iki farklı alandan oluşmaktadır (Resim: 1). Bunlar yapılaşma yoğunluğunun gözlemlendiği yüksek tepelik alan ile bunun hemen doğusundaki kaya kütesinin üstü ve çevresidir. Daha az yapılaşmanın görüldüğü kaya kütesi hem gözetleme kuleleri hem de lahit ve oda mezarlar için ideal bir konumdadır. Kayalık alanın alt terası basit bir sur sistemi ile çevrilidir. Alanın üzerinde hem kayalar kesilerek hem de ana kaya temelleri üzerine örme duvarlarla mekanlar oluşturulmuştur. Tepe yerleşimine giden yol güzergahı da bu kaya kütesi üzerinden geçirilmiştir. Köristan yerleşiminde tespit edilen kalıntılar konum ve yapı gruplarına göre farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Nizamiye: Köristan yerleşiminin girişinde, yayla yolunun hemen sağında bir yapı kalıntısına ait bloklar ve duvar temelleri yer almaktadır. Bloklar tarla ve yol çalışmaları esnasında bir araya toplanmış ve böylece yıkıntı konteksleri bozulmuştur. Köristan yerleşiminin nizamiyesi olarak adlandırdığımız yapı doğu-batı doğrultulu olup sadece temel seviyesinde takip edilmektedir.

Kuzey Sur Duvarları: Nekropol alanının doğusundaki yamaç boyunca uzanan sur duvarları doğal kayalıklarla bağlantılı olarak doğu-batı istikametinde inşa edilmiştir. Duvarlarda genelde polygonal formda kaba işlenmiş büyük bloklar tercih edilmiş, ancak harç kullanılmamıştır.

Nekropol Alanı: Köristan yerleşiminin nekropolü tepeciğin güneydoğu eteğinde ve hemen karşısındaki kaya kütesinin üzerinde yoğunlaşmıştır (Resim: 2). Yapılan gözlemlerde toplam 8 adet lahit, 2 adet oda mezarı ve 2 adet

arkosol mezar tespit edilmiştir. Lahitlerin bazıları kısmen daha iyi korunmuş, birkısmı ise sadece kırık parçalar halinde günümüze ulaşabilmiştir. Lahitlerin tümü Likya Tipi semerdam kapaklara sahiptir. 3 lahit teknesi üzerinde tabula ansata tespit edilse de yoğun aşınmadan dolayı yazıt olup olmadığı anlaşılamamaktadır. 8 lahit içerisinde 7 tanesi ana kaya veya separat bloklardan oluşturulmuş podyumlar üzerinde oturmaktadır. Hamosorion tipindeki tek lahit ise ana kayadan oluşturulmuş bir tekneye sahiptir. Nekropol alanında tespit edilen 2 adet oda mezarından birincisi tabanda herhangi bir düzenlemesi ve kline yatağı olmayan basit bir forma sahiptir. Mezar odasının üst örtüsü düzgün kesilmiş iki adet blokla kapatılmış ve bunların üzerleri de büyük bir kaya kütlesiyle örtülmüştür. İkinci oda mezar ise Arkosol mezarların batısında zeminde yer almaktadır. Köristan nekropolünde görülen bir diğer mezar tipi olan arkosol mezarlardan iki adet tespit edilmiştir. Bunlardan ilki yan yana oyulmuş iki ayrı mekandan oluşmakta ve mezarlar arka tarafta yarım kubbe şeklinde sonlanmaktadır. Cepheden bakıldığında sol üst tarafda ikinci bir arkosol mezar daha görülür. Kareye yakın bir dış cepheyle başlayıp 1.70 m derinliğinde ana kayanın içine doğru oyulan mezarın yastık kısmı ve kapı sürgü kanalı sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Mezarın üst örtüsünü oluşturan yarım daire formu kapak mezarın hemen önüne yuvarlanmıştır.

Klasik Dönem Sur ve Kule Yapıları: Köristan yerleşiminin bulunduğu yükseltinin üstü ve çevresinde yapılan gözlemler sonucunda farklı tipolojiye sahip 3 ayrı sur sisteminin varlığı tespit edilmiştir. Bunlar: tepenin tüm üst düzlüğünü çevreleyen polygonal teknikte örülmüş duvarlar; yamaçlarda ana kaya aralarındaki geçitleri kapatmak için örülen devamsız duvar yapıları; doğudaki kaya kütlesinin ovalık alana yönelik olan kısmında örülen düzensiz duvarlardan oluşmaktadır. Sur kalıntıları arasında en sağlam ve en gösterişli olan duvarlar, akropolün çevresini saran polygonal teknikte örülmüş ve kulelerle desteklenmiş Klasik Dönem sur duvarlarıdır (Resim: 3). Kaliteli bir işçilik gözlenen sur duvarları içerisinde ayrıca toplam 4 adet kule yapısı da tespit edilmiştir.

Klasik Dönem Suru İçerisindeki Yapı Kalıntıları: Akropolün surla çevrili alanı içerisinde birçok yapı kalıntısına rastlanılmıştır. Genelde benzer özellikler gösteren yapılar iki farklı bölümde yoğunlaşmıştır. Birincisi Klasik Dönem Sur içerisinde kalan yapılar, ikincisi ise yerleşimin güney yamacındaki alt terasta kalan kalıntılardır. Klasik Dönem suru içerisindeki yapılarda belli bir düzen gözlenememiştir, sadece tipolojik olarak birbirleriyle benzerlik içeri-

sindedirler. Bunlardan bir bölümü sadece duvar örgü sistemi kullanılarak oluşturulurken, diğer bölüm ise arka kısımları ana kayadan tıraşlanarak ve ön cepheleri yine örgü duvarla oluşturulmuş mekanlardır. Ana kayadan oluşturulmuş mekanların çoğunluğu akropolün merkezinde yer alan kayalık etrafında ve kuzey yöndeki sarp dik uçurumun kenarında yoğunluktadır. Çoğunluğu tek odadan oluşan bu mekanların bazıları ortadan duvar örgüsüyle bölünerek 2 odaya ayrılmıştır. Akropolün güney yamacı doğu-batı doğrultulu olarak konut yapıları ile düzenlenmiştir. Kalıntılar içerisinde gözlemlenen seramikler ve duvar tekniklerinden konutların Klasik ve Hellenistik Dönem yapıları olduğu sonucuna varılmıştır.

Anıt Mezarlar: Akropol yerleşiminin güney yamacında yan yana konumlanmış ve yıkıntıları arasında yoğun olarak podyum blokları gözlenen 5 adet anıt mezar tespit edilmiştir. Yıkıntılar içerisinde özellikle aslan ayağı şeklinde verilmiş podyum blokları dikkat çekmektedir. Doğudan batıya doğru numaralandırılan bu mezarlardan ilkinin blokları arasında üçgen alınlık, lento ve söve parçaları görülmüştür. Tespit edilen diğer bloklar arasında stel yuvası blokları da yer almaktadır. Anıt mezar 1'in batı duvarıyla bitişik bir biçimde konumlandırılmış podyum ve yapı bloğu kalıntılarının yer aldığı anıt mezar 2 alanı içerisinde üzerinde 6 satırlık yunanca yazıt bulunan bir stel parçası tespit edilmiştir. Stelin oturtulduğu blok ise biraz uzağında bulunmuştur. Anıt mezar 2'nin batı duvarıyla bitişik bir biçimde konumlandırılmış anıt mezar 3 alanı içerisinde diğer iki anıt mezardan farklı olarak insitu durumda podyum blokları tespit edilmiştir. Ayrıca alanda sütun tamburlarına ait parçalar, altar ve bir stel yuvası bloğu da yer almaktadır. Anıt Mezar 3'ün batı duvarıyla bitişik bir biçimde konumlandırılmış olan dördüncü anıt mezarın yıkıntıları arasında diğer mezarlarla benzer bir biçimde podyum, lento, söve ve stel yuvası bloklarına ait parçalar ve ayrıca sütun tamburu parçaları yer almaktadır. Küçük yığma blok parçalarıyla örülü mekan duvarları arasında Hellenistik Dönem seramiklerine sıkça rastlanılmıştır. Güney yamaçta yer alan podyum ve podyum basamağı insitu duran beşinci mezarın yan duvarlarının çok az bir kısmı izlenebilmektedir. Yapının kuzeyde ve batıda takip edilebilen blok parçaları oldukça kaba işlenmiştir. Bloklar yamacın eteklerine doğru dağılmış durumdadır. Bu bloklar arasında bir adet stel oturtma bloğu görülmektedir.

Heroon: Köristan yerleşiminin konumlandığı tepenin batısında, çevresindeki tüm yapılardan gerek boyut, gerek konumlanış ve gerekse de mimari elemanlarının kalitesi bakımından ayrılan özel bir yapı yer almaktadır. Yapı

kuzeybatı-güneydoğu aksında uzanmakta ve arka duvarı uçurumun hemen kıyısından yükselmektedir. Etrafı bir temenos ile çevrilmiş olan yapı ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulan bir zemin üzerine oturmaktadır. Kayalık zeminde yükselen podyum ve onun üzerinde konumlanmış pronaos ve naos yapının genel mimari düzenini oluşturmaktadır. Ayrıca pronaosun önünde yapıya çıkış sağlayan bir merdiven düzenlemesi de görülür. Yapının etrafında farklı nitelikte blok yıkıntıları bulunmaktadır. Bunlar arasında dor düzeninde sütunlar, eşik blokları, yapı blokları ve yazıtlı bir blok öne çıkar. Alanda tespit edilen tüm mimari döşem tapınak formu bir heroon yapısına işaret etmektedir. Heroonun batısında, temenos duvarı ile arasında kalan bölümde daha erken dönemlerde yapıldığı tahmin edilen ana kayaya basit şekilde işlenmiş merdiven sırası izlenir. Dar ve kısa bir yapı gösteren bu merdiven düzenlemesi heroondan önce bu alanda kutsal bir yapının olabileceği düşüncesini hatırlatır. Heroon yapısının etrafındaki temenos duvarı batı ve doğuda ana kayanın tıraşlanmasıyla, diğer cephelerde ise kaba işlenmiş blokların örülmesiyle oluşturulmuştur. Doğu yönde ana kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulmuş kapı girişi izlerine rastlanılmıştır. Girişin ayrıca hemen yan tarafında bir stel yuvası da görülmektedir. Heroonun kuzeyindeki kaya kütleleri üzerinde iki farklı sunak bulunmaktadır. Bunlardan heroona daha yakın olan sunak basamak şeklinde düzleştirilmiş alan üzerinde yükselirken, kuzeyde bulunan sunak ise ana kaya kütlesi üzerinde durmaktadır.

Athl Kabartma: Akropol yerleşiminin tam merkezinde yükselen ana kaya kütesinin doğuya bakan yüzünde bir adet kabartma betimlemesi ve hemen yanında kaya nişi yer almaktadır. Kabartma üzerinde ata binmiş pozisyonda tanrısal bir figür betimlenmiştir (Resim: 4). Sağ elinde mızrak taşıyan figür sol eliyle atın eğrini ve yularını tutmaktadır. Üzerindeki giysinin ayrıntıları yoğun tahribattan dolayı tam izlenemeyen figürün bir chiton taşıdığı tahmin edilmektedir. Gerek figür gerekse de nişin aynı kayada verilmiş olması kayalığın kutsal bir alan olması gerektiğini hatırlatır.

DİKMEN TEPE

Tlos Antik Kenti'nin kuzeydoğusunda, Akdağlar yükseltisinin kuzey uç noktasında ve Köristan antik yerleşiminin batısında yer alan Dikmen Tepe yüksek ve sarp bir tepelikten oluşmaktadır (Resim: 5). Dikmen Tepe ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen kalıntılar dört ana başlık altında değerlendirilmiştir.

Antik Yol: Doğu yöndeki Köristan yerleşimi ile Dikmen Tepe arasında yer alan antik yolun kısmen döşemesi günümüze ulaşmış, ortalama yarım kilometrelik bölümü takip edilebilmiştir. Dağlık alanda görülen yol güzergahı Köristan Yerleşimi'nden gelerek önce Cevizli Şelalesi Mevkiine, oradan Dikmen Tepe'nin eteğindeki Duanlar Mevkiine kadar uzanmaktadır. Antik yolun önemli bir kısmı günümüz yayla yolun altında kalmıştır.

Karakol Yapısı: Dikmen Tepe'nin hemen doğu eteğindeki düzlükte görkemli bir yapıdan oluşan karakol binası bulunmaktadır. Üç ana mekandan ibaret olan karakol binası kısmen anakayanın kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bunun dışındaki duvarlar polygonal formda iri bloklarla örülmüştür. Bu yapının doğu ve güney bölümlerinde hem teraslama hem de savunma amaçlı oluşturulmuş duvar kalıntıları da tespit edilmiştir. Yapının konumu ve mimari döşemi buranın bir ön karakol ya da bir nizamiye yapısı olabileceğini düşündürmektedir.

Kutsal Alan: Dikmen Tepe'nin güneybatı uzantısında daha düşük rakımlı başka bir yükselti bulunmaktadır (Resim: 6). Genel olarak büyük kaya kütlelerinden oluşan bu yükselti üzerinde çevresi kısmen surla çevrilmiş bir kutsal alan yer almaktadır. Özellikle tepenin doğu yamacında tespit edilen sur duvarları bosajlı izodomik ve polygonal bloklardan oluşturulmuştur. Sur duvarları içerisinde kalan alanda kaya nişleri, basamaklı sunu alanları, akıtma kanallı sunu çukurları ve ana kaya içerisine oyulmuş ortalama 4.50 x 2.50 m. ölçülerinde, 1.40 m. derinliğinde bir kaya düzenlemesi bulunmaktadır.

Dikmen Tepe: Dikmen Tepe'nin 1340 m. rakımlı zirvesinde kuzeyden güneye doğru tüm doğu yamaç boyunca uzanan ve alt kısımları teras duvarlarıyla desteklenmiş kule yapıları yoğunluktadır (Resim: 7). Sözkonusu askeri yapılar ayrıca doğu-batı ekseninde ara duvarlarla birbirine bağlanmıştır. İnce uzun bir koridor şeklindeki zirvenin batı yönü çok dik bir uçurumdan oluştuğundan tepedeki mimari tahkimat doğal olarak doğu yönde yoğunlaşmıştır. Tüm Eşen Vadisine hakim olan bu tepeden Tlos Antik Kenti akropolü de rahatlıkla görülebilmektedir. Tepenin zirvesinde ve yamaçlarında yapılan araştırmalar esnasında herhangi bir sivil yerleşim izine rastlanılmamıştır. Dolayısıyla alandaki yapılar tamamen savunmaya ve gözetlemeye yönelik askeri karakterlidir. Genel yapı tipi ve duvar tekniğinin yanı sıra yüzeyde tespit edilen seramikler bu alanın en geç Klasik Dönem'de kurulduğunun kanıtıdır.

ZİNDAN YERLEŞİMİ

Kayacık Köyü sınırları içinde kalan Zindan Yerleşimi Tlos Antik Kenti'nin kuzeyindedir. Yerleşim iki farklı alandan oluşmaktadır. Daha aşağıdaki seviyede bulunan kalıntılar bir ön karakol yerleşimine işaret etmektedir. Ulu alan Dağının yamacındaki çanağın önünde konumlanmış ana yerleşim ise konumlarına ve arazideki dağılımlarına göre beş farklı sektörde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bunlar akropol, üst teras, alt teras, güneydoğu teras ve nekropol alanlarıdır.

Ön Karakol Yerleşimi ve Lahit: Çobanlar Mahallesi'nden Zindan yerleşimine giden yol üzerinde, Zindan yerleşiminin hemen altındaki yolun üzerinde polygonal bloklarla örülmüş oldukça görkemli bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Yol çalışmaları esnasında bu duvarların kısmen tahrip edildiği anlaşılmıştır. Yoğun bir makilik içerisinde kalan yapının sınırlarının belirlenmesi ve planının çıkarılması amacıyla yapılan çalışmada dış duvarlarının ortalama 1.80 m. ile 1.50 m. arasında değişen kalınlıklarda olduğu görülmüştür. Doğu-batı doğrultulu uzanan dikdörtgen formlu büyük yapı içerisinde birbirini dik ve paralel kesen küçük mekanlara ayrılmıştır. Yapının büyüklüğü ve konumu gereği Zindan'a giden yol üzerinde kontrol amaçlı oluşturulmuş bir karakol yapısı olabileceği düşüncesini desteklemektedir. Karakol yapısının üzerinden geçen yolun alt tarafında yine yol yapımı çalışmaları esnasında iş makineleri tarafından parçalanarak aşağıya yuvarlanmış bir adet lahit teknesi ve semerdam formu kapağı da tespit edilmiştir.

Akropol: Zindan yerleşiminin en yüksek noktasını Akropol alanı oluşturmaktadır (Resim: 8). Akropolün merkezinde etrafı temenos duvarıyla çevrilmiş doğu-batı doğrultulu büyük bir yapı yer almaktadır. Konumu ve mimarisi gereği kutsal alan olarak düşünülen bu yapı batı köşesi ana kayadan tıraşlanmış, diğer duvarları ise irili ufaklı ve düz kesilmiş bloklarla oluşturulmuştur. Yapı içeride bir ara duvarla 2'ye ayrılmış ve bunlar bir girişle birbirine bağlanmıştır. Yapının etrafını dolayan temenos duvarı kuzeyde ana kayadan başlayarak doğuya doğru ilerler ve güneyde apsidal olarak sonlanır. Bu duvar örgüsü bazı noktalarda ana kaya olarak devam ettirilmiştir. Duvar kalınlığı 1.30 m. olan çevre duvarının güneybatı köşesinde ana kayaya oyulmuş sunu alanı yer alır. Düzleştirilmiş alan üzerinde bir stel yuvası bulunmaktadır. Benzer bir stel yuvası yapının hemen güneyinde, yazıtlı bir bloğun üzerinde de görülmüştür. Yapının kuzeybatısındaki uçurumun yamacında bu yapıya ait

olduğu düşünölen blok parçaları, eşik taşı, sütun gövdeleri ve dor sütun başlığı parçalarından oluşın mimari döşem tespit edilmiştir. Temenos duvarının güneyinde yer alan mekanın zemini ana kaya tıraşlanarak oluşturulmuştur. Ayrıca çevredeki kaya kütleinin üzerinde sunaklar da işlenmiştir.

Üst Teras: Akropol yükseltisinin güneydoğu düzlüğünde konumlanmış üst terasdaki yapıların yerleşim konumlarına bakıldığında kuzey-güney doğrultulu ve kendi içlerinde farklı seviyeler halinde birbirlerini takip ederek inşa edilmiş yapı grupları oldukları görülür. Mekanların eşik taşlarına bakıldığında giriş bölümlerinin genelde güney yönden verildiği anlaşılır. Bir kısmı ana kaya işlenerek, bir kısmı ise polygonal ve kaba işçilik gösteren moloz bloklarla örölen dikdörtgen veya kareye yakın mekanlar yoğunluktadır. Ana kayanın kullanıldığı mekanlarda hatıl yerleştirme yuvaları görölmektedir. Üst terasta diğer yapılardan farklı olarak bir kenarı ana kayadan tıraşlanmış kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu ana kayaya dayandırılmış ve içinde künk dizisi yer alan bir sarnıç yapısı öne çıkar. Ayrıca ana kaya üzerinde örgü duvar ile yükseltölen yuvarlak yapıların da sarnıç olduğu düşünölmektedir.

Alt Teras: Alt terasta da farklı formda bloklardan ve kısmen ana kaya kullanılarak oluşturulmuş dikdörtgen ya da kare planlı yapılar yoğunluktadır. Bu yapıların sadece duvar kalınlıkları ve iç mekan düzenlemeleri farklılıklar göstermektedir. Alt terasta dikkat çeken yapılardan birinin dinsel amaçlı kullanılmış olabileceği düşünölmektedir (Resim: 9). Toplamda 8 x 7 m. ölçülerindeki yapı dikdörtgen formda olup, 2.80 x 7 m. ölçülerindeki bir ön oda ile 5.20 x 7 m. ölçülerinde bir arka odadan oluşmaktadır. Dikdörtgen formdaki yapı kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiş ve ön cephesi güney yöndeki vadiye bakmaktadır. Pronaos ile arka oda arasında 2.40 m. ölçülerinde geniş bir kapı açıklığı bırakılmıştır. Kült yapısının güney yöndeki cephesi açık bırakılmış olup buradaki ante uçlarında podestler kullanılmıştır. Yapının içerisine ve etrafına dağılmış blokların arasında sütun parçalarına rastlanır. Böylece yapının ön cephesinin sütun dizisi ile vurgulandığı düşünölmektedir. Bunlardan başka alanda 50 x 40 x 31 cm. ölçülerinde olan ve üzeri 5 cm.lik ince bir silme ile hareketlendirilmiş çok sayıda duvar bloğu da tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bu blokların yapıyı bir sıra halinde doladığı gözlemlenmiştir. Bu bloklardan bir tanesinin üzerinde sadece üç harfi günümüze ulaşabilen bir Likçe yazıt bulunmaktadır. Blok parçaları içerisinde 20 x 14 x 6 cm. ölçülerinde bir stel parçası da görülür. Yıkıntılar arasından kült yapısının etrafının oldukça geniş tutulmuş bir temenos duvarı ile çevrelendiği anlaşılır.

Doğu yönde, temenos alanının içinde kalan alanda bir kapıya ait mimari döşem bulunmaktadır. Kapı eşiği ve üst lento ölçülerinden yola çıkılarak temenos alanına doğu yönden 2 m. genişliğinde bir kapı ile girildiği anlaşılmıştır.

Alta terasta, kült yapısının hemen güneydoğusunda 8.60 x 8.10 m. ölçülerinde kareye yakın başka bir yapı bulunmaktadır. Mimari form bakımından farklılıklar gösteren bu yapının benzer duvar tekniği ile aynı dönemde inşa edildiği anlaşılr. Kuzey-güney doğrultulu uzanan, sırtını yamaçtaki ana kayaya yaslayarak büyük bloklarla inşa edilmiş kule yapısı ile güney yöndeki teras duvarına entegre edilmiş farklı mimari formlar gösteren yapılar alt terasdaki diğer yapı komplekslerini oluşturmaktadır.

Güneydoğu Teras: Zindan yerleşiminin güneydoğu bölümünde bulunan kalıntılar arasında bir yandan sur işlevi gören diğer yandan da teras duvarı gibi kullanılmış duvarlar öne çıkmaktadır. Arazinin topografyasına uygun olarak sur yapısı yer yer ana kaya ile birleştirilmiş, kayaların üzeri kesilerek duvar bloklarının oturacağı podyumlar da oluşturulmuştur. Yüksek ana kaya kütlelerinin olduğu yerlerde ise herhangi bir duvar örgü sistemine gerek duyulmamıştır. Güneydoğu yamacın her iki ucunda yer alan ana kaya kütlelerinin ortasından ise sur duvarı geçirilmiştir. Bu kısımdan doğuya doğru uzanan bölümde üzerinde niş bulunan bir kaya odası yer alır. Bundan başka kaya kütlelerinin üzerine oturtulmuş bir adet kare planlı gözetleme kulesi sur sisteminin son bölümünü oluşturmaktadır. Kulenin kuzeyinde ana kayaya oyulmuş sunu çanağı ve akıtma kanalı bulunmaktadır.

Güneydoğu terasın doğu yüzü tamamen ana kaya kütlelerinden oluşmaktadır. Bu alan doğu çanakındaki korunaklı düzlük alana baktığı için burada savunma sistemine gerek duyulmamıştır. Doğusunda ana kaya kütleleri batısında ise teras-sur duvarlarıyla çevrili koridor biçimli alan içerisinde kısmen düzensiz bir yapılaşma dikkat çekmektedir. Dikdörtgen mekanlardan oluşan bir yerleşim alanı gösteren alanda yer yer ana kaya kütleleri kesilerek kaya odaları oluşturulmuştur. Mekanların eşik taşlarına kısmen insitu olarak kısmen de yapının dışında rastlanılmıştır. Düzlük alan içerisinde oluşturulmuş diğer bir yapı türü ise alanın kuzeyinde yer alan yarım daire mekanlardır. Birbirleri ile teğet geçerek konumlandırılmış 3 farklı mekan izlenmektedir. Sadece bir kenarları izlenebilen yapıların duvar örgüleri düzensiz blok ve moloz taşlarla örüldüğü korunan kısımlarından anlaşılmıştır. Ana kaya kütlesi ile bağlantıları görünen mekanların duvar kalınlıkları ortalama 85 cm civarındadır.

Nekropol: Nekropol alanı alt terasın güneybatı kısmında, podyum terasının hemen altında başlayan yamaçta konumlanmıştır. Nekropolde podyum bloklarının genelde dağınık halde bulunduğu anlaşılmış, sadece bir iki bloğunun insitu olarak yerinde durduğu podyumlu bir mezar yapısına rastlanılmıştır. Düz kesilmiş bloklardan oluşan podyum kare bir form göstermektedir. Mezar yapısının üst tamamlaması hakkında fikir sunabilecek hiçbir veri ele geçmemiştir. Podyum üzerinde oturtulan bir lahit teknesi ve kapağının yamaçtan aşağı yuvarlandığı düşünülmektedir. Podyumlu mezar alanının kuzeyinde, kireçtaşından yapılmış ve teknesinde bir tabula ansatanın yer aldığı bir lahit teknesi yer almaktadır (Resim: 10). Lahit U formunda tıraşlanan ve aynı zamanda podyum olarak kullanılan ana kaya üzerine yerleştirilmiştir (Resim: 11). Lahdin kapağı, teknenin hemen önüne düşmüş olup, üçgen alınlıklı ve köşe akroterleri mevcuttur. Kapaktaki en önemli olgu ise; ayakları aslan başı şeklinde düzenlenmiş kline üzerine yatırılmış bir figürün kapağın yarısında uzanmasıdır. Figür sol kolunu başına destek yapar şekilde uzanmakta ve sağ eliyle de göğüs hizasında net seçilemeyen bir nesne tutmaktadır. Figür ayaklarına kadar inen uzun bir chiton ve üzerinde dizlerine kadar uzanan bir himation giymektedir. Karşıdan bakıldığında figürün cepheden verildiği gözükmemektedir. Kapağın diğer yarısı ise kaba bırakılmış ve işlenmemiştir. Nekropol alanının batısında, blokları dağınık vaziyette olan ve sadece birkaç bloğu insitu duran başka bir podyumlu mezar daha yer almaktadır. Podyum üzerinde yer alan lahadin kapağı hemen güneybatısında kırık olarak durmaktadır. Üçgen alınlığa sahip kapağın akroterleri de kırıktır. Kapak üzerinde boylu boyunca uzanan bir aslan figürü yer alır. Kafası ve arka gövdesinin bir kısmı kırık olan aslanın ayakları ve kuyruğu sağlamdır. Lahdin teknesi ise parçalanmış ve alt terasa yuvarlanmıştır.

SÜLÜKLÜ YERLEŞİMİ

Sülüklü yerleşimi Tlos Antik Kenti'nin doğusundaki Erikli Tepesi'nin batı eteğinden geçen antik yol güzergahı üzerinde yer alır. İki ayrı bölümde toplanan kalıntıların güneyde kalan kısmı bir yapı kompleksinden oluşmaktadır (Resim: 12). Bu yapının merkezindeki geniş avlu 3 doğu ve 3 de batıda olmak üzere toplam 6 küçük mekanla çevrelenmiştir. Mekanlar doğu-batı doğrultuda düzenlenmiş bir konuma sahiptir. Genel plan tipine ve 60 cm. kalınlıktaki dayanıksız duvar formuna bakıldığında bu kalıntının bir sivil yapı olma ihti-

mali yüksektir. Yapının kuzeybatı köşesinde yer alan mekanın içerisinde bir adet ışık teknesi bulunmaktadır. Yuvarlak bir formda olan tekne ortadan İki parçaya kırılmıştır. Yapının içinde ve etrafında çok sayıda seramik parçası tespit edilmiştir. Bu alanda ele geçen en erken seramikler Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Sülüklü Yerleşimi'nin bulunduğu tepenin doğu yamacında 2 farklı yapı kompleksi daha tespit edilmiştir. Bu yapılardan ilki 2 odalıdır ve duvarları moloz taşlarla örülmüştür. Harç kullanılarak oluşturulan duvarlarda ayrıca kiremit ve seramik parçaları da görülür. İkinci yapı kompleksi ise yan yana duran dikdörtgen formlu 3 odadan oluşmaktadır. Odaların batı yönünde genişçe bir avlu ve bunun hemen güneybatısında avluya bitişik küçük kare bir mekan daha yer alır. Her iki mekan içerisinde Roma Dönemi'ne tarihlenen seramikler görülmüştür. Avlulu bu yapı kompleksinin kuzeydoğusunda ise yuvarlak formlu bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıcın çevresi kalın bir duvar örgüsüyle çevrilmiştir. Moloz taşlarla örülmüş sarnıcın duvar kalınlığı ortalama 70 cm. civarındadır.

ERİKLİ YERLEŞİMİ

Tlos Antik Kenti'nin doğusunda yer alan yüksek tepenin kısmen üstünde ve kısmen de doğu yamacında Erikli Yerleşimi konumlanmıştır (Resim: 13). Erikli yerleşimi deniz seviyesinden 1400 metre yükseklikte, Akdağların batı yamacındaki doğal çanaklar içerisinde oluşan yüksek yaylalarda kurulmuş yerleşimlerden biridir. Erikli tepesinin doğu yamacında bir teraslama sistemi oluşturulmuştur. En yüksek nokta olan akropolden başlayarak doğu yöndeki düzlük alana kadar inen teraslar üzerinde birbirinden farklı yapı kalıntıları takip edilebilmektedir. Erikli yerleşimi genel olarak alt teraslardaki tarım alanları, yamacın orta kısmında kalan düz ovalık alan ve üst teraslardaki mimari kalıntılardan oluşmaktadır. Orta kısımda kalan düzlük alandan yamaç bölümüne geçişte ayrıca sur kalıntıları da yer alır.

Tarım Terasları: Erikli Tepenin doğu yamacında etekten başlayarak yukarıya doğru toplam 13 tarım terası bulunur. Kuzey-güney yönünde uzanan duvarlar yığma taş ve molozlarla örülmüştür. Terasların bitiminden itibaren çanak şeklinde bir plato başlamaktadır. Bu alanda herhangi bir yerleşim izine rastlanılmaz. Muhtemelen bu plato tarımsal amaçlı kullanılmış olmalıdır.

Sur Kalıntıları: Yamacın ortasındaki düzlükten üst terasa geçişte güvenlik amacıyla bir sur duvarının oluşturulduğu görülür. Bu sur duvarı kuzey-güney doğrultulu olup tepenin doğu yamacından başlayarak akropolün güneyindeki sarp kayalık alana kadar uzanmaktadır. Farklı boyutlardaki moloz taşlar ve bosajlı büyük bloklarla örülen sur duvarının yer yer yıkıldığı gözlemlenir. Yıkılan duvarların erozyon toprağı altında kalmasından sur yapısındaki devamlılık bozulmuştur.

Diğer yerleşimlerde lahit, kaya mezarı, chamosorion gibi mezar anıtlarının yoğunlukta olduğu bir nekropol alanına Erikli yerleşiminde rastlanılmamıştır. Ancak yerleşimin doğu ve güney yamacında gözlemlenen ve büyük oranda moloz taş yığınlarından ibaret, devamlılık göstermeyen oldukça geniş duvar kalıntılarının “teras mezarları” ya da “taş tümülüs mezarları” oldukları düşünülmektedir (Resim: 14). Bazı noktalarda ana kayanın da düzleştirilerek kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu örneklerin daha çok oda mezar şeklinde dizayn edildiği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla sur ve teras kalıntılarının yoğun olduğu doğu yamaçların bir kısmının nekropol alanı olarak kullanılmış olma olasılığı yüksektir. Benzer mezar formları Likya Bölgesi’ne yabancı değildir; bu tür mezarlar özellikle Merkezi Likya’da yoğun biçimde kullanılmıştır.

Sur İçi Yapıları: Erikli yerleşim alanının konumlandığı en üst yamaçtaki yapılar yukarıdan aşağıya doğru birbirine paralel, ancak teraslama yapılarak yerleştirilmiştir. Surun hemen arkasından başlayan yapılar tepenin üst noktasına kadar takip edilebilmektedir. Her bir terasta en az bir yapı kompleksi konumlandırılmıştır. Yapılar bulunduğu terasın duvarı ile desteklenmiş, cep-heleri ise doğu ve güneye doğru yönlendirilmiştir. Duvarlar genelde moloz taş ve düz kesilmiş bloklarla oluşturulmuştur. Yapı komplekslerinden güneydoğu yamaçta bulunan örneğin mekânlarından birinin duvarları polygonal bloklarla örülmüştür.

Birbirinin benzeri olan bu yapı kompleksleri dışında, tepenin en üst seviyesinde doğu-batı doğrultulu kare bir yapı daha bulunmaktadır. Bu yapının duvarları diğerlerine oranla daha nitelikli olup düzgün kesilmiş bloklarla oluşturulmuştur. Yapının duvarları tam olarak takip edilemez durumdadır. Ancak yapının köşelerine gelen noktalarda 3 yüzü daha iyi işlenmiş, bir yüzü ise kaba bırakılmış profilli bloklar kullanılmıştır. Anıtsal bir yapı olduğu tahmin edilen kalıntının diğer yapı elemanlarına rastlanılmaz. Yamacın eteklerine doğru inildiğinde burada yuvarlak bir mekanın olduğu gözlemlenir.

Bulunduğu terasın kuzeydoğu köşesine denk düşen bir noktada konumlanan kalıntı sarnıç olarak kullanılmıştır.

Gözetleme Kulesi: Erikli'nin Eşen Vadisine bakan yüzünde, yamacın en üst noktasında iri bloklardan örülmüş ve düzenli duvarlara sahip büyük bir yapı bulunmaktadır. Yaklaşık 1 m. duvar kalınlığına sahip olan yapının bu noktada tekil bir örnek olması ve konumundan bir gözetleme kulesi olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Antik Yol: Erikli yerleşiminin bulunduğu üst yamaçtaki konut alanına güney yönden çıkış sağlayan patika yol yerleşim alanı içerisindeki diğer bir kalıntı grubunu oluşturur. Genişliği 1-2 m. arasında değişen yolun zemin döşemesi bazı noktalarda sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Dik yamacın bulunduğu noktalarda yol için özel teraslama düzenlemeleri de yapılmıştır.

Karakol Yapısı: Erikli yerleşim alanının bulunduğu tepelik alanın kuzeydoğu yönünde yüksek ve sivri bir tepe daha yeralır. Bu yükselti üzerinde kuzey-batı-güneydoğu doğrultulu konumlanmış, dış duvarları 1.80 m. iç duvarları ise 1 m. kalınlığında olan 6 mekanlı bir yapı kompleksi bulunmaktadır. Yapı aslında birbirine bitişik dikdörtgen formlu 4 ana mekandan oluşmaktadır. Bunlardan güneydoğu uçtaki mekan ortadan bir duvarla iki bölüme ayrılmıştır. Ayrıca kompleksin güneydoğu köşesinin doğu bölümüne küçük bir oda daha eklenmiştir. Duvarlarının inşasında genelde polygonal taşlar kullanıldığı görülen yapı kompleksi ana kaya üzerine oturtulmuştur. Kalıntı içerisinde gözlemlenen Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne tarihli çok sayıdaki seramik parçası yapının inşası ve kullanım dönemleri hakkında veri sunması bakımından önem taşımaktadır.

DÜĞER KÖYÜ

Düğer Köyü Tlos Antik Kenti'nin güneybatısında, Eşen düzlüğünün dağlık kesimle kucaklaştığı noktada yer almaktadır. Köydeki yerleşim antik çağlara kadar geri gitmektedir. Daha sonra Düğer Köyü önemini Menteşe-oğulları ve Osmanlı Döneminde de korumuştur. Bu dönemlere ait kalıntılar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu esnada antik çağlara ait pek çok yapı sökülerek malzemesi devşirme olarak kullanılmıştır. Örneğin Düğer Köyü camii ve minaresi duvarlarında Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenen yapılara ait düz blokların yanında yazıtlı ve kabartmalı bloklara rastlanılmıştır. Diğer

yandan eski mezarlık olarak tanımlanan alan içerisinde mezar taşı olarak kullanılmış birçok antik yapı elemanı da tespit edilmiştir.

Benzer bir mezarlık alanı Düğer Köyüne bağlı Gülhane Mahallesi'nde tespit edilmiştir (Resim: 15). Burada mezarlık olarak kullanılan alanda çok sayıda antik çağlara ait mimari bloklar, yazıtlı ve kabartmalı sunaklar, sütun tamburları, kapı söveleri ve bir adet yazıtlı blok görülmüştür. Üzerinde Osmanlıca kitabesi okunabilen mezar taşı en geç buluntu grubuna aittir. Mimari parçaların yoğunluğuna bakarak burada antik çağlarda önemli bir yapılaşmanın olduğu, ancak daha sonrasında Osmanlı Döneminden itibaren alanın mezarlık olarak kullanılmaya başlandığı anlaşılmıştır. Bu alanın hemen doğusunda yer alan ana kaya kütleleri üzerinde yan yana duran farklı boyutlarda sunu çukurları da tespit edilmiştir.

Düğer Köyü'ne bağlı Deveciler Mevkiinde yapılan araştırmalar sonucunda burada antik çağlarda var olan ve orijinal dokusu halen mevcut bir çiftlik yerleşimi tespit edilmiştir. Antik çiftlik yerleşim alanına işaret eden kaya odaları ve benzer diğer ana kaya düzenlemeleri burada öne çıkmaktadır. Bunlardan başka antik yerleşimin önemli bir parçası olan anıt mezar, tonozlu mezar ve lahit kapağı da sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Bunlardan başka ana kayanın tıraşlanması ve bu alanların duvar örgüleriyle kombine edilmesiyle oluşturulan başka yapı kompleksleri de yerleşim alanında tespit edilmiştir.

Resim 1: Kırstan yerleşimi.

Resim 2: Kırstan yerleşimi nekropol alanı.

Resim 3: Köristan yerleşimi Klasik Dönem sur ve kule yapıları.

Resim 4: Köristan yerleşimi atlı kabartma.

Resim 5: Dikmen Tepe.

Resim 6: Dikmen Tepe kutsal alan.

Resim 7: Dikmen Tepe askeri yapılar.

Resim 8: Zindan yerleşimi Akropol.

Resim 9: Zindan yerleşimi alt teras tapınağı.

Resim 10: Zindan yerleşimi nekropol alanı lahit.

Resim 11: Zindan yerleşimi nekropol alanı lahit kapağı.

Resim 12: Sülüklü yerleşimi.

Resim 13: Erikli yerleşimi.

Resim 14: Erikli yerleşimi nekropol alanı

Resim 15: Düğer Köyü Gülhane Mahallesi.

DAĞLIK KILIKIA'DA KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2013

Ümit AYDINOĞLU*

Ahmet ÖREL

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile, Mersin İli'ne bağlı Erdemli ve Silifke ilçeleri arasındaki dağlık bölgede, Antik Döneme ait yerleşimler, bunların oluşturdukları bölgesel yerleşim düzenlemesi ve bunun oluşmasında önemli bir rolü olan kırsal yerleşimleri ortaya çıkarabilmek amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmaları 2013 yılında da sürdürülmüştür¹. Bu Arkeolojik Yüzey Araştırması, coğrafi ve tarihsel olarak belirli bir bölgeyi kapsamaktadır. Burası, Dağlık Kilikia bölgesinin doğusunda yer almaktadır. Hellenistik Dönemde bu alanda bir tapınak devlet egemenliğinin olduğu ve bu bölgenin Olba Territoriumu olarak adlandırıldığı, Diokletianus Dönemiyle birlikte bu alanın Isauria eyaleti olduğu bilinir. Günümüzde ise Mersin İli Silifke ve Erdemli ilçeleri arasında kalan coğrafyayı kapsamaktadır. Buradaki iki nehir Territorium'un sınırlarını belirler. Kalykadnos (Göksu) ve Lamos (Limonlu) nehirleri arasında kalan bölge içerisinde çeşitli dönemlere ait çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Territorium'un içinde yer aldığı Dağlık Kilikia bölgesi, sahip olduğu uzun kıyılarıyla, Güney Anadolu sahillerinin bir bölümünü oluşturmanın yanı sıra, Doğu Akdeniz için önemli bir konumda bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de sahip olduğu bu stratejik önemi göz önüne alındığında, kentleşme açısından oldukça gelişmiş bir bölge olmasını beklemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, bölgenin kuzey sınırını oluşturan Toros dağlarının kıyıya paralel gitmesi ne-

* Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin-TÜRKİYE.

Ahmet MÖREL, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin-TÜRKİYE.

1 2013 yılı arazi çalışmalarına Bakanlık temsilcisi olarak Silifke Müzesi Müdürlüğü uzmanı Özgür Topbaş katılmıştır. Okan Özdemir (Mersin Üniv. Öğrencisi) çalışmalarda yer almıştır. Osman Eser ise arazide yol gösterici olmuştur. Katkıları için teşekkür ederiz.

deniyle, geniş alanların bulunmaması ve dağlık coğrafya bu bölgedeki kentleşmeyi etkilemiştir. Tarihsel ve arkeolojik veriler bu alanda M.Ö. 2 yüzyıl başlarından itibaren taş mimarinin görülmeye başladığına işaret ederler. Bu mimari hareketliliğin Geç Antik Döneme kadar devam ettiği, arazideki çok sayıda iyi korunmuş durumdaki arkeolojik kanıttan bilinmektedir.

Söz konusu bölgede 2013 yılında yapılan arazi çalışmaları, yeni yerleşimler tespit etmeye yönelik olmuştur. Bu kapsamda Silifke ve Erdemli ilçelerine bağlı köylerde kapsamlı incelemeler gerçekleştirilmiş ve bazıları daha önce başka araştırmacılar tarafından da tespit edilmiş olan kırsal yerleşimler kayda geçirilmiştir.

Silifke çevresinde yapılan incelemelerde, öncelikli olarak geçen yıl çalışmalarına başlanan Karaböcülü antik yerleşimi ele alınmıştır ve daha önceden varlığını bildiğimizi bazı kaya mezarlar ve kabartmalar hakkında incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yerleşimin yanındaki vadi içerisinde yer alan Ürüsün mevkiinde büyük bir kiliseye ait kalıntılar tespit edilmiştir. Kilisenin apsisine ve iki yan odasına ait duvarlar nispeten korunmuş durumdadır. Bununla birlikte, duvarlarının üzerine Yörük evi inşa edilmiş olması nedeniyle planını tam olarak anlamak mümkün değildir. Vadi içerisinde ise yamaçlarda çok sayıda mağara açıldığı ve bunların önlerinin duvarla çevrilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunların birini önünde anakaya oyulmuş baskı kollu pres tespit etmemiz ise bu çevrenin üretim için kullanıldığını, kilisenin de bu alanın muhtemelen merkezinde yeraldığını ve bu alanın kırsal bir yerleşime işaret ettiğini göstermektedir. Bu alandaki yamaçlarda oldukça dik bir tırmanıştan sonra ulaşılan iki mezar kabartması ise dikkat çekicidir. Bunlardan ilki bir kaya mezar üzerine yapılmıştır. Burada bir arkasolium içerisinde 3 kabartma figür yer almaktadır. Figürlerin altında ise bir yazıt bulunmaktadır². Diğer kabartma ise yaklaşık 100 metre güneyde yer almaktadır ve burada üçgen alınlıklı bir niş içerisinde uzanmış bir erkek figürü vardır.

Silifke'den Karaböcülü'ye giden yol üzerinde, Karaböcülü yakınlarındaki ormanlık alanda tespit ettiğimiz kalıntılar buradaki bir kırsal yerleşime işaret etmektedir (Resim: 1). Bu alanda bir zeytinyağı atölyesine ait iyi korunmuş durumda pres duvarı ve çok sayıda yapıya ait kalıntı olmasına karşın tahribat sebebiyle yapıları tanımlamak mümkün değildir.

2 M.H. Sayar buradaki yazıtlı kaya mezarlarını incelediğini belirtir, bkz. Sayar 2004, 160; Sayar 2008, 279. H. Şahin ise Kürtüsün vadisi olarak yazdığı bu alandaki yazıttan bahseder, Şahin 2008, 128.

Keşlitürkmenli köyü içerisindeki kalıntılar da ekibimiz tarafından araştırma kapsamında incelenmiş ve yazılı kayıt çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Köyün içerisinde kayaya oyulmuş bazı evlere ait kalıntılarla bir kilise kalıntısı yer almaktadır. Kilisenin apsisi tamamen ana kayaya oyulmuştur ve sadece en üst bölümü kesme taşlarla tamamlanmıştır. Kilisenin kuzey yan duvarının yanında ise anakaya açılmış büyük bir sarnıç vardır. Köy camisinin içerisinde ise bir yuvarlak sunak yer almaktadır. Burada yaptığımız çalışmada sunak belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Köy içerisinde bir aslan kapaklı mezara ait kanıtların izi sürülmüş, köy muhtarıyla yapılan görüşme sonucu aslanlı mezar olarak adlandırılan mezarın yeri tespit edilmiştir. Eserin bir chomatorium mezara ait olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, mezarın yüksek bir kaya üzerine yapıldığı ve önündeki merdivenlerle anıtsal bir görünüme kavuşturulması dikkat çekicidir.

Silifke'nin Savaşçı mahallesinde mezarlığın hemen üzerindeki yapının incelenmesi de gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki yapı dikkat çekici bir biçimde güney batı cephesinde üç büyük kemer açıklığına sahiptir. Yapı bir yamaca yapılmış ve bu cephesi yüksek bir dolgu temelin üzerine yerleştirildiği için oldukça yüksek bir cepheye sahip olmuştur. Sahip olduğu cephe bütün Silifke'yi, Göksu nehrini ve kaleyi görmektedir (Resim: 2).

Demircili köyü içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda ise İncirlik mevkiinde bir antik yerleşim tespit edilmiştir. Burası oldukça geniş bir alana yayılmış bir yerleşimdir ve sahip olduğu özellikler muhtemelen Hellenistik Dönemden başlayan ve devam eden bir yerleşime işaret eder. Yerleşimde en dikkat çekici yapılardan biri alttaki teraslarda ve tam da vadinin açıldığı noktaya hakim yerde kurulmuş olan muhtemel konut ve yanındaki üç atölyedir. Konut planı tam olarak anlaşılamamakla birlikte, sahip olduğu polygonal çift kabuklu duvar örgüsü, bölgedeki diğer Hellenistik Dönem yerleşimlerin özelliklerini taşımaktadır (Resim: 3). Atölyelerden ilki içerisinde ise bir vida pres ağırlık taşı ve tekerlek formlu kırma teknesi tespit edilmiştir (Resim: 4). Yerleşimde iki harman yeri de tespit edilmiştir. Yerleşimdeki kilise ise buradaki iskanın uzun dönemler devam ettiğine işaret etmektedir. Kilise bezeme özellikleri açısından dikkat çekicidir. Giriş kapıları üzerinde bezemeler ve yazıtlar vardır. Yerleşimdeki incelemelerde üç mezar da tespit edildi. Bunlardan biri serbest duran bir lahittir ve üzerinde iki kurdela çelenk içinde rozet ve aralarında üzüm salkımı kabartması vardır.

Demircili köyü civarında tespit edilen bir diğer buluntu grubu ise buradaki kırsal bir yerleşimi ve bir tapınak mezarı içermektedir. Sivrikale olarak bilinen bu alanda kesme bloktalardan tek sıra duvar örgüsüne sahip büyük bir yapıya ait kalıntıların yanı sıra, peristil bir avluya işaret eden sütunlar tespit edilmiştir. Yapının yanındaki anıt mezar piramidal çatılı ve kule tiplidir ve yaklaşık 10 metre yüksekliğinde korunmuştur³.

Silifke'den Uzuncaburç'a çıkan yol üzerinde gerçekleştirdiğimiz incelemelerde İmamlı köyü çevresinde Ada mevkii olarak adlandırılan alanda üç ayrı kırsal yerleşim tespit ettik. Bunlardan ilki küçük bir kırsal yerleşimdir ve bu alanda büyük bir sarnıç, üç kapı lentosu ve yapılara ait temel kalıntıları vardır. Bu alandaki tarımsal düzlüklere hakim bir diğer kırsal yerleşim ise bir tepelik üzerine kurulmuş çiftlik karakterine sahiptir. Tepedeki çiftlik evi olarak tanımlanabilecek olan yapı dikkat çekicidir. Yapının polygonal duvar örgüsü vardır ve Yörükler tarafından kullanılmış olması sebebiyle tahrip olduğu görülmektedir. Yapının önünde bir chomosorium mezar ve üretime işaret eden bir taş toplama tankı tespit edilmiştir. Yapının arkasındaki anakaya yükseltide ise tonozlu mezar vardır (Resim: 5). Bu iyi korunmuş örnek içerisinde merdivenlerle çıkılan bir platform üzerinde anakaya lahit yeralmaktadır. Mezarın girişinde ise bir çelenk içinde rozet kabartması bulunur. Bu alandaki bir diğer benzer yerleşim ise aynı tarımsal düzlüklere hakimdir ve burada bazı yapılara ait kesme dikdörtgen bloklara ait izler bulunmakla birlikte Yörük mimarisi sebebiyle yoğun tahrip gördükleri anlaşılmaktadır. Yerleşim alçak bir tepe üzerindedir, burada bir harman yeri, beş sarnıç, bir chomosorium mezar tespit edilmiştir.

İmamlı köyünün Silifke girişinde ise yol kenarında görülen kalıntılar buradaki bir kilisenin varlığına işaret etmektedir. Bu alanda anakayaya oyulmuş bir apsis ve büyük bir giriş kapısına ait kalıntıların yanı sıra bir de sarnıç tespit ettik.

Ovacıkalani'nda yaptığımız çalışmalarda Caminin Başı olarak adlandırılan mevkide bir kırsal yerleşim tespit ettik. Yerleşim tarımsal düzlüklere sahip alçak bir tepelik üzerinde yeralmaktadır. Bu alandaki büyük yapıya ait arka duvarın çift sıra polygonal örgüye sahip olması yerleşimin Hellenistik Dönem geçmişine işaret etmesi açısından önemlidir (Resim: 6). Bu duvar yak-

3 Öterkale olarak da adlandırılan mevkideki bu mezar anıtı Y. Er Scarborough tarafından doktora tezinde ele alınmış ve kule mezar olarak adlandırılmıştır, Er Scarborough 1991, 403.

laşık olarak 30 metre uzunluktadır. Bununla birlikte yapının ve yerleşimin dönemler boyu sürekli iskan gördüğü, eklenen duvarlardan anlaşılmaktadır. Polygonal mekanın yanındaki anakaya ise preslerin yapımı için kullanılmıştır. Yerleşimdeki dikkat çeken yapı bir tapınak tipli anıt mezardır. Mezarın ön cephesinde giriş kapısı vurgulanmıştır. Üç fascialı arşitrav, ön ve arka cephe de dört köşe plaster sütun başlığı vardır. Yapının alınlığı tahrip olmuş, sadece arşitravin üzerindeki yatay korniş sağlam kalmıştır.

Çaltıbozkır köyü ve çevresinde gerçekleştirdiğimiz incelemelerde ise daha önceki raporlarımızda yeralan Ayvalı mevkiindeki kırsal yerleşim tekrar ziyaret edilmiştir. Bu alandaki küçük bir vadinin içinde tepenin yamacında polygonal duvarlara sahip mekanın yanısıra tepenin etrafındaki anakayalarda yeralan presler ve sarnıçlar incelenmiştir. Ayvalı mevkiinde tespit edilen bir diğer kırsal yerleşim ise küçük bir tepelik üzerindedir ve anakayaya oyulmuş ve yer yer dikdörtgen kesme taşlardan oluşan bir mekandan ve etrafındaki kalıntılardan oluşmaktadır. Anakaya üzerinde harman yeri, sarnıç ve kaya mezarın varlığı tespit edilmiştir. Bu alandaki bir diğer kırsal yerleşim ise benzer şekilde alçak bir tepelik üzerine kuruludur ve çok sayıda anakayaya oyma mekan ve duvarlara sahiptir. Bu alanda ayrıca bir harman yeri, bunun yanında yanında bir pres ve bir kaya mezar tespit edilmiştir.

Çalışmalar kapsamında Çaltıbozkır Köyü Malır mahallesinde daha önceden Silifke Müzesi tarafından tescili gerçekleştirilen antik yerleşim ziyaret edilmiştir. Burada tarım alanlarına hakim bir yüksek düzlük üzerinde yer alan kırsal yerleşime ait yapılar yoğun tahrip görmüş ve yıkılmış durumdadır. Çoğu yerde temeller izlenebilmektedir. Bazı yapıların ise Yörük evi olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bu tepelik alanda dikkat çeken şey büyük boyutlu sarnıçtır. Tepenin yamacında ise iki pres vardır. Yerleşimin yaklaşık olarak 250 metre kuzeyinde ise bir tapınak mezar bulunmaktadır (Resim: 7). Bu yapı ön cephesinde üçgen alınlık içermektedir ve yatay ve dikey kornişlere sahiptir. İçinde kırılmış durumda bir kaya lahti vardır. Bu alandaki ikinci mezar ise yaklaşık 50 metre ötede bir kaya mezardır ve giriş kapısı oldukça iyi işlenmiştir.

Araştırma kapsamında Erdemli ve çevresinde de incelemeler gerçekleştirilmiştir. Karlıdivane antik yerleşiminde, bu yerleşimle ilgili devam eden yayın çalışmaları için gerekli eksiklikler giderilmiş ve bu kapsamda yerleşimin sahip olduğu yapı ve kalıntılardan ölçüler alınarak belgelemeler yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında yeni bir atölyeye ait kalıntılar da tespit edilmiştir.

Kanlıdivane yakınlarındaki Çanakçı köyünde tespit edilen kalıntılar bu alandaki bir kırsal yerleşime işaret etmektedir. Yerleşim küçük boyutludur. Arka arkaya inşa edilmiş iki dikkat çekici yapının dışında etrafa dağılmış şekilde 6-7 küçük yapı, iki harman yeri, bir atölye ve bir vida pres ağırlık taşı da bu alanda yer almaktadır.

Erdemli civarındaki çalışmalar kapsamında Çerçili köyüne de gidilmiş ve burada kale olarak adlandırılan mevkide incelemeler yapılmıştır. Buradaki kayalık alanda niş içerisinde oturan bir erkeğe ait kabartma tespit edilmiştir. Figür, ayaklarını açmış sağ eli sağ dizi üzerinde ve elbisesinin eteklerini tutar durumdadır, sol eli göğsünde elbisesinin kıvrımlarını kavramış şekilde resmedilmiştir. Buradaki tepelik alanda çeşitli kaya oyukları ve kapı lentosu parçaları olmakla birlikte yoğun tahribat sebebiyle diğer kalıntıları tespit etmek mümkün olmamıştır.

Koramşalı köyünde kale olarak bilinen mevkide de bazı kalıntılar tespit edilmiştir. Bunlar arasında bir asker kabartması vardır ve bu üçgen alınlıklı naiskos içerisinde yer almaktadır⁴. Tepenin güney batı köşesinde bir mekana ait kalıntılar da tespit edilmiştir. Tepelik alanda aynı zamanda bir sarnıç yer almaktadır.

2013 yılı çalışmaları kapsamında, bölgedeki yerleşimlere ait su destek sistemlerinin incelenmesine yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, sahildeki antik kentlere su sağlayan sistemlerin araştırılması için keşifler düzenlenmiş ve sistemin teknik ayrıntıları incelenmiştir. Bu kapsamda, Elaiussa Sebaste ve Korykos antik kentlerine Lamos vadisinden su taşıyan ve sahildeki vadileri geçen su köprülerine gidilerek incelemeler gerçekleştirilmiştir. Sahilde, Yemişkumu, Kumkuyu ve Tırtar kasabaları içinde yeralan altı iyi korunmuş durumdaki su kemeri görülmüş ve bununla ilgili yazılı ve fotografik belgeleme yapılmıştır. Bu kapsamda Ugurlalanı ve Uzuncaburç'a su getiren yolların tespiti için Seydilli-Şahmurlu hattında incelemeler yapılmıştır. Bu alanda, Yeğenli'ye doğru dönüş yaptığı yere kadar su yollarının yüzeyde taş örgü kanallardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Diokaesareia su yoluyla ilgili olarak da Örenköy'den Hotamış ve Topbağazı yoluyla Uzuncaburç'a gidilmiştir. Hotamış'da yapılan incelemelerde, su kanallarının yerin altından en az 5 metre derinlikten geçtiği ve bu alanlarda da taş örgü duvarlara sahip

4 Bu kabartma için bkz. Durugönül 1998, 279.

olduğu anlaşılmaktadır. Yol boyunca bu tünellere ait açıklıklar tespit edilmiştir. Topalanı mevkiinden devam eden su kanalları burada sıklıkla taş örgülü kanallar olarak yüzeyden devam etmektedir. Bununla birlikte, yamaçlardan devam etmesi sebebiyle yer yer vadi yamacı içerisinde anıkayaya girerek devam etmektedir. Su kanalları Uzuncaburç'daki Hellenistik Dönem kulesinin önüne kadar devam etmektedir. Yerleşimdeki modern su deposunun olduğu tepelikte kalıntıların devam ettiği görülmektedir. Burada da taş örgü yüzeyde devam eden kanallar vardır.

Benzer çalışmalar kapsamında Silifke çevarında da incelemeler gerçekleştirilmiştir. Silifke yakınlarındaki Şıhlar köyünde küçük bir vadi girişinde dört gözlü bir su kemeri tespit edilmiştir (Resim: 8). Bu kemerin üzerinde kanallar vardır ve suyun vadi duvarlarındaki açıkta oyulan su kanallarıyla akmaya devam etmesini bu kanallarla sağlanmaktadır. Kemerin üç gözü yıkılmış durumdadır. Silifke çıkışındaki Savaşçı mahallesinde de bir su kaynağı ve antik su tüneli tespit edilmiştir. Tünel net bir biçimde durmaktadır ve halen su akmaya devam etmektedir. Tünelden başlayan ve yamaç boyunca devam eden küçük kesme taşlardan harç kullanılarak yapılmış kanalları ise tepelik alan boyunca izlemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- DURUGÖNÜL 1998, S. Durugönül, "Neue Relief aus dem Rauen Kilikien", *Light on Top of the Black Hill, Studies presented to Hatt Çambel*, (eds.) G. Arsebük, M.J. Mellink, W. Schirmer, İstanbul, 1998, 277-287.
- ER SCARBOROUGH 1991, Y. Er Scarborough, *The Funerary Monuments of Cilicia Tracheia*, Unpublished Ph. Thesis, Cornell University, 1991.
- SAYAR 2004, M. H. Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2002", *AST* 21.1 (2004), 155-168.
- Sayar 2008, M. H. Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2006", *AST* 25.2 (2008), 277-292.
- ŞAHİN 2008, H.Şahin "Dağlık Kilikia 2007: Yerleşim Tarihi ve Epigrafi Araştırmaları" *ANMED*-6, 120-129.

Resim 1: Karaböcülü yakınlarındaki kırsal yerleşim ve atölye kalıntıları.

Resim 2: Silifke Sayağzı Mahallesi'ndeki yapı kalıntıları.

Resim 3: Demircili Köyü İncirlik Mevkii, polygonal duvar örgüsüne sahip yapı.

Resim 4: Demircili Köyü İncirlik Mevkii, atölye giriş kapısı.

Resim 5: İmamalı Ada Mevkii, tonozlu mezar.

Resim 6: Ovacıkalanı Köyü Cami'nin Başı Mevkii, polygonal duvar işçiliğine sahip yapı.

Resim 7: Çaltıbozkır Köyü Malır Mahallesi, tapınak mezar.

Resim 8 Silifke Şıhlar Köyü su kemeri.

AÇIKSARAY VE ÇEVRESİNDE BİZANS DÖNEMİ YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2013

Fatma Gül ÖZTÜRK*

1. GENEL

Sınırlar ve Kapsam

Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi sınırları içerisinde kalan Açksaray Örenyeri, Gülşehir merkezine 4 km. mesafede, Nevşehir-Gülşehir yolu üzerinde, yolun hemen güneyinde bulunmaktadır (Resim: 1). Günümüzde yol, kuzeyde Kızılırmak nehri ile güneyde Çat Kasabası arasında yaklaşık 8 km. boyunca kollara ayrılarak uzanan vadiyi ikiye bölmektedir. Örenyeri sınırları dışında, yolun kuzeyinde (Kuzey Bölge-Döllük Mevkisi) ve Örenyeri'nin güneyinde (Güney Bölge-Açksaray Vadisi), bu vadi boyunca, dini ve sivil kayaya oyma mekânlar görülmektedir. Diğer taraftan, Örenyeri'nin 3 km. kuzeybatısında bulunan Karşı Kilise'nin (Saint Jean Kilisesi) çevresinde yoğun bir kaya yerleşimi (Büyükkale Mevkisi) mevcuttur. 2013 yılında ilki gerçekleştirilen ve 3 sezon sürmesi ön görülen yüzey araştırmasının sınırları, Açksaray Örenyeri ile birlikte, yakınlıkları ve gösterdikleri bazı ortak mimari özelliklerden dolayı bu alanları da içine alacak şekilde belirlenmiştir. Bu sınırlar içerisindeki tüm Orta Çağ sivil ve dini mekânları ile Karşı Kilise hariç olmak üzere bu mekânlarda tespit edilen duvar resimleri çalışmanın konusudur.

* Yrd. Doç. Dr. Fatma Gül ÖZTÜRK, Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE.

"Açksaray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri" Yüzey Araştırmasının 2013 yılı çalışmaları 3-13 Eylül tarihleri arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ve Çankaya Üniversitesi finansal desteği ile Yrd. Doç. Dr. Fatma Gül Öztürk (Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi) başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Başta ekip arkadaşlarım İç Mimar Aykut Fenerci'ye ve Sanat Tarihçisi Dr. Nilüfer Peker'e olmak üzere Bakanlık temsilcisi Abdurrahim Deniz'e ve tüm emeği geçenlere katkı ve destekleri için teşekkür ederim.

Literatür

Uzaktan fark edilen cepheleri ile dikkat çeken Açksaray Lyn Rodley'nin çalışmasına kadar manastır yerleşimi olarak tanımlanmıştır.¹ Rodley, *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia* başlıklı 1985 yılında yayınlanan kitabında, bir avlu çevresinde belli bir düzen içerisinde kayaya açılmış yapı gruplarını *Courtyard Monasteries* yani "Avlulu Manastırlar" olarak tanımlamıştır. Ne var ki, Rodley bu tipolojinin en iyi örneklerinden bazılarını barındırmasına rağmen, özellikle kiliselerin sayıca azlığına işaret ederek, Açksaray yerleşimini manastır kategorisine sokmamış ve buradaki kompleksleri seküler bir grup olarak ayrıca ele almıştır.²

Benzer Yerleşimler (Avlulu Kompleksler)

Son 20 yıl içerisinde, Çanlı Kilise ve Selime-Yaprakhisar gibi Kapadokya bölgesindeki benzer yerleşimlerde yürütülen çalışmalar avlulu tipolojinin Rodley'nin zamanında işaret ettiği gibi sadece Açksaray'da değil genelde seküler özellikler taşıdığını göstermektedir. Günümüzde, araştırmacılar bu komplekslerin 10. ve 11. yy.da yaşamış arazi sahibi ve ordu ile doğrudan ya da dolaylı yollardan ilişki içinde bulunan Bizans elit sınıfına ait konutlar olduğu konusunda genelde hem fikirdir.³

- 1 R. OBERHUMMER/H. ZIMMERER, *Durch Syrien und Kleinasien, Reiseschilderungen und Studien*. Berlin 1899; H. ROTT, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien, Lykien*. Leipzig 1908; G. de JERPHANION, *Une nouvelle province de l'art byzantine: Les églises rupestres de Cappadoce*. 2 vols. Paris 1925-42; P. VERZONE, *Gli monasteri de Acik Serai in Cappadocia*. *Cahiers Archéologiques* 13 (1962) 119-136; S. KOSTOF, *Caves of God: The Monastic Environment of Byzantine Cappadocia*. Cambridge/Mass./London 1972; G. P. SCHIEMENZ, *Die Kreuzkirche von Açksaray*. *Istanbul Mitteilungen* 23/24 (1973-4) 233-262.
- 2 L. RODLEY, *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*. Cambridge 1985. RODLEY (1985, 121-150) seküler olduğunu düşündüğü yerleşimin işlevi üzerine kesin bir sonuca varamamakla birlikte, kervansaray, yazlık saray ve garnizon olasılıkları üzerinde durmuştur.
- 3 Kapadokya Avlulu Komplekslerinin genel değerlendirmesi ve tarihlendirmesi için bkz. RODLEY (1985); T. F. MATHEWS/A.-C. DASKALAKIS-MATHEWS, *Islamic-Style Mansions in Byzantine Cappadocia and the Development of the Inverted T-Plan*. *Journal of the Society of Architectural Historians* 56:3 (1997) 294-315; V. KALAS, *Rock-Cut Architecture of the Peristrema Valley: Society and Settlement in Byzantine Cappadocia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University. New York 2000; R. OUSTERHOUT, *A Byzantine Settlement in Cappadocia*. DOS 42. Washington, D.C. 2011 (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Birinci Baskı: Washington, D.C. 2005); F. TÜTÜNCÜ, *The Land of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia*. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi. Ankara 2008; F. G. ÖZTÜRK, *A Comparative Architectural Investigation of the Middle Byzantine Courtyard Complexes in Açksaray-Cappadocia: Questions of Monastic and Secular Settlement*. Yayınlanmamış Doktora Tezi,

2. 2013 YILI ÇALIŞMA ALANLARI VE YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

2013 yılında, Açıksaray Örenyeri ve Döllük Mevkisi olarak geçen Kuzey Bölgede yapılan genel tarama esnasında Örenyeri ve civarında bilinen tescilli yapı ve yapı grupları dışında yeni bir yapı grubu (Alan 9) ve çok sayıda yeni kilise tespit edilmiştir. Söz konusu alanda tamamı kayaya açılmış olan bu yapı grupları ve kiliseler bilinen ve tescilli olanları da içine alacak şekilde numaralandırılarak belgelenmiştir. Böylece, 2013 yılı çalışmamız sonucunda toplam 9 adet yapı grubunun (Alan 1-9); ve toplam 13 bağımsız kilisenin rölöveleri alınarak mimari çizimleri tamamlanmıştır (Resim: 2).

Bilinen Yapılar

1’den 8’e kadar numaralandırdığımız alanların kaba eskizleri (Alan 1-8) Rodley tarafından daha önce yayınlanmıştır. Bu eskizler fikir vermek ile birlikte hatalar ve eksikler içermektedir.⁴ Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu alanlarda öne çıkan mekânları tescillemiştir.⁵

Alan 1

Alan 1, kurul kayıtlarında “Aslan Motifli Kilise veya Yemekhane” olarak geçmektedir (Resim: 3). Merkezde yer alan, dikdörtgen planlı, tavanında kabartma haç motifi olan, duvarlarının üst kısmına bir sıra at nalı formunda kör nişin açıldığı, ortada yer alan giriş kapısının üstünde iki yanda kabartma hayvan figürü bulunan salon (no. 2) dikkat çekici olmakla birlikte kilise veya yemekhane özelliği göstermemektedir. Alan 1’de dikkate değer diğer Orta

Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara 2010; ve F. G. ÖZTÜRK, Negotiating between the Independent and Groups of Courtyard Complexes in Cappadocia, in A. Brown/A. Leach (eds.), Proceedings of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand: 30, Open. Gold Coast 2013, vol. 2, 837-849. Çanlı Kilise için bkz. R. OUSTERHOUT, Survey of the Byzantine Settlement at Çanlı Kilise in Cappadocia: Results of the 1995 and 1996 Seasons. DOP 51 (1997) 301-306 ve OUSTERHOUT (2011); Selime-Yaprakhisar için bkz. KALAS (2000) ve V. KALAS, The 2004 Survey of the Byzantine Settlement at Selime-Yaprakhisar in the Peristrema Valley, Cappadocia. DOP 60 (2006) 271-293. Bu üç yerleşimden sadece Çanlı Kilise’nin topografik çalışması yapılmış ve rölövesi çıkarılmıştır. Selime-Yaprakhisar’ın topografya çalışması yoktur, sadece bazı komplekslerin rölövesi çıkarılmıştır. Açıksaray için bizim çalışmamıza değin ne topografya ne de rölöve çalışması yapılmamıştır.

4 RODLEY (1985, 121-150).

5 Açıksaray Örenyeri Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 12.11.1999 gün ve 1123 sayılı kararı ile 1. derece doğal + 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiştir. Burada bulunan kaya oyma mekânlardan birçoğu 1997 tarihinde tescillenmiştir.

Çağ mekânları tonozlu bir mekân (no. 4) ve tonozlu ahırdır (no. 5). Alan 1 cephesi ile öne çıkmaktadır (Resim: 4).

Alan 2

Alan 2, kurul kayıtlarında “İki Nefli Manastır” olarak geçmektedir (Resim: 5). Bu grubun merkezinde, birbirine bağlanan paralel iki salon (no. 2-3) yer almaktadır. Bu salonlardan merkezdeki düz tavanlıdır ve duvarında Alan 1’in salonundaki bezemenin aynısı uygulanmıştır. Diğer salon tonozlu ve daha küçüktür. Bunların dışında avlunun iki yanında tonozlu odalar vardır. Bu grup Alan 1’de bulunan ahıra çok benzer ve aynı büyüklükte ve konumda tonozlu bir ahır (no. 11) da içerir. Dikkat çekici cephesinin bir kısmı yıkılmıştır (Resim:4).

Alan 3.1-3.2

Farklı iki dönemi barındırdığını düşündüğümüz Alan 3, kurul kayıtlarında “Salon” olarak geçmektedir (Resim: 6). Bu alanda herhangi bir cephe izine rastlanmamıştır. Alan 3.1 olarak ayırdığımız grup Alan 1 ve Alan 2’deki salonlarla büyük benzerlik gösteren düz tavanlı bir salon (no. 2) içermektedir. Alan 3.1’e uzun bir koridorla bağlanan kare planlı ve piramit bacalı, mutfak (no. 8) olduğunu düşündüğümüz bir mekân vardır.⁶ Alan 3.2 olarak ayırdığımız kısımda ters T planına sahip atipik bir kilise (no. 12) bulunmaktadır. Alan 3.1 ve 3.2’deki mekânların konumları ve uğradıkları dönüşümler bu kilisenin buradaki diğer mekânlardan önce açıldığını düşündürmektedir.⁷

6 Kapadokya’da Orta Çağ yerleşimlerinde bulunan mutfaklar hakkında daha fazla bilgi için bkz. V. KALAS, The Byzantine Kitchen in the Domestic Complexes of Cappadocia, in T. Vorderstrasse/J. Roodenberg (eds.), *Archaeology of the Countryside in Medieval Anatolia*, *PIHANS* 113. Leiden 2009, 109-127; ve F. G. ÖZTÜRK, The Unusual Separation of Cappadocian Refectories and Kitchens: An Enigma of Architectural History. *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* 29:1 (2012) 153-169.

7 Alan 3.1 ve 3.2’nin çatısını oluşturan platoda kayaya açılmış 100’ün üzerinde mezar görülmüştür. Bu mezarlığın Bizans yerleşimi ile aynı döneme ait olduğunu benzer yerleşimlerde görülen benzer konumdaki mezarlıklardan dolayı düşünmekteyiz. Özellikle Çanlı Kilise yerleşiminde kiliselerin açıldığı kayaya, kiliselerin üstüne denk gelecek şekilde mezar açıldığına sıkça rastlanmıştır. Bkz. OÜSTERHOUT (2011/2005). Ancak Açısaray’daki mezarlık bugüne kadar benzer yerleşimlerde bulunan en büyük mezarlıktır. Bu mezarlığın belgeleme çalışması devam etmektedir.

Alan 4

Alan 4, kurul kayıtlarında “Narteksli İki Katlı Kilise” olarak geçmektedir (Resim: 7). Yapı grubunun merkezinde tonozlu ve kemerli bir ön salondan (no. 2) geçilen haç planlı bir salon (no. 4) vardır, ancak kilise değildir. Üst kotta, iki salonun arasında kalan ve iki salona da açılan ince uzun bir galeri (no. 3) vardır. Ön salonun bir tarafına Alan 3.1’dekinin benzeri bir mutfak (no. 5), diğer tarafına da Alan 1 ve 2’dekilerin benzeri beşik tonozlu oda (no. 6) açılmaktadır. Alan 4’de ayrıca konumu ve mimarisinden dolayı Alan 1 ve 2’dekilere benzer ancak daha küçük ve basık tavanlı bir ahır (no. 10) bulunmaktadır. Alan 1 ve 2’dekilerin benzeri bir cephesi olduğuna ait izler olmakla birlikte cephesi tamamen yıkılmıştır.

Alan 5

Alan 5’in merkezinde ters T planı oluşturacak şekilde iki salon (no. 2-3) bulunur (Resim: 8). Avlunun bir tarafında tek nefli, templanlı, resimsiz kilisesi (no. 6) ve bunun karşısında da büyük kısmı yıkılmış mutfağı (no. 5) vardır. Ayrıca, tonozlu odalar ön salona (no. 4) veya avluya (no. 7-9) açılmaktadır. Merkezdeki ön salonun güney duvarına açılmış niş kurul tarafından daha sonraki bir dönemde açılmış mihrap nişi olarak tanımlanmış ve bu nedenle Alan 5 “Manastır Mescit/ Cami” olarak tescillenmiştir. Alan 1 ve 2’deki cephelerle aynı özellikler taşıyan cephesinin büyük bir kısmı durmaktadır.

Mimari özellikler, süsleme detayları ve yapı gruplarının birbirlerine göre konumları değerlendirildiğinde, 1’den 5’e kadar numaralandırdığımız bu alanların, Alan 3.2 hariç olmak üzere, yerleşim grubu olarak birlikte planlandığı ve aynı atölye tarafından eş zamanlı olarak açıldığını düşünmekteyiz. Büyük salonları, ahırları ve mutfakları ile öne çıkan bu grup seküler özellikler taşımaktadır ve manastır yerleşimi olduğuna dair her hangi bir veri yoktur.⁸

7 Alan 3.1 ve 3.2’nin çatısını oluşturan platoda kayaya açılmış 100’ün üzerinde mezar görülmüştür. Bu mezarlığın Bizans yerleşimi ile aynı döneme ait olduğunu benzer yerleşimlerde görülen benzer konumdaki mezarlıklardan dolayı düşünmekteyiz. Özellikle Çanlı Kilise yerleşiminde kiliselerin açıldığı kayaya, kiliselerin üstüne denk gelecek şekilde mezar açıldığına sıkça rastlanmıştır. Bkz. OUSTERHOUT (2011/2005). Ancak Açıkşaray’daki mezarlık bugüne kadar benzer yerleşimlerde bulunan en büyük mezarlıktır. Bu mezarlığın belgeleme çalışması devam etmektedir.

8 ÖZTÜRK (2010).

Alan 6

Alan 6, kurul kayıtlarında “Altı Sütunlu Manastır” olarak geçmektedir (Resim: 9). Cephesi tamamen yıkılmıştır. Merkezinde büyük çoğunluğu yıkılmış düz tavanlı bir salondan (no. 1) geçilen bazilika planlı bir salon (no. 2) vardır. İki salon birlikte ters T planı oluşturmaktadır. Orta nefin düz tavanlı, yan neflerin tonozlu olduğu ana salon kilise değildir. Ana salona açılan kabaca açılmış düz tavanlı bir oda vardır. Ana salonun üstündeki mekânlar ve bunların ana salonla olan bağlantılarının daha sonraki bir döneme ait olduğunu düşünüyoruz.

Alan 7

Alan 7, kurul kayıtlarında “İki Katlı Manastır” olarak geçmektedir (Resim: 10). Dikkat çekici cephesinde diğer cephelerden farklı olarak yan yana açılmış kör nişlerin yerine derin bir arkad kullanılmıştır. Cephenin yarısından çoğu yıkılmıştır ve kalan kısmı da yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Merkezde düz tavanlı bir ön salondan (no. 1) yine düz tavanlı büyük bir salona (no. 2) geçilmektedir. İki salon birlikte ters T planı oluşturmaktadır. Ana salonun üç duvarından küçük ve kabaca açılmış odalara bağlantı verilmiştir. Bu odalardan ana aks üzerinde olanında (no. 3) yukarı doğru çıkan ancak tamamlanmamış, sağır duvarda biten bir merdiven vardır. Alan 7’nin hemen yanında ve üstünde bulunan mekânların, daha sonraki bir döneme ait eklemeler olduğunu düşünüyoruz.

Seküler özellikler taşıyan Alan 6 ve 7 gerek mimari gerek dekoratif özellikleri ile 1’den 5’e kadar numaralandırdığımız alanlardan ayrılmaktadır. Yarım kalmış veya kabaca açılmış mekânlar bu iki kompleksin kısa süreli kullanıldığına ve tam olarak tamamlanmadan terk edildiğine işaret etmektedir.⁹

Alan 8

Alan 8, kurul kayıtlarında “İki Katlı Manastır” olarak geçmektedir (Resim: 11). Cephesinin özellikle üst tarafı günümüze ulaşmış olup, süslemeleri 1’den 5’e kadar numaralandırdığımız alanların cephe süslemeleri ile benzerlik göstermektedir. Merkezde alt katta düz tavanlı tek sütunlu bir salon vardır. Bu

9 ÖZTÜRK (2010).

salona sonradan eklenen ve şaraphane olduğunu düşündüğümüz mekân, yine daha sonraki bir kullanımda bozularak bir tünel aracılığıyla arkada bir sığınak ile birleştirilmiştir. Alan 8’de alt katta dikkati çeken diğer mekânlar avluya açılan narteksli, kapalı haç planlı kilise (no. 8) ve bunun karşısında yer alan büyük mutfaktır (no. 13). Bunların avluya bakan duvarları tamamen yıkılmıştır. Üst katta kesin olarak orijinal olduğunu söyleyebileceğimiz tek mekân Alan 4 ve 5’dekilerin çok benzeri tonozlu bir ön salondur (no. 16). Bu salonun merkezine açılan mekân küçük, düz tavanlı ve basittir (no. 17). Buradan bir tünelle yapı grubunun çatısına, platoya çıkılmaktadır.

Söz konusu alanlara ek olarak 2013 yılında 3 bağımsız kilisenin mimari çizimleri tamamlanmıştır.

Kilise 3

3 No.lu kilise kurul kayıtlarında “Narteksli Şapel” olarak geçmektedir (Resim: 12). Tescilli olmakla birlikte bu kilise üzerine her hangi bir yayın yoktur. Düz tavanlı narteksin kuzey duvarına zemin kotu yükseldiğinden kesin olarak anlaşılamamakla birlikte mezar yeri olma ihtimali olan bir niş açılmıştır. Naos merkezi kubbeli haç planlı, haç kolları beşik tonozludur. Haç kollarında kırmızı boya izleri vardır. Kilise bağımsız bir koniye açılmış olup kilisenin üst kısmında görülen mekâna çıkılamamıştır.

Kilise 5

5 No.lu kilise kurul kayıtlarında “Kilise” olarak geçmektedir. Tescilli olmakla birlikte bu kilise üzerine de her hangi bir yayın yoktur. Bu kilise iki nefli ve iki apsislidir. Nefler tonozla örtülmüştür. Kuzeyde bulunan tonoz kemerlidir. Yer yer sıva izi vardır. Kilisenin açıldığı bağımsız koninin üst katında 6 numaralı kilise bulunur.

Kilise 7

7 No.lu kilise kurul kayıtlarında “Boyalı Kilise” olarak geçmektedir. Rodley kitabında bu kilisenin (ch. No. 1) eskizine yer vermiştir. Kuzeyde haç planlı küçük bir narteksten girilen naos, merkezi kubbeli, kapalı haç planlı ve üç apsislidir. Hem nartekste hem de naosda duvar resimleri vardır. Bura-

daki resimlerin bir kısmı Günter Paulus Schiemenz ve Catherine Jolivet-Lévy tarafından yayınlanmıştır. Schiemenz resimlerin 12. yy.dan öncesine tarihlenemeyeceğini düşünürken Jolivet-Lévy tarihleme için 11. yy.dan sonrasına işaret eden bir veri olmadığı görüşündedir.¹⁰ Narteks zemininde en az iki adet mezar görülmektedir. Naosda, giriş kapısının karşısında güney duvarına bir adet *arcosolium*, yani mezar nişi açılmıştır. Merkezi kubbenin bir kısmı ile güneybatı tarafında üst örtü çökmüştür. Kilisenin yanında ve kubbenin üstünde küçük basit mekânlar dikkat çekmektedir. Üstteki odaya çıkılamamıştır.

Yeni Bulunan Yapılar

Açıksaray Örenyeri ve yakın çevresinde 2013 yılı çalışmalarında bilinen ve tescilli bu yapılara ek olarak birçok yapının tespiti ve belgelenmesi ilk defa tarafımızca yapılmıştır.

Alan 9

Bunlardan, Alan 9, Alan 8'in kuzeydoğusunda, yol ile Alan 8 arasında bulunmuştur (Resim: 13). Avlu büyük oranda toprakla dolmuştur. Cephe izine rastlanmamıştır. Ön salon (no. 2) ve ana salon (no. 3) ters T planı oluşturacak şekilde açılmıştır. Ön salona doğuda narteksli tek nefli bir kilise (no. 7) açılmaktadır. Diğer taraftan basit düz tavanlı bir odaya (no. 8) girilir. Merkezde yer alan ana salonun bir köşesine mutfak olabileceğini düşündüğümüz piramit bacalı bir girinti (no. 3a) açılmıştır. Ayrıca, salonda girişin tam karşısındaki duvara, merkezi aks üzerine, beşik tonozlu bir niş açılmıştır. Sonradan eklendiğini düşündüğümüz, salona açılan tünel bir sığınakta (no. 5) son bulmaktadır.

Seküler özellik gösteren Alan 8 ve 9 geçirdikleri değişimler ve özellikle de daha sonradan eklenen sığınaklarla Açıksaray'da bulunan diğer komplekslerden farklılaşmaktadır. Sığınaklar Alan 8 ve 9'un, bölgenin daha az güvenli olduğu bir dönemde de kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir.

2013 yılında ilk defa olarak tespit edilen ve belgelenen kiliselere kısaca değinecek olursak:

10 SCHIEMENZ (1973-4); C. JOLIVET-LÉVY, *Les églises byzantines de Cappadoce: Le programme iconographique de l'abside et de ses abords*. Paris 1991, 227.

Kilise 1

1 No.lu kilise tek nefli tonozlu olup kilisenin apsisi yıkılmıştır. Kuzey ve güney duvarlarında sonradan açılmış olabilecek nişler vardır.

Kilise 2

2 No.lu kilise merkezi kubbeli, serbest haç planlı, haç kolları beşik tonozludur. Zemin seviyesi güney haç kolunda bulunan kapının üstüne kadar yükselmiştir. Kiliseye yıkılan apsisinden girilebilmektedir. Kırmızı boya ile çizilmiş haç motifleri gözlemlenmiştir.

Kilise 4

4 No.lu kilise tek nefli beşik tonozlu olup güney duvarında mezar amaçlı açılmış olabilecek beşik tonozlu bir niş vardır. Yer yer kırmızı boya ile çizilmiş geometrik motifler gözlemlenmiştir.

Kilise 6

6 No.lu kilise 5 numaralı kilisenin açıldığı bağımsız koninin üst kotuna açılmıştır. Kilise çok büyük oranda tahrip olduğundan planı ve üst örtüsünü tanımlamak zordur. Bu kiliseye açılan küçük tek nefli beşik tonozlu şapel ise daha iyi durumdadır.

Kilise 8

8 No.lu kilise tek nefli ve beşik tonozludur. Bu kilisenin altında aşırı derecede tahrip olmuş ve büyük oranda toprakla dolmuş bir apsis bulunmuştur ve büyük olasılıkla bir şapele aittir.

Kilise 9

9 No.lu kilise tek nefli beşik tonozludur. Tonoz kemerlidir. Kuzey ve güney duvarlarına at nalı formunda ve insan boyunda ikişer kör niş açılmıştır. Templon büyük oranda yıkılmıştır. İçerde duvar resmi izlerine rastlanmıştır.

Kilise 10

10 No.lu kilisenin batı cephesi yıkılmıştır. Tek nefli beşik tonozludur. Güney duvarında beşik tonozlu niş vardır; zemin kotu yükseldiğinden ke-

sin olarak anlaşılamamakla birlikte mezar yeri olabilir. Duvar resmi izlerine rastlanmıştır. Bağımsız bir koniye açılmış kilisenin üst katında keşiş hücresi vardır (Resim: 14-15).

Kilise 11

11 No.lu kilise merkezi kubbeli serbest haç planlı olup kuzey ve güney duvarlarına mezar olabilecek beşik tonozlu nişler açılmıştır. Bağımsız bir koniye açılmış olan kilisenin üst katındaki mekâna çıkılamamıştır.

Kilise 12

12 No.lu kilise merkezi kubbeli serbest haç planlı olup bu kiliseye beşik tonozlu narteksten girilir. Kubbe etrafında kırmızı boya ile çizilmiş geometrik motifler gözlemlenmiştir. Kilise büyük oranda toprakla dolmuş olmasına rağmen narteksin kuzey ve güney duvarlarının at nalı formunda farklı boyutlarda altlı üstlü kör nişlerle süslendiği gözlemlenebilmiştir.

Kilise 13

13 No.lu kilise iki nefli iki apsisli olup kiliseye zorlukla girilebilmiştir. Giriş kapısı nerdeyse tamamen kapanmak üzeredir. Düz tavanlı olan iki nef birbirinden üçlü bir arkad ile ayrılmıştır. Güney nefde seki izine rastlanmıştır.¹¹

3. 2013 YILI DEĞERLENDİRMESİ

Özet olarak, 2013 yılı çalışmaları şu nedenlerden dolayı özel önem taşımaktadır:

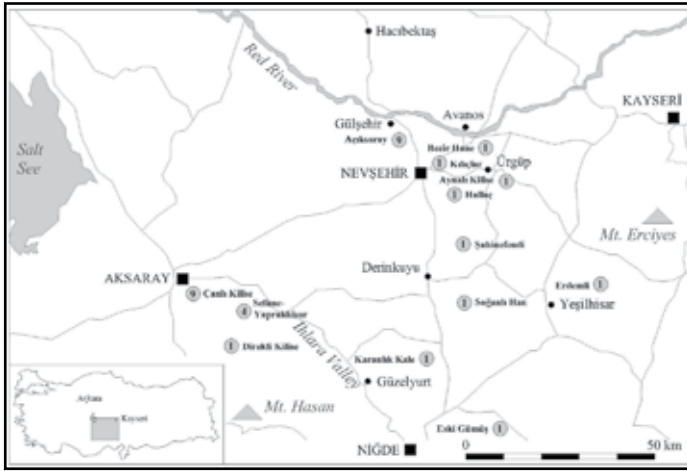
- Daha önce bilinen ve bir kısmı tescilli olan 1’den 8’e kadar numaralandırılmış alanların ilk defa mimari belgelemesi yapılmıştır.
- Tarafımızca ilk defa tespit edilen ve belgelenen Alan 9, yerleşimdeki diğer alanlardan daha küçük ama bağımsız bir yapı grubu olarak,

11 2013 yılında ayrıca Açıksaray Örenyeri sınırları içinde 10 adet Orta Çağ dönemine ait olduğunu ve dolayısıyla buradaki yerleşimle eş zamanlı kullanıldığını düşündüğümüz şaraphane tespit ettik. Bunlar Açıksaray Vadisinin iki yanında yer almaktadır. Bunların belgeleme çalışmaları devam etmektedir. Bunlara ek olarak Alan 7’nin güneyinde çok katlı ve farklı evreleri barındıran düzensiz bir yerleşim alanı bulunmaktadır. Orta Çağ dönemine ait olduğunu düşündüren detayların yanı sıra, sonradan mekânlar bozularak açılmış tüneller ve sığınaklar vardır. Büyük oranda tahrip olmuş bu yerleşimin belgeleme çalışması henüz yapılmamıştır.

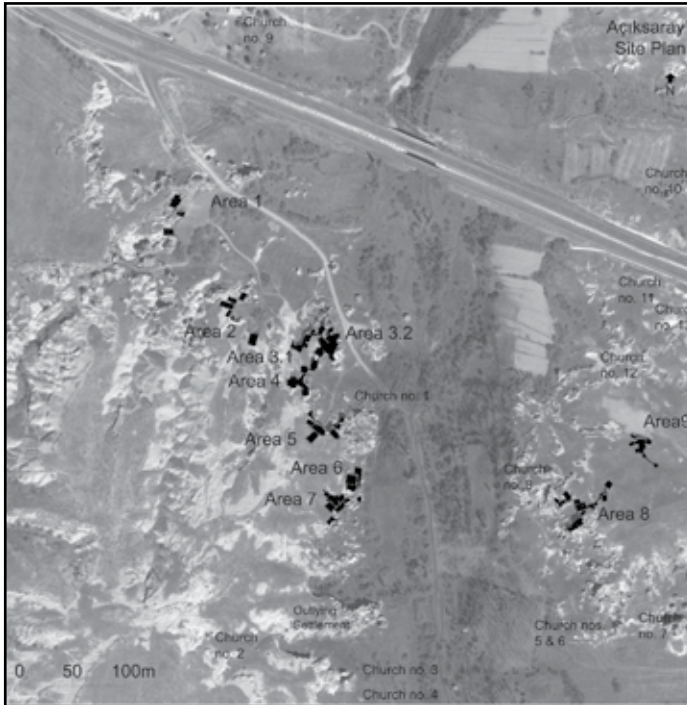
Açıksaray özelinde ve Avlulu Kompleksler genelinde farklı hiyerarşik düzenlemelere ışık tutma potansiyelindedir.

- Açıksaray, bugüne kadar literatürde burada bulunan kiliselerin azlığı vurgulanarak seküler bir yerleşim olarak tanımlanmıştır.¹² Ne var ki, 2013 yılı çalışmamızda bilinen ve tescilli 3 bağımsız kiliseye ek olarak Açıksaray'da 10 yeni bağımsız kilise ve 1 adet keşiş hücresi tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Açıksaray'da, her ne kadar bir manastır yerleşimi olmasa da, sivil ve dini yaşamın birlikte var olduğu görülmektedir.
- Açıksaray'da tespit edilen ve belgelenen 4 adet serbest haç planlı kilise büyüklükleri, mimari ve dekoratif detaylar karşılaştırıldığında Karşı Kilise'de alt kotta bulunan "eski" kilise ile büyük benzerlik göstermekte ve aynı atölye tarafından açıldığını düşündürmektedir. Bu da, yüzey araştırması alanına Karşı Kilise ve çevresinin dahil edilerek daha geniş bir alanın taranmasının önemini bir kez daha göstermiştir.

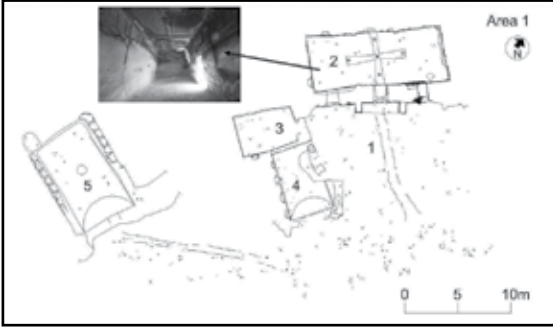
12 RODLEY (1985).

Resim 1: Kapadokya Haritası. Daire içindeki sayı söz konusu yerleşimde içine girilebilen avlulu komplekslerin adetini belirtmektedir (F. G. Öztürk).

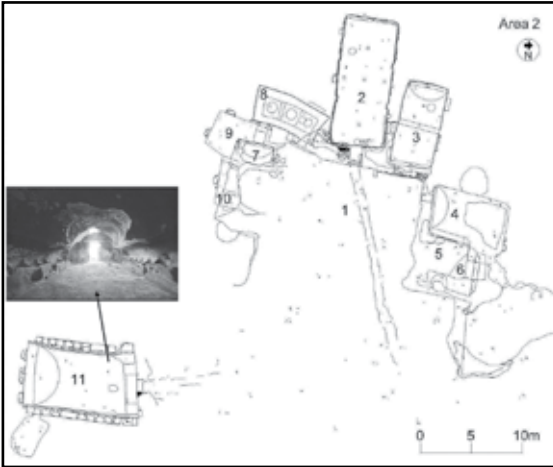
Resim 2: Açıksaray. Vaziyet Planı. 2013 yılı çalışmasında belirlenen 9 adet alan ve 13 adet kilise uydu fotoğrafı üzerinde işaretlenmiştir (F. G. Öztürk/A. Fenerci; Google Earth erişim:19.03.2009).

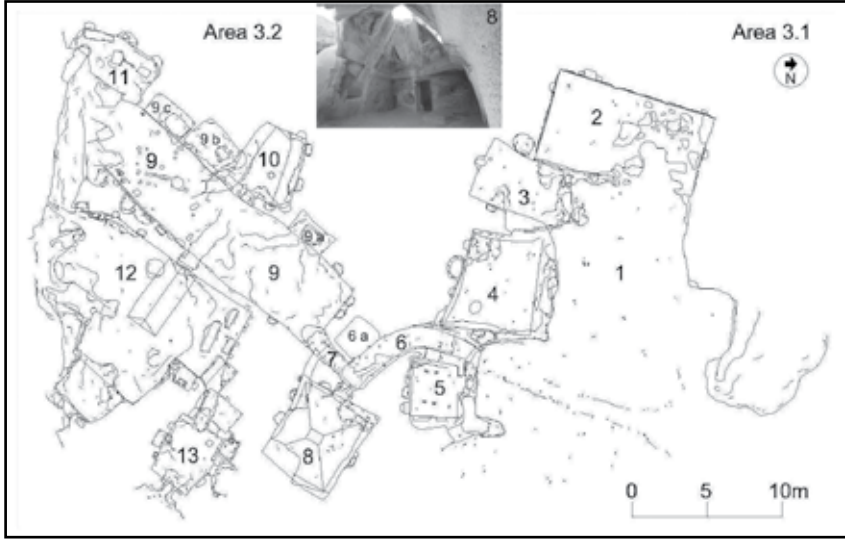
Resim 3: Açıksaray. Alan 1 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

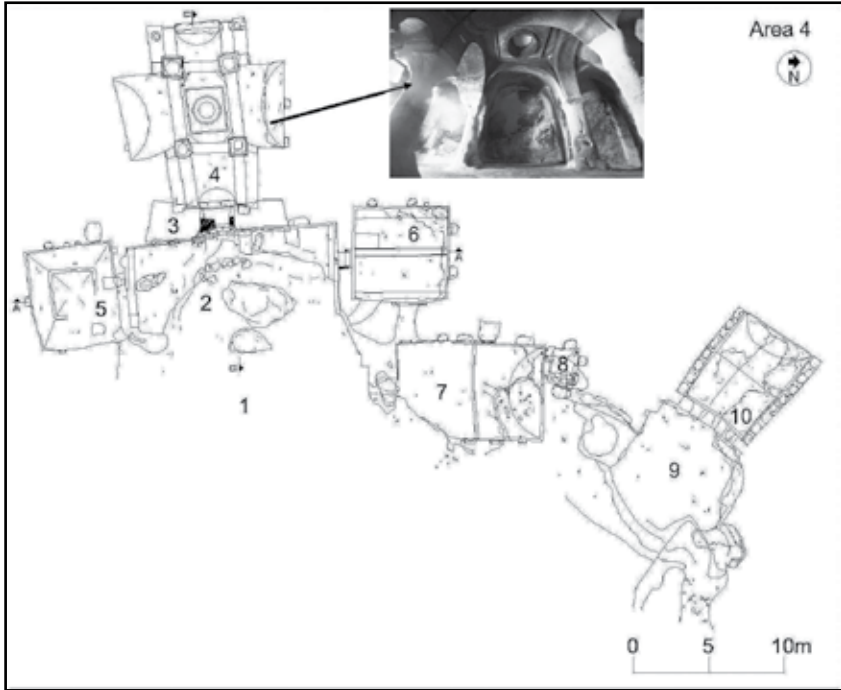
Resim 4: Açıksaray. Ön planda Alan 2 ve arka planda Alan 1 görülmekte (A. Fenerci).

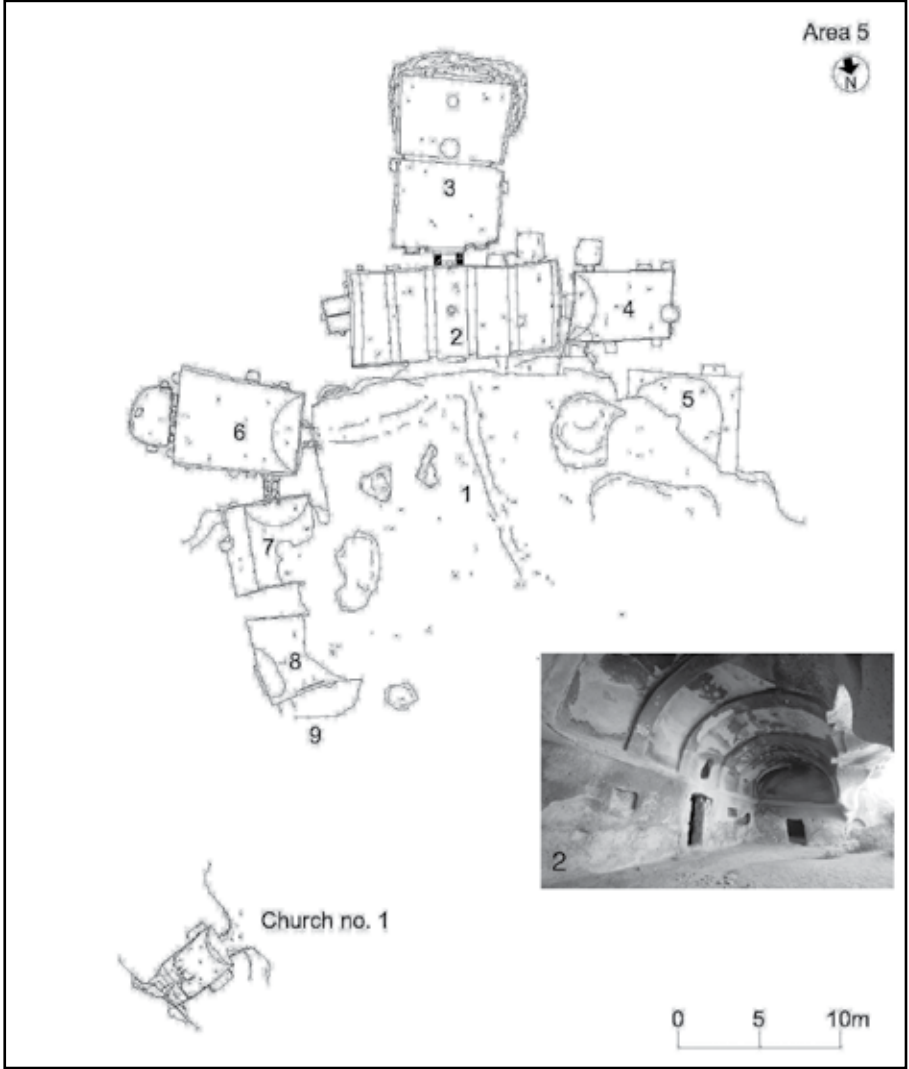
Resim 5: Açıksaray. Alan 2 (F. G. Öztürk/A. Fenerci)

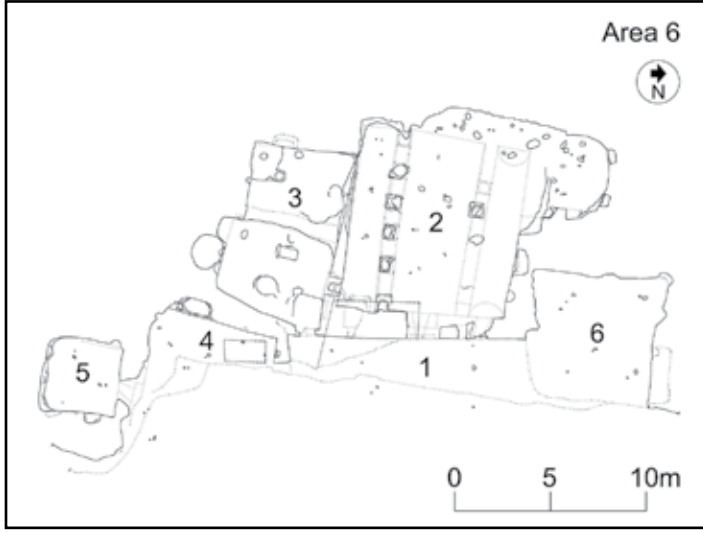
Resim 6: Açıksaray. Alan 3.1-3.2 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

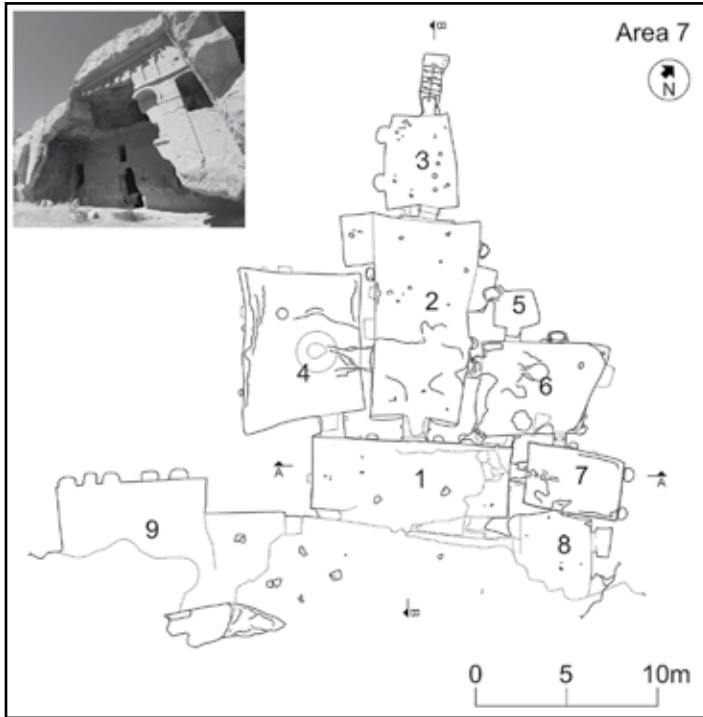
Resim 7: Açıksaray. Alan 4 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

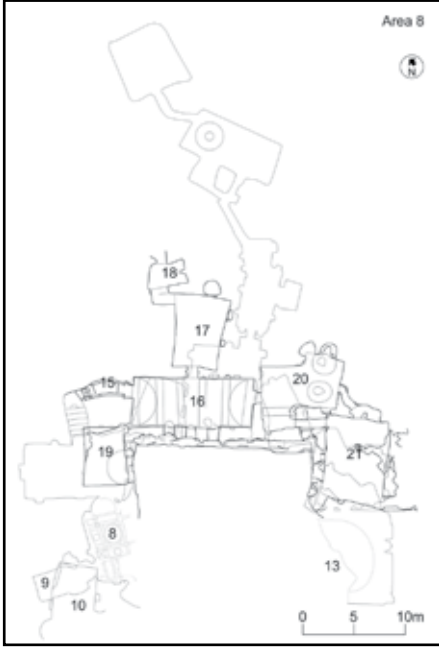
Resim 8: Açıksaray. Alan 5 (F. G. Öztürk/ A. Fenerci).

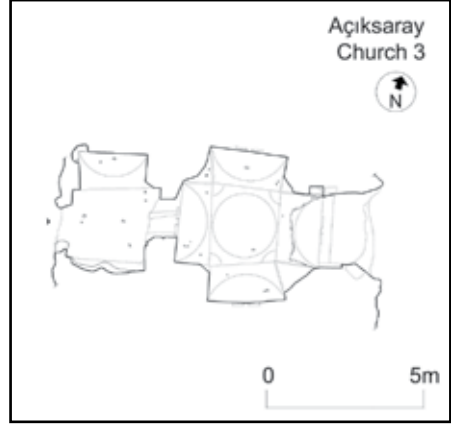
Resim 9: Açıksaray. Alan 6 (F. G. Öztürk/A. Fenerci)

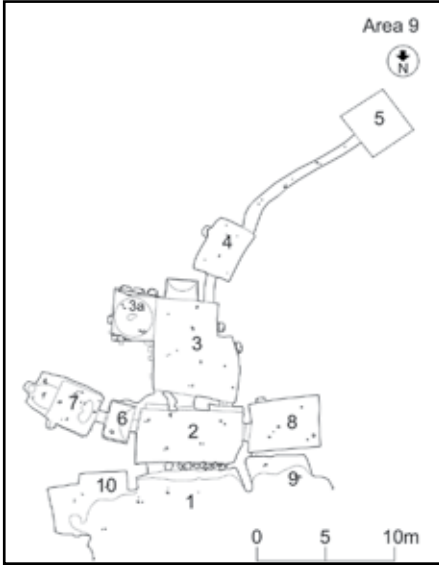
Resim 10: Açıksaray. Alan 7 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

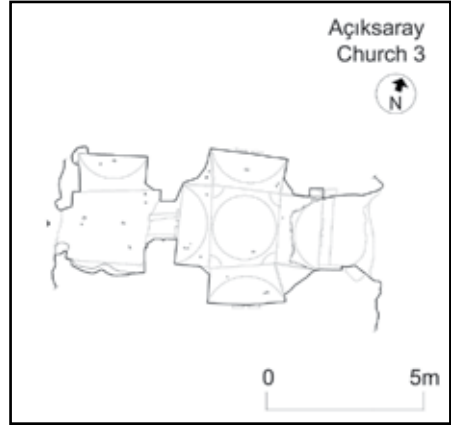
Resim 11: Açıksaray. Alan 8 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

Resim 12: Açıksaray. 3 No.lu Kilise (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

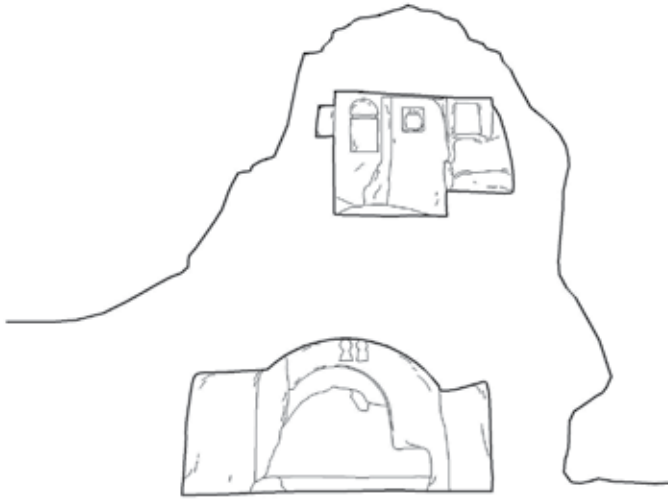

Resim 13: Açıksaray. Alan 9 (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

Resim 14: Açıksaray. 10 No.lu Kilise (F. G. Öztürk/A. Fenerci).

Açıksaray - Church 10 Section A-A

0

5m

Resim 15: Açıksaray. 10 No.lu Kilise AA Kesiti (F. G. Öztürk/ A. Fenerci).

İZMİR İLİ, MENEMEN İLÇESİ PREHİSTORİK ve PROTOHİSTORİK DÖNEM 2013 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nazlı ÇINARDALI-KARAASLAN*
Neyir KOLANKAYA-BOSTANCI

İzmir İli, Menemen İlçesi prehistorik ve protohistorik dönem 2013 yılı arkeolojik yüzey araştırmasının genel hatlarıyla amacı, Batı Anadolu’da kültürler arası önemli geçiş noktalarından biri olan Gediz vadisi ve deltasının prehistorik dönemlerden Osmanlı dönemi sonuna kadar olan tarihçesini, tarihi olaylar paralelinde söz konusu yerleşimlerdeki süreklilik, gelişim ya da değişimleri hem arkeolojik hem de tarihi coğrafya açısından ortaya koymaktır¹.

2010 yılından² itibaren gerçekleştirilen çalışmanın genel hatlarıyla amacı, kültürlerarası önemli geçiş noktalarından biri olan Gediz deltasındaki arkeolojik yerleşimlerinin tespit edilmesi ve bölgedeki yoğun alüvyon birikimi sonucunda meydana gelen karasallaşmanın yerleşimlerin karakterini nasıl etkilemiş olduğunu ortaya koymaktır³.

* Yrd. Doç. Dr. Nazlı ÇINARDALI KARAASLAN, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06800, Beytepe-Ankara/TÜRKİYE.,

Yrd. Doç. Dr. Neyir KOLANKAYA BOSTANCI, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06800, Beytepe-Ankara/TÜRKİYE.

- 1 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün onayıyla gerçekleştirilmekte olan yüzey araştırması, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından 111K 251Proje numarası ile desteklenmektedir. Bu projeye gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimine teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.
- 2 Çınardalı-Karaaslan vd. 2012, 319-342; Çınardalı-Karaaslan vd. 2013, 161-174; Çınardalı-Karaaslan ve Kolankaya-Bostancı 2014, 169-185.
- 3 2013 yılı yüzey araştırması Yrd. Doç. Dr. Nazlı Karaaslan başkanlığında, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Neyir Kolankaya-Bostancı, Arkeolog Erden Egemen Terzioğlu, Fatih Mehmet Çongur, Malik Ejder Demirtaş ile Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğrencileri Gizem Alpaslan, Fatma Nur Düzyurt, Beyza Gülmez, Ayşe Gündoğan, Aysu Köysüren ve Savaş Onurcu’dan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Ayrıca Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarından İpek Karaman Bakanlık temsilcisi olarak görev almıştır. Kendilerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederiz. Ayrıca seramik incelemelerini yapan Trakya Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. İlkan Hasdağlı’ya yaptığı titiz çalışmalarından dolayı teşekkür ederiz

Bu amaç doğrultusunda bilimsel yöntem olarak *intensive* (dar alanda yoğun) ve *extensive* (geniş alanda sistematik) yüzey araştırması teknikleri eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede; Kesik Köy, Seyrek, Haykıran, Belen Köyü, Süleymanlı Köyü, Asarlık, Göktepe Köyü, Emiralem, Günerli ve Yahşeli bölgelerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Harita: 1).

KESİKKÖY

Kesikköy veya daha kullanılan biçimiyle Keseköy ile ilgili ilk resmi kayıt 1826-1836 yılları Menemen Şeriye Sicilindeki masraf listesindedir. Ancak aşağıda da belirtildiği gibi, özellikle mezarlık alanında tespit edilen bazı kalıntılar köyün iskânın daha erken bir döneme kadar gittiğini ortaya koymaktadır. Nitekim köyün bulunduğu alan Gediz Nehrinin taşkınlarına sahne olan Menemen Ovasındaki yüksek yerlerinden biridir ve bu nedenle eski taşkınlardan korunmuş olmasından dolayı köyün içinde ve çevresinde saptanan Antik dönem kalıntılarının gösterdiği gibi tarih boyunca yerleşimlere sahne olmuştur⁴.

A. Kesikköy Mezarlığı

Maltepe ile Kesik Mahallesi arasında yer alan ve “Kesik Köy Eski Mezarlık Alanı” olarak tanımlanan bölgede yapılan yüzey araştırması sırasında Osmanlı Dönemine ait eski mezarlar tespit edilmiştir (Resim: 1). Burada yer alan Osmanlı Dönemine ait üzeri kitabeli mezar taşları ile sarık şeklinde mermer taşlar ve Roma dönemine ait sütun parçalarının mezar taşı olarak kullanılmış olması da dikkat çekmektedir.

SEYREK MAHALLESİ

Yüzey araştırması kapsamında gezilen bölgelerden bir diğeri de Seyrek Mahallesidir. Seyrek isminin kökenini oluşturan ve M.S. 13. yüzyılda Menemen ovasındaki en önemli köylerden birisi olan Sarrakenikon’un adında, Bizansların ve Avrupalı Haçlıların verdiği Sarrakenos-Sarrazen adlarının izi görülmektedir⁵. Bölge 1300 yıllarında Türklerin eline geçince, köyün adının

4 Doğer 1998, 238-239.

5 Ahrweiler, 1965, 22; Doğer 1998, 252.

Türkçeleştirilmesi sonucunda Seyrek, Serek ya da Sirek olarak kayıtlara geçmiş olduğu izlenmektedir⁶.

A. Kenan Pala Tarlası

Seyrek mahallesi sınırları içinde yer alan ve denizden 8 m. yükseklikteki Kenan Pala Tarlasında, tarlanın sürülmesi ve ekime hazırlanması sırasında kenarlara yığılmış yoğun taş ve çatı kiremiti parçaları tespit edilmiştir Tarlanın bitişiğinde yaklaşık 2 m. derinlik veren bir çukurda çatı kiremiti parçaları alüvyal dolgu içinde tespit edilmiştir.

B. Domuz Çiftliğinin Batısı

Pamuk ve mısır tarlalarının bulunduğu Domuz Çiftliğinin batısında yer alan tepede gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında ise bol miktarda Osmanlı dönemine tarihlendirilen yeşil ve bej sırlı, üzeri bezemeli seramik parçaları ile Roma dönemine tarihlendirilen çatı kiremiti ve seramik örneklerinin yanı sıra gri hamurlu ve üzeri yiv bezemeli pişmiş topraktan yapılmış bir fallos parçası saptanmıştır (Resim: 2).

C. Değirmen-tepe'nin Kuzeyinde Yer Alan Oda Mezar

Değirmen-tepe'nin kuzeyinde ve Domuz-tepe Çiftliği ile Armutçıkta Mevkiinin batısında yer alan (Resim: 3) oda mezar ana kayaya oyulmak suretiyle bir orta alan ve iki yan bölmeden oluşan ön kısmı denize bakan bir konumda yer almaktadır (Resim: 3). Mezar hafifçe yuvarlatılmış apsis yapan tavan kısmına sahiptir. Ancak söz konusu mezarın tam orta/üst kısmında da kaçakçılar tarafından yapılan tahribat dikkat çekicidir.

D. Değirmen-tepe'nin Kuzeybatısında Yer Alan Kanal

Değirmen-tepe'nin kuzeybatısında yer alan ana sulama kanalının açılması sırasında her iki tarafa atılan toprak içerisinde bol miktarda deniz kabuğu ile Roma dönemine tarihlendirilen çatı kiremiti ve seramik parçaları ile bir künk parçası da saptanmıştır.

6 Doğer 1998, 252.

HAYKIRAN KÖYÜ

1932 yılında Çukurköy'den göç eden bir grup tarafından Gediz Nehri'nin kuzey sahilinde kurulmuş olan bir köydür. Karaorman ile birlikte Menemen'in en yeni köylerinden biri olmasına karşın, köye adını veren Haykiran Dede 14. yüzyılda Menemen ve çevresine yapılan Yörük/Türkmen göçlerinin en eski kanıtlarından birini oluşturmaktadır⁷.

A.Çakaldere Mevki

Haykiran Köyü sınırları içinde yer alan ve "Kuş Kayaları" olarak bilinen bölgede Pavlos Gölünden doğan Çakalderesinin bir kolu olan Karadere'nin doğu ve batı kesiminde teraslanarak yerleşim alanları oluşturulmuştur. Söz konusu kesimde de Roma dönemine tarihlenen çiftlik evi kalıntılarına rastlanılmaktadır. (Resim: 4) Bunların yanı sıra, dere taşları ile döşenmiş olan yaklaşık 4 m. genişliğinde ve muhtemelen Haykiran'dan geçen kervan yolunun devamı niteliğinde olan ve yine Roma dönemine tarihlendirilen eski bir yol kalıntısı da doğu-batı istikametinde yer almaktadır (Resim: 5).

Burada saptanan buluntular arasında, Osmanlı dönemi seramik parçalarının yanı sıra Roma dönemine ait seramik örnekleri ile pithos parçaları, bol miktarda çatı kiremiti ve künk parçaları ile alt kısmı muntazam bir biçimde düzleştirilmiş olan oval biçimli bir pişmiş toprak ağırlık da yer almaktadır.

B. Kuşkayalar Altı

Çakaldere Mevkinin kuzeydoğusunda yer alan Kuşkayalar Altı mevkiinde Devlet Su İşleri tarafından kapatılmış olan su kaynağının yakınında Bizans dönemine ait bir kiliseye ait kalıntılar ile Roma ve Bizans dönemine ait seramik ve çatı kiremiti parçaları tespit edilmiştir.

C. Kerkesenkaya Mevkii

Haykiran ve Görece arasında yer alan Kerkenkaya mevkiinde ise zeytin ağaçları ile kaplı olan tarla içinde günümüzde üzüm ezme işleminde kullanılan büyük bir kayanın oyularak düzeltilmesi ile yaklaşık dikdörtgen biçimli bir mekânın oluşturulmuş olduğu gözlemlenmiştir. (Resim: 6) Bu kesimde bol miktarda Roma ve Osmanlı dönemine ait seramik parçalarının yanı sıra

7 Doğer 1998, 230.

iri boy bir pithosa ait ağız kenarı parçası ile çatı kiremiti parçaları da yer almaktadır. Ayrıca diğer buluntular arasında siyah taştan yapılmış minyatür bir balta ile üzerinde üzüm salkımı şeklinde bir motif bulunan bir mermer parçası, 3 adet iri boy p.t. ağırlık, bir kurşun külçe, bir adet bronz sikke, kobalt mavisi renginde Bizans dönemine ait cam bilezik parçaları ile atıl durumda üst tarlanın istinat duvar örgüsünden düştüğü düşünülen silindir biçimli taş sütun ve sütun altlığı ile mimaride kullanıldığı düşünülen işlenmiş taşlar ve seramik cürufları da gözlemlenmiştir.

D. Sakaltepe

Sakaltepe buluntu yeri, Haykıran köyü sınırları içinde ana yolun karşı tarafındaki zeytin, badem, üzüm ve narenciye bahçelerinin bulunduğu tarım alanında yer almaktadır. Kaçak kazı çukurları ve tarımsal faaliyetlerin neden olduğu tahribatın izlendiği arazide oldukça tahrip olmuş mimari kalıntılar gözlemlenmektedir. Burada Roma dönemine tarihlendirilen çeşitli seramik parçaları da yer almaktadır. Ayrıca tepenin yamaç kısmını çevreleyen uzun bir menzil çukuru Kurtuluş Savaşı sırasında açılmış olup kalıntıları günümüzde halen izlenmektedir.

BELEN KÖYÜ

Belen Köyü, Gediz Nehrinin kuzey sahilinde doğu-batı doğrultulu bir karayolunun geçtiği stratejik bir geçit üzerinde bulunmaktadır. Yerel halktan alınan bilgiye göre, köyün ilk yerleşimi Çukurköy yolu üzerinde Eski Belen adı verilen bugünkü Kızılgöl mevkiinde yer almaktaydı. Belen adını, köyün üzerinde kademe kademe yükseldiği Belentepe ve Kızılgöltepe'nin konumundan almış olmalıdır. Bu iki tepe Duman Dağının Gediz Ovasına en fazla girdiği yükseltiler olarak dikkati çekmekte ve vadi içlerinde olan Yanık, Doğa ve Haykıran köylerine oranla bölgeye hâkim bir konumda bulunmaktadır⁸.

A. Belentepe

Bu yılki çalışmalar sırasında araştırılan Belen Köyü sınırları içinde Belen dağı zirvesine doğru çıkarken yan yana konumlanmış olan iki tepeden meydana gelen alanda çeşitli boyutlarda işlenmiş taşlardan oluşan ve parsel şeklinde

8 Doğer 1998, 195.

alanlara bölünmüş olan bölge yerel halk tarafından Eski Yunan Dönemi aile mezarlığı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu alanda yer alan taşlar üzerinde mezar işareti olduğu düşünülen düz ve çukur şeklinde oyuklar bulunmaktadır. Ancak bu alanda gözlemlenen doğal ve beşeri tahribatın oldukça büyük olmasından dolayı kayalık alanda bir mekan bütünlüğü gözlemlenememiştir.

SÜLEYMANLI KÖYÜ

Süleymanlı köyü ile ilgili ilk kayıt 1575 yılına aittir. Ancak köyün sınırları içinde en eski iskân izlerine rastlanılmıştır. Bunlardan biri Gediz Nehrinin kıyısındaki Gemitepesi üzerinde bulunmaktadır. Tarla açmak için tesviye edilen bu alçak ve küçük tepe üzerinde Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçaları bulunmuştur. Ayrıca Ören adıyla anılan ve Temnos ile ilişkili başka bir iskân da Roma dönemine tarihlendirilmektedir. Ören Mevkii'nde yüzeyde görülen pişmiş toprak künkler buraya Dumanlı Dağdaki kaynaklardan su getirilmiş olduğunu göstermektedir. Söz konusu Roma Dönemi köyünün hemen yakınında Sıtma Gölü olarak adlandırılan ve suyu şifalı olarak kabul edilen, ancak günümüzde kurumuş olan bir su kaynağının varlığı da bilinmektedir⁹.

A. Gemi Tepe

Haykırın köyünden Süleymanlı köyüne giderken Gediz nehrinin aktığı kanalın batısında 26 m. yükseklikte Gemi Tepe buluntu yeri yer almaktadır. Günümüzde tarla ve konutların yer aldığı bölgede yerel halktan alınan bilgiye göre Antik dönemde gemilerin bağlandığı düşünülmektedir. Bu alanda zeytin ağaçları arasında iri boy taşlardan oluşan ve kaçak kazılar sonucunda çıkarılmış olan mimari parçaların yanı sıra Roma ve Bizans dönemlerine ait az miktarda seramik parçaları dikkat çekicidir.

B. Ören Mevkii

Ören adıyla anılan ve Temnos ile ilişkili bir başka iskân da Roma dönemine tarihlendirilmektedir. Bu mevkii'de yüzeyde tespit edile pişmiş toprak künkler buraya Dumanlı Dağdaki kaynaklardan su getirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu Roma Dönemi köyünün hemen yakınında Sıtma Gölü olarak adlandırılan ve suyu şifalı olarak kabul edilen, ancak günümüzde kurumuş

9 Doğer 1998, 254-255.

olan bir su kaynağının varlığı da bilinmektedir. Burada çatı kiremiti ve seramiğin yanı sıra cam kap ve bilezik parçalarına da rastlanılmıştır.

C. Palamut Tepe

Emiralem ile Süleymanlı Köyü arasında Göktepe'nin karşısında yer alan ve ismini bölgede bol miktarda bulunan palamut ağaçlarından alan Palamut Tepe üzerinde kayaya oyulmuş olan çeşitli tipte oda ve sanduka mezarlara rastlanılmıştır

Burada oda mezar olarak tanımladığımız yığma toprağın altında yer alan mezar, kaçakçılar tarafından tahrip edilmiştir. Orta kısımda bir kapı açıklığı bulunan ve işlenmiş iri boy bir taşın üste muntazam olarak yerleştirilmesiyle inşa edilmiş olan mezarın doğu ve güney yönde devam ettiği görülmektedir. Ancak bu kısımlar oldukça tahrip olmuştur. Söz konusu kapı açıklığı 0.50 m. genişliğindedir; üst kısma yerleştirilen blok taş ise 1.30 m. uzunluğunda ve 0.95 m. genişliğindedir (Resim: 7).

Burada tespit edilen bir diğer mezar tipi ise iki mezarın ana kayaya yan yana oyulmasıyla meydana getirilmiştir (Resim: 8). Mezarlardan biri 1.80 m. x 0.60 m. x 0.65 m. ölçülerinde iken, diğer mezar da 2.10 m. x 0.70 m. x 0.55 m. ölçülerindedir. Söz konusu mezar tipinin ilgi çekici olan kısmı mezarların etrafının çeşitli boyutlardaki taşlar ile çevrelenerek bir mimari oluşturmastır.

ASARLIK

Adını Boztepe, eski adıyla Gavurtepe, üzerindeki Aiol-Hellen antik yerleşiminin kalıntılarından alan Asarlık Mahallesinin varlığı, bugün Menemenliler arasında Eski Menemen'in Asarlık'ta olduğuna dair yaygın inanışa uygun düşmektedir¹⁰.

A. Asarlık Tepesi

Çalışma alanımızın güneydoğu kesiminde yer alan ve modern Asarlık Mezarlığının üst kısmında yapılan araştırmalarda dikkat çeken ilk nokta iki tepe arasında yer alan ve yapımında pişmiş toprak tuğlaların yanı sıra iri boyutlu taşlar, kırık künk parçaları ve çeşitli seramik parçalarının kullanılmış olduğu

10 Doğer 1998, 188.

bir su kemerinin varlığıdır (Resim: 9). Kemerin üst korunan kısmının ölçüleri 0.60-0.82 m. arasında değişiklik göstermektedir. Kemerin kalınlığı dıştan 0.42 m. ve içten de 1.05 m.dir. Su kemerinin etrafında Osmanlı dönemine ait seramik parçaları yer almaktadır. Su kemerini geçip tepeye doğru ilerlendiği vakit arazinin çeşitli yerlerinde sayıları yirmiyi bulan muhtemelen Osmanlı dönemine ait olan ve temel seviyesinde olduğu gözlemlenen yer yer duvarları korunmuş yapı kalıntılarına rastlanılmaktadır. Kaçak kazılar bu yapıların etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlar arasında 9.30 m. x 5.10 m. ölçülerinde üç mekandan oluşan bir yapı göze çarpmaktadır. Bu yapının duvar genişliği 0.50 m. olup korunan yüksekliği 1.02 m.dir. Duvarların yapı tekniği ise, kenarları düzeltilmiş iri boy taşların, iç kısımlarının ise küçük boyutlu taşlarla doldurulması şeklindedir. Tepenin orta kısmında ise oldukça derin olan bir sarnıç ile bir su kuyusu almaktadır (Resim: 10).

GÖKTEPE KÖYÜ

Göktepe, Değirmendere ve Emiralem vadileri arasında kalan platonun ilk kademesi üzerine kurulmuştur. Göktepe'nin de üzerinde yer aldığı ve Yamanlar'ın zirvesine doğru giderek yükselen platonun, oavadan sarp ve kayalık gibi görünmesine karşın, antik dönemlerden kalmış teraslı tarım alanları ile iskân görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Platonun kuzey ve kuzeybatı yamaçları üzerinde bulunan sınır taşları, Hellenistik dönemde bu bölgede arazi anlaşmazlıklarının varlığını göstermektedir. İlk iki sınır taşı Gökkaya'da bulunan Melanpagos ile eski Emiralem köyünün yamacındaki Ballıkkayası üzerinde bulunan Herakleia kentleri arasındaki sınırı çizmektedir. Söz konusu sınır taşlarının da ortaya koyduğu gibi, platonun çok büyük bir kısmının antik dönemde Gökkaya üzerindeki Melanpagos'a ait olduğu anlaşılmaktadır¹¹.

Platoda Bizans döneminde de yoğun olarak tarım yapılmıştır. Göktepe'nin hemen kuzeyinde, köye ait yeni su deposunun yanında köylülerin Ören olarak adlandırdığı mevkiide bir harabe yer almaktadır. Yer yer kaçak kazı çukurlarının açıldığı bu iskan kalıntısı Bizans dönemine aittir. Yüzeyde görünen buluntular da 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Söz konusu Bizans yerleşimi, bölgenin 14. yüzyıl başlarında Saruhanoğullarının eline geçişiyle terk edilmiş olmalıdır¹².

11 Doğer 1998, 218.

12 Doğer 1998, 218.

A. Maşat Mevkii

Yapılan çalışmaların devamında Göktepe köyü sınırları içinde günümüzde hayvan ağılların bulunduğu Maşat Mevkiinde kaçakçılar tarafından tahrip edilmiş Göktepe tümülüsü yer almaktadır. Tümülüsün güneybatı kesiminde ana kayaya oyulmuş olan bir su sarnıcı ile kayaya oyulmuş olan 2 m. x 0.50 m. ölçülerinde ve 515 m. yükseklikte bir oda mezar tespit edilmiştir (Resim: 11).

B. Melanpagos Tepesi

Eski Menemen yolu ile Göktepe köyü arasında yer alan Melanpagos tepesinin etrafı Arkaik (?) döneme ait bir sur ile çevrelenmiş olan bir yamaç yerleşimi şeklindedir. Burada yamaçlara doğru çeşitli yerlerde yapı kalıntıları mevcuttur. Bunun yanı sıra çam ağaçları ve makiler ile kaplı olan bölgede ağaçlar arasında kaya mezarlar da tespit edilmiştir. (Resim: 12) Oldukça yoğun kaçak kazıların saptandığı alanda söz konusu mezarlara ait iri boyutlu kapak taşları atıl durumdadır.

ARAPDERE MEVKİİ

Eski Manisa -İzmir yolu üzerinde yer alan ve çok fazla kaçak kazının yapılmış olduğu Arapdere mevkiinde ana kayaya oyulmuş 1.30 m. x 0.70 m. ölçülerinde yaklaşık dikdörtgen biçimli bir mezar odası tespit edilmiştir (Resim: 13). 1.80 m. derinlikte olan mezar odasının ön kısmı 1.08 m. x 0.55 m. ölçülerinde kubbeli bir giriş sahip olup kuzeye bakmaktadır. Mezarın ana mekanı her iki yanda ana kayanın işlenmesiyle oluşturulan bir kline ile biçimlendirilmiştir. İç kısmı 1.93 m. x 2 m. ölçülerinde olup ölünün yatırıldığı alan 2 m. x 0.55 m. ölçülerindedir. Söz konusu mezarın üst kapak taşı tespit edilememiştir.

EMİRALEM

Bir Aiolis kenti olan Herakleia'nın bulunduğu Ballıkkayası'nın eteğine yayılmış olan Eski Emiralem ya da diğer adıyla Hamzabeyli köyünün kuruluş tarihinin 14. veya 15. yüzyıl olduğu düşünülmektedir¹³.

13 Doğer 1998, 215.

A. Emiralem Mezarlığı

Aynı güzergah üzerinde yer alan Emiralem ile Süleymanlı köyleri arasındaki Modern Emiralem Mezarlığı oldukça geniş bir alanı kaplamakta olup Osmanlı dönemine tarihlenen mezarlar ile birlikte kullanım görmektedir. Burada ayrıca Roma Dönemine ait sütun parçalarının yanı sıra mezar taşı olarak kullanılmış mimari elemanlar da tespit edilmiştir.

KOYUNDERE KÖYÜ

Harmandalı ve Göktepe köyleri gibi Koyundere de Yamanlar'ın batı yamaçlarında 19. yüzyıl içinde kurulmuş olan yeni köylerden biridir. Ayrıca bugünkü Koyundere'nin 1 km. doğusunda, Eski Koyundere olarak bilinen bir köy harabesi de bulunmaktadır¹⁴.

A. Koyundere Mezarlığı

Bir diğer mezarlık alanı Koyundere köyünün güney kesiminde yer almaktadır. Burada Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının yanı sıra Geç Roma mimari unsurlarının da mezar taşı olarak kullanım gördüğü gözlemlenmiştir.

GÜNERLİ KÖYÜ

A. Günerli Mezarlığı

Alüvyal bir dolgu üzerine kurulmuş olan Günerli köyü sınırları içinde yer alan bir diğer mezarlık Modern Günerli mezarlık alanı olup aynı durum burada da saptanmıştır. Ancak köyün hem alüvyal bir dolgu üzerinde yer alması, hem de yüksek kesimlerinin tarla arazisi açımında tesviye ile düzeltilmesinden dolayı burada herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanılmamıştır.

YAHŞELLİ KÖYÜ

Menemen'e en yakın köylerden biri olan Yahşelli köyü, 14. ya da 15. yüzyıllarda kurulmuş olmalıdır. Köyün ilk iskân yeri bugünkü yerleşmenin 1500

14 Doğer 1998, 240.

m. güneyinde Yamanlar'ın eteklerinde bulunmakta ve Eskiköy mevki olarak adlandırılmaktadır. Küçük kuru bir derenin iki yamacında kurulmuş, harabesi görünen eski köyde biri doğu yamaçta, diğeri ise vadi girişinde olmak üzere iki su kaynağı bulunmaktadır¹⁵.

A. Yahşelli Eski Köy Mezarlığı

Kaçak kazı çukurları ve tarımsal faaliyetlerden ötürü yoğun tahribatın izlendiği Osmanlı dönemine ait sarıklı/kavuklu mezar taşları ile üst kısmı üçgen biçimli ve üzeri kitabeli mezar taşları ile yine mezar taşı olarak kullanım görmüş olan silindirik gövdeli sütun parçaları da tespit edilmiştir.

B. Gavur Evi Tepesi I

Yahşelli Köyü sınırları içinde yer alan Gavur Evi Tepesi I buluntu yeri, doğal bir kayanın kuzeye bakar vaziyette işlenmesi ile oluşmuş olan bir açık hava kült alanı olabilir. Nitekim burada Menemenli Söz konusu alan, bir kaya mezar ve iki basamaktan meydana gelmekte ve önünde düz bir platform yer almaktadır. 1.90 m.yükseklikte, yan kısmı muntazam olarak düzleştirilmiş üst alanda 1.96 m. x 0.78 x 0.60 m. ölçülerinde bir kaya mezar yer almaktadır. Bu bölümün doğu kesiminde yer alan basamaklı alan 0.40 m.-1 m. ölçülerinde yaslanma alanından ve 0.30 m.-0.60 m. ölçülerinde de bir oturma alanından oluşmaktadır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda söz konusu alanın mezar için uygulanan dinsel törenlerde kullanılan bir alan olduğu düşünülmektedir. Ancak bu kesimde de diğer buluntu yerlerinin birçoğunda olduğu gibi kaçak kazı çukurları ve tarımsal faaliyetlerin neden olduğu tahribat izleri görülmektedir.

C. Gavur Evi Tepesi II

Yahşelli'deki yerel halk tarafından "Gavur Evi" olarak adlandırılan kubbeli oda mezar ana kayanın işlenmesi ile oluşturulmuştur. Bu mezar diğer kaya mezarlara oranla anıtsal bir yapı olma özelliğine sahiptir (Resim: 14). Söz konusu oda mezarın 1. 28 m. x 0.90 m. ölçülerinde kemerli bir ön giriş kısmı bulunmaktadır. İki basamak ile inilen yaklaşık dikdörtgen şeklinde 1.78 m.-1.86 m. x 1 m. ölçülerinde ve 0.70 m. derinliğindeki mezar alanı mezar

15 Doğer 1998, 267.

odasının merkezinde yer almaktadır. Oda kısmı olarak tanımlanan ana girişin karşısında kubbeli alan klineden 1.30 m. yükseklikte yer almaktadır. Oda kısmı ise 2.58 m. x 2.54 m. boyutlarında yaklaşık kare görünümlüdür.

Söz konusu mezarın doğu yönünde, doğu-batı istikametinde dikey olarak uzanan yaklaşık 1 m. genişliğinde ve 6 m. uzunluğunda bir duvar parçasının yer yer korunmuş olduğu dikkat çekmektedir. Gerek mezar, gerekse duvar çevresinde Roma ve Osmanlı dönemine ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Diğer taraftan bu mevkiinin batısında, derinliği 3.20 m.yi bulan kaçak kazı çukurları ve bunların neden olduğu tahribatlar da gözlemlenmiştir.

D. Gavur Evi Tepesi Etekleri

Gavur Evi olarak tanımlanan mevkiinin eteklerinde yer alan tarlalar düz yerleşim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun seramik ve çatı kiremiti parçalarının saptandığı bu alan, tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Burada görülen seramik örnekleri arasında Roma ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen seramik parçaları yer almaktadır. Bu alanda bol miktarda olduğu gözlemlenen deniz kabuklarının yanı sıra mermerden yapılmış olan ve birer mimari öge olarak kullanılmış oldukları düşünülen işlenmiş kırık bloklar ve mezar taşı olarak kullanılmış olabilecek düzleştirilmiş taşlar da tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra iki adet sikke ve bir adet badem biçimli kurşun külçe ekibimize köylüler tarafından teslim edilmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Gediz Deltasında 2010 yılından itibaren ekibimiz tarafından yürütülen yüzey araştırmaları sonucunda M.Ö. 2. binden başlayarak Osmanlı dönemine kadar tarihlenen toplam 50 mevkii gezilmiştir. Bunların bir kısmının tescilli olup olmadığının incelenmesi ve yoksa tescillenmesi için ilgili koruma kurumlarına önerilerde bulunulmuş ve daha önce de belirtildiği üzere bu buluntu yerlerinin tescilinin yapılmasına ilgili kurullar tarafından karar verilmiştir. Ayrıca söz konusu buluntu yerlerinde kaçak kazı çukurlarının varlığı da ilgili birimlere bildirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, bölgede gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen en erken dönem M.Ö. 2. bin yerleşimleri ile temsil edilmekte olup daha önceki dönemlere ait herhangi bir veriye rastlanılamamıştır. Bu durumun nedeni bölgede daha önceki yıllarda gerçekleştirilen

rilmiş olan çeşitli araştırmalar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Batı Anadolu'daki birçok kesimde yapılan hem arkeolojik hem de jeolojik çalışmalar, Geometrik, Arkaik ve Klasik dönemlere ait mimari kalıntıların, günümüz deniz seviyesinden 1 m. aşağıda, alüvyon tabakası altında yer aldıklarını ortaya koymaktadır¹⁶. Bunun yanı sıra bölgede daha önceki yıllarda yapılan jeomorfolojik çalışmalar ve Panaztepe'nin Liman Kent kesiminde saptanan ve Geç Tunç Çağı tabakalarını örten yaklaşık 2,5-3 m. kalınlığındaki alüvyon dolgunun varlığı, Prehistorik dönem yerleşimlerinin Gediz deltasında en az 2.5-5 m. arasında değişen derinlikte alüvyon altında olduğunu destekler niteliktedir¹⁷.

Gediz deltasına ilişkin olarak yapılan çalışmalar arasında büyük önem taşıyan çeşitli jeomorfolojik araştırmalarda bugünkü ova seviyesinin 2-2.5 m. altında, arkeolojik materyalin belirgin olarak izlenebildiği bir yüzeyin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzeyi arkeolojik ve jeomorfolojik bilgilerle Roma Çağına tarihlemek mümkün gibi görülmektedir. Buna göre delta yüzeyi son 2000 yılda 2-2.5 m. kadar daha sedimanla örtülerek yükselmiştir.

Diğer taraftan karasallaşmanın tamamlandığı Roma döneminden sonra ise yerleşim yeri sayısında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu dönemden sonra kıyı yerleşimlerinin aksine daha çok tepelik alanlarda küçük çiftlik yerleşimlerinin kurulmuş olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, söz konusu dönemlerde Gediz deltasının yerleşim dokusu bakımından zayıfladığını ve çoğu yerleşim yerlerinin de terk edilmiş olduğu görüşünü desteklemektedir. Erken ve Orta Bizans dönemlerinde özellikle yüksek alanlarda bu tip küçük çiftliklerin kurulma sebebi olarak, M.S. 8. yüzyılın başından 11. yüzyılın başına kadar görülen Arap akınları gösterilmektedir. Söz konusu Arap akınları bölgedeki nüfusun azalmasına yol açtığı gibi, kıyıdaki kentler ve köylerin terk edilmesine ve nüfusun dağlık bölgelere sığınmasına neden olmuştur¹⁸.

Gerek kazılar ile açığa çıkartılan gerekse yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen yerleşim yerlerinin karakterini anlamada hiç şüphe yok ki yerleşimlerin bölge coğrafyası ile olan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, arkeolojik buluntu yerlerinin yerleşim dönemlerindeki coğrafi konumları ve konuma bağlı koşullarının ortaya konması arkeolojik bulguların kültürel, idari ve ticari açılardan değerlendirilerek döneme ait bilgi üretimi

16 Kayan 1997

17 Kayan 2003, 26.

18 Ostrogorsky, 1981: 115 ve 145-146; Doğer, 1998: 48.

açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle kıyı topoğrafyası ve delta oluşumları konusunda jeoloji biliminden büyük ölçüde yararlanma gereksinimi doğmuştur. Gediz Deltasında devam eden kazılar ve yüzey araştırmalarının yanı sıra, Panaztepe yakın çevresinde yapılması planlanan jeomorfolojik çalışmaların Gediz deltasında, bu proje kapsamında araştırılan bazı problemlerin aydınlatılmasında önemli katkılarda bulunacağına inanılmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek amacıyla, hem kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilecek olan arkeolojik veriler, hem de karotlu sondaj çalışmaları sonucunda sağlanacak jeolojik verilerin arkeologlar ve jeologlar tarafından birlikte değerlendirilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AHRWEİLER, H. 1965, *Travaux et Mémoires* I, 22.
- ÇINARDALI-KARAASLAN, N., A. Aykurt, Y.H. Erbil ve N. Kolankaya-Bostancı, 2012, "Panaztepe Kazıları Kapsamında İzmir Bölgesi Gediz Deltası Yüzey Araştırması 2011 Yılı Çalışmaları", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* I, 319-342.
- ÇINARDALI-KARAASLAN, N., Y.H. Erbil, N. Kolankaya-Bostancı ve A. Aykurt, 2013, "İzmir İli, Menemen İlçesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem 2011 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1: 161-174.
- ÇINARDALI-KARAASLAN, N. ve N. Kolankaya-Bostancı, 2014, "İzmir İli, Menemen İlçesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem 2012 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1: 169-185
- DOĞER, E. 1998, *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, İzmir.
- KAYAN, İ. 1997. "Bronze Age Regression and Change of Sedimentation on the Aegean Coastal Plains of Anatolia (Turkey)", H.N. Dalfes, G. Kukla ve H.Weiss (eds.), *Third Millennium B.C. Climate Change and Old World Collapse*, Vol. I: 431-450, Springer Verlag, Berlin.
- KAYAN, İ. 2003. *Gediz Deltasının Alüvyal Jeomorfolojisi I (Süzbeyli-Menemen Profili)*, Ege Üniversitesi Araştırma Proje Raporu, İzmir.
- OSTROGORSKY, G. 1981, *Bizans Devlet Tarihi*, Ankara.

Harita 1: 2010-2013 yılları araştırma alanları.

Resim 1: Kesikköy mezarlığı.

Resim 2: Domuz çiftliğinin batısında bulunan pişmiş toprak follos.

Resim 3: Değirmentepe'nin kuzeyinde saptanan oda mezarı.

Resim 4: Roma Dönemi çiftlik evi kalıntıları.

Resim 5: Çakaldere Mevkii, Roma Dönemi yol kalıntısı.

Resim 6: Kersenkaya Mevkii yapı kalıntısı.

Resim 7: Palamut Tepe oda mezarı.

Resim 8: Palamut Tepe oda mezarı.

Resim 9: Asarlık Tepesi su kemeri.

Resim 10: Asarlık Tepesi su kuyusu.

Resim 11: Maşat Mevkii oda mezarı.

Resim 12: Melanpagos kaya mezarı.

Resim 13: Araptepe mezar odası.

Resim 14: Gavur Evi Tepesi II oda mezarı.

ISSN 1017-7663

9 771017 766005